DIVI AMBROSII operum tomus ſecundus pugnas continens, hoc eſt, ea quæ *pertinent ad confutationem hæreticorum ac Gentium.*

PARISIIS.

Apud Carolam Guillard.

NAPOLI

Diui Ambroſij

EPISCOPI MEDIOLANEN.

de uocatione omnium gentium Lib. I.

De propoſitione quæſtionum quæ inter defenſores liberi arbitrij, & prædicatores gratiæ dei uertantur, intentione quoque authoris, ac tractandorum ordine, iuxta quem primitus de uoluntatis humanæ motibus & gradibus diſputandam eſt. De redargatione præterea quorundam non ſane inter uoluntatem & gratiam dei diſcernentium. Cap. I.

INter defenſores liberi arbitrij, & prædicatores gratiæ dei, magna & difficilis dudum vertitur quæſtio. Quæritur enim vtrũ velit deus omnes homines ſaluos fieri. (1. Timo. 2.) Et quia negari hoc non poteſt: cur voluntas omnipotẽns non impleatur, inquiritur. (B) Cúmque hoc ſecundũ voluntates hominum fieri videatur, gratia videtur excludi: quæ ſi meritis redditur, conſtat eam non donũ eſſe, ſed debitum. Vnde iterum quæritur cur hoc donum ſine quo nemo ſaluus eſt, ab eo qui omnes ſaluari vult, non omnibus cõferatur. Atq; ita contrariarum diſputationum nullus terminus reperitur, dum non diſcernitur quid manifeſtum, quid ſit occultũ. De hac igitur cõpugnãtia opinionum, qua menſura & temperãtia ſentiendum ſit, quantum dominus adiuuerit, annitar inquirere, exercẽs atque diſcutiens modulũ facultatis meæ in iis quæ cordi meo ſobrie (quantum arbitror) inhæſerunt: vt ſi in eas regulas proceſſerit ſtylus, quæ nihil offenſionis, nihil habeant prauitatis: non ſolum nobis, ſed & aliis vtile ſit ad aliquem nos limitem perueniſſe, quem nõ debeamus excedere. Primitus itaque de volũtatis humanæ motibus & gradibus diſputãdum eſt. Inter quam & gratiam dei quorundã non ſana diſcretio eſt, (C) exiſtimantium quod prædicatione gratiæ liberũ negetur arbitrium, nec aduertentium eadẽ regula ſibi poſſe obiici quod gratiam negent, cum eam humanæ voluntatis non ducem volunt eſſe, ſed comitẽ. Si enim tollitur voluntas, vbi ipſa eſt verarum origo virtutum? Si tollitur gratia, vbi ipſa eſt bonorum cauſſa meritorum?

Quod omni humanæ uoluntati naturaliter qualiſcunque inſit uoluntas. Et de diſtinctione uoluntatis in naturalẽ, animalem, & ſpiritualem. Quod etiam diuina prouidentia quamuis electum ſibi populum ſpecialibus ad pietatẽ direxerit inſtitutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis ſuæ dona ſubtraxerit. Cap. II.

SEd iam auxiliante Chriſto quod tractando concepimus, inchoemus. Omni animæ humanæ, quãtum intelligere atque experiri datur, naturaliter qualiſcunq; ineſt volũtas, qua aut appetitur quod placet, aut declinatur quod diſplicet. Huius volũtatis, quãtum ad naturalem pertinet motum ex vitio primæ præuaricationis infirmum, genera ſunt duo, ſecundum quæ volũtas hominis aut ſenſualis, aut animalis eſt. (D) Sed cum adeſt gratia dei, accedit ei per donum ſpiritus tertium genus, vt poſſit fieri ſpiritalis, & per hunc excellẽtiorem motum omnes affectus vndecunq; naſcentes ſupernæ rationis lege diiudicet. Senſualis igitur voluntas, quam & carnalem poſſumus dicere, non erigitur ſupra eum motum qui de corporis ſenſibus naſcitur, qualis eſt in animis paruulorũ, qui licet nullo iudicio rationis vtantur, oſtendunt tamen aliquid ſe velle, aliquid nolle, cum videndo, audiendo, odorando, guſtãdo, tangendo, & ea quibus delectantur amant, & ea quibus offenduntur oderunt. Quid autem eſt amare, niſi velle? aut quid eſt odiſſe, niſi nolle? Habent ergo etiam ipſi voluntatem ſuam, quæ etſi prouidendi & conſulendi impos atque ignara ſit, in his tamen amat agere quæ carnis ſenſibus blã- (A) diuntur, donec vigor rationalis ingenij per maturiora miniſteria corporis excitetur, & ad famulantium ſibi mẽbrorum vſum non alieno motu, ſed ſua lege moueatur. Ab hoc ergo ſenſuali appetitu, in quo remanent ij quos etiam in annis maioribus excordes videmus & fatuos, ad animalẽ ſurgitur voluntatem: quæ priuſquàm ſpiritu dei agatur, etiã ſi ſupra ſenſualem motum ſeſe attollere poteſt, tamen ſine ſui amoris participatione in terrenis occiduíſque verſatur. In hac humana etiam ingenia, ſi corporeæ voluptati non turpiter ſeruiant, & cupiditates ſuas iuſtitiæ atque honeſtatis legibus temperẽt, nihil ſupra mercedem gloriæ temporalis acquirunt. Et cum præſentem vitam decenter exornent, æternæ tamen beatitudinis præmium non habent: quia rectas actiones & bona ſtudia ſua non ad eius laudem atq; honorẽ referunt, à quo acceperunt, vt in ipſa animali diſcretione ſublimius ſaperent, & excellentius cæteris eniteſcerẽt. Cũ enim quidam non ſolum ad inſtituta vtiliſſimarum artium, & doctrinas liberalium diſciplinarum, ſed etiam ad inquiſitionem ſummi boni aciẽ mentis intenderint, & inuiſibilia dei, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpexerint, nõ agen- (Roma. 1.) (B) tes gratias tamen deo, nec confitentes illum ſibi eſſe huius facultatis authorem, ſed dicẽtes ſe eſſe ſapientes, hoc eſt nõ (Ibidem.) in deo, ſed in ſemetipſis gloriantes, quaſi ad veritatis inſpectionẽ ſuis ſtudiis atq; rationibus propinquaſſent, euanuerunt in cogitationibus ſuis. (Ibidem.) Et quod illuminante dei gratia inuenerant, obcæcante ſuperbia perdiderunt, relapſi à ſuperna luce ad tenebras ſuas, hoc eſt ab incommutabili atq; æterno bono ad mutabilem corruptibilémq; naturam. Cũ ergo tales in amorem ſui recidunt, & ita ſibimet placent, vt totũ quod in ſe laudabile iudicant, non ad dona dei referãt, ſed ſibi vindicent, & ſtudio propriæ voluntatis adſcribant, procul ab illa ſpiritali exulant volũtate, & nihil in ſe habẽt quo ad vitam prouehantur æternam, incipientes in ſemetipſis etiam illa temporalia dei dona corrumpere, & à bono eorum vſu in conſuetudinem innumerabilium tranſire vitiorum. Quamuis enim ſcriptum ſit quod cum diſpertiret (Pſal. 77.) excelſus gentes, quemadmodum diſperſit filios Adam, ſtatuit terminos gentium ſecundum numerum angelorũ dei, & facta eſt portio domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Iſrael: & ſcriptum ſit dominum dicere ad (C) Iſrael: Eritis mihi ſancti, quia ego ſanctꝰ ſum, dominus deus (Leuit. 19.) veſter, qui ſegregaui vos ab omnibus gẽtibus eſſe mihi: Et quamuis ſcriptum ſit in libro Heſter, dicente Mardochæo: (Heſter. 10.) Gratias tibi domine, quoniã feciſti noua ſigna & prodigia, qualia non ſunt facta in gentibus, diuidens omne ſeculum in ſortes duas, elegiſti vnam tibi populi tui, relinquens aliã gentibus: Et Paulus & Barnabas dicant: Et nos mortales ſu- (Acto. 14.) mus, ſimiles vobis homines, annunciantes vobis conuerti ad deum viuum, qui fecit cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, qui in præteritis generationibus dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas: Quamuis ergo hæc & multa ſimilia, veritatis ſcriptura pronunciet, ſecundũ ipſam tamẽ credimus & piiſſime confitemur quòd nunquã vniuerſitati hominum diuinæ prouidentiæ cura defuerit. Quæ licet exceptum ſibi populum ſpecialibus ad pietatem direxerit inſtitutis, nulli tamẽ nationi hominũ bonitatis ſuæ dona ſubtraxit, vt propheticas voces & præcepta legalia conuincerentur in elementorum obſequiis ac teſtimoniis accepiſſe. (D) Vnde & inexcuſabiles facti ſunt, quia deos ſibi dei dona fecerunt, & quæ creata erant ad vtendũ: venerati ſunt ad colendum. In quam impietatem etiam illa gens quam ſibi ab omnibus gentibus dominus ſegregauit, tota tranſiſſet, niſi miſericordiæ ſuæ propoſitum ſuſtentandis electorum lapſibus prætendiſſet. Nam plenæ ſunt paginæ veteris teſtamenti de Iſraëliticæ defectionis relatu, vt aperte appareat diuinæ ſemper fuiſſe gratiæ quod non omnis ille populus diſceſſit à domino. Ita humana natura in primi hominis præuaricatione vitiata, etiam inter beneficia, inter præcepta & auxilia dei, ſemper in deteriorẽ eſt procliuior volũtatẽ, cui cõmitti non eſt aliud q̃ dimitti. Hæc itaq; voluntas vaga, incerta, inſtabilis, imperita, infirma ad efficiendum, facilis ad audendum, in cupiditatibus cæca, in honoribus tumida, curis anxia, ſuſpicionibus inquieta, gloriæ quàm vir-

tutum auidior, ſamæ quàm conſcientiæ diligentior, & per
omnem ſui experientiam miſerior fruendo iis quæ cócupi-
uerit, quàm carẽdo, nihil in ſuis habet viribus, niſi periculi
facilitatem: quoniam voluntas mutabilis quæ non ab incō-
mutabili voluntate regitur, tanto citius propinquat iniqui-
tati, quanto acrius intẽditur actioni. Quamdiu ergo homini
ea placent quæ deo diſplicent, voluntas eius animalis eſt:
quia etiam ſi in bonis moribus agat, male adhuc viuit ſi nō
in dei gloriam viuit. Hoc eſt enim proprium & præcipuū
piorum, vt in domino glorientur, nec ſe niſi in deo diligãt.
Bene enim ſe amant, qui in ſe opera dei amant. Nam & deus
hoc amat in nobis, quod ipſe fecit: & hoc odit, quod ipſe nō
fecit. Si ergo opus dei amamus in nobis, bonam voluntatem
recte amamus in nobis: quæ vtique ſi opus dei non eſſet, a-
manda non eſſet. Quis autem homo, niſi malæ voluntatis
fuerit, bonam in ſe non amat voluntatem, quę ſuperni agri-
Matth. 15. colæ prima plantatio eſt? Dicente enim veritate: Omnis plã
tatio quam nō plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur:
quicquid non eſt eradicandum, manifeſtum eſt à patre eſſe
plantatum. Bona autem voluntas, omnium virtutum germẽ
eſt primum, quæ innixa origini ſuæ, in illa æterna & incom
mutabili voluntate requieſcet, vt vere ſit ſpiritalis: quoniã
1. Corin. 6. qui adhæret deo, vnus ſpiritus eſt, dum per communionẽ
illuminantis & illuminati, iuſtificantis & iuſtificati, regentis
& ſubditi, omnis actio ad vnum refertur: & quod ad vnum
refertur, vtriuſque eſt: quia nec à deo alienari poteſt quod
dedit, nec ab homine quod accepit.

De pulchra ac ſubtili huius quæſtionis tractatione, utrum cum bonæ uoluntatis homo eſſe incipit, eadem quæ in ipſa erat, corrigatur uoluntas: an alia ei quam non habebat, & quæ priori repugnet, detur. Quemadmodum etiam cum in diuinis ſcripturis ſalus generaliter omnibus hominibus promittitur, pro parte hominum omnes homines nominentur. Cap. III.

HIc tractandum videtur verum cum bonæ volun-
tatis eſſe homo incipit, eadẽ quæ in ipſo erat, cor-
rigatur voluntas: an alia ei quam non habebat, &
quæ priori repugnet, detur. Quod vt euidentius
appareat, altius id non pigeat inquirere. Omnes homines in
primo homine ſine vitio cōditi ſumus, & omnes naturæ no
ſtræ incolumitatem eiuſdem hominis præuaricatione per-
didimus. Inde tracta mortalitas, inde multiplex corporis a-
nimíque corruptio, inde ignorantia & difficultas, curæ inu-
tiles, illicitæ cupiditates, ſacrilegi errores, timor van', amor
noxius, iniuſta gaudia, pœnitẽda conſilia, & non minor mi-
ſeriarum multitudo quàm criminū. His ergo atque aliis ma
lis in naturam humanã irruentibus, fide perdita, ſpe relicta,
intelligentia obcæcata, voluntate captiua, nemo in ſe vnde
repararetur inuenit: quia etſi fuit qui naturali intellectu co-
natus ſit vitiis reluctari, huius tantum temporis vitam ſteri-
liter ornauit, ad veras autem virtutes æternámque beatitu-
dinem non profecit. Sine cultu enim veri dei, etiam quod
virtus videtur eſſe, peccatum eſt, nec placere vllus deo ſine
deo poteſt. Qui vero deo non placet, cui niſi ſibi & diabo-
lo placet? A quo cum homo ſpoliaretur: non voluntate, ſed
voluntatis ſanitate priuatus eſt: quia nec detrudi ab inno-
centiæ ſtatu poſſet, niſi voluntate peccaret. Quæ ergo na-
tura erat bona, qualitate facta eſt mala. Et ille animi motus
qui nunquàm poteſt ſine aliquo eſſe amore, hoc eſt ſine a-
liqua voluntate, non perdidit appetitum, ſed mutauit affe-
ctum, id recipiens deſiderio, quod debuit refutare iudicio.
Cum igitur homo ad pietatem redit, (de quo ideo dictum
Pſal. 77. eſt: Spiritus vadens, & non rediens: quia niſi illum deus cō-
uerteret, non rediret) non fit nouum figmentum, nouáque
creatura, non alia in eo creatur ſubſtantia, ſed eadem quæ
fuerat labefactata, reparatur. Nec aliud ab eo aufertur niſi
vitium, quod natura non habuit. Fuit enim in Adam natura
ſine vitio, qui per voluntatis inobedientiam mala multa
contraxit, & in poſteros magis magíſque multiplicãda trãſ
fudit. Quæ vt vincantur, atque in nihilum deducantur, non
efficit niſi gratia Saluatoris, qui opus ſuum opere ſuo repa-
1. Ioan. 3. rat. Sicut enim dicit Ioannes Apoſtolus: In hoc apparuit

A filius dei, vt ſoluat opera diaboli. Et ſicut rumpit vincula
captiui, ſic veſtit nuditatem ſpoliati, ſic ſanat vulnera ſau-
ciati, vt quod in ipſo agit, etiam per ipſum geratur. Cui vti-
que contra hoſtem ſuum non expedit ſine protectore con-
fligere. Cum illo enim habet certamen, à quo aliquando ſu
peratus eſt. Non ergo fidat de viribus ſuis, quæ etiam cum
eſſent integræ, non ſteterunt: ſed per illum quærat victo-
riam, qui ſolus non eſt victus, & omnibus vicit. Et ſi quæ-
rit, non dubitet quærendi affectum ab illo ſe accepiſſe quẽ
quærit. Nec quia ſpiritu dei agitur, ideo ſe putet liberū ar-
bitrium non habere, quod ne tunc quidem perdidit quan-
do diabolo voluntate ſe dedit, à quo iudicium voluntatis
deprauatum eſt, non ablatum. Quod ergo non interfectum
eſt per vulnerantem, non tollitur per medentem. Vulnus ſa
natur, non natura remouetur. Sed quod in natura periit, nō
reſtituitur niſi ab authore naturæ. Dicit domin': Et diſpo- Hiere. 31.
nam domui Iſrael, & domui Iudę teſtamentum nouum, non Hebr. 8.
ſecundum teſtamentum quod diſpoſui patribus eorum in
die qua apprehendi manū eorum, vt educerem illos de ter-
B ra Aegypti, quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento
meo, & ego eos neglexi, dicit dominus: Quia hoc eſt teſta-
mentū quod diſpoſui domui Iſrael poſt dies illos, dicit do-
minus: Dabo leges meas in ſenſu ipſorum, & in corde ipſo-
rum ſcribam eas, & ero illis in deum, & ipſi erunt mihi in
populum. Et non docebit vnuſquiſq; proximum ſuum, &
vnuſquiſq; fratrem ſuum, dicens, Cognoſce dominū: quia
omnes cognoſcent me à puſillo eorum vſq; ad magnū, quia
propitius ero iniquitatibus eorū, & peccatorum eorū me-
mor nō ero. Et dabo illis viam alteram, & cor aliud, vt me
timeant omnes dies in bonum ipſis, & filiis eorum poſt eos,
& conſtituam illis teſtamentum æternum quod non auertã
poſt eos, & timorem meum dabo in cor eorum ne diſcedãt
à me, & viſitabo eos vt bonos eos faciẽ. Per Eſaiam quoq;
de gratia ſua dominus, qua ex omnibus hominibus nouam
C creaturam facit, eadem pręnunciat dicẽs: Ecce faciam noua Eſaiæ. 43.
quæ nunc orientur, & cognoſcetis ea, & faciam in deſerto
viam, & in ſicca terra flumina. Benedicent me beſtiæ agri,
Sirenæ & filiæ Struthionū, quod dederim in deſerto aquã,
& flumina in ſicca terra ad potandum genus meum electū,
populum meum quem mihi acquiſiui, vt enarrent virtutes
meas. Et iterum: Per meipſum iuro, niſi exibit de ore meo Eſaiæ. 45.
iuſtitia, & verba mea non auertentur, quia mihi flectetur
omne genu, & confitebitur omnis lingua deo. Si ergo im-
poſſibile eſt iſta non fieri, quia nec incerta præſcientia dei
eſt, nec mutabile conſilium, nec inefficax volūtas, nec fal-
ſa promiſſio: omnes iſti de quibus hæc prædicta ſunt, ſine
cuiuſquàm exceptione ſaluantur. Dat enim leges ſuas in
ſenſum ipſorum, eáſq; in cordibus eorū digito ſuo ſcribit,
vt agnitionem dei non doctrinæ humanæ opere, ſed magi-
ſterio ſummi eruditoris accipiant: quia neque qui plantat, 1. Corin. 3.
neque qui rigat, eſt aliquid, ſed qui incrementum dat deus.
Omnes hi à puſillo vſque ad magnum cognoſcunt deum,
quia vt venirent ad Chriſtum, à patre audierunt atque di-
dicerunt. omnes educti ab errore diriguntur in viam vitæ,
D omnibus corde mutato recta ſapere & recta velle dona-
tur, omnibus timor quo in mandatis dei erudiantur, inſe-
ritur. Fit in deſerto via, & terra arida fluminibus irriga-
tur, vt qui prius ad confitendum deum os non aperiebant,
& velut muta atque irrationabilia animalia in feritatem
tranſierant beſtiarum, diuinorum eloquiorum fontibus
mundati benedicant & laudent deum, enarrantes virtu-
tes & mirabilia miſericordiæ eius qui elegit eos, & in fi-
lios adoptauit, ac noui teſtamenti fecit hæredes. Si autem
(vt Apoſtolus loquitur) hominis confirmatum teſtamen- Hebr. 9.
tum nemo ſpernit aut ſuperordinat, quomodo fieri poteſt
vt ex vlla parte diuina promiſſio reſoluatur? Manet pror-
ſus & quotidie impletur quod Abrahæ dominus ſine con-
ditione promiſit, ſine lege donauit: quia etſi quidam qui-
bus hæc prædicata ſunt, non crediderunt: incredulitas
eorum fidem dei non euacuauit. Eſt enim deus verax, o- Roma. 3.
mnis autem homo mendax. Et illi quidem qui audito e-
uangelio credere noluerunt, inexcuſabiliores facti ſunt,
quàm ſi nullum præconium veritatis audiſſent. Sed certum
eſt eos

eſt eos apud præſcientiam dei, Abrahæ filios non fuiſſe, nec A
Gene.26. in illorum ſorte numeratos, de quibus dictum eſt: Benedi-
centur in ſemine tuo omnes tribus terræ. Credituros enim
promiſit qui dixit: Et nõ docebit vnuſquiſque proximum
Hierem. 31. Heb. 8. ſuum, & vnuſquiſq; fratrem ſuum, dicens: Cognoſce domi-
num: quia omnes cognoſcẽt me à puſillo eorum vſq; ad ma
Ibidem. gnũ. Reconciliandos promiſit qui dixit: Propitius ero ini-
quitatibus eorum, & peccatorum eorũ memor nõ ero. Ob-
edituros promiſit qui dixit: Dabo illis viam alteram, & cor
aliud, vt timeant me omnes dies. Perſeueraturos promiſit
qui dixit: Timorem meum dabo in cor eorum, ne diſcedãt
Eſaiæ. 45. à me: & viſitabo eos, vt bonos eos faciam. Poſtremo omnes
* ibi obſe-quuturos, fortaſſis. vide Romano 14. ſine cuiuſquàm exceptione * ꝓmiſit qui dixit: Per memet-
ipſum iuro, niſi exibit de ore meo iuſtitia, & verba mea non
auertentur, quia mihi flectetur omne genu, & confitebitur
omnis lingua deo. Hic ſi dicamus non fieri quod deus iura-
Philip. 2. Matth. 14 uit eſſe faciendum: falſitatem deo (quod abſit) & mendaciũ
adſcribimus veritati. Si autem (vt pietas fidéſq; perſuadẽt) B
dei verba nõ excidũt, & fit omnino quod ſtatuit, quomodo
nobis veracis promiſſionis firmitas apparebit, cum multa
adhuc hominum milia dæmoniis ſeruiant, & idolis genu fle
ctant, niſi huiuſmodi denunciationes dei ſecundum illã in-
commutabilem ſcientiam editas nouerimus, in qua apud il-
lum iam vniuerſitas humana diſcreta eſt, & ſiue de bonis ſi-
ue de malis loquatur, ita vnius partis meminit, quaſi nemi-
2. Corin. 5. nem hominum prætermittat? Nam cum dicit Apoſtolus: Ve
tera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua: nunquid non
omnes homines videtur dixiſſe renouatos? Aut cum dicit:
Coloſ. 1. Quia in ipſo complacuit omnem plenitudinem habitare, &
per ipſum reconciliari omnia in ipſo: nunquid non ita lo-
quitur quaſi neminem velit exortem huius recõciliationis
Hebr. 1. intelligi? Aut cum ait, Nouiſſimis iſtis diebus locutus eſt no
bis in filio, quem conſtituit hæredem vniuerſorum: nun-
quid aliud ſonat forma ſententiæ, quàm omnes homines in
Chriſti hæreditate à patre eſſe tranſcriptos, ſecundum pro-
Pſalm. 2. phetiam Dauid dicentis: Poſtula à me, & dabo tibi gentes C
hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ?
Ioan. 12. Dicẽte enim domino: Si exaltatus fuero à terra, omnia tra-
ham ad me: nonne vniuerſorum videtur promiſſa conuer-
Eſaiæ. 40. ſio? Aut cum de eccleſia prophetatur & dicitur: Omnis val-
lis replebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erũt
praua in directa, & aſpera in vias planas: nunquid vllus ho-
minum videtur omiſſus, qui nõ ſignificatus ſit Chriſto eſ-
Eſaiæ. 66. ſe ſubdendus? Quid cum dicitur: Et veniet omnis caro in
conſpectu meo vt adorent in Hieruſalem, dicit dominus:
Ioelis. 2. Aut illud: Et erit in diebus illis, Effundam de ſpiritu meo
Pſalm. 144. ſuper omnem carnẽ: Aut illud: Alleuat dominus omnes qui
corruunt, & erigit omnes eliſos: Nunquid non ita pronun-
ciatum eſt, quaſi ab hoc dei munere nemo diſcretus ſit? Ha
bet ergo populus dei plenitudinem ſuam, & quamuis ma-
gna pars hominum, ſaluantis gratiam aut repellat aut negli
gat, in electis tamen & præſcitis, atq; ab omnium genera-
litate diſcretis, ſpecialis quædam cenſetur vniuerſitas, vt de
toto mundo totus mundus liberatus, & de omnibus homi-
nibus omnes homines videantur aſſumpti: ſicut etiam cum
de impiis ſermo eſt ita locutionem ſuam diuinus ſtylus or- D.
dinat, vt ea quæ de quadam parte dicuntur, ad omnes ho-
mines pertinere videantur: veluti eſt illud quod ait Ioan-
Ioan. 3. nes Baptiſta: Qui de cœlo venit, ſuper omnes eſt. quod vi-
dit & audiuit, teſtificatur, & teſtimoniũ eius nemo accipit.
Philip. 2. Aut illud Apoſtoli: Omnes quæ ſua ſunt quærunt, non quæ
Pſalm. 13. Ieſu Chriſti. Aut illud quod pſalmus Dauidicus canit: Do-
minus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum, vt videat
ſi eſt intelligens, aut requirens deum. Omnes declinaue-
runt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non
eſt vſque ad vnum. His igitur & aliis documentis, quę poſ-
ſunt ab inquirentibus numeroſiora proferri, non dubie de-
monſtratur interdum & pro parte terræ omnem terram, &
pro parte mũdi totum mundum, & pro parte hominum o-
mnes homines nominari, quorũ tamen diſcretionẽ plerũq;
ſcriptura cito aperit, vt ſenſus legentis ab vniuerſitatis ap
pellatione ad partem quę intelligenda eſt transferatur: ſicut
1. Corin. 1. eſt illud Apoſtoli dicentis: Prædicamus Ieſum Chriſtum

A crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autẽ ſtul-
titiam, ipſis vero vocatis Iudæis atque Græcis Chriſtum
dei virtutem, & dei ſapientiam. Nũquid ipſis Chriſtus vir-
tus quibus ſcandalum, aut ipſis ſapiẽtia quibus ſtultitia? Sed
quoniam quidam ex eiſdem iuſtificabuntur fide, quidã au-
tem ſua impietate obdurabuntur: vnum credentium & non
credentium genus ſub vocatorum appellatione diſcreuit,
vt quos à fide ſignificabat alienos, eos quãuis audiſſent eu-
angelium, oſtenderet vocationis extraneos. Hac regula per
Eſaiam promittit ſermo diuinus, dicens: Educam cæcos in Eſaiæ. 42.
viam quam non nouerunt, & ſemitas quas neſciunt calca-
bunt: & faciam illis tenebras illuceſcere, & praua in directum.
Hæc verba faciam, & non derelinquã eos. Sed quod ſequi-
tur, Ipſi autem conuerſi ſunt retro: ad partem quandam ge-
neris ipſorum referendum eſt, non ad eos de quibus ait: Nõ
derelinquam eos. Iterũ dicit dominus ad Iacob: Noli me- Eſaiæ. 43.
tuere, quia tecum ſum. Ab oriente adducam ſemen tuum, &
B ab occaſu colligã te. Dicã Aquiloni, adduc: & Africo, noli
vetare, adduc filios meos de terra longinqua, & filias meas
à ſummo terræ: omnes in quibus vocatum eſt nomẽ meum.
In gloriam enim meam paraui illum, & finxi & feci illum.
Quod autem ſequitur, Et produxi plebem cæcam, & oculi
eorum ſunt cæci, & ſurdas aures habent: non poteſt eis vlla
ratione congruere, quos in gloriam ſuam paraſſe ſe dicit. In
iis quippe omnibus verbis quæ de vno hominum genere di
cuntur, aliis perſonis priora, aliis poſteriora conueniunt.
Apud Apoſtolũ quoque quod in parte populi agitur, ſub
totius populi nuncupatione narratur, & in reliquis pleni-
tudo cenſetur. Cum enim de Iudæorum obcæcatione diſ-
ſereret, & quoſdam ex ipſis gratia ſaluos fieri demõſtraret,
Dico ergo, inquit, nunquid repulit deus populum ſuũ? Ab-
ſit. Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraham de tribu Roma. 11.
Beniamin. non repulit deus plebem ſuam quam præſciuit.
Plebs ergo præſcita, plebs non repulſa, ij ſunt qui in Chri-
ſto iuſtificati ſunt. Et quod de omni Iſraele dici videtur, in
C iis tantum quos ſibi gratiæ electio reliquos fecit, oſtendi-
tur, ſicut ſequentia apoſtolici ſermonis enarrant. Adiungit
enim & dicit: An neſcitis in Helia quid dicit ſcriptura, quẽ-
admodum interpellat deum aduerſus Iſrael? Domine pro- Roma. 11.
phetas tuos occiderunt, altaria tua ſuffoderunt, & ego re-
lictus ſum ſolus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit
illi reſponſum diuinum? Reliqui mihi ſeptem milia viro-
rum, qui non curuauerunt genu Baal. Sic ergo, inquit, & in
hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ factæ
ſunt. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia
iam non eſt gratia. Non ergo omnis Iſrael reprobatus, nec
omnis electus eſt, ſed partem cæcitas volũtaria auertit, par-
tem ſibi illuminatio gratuita reſeruauit, & tamen ita de eis
ſermo habetur, vt & in iis qui pereunt, & in iis qui ſalui fi-
unt, nulla totius generis videatur facta diſcretio. Nam cum
legitur: Secundum euangeliũ quidem inimici propter vos, Roma. 11.
ſecundum electionem autem dilecti propter patres: ita lo-
cutio ſonat, tanquam eoſdem dicat dilectos, quos dixit ini-
micos. Sed hanc caliginem apoſtolus ipſe deterſit dicen-
do: Quia cæcitas ex parte in Iſrael contigit: vt vnum ge-
D. nus in duas ſpecies intelligeremus eſſe diuiſum, & omnem Ibidem.
hominem, omnem plenitudinem, omnem Iſraelem, non
ſemper ad vniuerſitatem, ſed plerumque ad partem eſſe
referendum. Inter has autem formulas locutionum, etiam
illam in ſcripturis dictionem debemus aduertere, qua id
quod ad diuerſorum temporum homines pertinet, ita pro-
mittitur, quaſi de vna eiuſdem ætatis generatione dica-
tur, ſicut eſt quod ſanctus Petrus Apoſtolus ſcribens ſui
& futuri temporis gentibus ait: Vos autem genus electum, 1. Petri. 2.
regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt
virtutes annuncietis eius qui de tenebris vos vocauit in
admirabile lumen ſuum, qui aliquando non populus, nunc
autem populus dei, qui non conſecuti miſericordiam, nunc
autem miſericordiam conſecuti. Nunquid cum prædica-
rentur hæc, adhuc illi homines permanebant, quos om-
nes deus in præteritis generationibus dimiſerat ingredi
vias ſuas, & iidem ipſi qui prius traditi fuerant volunta-
tibus ſuis, nunc de tenebris in lumen admirabile vocaban-

tur? Nonne illi iam defecerant, iam in hoc mundo non erãt, A
nec ab errore ad veritatem reditus olim mortuis ſuppete-
bat? Et tamen quod poſt multa ſecula gratia in poſteris
impiorum ſit, loquendi conſuetudo perſtrinxit, vt ipſi vi-
deaotur nunc eligi, qui prius fuerant derelicti. Pertinent an
tem hæc non ad eoſdem homines, ſed ad eiuſdem gentis ho
mines: & vocatio quæ illuxit prope mundi finem, ad præ-
teritam non recurrit ætatem. Ita modo qundam & ipſi &
non ipſi ſunt, de quibns & quibus iſta dicuntur, dum in ali-
quo ſpeciali à generalibus non diuiduntur, in aliquo vero
à commuoibus ſeparantur.

*De ſolutione calumnioſæ obiectionis qua quidam dicũt aua
thorem per ſuperius dicta contradicere apoſtolo defia
nienti quod deus uelit omnes homines ſaluos fieri, & in
agnitionem ueritatis uenire. Et quod profunditas diuia
norum myſteriorum atque iudiciorũ á nobis non ſit pera
quirenda.* Cap. IIII.

SEd cum legerint hæc vel audierint qui amant ca-
lumnioſa certamina, dicent nos per huiuſmodi B
diſputationes Apoſtolo contradicere definienti,
1. Timo. 2. quod deus omnes homines velit ſaluos fieri, & in
agnitionem veritatis venire. Quam particulam verborum
Apoſtoli ita nos integre plenéque ſuſcipimus, vt nihil ei de
præcedentibus ſiue ſubiectis quæ ad ipſam pertioẽt ſubtra-
hamus: quoniam vt cætera diuinorum eloquiorũ teſtimo-
nia ſequeſtremus, hic locus ſufficit ad euacuãdum quod ca-
lumnioſe obiiciunt, & ad defendendum quod impie diffi-
tentur. Scribens itaque ad Timotheum Paulus Apoſtolus
ait: Obſecro igitur primo omnium, fieri obſecrationes, po-
ſtulationes, gratiarũ actiones pro omnibus hominibus, pro
regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt, vt quietam &
tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Hoc
enim bonum eſt & acceptum coram ſalutari noſtro deo, qni
omnes homines vult ſaluos fieri, & in agoitionem veritatis
venire. Vnus enim deus, & vnus mediator dei & hominum
hnmo Chriſtus Ieſus, qui dedit redemptionem ſemetipſum
pro omnibus. De hac ergo doctrinæ apoſtolicæ regula qua C
eccleſia vniuerſalis imbuitur, oe in diuerſum intellectum
noſtro euagemur arbitrio, quid in ipſa vniuerſalis eccleſia
ſeotiat requiramus: quia nihil dubium eſſe poterit in præ-
cepto, ſi obedientia concordat in ſtudio. Præcepit itaque
Apoſtolus, imò per Apoſtolum dominus qui loquebatur
in Apoſtolo, fieri obſecrationes & poſtulationes, gratiarũ
actiones pro omnibus hominibus, pro regib⁹, ac pro iis qui
in ſublimitate ſunt. Quam legem ſupplicationis ita omniũ
ſacerdotum & omnium fidelium deuotio concorditer te-
net, vt nulla pars mundi ſit in qua huiuſmodi orationes non
celebrentur à popnlis Chriſtianis. Supplicat ergo vbique
eccleſia deo non ſolum pro ſanctis & in Chriſto iam rege-
neratis, ſed etiam pro omnibus infidelibns & inimicis cru-
cis Chriſti, pro omnibus idolorum cultoribus, pro omni-
bus qui Chriſtum in membris ipſius perſequuntur, pro Iu-
dæis quorũ cæcitati lumen euangelij nõ refulget, pro hære-
ticis & ſchiſmaticis qui ab voitate fidei & charitatis alieni
ſunt. Quid autem pro iſtis petit, niſi vt relictis erroribus D
ſuis conuertantur ad deum, accipiant fidem, accipiant cha-
ritatem, & de ignorantiæ tenebris liberati in agnitionem
veniant veritatis? Quod quia ipſi præſtare ſibi nequeunt
malæ conſuetudinis pondere oppreſſi, & diaboli viocuis
alligati, neque deceptiones ſuas euincere valent, quibus
tã pertinaciter inhæſerunt, vt quantũ amanda eſt veritas,
tantum diligant falſitatem: miſericors & iuſtus dominus
pro omnibus ſibi vult hominibus ſupplicari: vt cum vide-
mus de tam profundis malis innumeros erui, non ambiga-
mus deum præſtitiſſe quod vt præſtaret oratus eſt: & gra-
tias agentes pro iis qui ſalui facti ſunt, ſperemus etiam eos
qui oondum illnminati ſunt, eodem diuinæ gratiæ opere
eximendos de poteſtate tenebrarũ, vt in regnum dei priuſ-
quàm de hac vita exeant transferantur. Quod ſi aliqoos, ſi-
cut videmus accidere, ſaluantis gratia prætererit, & pro eis
oratio eccleſiæ recepta non fuerit: ad occulta diuinæ iuſti-
tiæ iudicia referendum, & agnoſcendum eſt ſecreti huius
profunditatem nobis in hac vita patere non poſſe. Ex par-
te enim ſcimus, & ex parte prophetamus, & videmus oune 1. Corin. 13.
per ſpeculum in ænigmate. Nec ſapientiores aut ſcientio-
res beatiſſimo apoſtolo ſumus, qui cum de gratiæ potentia
diſputaret, magnorum myſteriorum ingreſſus arcanum, iis
quæ impoſſibile erat enarrare, ſuccubuit. Cum enim dixiſ-
ſet: Nolo vos ignorare fratres myſterium hoc, vt noo ſitis Roma. 11.
vobis ipſis ſapientes, quia cæcitas ex parte in Iſrael conti-
git, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael
ſaluus fieret, ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion qui eruat Eſa. 59.
& auertat impietates ab Iacob, & hoc illis à me teſtamen-
tum, cum abſtulero peccata eorum. Secundum euangelium
quidem inimici propter vos, ſecundũ electionem vero di-
lecti propter patres. Sine pœnitentia enim ſunt dona & vo-
catio dei. Sicut enim aliquando & vos non credidiſtis deo,
nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter illorum
incredulitatem: ita & iſti nunc nõ crediderunt io veſtra mi-
ſericordia, vt & ipſi miſericordiam conſeqnantur. Conclu-
ſit enim deus omnia in incredulitate, vt omniũ miſereatur.
B Cum ergo hæc diuinorum operum myſteria ſupra menſu-
ras humanæ intelligentiæ excellentia, quodam mentis ſuæ
profudiſſet exceſſu, totam expoſitionis rationem trãſtulit
ad ſtuporem, & admiraror eorum quę protulerat, exclama-
uit & dixit: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientię dei,
quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eins, & inueſtigabi-
les viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini? aut quis
conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur
ei? Quooiam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Ipſi
gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

*Cur anterioribus ſeculis dimiſſæ ſiut omnes gentes ingrea
di uias ſuas, uno tantum Iſraele excepto, & ad cognia
tionẽ ueritatis electo. Et quare deus uni homini det gra
tiam, alteri autem deneget.* Cap. V.

PRemiſſa enim doctis aſſertio locum dabat mul-
timodæ quæſtioni, vt variatæ per tot populos ac
tẽpora gratiæ dei cauſſa quæreretur: cur ſcilicet
anterioribus ſeculis dimiſſæ eſſent omoes gentes
C ingredi vias ſnas, vno tãtum Iſraele, qui diuinis eloquiis e-
rudiretur, excepto, & ad cognitionẽ veritatis electo, cuius
infidelitas locum tandem ſaluãdis gẽtibus fecerit: tanquàm
ſi vnus popul⁹ in fide ſui geoeris permaneret, miſericordia
dei cæteris ſe nationibus præſtare non poſſet. Cur denique
ipſi quorum diminutio ſalus gentibus eſt, ab obcæcatiooe
ſua non liberentur priuſquàm ingrediatur gentium pleni-
tudo: quaſi illuminari cum omnibus nequeant, qui omnes Roma. 11.
facta omnium gentium adoptione ſaluandi ſunt. Aut quo-
modo omnis Iſrael ſublata obcæcatione ſaluandus ſit, cu-
ius innumerabilis multitudo in ſua infidelitate deficiens,
ad tempora ſaluandis promiſſa non peruenit. Vel quomo-
do ipſarum gentium, quarum prius non eſt facta vocatio,
dicatur nunc ingredi plenitudo, cum tanta promiſcuæ æ-
tatis & cooditionis hominum milia in omnibus nationibus
quæ ſunt ſub cœlo, ſine Chriſti iuſtificatione moriãtur. Sed
horum myſteriorũ iudiciorúmq; cauſſas pius & doctus ma
giſter maluit ad altitudinem diuitiarũ ſapientiæ dei ſciẽtię-
D que ſuſpendere, q̃ iuſtiſſimæ veritatis & miſericordiſſimæ
bonitatis ſubtractum ab humana cogoitione ſecretũ teme-
raria inquiſitione diſcutere, nihil omittens de iis quæ non
oportet ignorari, nihil contrectans de iis quæ non licet ſci-
ri. Multa enim ſont in diſpẽſatione operum diuinorũ, quo-
rum cauſſis latentibus ſoli monſtrantur effectus, vt cum pa
teat quod geritur, non pateat cur geratur, negocio in me-
dium deducto, & in occultum ratione ſubducta, vt in ea-
dem re & de inſcrutabilibus præſumptio comprimatur, &
de manifeſtis falſitas refutetur. Neque enim ſi neſcio cur
ille Græcus creetur, hic barbarus, iſte in diuitiis, ille in ege-
ſtate naſcatur, hunc valida proceri corporis pulchritudo
ſublimet, illum debilium membrorum exilitas cõtracta
deformet, iſte à catholicis editus in veritatis cunabulis
nutriatur, ille hæreticorum progenies cum ipſo lacte ma-
tris hauriat virus erroris, ſi denique mille alias differen-
tias in habitu corporum, in qualitatibus animorum, in
conditione temporum, in more regionum diiudicare non
poſſum: ideo quod omnium horum deus ſit conditor atque
ordina-

ordinator, ignoro. Qui vtique ſingulorum hominum ita & A corpora creauit & ſpiritus, vt præter illam ſecuturã ex vniuſcuiuſq; ſtudio voluntariam diuerſitatem, ipſa cõditionis exordia diſſimillima numeroſitate variaret. Turbarent autem nos & in diuerſum diſtraherent multæ vaniloquorũ opiniones, qui de incognoſcibilib' deuenire in incõueniẽtia præſumpſerunt, & has originales inæqualitates ſatis, quę nulla ſunt, & ſyderibus deputarunt, niſi certiſſima notitia teneremus deum creatorem de elemẽtis naturalibus prout vult vas vnumquodque formare, & vnam naturam animarum, vnam naturam corporum placitis ſibi temperare mẽſuris. Quæ vtiq; opera dei humanæ intelligentiæ cognoſcibilia eſſent ſi innoteſcere debuiſſent, & manifeſtaretur cur ita quidq; fieret, niſi ꝙ ita fieret, ſcire ſufficeret. Dicit dominus ad Moyſen: Quis dedit os homini, & quis fecit mutũ (Exod.3.) & non audientem, videntem & cæcum? nõne ego dominus deus? Et per Eſaiam: Nonne ego fœcundum & ſterilẽ feci? dicit dominus. In libro Eccleſiaſtico legitur: Bona & mala, (Eccli.11.) vita & mors, pauperias & honeſtas à deo ſunt. Et Iob dicit: Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant (Iob.12.) deum, cum ipſe dederit omnia in manibus eorum. Et idem B de omnium rerum humanarum profectu & defectu diſputans, omnéſque mutationes ad iudicia dei referens. Apud ipſum eſt, inquit, ſapientia & fortitudo: ipſe habet conſilium & intelligẽtiam. Si deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet. ſi incluſerit hominem, nullus eſt qui aperiat. ſi continuerit aquas, omnia ſiccabũtur. ſi emiſerit eas, ſubuertent terram. Apud ipſum eſt fortitudo & ſapientia, ipſe nouit & deci- (Ibidem.) pientem, & eum qui decipitur. adducit conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in ſtuporem. Baltheum regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum. ducit ſacerdotes ingloriosos, & optimates ſupplantat, commutãs labium veraciũ, & doctrinam ſenum auferens, effundens deſpectionem ſuper principes, & eos qui oppreſſi fuerant releuãs. qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbra mortis. qui multiplicat gentes, & perdet eas, & ſubuerſas in integrum reſtituet. Qui immutat cor principum terræ, & decipit eos, vt fruſtra incedant per inuium. palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quaſi ebrios. Et iterum idem dicens voluntatẽ dei irritam eſſe non poſſe, Ipſe enim, inquit, ſolus eſt, & nemo auertere poteſt co- C (Iob.23.) gitationem eius, & anima eius, quodcunque voluerit, hoc fiet. Liberatur pars hominum parte pereunte. Et ſi hoc voluntatum meritis velimus adſcribere, vt malos neglexiſſe gratia, bonos autem elegiſſe videatur: reſiſtet nobis innumerabilium cauſſa populorum, quibus per tot ſecula nulla cœleſtis doctrinæ annunciatio coruſcauit, nec meliores fuiſſe eorum poſteros poſſumus dicere, de quibus ſcriptũ eſt: Gentium populus qui ſedebat in tenebris, lucem vi- (Eſaiæ.9.) dit magnam, & ſedentibus in tenebris & vmbra mortis lux orta eſt illis. Et ad quos apoſtolus Petrus dicit: Vos au- (1.Pet.2.) tem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt virtutes annuncietis eius qui de tenebris vos vocauit in tam admirabile lumen ſuũ, qui quondam non populus, nunc autem populus dei, quorum aliquando non eſt miſertus, nunc autem miſeretur. Non ergo meritis minorum tribuitur quod non meruere maiores. par enim impietas & patres accuſabat & filios, eadémque ignorantiæ cæcitas omnes ſimul in eoſdem mergebat erro- D res. Sed cur illorum nõ miſertus & horũ miſertus ſit deus: quæ ſcientia comprehendere, quæ poteſt inueſtigare ſapiẽtia? Latet diſcretionis iſta ratio, ſed non latet ipſa diſcretio. Non intelligimus iudicantem, ſed videmus operantem. Quid calumniamur iuſtitiæ occultæ, qui gratias debemus miſericordiæ manifeſtæ? Laudemus & veneremur quod agitur, quia tutum eſt neſcire quod tegitur. Reſpice autẽ & ad vniuerſalem multitudinem paruulorum, in quibus excepto illo quo in damnationem naſcitur gens humana delicto, nec præterita poſſunt merita nec futura cenſeri. Omnes enim de quibus nunc loquimur, ante vllum intelligentiæ vſum, ante liberum voluntatis arbitrium, alij ad æternam beatitudinem regenerati, alij ad perpetuam miſeriam tranſeunt non renati. Si originalem culpam fateris, omnis

A numerus in reatu eſt. ſi moralem innocentiam quæris, omnis ſumma ſine vitio eſt. Non inuenit quod diſcernat humana iuſtitia, ſed habet quod eligat inenarrabilis gratia dei. In abſcondito eſt conſilium, ſed non latet donum: opus exerit pietas, cauſſam obſcurat poteſtas. Sed tam indubitabile eſt quod non videtur, quàm quod videtur: quia authori manifeſti operis negari confeſſio etiam incognitæ non poteſt ęquitatis. Quod ſi & ad illos dirigas mentis intuitũ, qui longam agentes in flagitiis & ſceleribus ætatem, ſacramẽtis baptiſmatis Chriſti in ipſo vitæ fine renouantur, & ſinẽ vllo ſuffragio bonorum operum in regni cœleſtis cõſortiũ transferuntur: quo intellectu diuinum iudicium cõprehendes, niſi vt indubitanter agnoſcas gratuita eſſe dei munera: & ſicut nulla ſunt tam deteſtanda facinora, quæ poſſint gratiæ arcere donum, ita nulla poſſe tam pręclara opera exiſtere, quibus hoc quod gratis tribuitur, per retributionis iudicium debeatur? Vileſceret enim redemptio ſanguinis Chriſti, nec miſericordiæ dei humanorum operum prærogatiua ſuccumberet, ſi iuſtificatio quę fit per gratiam, meritis pręcedentibus deberetur, vt non munus largientis, ſed merces B eſſet operantis. Vnde autẽ poſſet probari quod ad euacuãdum originale peccatum nulla idonea eſſet induſtria, niſi & impij & facinoroſi per lauacrum Chriſti aſſumerẽtur in regnum, agnoſcerẽtque qui in ſua iuſtitia gloriantur, quàm nihil dignum agere poſſint adoptione filiorum dei ſi ad regenerationis non peruenerint ſacramentum: cum eadẽ qua ſceleſtiſſimi peccatores conditione teneantur, pares futuri in ſanctificatione, ſi affuerit regeneratio, ſimul perituri ſi ceſſauerit ablutio? Si ergo etiam ex nequiſſimis in ipſo vitæ exitu gratia inuenit quos adóptet, cum tamen multi etiam qui minus nocentes videntur, doni huius alieni ſiũt: quis hoc aut ſine diſpenſatione dei fieri, aut ſine profunda dicat æquitate decerni? Quod vtique non ideo iniquum eſt, quia occultum eſt: ſed ideo æquum eſt, quia iudicium dei eſſe non dubium eſt. Quod enim ab illius pendet arbitrio: qua ſententia iudicari debeat, priuſquàm iudicetur incertum eſt. Cum autem res ad finem ſuum venerit, nemini liberum eſt de exitu conqueri, quia certiſſimum eſt nihil aliter deum facere debuiſſe quàm fecerit. Qui multimodæ vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentẽ, C etiam illa regula euangelicæ comparationis adſtruxit, qua oſtendit patremfamilias diuerſo tempore conducentem operarios vineæ ſub pactione denarij, quo vitæ æternæ ſignificatur æqualitas, vbi ſine dubio hora vndecima intromiſſi in vineam, totius diei operariis exæquati, iſtorum de quibus nunc loquimur, præferunt ſortem, quos ad commendandam gratiæ excellentiam in defectu diei & concluſione vitæ diuina indulgentia munerauit, non labori precium ſoluens, ſed diuitias bonitatis ſuæ in eos quos ſine operibus eligit, effundens: vt etiam ij qui in multo labore ſudarunt, nec amplius quàm nouiſſimi acceperunt, intelligant donum ſe gratiæ, non operum accepiſſe mercedem. Vnde ſi & nos aduerſum patremfamilias murmuremus, eo quod nouiſſime vocati totius diei operariis coæquentur, nec amplius multa opera quàm pene nulla mereantur: dicetur nobis quod vni eorum reſponſum eſt: Amice, non (Matth.20.) facio tibi iniuriam. nonne ex denario conueniſti mecum? Tolle quod tuum eſt, & vade: volo autem & huic nouiſſi- D mo dare ſicut & tibi. Aut non licet mihi de re mea facere quod volo? An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? Certe huic calumniatori iniuſta videbatur hæc largitas, & quid eruditionis retulit? quid rationis accepit? Non eſt ei diſpenſationis huius reuelata iuſtitia, nec ad inſpectionem ſecreti latentis admiſſus eſt: ſed vt à diſcutiendis dei iudiciis abſtineret, oppoſita eſt ei bonitas miſerantis, & volentis poteſtas, quaſi illi & ab Apoſtolo diceretur: O homo, tu quis es qui reſpondeas deo? Nunquid di- (Roma.9.) cit figmentum ei qui ſe finxit, quare me feciſti ſic? Omnibus ergo hominibus cuiuſlibet generis, cuiuſlibet conditionis & ætatis cauſſa percipiendæ gratiæ voluntas dei eſt, apud quam ratio electionis abſcondita eſt, ab ea gratia incipientibus meritis, quam accepere ſine meritis. Quæ ſi poſſent bona eſſe ſine gratia, non diceretur: Niſi quis re-

Ioan. 1. Ioan. 6. natus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non intrabit in regnũ A cœlorum. &, Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis ſanguinem eius, non habebitis vitam in vobis. Sed diceretur: Niſi quis fuerit iuſtus & bonus, beatus in æternũ eſſe non poterit. Nec opus eſſet per aquam & ſpiritum renaſci, ſi per mãdatum ſufficeret erudiri. Et euacuaretur fides, quæ credit per baptiſmũ omnia peccata dimitti, ſi gratia non malis & impiis, ſed bonis & rectis doceretur impendi. Origo itaque veræ vitæ veræq; iuſtitiæ in regenerationis eſt poſita ſacramento, vt vbi homo renaſcitur, ibi etiam ipſarum virtutum veritas oriatur. Et incipiunt ad perpetuam gloriam proficere per fidem, qui vix ad temporalem vanæ laudis poterant peruenire mercedem. Siue enim Iudæus legis ſcientia tumens, ſiue Græcus ſtudio ſapientiæ naturalis inflatus, priuſquam iuſtificetur per fidem Chriſti, concluſus eſt ſub peccato: & ſi in ſua infelicitate perſtiterit, Ioan. 3. ira dei manet ſuper eum, illa ſcilicet in Adæ præuaricatione Ephe. 2. contracta, de qua Apoſtolus loquitur dicens. Et vos cũ eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris, in quibus aliquando ambulaſtis ſecundum ſeculum mundi huius, ſecundum B principem poteſtatis aëris huius, ſpiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ, in quibus & nos aliquando cõuerſati ſumus in deſideriis carnis noſtræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filij iræ, ſicut & cęteri. Et iterum: Qui eratis illo tempore ſine Chriſto, alienati à conuerſatione Iſraël, & hoſpites teſtamẽtorum, promiſſionis ſpem non habentes, & ſine deo in mundo. Et iterum: Ephe. 5. Eratis aliquãdo tenebræ, nunc autem lux in domino. Coloſ. 1. Et iterum: Gratias agentes patri, qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris, & poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij ad Titum. 3. dilectionis ſuæ. Et iterum: Eramus enim & nos aliquando inſipientes, increduli, errantes, ſeruientes deſideriis, & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, audientes inuicem. Cum autem benignitas & humanitas ap- C paruit Saluatoris noſtri: non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos abunde per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ.

Qualis ſit natura humana ſine gratia. Cap. VI.

ET vt breuiſſime pateat qualis ſit natura humana ſine gratia, dicat Iudas apoſtolus quid agat vel ignorantia imperitorum, vel doctrina ſapientium. Iudæ. 1. Hi autem, inquit, quæcunq; quidẽ ignorant, blaſphemãt: quæcunq; autem naturaliter vt muta animalia norũt, in his corrumpuntur. Dicat etiam ſub verbis Zachariæ euangeliſta Lucas, ante illuminationẽ gratię in qua humanũ genus nocte verſetur, & de quib⁹ ignorãtiæ tenebris dei popul⁹ Lucæ. 1. eruatur: Et tu, inquit, puer ꝓpheta altiſſimi vocaberis. præibis enim ante faciem domini parare vias eius, ad dandã ſcientiam ſalutis populo eius in remiſſionem peccatorum D ipſorum, propter viſcera miſericordiæ domini, in quibus viſitauit nos oriens ex alto, lucere iis qui in tenebris & vmbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis. Hæc autem viſcera miſericordiæ dominus non ad vni⁹ tantum populi redemptionem, ſed omnium nationum im- Ioan. 11. pendit ſalutem, dicente euangeliſta: Quia Ieſus moriturus erat pro gente, non tantum pro gente, ſed etiam vt filios dei diſperſos congregaret in vnum. Hoc enim agit illa vox domini, quæ per quandam pietatis tubam toto terrarum orbe reſonantem, omnes homines & inuitat, & conuenit. Nam cũ Matt. 11. dixiſſet: Confitebor tibi pater domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudẽtibus, & reuelaſti ea paruulis: Ita pater, quoniam ſic beneplacitũ eſt ante te: addidit: Omnia mihi tradita ſunt à patre meo. & nemo nouit filium niſi pater, neque patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et deinde adiecit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus ve- A ſtris. Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue eſt. Ioannes vero baptiſta in euangelio Ioannis prophetico ſpiritu proteſtatur dicẽs: Qui de cœlo venit, ſuper omnes eſt. Ioan. 3. quod vidit & audiuit, teſtificatur, & teſtmonium eius nemo accipit. Qui accepit teſtimonium eius, ſignauit, quoniã deus verax eſt. Igitur quantum attinet ad humani generis cæcitatem longa ignorantiæ & ſuperbiæ nocte contractam, venit in hunc mundum creator mundi, & mundus eum nõ cognouit. Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non com- Ioan. 1. prehenderunt. Qui ſuper omnes eſt, quod vidit & audiuit, Ioan. 3. teſtificatur, & teſtimonium eius nemo accipit. Sed quia nõ fruſtra deus dei filius venit in mundum, & dedit ſemetipſum pro omnibus, mortuúſque eſt non tantum pro gente, Ioan. 11. ſed etiam vt filios dei diſperſos congregaret in vnum, & vniuerſis dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onera- Matth. 11. ti eſtis: & ſeruato ſibi incognoſcibilis electionis arbitrio, dat ſui patríſque notitiam quibus eam voluerit reuelare: omnes filij lucis, filij promiſſionis, filij Abrahæ, filij dei, genus electum, regale ſacerdotium, veri Iſraëlitę, præcogni- 1. Petri. 2. B ti & præordinati in regnum dei, qui eos vocauit non ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus: teſtimonium eius qui de cœlo venit accipiũt, ſignificãtes quia deus verax eſt, id eſt, expreſſe ſignificantes in ſui ſaluatione quoniam deus verax eſt, implens & perficiens quod promiſit Abrahæ omnium gentium patri: qui pollicente deo quod hæres futurus eſſet mundi, non hæſitauit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam deo, & pleniſſime ſciens quoniam quod promiſit, potens eſt & facere. Quis autem tam alienus eſt à fide Abrahæ, quis tam degener ab vniuerſarum gentium patre, qui promiſſionem dei aut non impleri, aut ab alio præter eum qui promiſit, dicat impleri? Ille quidem erit mendax, deus autem eſt verax. Et omnis qui accipit Roma. 3. teſtimonium eius, hoc ſignat, hoc indicat, quod per lucem illuminantem factus eſt videns, factus eſt obediens, factus C eſt intelligens, ſicut Ioannes euangeliſta teſtatur dicens: 1. Ioan. 5. Scimus quia mundus totus in maligno poſitus eſt, & ſcimus quia filius dei venit, & dedit nobis ſenſum, vt cognoſcam⁹ verum deum, & ſimus in vero filio eius.

Cur ſaluator omnium hominum non omnibus dederit hunc ſenſum, ut cognoſcerent uerum deum. Cur etiam quidam paruuli ſalui fiant renati, alij pereant non renati. Caput VII.

SI vero quæritur cur ſaluator omnium hominum non omnibus dederit hunc ſenſum, vt cognoſcerent verum deum, & eſſent id eſt permanerent in vero filio eius: quãuis credamus nullis hominibus opẽ gratiæ in totum fuiſſe ſubtractã, de quo plenius in ſequentibus diſſeremus: tamẽ ita forte hoc velatũ ſit, ſicut illud abſcõditũ eſt, cur antea omnibus gẽtibus prętermiſſis, vnum populũ ſibi quẽ ad veritatis cognitionẽ erudiret exceperit: de quo iudicio dei ſi nõ eſt conquerendũ: multo minus de hoc quod cũ electione omniũ gẽtium geritur, mur- D murandum eſt. Quæ enim deus occulta eſſe voluit, nõ ſunt ſcrutanda: quæ autem manifeſta fecit, non ſunt neganda: ne & in illis illicite curioſi, & in iſtis damnabiliter inueniamur ingrati. Non autem ignoramus eſſe quoſdam tam inconſideratæ præſumptionis, & tam ſuperbæ arrogantiæ, vt quod præcipuus magiſter gentium non ab hominibus neque per Gala. 1. hominem ſed diuinitus eruditus, ſupra menſuram ſcientiæ ſuæ longe & alte remotum eſſe confeſſus eſt, audeant falſi nominis temerare doctrina, & nihil illic occultũ, nihil velint eſſe ſecretum, vbi apoſtolus non quid ſentiendum eſſet aperuit, ſed quid non ſcrutandũ eſſet, oſtendit. Nullis etenim (quod ſupra iam diximus) ſtudiis, nullis ingeniis indagare conceſſum eſt quo iudicio quóve conſilio deus incõmutabiliter bonus, incõmutabiliter iuſtus, ſemper præſci⁹, ſemper omnipotens; ideo omnia in incredulitate concluſe- Roma. 11. rit, vt omniũ miſereatur, & tamen illis ſeculis quibus vnũ Iſraelem erudiebat, innumerabiles populos impiorũ illuminare diſtulerit, & nũc eundẽ Iſraëlem, donec vniuerſitas gentiũ introeat, obcæcatũ eſſe patiatur, pereuntẽ in tot milibus naſcentium atq; morientiũ, & ſaluandum in eis quos mundi

mundi finis innenerit. Quo myſterio toto ſcripturarum A
corpore dilatato, innotuit quidem nobis quid factum ſit,
quid fiat, quídve faciendum ſit: ſed quare ita fieri placuerit,
ab bumanæ intelligentiæ contẽplatione ſubtractum eſt. Iſti
autem, qui neſcire aliquid erubeſcunt, & per occaſionem
obſcuritatis tẽdunt laqneos deceptionis, omnem diſcretio-
Matth. 20. nem qua dcus alios eligit, alióſque non eligit, (multi enim
ſunt vocati, pauci autem electi) ad merita bumanæ referunt
voluntatis, docentes ſcilicet neminem gratis, ſed ex retribu
tione ſaluari, quia naturaliter omnibus ſit inſitum, vt ſi ve-
lint, poſſint veritatis eſſe participes, eíſque affluere gratiam
à quib' fuerit expetita. Quæ definitio, vt interim de gratiæ
veritate taceatur, de his videtur aliquam oſtentare ratiuncu
lam qui libero vtuntur arbitrio. De paruulis verò quibus
ſine vllo bonę voluntatis merito in originali vulnere cũ cę
teris mortalibus cauſa communis eſt, nihil poteſt expoſitio-
nis afferri qua doceatur cur iſti ſalui fiant renati, illi pereãt
non renati, ſub illius prouidentia & omnipotentia in cuius
manu eſt anima omnis viuentis, & ſpiritus vniuerſæ carnis B
Iob. 14. bominis, & cui dicitur: Breues dies hominis ſunt, numerus
dierum eius apud te eſt. Non autem puto iſtos voluntatum
patronos, ſimplicitate illorũ tam impudenter vſuros, vt aut
fortuitu iſta dicant accidere, aut non renatos aſſerant nõ pe
rire. Apertè enim aut cum paganis conuincerentur ſentire
de fato, aut cum Pelagianis transfuſum in poſteros Adæ ne-
gare peccatum. Fato autem non baptizari paruulos nec Pela
giani potuerunt dicere, ſed quia eos liberos à peccato auſi
ſunt profiteri, meruere damnari. Cùm autem de diſcretio-
ne omnium hominum quęſtio ventiletur, & ab omnibus ho
minibus paruuli nequeant ſeparari, ſimúlque de totius æta-
tis bominibus veritas dixerit: Filius hominis venit quære-
Lucę. 19. re & ſaluare quod perierat. Fruſtra profunditatem inſcruta
bilis gratię per liberum arbitrium conantur aperire, qui cau
ſam electionis in eorum conſtituunt meritis qui eliguntur.
Et cùm multa de maiorum volũtate ac iudicio inepta & ſal
ſa protulerint, in paruulorum tamen diſcretione deficiunt,
nec poſſunt de eius quæſtionis ratione reddita gloriari, quę C
de omnibus hominibus tractatur, & non de omnibus expe-
ditur. Multiformitas autẽ & magnitudo diuinæ gratiæ pro-
bat iſtos contra veritatem etiam qnod de maiorum volun-
tatibus loquuntur, aſtruere, eorúmque perſuaſioni diuino-
rum eloquiorum teſtimonia repugnare. Quæ ſi omnia ſer-
moni noſtro velimus annectere, modus nõ erit differendo.
Quæ tamen ſi ſe recordationi offerunt, non omittentur, vt
quantum ſatis eſt, manifeſtetur omne hominis bonum meri
tum ab initio fidei vſq; ad perſeuerantiæ conſummationem
donum atque opus eſſe diuinum.

Fides unde naſcatur, & unde acquiratur. Cap. VIII.

IGitur fides quæ bonæ voluntatis & iuſtæ actio-
nis eſt genitrix, quo ipſa fonte naſcatur, apoſto-
lus Paulus exponat, qui pro Romanorũ fide deo
Roma. 1. gratias agit, dicens: Primum quidem gratias ago
deo meo per Ieſum Chriſtum pro omnib' vobis, quia fides
veſtra annunciatur in vniuerſo mundo. Ad Ephesios quo-
Epheſi. 1. que ſcribẽs: Propterea, inquit, & ego audita fide veſtra quæ D
eſt in domino Ieſu, & dilectione in omnes ſanctos, non ceſ-
ſo gratias agens pro vobis, memoriam veſtri faciens in ora-
tionibus meis, vt deus domini noſtri Ieſu Chriſti, pater glo
riæ det vobis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis in agnitio-
nem eius, illuminatos oculos cordis veſtri, vt ſciatis quæ ſit
ſpes vocationis eius, quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in
ſanctis. De fide etiam Coloſſenſium ſimiliter gratias agens:
Coloſ. 1. Gratias agimus, inquit, deo & patri domini noſtri Ieſu Chri
ſti, ſemper pro vobis orantes, audientes fidem veſtram in
Chriſto Ieſu, & dilectionem quam habetis in ſanctos om-
nes, propter ſpem quæ repoſita eſt vobis in cœlis. Et vt alia
bona ab eodem bonorum authore percipiant, quid pro eis
Ibidem. oret enarrãs: Ideo, inquit, & nos ex qua die audiuimus, non
ceſſamus pro vobis orantes & poſtulantes vt impleamini a-
gnitione voluntatis eius in omni ſapientia & intellectu ſpi-
ritali, vt ambuletis dignè deo placentes, in omni opere bo-
no fructificantes & creſcentes in ſcientia dei, in virtute con
fortati ſecundum potentiam claritatis eius in omni patientia

A & longanimitate cum gaudio. Item ad Theſſalonicẽſes, qui
ſpiritu fidei dilectioniſque ſeruiebant: Gratias agimus, in-
quit, deo ſemper pro omnibus vobis, memoriam facientes 1. Theſ. 1.
in orationibus noſtris ſine intermiſſione, memores operis fi
dei veſtræ & laboris & charitatis & ſuſtinentiæ ſpei domini
noſtri Ieſu Chriſti ante deum & patrem noſtrum. Et infrà:
Ideo & nos gratias agimus deo ſine intermiſſione, quoniam Ibidem. 2.
cùm accepiſſetis à nobis verbum auditu dei, accepiſtis non
vt verbum hominum, ſed (ſicut eſt verè) verbũ dei qui ope
ratur in vobis qui credidiſtis. Potuítne plenius aut euiden-
tius demonſtrari dei eſſe donum credentium fidem, quàm
vt ideo agerentur gratiæ deo, quoniã ij quibus verbum dei
per homines prædicabatur, non quaſi de hominum ſermo-
ne dubitarunt, ſed tanquam deo loquenti per homines cre-
diderunt, qui in ipſis eſt operatus vt crederent? In ſecunda
quoque ad eoſdẽ Theſſalonicenſes epiſtola de fide in Chri
ſto proficiẽtium ita Apoſtolus loquitur: Gratiàs agere debe 2. Theſ. 1.
mus deo ſemper pro vobis fratres, ita vt dignum eſt, quo-
B niam ſupercreſcit fides veſtra, & abundat charitas vniuſcu-
iuſque veſtrum in inuicem, ita vt & noſipſi in vobis glorie-
mur in eccleſiis dei pro patientia veſtra & fide in omnibus
perſecutionibus veſtris & tribulationib' quas ſuſtinetis in
exemplũ iuſti iudicij dei, vt digni habeamini in regno dei,
pro quo & patimini. Petrus quoque apoſtolus ex deo ha-
beri fidem prædicans, ita ſcribit: Scientes quod non corru- 1. Petr. 1.
ptibilibus auro & argento redempti eſtis de vana conuerſa
tione veſtra paternæ traditiõis, ſed precioſo ſanguine qua-
ſi agni incontaminati & immaculati Chriſti Ieſu, præcogni
ti quidem ante conſtitutionem mũdi, manifeſtati autem no
uiſſimis temporibus propter vos qui per ipſum fideles eſtis
in deum, qui ſuſcitauit cum à mortuis, & gloriam ei dedit,
vt fides veſtra & ſpes eſſet in domino. Item idem in ſecunda
epiſtola de fidei perceptione ſic loquitur: Simon Petrus ſer 2. Petr. 1.
uus & apoſtolus Ieſu Chriſti, is qui coæqualem nobis ade-
pti ſunt fidem per iuſtitiam domini & ſaluatoris Ieſu Chri-
ſti. Vnde autem habeatur ſpiritus fidei, Ioannes apoſtolus
C manifeſtiſſimè docet dicens: Omnis ſpiritus qui confitetur 1. Ioan. 4.
Ieſum in carne veniſſe, ex deo eſt. Et omnis ſpiritus qui ſol
uit Ieſum, ex deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus. Item dicit
ab eo recipi euangelium, in quo eſt ſpiritus veritatis. Nos,
inquit, ex deo ſumus, qui nouit deum, audit nos. qui non eſt
ex deo, non nos audit. In hoc cognoſcimus ſpiritum verita
tis, & ſpiritum erroris. Item in actibus apoſtolorum Petrus
apoſtolus fidem eſſe per dominũ Ieſum pronuncians: Hunc Acto. 3.
inquit, quem videtis & noſtis, confirmauit nomen eius, & fi
des quæ per eum eſt dedit integram ſanitatem iſtam in con
ſpectu omnium veſtrum. De fide quoque Lydiæ, cuius in-
ter alias mulieres quę euangelium pariter audiebant, domi-
nus cor aperuit, ita in eadem narratur hiſtoria. Die autem Ibidem. 16.
ſabbatorum egreſſi ſumus extra portam iuxta flumẽn, vbi
videbatur eſſe oratio, & ſedentes loquebamur mulieribus
quæ conuenerant: & quædam mulier Lydia purpuraria ci-
uitatis Thyatirenorum, colens deum, audiuit, cuius domi-
nus cor aperuit vt intenderet ijs quæ dicebantur à Paulo.
D Non autem ex humana ſapientia eſſe fidem, ſed ex inſpira-
tione diuina, ipſius veritatis voce firmatur. Dicẽte enim do
mino ad diſcipulos ſuos: Vos autem quem me eſſe dicitis? re Matth. 16.
ſpondens Simon Petrus dixit: Tu es Chriſtus filius dei vi-
ui. Reſpondens autem Ieſus, dixit ei: Beatus es Simon Bar-
iona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus
qui in cœlis eſt. Paulus verò apoſtolus hãc ipſam fidem ſe-
cundum menſuram dari pro arbitrio largientis ita prædi- Rom. 12.
cat: Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus qui
ſunt inter vos, non plus ſapere quàm oporteat ſapere, ſed ſa
pere ad ſobrietatem, ſicut vnicuique diuiſit deus mẽſuram
fidei. Item idem vnitatem rectæ fidei, & cõſenſionem in ho
norem dei à deo eſſe commendans: Deus autem, inquit, pa- Roma. 15.
tientiæ & conſolationis det vobis id ipſum ſapere in alteru-
trum ſecundum Ieſum Chriſtum, vt vnanimes vno ore ho-
norificetis deum & patrẽ domini noſtri Ieſu Chriſti. Et in-
frà: Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio & pace in cre
dendo, vt abundetis ſpe in virtute ſpiritus ſancti. Quo te-
ſtimonio non ſolum fides, ſed etiam gaudiũ & pax, & abun-
dantia

dantia ſpei docentur niſi in virtute ſancti ſpiritus non habe A
ri. Ad Epheſios verò ſcribens Apoſtolus de diuitiis gratiæ
pro malis bona retribuentis, & de fide quæ nō ex nobis, ſed
Epheſ. 2. ex dei dono habetur, hæc loquitur: Deus autē qui diues eſt
in miſericordia, propter nimiam ſuam charitatē qua dilexit
nos, & cùm eſſemus mortui peccatis, cōuiuificauit nos Chri
ſto, cuius gratia ſalui facti ſumus, & correſuſcitauit & con-
ſidere fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu. Gratia enim eſtis
ſaluati per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum eſt,
non ex operibus, ne quis glorietur. Ipſius enim ſumus fig-
mentum, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ prę-
parauit deus, vt in illis ambulemus. Proprium ergo hoc ha-
bet noua creatura per gratiam, vt qui figmentum dei ſunt,
qui natiuitate cœleſti conduntur in Chriſto, non ocio tor-
peant, nec deſidia reſoluantur, ſed de virtute in virtutem
proficiant, per viam bonorum operum ambulando, hoc eſt
enim fingi, hoc de vetere creatura nouam fieri, hoc de ima-
gine terreni hominis ad imaginem cœleſtis hominis refor- B
mari, quod totum ſiue palam per cooperatores gratiæ, ſiue
occulte per ſubminiſtrationem ſpiritus, ille inchoat, ille au
get & perficit, cuius agricultura, cuius ædificatio, & cuius
figmentum ſumus.

Quod à domino deo omnia virtutum dona dirigantur & diſponantur. Et quod omnia in manu eius ſint. Quódque deus ſit author omnis boni. Cap. IX.

ABunde, quantum arbitror, his teſtimoniis (quam-
uis & alia documenta aggregari potuerint) de-
mōſtratum eſt, fidem qua iuſtificatur impius, niſi
ex dei munere non haberi, eámque nullis meritis
præcedentibus tribui, ſed ad hoc donari, vt principium poſ
ſit eſſe meritorum: vt cùm ipſa data fuerit, non petita, ipſius
iam petitionibus bona cætera conſequantur. Vnde itaque
quædam de plurimis aſſumenda ſunt teſtimonia, quæ in di-
uerſitate donorum oſtendant gratiæ largitatem. Ex deo v-
tique eſſe, vt homo viam dei eligat, & vt ſurgat à lapſu, pſal
Pſal 36. mus Dauidicus canit, dicens: A domino greſſus hominis di C
rigentur, & viam eius volet. Cùm ceciderit, non collide-
tur: quia dominus ſupponit manum ſuam. Item idem quod
Pſal. 42. duce deo veniatur ad deum: Emitte lucem tuam, & veri-
tatem tuam, ipſa me deduxerunt & adduxerunt in mon-
tem ſanctum tuum, & in tabernacula tua. Item quod in do-
mino ſit hominis fortitudo, & dei voluntas præueniat libe-
Pſalm. 58. randum. Fortitudinem, inquit, meam ad te cuſtodiam, quia
deus ſuſceptor meus, deus meus, volūtas eius pręueniet me.
In prouerbiis quoque legimus de ſapientia & intellectu:
Prouerb. 2. Quoniam dominus dat ſapientiam, & à facie eius ſcientia &
intellectus. Item in eodem libro de diſpenſationibus ſapien
Ibidem. 8. tiæ dei, ſine qua nullæ rectæ ſunt actiōes, ita dicitur: Meum
conſilium & mea tutela. ego prudentia, mea autem virtus.
Per me reges regnant, & tyranni per me obtinent terram.
Item alibi, quod nemo poſſit recte incedere niſi domino di
Ibidem. 20. rigente: A domino corriguntur greſſus viri, mortalis autem
Ibidem. 21. quomodo intelligit vias ſuas? Item alibi: Omnis vir videtur
Ibidem 19. ſibi iuſtus, dirigit autem corda dominus. Et infrà: Præpara- D
tur volūtas à domino. Item ibidem de cogitatione atq; con
ſilio: Multę cogitationes in corde viri, conſilum autem do-
Eccl. 2. mini obtinet. In libro verò Eccleſiaſtę dicitur quod & ha-
bere neceſſaria, & eis bene vti, donū ſit dei. Non eſt, inquit,
bonum homini niſi quod manducet & bibit, & oſtendit ani
mæ ſuæ bonum in labore ſuo. Et quidem hęc vidi ego, quia
à manu dei eſt. Quoniam quis mā ducabit aut paſcet abſque
illo? Item in eodem libro legitur quod corda & opera iu-
ſtorum in manu ſint dei, & tantum in ſtudiis ſuis proficiant,
Eccleſ. 8. quantum ille donauerit. Quantumcunque laborauerit ho-
mo vt quærat, non inueniet: & quodcunque dixerit ſapiens
vt ſciat, non poterit inuenire: quia vniuerſum hoc dedi in
cor meum, & cor meum vniuerſum hoc vidit, quia & iuſti,
& ſapientes, & operationes eorum in manu dei. In libro au-
Sap. 7. tem ſapientiæ de eodem gratiæ opere ita dicitur: Quoniam
ipſe & ſapientiæ dux eſt, & ſapientium emendator. in manu
enim illius & nos, & ſermones noſtri, & omnis ſapientiæ &
operum ſcientia & diſciplinæ. De cōtinentia quoque quod
Ibidem. 8. ex dei habeatur munere, eadē ſcriptura ſic loquitur: Vt ſci-

A ui quia aliter non poſſum eſſe cōtinens, niſi deus det: & hoc
ipſum erat ſapientiæ ſcire, cuius eſſet hoc donum. Cui ſen-
tentię Pauli apoſtoli doctrina concordat in prima ad Corin
thios hæc ſcribentis: Volo autem omnes homines eſſe ſicut 1. Corin. 7.
meipſum: ſed vnuſquiſque proprium habet donum ex deo,
alius ſic, alius verò ſic. Dominus verò in euangelio ſecundū
Matthæum hæc de continētiæ dono inſinuaſſe narratur. Di
centibus nanque diſcipulis ſuis: Si ita eſt cauſa viri cum vxo
re, non expedit nubere: dicit illis Ieſus: Non omnes capiunt Math. 19.
verbum iſtud: ſed quibus datum eſt à patre meo. De timore
dei & ſapiētia ita in Eccleſiaſtico legitur: Corona ſapientiæ Eccli. 1.
timor domini. vtraque autē dona ſunt dei. Item de eodem:
Timor domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit. beatus cui do-
natum eſt habere timorem domini. Eſaias quoque de diui-
tiis ſpiritalibus, quarum author eſt dominus, ita loquitur: In
theſauris ſalus noſtra aduenit. ſapientia, & pietas, & diſcipli
na à domino, hi ſunt theſauri iuſtitiæ. Item de altitudine di-
uitiarum ſapientiæ & ſcientię dei, cuius bonitas nullius me-
B rito præuenitur, hæc dicit: Qui menſus eſt manu aquam, Eſaiæ. 33.
& cœlum palmo, & vniuerſam terram pugillo, qui ſtatuit
montes in libra, & rupes in ſtatera. Quis cognouit ſenſum Roma. 11.
domini, aut quis eius fuit conſiliarius, qui inſtruat eum, aut
quem conſuluit, & inſtruxit eum, vel quis oſtendit ei iudi-
cium, aut viam prudentiæ quis oſtēdit ei, vel quis prior de-
dit ei, & retribuetur illi? Vnde & in libro Iob ſecundū eun-
dem ſenſum leguntur domini verba, dicentis: Quis ante de- Iob. 41.
dit mihi, vt retribuam illi? Omnia quæ ſub cœlo ſunt, mea
ſunt. Hieremias verò quod à deo ſit homini recta ſapien-
tia, ſic profatur: Scio domine quia non eſt in homine via e- Hiere. 10.
ius, nec viri eſt vt dirigat iter ſuum. Item quod ad deū con-
uerſio cordis ex deo ſit, per ipſum dominus proteſtatur &
dicit: Reſtituam illos in terram iſtam, & reædificabo & non Ibidem 24.
deſtruam, & plātabo eos, & non euellam, & dabo illis cor vt
ſciant me, quia ego ſum dominus, & erunt mihi in populum,
& ego ero illis in deum, quia conuertentur ad me ex toto
C corde ſuo. Item idem prædicās quod vt deus cognoſcatur,
ex deo ſit: Et ſciēt, inquit, quia ego dominus deus illorum: Ioel. 2.
& dabo illis cor cognoſcendi me, & aures audiendi. Quod
autem omne verbum bonū & omne opus ſanctum ſummi-
niſtratio ſit ſpiritus ſancti, ſine quo nihil recte agatur, in pri
ma ad Corinthios Paulus apoſtolus docet, dicens: Ideo no- 1. Cor. 12.
tum vobis facio quod, nemo in ſpiritu dei loquens dicit ana
thema Ieſu. Et nemo poteſt dicere dominum Ieſum niſi in
ſpiritu ſancto. Diuiſiones verò gratiarum ſunt, idem autem
ſpiritus: & diuiſiones miniſtrationum ſunt, idem autem do-
minus: & diuiſiones operationum ſunt, idem verò deus, qui
operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur mani-
feſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Alij quidem per ſpiritum da-
tur ſermo ſapientię, alij autem ſermo ſcientiæ ſecundū eun-
dem ſpiritum, alteri fides in eodem ſpiritu, alij gratia ſanita
tum in vno ſpiritu, alij prophetatio, alij diſcretio ſpirituum,
alij genera linguarū, alij interpretatio ſermonum. Hęc autē
omnia operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis
prout vult. Tantum verò vnumquemque habere gratiæ,
D quantum dominus donauerit, idem Apoſtolus ad Epheſios
ait: Vnum corpus, & vnus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in vna Epheſ. 4.
ſpe vocationis veſtræ, vnus dominus, vna fides, vnum ba-
ptiſma, vnus deus & pater omnium, qui ſuper omnes eſt, &
ſuper omnia, & in omnibus nobis. Vnicuique autem noſtrū
data eſt gratia ſecundum mēſuram donationis Chriſti: pro-
pter quod dicit: Aſcendens in altum captiuam duxit capti-
uitatem, dedit dona hominibus. Item idem in ſecūda ad Co
rinthios dicit, quod ne ad cogitandum quidem quod ſpiri-
tale eſt, idonei ſimus niſi per gratiam dei. Fiduciam autem
talem habemus per Chriſtum ad deum, non quod ſufficien 2. Corin. 3.
tes ſimus aliquid cogitare à nobis quaſi ex nobiſmetipſis,
ſed ſufficientia nobis ex deo eſt, qui & idoneos fecit nos mi
niſtros noui teſtamenti, non litera, ſed ſpiritu. Litera enim
occidit, ſpiritus autem viuificat. Et iterum in eadem epiſto
la docens bonorum operum affectum & ſufficientiam à dei
gratia miniſtrari: Potens eſt autem, inquit, deus omnem gra 2. Corin. 9.
tiam abundare facere in vobis, vt in omnibus per omnia ſuf
ficientiam habentes abundetis in omne opus bonum, ſicut
ſcriptum

Pſal.111. ſcriptum eſt: Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet A
in æternum. Qui autem miniſtrat ſemẽ ſeminanti, & panem
ad manducandum præſtabit, & augebit incrementa frugum
iuſtitiæ veſtræ, vt in omnibus locupletati abundetis in om-
nem ſimplicitatem. Ad Epheſios verò ſcribens Apoſtolus
docet quòd omnia bona quibus placetur deo, dona ſint dei,
& quod ab ipſo peti oporteat, vt ea non habentibus tribuat.
Epheſ.3. Huius rei, inquit, gratia flecto genua mea ad patrem domi-
ni noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœlo & in
terra nominatur, vt det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuę
virtutem corroborari per ſpiritum eius in interiori homi-
ne, habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris, in cha
ritate radicati & firmati, vt poſſitis comprehendere cum o-
nib' ſanctis, quæ ſit latitudo & lõgitudo, ſublimitas & pro-
fundum, ſupereminentem ſcientiæ charitatẽ Chriſti, vt im-
pleamini in omnem plenitudinem dei. Ei autem qui potens
eſt omnia facere ſuperabundantius quàm petimus aut intel-
ligimus, ſecundum virtutem qua operatur in nobis, ipſi glo
ria in eccleſia, & in Chriſto Ieſu, in omnia ſecula ſeculorũ, B
amen. Omnis autem boni deum eſſe authorem, cuius dona
nec incerta ſint nec mutabilia, ſed ex æterna voluntate ve-
Iaco.1. niẽtia, Iacobus apoſtolus ita loquitur: Nolite errare fratres
mei dilecti. Omne datum optimum, & omne donum perfe-
ctum deſurſum eſt deſcẽdens à patre luminum, apud quem
non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Volun
tarie enim genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium ali-
quod creaturæ eius. Cui & Zacharias propheta concinit, di
Zachariæ.9 cẽs: Saluabit dominus in die illo ſicut oues populum ſuum,
quoniam lapides voluũtur ſuper terram ipſius: quia ſi quid
bonum, ipſius eſt: & ſi quid optimum, ab ipſo eſt. In euange
lio verò ſecundum Matthæum, quòd ſcientiæ & intellectus
Matth.13. dona ſint dei, quæ quib' voluerit largiatur, ita dicitur: Tũc
accedentes diſcipuli eius dixerũt: Quare in parabolis loque
ris ad eos? At ipſe reſpondens ait illis: Quia vobis datum eſt
noſſe myſteria regni cœlorum, illis autem non eſt datum.
Ioannes quoque euangeliſta pronunciat neminem aliquid
Ioan.6. boni habere niſi quod deſurſum acceperit, dicens: Non po- C
teſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo.
In eiuſdẽ verò euangelio doctrina eſt ipſius veritatis quod
nemo veniat ad filium, niſi attractus à patre, quia venturum
deus & intelligentem & obedientem facit. Nemo, inquit, po
teſt venire ad me, niſi pater qui miſit me, attraxerit eum,
& ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Scriptum eſt e-
nim in prophetis: Et erunt omnes dociles dei. Omnis qui
audiuit à patre, & didicit, venit ad me. Et infrà: Propter hoc
dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi datum fue-
rit ei à patre meo. In fide autem & in operibus bonis profi-
cere ac perſeuerare vſque in finem, muneris atque auxilij
eſſe diuini, ſanctarum ſcripturarũ cõfirmat authoritas. Et-
Philip.1. enim ſcribens Paulus apoſtolus Philippenſibus ait: Confi-
dens hoc ipſum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, per-
ficiet vſque in diem Chriſti Ieſu. Huius autem teſtimonij
virtutem quidam volens ad ſui ſenſus prauitatem conuer-
tere, ita quòd dictum eſt, qui cœpit in vobis, volebat intel-
ligi, quaſi dictum eſſet, qui cœpit ex vobis: vt & initium & D
conſummatio operis non ad deum, ſed ad hominem refer-
retur, qui & incipere & perficere voluiſſet. Sed hanc inſaniſ
ſimam ſuperbiam in eadem epiſtola excellentiſſimus gratię
Philip.2. prędicator elidit, dicens: In nullo terreamini ab aduerſariis,
quæ eſt illis cauſa perditionis, vobis autem ſalutis, & hoc à
deo: quia vobis donatũ eſt pro Chriſto, nõ ſolum vt in eum
credatis, ſed etiã vt pro illo patiamini. Et iterũ: Cum metu,
inquit, & tremore veſtrã ſalutem operamini, deus eſt enim
qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona volun-
tate. Item in prima ad Theſſalonicenſes docet ex deo eſſe
principium & profectum conſummationémque virtutum,
1.Theſ.3. dicẽs: Ipſe autem deus, & pater noſter, & dominus Ieſus di-
rigat viam noſtram ad vos: vos autẽ dominus multiplicet,
& abundare faciat charitatem in inuicẽ & in omnes, quẽad-
modũ & nos in vos, ad confirmanda corda veſtra ſine que-
rela in ſanctitate vitæ ante deum & patrem noſtrum in ad-
uentu domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnib' ſanctis eius.
Ad Corinthios quoque ſcribens, & omnium virtutum pro-

A ficientem perſeuerantiam dei donum eſſe commẽdans: Gra
tias, inquit, ago deo meo ſemper pro vobis in gratia dei quę 1.Cor.1.
data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quia in omnibus diuites facti
eſtis in illo, in omni verbo & ſapientia, ſicut teſtimonium
Chriſti confirmatum eſt in vobis, ita vt nihil vobis deſit in
vlla gratia, expectantibus reuelationem domini Ieſu Chri-
ſti, qui & confirmabit vos vſque ad finem ſine crimine, in
diem aduentus domini noſtri Ieſu Chriſti. Item ad Roma- Roman.8.
nos de charitate Chriſti, qua eos quos diligit, inſeparabiles
facit, id eſt, vſque in finem perſeuerantes: (nam quid eſt a-
liud perſeuerare, quàm tẽtatione non vinci?) Quis nos, in-
quit, ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia,
an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculũ, an gladius,
ſicut ſcriptum eſt: Quia propter te mortificamur tota die,
exiſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Sed in his omnibus
ſuperamus per eum qui dilexit nos. Item ad Corinthios de
victoria quã perficit Chriſtus: Stimulus, inquit, mortis pec 1.Corin.15.
catum eſt, virtus verò peccati lex. Deo autem gratias, qui
B dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtum dominum no-
ſtrum. Item ad Theſſalonicenſes de perſeuerantia quã deus
tribuit: Ipſe autem, ait, deus pacis ſanctificet vos per omnia, 1.Theſſa.5.
vt integer ſpiritus veſter & anima & corpus ſine querela in
aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Fidelis eſt
qui vocauit vos, qui etiam faciet. Item ad Theſſalonicenſes,
quòd omnia bona noſtra ſiue in operando, ſiue in loquen-
do, & in eis perſeuerantia, dona ſint dei, ita prædicat dicens:
Ipſe autẽ dominus noſter Ieſus Chriſtus, & deus & pater no 2.Theſſa.2.
ſter, qui dilexit nos, & dedit conſolationẽ æternam, & ſpem
bonam in gratia, exhortetur & corda veſtra, & confirmet in
omni opere & ſermone bono. De cætero fratres orate pro Ibidem.3.
nobis, vt ſermo domini currat, & clarificetur, ſicut & apud
vos, & vt liberemur ab importunis hominib' & malis. Non
enim omnium eſt fides. Fidelis autem deus eſt, qui & confir
mabit nos, & cuſtodiet à malo. Petrus quoque apoſtolus vn
de eſſe virtutem perſeuerantiæ, doceat, audiamus: Deus au- 1.Pet.5.
tem, inquit, omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam ſuam
C gloriam in Chriſto Ieſu, modicum paſſos, ipſe perficiet, con
firmabit ſolidabítque, cui eſt virtus & poteſtas in ſecula ſe-
culorum. Ioannes verò apoſtolus quod victoria ſanctorum
opus dei ſit habitantis in ſanctis, ita loquitur: Vos ex deo e- 1.Ioan.4.
ſtis filioli, & viciſtis mundum: quoniam maior eſt qui in vo
bis eſt, q̃ qui in mundo. Item idẽ: Omne quod natum eſt ex Ibidem.5.
deo, vincit mundum, & hæc eſt victoria quæ vincit mun-
dum, fides noſtra. In euãgelio autem ſecundũ Lucam, deum
dare vt in fide perſeueretur, ita promittit: Dixit autẽ Ieſus Lucæ.22.
Petro: Simon, Simon, ecce ſathanas poſtulauit, vt vos cerne
ret ſicut triticum. Ego autem rogaui pro te Petre, ne defi-
ciat fides tua: & tu conuerſus, confirma fratres tuos, & roga
ne intretis in tentationem. In euangelio quoque Ioannis, de
ouibus Chriſti quæ de manu ipſius à nullo rapiuntur, hęc le
gimus dicere veritatem: Sed vos non creditis, quia non eſtis Ioan.10.
de ouibus meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego no
ui illas, & ſequũtur me, & vitã æternam do illis, & non peri
bunt in æternum, nec quiſquã rapiet eas de manu mea. Item
D in eodem euãgelio, de iis quos pater dat filio, qui & omnes
veniũt ad filium, & quorum nullus perit, hæc ipſius domini
ore dicuntur: Omne quod dat mihi pater, venit ad me, & Ioan.6.
eum qui venit ad me, non eiiciam foras: quia deſcẽdi de cœ
lo, non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatẽ eius qui
miſit me patris, vt omne quod dedit mihi, nõ perdam ex eo
quicquam, ſed reſuſcitẽ illud in nouiſſimo die. Multa ſunt
alia in canonicarum ſerie ſcripturarum, quæ vitandæ proli-
xitatis ſtudio præterimus: quoniam quæ aſſumpſimus, nec
pauca ſunt, nec obſcura, nec leuia: quibus pleniſſime decla-
ratur omnia quę ad promerendam vitam æternam pertinẽt,
ſine gratia dei nec inchoari, nec augeri poſſe, nec perfici, &
contra omnem electionem de libero arbitrio gloriantem, il
lam inuictiſſime reniti ſententiam dicentis Apoſtoli: Quis 1.Cor.4.
enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? Si
autẽ accepiſti, quid gloriaris quaſi nõ acceperis? Igitur pro-
funditas illius quæſtionis quã ſecundum admirationẽ Apo
ſtoli impenetrabilem confitemur, per liberi arbitrij velle &
nolle non ſoluitur: quia licet inſit homini bonum nolle, ta-
men

men niſi donatum non habet bonum velle, & illud contra- A
xit natura per culpam, hoc recipit natura per gratiam. Sed
quid illud ſit, quod hæc eadem natura in omnibus homini-
bus ante reconciliationem mala, in omnibus miſera, non in
omnibus iuſtificatur, & à pereuntibus quadam ſui parte diſ-
Lucæ.19. cernitur ab eo quod venit quærere & ſaluare quod perie-
rat, humano ſenſu prorſus non poteſt indagari. Quantumli-
bet enim impiorũ malignitas accuſetur reſiſtens gratiæ dei,
nunquid probabuntur eam, quibus eſt collata, meruiſſe: aut
illa virtus gratiæ quæ ſibi quos voluit ſubdidit, conuertere
eos qui inconuertibiles permanſere, non potuit? Tales fue-
runt qui ſunt attracti, quales ij qui in ſua duritia ſunt relicti.
Sed illis tribuit gratia ſtupenda quod voluit, iſtis retribuit
veritas iuſta quod debuit, vt iudicium dei magis inſcrutabi
le ſit in electione gratiæ quàm in retributione iuſtitiæ. Ve-
runtamen ne illa pars fidei qua pie credimus deum velle vt
omnes homines veritatis agnitione ſaluentur, per hoc quod
de effectibus gratiæ euidenter oſtenditur, infirmata videa-
B tur, annitẽdum eſt auxiliante Chriſto vt nobis ſtabilitas hu
ius definitionis appareat. Sed quia neceſſariæ inquiſitionis
negocium non leuem operam ſibi poſcit impendi, ſecutu-
ram diſputationẽ ab exordio alteri' voluminis inchoëmus.

FINIS LIBRI PRIMI.

CAPITVLA LIBRI SECVNDI DE VOCATIONE OMNIVM GENTIVM.

Quod tria ſint quibus in quæſtione ſuperius diſputata inhæreri debeat, quódque deus iuſtus ſit ordinator, & quẽadmodum ſecundum ea quæ predicatoribus à domino iuſſa ſunt, nullarum nationum facta ſit diſcretio, nemóque ſit exceptus, ſed ad omnes homines miſſum ſit euangelium, & gratia ſalutaris dei omnibus hominibus apparuerit. Et de myſterio eius quod dictum fuit apoſtolis: In viam gentium ne abieritis &c. ac de occultis dei iudiciis in hominum vocatione. Cap. I.

C Quod ad ipſam cognitionem veritatis & perceptionẽ ſalutis non quiſquã ſuis meritis, ſed ope & opera diuinæ gratiæ perueniat. Cap. II.

De conſideratione differentiarum quibus diuinæ gratiæ opera & dona variata ſunt. Cap. III.

Quod auerſio à deo non ſit diuinæ conſtitutionis, ſed propriæ voluntatis. Cap. IIII.

Quod etiam ante aduentum Chriſti nationes quæ alienatæ à conuerſatione Iſrael ſpem non habebant, ob hoc non ſint excuſabiles. Et quomodo propter perſecutiones bonorum Chriſtus populum ſuum auxerit. Cap. V.

Quod Chriſtus pro omnibus impiis & peccatoribus mortuus fuerit. Cap. VI.

Quomodo myſterium vocationis gentium prophetis fuerit cognitum & apoſtolis. Cap. VII.

Quare tanta multitudo non regeneratorũ infantium à perpetua alienetur ſalute. Cap. VIII. D

Quomodo gratia tanquam famulam & receptricem donorum ſuorum præparet voluntatem. Cap. IX.

De recapitulatione in hoc ſecundo libro definitorum, & operis concluſione, quemadmodum videlicet deus omnes homines velit ſaluos fieri. Caput X.

DIVI AMBROSII EPISCOPI
Mediolanenſis de uocatione omnium gentium, Liber ſecundus.

Quòd tria ſint quibus in quæſtione ſuperius diſputata inhæreri debeat, quódque deus iuſtus ſit ordinator, & quemadmodum ſecundum ea quæ prædicatoribus à domino iuſſa ſunt, nullarum nationum facta ſit diſcretio, nemóque ſit exceptus, ſed ad omnes homines miſſum ſit euangelium, & gratia ſalutaris dei omnibus hominibus apparuerit. Et de myſterio eius quod dictũ fuit apoſtolis: In viam gen-
A *tium ne abieritis &c. ac de occultis dei iudiciis in hominum uocatione. Caput I.*

Remotis abdicatíſque omnibus concer-
tationibus quas intemperãtium diſputa-
tionum gignit animoſitas, tria eſſe perſpi
cuũ eſt, quibus in hac quæſtione de qua
ſecũdum volumen incipimus, debeat in-
hæreri. Vnũ, quod profitẽdum eſt deum
velle omnes homines ſaluos fieri, & in 1. Timo.2.
agnitionem veritatis venire. Alterum, quod dubitandum
non eſt, ad ipſam cognitionem veritatis, & perceptionem ſa
lutis, non ſuis quenquam meritis, ſed ope atque opere diui-
næ gratiæ peruenire. Tertium, quod confitendum eſt, alti-
tudinem iudiciorum dei, humanæ intelligentiæ penetrabi-
lem eſſe non poſſe: & cur non omnes ſaluet, qui omnes vult
ſaluos fieri, non oportere diſquiri: quoniam ſi quod cogno
ſci nõ poteſt, non quæratur inter primam ac ſecundam defi
nitionẽ, non remanebit cauſa certaminis, ſed ſecura ac tran-
B quilla fide vtrumque prædicabitur, vtrumque credetur.
Deus quippe apud quem non eſt iniquitas, & cuius vniuer- Roman. 9.
ſæ viæ miſericordia & veritas, omnium hominũ bonus con
ditor, iuſtus eſt ordinator, neminem indebitè damnans, ne-
minem debitè liberans, noſtra plectens cùm punit noxios:
ſua tribuens cùm facit iuſtos, vt obſtruatur os loquentium Psal 62.
iniqua, & iuſtificetur deus in ſermonibus ſuis, & vincat cùm Pſalm.50.
iudicatur. Nec damnati iuſta querimonia, nec iuſtificati ve
rax eſt arrogantia, ſi vel ille dicat non meruiſſe ſe pœnam,
vel iſte aſſerat meruiſſe ſe gratiam. Sicut autẽ ea quæ ad ma
nifeſtationem gratiæ ex diuinis proferuntur eloquiis, nulla
poſſunt ratione, diſſerendi arte violari, vt perſpicue conſo-
nantéſque in tanta numeroſitate ſententiæ ad aliquod pra-
uæ interpretationis trahantur incertum: ita etiam quod de
ſaluatione omnium hominum in eodem ſcripturarum cor-
pore reperitur, nulla contraria argumẽtatione temerandum
eſt, vt quanto hoc ipſum difficiliore intellectu capitur, tan-
to fide laudabiliore credatur. Magna enim fortitudo eſt cõ
C ſenſionis, cui ad ſequendam veritatem authoritas ſufficit e-
tiam latente ratione. Proinde vigilanter cõſideremus, præ-
dicatoribus euangelij quid à domino iubeatur. Secundum
Matthæum quippe ſic ait: Data eſt mihi poteſtas omnis in
cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, bapti- Matth.28.
zantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, docen-
tes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et ecce
vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem
ſeculi. Secundũ Marcum verò eiſdem apoſtolis ita dicitur: Marc.16.
Ite in orbem vniuerſum, prædicate euangelium vniuerſæ
creaturæ: & qui crediderit, & baptizatus fuerit, ipſe ſaluus
fiet: qui verò nõ crediderit, damnabitur. Nunquid hac præ-
ceptione vllarum nationum vllorúmve hominum facta diſ
cretio eſt? Neminem merito excepit, neminem ſeparauit ge
nere, neminem conditione diſtinxit. Ad omnes prorſus ho-
mines miſſum eſt euangelium crucis Chriſti: & ne prædican
tium miniſteria humano tantum viderentur opere peragen
D da: Ecce ego, inquit, vobiſcum ſum omnibus diebus vſque Matth.28.
ad conſummationem ſeculi. Id eſt cùm ſicut oues introieri-
tis in medium luporum, nolite de veſtra infirmitate trepi-
dare, ſed de mea poteſtate confidite, qui vos vſque ad con-
ſummationem ſeculi in hoc opere non derelinquam, non ad
hoc vt nihil patiamini, ſed quod multo maius eſt, præſtitu-
rus vt nulla ſæuiẽtium crudelitate ſuperemini. In mea enim
poteſtate prædicabitis, & per me fiet, vt inter contradicen-
tes, inter furentes, Abrahæ filij de lapidibus ſuſcitentur. E- Matth.3.
go inſinuabo quod docui, ego faciã quod promiſi. Tradẽt
enim vos in conciliis, in ſynagogis ſuis flagellabunt vos, &
ante reges & præſides ſtabitis propter me in teſtimonium il
lis & gẽtibus. Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quo- Matth.10.
modo aut quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimi
ni, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Tradet e-
nim frater fratrẽ in mortem, & pater filium, & inſurgent fi-
lij in parentes, & morte eos afficient. Et eritis odio omnib'
hominibus propter nomen meum. Qui autem perſeuerauc-
rit vſque in finem, hic ſaluus erit. Apparuit ergo (vt Apo- Titum.2.
ſtolus ait) gratia ſalutaris dei omnibus hominibus, & tamen
miniſtri

A miniſtri gratiæ odio erant omnibus hominibus. & cùm alij eſſent qui oderant, alij qui odiis perſequentium premebantur: neutra tamen pars nuncupatione omnium hominum priuabatur, habente quidem ſalutis ſuæ damnum rebellium portione, ſed obtinente plenitudinis cenſum fideliũ dignitate. Dicit enim Ioannes apoſtolus: [1.Ioan.2.] Sed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi. Magni autem & inenarrabilis ſacramenti myſterium eſt, quod prædicatoribus quibus dictum eſt: [Marc.16.] Ite in orbem vniuerſum, & prædicate euangelium vniuerſæ creaturæ: üſdem prius dictum fuerat: [Matth.10.] In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis, ſed potius ite ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Quamuis enim ad omnium hominum vocationem euangelium dirigeretur, omnéſq; dominus ſaluos fieri, [1.Tim.2.] & in agnitionem veritatis vellet venire, non tamen ſibi diſpenſationum ſuarum abſtulerat poteſtatem, B vt aliter quàm occulto iuſtóque iudicio ſtatuerat, conſilij ſui ordo decurreret. Vnde locum non habent contumacium murmura querelarum, quia quod deus fieri voluit, conſtat non aliter fieri debuiſſe quàm voluit. Poſteriore verò tẽpore cùm iam dominus Ieſus in dei patris gloria conſideret, & prædicatores verbi ſuſcepto negocio deſeruirent, volentes apoſtoli euangelizare verbum in Aſia, [Acto.16.] vetiti ſunt ab ſpiritu ſancto, & diſponentes ire in Bithyniam, prohibiti ſunt ab ſpiritu Ieſu, non vtique negata illis populis gratia, ſed quantum apparuit retardata. Nam poſtea etiam apud ipſos fides Chriſtiana conualuit. Quæ autem fuerit differendæ vocationis cauſa, non claret, & tamen rei geſtæ docemur exẽplo quòd inter generalia vel promiſſa, vel opera, vel præcepta, quædam deus à communib' excepta cauſis occultiore nouit ordinare ratione, credo vt interpoſitis quibuſdam obumbrationibus ea quæ ſecretius micant, mirabilius innoteſcant, ne negligentior fiat acies de facilitate cernendi, C & quodammodo dormitet aſſuetis, ſi non excitetur inſolitis. Has autem incognoſcibiles illuminationum dilationes, inter quas vtique multi in infidelitate deficiunt, non ſolum in populis remotioribus impiorum, ſed etiam in ciuitatibus fidelium per plurimas domos ac familias nouimus fieri, dum Chriſtianæ fidei etiam qui Chriſtiani futuri ſunt aduerſantur. Multi enim quod oderunt, amabunt: quod non recipiunt, prædicabunt. Et quis inter hæc querulis aut curioſis notum faciet, cur adhuc ſol iuſtitiæ [Malach. 4.] quibuſdam gentibus non oriãtur, & à tenebroſis cordibus etiam nunc radios ſuos veritas reuelanda contineat? Cur corrigendi tam diu ſinantur errare, & quod ſenibus in fine præſtandũ eſt, per tam longam non tribuatur ætatem? Cur filüs iam in Chriſtum credentibus necdum credant parentes? Et rurſum à religioſis parentibus ſoboles praua diſcordet? Cùm tamen deo, qui initiorum fidei incremẽtíque largitor eſt, ſecundũ ipſius præceptum quotidie pro omnibus ſupplicetur, vt & ſi exaudit, nota ſit gratia miſerationis: & ſi non exaudit, intelligatur iudicium veritatis. D Sed ne in præteritis quidem ſeculis hæc eadem gratia, quæ poſt domini noſtri Ieſu Chriſti reſurrectionem vbique diffuſa eſt, & de qua ſcriptum eſt, [Pſalm.76.] Illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ: defuit mundo. Quamuis enim ſpeciali cura atque indulgentia dei populũ Iſraeliticum cõſtet electum, omnéſque aliæ nationes ſuas vias ingredi, hoc eſt ſecundum propriam permiſſæ ſint viuere volũtatem, non ita ſe tamen æterna creatoris bonitas ab illis hominibus auertit, vt eos ad cognoſcendum ſe atq; metuendũ nullis ſignificationibus admoneret. Cœlum quippe ac terra & mare, omníſque creatura quæ videri atque intelligi poteſt, ad hanc præcipuè diſpoſita eſt humani generis vtilitatem, vt natura rationalis de contemplatione tot ſpecierum, de experimentis tot bonorum, de perceptione tot munerum, ad cultum & dilectionem ſui imbueretur authoris, implẽte omnia ſpiritu dei, [Acto.17.] in quo viuimus, mouemur, & ſumus: quoniã & ſi longe eſt à peccatoribus ſalus, [Pſalm.118.] præſentia tamẽ ſalutis ipſius ac virtute nihil vacuum eſt. Igitur ſicut dicit Propheta: [Pſal.32.] Miſericordia domini plena eſt terra, quæ nullis vnquam ſeculis, nullis generationibus defuit, eámque prouidentiam qua vniuerſitatem rerum adminiſtrat & continet, regendis alendíſque naturis ſemper impendit, diſpoſitum habens ex incommutabilis æternitate conſilij, quibus quidque temporibus diſtribueret, & multiformis gratiæ ſuæ inſcrutabiles inueſtigabiléſque menſuras, per quæ dona ac ſacramẽta variaret. Sicut enim iſta gratiæ largitas quæ in omnes gentes nouiſſime effluxit, non euacuat eam quæ ſuper vnum Iſrael ſub lege rorauit, nec præſentes diuitiæ fidem præteritæ abrogant parcitati: ita nec de illa cura dei, quæ patriarcharum filiis proprie præſidebat, coniiciendum eſt gubernacula diuinæ miſericordiæ cæteris hominibus fuiſſe ſubtracta, qui quidem in comparatione electorum videntur abiecti, ſed nunquam ſunt manifeſtis occultíſque beneficiis abdicati. Legimus enim in Actibus apoſtolorum Paulum & Barnabam apoſtolos Lycaoniis dicere: Viri, quid hæc facitis? [Acto.14.] Et nos mortales ſumus, ſimiles vobis homines, annũciantes vobis ab his vanis conuerti ad deum viuum, qui fecit cœlum B & terram, & mare, & omnia, quæ in eis ſunt, qui in præteritis generationibus dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas. Et quidem non ſine teſtimonio ſemetipſum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda veſtra. Quod eſt autem hoc teſtimonium quod ſemper domino deſeruiuit, & nunquam de eius bonitate ac poteſtate conticuit, niſi ipſa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, & inenarrabilium beneficiorum eius diues & ordinata largitio, per quæ humanis cordibus quædam æternæ legis tabulæ præbebantur, vt in paginis elementorum, ac Voluminibus temporum, communis & publica diuinæ inſtitutiõis doctrina legeretur? Cœlum ergo, cunctáque cœleſtia, mare & terra, omniáq; quę in eis ſunt, conſono ſpeciei ſuæ ordinationíſque concentu proteſtabantur gloriam dei, & prędicatione perpetua maieſtatem ſui loquebantur authoris. Et tamẽ maximus numerus hominum qui vias voluntatis ſuæ ambulare permiſſus eſt, non intellexit, C nec ſecutus hanc legem eſt, & odor vitæ qui ſpirabat ad vitam, [2.Cor.2.] factus eſt ei odor mortis ad mortem, vt etiam in illis viſibilibus teſtimoniis diſceretur quòd litera occideret, [Ibidem.3.] ſpiritus autem viuificaret.

Quod ad ipſam cognitionem ueritatis, & perceptionem ſalutis non quiſquam ſuis meritis, ſed ope & opera diuinæ gratiæ perueniat. *Caput II.*

Qvod ergo in Iſrael per conſtitutionem legis & prophetica eloquia gerebatur, hoc in vniuerſis nationibus, totius creaturæ teſtimonia & bonitatis dei miracula ſemper egerũt. Sed cùm in illo populo cui vtraq; eruditio pręfuit, nemo niſi gratia iuſtificat' ſit per ſpiritum fidei, quis ambigat eos qui de quibuſcũque nationibus quibuſlibet temporibus deo placere potuerũt, ſpiritu gratię dei fuiſſe diſcretos? Quæ etſi parcior antea atque occultior fuit, nullis tamen ſeculis ſe negauit, virtute vna, quantitate diuerſa, conſilio incommutabili, opere multiformi. Nam & in iis diebus quibus totum mũdum ineffabilium donorum flumina rigant, nõ idem modus omnibus, nec eadem D menſura cõfertur. Quamuis enim per miniſtros verbi & gratiæ dei eadem cunctis veritas prædicetur, eadem cohortatio adhibeatur, dei tamen agricultura eſt, dei ædificatio, cuius virtus inuiſibiliter agit, vt incremento proficiat quod ædificatur aut colitur: ſicut atteſtatur Paulus apoſtolus, [1.Corin.3.] dicens: Quid igitur eſt Apollo? quid verò Paulus? Miniſtri eius cui credidiſtis, & vnicuique ſicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, [Ibidem.] ſed deus incrementum dedit. Itaque neq; qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementũ dat, deus. Qui plãtat autem, & qui rigat, vnum ſunt. Vnuſquiſque autem propriam mercedem accipiet ſecũdum ſuum laborem. Dei enim ſumus adiutores, dei agricultura eſtis, dei ædificatio eſtis. Agriculturæ ergo hui' atque ædificationis intantum quiſque adiutor & operarius ac miniſter eſt, inquantum vnicuique dominus dederit. Et ij qui miniſtrorum labore excoluntur, ad eum proficiunt modum ad quem illos incrementi author euexerit. In agro enim domini non vniformis nec vna plantatio eſt. Et quamuis in vnum decorem totius templi ſtructura cõueniat, non idem tamen locus eſt, nec idem vſus omnium lapidum: ſicut

A & in vno corpore non omnia membra eundem actum ha-
1. Corin. 12. bent, dicente Apoſtolo: Nunc autem poſuit deus membra,
& vnumquodque eorum ſicut voluit. Hæc verò membra
vnde apta, vnde vtilia, vnde ſint pulchra, idē doctor expo-
nit, dicens: Ideo notū vobis facio quòd nemo in ſpiritu dei
loquens dicit anathema Ieſu: & nemo poteſt dicere domi-
Ibidem. num Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto. Diuiſiones verò gratiarū
ſunt, idem autē ſpiritus: & diuiſiones miniſtrationum ſunt,
idem autem dominus: & diuiſiones operationum ſunt, idem
verò deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique au-
tem datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Alij quidem
per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, ſe-
cundum eundem ſpiritum, alteri fides in eodem ſpiritu, alij
operatio virtutū, alij prophetatio, alij diſcretio ſpirituum,
alij genera linguarum, alij interpretatio ſermonum: hæc au-
tem omnia operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidēs ſin-
gulis prout vult. Hæc magiſtro gentium tanta luce, tanta e-
uidentia prędicante, qua ratione, qua cauſa dubitandum eſt,
B an omnium nobis virtutum germen ex deo ſit, vel quis niſi
inſipientiſſimus de differentia diuinorū munerum conque-
ratur, aut imparibus aſſcribendum meritis arbitretur, quòd
non æqualiter de ſuperna liberalitate cōfertur? Si enim hęc
diſtributio ſecundum præcedentium operum merita pro-
ueniret, non ipſorum donorum catalogum tali concluſione
Ibidem. Apoſtolus terminaret, vt diceret: Hęc autem omnia opera-
tur vnus atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult.
Vbi vtique ſi meritorum cauſas voluiſſet intelligi, diceret:
Diuidens ſingulis prout merentur: ſicut plantatoribus aut
1. Corin. 3. rigatoribus præmium deuotionis ſpopondit, dicens: Vnuſ-
quiſque autem propriam mercedem accipiet ſecundū ſuum
laborem. Datur ergo vnicuique ſine merito vnde tendat ad
meritum, & datur ante vllum laborem vnde quiſque mer-
cedem accipiat ſecundum ſuum laborē. Quod ita eſſe etiam
euangelicæ veritatis teſtimonio agnoſcitur, vbi per com-
Matth. 25. parationem dicitur, quòd homo peregre proficiſcens vo-
cauit ſeruos ſuos, & tradidit illis ſubſtantiā ſuam: & vni de-
C dit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum, vnicui-
que ſecundum propriam virtutem, id eſt, ſecundum pro-
priam & naturalem poſſibilitatem, non autem ſecundū pro-
prium meritum: quia aliud eſt poſſe operari, aliud operari:
& aliud eſt poſſe habere charitatem, aliud habere charita-
tem: & aliud eſt capacem eſſe continētiæ, iuſtitiæ, ſapientiæ,
aliud verò eſſe continentem, iuſtum, atque ſapientem. Non
itaque omnis reparabilis reparatur, nec omnis ſanabilis ſa-
natus eſt, quia reparabilem & ſanabilem eſſe, de natura eſt:
reparatum autem & ſanatum eſſe, de gratia eſt. Denique iſti
quibus ſecundum modulum capacitatis ſuæ, quem in eis diſ-
tributor ſubſtantiæ præuidebat, diſpar creditus eſt nume-
rus talentorum: non meriti remunerationem, ſed operis ac-
cepere materiam. In qua duorum ſeruorum vigilantiſſima
induſtria non ſolū glorioſis laudibus honeſtatur, ſed etiam
in æterna domini ſui gaudia intrare præcipitur. Tertij verò
pigrum ocium, & deſidioſa nequitia ſic punitur, vt & vitu-
perationis dedecoretur opprobrio, & portione quam acce-
D perat, exuatur. Dignus enim erat perdere inutilem fidē, qui
non exercuerat charitatem. Vnde & in ſubſequēti ſermone
Ibidem. quo apertiſſimè declaratur futuri forma iudicij, ſedente fi-
lio hominis in ſede maieſtatis ſuæ, antequam facta cōgrega-
tione omnium gentium alij ducūtur ad dexteram, alij ad ſi-
niſtram conſtituendi: laudatis dextris de operibus charita-
tis, nihil aliud ſiniſtris obiicitur quàm miſericordię beneuo
lentiæque neglectus. Acceperant ergo etiam iſti fidem, ſed
non ſectati fuerant dilectionem: nec de non ſeruato, ſed de
non aucto munere damnabuntur. Quamuis enim omnia bo
na, dona ſint dei, à deo tamen quædam etiam non petita tri
buuntur, vt per ipſa quæ accepta ſunt, ea quæ nondum ſunt
donata, quærātur. Semē quippe quod iacitur in terram, non
ob hoc ſeritur, vt ipſum ſolum maneat, ſed vt fructum affe-
rendo, multiplex atque numeroſum ſit. Cui quidem profe-
ctus ab illo eſt qui dat incrementum: ſed terra viuens, & de
gratiæ iam imbre fœcunda, habet quod ipſa expectetur ad
id quod accepit, augendum.

De conſideratione differentiarum quibus diuinæ gratiæ o-
A *pera & dona variata ſunt.* *Caput III.*

HIs rectè (vt arbitror) quantum dominus tribuit
pertractatis, ad id vnde digreſſa eſt diſputatio: re-
uertamur, ad conſiderationem ſcilicet differen-
tiarum quibus diuinæ gratiæ opera ac dona va-
riata ſunt. Altitudo quippe diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Rom. 11.
dei, cuius inſcrutabilia ſunt iudicia, & inueſtigabiles viæ, ſic
ſemper miſericordiam ſuam & iudicium temperauit, vt ſe-
cretiſſima æterni conſilij voluntate noluerit in omnibus ſu
per omnes generationes aut ſuper omnes homines, æqua-
les donorum ſuorum eſſe menſuras. Siquidem aliter eos iu-
uerit, quos ad cognoſcendum ſe, cœli & terræ teſtimoniis
conueniebat: aliter illos quibus non ſolum elementorum fa
mulatu, ſed etiam doctrina legis, prophetarum oraculis, mi-
raculorum ſignis, & angelorum cooperationibus conſule-
bat. Et multo magis aliter miſericordiam ſuam vniuerſis ho
minibus declarauerit, quando filius dei factus eſt filius ho-
minis, vt inueniretur ab eis, qui eum non quærebant, & appa
B reret iis qui illum non interrogabant, & non in vno tantum
populo Iſraeliticæ ſtirpis excelleret, ſed in omni gente quę Ibidem. 9.
eſt ſub cœlo, multiplicatū Abrahæ ſemen oriretur, in quem
hæredum ſucceſſionē non filij carnis, ſed filij promiſſionis
intrarent. Et quāta in præteritis ſeculis ſuper cæteras natio-
nes, tāta nunc eſſet in gente Iudęa parcitas gratię: cùm tamē
introducta plenitudine gentiū, etiam ipſorū ariditati earun
dem rigationum inundatio ſpondeatur. Quæ itaque cauſæ
ſint harum ſub eadem gratia diſſimilitudinū, quæue ratio-
nes, ſanctis ſcripturis non loquentibus quis loquetur? Et cū
in eis ſcientia Pauli apoſtoli à diſputatione tranſeat ad ſtu-
porem: cuius erit tanta præſumptio, qui hæc diſſerendo exi
ſtimet aperienda potius quàm ſilentio miranda? Patienter
igitur & æquanimiter ignoretur tam remotum ab humana
cogitatione ſecretum: nec tamen quia nequeunt clauſa pe-
netrari, ideo etiam reſeratorum eſt prætereundus introitus.
Manifeſtauerunt enim diuinorū eloquiorum multę autho-
ritates, & continua omnium ſeculorum experimenta docue
C runt, iuſtam dei miſericordiam, miſericordémque iuſtitiam
nec alendis vnquam corporibus hominum, nec docēdis iu
uandiſque eorum mētibus defuiſſe. Semper etenim pluit ſu Matth. 5.
per bonos & malos, ſemper ſolem ſuum oriri fecit ſuper iu-
ſtos & iniuſtos, ſemper vitales auras præbuit, ſemper diei &
noctis viciſſitudines miniſtrauit, vbertatem agris, multipli
cationem ſeminibus, fœcunditatem generandis hominibus
ſemper impendit. Et ſi quando aliquid horum minuit, be-
nignis correptionibus auerſionem deſidiámque malè vten-
tium caſtigauit, vt miſerationes eius quærerent in aduerſis,
cuius iuſtitiam non timuerant in ſecundis. Denique ſi ad ip-
ſa mūdi exordia recurramus, inueniemus omnium ſancto-
rum qui diluuium pręceſſerunt, dei ſpiritū fuiſſe rectorem,
propter quod & filij dei nominati ſunt: quoniā ſicut ait A-
poſtolus: Quicunque ſpiritu dei aguntur, hi filij ſunt dei. Et Roman. 8.
cùm ijdem neglecta obſeruantia patrum, illicitis ſe repro-
borum connubiis miſcuiſſent, atque ob nephariam ſocieta-
tem digni exterminio iudicarentur, dominus ait: Non per- Geneſ. 6.
D manebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quoniā caro ſunt.
Vnde apparet quòd iſte populus cuius generationes diſcre
to ordine cum annorum numero digeruntur, ſpiritalis an-
tea fuit, ea vtique volūtate cui ſpiritus ſanctus præſidebat,
ſic impendens moderaminis ſui regimen, vt declinandi ad
vitia non adimeret poteſtatem, qua poteſtate hic populus ſi
non vteretur, non relinqueret deum, nec relinqueretur à
deo, eſſétque ille de quo dictum eſt: Felix qui potuit tranſ- Eccli. 31.
gredi, & non eſt tranſgreſſus. Quādiu ergo apud deum men
ſit, ea voluntate manſit, quam deus inſpirauit & rexit. Præ-
paratur enim (ſicut ſcriptum eſt) voluntas à domino. Sed hu
ius pręparationis non vnus ſemper prouectus, nec vna men
ſura eſt: quoniam multis modis & innumerabilibus differen
tiis gratiæ opera & dona variantur, ínque ipſis ſingulis ge-
neribus munerum diſſimiles ſunt gradus, & impares quan-
titates. Sicut enim in germinib' herbarum atque lignorum
quæ terra producit, non vna ſpecies, nec vnum in omnibus
genus eſt, ſed ſingula quæque in ſui ſeminis forma, & in ſuę
ſtirpis qualitate gignuntur: plenum autem decorem non ſta
tim

A tim vt eduntur accipiunt, ſed certis & ordinatis prouehun-
tur auggmentis,donec ad perſectam ſui habitus qnantitatem
per ſuccedētia ſibi incrementa perueniant: ita & ſemina cha
riſmatum, plantæque virtutum non in omni agro cordis hu
mani totum hoc pariter quod ſunt futura naſcuntur,nec fa-
cile reperitur in exordio maturitas, & in inchoatione perſe
ctio . Exerit quidem frequenter potens & miſerienrs deus
mirabiles iſtos ſuæ operationis effectus, & quibuſdam men
ribus non expectata profectuum mora, torū ſimul quicquid
Hebr.7. collaturus eſt,inuebit. In Abrahæ lūbis Leui ſanctificatur,
& ſimul cum en domus Aaron & ſacerdotalis ordo benedi-
Gene.18. citur . In Iſaac de repromiſſione concepto, & enntra ſpem
ſterilium ſenum nato, omnium gentiū vocatio, & tota Chri
Malach. 1. ſti forma præconditur. Iacob nullo merito ſuffragante dile
Hierem.1. ctus, priuſquam naſcatur eligitur. Hieremiæ dicitur: Priuſ-
quam te formarem in vtero, noui te:& priuſquam exires de
Lucæ.1. vulua, ſanctificaui te. Ioannes intra Elizabeth matris viſce-
ra ſpiritu ſancto replet' exultat, & vt nullus inter natos mu
B lierum maior ſit, prius ſentit initia gratiæ, quàm naturæ. Sed
cùm & alia ſimilium documentorum exempla non deſint,
quæ breuitatis ſtudio præterimus: multo tamen crebrior,
multóque numeroſior pars illa hominum eſt, cui particula-
tim quicquid ſuperna largitas donat, accreſcit, vt ennferen-
dorum munerum cauſæ de iis qnæ ſunt collata, pariantur.
Quidam accepta fide diffidentia non carent, quam vtique
Marc.9. ineſſe ſibi nouerat qui dicebat: Credo domine, adiuua incre
dulitatem meam . Quam nec illi abeſſe penitus à ſuis animis
Lucæ.17. ſentiebant qui dixerūt: Domine auge nobis fidem. Quidam
quod credunt, non intelligunt, & multi eorū diu in ſuę ſim-
plicitatis modulo detinentur. Multi verò cito intellectus lu
men accipiunt . Ipſa autem intelligentia non in omnibus e-
undem habet vigorem , aut ſimilem facultatem. Et plurimi
cùm & fide & intellectu videantur ornati , laborant tamen
indigentia charitatis:& iis quæ fide & intellectu vident, ne-
queūt inhærere: quoniam perſeuerari in eo nō poteſt, quod
C non toto corde diligitur. Donū quoq; ipſius charitatis non
ſemper eiuſmodi eſt: vt quicquid ad plenitudinē ipſius per-
tinet, ſimul à percipiēte ſumatur. Eſt enim amor qui poteſt
alio amore ſuperari. Et ſæpe dilectio dei ex mūdi dilectio-
ne marceſcit, niſi ad eum feruorem ſpiritu ſancto inflāman-
re profecerit, qui nullo extingui frigore, nullo poſſit tepo-
re languere . Cùm itaqne in hoc inenarrabili dono dei om-
nium ſumma donorum, & quædam ſit cunctarum vita vir-
tutum: ad hoc cætera conſeruntur, vt habeat animæ fidelis
intētio, per quæ ad perfectam charitatem poſſit eniti . Quæ
quoniam non ſolum ex deo , ſed etiam deus eſt , ſtabiles &
perſeuerātes atque inſuperabiles facit quos flumine ſuę vo-
luptatis impleuerit. Qui autem iſtarum aquarū dulcedinem
neſciunt , & adhuc de mundi huius torrentibus bibunt, aut
etiam ſi aliquid primoribus labris de vitę fonte guſtauerūt,
Apocal. 16. inebriari tamen aureo Babylonis calice delectantur : ſuo
prorſus decipiuntur arbitrio, ſua voluntate labūtur:& ſi in
hac deſidia perſeuerant, ipſi ſe iis quæ accepere, diſpnliant.
Facilè enī quælibet bona ſine charitate poſſunt perire, quæ
D non poſſunt ſine charitate prodeſſe.

*Quod auerſio à deo non ſit diuinæ conſtitutionis, ſed pro-
priæ voluntatis.* Cap. IIII.

HAec autem ſummatim breuiterq; perſtricta ad id
valent, vt certiſſimè nouerimus nullum fidelium
à deo non diſcedētem relinqui, neque cuiuſquam
ruinam ex diuina eſſe conſtitutione diſpoſitam,
ſed multis qui iam iudicio rationis vtuntur, iden liberum eſ
ſe diſcedere, vt non diſceſſiſſe ſit præminm: & vt quod non
poteſt, niſi cooperante ſpiritu dei fieri, eorum meritis depn
tetur, quorum id potuit voluntate non fieri. Quæ voluntas
in malis actionibus ſola eſſe poteſt, in bonis autem ſola eſſe
oon poteſt . Quamuis enim ſecundum naturam ſit homini
vt bonæ ſit voluntatis , vitium tamen quod per malam vo-
luntatem irruit in naturam , non naturæ ſnperatur virtute,
ſed gratiæ. Regebatur ergo primus ille populus dei, ſpiritu
dei, & à maledicti ac prædamnari populi ſocietate ac mori-
bus per erudirionē ſancti ſpiritus abſtinebat, cuſtodiens diſ
cretionem ſui à permixtione carnalium, quorum mala tam

A diu ſuſtinuit patientiā dei, quādiu boni per id quod eos non
imitabantur, placere potuerunt . Vbi verò etiam boni ma-
lorum imitatinne corrupti ſunt, & per voluntatis defectum
in eandem nequitiam cōſpirauit vniuerſitas: quos (excepta Geneſ.6.
Noé domo) vna impietas prophanauit, ſentētia vna deleuit.
Bonitas autem dei ne illi quidem parti defuit, quæ in chari-
tate non ſtetit, & ab initio ſui veneno diabolici liuoris intu-
muit . Principē enim gentis impiæ ſancti fratris meritis in-
uidentem , cædémque eius parricidiali corde meditantem,
dignatur dominus paterno mitigare conſilio, dicēs ad Cain:
Vt quid triſtis factus es? vt quid cōcidit vultus tuus? Nón- Ibidem.4.
ne ſi rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccaſti? Quie-
ſce. Ad te enim erit conuerſio eius , & tu dominaberis eius.
Depone, inquit, ortam de inuidiæ æmulatione triſtitiam, &
flammas odij crudelis extingue. Nihil tibi Abel nocuit, nec
mihi placēdo te læſit, deſpexi munera tua meo iudicio, non
illius voto. Opus enim bonum negligenter egiſti: recta fuiſ
ſet oblatio tua, ſi fuiſſet recta diſcretio. Sciens cui offerres,
B ſcire debueras qoid voueres . Non dignè inter me & te di-
uiſiſti, quoniam tibi electiora ſeruaſti. Tuus ergo hic error
eſt, tuúmq; peccatum, quieſce, & noli in inſontem fratrē mo
ueri, ad te potius tua culpa reuocetur. noli peccato regnum
in te dare, ſed tu potius in ipſum ſume dominatum. Pœniten
do enim nec in maius ſacinus progredieris , & ab eo in quo
te doles diſplicuiſſe, mūdaberis . Cùm ergo talia ad Cain lo
queretur deus, nunquid ambiguū eſt voluiſſe enm, & quan-
tum ad medendi modum ſufficiebat, egiſſe, vt Cain ab illo
impietatis furore reſipiſceret? Sed malitia pertinax inde fa-
cta eſt inexcuſabilior, vnde debuit eſſe correctior. Et vtiq;
præſciebat deus ad quem finem inſanientis eſſet progreſſu-
ra conceptio. Neque ex eo quod ſalli ſcientia diuina non po
terat, neceſſitate peccandi vrgebatur facinus voluntatis : à
cuius vtique intentione atq; effectu potuit incolumitas A-
bel illæſa defendi , niſi placuiſſet deo cum magna laude pa-
tientiæ ſuę, vt temporalis furor impij fieret perpetuus ho-
C oor iuſti. Poſteris verò iſtius fratricidæ, quāuis in progeni-
toris ſui moribus viuerent, nunquam ſe diuinam bonitatem
negaſſe quis non facile aduertat , ſi conſideret qnantum eis
prodeſſe potuerit tam longa patientia dei, tam diues bono-
rum temporalium copia , & multiplicatæ fœcunditatis tam
numeroſa propagatio? quæ beneficia licet obduratis nihil
remedij & emēdationis attulerint, probant tamen auerſio-
nem eorum non diuinæ fuiſſe cōſtitutionis, ſed propriæ vo
luntatis . In enuſeruatione autem Noe filiorúmque eius & Gene.7.
nuruum, in quibus omnium gentium ſeminarium diſpone-
batur, quanta diuinæ gratiæ opera reuelata ſint, ſancta ſcri-
ptura manifeſtat, dum in illa mirandæ capacitatis arca, vni-
uerſi generis animalium quantum reparationis aderat rece-
ptrice , cógregatura ad ſe omne hominum genns eccleſia fi
guratur. Dum per lignum & aquam redemptio crucis Chri
ſti, & ablutio regenerationis aperitur. Dum in iis qui ex illa
mundi vaſtatione ſaluati ſunt , omnium gentium plenitudo
benedicitur. Dum donum fœcunditatis iteratur, & ſolo eſu
ſuffocatorum & ſanguinis interdicto, libertas edendi quod
D placuerit, augetur, ſalutiſque ſecuritas in teſtimonio verſi-
coloris arcus, hoc eſt in ſigno multiformis gratiæ conſecra-
tur. Quæ vtique myſteria atque ſacramenra non vnius tan-
tùm ſamiliæ pauciſſimos tunc homines, ſed in ipſis omnes
enrum poſteros imbuebanr , vt quod eruditioni impende-
batur parentum, proficeret ſcientiæ filiorū. Iam verò pro-
currente humanæ propagationis augmento, cùm ipſa mor-
talium numeroſitas de ſuis multiplicationibus ſuperbiret,
& ſecundum elationis ſuę altitudinem cœlo cuperet molem
immodicæ inſtructionis inſerere, quàm mirabilis erga cohi
bendam hanc inſolentiam fuit diuinæ cenſura iuſtitię? Quæ Geneſ.11.
vnam illorum populorum loquelam notis ſibi inuicem ſi-
gnificationibus conſonantem , ſeptuaginta & duarum lin-
guarum varietate confudit , vt & inter diſſonas voces ope-
rantium pereūte concordia, inſanæ molitionis machina ſol-
ueretur, & habitādo orbi terrarum daret incolas malę con-
gregationis opportuna diſperſio. In iſto autem opere pro-
uidentiæ dei prçordinabantur miracula gratiæ Chriſtianæ,
quæ omnem hanc diſperſionem in illius ædificationis erat
vocatura

vocatura compagem, in qua omne genu flectitur deo, & o- A
Philip. 2. mnis lingua confitetur, quoniam Ieſus in gloria dei patris
eſt. Hanc latitudinẽ gratiæ in plenitudine diſpoſitorum tem
porum reuelandę, facta ad Abrahã promiſſio dei ſignis iam
luculentioribus indicabat, quando duplex eius ſucceſſio, fi
Gene. 16. & 21. lij ſcilicet carnis, & filij promiſſionis, multitudini arenarum
comparabatur & ſiderum, & vir ſenex per annoſam vxoris
ſterilitatem ab ſpe iam prolis alienus, credebat laudabili fi-
de per germen vnius filij patrem futurũ eſſe ſe mundi, pro-
ſpiciens illum in ſemine ſuo, imò conſpiciens, qui dixit: A-
Ioan. 8. brahã diem meum vidit, & gauiſus eſt. Qua fide Abraham
cùm iuſtificaretur, nondum mandatum circuncisionis acce-
perat, ſed cùm eſſet in præputio naturali, reputata eſt fides
eius ad iuſtitiam, & eadem fides ſignaculum circuncisionis
acceperat in eo corporis membro, per quod ſemen procrea
tionis peruenturum erat ad eam carnem, in qua ſine carnali
ſemine dei filius deus verbum caro fieret, ac de Abrahæ fi-
lia Maria virgine naſceretur, aſſumptis omnibus in huius na
tiuitatis conſortium, qui in Chriſto per ſpiritum ſanctum B
regenerati, quod Abraham credidit, credidiſſent.

Quod etiam ante aduẽtum Chriſti nationes quæ alienatæ à cõuerſatione Iſrael, ſpẽm nõ habebãt, ob hoc nõ ſint excuſabiles. Et quomodo propter perſecutiones bonorum Chriſtus populum ſuum auxerit, Cap. V.

HAec autem fides antequam veniret, hoc ſemen de
Gene. 22. quo Abrahę dictum eſt: In ſemine tuo benedicen
tur omnes gentes terræ: intra vnius ſtirpis popu-
lum continebatur, vigente apud veros Iſraelitas
ſpe redemptionis noſtræ, quoniam etſi fuerunt ex alienige-
nis quos temporibus legis veritas illuſtrare dignata ſit, tam
pauci fuerunt, vt vix cognoſcantur an fuerint. Neq; ob hoc
excuſabiles ſint nationes, quæ alienatæ à conuerſatione Iſ-
rael ſpem non habentes, & ſine deo in hoc mundo ſub igno
rantiæ tenebris perierunt, quia hæc abundantia gratiæ quæ
nunc vniuerſum mundum rigat, pari antea largitate non flu
xit. Adhibita enim ſemper eſt vniuerſis hominibus quędam
ſupernæ mẽſura doctrinæ, quę etſi parcioris occultioriſque C
gratiæ fuit, ſufficit tamẽ, ſicut dominus indicauit, quibuſdã
ad remedium, omnibus ad teſtimonium: vt non dubiè, ſed
Roman. 5. euidẽter appareat, quod niſi vbi abundauit peccatũ, ſuper-
abundaret gratia, nunc quoque vniuerſum genus humanum
ſimilis obcæcaret impietas. An forte (vt plerique garriunt)
meliora, quàm veterum ingenia noſtris ſeculis orta ſunt, &
aptiores diuinis donis animas tempora extrema pepererũt?
Quod etiam ſi ita eſſet, ad bonitatem id referẽdum eſſet au
thoris, qui vocandis ad vitam æternam populis, ea quæ non
rẽniterentur, corda finxiſſet. Sed nihil prorſus nouatum eſt
in generatione carnali, nec generoſior auis minorũ orta ſuc
ceſſio eſt, cùm potius in hominibus illius tẽporis quo mun
di redemptor aduenit, quanto erat propago tardior, tanto
ſit iniquitas inuenta robuſtior. Probauit hoc Iudaici furo-
ris impietas: & quàm apta euangelio Chriſti fuerit illa gene
ratio, non ſolum populi, ſed etiam ſcribarum, & principum,
Ioan. 1. ac ſacerdotũ corda docuerunt: quibus parum fuit in agnum
dei tollentem peccatũ mundi: contra teſtificationem legis, D
contra oracula prophetarum, contra diuinarum experimen
ta virtutũ, ſeditionibus, contumeliis, ſputis, alapis, colaphis,
lapidibus, flagris, & ad poſtremum crucis atrocitate ſęuiſſe,
niſi etiã teſtes reſurrectionis eius eadem perſequerẽtur in-
ſania: quam apoſtoli quando à pontificibus flagellati ſunt:
Acto. 4. oſtenderunt in pſalmo Dauidico prophetatã, dicentes: Do-
mine, tu es qui feciſti cœlum & terram, & mare, & omnia
quę in eis ſunt: qui ſpiritu ſancto per os patris noſtri Dauid
pueri tui dixiſti: Quare fremuerunt gentes, & populi medi-
tati ſunt inania: aſtiterunt reges terræ, & principes conuene
runt in vnum aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtum e-
ius? Conuenerunt enim verè in ciuitate iſta aduerſus ſanctũ
filium tuum Ieſum, quem vnxiſti, Herodes & Pontius Pila
tus cum gentibus & populis Iſrael, facere quæ manus tua &
conſilium decreuerunt fieri. Igitur ad manifeſtandam gra-
tiam dei, quæ ex æterno eius incommutabilique conſilio in
ſalutem omnium gentium diſponebatur, non priora quaſi
incapacia declinata ſunt tẽpora, ſed iſta electa, quę tales po-

A pulos ediderunt, quorum ferox & voluntaria iniquitas non
conſulendi affectu, ſed intentione ſæuiendi perſiſteret face
re quæ manus dei & conſilium decreuerunt fieri, vt mirabi
lior eſſet gratia & potẽtia dei, quæ de tam duris animis, tam
tenebroſis mentibus, tam inimicis cordibus fecit ſibi popu
lum fidelem, ſubditum, ſanctum, qui non per ſapientiam hu
ius mundi peruenit ad lumẽ ſapientiæ dei, ſed per illius do-
num de quo teſtatur Ioannes apoſtolus, dicens: Scimus quia 1. Ioan. 5.
filius dei venit, & dedit nobis ſenſum vt cognoſcamus ve-
rum deum, & ſimus in vero filio eius. Cui teſtimonio apo-
ſtolus Paulus conſonat, dicens: Gratias agentes patri qui di Coloſ. 1.
gnos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine, qui eri
puit nos de tenebris, & de poteſtate tenebrarum, & tranſtu
lit in regnũ filij dilectionis ſuæ. Et iterum idem: Eramus e- ad Titum. 3.
nim, inquit, aliquando inſipientes, increduli, errãtes, ſeruien
tes deſideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia a-
gentes, odibiles, odientes inuicem. Cùm autem benignitas
& humanitas apparuit ſaluatoris noſtri, non ex operibus iu-
B ſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam
ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis ſpiritus ſancti,
quem effudit in nos abũdè per Ieſum Chriſtum ſaluatorem
noſtrum vt iuſtificati gratia ipſius hęredes ſimus ſecundum
ſpem vitæ æternę. Potuítne plenius, luculẽtius, verius expli
cari quę merita hominũ Chriſtus inuenerit, & quos ſibi ho
res ſubiecerit, quæ ad ſe corda conuerterit, quando venit
mederi non ſanis, ſed male habẽtibus, & vocare non iuſtos, Matth. 9.
ſed peccatores: quoniã gẽtium populus qui ſedebat in tene Eſaiæ. 9.
bris, lucem vidit magnã, & ſedentibus in tenebris & vmbra
mortis, lux orta eſt illis. Fremebãt gentes, iraſcebãtur popu
li, ſæuiebãt reges, & poteſtates cõtradicebant, ſuperſtitiões
& totius mũdi reluctabantur errores. Sed de reſiſtentibus,
furẽtibus, perſequentibus, populũ ſuum Chriſtus augebat,
& per vincula ac ſupplicia mortéſque ſanctorum roboraba
tur fides, vincebat veritas, pérque vniuerſum mundum do-
minici agri ſegetis multiplicabatur vbertas. Tãta enim de-
ſuper præbebatur conſtantia fidei, fiducia ſpei, fortitudo to
C lerãtiæ, vt ille ignis dilectionis, quem in cordibus fidelium
ſpiritus ſanctus accẽderat, nullo modo opprimentibus poſ-
ſet extingui: cùm & qui cruciabantur, vehementius inarde-
ſcerent: & qui ſæuiebãt, eandẽ quam perſequebantur, flam-
mam ſæpe cõciperent, qua beatus apoſtolus Paulus ignitus
fidẽter feruẽtérque dicebat: Iuſtificati igitur ex fide pacem Roma. 5.
habeamus ad dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, per quẽ &
acceſſum habemus fide in gratiã iſtam in qua ſtamus, ſed &
gloriamur in ſpe gloriæ filiorum dei, nõ ſolum autem, ſed &
gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio pa-
tientiam operatur, patientia autem probationẽ, probatio ve
rò ſpem, ſpes autem non cõfundit, quia charitas dei diffuſa
eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctũ qui datus eſt no
bis. Et iterum: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribu Ibidem. 8.
latio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an pe-
riculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt: quia propter te mor Pſal. 43.
tificamur tota die, exiſtimati ſumus ſicut oues occiſionis.
Sed in his omnibus ſuperamus, per eum qui dilexit nos. Cer
D tus ſum enim quia neque mors, neq; vita, neq; angeli, neque
principatus, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo,
neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia pote
rit nos ſeparare à charitate dei quæ eſt in Chriſto Ieſu do-
mino noſtro. Hæc charitas diffuſa per ſpiritum ſanctum fe-
cit vt mundus fidelium mundum vinceret impiorum. Hæc
Neronis crudelitatem, Domitiani furorem, multorúmque
poſt eos principum glorioſo innumerabilium martyrum fi
ne confudit, donante Chriſto imitatoribus ſuis de perſecu-
tionibus regum, æternarum ſtemmata coronarum.

Quod Chriſtus pro omnibus, impiis & peccatoribus mortuus fuerit. Caput VI.

NVlla igitur ratio dubitandi eſt Ieſum Chriſtum
dominum noſtrum pro impiis & peccatoribus
mortuum, à quorum numero liber inuentus eſt.
Nónne eſt pro omnibus mortuus Chriſtus? Sed
prorſus pro omnib' mortuus eſt Chriſtus. Nemo ergo om-
nium hominum ante reconciliationem, quæ per Chriſti ſan
guinem facta eſt, non aut peccator aut impius fuit, dicente
Apoſtolo:

Roman.5. Apoſtolo: Si enim Chriſtus cùm adhuc infirmi eſſemus, iu- A
xta tempus pro impiis mortuus eſt: vix enim pro iuſto qnis
moritur, nam pro bono forſitan quis audeat mori: commen
dat autem ſuam charitatẽ deus in nobis, quoniam ſi cùm ad-
huc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt,
multo magis iuſtificati ſanguine ipſius ſalui erim° ab ira per
ipſum. Si enim cũ inimici eſſemus, recõciliati ſumus deo per
mortẽ filij eius, multo magis recõciliati ſalui erimus in vita
2.Corin.5. ipſius. Idẽ autẽ Apoſtolus in ſecunda ad Corinthios ait: Cha
ritas enim Chriſti vrget nos iudicantes hoc, quoniã ſi vnus
pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt, & pro
omnibus mortuus eſt, vt & qui viuunt, iam non ſibi viuant,
ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit. De ſeipſo ve-
1.Timot.1. rò quid pronunciat, audiamus: Fidelis, inquit, ſermo & om-
ni acceptione dignus, quia Chriſtus venit in bunc mundum
peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. Sed ideo
miſericordiam cõſecutus ſum, vt in me primo oſtenderet
Chriſtus Ieſus omnem patiẽtiam ad informationem eorum
qui credituri ſunt illi in vitam æternam. Siue ergo circunci B
ſio, ſiue præputium, peccato vniuerſaliter concludebatur,
vnúſque omnes reatus obſtrinxerat, & inter magis minúſq;
impios nemo erat qui poſſet abſque Chriſti redẽptione ſal-
uari: quæ redemptio vniuerſo ſeſe intulit mundo, & omni-
bus hominibus indifferẽter innotuit: quandoquidem in die
quinquageſimo ab illo Paſcha in quo ſe hoſtiam deo verus
agnus obtulerat, cùm apoſtoli & qui cũ eis vnanimes erant,
repleti ſpiritu ſancto linguis omnium gẽtium loquerentur,
conueniebat excita miraculo diuerſi generis hominum mul
titudo, vt euangelium Chriſti in eis qui aderant, totus mun
Acto.2. dus audiret. Confluxerant autem (ſicut ſcriptum eſt) Parthi
& Medi, Elamitæ, & qui inhabitant Meſopotamiam, Iudæ-
am & Cappadociam, Ponthum & Aſiam, Phrygiam & Pam
phyliam, Aegyptum & partes Libyæ, quæ eſt circa Cyre-
nen, & aduenæ Romani, Iudæi quoque & Proſelyti, Cretes
& Arabes, audientes eorum linguis prædicari magnalia dei.
quorum teſtificatio etiam in eas gẽtes quæ remotiores ſunt,
longe latéque procurreret. Ad cuius rei effectum credimus C
prouidentia dei Romani regni latitudinem præparatam, vt
nationes vocandæ ad vnitatem corporis Chriſti, prius iure
vnius conſociarentur impietatis: quamuis gratia Chtiſtiana
non contenta ſit eoſdẽ limites habere quos Roma, multóſq;
iam populorum ſceptro crucis Chriſti illa ſubdiderit, quos
armis ſuis iſta non domuit. Quæ tamẽ per apoſtolici ſacer-
dotij ptincipatum amplior facta eſt arce religionis quàm ſo
lio poteſtatis. Quod ſi fortè, quemadmodum quaſdam gen
tes, quod non volunt, in conſortium filiorum dei nouimus
aduptatas, ita etiam nunc in extremis mũdi partibus ſunt a-
liquæ nationes quibus nõdum gratia ſaluatoris illuxit: non
ambigimus etiã circa illas occulto iudicio dei tẽpus voca-
tionis eſſe diſpoſitũ, quo euãgelium quod nondũ viderunt,
audiant atque ſuſcipiãt. Quibus tamen illa menſura genera-
lis auxilij, quæ deſuper omnib° ſemper hominibus eſt præ-
bita, non negatur: quãuis tam acerbo natura humana vulne-
re ſauciata ſit, vt ad cognitionem dei neminem contempla-
tio ſpontanea plenè valeat erudire, niſi obumbrationẽ cor- D
dis vera lux diſcuſſerit, quã inſcrutabili iudicio deus iuſtus
& bonus non ita præteritis ſeculis quemadmodum in nouiſ
ſimis diebus effudit. Vnde & beatus apoſtolus Paulus ſcri-
Coloſ.1. bens Coloſſenſibus ait: Myſterium quod abſconditum fuit
à ſeculis & generationibus, nunc autẽ manifeſtatum eſt ſan-
ctis eius, qubus voluit deus notas facere diuitias gloriæ ſa-
cramenti huius in gentibus, quod eſt Chriſtus in nobis.

Quomodo myſterium vocationis gentium prophetis fuerit cognitum & apoſtolis. Caput VII.

NVnquid hoc myſterium etiã prophetis incogni-
tum fuit? & illi per quos ſpiritus ſanctus loqueba
tur, ea quorũ ab ipſis fiebant denunciationes, ne-
ſciebant? Non ita planè intelligendum puto, ſed
ipſis gentibus abſconditum fuiſſe myſteriũ, quod dominus
quãdo voluit, & quibus voluit reuelauit. Nam de vocatio-
ne gentium quæ non erant populus dei, & quibus prius non
miſertus eſt, nunc autem miſeretur, in Deuteronomio ita di
Deut.32. citur: Et vidit dominus, & zelauit, & iratus eſt propter irã
filiorũ ſuorum & filiarum, & dixit: Auertã faciem meam ab A
eis, & oſtendam quid erit in nouiſſimo, quia generatio per-
uerſa eſt filius, in quibus nõ eſt fides in illis. Ipſi in zelum cõ
pulerunt me in hoc quod non eſt deus, irritauerunt me in i-
dolis ſuis. Et ego in zelum incitabo eos in eis qui non erat
gens, ſuper gente inſipiente irritabo eos. Et Dauid hæc de
adoraturis deum omnibus gentibus præcinit: Omnes gẽtes Pſalm.85.
quaſcunque feciſti, venient & adorabunt coram te domine,
& glorificabunt nomen tuum. Et iterum idẽ: Et adorabunt
eum omnes reges terræ, omnes gẽtes ſeruient ei. Et iterum: Pſalm.71.
Benedicentur in ipſo omnes tribus terræ, omnes gentes ma
gnificabũt eum. Eſaias quoq; ſimilia annunciat, dicẽs: Quo-
niam erit in nouiſſimis diebus manifeſtus mons domini, & Eſaiæ.28.
domus dei in cacumine montiũ, & exaltabitur ſuper colles,
& venient ad eum omnes gentes. Et iterum idem: Et faciet,
inquit, dominus ſabaoth omnibus gentibus, in mõte iſto bi
bent in iucunditate vinum, vngẽtur vnguento in mõte iſto,
tradet hæc omnia gẽtibus, hoc enim conſilium ſuper omnes
gẽtes. Et iterum idẽ: Et reuelabit dominus brachium ſuum B
ſanctum in cõſpectu omnium gentium, & videbunt omnes
gentes terræ ſalutẽ quæ à domino eſt. Et iterũ: Ecce aduenę
ad te per me accedent, & ad te fugient. Et infra: Gentes quæ
te non cognouerũt, inuocabũt te: & populi qui te neſciunt,
ad te cõfugient. Oſeæ quoq; paria prophetat, dicens: Et erit Oſeæ.1.
in loco in quo dictum eſt eis: Nun populus meus vos, ibi vo
cabuntur filij dei viui, & congregabuntur filij Iudæ, & filij
Iſrael in idipſum. Et iterũ: Miſerebor non dilectæ, & dicam
nõ populo meo: populus meus es tu. & ipſe dicet: deus meus
es tu. Sub apoſtolis verò cùm ij qui in Chriſtum ex circun
ciſione crediderant, eos qui gentiles erant, dicebantúrque
præputium, iuſtificationum gratiæ arbitrarentur participes
eſſe nõ poſſe: docet beatus apoſtolus Petrus quàm indiſcre
tus apud deum vterq; ſit populus, ſi in vnitatem fidei ambo
conuenerint. Cùm autẽ, inquit, cœpiſſem loqui, decidit ſpi- Acto.11.
ritus ſanctus ſuper eos, ſicut & in nos in initio. Recordatus
ſum autem verbi domini ſicut dicebat: Ioannes quidem ba-
C ptizauit aqua, vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto. Si er
go eãdem gratiam dedit illis deus ſicut & nobis qui credi- Ibidem.1.
dimus in dominum Ieſum Chriſtum, ego quis eram qui poſ
ſem prohibere deum? His auditis, tacuerunt, & glorificaue-
runt deum, dicẽtes: Ergo & gentibus deus pœnitentiam ad
vitã dedit. Iacobus quoque apoſtolus de hac vocatione gen
tium dicit: Viri fratres audite me: Simon narrauit quemad- Ibidem.15.
modum primuum deus viſitauit ſumere ex gentibus popu-
lum nomini ſuo, & huic concordãt verba prophetarum, ſi-
cut ſcriptum eſt: Poſt hæc reuertar, & reædificabo taberna- Amos.9.
culum Dauid, quod cecidit, & diruta eius ædificabo, & eri-
gam illud, vt requirant cæteri hominum dominum, & om-
nes gentes ſuper quas inuocatum eſt nomẽ meum, dicit do-
minus faciens hæc. notum à ſeculo eſt domino opus ſuum.
Simeon quoque ille cui reſponſum erat à ſpiritu ſancto non Lucæ.2.
eum viſurum mortẽ priuſquã videret Chriſtũ domini, de
ſalute omnium gentium quæ in Chriſto reuelabatur, hæc di
xit: Nunc dimittè ſeruũ tuum domine ſecundũ verbũ tuum
D in pace: Quia viderũt oculi mei ſalutare tuum, Quod para-
ſti ante faciem omnium populorũ, Lumen ad reuelatiunem
gẽtium, & gloriam plebis tuæ Iſrael. His & aliis teſtimoniis
ſcripturarum nõ dubiè demõſtratur iſtam ditiſſimã, poten
tiſſimam, benigniſſimã gratiam qua in nouiſſimo mũdi tem
pore omnes gentes in regnum Chriſti vocantur, prioribus
ſeculis in occulto dei abſconditã fuiſſe conſilio. Et cur hac
manifeſtatione qua nũc vniuerſis nationibus innoteſcit, an-
tea reuelata nõ fuerit, nullã poſſe ſcientiam cõprẽhendere,
nullam intelligentiam penetrare: cùm tamen illud quod de
bonitate dei piiſſime creditur, quia omnes homines velit ſal 1.Tim.2.
uos fieri, & in agnitionẽ veritatis venire, non oporteat niſi
perpetuũ æternúmque ſentiri, ſecundũ eas mẽſuras quibus
deus dona generalia ſpecialibus nouit cumulare munerib°:
vt & qui exortes gratiæ fuerint, de ſua nequitia redarguan-
tur: & qui eius lumine enituerint, non in ſuo merito, ſed in
domino glorientur. In hoc ſanè anguſto quidem, ſed tamen
recto intelligentiæ tramite non parum difficultatis oppo-
nit conſideratio paruulorum, qui nullo iudicio rationis

vtuntur, quo autboris ſui beneficia ſentientes, ad agnitio-
nem valeant veritatis accedere, nec videntur de neglectu
opitulantis gratiæ iuſtè argui, in illa ignorantia naturaliter
cõſtituti, qnam dubium non eſt nullam recipere ſcientiam,
nullam ſentire doctrinam.

Quare tanta multitudo non regneratorum infantium à perpetua alienetur ſalute. *Capat VIII.*

1. Timo. 2. VNde cùm omnes homines velit deus ſaluos fieri,
quid eſt quod alienatur à ſalute perpetua tanta in-
fantiũ multitudo, tótq; in his ætatib' hominũ mi-
lia extra vitã relinquuntur æternã: qnaſi ad boc
tantum cõditi ſint ab eo, qui neminẽ odiens creauit, vt quia
in hunc mundũ cum peccati carne venerunt, inſolubilis cul
pæ vincula ſine reatu propriæ actionis inciderent? qnid hoe
profundius, quid mirabilius eſſe poteſt? Neque credi fas eſt
eos qui regenerationis non adepti ſunt ſacramẽtum, ad vllũ
beatnrum pertinere cõſortium. Et magis ſtupẽdum, magíſ-
que ſit mirum, quod vbi actio non offendit, vbi arbitrium
non reſiſtit, vbi eadẽ miſeria, ſimilis imbecillitas, cauſa com
munis eſt, nõ vnum eſſe de tãta parilitate iudicem: & quales
reprobat abdicatio, tales adoptat electio. Verũtamẽ de bac
altitudine diſcretionis dei non conturbabitur cor noſtrum
ſi firma & ſtabili fide omne iudicium dei iuſtum eſſe creda-
mus, nec appetamus habere cognitum, quod voluit eſſe ſe-
cretum, vt vbi inueſtigari non poteſt quare ita iudicet, ſuſ-
ficiat ſcire quis iudicet. Quanqnam non ita incognoſcibilis
iſta ſit quæſtio, vt nihil ſit quod de ea eruditionis poſſimus
acquirere, ſi ad contẽplandum id quod videri poteſt, tran-
quillus ſobrij cordis adhibeatur intuitus. Cùm enim conſi-
deramus inter paganos, inter Iudæos, inter hæreticos, inter
ipſos catholicos Chriſtianos quàm multiplex pereat nume
rus paruulorum, quos quãtum ad proprias pertinet volũta-
tes, neq; bonũ aliquid, neq; malum conſtat egiſſe: diſcimus
ſuper eos illã manere ſententiã, quam humanũ genus præua
ricatione primi parẽtis excepit, cuius ſentẽtiæ rigor dum e-
tiam circa tales nõ reſoluitur, quàm magnũ illud peccatum
fuerit demõſtratur. Nemo autẽ putaretur nõ innocens na-
ſci, niſi etiã talibus eſſet noxium non renaſci. De immaturi-
tate verò mortis nõ eſt ratio cõquerendi, cùm ſemel in na-
turã noſtrã per peccatum ingreſſa mortalitas obnoxium ſi-
bi omnẽ vitæ noſtræ fecerit diem. Eſſet enim, quoniam ſe-
cũdum aliquẽ modum immortalis dici homo poſſet, ſi eſſet
tẽpus intra quod mori omnino nõ poſſet. Sed nunquã cor-
ruptio ita incorruptionis eſt particeps, vt non ſemper obno
xiuni ſit defectioni quod debetur occaſui. Vitæ huius prin-
cipium, mortis exordiũ eſt, nec prius incipit augeri ætas no
ſtra quàm minui. Cui ſi quid adiicitur ſpatij tẽporalis, non
ad hoc accedit vt maneat, ſed in hoc tranſit vt pereat. Quod
ergo ab initij ſui die mortale eſt: qualibet occidat die, non
contra legẽ mortalitatis occumbit, nec vnquam ei vicinius
eſt poſſe viuere, quàm poſſe deficere. Quamuis autẽ ex vna
cauſa omnium hominum ſit orta mortalitas, non in vnam ta
men, ſed in multiplicem imbecillitatem corruptibilis natu-
ra diſtrahitur. Et ſiue morbis, ſiue debilitatibus, ſiue vulne-
ribus, non ſolum anni aut mẽſes vel dies ætatis humanæ, ſed
& omnes horæ omniáque momenta ſubiecta ſunt. Nec eſt
aliquod mortis genus aut vllus obeundi modus qui non in-
tra vniuerſitatem mortalium in aliquã incidat portionem.
Eccli. 40. Manet enim graue iugum ſuper filios Adam à die exitus de
vẽtre matris eorum, in diem ſepulturæ in matrem omnium.
Sed buius aſperrimi iugi põdera non ita in Adæ filios irrue
runt, vt diuina iuſtitia nihil eis ſuæ dimenſionis adhiberet,
quæ defectionum legib' ita defectura ſubiecit, vt ab eis mo
derationum ſuarum non auerteret poteſtatem. Ideo omnia
omnes inciderent mala, quia per communem conditionem
omnes omnibus ſubiacerent, ſed vt generali neceſſitate va-
riata, cauſas ſibi dominus indulgentiæ correptioníſque ſer-
uaret, eſſẽtque in vno omniũ debito quod & miſericors re-
mitteret, & iuſtus exigeret. Cùm igitur iuſta & omnipotens
prouidẽtia dei inceſſabiliter vniuerſa diiudicet, & nemo in
hunc mundum veniat, neque ab hoc mũdo exeat, niſi eo or
tu atque deceſſu, quem rerum arbiter ſecundum altiſſimam
ſciẽtiam ſuam ſapientiámque decernit, ſicut ſcriptum eſt in

A libro Iob: Quis ignorat quòd omnia hæc manus domini ſe- Iob. 12.
cerit, in cuius manu anima omnis viuẽtis, & ſpiritus vniuer-
ſæ carnis hominis? Et iterũ: Breues dies hominis ſunt, & nu Iob. 14.
merus dierum eius apud te eſt. Quis audeat cauſas operum
& conſiliorum eius inquirere? Inſcrutabile enim eſt, valdé-
que ſecretum cur tantis differentiis cõditio humana varia-
ta ſit. Illum ab infantia vſque in ſenectutem longæua carpit
infirmitas, nec inter peſeuerãtes dolores ſtatutæ deficit tem
pus ætatis. Illum integris valentem viribus annoſiſſimus vi
gor vegetat. Huic in pueritia finis eſt, illi in adoleſcentia.
Huic vltra iuuẽtutem nõ licet progredi: illi impoſſibile eſt
vſque ad loquẽdi rudimenta grandeſcere. Quas vitæ me-
tas multiformiter inæquales minus acerbas experiretur ca-
duca mortalitas, ſi præſentis tantum ſeculi detrimenta pate-
retur, & non in æternas miſerias caderẽt, qui binc ſine laua-
cro regenerationis exiſſent. Sed cùm inſcrutabilis ſit cauſa
tam donorum quæ gratia tribuit, quàm miſeriarum quas na
tura promeruit: ipſa nos intelligẽtiæ difficultas ad noſtrum
B remittit authorem. Et cùm quærimus quomodo omnes bo
mines ſaluos fieri velit, qui non omnibus illud tempus im-
pertit, in quo per voluntariam fidem percipiẽdæ gratię ſint
capaces, nõ irreligioſe arbitror credi, neq; inconuenienter
intelligi quòd iſti paucorũ dierũ bomines ad illã pertineãt
gratiæ partẽ, quæ ſemper vniuerſis eſt impenſa nationibus,
qua vtique ſi bene eorum vterentur parentes, etiam ipſi per
eoſdem iuuarentur. Omnium nãque exordia paruulorum,
totáque illa principia necdum rationalis infantiæ, ſub arbi-
trio iacẽt voluntatis alienæ, nec vllo modo eis niſi per alios
conſuli poteſt, & conſequens eſt illos ad eorũ pertinere con
ſortium, quorum vel recto vel prauo aguntur affectu. Sicut
enim ex aliena confeſſione credunt, ita ex aliena infidelita-
te aut diſſimulatione non credunt. Et cùm ipſi nec præſen-
tis vitæ deſiderium habuerũt, nec futuræ: quàm ipſorum fa
ctum eſt naſci, tã ipſorum efficitur non renaſci. Sicut autem
circa maiores præter illã generalem gratiam parcius atq; oc
cultius omnium bominum corda pulſantem, excellentiore
C opere, largiore munere, potentiore virtute vocatio ſpecia-
lis exeritur, ita etiam circa innumeros paruulos eadẽ mani-
feſtatur electio, quæ quidem nec illis qui renati non ſunt, in
parentibus defuit, ſed iis qui renati ſunt, præ parentibus aſ-
ſuit: ita vt multis ſæpe quos ſuorum impietas deſeruit, alie-
norum cura ſeruierit, & ad regenerationẽ venerint per ex-
traneos, quæ eis non erat prouidenda per proximos. In quo
opere gratiæ quis niſi arrogantiſſimus atque vaniſſimus de
diuina iuſtitia conqueratur, quod non omnibus paruulis ſi-
milis prouidentia conſulat, omniáque pericula quę moritu-
rorum regenerationẽ prohibere poſſunt, aut poteſtate ſub-
moueat, aut miſeratione præueniat? Quod vtique erga om-
nes ita fieret, ſi ita fieri omnino deberet. Nõ autẽ latet quan
tum cordibus fidelium deſidiæ gigneretur, ſi in baptizandis
paruulis nihil de cuiuſquam negligentia, nihil de ipſorum eſ
ſet mortalitate metuendum: quandoquidem vt tales baptiſ-
mo fraudarẽtur, nullo modo poſſet accidere. Hæc verò tam
inamiſſibili fœlicitate infantium vehementiſſimè opinio il-
D lius robotaretur erroris, qui gratiam dei ſecundum merita
hominum dari audet contra fidem catholicam prædicare.
Videretur quippe inculpabili innocentiæ hoc tota æquita-
te deberi, vt neminem eorum adoptio præteriret, quos nul
lus reatus perſtringeret: nec impiè à quodam de paruulo-
rum baptiſmo dictum fuiſſet. Habet gratia quod adoptet,
non habet vnda quod diluat. Sed hoc deteſtabiliter prædi-
catum omnes diſcipuli veritatis intelligunt: & inde mani-
feſtum eſt eos qui ſalui fiunt, non merito, ſed gratia libera-
ri, quia ſine baptiſmo mortuos periſſe non dubium eſt. Qui
vtique niſi grauiſſimi peccati eſſent participes, non peri-
rent. Nunc autem occulta quidem dei diſcretione, ſed iuſta
ſic oſtenditur & quid conferat gratia, & quid prędaricatrix
mereatur natura: vt nec contra donũ eleuetur ſuperbia, nec
contra periculum ceſſet induſtria. Siue igitur nouiſſima con
templẽtur ſecula, ſeu prima, ſeu media, rationabiliter & pie
creditur omnes homines ſaluos fieri deum velle, ſempérque 1. Tim. 2.
voluiſſe: & boc non aliunde monſtratur, quàm de iis bene-
ficiis, eáque prouidẽtia dei, quàm vniuerſis generationibus
cõmuniter

communiter atque indifferenter impẽdit. Fuerunt enim ac A
ſunt huiuſmodi dona ita generalia, vt per ipſorum teſtimo-
nia ad quærendum verum deum poſſent homines adiuuari:
quibus donis authorẽ ſuum per omnia ſecula proteſtantib':
ſpecialis gratiæ largitas ſuperfuſa eſt. Quæ licet copioſius
nunc quàm ante præſtetur, cauſas tamen diſtributionũ ſua-
rum dominus apud ſcientiam ſuam tenuit, & intra ſecretum
potentiſſimæ voluntatis occuluit: quæ ſi omnibus vniformi
ter affluerẽt, non laterent. Et quàm nulla eſt ambiguitas de
benignitate generali, tã de ſpeciali miſericordia nihil quod
ſtupendũ eſſet exiſteret, ac proinde illa eſſet gratia, iſta non
eſſet. Deo autem placuit & hanc multis tribuere, & illam à
nemine ſubmouere, vt ex vtraque appareat non negatum
vniuerſitati, quod collatum eſt portioni: ſed in aliis præua-
luiſſe gratiam, in aliis reſiluiſſe naturam. Hanc quippe abun
dantiorem gratiam ita credimus, atque experimur poten-
tem, vt nullo modo arbitremur eſſe violentam, quo quic-
quid in ſaluandis hominibus agitur, ex ſola dei voluntate B
peragatur, cùm etiã ipſis paruulis per alienę voluntatis ſub-
ueniatur obſequium.

*Quomodo gratia tanquam famulam & receptricem dono-
rum ſuorum præparet uoluntatem. Caput IX.*

GRatia quidẽ dei in omnibus iuſtificationib' prin-
cipaliter pręeminet, ſuadẽdo exhortationib', mo
nendo exemplis, terrendo periculis, incitando mi
raculis, dando intellectum, inſpirando conſilium,
córq; ipſum illuminãdo, & fidei affectionib' imbuẽdo. Sed
etiam voluntas hominis ſubiungitur ei, atque coniungitur,
quæ ad hoc prædictis eſt excitata præſidiis, vt diuino in ſe
cooperetur operi, & incipiat exercere ad meritum quod ſu
perno ſemine concepit ad ſtudium, de ſua habens mutabi-
litate ſi deficit, de gratiæ opitulatione ſi proficit. Quæ opi-
tulatio per innumeros modos ſiue occultos ſiue manifeſtos
omnibus adhibetur: & quod à multis refutatur, ipſorum eſt
nequitiæ: quod autem à multis ſuſcipitur, & gratiæ eſt diui- C
næ, & voluntatis humanæ. Siue igitur initia, ſiue profectus
fidelium, ſiue vſque in finem perſeuerantium cogitemus ge
nus, nulla ſpecies cuiuſquam virtutis occurrit, quæ vel ſine
dono diuinæ gratię, vel ſine conſenſu noſtræ voluntatis ha-
beatur. Ipſa enim gratia hoc omni genere medendi atque au
xiliandi agit, vt in eo quem vocat, primam ſibi receptricem
& famulã donorum ſuorum præparet volũtatem. Nam vir-
tus nolẽtium nulla eſt, nec poteſt aſſeri vel fidem, vel ſpem,
vel charitatem eis ineſſe, quorum ab his bonis conſenſus a-
lienus eſt. Hunc autem conſenſum non ſolum cohortatio
prædicãtium, & incitamenta doctrinæ, ſed & metus gignit,
Prouer. 9. propter quod ſcriptum eſt: Principium ſapientię timor do-
mini. Qui quantislibet terroribus inſeratur, non aliud agit,
quàm vt quem fecerit timentem, faciat & volentem, nec ſo
lum volentem, ſed etiam ſapiẽtem. Vnde & illud ſcriptum
Eccl. 25. eſt: Beatus cui donatum eſt habere timorem dei. Quid enim
tam beatificum quàm hic timor, qui genitor eruditórque ſa
pientiæ eſt? In cuius vtique deuotione deuota eſt & volun-
tas, quæ authore gratiæ eodem proficit timore quo cœpit. D
Cùm ergo hic timor etiam per quandam vim magni terro-
ris immittitur, non ibi ratio extinguitur, nec intellectus au-
fertur, ſed illa potius quæ mentem premebat caligo diſcu-
titur, vt voluntas deprauata prius atque captiua, recta effi-
ciatur & libera. Vnde ſicut animus nihil virtutis capit niſi
radium veri acceperit luminis, ita gratia nihil ei quem vo-
cat, confert: niſi oculos in eo aperuerit voluntatis. Quæ in
pleriſque (ſicut ſuperius diſputatum eſt) ab ipſo initio ſui ar
dentiſſima citis & magnis ditatur augmẽtis: in pleriſque au
tem tardè cunctantérque proficiens, vix ad ea incrementa
prouehitur, quæ idoneam ad perſeuerandum habeant firmi
Ioan. 6. tatem. Dicit quidem dominus: Nemo venit ad me, niſi pater
qui miſit me, attraxerit eum. Sed hoc ideo dictum eſt, vt il-
lam fidem ſine qua nemo ad Chriſtum venit, ex patris habe
ri munere nouerimus, ſecundum illud quod Apoſtolo di-
Math. 16. citur: Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non re-
uelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt. Qui in cordi-
bus trahendorum hoc egit vt crederent, hoc effecit vt vel-
lent. Non enim eſſet vnde traherẽtur, ſi ſequaces fide & vo
luntate non eſſent: quoniam qui nõ credunt, nec trahuntur
omnino, nec veniunt, neque accedunt qui diſſentiunt, ſed
recedunt. Qui ergo veniunt, amore ducuntur. dilecti enim
ſunt, & dilexerunt: quæſiti ſunt, & quæſierunt: & quod eos
voluit deus velle, voluerunt: qui ad obediendum ſibi ipſum
velle ſic donat, vt etiam à perſeueraturis illam mutabilita-
tem quæ poteſt nolle, non auferat. Alioquin nemo vnquam
fidelium receſſiſſet à fide. Neminem concupiſcentia vince-
ret, neminem triſtitia elideret, neminem iracundia debella-
ret, nullius charitas refrigeſceret, nullius patientia frange-
retur, & collatam ſibi gratiam nemo negligeret. Sed quia
hæc poſſunt fieri, & in conſenſum talium tentationum faci-
lis nimium procliuiſque deſcenſio eſt, nunquam debet in
auribus fidelium vox illa domini non ſonare, qua apoſtolis
dicitur: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Vbi ſi Math. 26.
de vigilando tantum, non etiam de orando diſcipulos ad-
moneret, ſolas liberi arbitrij vires videretur hortatus. Sed
cùm addidit: Et orate, ſatis docuit ſuperni futurum mune-
ris, vt eos etiam vigilantes tentationis procella non vince-
ret. Tale eſt & illud quod ait: Simon, Simon, ecce ſathanas Lucæ. 22.
expoſtulauit vt vos cerneret velut triticũ, ego autẽ rogaui
pro te, ne deficiat fides tua: & tu tandẽ cõuerſus, cõfirma fra
tres tuos, & roga, ne intretis in tẽtationem. Si ergo defectu-
ra erat fides tanti apoſtoli niſi pro eo Chriſtus oraret, inerat
ei proculdubio mutabilitas, quæ poſſet in tẽtatione nutare,
& non ita iã perſeuerãtiæ fuerat virtute ſolidatus, vt nullis
periculis eſſet obnoxius. Siquidẽ tam grauis cum perturba-
tio etiã poſt iſta cõcuſſerit, vt in Caiphæ domo vnius ancil
læ interrogatione pauefactus, vſq; ad trinã negationẽ Chri
ſti, cui moriturũ ſe ſpoponderat, cõſtantia deficiente perdu Math. 26.
ctus ſit. Qui ergo tũc conturbatũ cor apoſtoli, nõ humanis,
ſed diuinis cõuenit oculis, & ad largos pœnitudinis flet' po
tẽti incitauit aſpectu, potuit hãc firmitatem animi præcipuo
cõferre diſcipulo, vt ſicut ipſum dominũ nihil ab explendæ
paſſionis propoſito deterrebat, ita nec beatũ Petrũ vlla tũc
formido ſuperaret. Sed hæc ſtabilitas illius tantummodò
propria fuit, qui ſolus vere potentérque dicebat: Poteſta- Ioan. 10.
tem habeo ponere animam meam, & poteſtatem habeo ite-
rum ſumere eam. In cæteris verò hominibus, donec caro Gal. 5.
concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem,
& donec ſpiritus quidem prõptus eſt, caro autem infirma, Math. 26.
incommutabilis animi firmitudo non poteſt reperiri: quo-
niam non huius, ſed alterius vitæ eſt verè perfecta & ſecura
fœlicitas. In præſentis autem agonis incerto, vbi tota vita
tentatio eſt, & ab inſidianti ſuperbia nec ipſa eſt tuta victo-
ria, mutabilitatis periculo non caretur. Et licet innumeris
ſanctis ſuis donet virtutem perſeuerandi vſque in finem di
uina protectio, à nullis tamẽ aufert quod ipſis repugnat ex
ipſis, vt in omnibus ſtudiis eorum atque conatibus ſemper
inter ſe velle & nolle decertet. Quam compugnãtiam idem
beatiſſimus Petrus etiam in ipſa palmarum omnium con-
ſummatiõe perpeſſus eſt. Si quidem hoc ipſe dominus pro-
teſtetur & dicat: Amen amen dico tibi, quãdo iuuenis eras, Ioan. 21.
præcingebas te, & ambulabas vbi volebas: cũ autẽ ſenueris,
extendes manus tuas, & alius te præcinget, & ducet quo tu
non vis. Hoc autem dixit, ſignificans qua morte glorifica-
turus eſſet deum. Quis ergo ambigat, quis ignoret hãc for-
tiſſimam petram quæ ab illa principali petra cõmunionem
& virtutis ſumpſit & nominis, hoc deſiderium ſemper ha-
buiſſe, vt ei moriendi pro Chriſto cõſtantia donaretur? Ve
runtamen ita ineuitabilis erat obluctatio trepidationis, vt
vir martyrij auidiſſimus, adepturus quidem denunciaretur
victoriã paſſionis, ſed non ſine tentatione formidinis. Meri
tò igitur nõ ſolũ ab incipientibus, verum etiã à prouectiſſi
mis ſanctis vniformiter domino ſupplicatur, & dicitur: Ne
nos inducas in tẽtationem, ſed libera nos à malo. Vniuerſis Math. 6.
enim qui in fide & dilectione permanent, ab ipſo donatur
ne in tentatione ſuperentur: vt qui gloriatur, in domino glo 1. Corin. 1.
rietur: ipſámq; gloriam iiſdem quibus eam impertit, aſſeri
bit: vt quamuis auxilio dei ſteterint, tamen quia in ſe habe-
bant vnde caderent, ipſorum ſit meritum quod ſteterunt.
Igitur ſicut qui crediderunt, iuuantur vt in fide maneant:
ſic & qui nondum crediderunt, iuuantur vt credant. Et

A quemadmodum illi in ſua habent poteſtate vt exeantita & iſti in ſua habent poteſtate ne veniant. Fítque manifeſtum 1.Tim.2. quòd diuerſis atque innumeris modis omnes homines vult deus ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Sed qui veniunt, dei auxilio diriguntur: qui non veniunt, ſua pertinacia reluctãtur. Quãuis autem multi amantes tenebras ſuas, ſplendorẽ non recipiant veritatis, & multi qui illuminati fuerant, tenebreſcant: verbum tamẽ dei manet in æternũ, & Eſaiæ.40. de promiſſionis veritate nihil excidit. Intrat quotidie præſcita & promiſſa gentium plenitudo, & in Abrahæ ſemine omnis gens, omnis tribus, omnis lingua benedicitur. Quod enim pater filio dedit, filius nõ amittit, neque quiſquam poteſt de manu eius eripere quod accepit. Firmum fundamentum dei ſtat, & manſuri in æternum tẽpli ædificatio non vacillat, prætenta ſuper omnes veritate & miſericordia dei: à quo quod & nemini negatur, & nulli debetur, in iis quos ꝓmiſit, efficitur. Ipſe enim operatur omnia in omnib'. Sed omnia proculdubio iuſta & bona. Pſal.24. Vniuerſæ enim viæ dominĩ, miſericordia & veritas. B Qui ſicut præſciuit ante ſecula quanta totius mũdi hominum multitudo, vel communibus vſa donis, vel ſpecialibus adiuta præſidiis, declinans tamen ab itinere veritatis & vitæ ingreſſura eſſet latitudinem erroris & mortis: ita ſemper præcognitũ habuit quantus piorum numerus per opem gratiæ, & per ſeruitutem obedientiæ ad æternam beatitudinem pertineret; vt nullo excidente de plenitudine promiſſorum, qui nec prouectu erat fallendus, nec auxilio defuturus, eos glorificaret præ omnibus quos eligit ex omnibus. Vniuerſitati quippe hominũ, quod abunde probauimus, ita multiplex atque ineffabilis bonitas dei conſuluit ſemper & conſulit, vt neque vlli pereuntium excuſatio ſuppetat de abnegato ſibi lumine veritatis, neque cuiquã ſit liberum de ſua iuſtitia gloriari, cùm & illos propria nequitia demergat ad pœnam, & iſtos dei gratia perducat ad gloriam.

De recapitulatione in hoc ſecundo libro definitorum & operis concluſione, quemadmodum uidelicet deus omnes homines uelit ſaluos fieri. *Cap. X.* C

QVod itaque in principio ſecundi huius voluminis inſinuauimus, hoc nunc iterum cõmendamus, vt cùm de gratiæ profunditate & altitudine diſputatur, tribus illis ſaluberrimis & veraciſſimis definitionibus ſimus innixi. Quarum vna profitetur æternum 1.Tim.2. & propriũ diuinæ eſſe bonitatis, vt omnes homines ſaluos fieri velit, & in agnitionẽ veritatis venire. Alia ſimul prædicat omnem hominem qui ſaluus fit, quíque in agnitionem veritatis venit, dei auxilio iuuari & regi, vtque in fide quæ Galat.5. per dilectionem operatur permaneat, cuſtodiri. Tertia verò temperanter & ſobriè proteſtatur non omnem voluntatis dei comprehendi poſſe rationem, & multas diuinorum operũ cauſas ab humana intelligentia eſſe ſubductas: vt cùm in temporibus, in nationibus, in familiis, in paruulis, in nondum natis & genitis quædam aut varie aut inſigniter geſta noſcuntur, non ambigimus ea ex illis eſſe quæ iuſtus & miſericors deus in hoc trãſituro ſeculo noluit ſciri. Quod quidem ad vtilitatem noſtram diſpoſitum ſentiendum eſt, vt D 1.Cor.2. quoniam ſalui facti ſumus, cui præparauit deus, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, ſicut conſtanter credimus videndum quod nondum videmus: ita patienter expectemus intelligẽdum quod nondum intelligimus. Si ergo ceſſet inſidioſa malignitas, ſi inſolens præſumptio cõquieſcat: bis rectè (vt arbitror) pertractatis, nullius ſupereſt cauſa certaminis, neq; vltra neceſſe eſt nos interminabilibus quæſtionibus occupari. Elaboratum eſt enim, quantum dominus adiuuit, vt non ſolum in nouiſſimis diebus, ſed etiam in cũctis retro ſeculis probaretur gratiam dei omnibus hominibus affuiſſe, prouidentia quidem pari, & bonitate generali, ſed multitudo opere, diuerſáque menſura: quoniam ſiue occulte ſiue manifeſte, ipſe eſt (vt Apoſtolus ait) ſaluator omnium hominum, maxime fidelium. Quæ ſentẽtia ſubtiliſſimæ breuitatis, & validiſſimi roboris, ſi tranquillo conſideretur intuitu, totam hanc de qua 1.Timo.4. egimus controuerſiam dirimit. Dicendo enim, qui eſt ſaluator omnium hominum, confirmauit bonitatem dei ſuper

A vniuerſos homines eſſe generalem. Adiiciendo autem, maxime fidelium, oſtendit eſſe partẽ generis humani, quæ merito fidei diuinitus inſpiratæ, ad ſummam atque æternam ſalutem ſpecialibus beneficiis prouehatur: quod vtique nulla iniquitate agitur iuſtiſſimi & miſericordiſſimi dei, cuius iudicium in his diſpenſationibus non cum arrogantia diſcutiendum, ſed cum tremore laudandum eſt: ſiquidem in ipſis quoque fidelium populis (quod iam ſuperius oſtenſum eſt) non eadem omnibus nec paria conferantur, & ante vlla humanorum põdera meritorum, diſſimillima diuinorum menſura ſit munerum. Si enim de parentum carnalium iudiciis conqueri nõ audemus, cùm aliquos filios ſuos ante vlla morum examina, ante aliqua pietatis obſequia, indulgentiore amplectuntur affectu, in dominis quoque erga famulos libera eſt diſpoſitio, nec iuſte à quoquam reprehenditur qui de vnius conditionis familia quoſdam ſibi quos benignius honeſtaret, & quos liberius erudiret, elegit: nunquid de ſummi patris & veri domini beneuolentiſſima æquitate B cauſandum eſt, quod in magna domo eius innumeris differentiis vniuerſa variantur? Cúmque nemo aliquid boni habeat quòd non ille donauerit, nõ omnes tamen iiſdem virtutibus micant, aut eadem chariſmatum dote ditantur. Nec poſſumus hãc diuerſitatem graduum cauſis aptare meritorum, cùm totius boni meriti principalis cauſa ſit gratia, de cuius opibus ſumitur quicquid in ſingulis probabile reperitur. Sicut ergo de iis quæ intra eccleſiam multiformiter ſpiritus ſanctus operatur, impium eſt vllam querelam corde concipere: ita etiam de illa prouidentia quæ infidelibus præſidet, nullatenus murmurãdum eſt: quoniam & iuſtus & bonus arbiter nec voluntatis iniquę eſt, nec diſcretionis incertæ, vt ſub immenſa omnipotentis dei miſericordia atque iuſtitia putemus quòd quiſquam pereat qui perire non debeat. Nulla pars mundi ab euangelio vacat Chriſti, & licet illa generalis vocatio non quieſcat, tamen etiam iſta ſpecialis iam vniuerſis eſt facta communis. Ex omni gente, ex omni conditione adoptantur quotidie milia ſenum, milia iuuenum, milia paruulorum, & effectibus gratiæ Chriſtianæ etiã C ipſa quibus mundus atteritur, arma famulantur. Quam multos enim qui in trãquillitate pacis, ſacramentum baptiſmatis ſuſcipere differebant, ad aquam regenerationis cõfugere inſtantis periculi metus impulit, & lentis tepidíſq; animis quod diu cohortatio quieta non ſuaſit, minax ſubito terror extorſit. Quidam eccleſiæ filij ab hoſtibus capti dominos ſuos Chriſti euangelio manciparunt: & quibus conditione bellica ſeruiebant, eiſdem fidei magiſterio præfuerunt. At alij Barbari dum Romanis auxiliãtur, quod in ſuis locis noſſe non poterant, in noſtris didicere regionibus, & ad ſedes ſuas cùm Chriſtianæ religionis inſtitutione remearunt. Ita nihil obſiſtere diuinæ gratiæ poteſt, quo minus id quod voluerit, impleatur, dum etiam diſcordiæ ad vnitatem trahunt, & plagæ in remedia vertuntur, vt eccleſia vnde metuit periculum, inde ſumat augmentum. Ad quoſlibet igitur rerũ humanarũ exitus ſe noſtra conuertat inſpectio, nulla ſecula, nulla negocia, nullos generationum ortus atq; deceſſus ab æternis & inſcrutabilibus iudiciis dei vacare reperiet. D Omnes varietatum cõpugnantiæ, & vniuerſæ diſſimilium prouentuum cauſę, quas inueſtigare & diſcernere non valemus, in illa æterna ſcientia ſimul notæ, ſimúlque diuiſæ ſunt. Et nihil ibi inordinatum eſt etiam de necdum exiſtentium qualitatibus actionum: quoniam non eſt in deo accidens motus, aut noua voluntas, aut temporale cõſilium, nec cogitatio eius cum rerum mutabilium inæqualitate variatur, ſed cuncta pariter tempora & temporalia ſempiterno ac ſtabili comprehendit intuitu, & omnibus omnia iam retribuit, qui quæ ſunt futura, iam fecit. Hinc illud eſt beati Pauli apoſtoli ſcribentis ad Epheſios: Benedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpiritali in cœleſtibus in Chriſto: ſicut elegit nos in ipſo ante mũdi conſtitutionẽ, vt eſſemus ſancti & immaculati in cõſpectu eius in charitate. Epheſ.1. Qui prędeſtinauit nos in adoptionem filiorũ per Ieſum Chriſtum dominũ noſtrum, ſecundũ propoſitum voluntatis ſuæ, in laudem gloriæ gratiæ ſuæ, & cætera quæ ſub eiuſdem ſenſus prædicatione

tione cõnectit, docens donum atque opus gratiæ in æterno A
ſemper dei manſiſſe cõſilio, omnéſq; adoptionis filios, non
ſolum in eo tempore quo iam exiſtentes vocati ſunt, ſed e-
tiam priuſquam mũdus conderetur, electos. In qua electio-
ne quicquid hominum in Chriſto præcognitum nõ eſt, nul
la eidẽ ratione ſociabitur. Omnes enim qui in regnũ dei de
cuiuſlibet temporis vocatione venturi ſunt, in iſta quæ ſe-
cula cũcta præceſſit, adoptione ſignati ſunt. Et ſicut nullus
infidelium in hac ſorte numeratus, ita nullus piorum ab hac
ſorte diſcretus eſt. De plenitudine quippe mẽbrorum cor-
poris Chriſti, præſcientia dei, quæ falli nõ poteſt, nihil per-
dit, & nullo detrimento minui poteſt ſumma præcognita,
2.Timo.6. atque in Chriſto ante ſecula æterna prælecta, ſicut ad Ti-
motheũ ſcribens Apoſtolus, dicit: Collabora euangelio ſe-
cundum virtutẽ dei, qui nos liberauit, & vocauit vocatione
ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundũ ſuum pro-
poſitum, & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante
tempora æterna. Contra hanc inuictæ veritatis ſplendidiſſi B
mam lucem ſolent quidam non ſobrie dicere, ſuperfluo ad
acquirẽda bonorum operum merita laborari, fruſtra etiam
orationibus quibus deus exorãdus ſperatur, inſiſti, ſi ex in-
cõmutabili propoſito eius Chriſtianæ gratiæ ſubſiſtit ele-
ctio: nec aliter quicquã procedere poteſt quàm omnipoten
tis volũtate diſpoſitũ eſt. Sed qui ſe ingenioſe hoc arbitran
tur opponere, non intelligunt ſcientiam dei, quæ & præteri
ta & præſentia & futura cõplectitur, tempore non teneri, &
tam in conſpectu eius adſtare ea quæ gerẽda ſunt, quam illa
quę aut geruntur, aut geſta ſunt. Quod cùm veriſſimum ſit,
non indiget mora cernendi & diſcernendi illa virtus quæ
perpetuo veróque cõtuitu creata & creanda, orta & oritu-
ra, acta & agenda ſimul aſpicit: & quicquid in vniuerſitate
rerum per ſecula præfinita euoluitur, ac multimodis varie-
tatibus explicatur, id totum in eo iam ordine cõprehendit,
quẽ ex ipſius ſummo illo perfectóque iudicio mundi huius
finis accipiet. Hæc autẽ æterna & ſemper tranquilla cogni-
tio nulla nos vrget neceſſitate peccandi: nec inde manat ini C
quitas, vnde iuſtitia: quia cùm bonus deus omnia bona fece
rit, & mali nulla ſit omnino natura, à liberis voluntatibus,
quas vtique bonũ fuit liberas fieri, ſpõtanea eſt orta tranſ-
greſſio, & natura mutabilis, cuius incolumitas ab incõmuta-
bili pẽdebat eſſentia, à ſummo ſe bono dum proprio peruer
ſe delectatur abrupit, cui nunc ruinæ medetur gratia dei. Et
propterea Ieſus Chriſtus venit in hunc mundum, vt ſoluat
opera diaboli, quæ vtique ſic ſoluuntur, vt in deſtructione
eorum, etiam ab iis quibus ſuccurritur, laboretur, quoniam
Roma.5. & hoc à ſaluãte donatur. Ideo beatus Apoſtolus: Non ſolum
autem, inquit, ſed & gloriamur in tribulationib⁹, ſcientes ꝙ
tribulatio patientiam operatur, patientia autem probatio-
nem, probatio autem ſpem, ſpes autem non confundit, quia
charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſan-
Epheſ.2. ctum qui datus eſt nobis. Itémque idem ad Epheſios: Gra-
tia, inquit, ſaluati eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, dei e-
nim donum eſt, nõ ex operibus, ne quis glorietur. Ipſius e-
nim ſumus figmentum, creati in Chriſto in operibus bonis,
quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. Deus ergo iis D
quos elegit ſine meritis, dat vnde ornẽtur & meritis. Et fru
ſtra dicitur quòd ratio operandi nõ ſit in electis, cùm etiam
ad hoc operẽtur vt electi ſint. Virtutum quippe munera o-
Matth.25. cioſa eſſe non poſſunt, quoniam ſicut veritas ait: Omni ha-
benti dabitur, non habenti autem etiam quod habet auferc-
tur ab eo. Non igitur ad hoc datur continentia, vt concupi
ſcentiis non repugnet: nec ideo cuiquam tribuitur ſapientia
& intellectus, vt nõ die ac nocte in domini lege meditetur.
Quid agit donũ dilectionis, ſi beneuolentiæ ſolicitudo non
vigilat? Quis fructus eſt patientiæ, ſi non habet fortitudo
quod toleret? Aut quomodo in Chriſto pie viuere oſtendi-
tur, qui nulla perſecutione pulſatur? Vel pax quæ eſt à deo,
& cum deo, nunquid bene quieta eſt ſi non diſcordat à mun
do? Aut amor dei poterit ſine diaboli inimicitiis obtineri?
Neminẽ prorſus dei gratia intentabilẽ facit, neque ob hoc
cœleſtium armorũ præſidio à dextris & ſiniſtris inſtruitur
Chriſtiana militia, vt cũ nullo hoſte cõfligat, cũ laudabilius
ſit, atq; fœlicius pugnantẽ non potuiſſe vinci, quàm deſidẽ
non potuiſſe tẽtari. Orationum verò ſolicitudinem diuinæ A
electionis propoſito non reſolui, vno teſtimonio euidenter
probabo, vt cætera ſtudio breuitatis omittam. In libro igi-
tur Tobię ad filiũ eius Tobiam Raphael angelus dicit: Me Tob.6.
mor eſto mãdatorum patris tui, quoniam præcipit tibi acci
pere debere vxorem de genere patris tui. Et nunc audi me
frater, noli cõputare dæmonium illud, ſed poſtula eam. Et
ſcito, quoniam dabitur tibi hac nocte vxor: & cùm intraue
ris in cubiculũ, tolle de iecore piſcis illius, & impone ſuper
carbones, & odor manabit, & odorabitur illud dæmonium
& fugiet, & nõ apparebit circa illam omnino in perpetuum.
Et cùm cœperis velle eſſe cum illa, ſurgite primum ambo,
& deprecamini dominũ cœli, vt detur vobis miſericordia
& ſanitas. Et nolite timere. tibi enim deſtinata eſt ante ſecu
la, & tu eam ſanabis. Quamuis ergo quod ſtatuit deus, nulla
poſſit ratione non fieri, ſtudia tamen non tolluntur orandi:
nec per electionis propoſitum, liberi arbitrij deuotio rela-
xatur: cùm implẽdæ volũtatis dei ita ſit præordinatus effe- B
ctus, vt per laborem operum, per inſtantiam ſupplicationũ,
per exercitia virtutum, fiant incrementa meritorum: & qui
bona geſſerint, non ſolum ſecundum propoſitum dei, ſed e-
tiam ſecundum ſua merita coronentur. Ob hoc enim in re-
motiſſimo ab humana cognitione ſecreto, præfinitio huius
electionis abſcondita eſt, & de nullo ante ipſius finem pro-
nũciari poteſt, quod in electorum gloria ſit futurus, vt per-
ſeuerantem humilitatem vtilis metus ſeruet, & qui ſtat, vi- 1.Corin.10.
deat ne cadat: & ſi fortè aliqua victus tentatione corruerit,
non abſorbeatur triſtitia, nec de eius miſeratione diffidat,
qui alleuat omnes qui corruunt, & erigit omnes eliſos. Dum Pſal.144.
enim in hoc corpore viuitur, nulli⁹ eſt negligẽda correctio,
nullius eſt deſperãda reparatio. Oret itaque ſancta eccleſia,
& pro iis qui crediderũt, gratias agens, proficientẽ eis per-
ſeuerantiam petat. Pro iis autem qui extra fidem ſunt, po-
ſcat vt credant. Nec ideo ab obſecrationibus ceſſet, ſi pro
aliquibus exaudita nõ fuerit. Deus enim qui omnes vult ad 1.Tim.2.
agnitionem veritatis venire, non poteſt quenquam ſine iu- C
ſtitia refutare.

FINIS.

CAPITVLA LIBRI PRIMI DE FIDE.

Expoſitio fidei noſtræ.	Cap. I.
De vno deo.	Cap. II.
Expoſitio dogmatis Arriani.	Cap. III.
Non eſſe diſſimilem patri filium dei.	Cap. IIII.
De ſempiterno dei filio.	Cap. V.
Non eſſe creaturam dei filium.	Cap. VI.
Quod facturam vel creaturam dei filium dicant Arriani.	Cap. VII.
Definitio patrum de fide.	Cap. VIII.

AMBROSIO RELIGIOSO SACERDOTI
omnipotentis dei Gratianus Auguſtus.

CVpio valde quẽ recordor abſentem, vt cum quo D
mente ſum, cum eo etiam corpore ſim præſenti.
Feſtina igitur ad me religioſe dei ſacerdos, vt do
ceas doctrinam veram credentem, non quo con-
tentioni ſtudeam, aut velim deum verbis magis quàm men
te cõplecti, ſed vt magis aperto pectori reuelatio diuinita-
tis inſidat. Docebit enim me ille quem non nego, quem fa-
teor deum ac dominũ eſſe meum, non ei obiiciens quam in
me video creaturã, quia Chriſto nihil me addere poſſe con
fiteor: velle tamẽ vt etiam patri me cõmendem filium præ-
dicando. Non ego in deo verebor inuidiam, non me talem
laudatorẽ putabo, qui diuinitatem verbis augeam. Ego in-
firmus & fragilis quantum poſſum prædico, non quantũ eſt
ipſa diuinitas. Rogo te vt mihi des ipſum tractatum quem
dederas, augendo illic de ſpiritu ſancto fidelem diſputatio-
nem, ſcripturis atque argumẽtis deum eſſe conuince. Diui-
nitas te ſeruet per multos annos, parens, & cultor dei æter-
ni, quem colimus Ieſum Chriſtum.

Diui Ambroſij

EPISCOPI MEDIOLANENſis de fide ad Gratianum Auguſtum, Liber primus.

A

PROLOGVS.

Regina Auſtri venit audire ſapientiã
3.Reg.10. Salomonis, vt in libro Regnorũ le-
2.Parali.2. gimus. Hirã quoq; rex ad Salomo-
nem miſit vt cognoſceret eum. Tu
quoq; ſancte imperator Gratiane,
veteris imitator hiſtoriæ, fidẽ meã
audire voluiſti. Sed nõ ego Salomõ
cuius miteris ſapientiam, neque tu
vnius gentis, ſed totius orbis Augu
ſtus, fidem libello exprimi cenſuiſti: non vt diſceres, ſed vt B
probares. Quid enim diſcas imperator Auguſte, cùm ab ip-
Eſaiæ.1. ſis cunabulis pio fuiſti ſemper affectu? Priuſquam te, inquit,
formarem in vtero matris tuę, noui te, & priuſquã exires de
vulua, ſanctificaui te. Sanctificatio ergo nõ traditur, ſed in-
funditur: & ideo diuina dona cuſtodi. Quod enim nemo te
docuit, vtiq; de⁹ author infudit. Petis à me fidei libellũ, ſan
cte Imperator, profecturus ad prælium. Noſti enim fide ma
gis imperatoris quàm virtute militum quæri ſolere victo-
Geneſ.14. riam. Nam & Abrahã trecẽtos decẽ & octo duxit ad bellũ,
& ex inimicis trophæa hoſtibus reportauit, ſignóq; domi-
nicæ crucis & nominis, quinque regũ victriciúmq; turmarũ
Ioſ.6. ſubacto robore & vltus eſt proximũ, & filiũ meruit & triũ-
phũ. Ieſus quoque filius Naue, hoſtes quos totius exercitus
manu valida ſuperare nõ poterat, ſeptẽ tubarũ ſacerdotaliũ
ſono vicit, vbi ducem militiæ cœleſtis agnouit. Ergo & tu
vincere paras qui Chriſtũ adoras, vincere paras qui fidem
vindicas, cuius à me libellum petiſti. Mallem quidẽ cohor-
tandi ad fidẽ ſubire officium, quàm de ſide diſceptandi. In C
altero enim religioſa confeſſio eſt, in altero incauta prę-ſum
ptio. Sed quoniã neque tu cohortatione indiges, neque ego
excuſandi liber, vbi pietatis officium eſt, audax negociũ ve
recunda occaſione ſuſcipiam, vt de fide pauca diſceptẽ, de
teſtimoniis plura contexã. De cõciliis id potiſſimũ ſequar,
quod trecenti decẽ & octo ſacerdotes, tanquam Abrahę ele
cti iudicio, conſona fidei virtute victores, velut trophæum
toto orbe ſubactis perfidis extulerũt: vt mihi videatur hoc
eſſe diuinum, quod eodem numero in conſiliis fidei habe-
mus oraculum, quo in hiſtoria pietatis exemplum.

Expoſitio fidei noſtræ. *Caput I.*

Aſſertio autẽ noſtræ fidei hæc eſt, vt vnum deum
eſſe dicamus. Neq; vt gẽtes filiũ ſeparemus. Ne-
que vt Iudæi natum ex patre ante tempora, & ex
virgine poſtea editũ denegemus. Neq; vt Sabel-
lius patrẽ confundamus & verbum, vt eundẽ patrem aſſera-
mus & filium. Neque vt Fotinus initium filij ex virgine diſ
putemus. Neq; vt Arrius plures eredẽdo & diſſimiles pote D
ſtãtes, plures deos gentili errore faciamus; quia ſcriptũ eſt:
Deut.6. Audi Iſrael, dominus deus tuus deus vnus eſt. Deus enim &
dominus nomen magnificentiæ, nomen eſt poteſtatis: ſicut
Exod.15. ipſe dicit: Dominus nomen mihi eſt. Et ſicut alibi propheta
Eſaiæ.42. aſſerit: Dominus omnipotens nomẽ eſt ei. Dominus ergo &
deus, vel quod dominetur omnibus, vel quod ſpectet om-
nia, & timeatur à cunctis. Si ergo vnus deus, vnum nomen,
Math.28. vna poteſtas, vna eſt trinitas. Denique ipſe dicit: Ite bapti-
zate gentes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. In no-
Ioan.10. mine vtique, non in nominibus. Ipſe etiam dicit: Ego & pa
ter vnum ſumus. Vnum dixit, ne fiat diſcretio poteſtatis:
Sumus addidit, vt patrem filiúmque cognoſcas, quo perfe-
ctus pater perfectum filium genuiſſe credatur, & pater & fi
lius vnum ſint, non confuſione, ſed vnitate naturæ.

De deo uno. *Caput II.*

Vnum ergo deum, nõ duos aut tres deos dicimus,
vt impia Arrianorũ hæreſis dum criminatur in-
currit. Tres enim deos dicit, qui diuinitatẽ ſepa-
rat trinitatis, cùm dominus dicẽdo: Ite baptizate gẽtes in no Math.28.
mine patris & filij & ſpiritus ſancti, vnius eſſe trinitatẽ pote
ſtatis oſtenderit. Nos patrẽ & filium & ſpiritũ ſanctum con
fitemur, ita vt in trinitate perfecta & plenitudo ſit diuinita-
tis, & vnitas poteſtatis. Omne regnũ in ſeipſo diuiſum faci-
le deſtruetur. Dominus hoc dicit. Non ergo diuiſum eſt re- Matth.12.
gnum trinitatis. Si diuiſum nõ eſt, vnũ eſt. quod autẽ vnum
non eſt, diuiſum eſt. Tale ergo regnum eſſe cupiunt trinita
tis, quod diuiſione ſui facile deſtruatur. Imò quia nõ poteſt
deſtrui, conſtat nõ eſſe diuiſum. Non enim diuiditur vnitas
nec ſcinditur, & ideo nec corruptelæ ſubditur, nec ætati. Matth.7.
Non quicũque, inquit, qui dicit mihi domine, domine, intra
bit in regnum cœlorũ. Nõ ergo perfunctoria fides debet eſ
ſe, imperator Auguſte. Scriptum eſt enim: Zelus domus tuæ Pſalm.68.
comedit me. Itaque fideli ſpiritu & mẽte deuota Ieſum do-
minum inuocemus, deum eſſe credamus, vt in nomine eius
quicquid à patre petimus impetremus. Pater enim ſe per fi-
lium vult rogari. Filius vult rogari patrem. Cõcordat pie-
tatis gratia, nec virtutis facta diſcordant. Quæcunque enim Ioan.8.
pater facit, eadẽ & filius facit ſimiliter. Et ſimiliter facit, &
eadẽ facit filius: ſed vult rogari patrẽ in eo quod ipſe factu-
rus eſt, vt non impoſſibilitatis iudicium, ſed vnitatem pote
ſtatis agnoſcas. Iure igitur adorandus atque venerandus eſt
dei filius, qui mundum diuinitate ſua condidit, & noſtrum
pietate ſua informauit affectũ. Et ideo bonum deum, ſem-
piternum, perfectum, omnipotentem, verum debemus cre-
dere, vt in lege accepimus & prophetis, ſcripturiſque diui-
nis cæteris, quia ſine his deus non eſt. Non poteſt enim bo-
nus non eſſe qui deus eſt, cùm in natura dei plenitudo boni-
tatis ſit. Neque ex tempore deus poteſt eſſe, qui fecit tem-
pora, neque poteſt imperfectus deus eſſe. Qui enim minor
eſt, imperfectus vtique eſt, cui deſit aliquid quo maiorẽ poſ
ſit æquare. Hæc igitur fidei noſtræ prædicatio. Deus malus
non eſt, deo impoſſibile nihil eſt, deus tẽporalis non eſt, de-
us minor nõ eſt. Si fallor, redarguant. Quia igitur deus Chri
ſtus, & bonus vtique & omnipotens & ſempiternus & per-
fectus & verus eſt. Hęc enim in natura diuinitatis ſunt. Aut
igitur negent naturam diuinitatis in Chriſto, aut quæ diui-
næ naturæ ſunt, deo negare non poſſunt. Certè ne quis poſ-
ſit errare, ſequatur ea quibus ſcriptura ſancta vt intelligere
poſſimus filium ſignificat. Verbũ dicitur, filius dicitur, dei
virtus dicitur, dicitur dei ſapientia. Verbum, quia immacu-
latus: virtus, quia perfectus: filius, quia genitus ex patre: ſa-
pientia, quia vnum cum patre, vnum æternitate, vnum di-
uinitate. Nõ enim pater ipſe qui filius, ſed inter patrem & fi
lium generationis expreſſa diſtinctio eſt, vt ex deo deus, ex
manente manẽs, plenus è pleno ſit. Nõ ſunt igitur hæc nuda
nomina, ſed operatricis virtutis indicia. Eſt enim plenitu-
do diuinitatis in patre, eſt plenitudo diuinitatis in filio, ſed
non diſcrepans, ſed vna diuinitas. Nec confuſum quod v-
num eſt, nec multiplex quod indifferẽs. Etenim ſi omnium
credẽtium, ſicut ſcriptum eſt: Erat anima vna, & cor vnum. Acto.4.
Si omnis qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt, vt Apoſto 1.Cor.6.
lus dixit: Si vir & vxor in carne vna ſunt, ſi omnes homines,
quantũ ad naturã pertinet, vnius ſubſtãtiæ ſumus. Si hoc de
humanis ſcriptura dicit, quia multi vnum ſunt, quorũ nulla
poteſt eſſe cũ diuinis cõparatio: quãto magis pater & filius
in diuinitate vnum ſunt, vbi nec ſubſtãtiæ nec volũtatis vl
la eſt differẽtia. Nãque aliter quomodo vnũ deum dicimus?
Diuerſitas plures facit, vnitas poteſtatis excludit numeri
quantitatẽ, quia vnitas numerus nõ eſt, ſed hęc omnium ip-
ſa principiũ eſt. Quãtam verò ſcriptura diuina patris & filij
ſecundum diuinitatẽ expreſſerit vnitatẽ, prophetica teſtan
tur oracula. Sic enim dicit domin⁹ ſabaoth: Labor Aegypti, Eſaiæ.45.
& mercatus Aethiopũ & Sabaim, viri excelſi ad te tranſibũt,
& tui erũt ſerui, & poſt te ſequentur alligati vinculis, & ad-
orabunt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te eſt deus,
& non eſt deus pręter te. Tu enim es deus, & neſciebamus,
deus Iſrael. Audis propheticam vocem. In te, inquit eſt de-
us, & non eſt deus præter te. Quomodo hoc ſecundũ Arria-
nos conuenit? Neceſſe eſt negent aut patris aut filij diuinita
tem, niſi eiuſdem diuinitatis crediderint vnitatem. In te, in-
quit, eſt deus, quoniam in filio pater. Scriptum eſt enim: Pa- Ioan.5.
ter

ter qui in me manet, ipſe loquitur: & opera quæ ego facio, &
Ioan.14. ipſe facit. Sed & alibi in patre filiꝰ eſt, quia dicit: Ego in pa-
tre, & pater in me eſt. Diſſoluãt ſi poſſunt hanc naturę pro-
prietatẽ, & operis vnitatem. Deus igitur in deo eſt, ſed non
duo dij. Scriptũ eſt enim quia vnus deus, & dominus in do-
mino, ſed non duo domini, quia æquè ſcriptum eſt: Nolite
Deute.6. duobus dominis ſeruire. Et lex dicit: Audi Iſrael, dominus
Matth.6. deus tuus deus vnus eſt. Et vtiq; in eodem eſt teſtamento:
Lucæ.16. Pluit dominus à domino. Dominus, inquit, à domino pluit.
Deut.6.
Geneſ.19. Sic & in Geneſi habes: Et dixit dominꝰ, & fecit deus. Et in-
Gen.1. fra: Et fecit deus hominem ad imaginem dei, ſed tamen non
duo dij, ſed vnus deꝰ fecit. Vtrobiq; igitur vnitas operatio-
nis ſeruatur & nominis. Nam vtique cùm legimus, deus ex
deo, nõ duos deos dicimus. Denique habes in pſalmo qua-
drageſimo quarto, quòd & deum patrem dicit Propheta, &
deum filium declarauit, dicẽs: Sedes tua deus in ſeculũ ſecu
Pſalm.44. li. Et infrà: Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ conſor
tibus tuis. Deus eſt qui vngit, & deus qui ſecundum car-
nem vngitur dei filius. Denique quos habet vnctionis ſuæ
Chriſtus niſi in carne cõſortes? Vides igitur quia deus à deo
vnctus, ſed in aſſumptione naturę vnctus humanæ dei filius
deſignatur, nec legis forma violatur. Et hic ergo cùm dici-
tur: Pluit dominus à domino, vnitatẽ diuinitatis agnoſce. O-
perationis enim vnitas nõ facit pluralem diuinitatem, ſicut
ipſe dominus oſtendit, dicens: Credite mihi, quia ego in pa-
Ioan.10. tre, & pater in me: alioqnin vel propter opera ipſa credite.
Et hic aduertimus quòd vnitatẽ diuinitatis, per vnitatẽ ope
rum deſignauerit. Vt autẽ vna deitas & patris & filij, & vna
dominatio probaretur, ne Gentilis aut Iudaicæ impietatis
incurreremus errorẽ, prouidẽs Apoſtolus, quid ſequi debe
remus, oſtendit dicens: Vnus deus pater, ex quo omnia, &
1.Corin.8. nos in ipſo, & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quẽ omnia,
& nos per ipſum. Sicut enim vnũ dicendo dominum Ieſum
Chriſtum, patrem dominum non negauit: ita vnum dicẽdo
deum patrem, æquè à deitatis veritate nec filium ſeparauit.
Vnde nec pluralitatem diuinitatis, ſed vnitatem poteſtatis
oſtẽdit: quia & in dominatione diuinitas, & in diuinitate do
minatus eſt, ſicut ſcriptum eſt: Scitote quoniã dominus ipſe
Pſalm.91. eſt deus, ipſe fecit nos, & nõ ipſi nos. In te igitur eſt deus per
vnitatem naturæ, & nõ eſt deus præter te, per proprietatem
Hierem.4. ſubſtantiæ, repulſam differentiæ. Et in Hieremiæ quoque li
bro vnum deum ſcriptura dicit, & tamẽ & patrem & filium
Baruc.3. confitetur. Itaque ſic habes: Hic eſt deus noſter, & non æſti
mabitur alius ad eum, qui adinuenit omnẽ viam diſciplinæ,
& dedit eã Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc
in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. De fi-
lio dicit: Ipſe enim eſt cum hominibus cõuerſatus. Et dicit:
Hic eſt deus noſter, non æſtimabitur alius ad eum. Quid diſ
cutimus eum, de quo tantus dicit propheta? Sanctus ſpiritus
dicit quòd ad eum non poſſit alius æſtimari. Quæ enim po-
teſt eſſe alia æſtimatio, vbi diuinitatis vnitas eſt? Confiteba-
tur hoc populus in periculis cõſtitutus. Neſciebat quærere
quæſtionem, quia religionẽ timebat. Adeſto ſancte ſpiritus
prophetis tuis quibus ineſſe conſueſti, quibus credimus. Si
prophetis non credimus, ſapientibus credo huius mundi?
Eſaiæ.33. Sed vbi ſapiens, vbi ſcriba? Ruſticus noſter cùm ficus inſe-
1.Cor.1. reret, inuenit quod philoſophus ignorauit. Quæ ſtulta ſunt
enim huius mundi elegit deus, vt cõfundat quæ ſunt fortia.
Pſalm.75. Credimus Iudæis, quia notus aliquando in Iudæa deus. ſed
hoc ipſum negant, propter quod credimus, quia non noue-
runt patrem, qui filium negauerunt. Vnũm deum cõmunis
natura teſtatur, quia vnus eſt mundus. Vnum deum fides ſi-
gnificat, quia vna fides noui & veteris teſtamenti. Vnum ſpi
ritum ſanctum teſtificatur gratia, quia vnum baptiſma in no
mine trinitatis eſt. Vnum deum prophetæ dicũt, apoſtoli au
Matth.2. diunt. Vnum deum Magi crediderũt, & aurum thus & myr
ram ſupplices ad Chriſti cunabula detulerunt. Auro regem
fatentes, vt deum thure venerantes. Theſaurus enim regni,
ſacrificium dei, myrrha eſt ſepulturæ. Quid igitur volue-
runt ſibi myſtica munera inter abiecta præſepia, niſi vt intel
ligeremus in Chriſto differentiam diuinitatis & carnis? Vt
homo cernitur, vt dominus adoratur, latet in pannis, ſed ful
get in ſtellis. Cunæ naſcentem indicant, & ſtellæ dominan-

A tem. Caro eſt quæ inuoluitur, diuinitas, cui ab angelis mini-
ſtratur. Ita nec dignitas naturalis maieſtatis amittitur, & aſ-
ſumptæ carnis veritas comprobatur. Hæc eſt fides noſtra.
Sic ſe deus cognoſci voluit ab hominibus, ſic tres pueri cre Daniel.3.
diderunt, nec incendia circumiecta ſenſerunt, cũ infidos no
xius ignis exureret, & fideles innoxia flamma roraret, qui-
bus aliorum incendia refrigerabant, quia merito fidei perdi
derat ſuam pœna naturam. Aderat enim in ſpecie angeli qui
monebat, vt in numero trinitatis, vnius eſſet laudatio pote-
ſtatis. Benedicebatur deus, videbatur in angelo dei filiꝰ, ſan
cta & ſpiritalis in pueris gratia loquebatur.

Expoſitio dogmatis Arriani. *Caput III.*

NVnc conſideremus quas Arriani dei filio inferant
quæſtiones. Diſſimilem patri dicunt eſſe dei filiũ.
Hoc ſi homini obiiciatur, iniuria eſt. Ex tempo-
re cœpiſſe dicunt dei filium, cùm cõditor ipſe ſit
temporum. Homines ſumus, & eſſe nolumus temporales.
Ex tempore cœpimus, & ſine tempore futuros eſſe nos cre
B dimus, & fieri nos optamus æternos. Et quomodo negare
poſſumus dei filium ſempiternum, quẽ ſempiternum docet
atque demonſtrat natura non gratia? Creatum dicunt. Quis
authorem inter opera ſua deputet, vt videatur id eſſe quod
fecit? Bonum negant. Sacrilega vox ipſa ſe damnat, vt indul
gentiam ſperare non poſſit. Negant verum dei filium, negãt
omnipotentem, cùm fateantur omnia facta per filium, om-
nia creata per dei eſſe virtutem. Quid eſt enim virtus, niſi
perfecta natura? Negant etiam diuinitate vnum eſſe cum pa
tre. Deleant ergo euangelium, deleant Chriſti vocem. Ipſe
enim dixit: Ego & pater vnum ſumus. Non ego hoc dico, Ioan.10.
Chriſtus dixit: Nunquid fallax, vt mentiretur? Nunquid im
pius, vt quod non erat vſurparet? Sed ſingula ſuis locis ple-
nius digerentur. Nunc quoniam hæreticus dicit eſſe diſſimi
lem, idque verſutis diſputationibus adſtruere nititur, dicen
dum eſt nobis quod ſcriptum eſt: Cauete ne quis vos deprę Coloſ.2.
detur per philoſophiam, & inanem ſeductionem ſecundum
traditionem hominum, & ſecundum elementa huius mũdi,
C & non ſecundum Chriſtum, quia in ipſo habitat omnis ple-
nitudo diuinitatis corporaliter. Omnem enim vim veneno-
rum ſuorum in dialectica diſputatione conſtituũt, quæ phi
loſophorum ſententia definitur non adſtruẽdi vim habere,
ſed ſtudium deſtruẽdi. Sed non in dialectica cõplacuit deo 1.Cor.4.
ſaluum facere populum ſuum. Regnum enim dei in ſimpli-
citate fidei eſt, non in contentione ſermonis.

Non eſſe diſsimilem patri filium dei. *Caput IIII.*

DIſſimilem igitur dicũt eſſe. Nos negamus, imò po
tius horremus hanc vocem. Sed nolo argumento
credas ſancte Imperator, & noſtræ diſputationi,
ſcripturas interrogemus, interogemus apoſtolos,
interrogemus prophetas, interrogemus Chriſtũ. Quid mul
ta? patrem interrogemus cuius honori ſtudere ſe dicunt, ſi
filius degener iudicetur. Sed non eſt honorificentia boni pa
tris, filij iniuria. Non poteſt bono patri placere ſi filius dege
neraſſe potius à patre, quàm patrem æquaſſe credatur. Da
D veniam ſancte Imperator, ſi ad ipſos paulſper verba con-
uerto. Sed quem potiſſimũ legam, Eudoxium, Eunomiúm-
ve, an Arrium vel Aëtium eius magiſtros? Plurima enim no
mina, ſed vna perfidia, impietate nõ diſſonans, communio-
ne diſcordans, non diſſimilis fraude, ſed cogitatione diſcre-
ta. Cur enim ſecum nolint conuenire, non intelligo. Euno-
mij perſonam diffugiunt Arriani, ſed eius perfidiam aſſe-
runt, impietatem exequuntur. Aiunt eum prodidiſſe effu-
ſius quæ Arrius ſcripſerat. Magna cæcitatis effuſio. Autho-
rem probãt, executorem refutant. Itaq; nunc in plures ſeſe
diuiſere formas. Alij Eudoxium, alij Eunomium vel Aëtiũ,
alij Palladium vel Demophilũ atque Auxẽtium, vel perfi-
diæ eius hæreſes ſequuntur, alij diuerſos. Nunquid diuiſus 1.Corin.1.
eſt Chriſtus? Sed qui eum à patre diuidunt, ipſi ſe ſcindunt:
& ideo quoniam communiter aduerſus eccleſiam dei quibꝰ
inter ſeipſos non conuenit, conſpirarunt, communi nomine
hæreticos quibus reſpondendum eſt nominabo. Hæreſis e-
nim, velut quædam Hydra fabularum, vulneribus ſuis cre- Hydra.
uit. Et dum ſæpe reciditur, pullulauit, igni debita, incen-
dióque peritura. Aut velut quædam monſtruoſi Sylla por- Sylla.

tenti in varias formas diſtincta perfidiæ, velut ſuperne va- A
cuum Chriſtianæ ſectę nomē obtendit. Sed quos in illo im-
pietatis ſuæ freto miſeros inter naufragia fidei repererit flu
ctuantes, beluinis ſuccincta prodigiis tetri dogmatis ſæuo
dente dilacerat. Cuius ſpeluncam ſancte Imperator, vt fe-
runt nautæ, cæcis latebris inhorrentē, omnémque eius vici-
niam ceruleis canibus inter perfidiæ ſaxa reſonātem, clauſa
quodammodo præterire aure debemus. Scriptum eſt enim:
Eccli. 28. Sepi aures tuas ſpinis. Et alibi: Videte canes, videte malos
Philip. 3. operarios. Et iterum: Hæreticum poſt primam correptionē
Ad Titū. 3. deuita, ſciēs quia ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt, & delinquit,
cùm ſit proprio iudicio damnatus. Itaque tanquam boni gu
bernatores quo tutius prætermeare poſſimus, fidei vela ten
Coloſ. 1. damus ſcripturarúmq; relegamus ordinē. Apoſtolus dicit
imaginem patris Chriſtum eſſe. ait enim quòd ipſe ſit ima-
go dei inuiſibilis, primogenitus vniuerſæ creaturæ. Primo-
genitus, inquit, non primo creatus, vt & genitus pro natura,
& primus pro perpetuitate credatur. Alibi quoque Apoſto B
Hebr. 1. lus aſſeruit quòd ipſum poſuit hæredem omnium, per quē
fecit & ſecula, qui eſt ſplendor gloriæ, & character ſubſtan-
tię eius. Imaginem Apoſtolus dicit, & Arrius dicit eſſe diſſi
milem. Cur imago, ſi ſimilitudinē non habet? In picturis ho
mines nolunt eſſe diſſimiles, & Arrius diſſimilem patrē con
tendit in filio, & vult vt pater diſſimilem genuerit ſui, qua-
ſi impotens qui generare ſimilem non potuerit. Prophetæ
Pſalm. 35. dicunt: In lumine tuo videbimus lumen. Prophetæ dicunt:
Sap. 7. Splēdor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula dei
maieſtatis, & imago bonitatis illius. Vide quanta dicantur.
Splendor, quod claritas paternæ lucis in filio ſit. Speculum
ſine macula, quod pater videatur in filio. Imago bonitatis,
quod non corpus in corpore, ſed virtus in filio tota cerna-
tur. Imago docet non eſſe diſſimilem, character expreſſum
eſſe ſignificat, ſplendor ſignat æternum. Imago itaque non
vultus eſt corporalis, non fucis compoſita, non ceris, ſed
ſimplex de deo, egreſſa de patre, expreſſa de fonte. Per hāc C
imaginem Philippo patrem dominus demonſtrauit, dicens:
Ioan. 14. Philippe, qui me videt, videt & patrem. Et quomodo tu di-
cis, oſtende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, &
pater in me eſt? Videt enim in imagine patrem, qui videt in
filio. Vides quam imaginem dicat. Imago iſta veritas eſt, i-
mago iſta iuſtitia eſt, imago iſta dei virtus eſt, nō muta, quia
verbum eſt: non inſenſibilis, quia ſapientia eſt: non inanis,
quia virtus eſt: non vacua, quia vita eſt: nō mortua, quia re-
ſurrectio eſt. Vides ergo quia dum imago dicitur, patrē ſi-
gnificat eſſe cuius imago ſit filius, quia nemo poteſt ipſe ſi-
bi imago ſua eſſe. Plura poſſem de filio teſtimonia dicere,
ſed ne fortè ipſe ſibi nimium fauiſſe dicatur, patrem interro
Geneſ. 1. gemus. Nempe ipſe dixit: Faciamus hominem ad imaginem
& ſimilitudinem noſtram. Pater filio dicit: Ad ſimilitudi-
nem noſtram: & tu diſſimilem filium dei dicis? Ioānes dicit:
1. Ioan. 3. Dilecti filij dei ſumus, & nondum apparet quid erimus. ſci-
mus quia ſi reuelatum fuerit, ſimiles ei erim⁹. O improuida
amentia. O impudens peruicacia, homines ſumus, & in quo
poſſumus, ad ſimilitudinē dei erimus, & ſimilē audemus dei D
Geneſ. 1. filium denegare? Ergo pater dicit: Faciamus hominem ad
imaginem & ſimilitudinē noſtram. In principio ipſius mun-
di patrem & filium eſſe audio, & vnum opus cerno. Audio
loquentem, agnoſco facientem, ſed & patris & filij vnam i-
maginem, vnam ſimilitudinem lego. Similitudo hæc non di
uerſitatis, ſed vnitatis eſt. Quod igitur tibi vſurpas, filio dei
derogas, cùm vtiq; niſi per imaginem dei, ad imaginem dei
eſſe non poſſis.

De ſempiterno dei filio. *Caput V.*

CLaret igitur non eſſe diſſimilem, & ideo procli-
uior via eſt vt etiam ſempiternum eſſe fateamur,
cùm ſimilis ſempiterno vtique ſempiternus ſit. Si
autem patrem ſempiternum dicimus, & hoc idem
filium denegamus, dicimus eſſe diſſimilem. Sempiterno e-
nim temporale diſſimile eſt. Clamat propheta ſempiternū,
clamat & apoſtolus ſempiternū. Plenum eſt vetus teſtamen
tum teſtimonijs filij ſempiterni, plenum eſt nouum. Ordi-
nem ergo teneamus. Scriptum eſt in veteri teſtamento, vt
Eſaiæ. 43. vel vnum è pluribus dicam: Ante me non fuit alius deus, &

A poſt me non erit. Nihil ergo argumentabor, teipſum inter-
rogo. Quis hoc dicit, pater, an filius? Vtrum dixeris, eo te
conuinci intelliges, vel ſi credas, doceri. Quis ergo hoc di-
cit, pater, an filius? Si filius, ante me, inquit, non fuit alius de-
us: ſi pater, poſt me, inquit, non erit. hic priorem, ille poſte
riorem non habet, inuicem in ſe, & pater in filio, & filius in
patre cognoſcitur. Cùm enim patrem dixeris, eius etiam fi-
lium deſignaſti, quia nemo ipſe ſibi pater eſt. Cùm filium
nominas, etiam patrem eius fateris, quia nemo ipſe ſibi filius
eſt. Itaque nec filius ſine patre, nec pater poteſt eſſe ſine fi-
lio. Semper igitur pater, ſemper & filius. In principio enim Ioan. 1.
erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat ver-
bum. hoc erat in principio apud deum. Erat, inquit, apud
deum. Erat, erat, erat, erat, ecce quater erat. Vbi impius in-
uenit quòd non erat? Alibi quoque Ioannes in epiſtola ſua
dicit quod erat in principio. indefinite tenditur erat. Quic- 1. Ioan. 1.
quid excogitaueris, erat filius. Omnes autē hæreſes hoc ca-
B pitulo breui piſcator noſter excluſit. Quod enim erat in
principio, non includitur tempore, non principio præueni-
tur. Ergo Arrius conticeſcat. Quod autem erat apud deum,
non commixtione confunditur, ſed manētis verbi apud pa-
trem ſolida perfectione diſtinguitur, vt Sabellius obmute-
ſcat. Et deus erat verbum. Non ergo in prolatione ſermo-
nis hoc verbum eſt, ſed in illa cœleſtis deſignatione virtu-
tis, vt confitetur Fotinus. Quod verò erat in principio a-
pud deum, ſempiternæ diuinitatis in patre & filio inſepara-
bilis vnitas edocetur, vt erubeſcat Eudoxius, & Eunomius.
Poſtremo cum omnia per ipſum facta dicantur, ipſe condi- Ioan. 1.
tor noui vtique teſtamenti & veteris deſignatur, vt Mani-
chæus locum tentationis habere non poſsit. Ita piſcator bo
nus intra vnum omnes rete concluſit, vt faceret inhabiles
fraudi, quamuis eſſent inutiles captioni. Dic mihi hæretice,
dat enim veniam clementiſſimus Imperator, vt te non ob-
loquendi ſtudio, nec audiendi cupiditate, ſed exponēdi gra
C tia paulisper alloquar. Dic mihi inquam, Fuit ne aliquando
tempus quo omnipotens deus pater non erat, & deus erat?
Tempus, inquis nō adſtruo. Bene & argute. Si enim tempus
dixeris, teipſum cōuinces, quia neceſſe eſt aſſeras fuiſſe tem
pus ante filium, cùm filius temporis author ſit, & creator.
Non poteſt enim poſt opus ſuum ipſe cœpiſſe. Neceſſe eſt
igitur authorem operis ſui eſſe fatearis. Ante tempora, in-
quis, non nego filium. Sed cùm filium dico, oſtendo prio-
rem patrem, quia pater, inquis, filio prior eſt. Quid eſt hoc?
Negas eſſe tempus ante filium, & tamen neſcio quid ante fi-
lium vis præceſſiſſe quod temporis ſit, & oſtendis media
neſcio quæ molimina fuiſſe generandi, in quo generatio-
nem patris ſignificas temporalem. Nam ſi pater eſſe cœpit,
deus ergo primo erat, poſtea pater factus eſt. Quomodo er-
go immutabilis deus? Si enim ante deus, poſtea pater, vti-
que generationis acceſſione mutatus eſt. Sed auertat deus
hanc amentiam. Nos enim ad impietatem eorum redarguen
dam, hanc retulimus quæſtionem, quia pia mens generatio-
nem ſine tempore aſſerit, vt & ſempiternum patrem cum fi
D lio dicat, nec aliquando aſſerat eſſe mutatum. Iungat igi-
tur honorificentia patri filium, quem diuinitas iunxit: non
ſeparet impietas, quem generationis proprietas copulauit.
Honorificemus filium, vt honorificemus & patrem, ſicut in
euangelio ſcriptum eſt. Sempiternitas filij, paternæ maieſta
tis inſigne eſt. Si iſte non ſemper fuit, ergo ille mutatus eſt.
ſed ſi ſemper fuit filius, ergo nec pater aliquando mutatus
eſt, qui immutabilis ſemper eſt. Itaque videmus quòd illi
qui volunt negare filium ſempiternum, volunt patrem do-
cere eſſe mutatum. Accipe aliud quo clareat filium ſempi-
ternum. Apoſtolus dicit quòd dei ſempiterna virtus ſit at- Rom. 1.
que diuinitas. Virtus autem dei Chriſt⁹ eſt. Scriptum eſt e-
nim Chriſtum eſſe dei virtutem, & dei ſapientiam. Ergo ſi 1. Corin. 1.
Chriſtus dei virtus, quia virtus dei ſempiterna, ſempiter-
nus igitur & Chriſtus. Non ergo ex vſu generationis hu-
manæ calumniam hæretice inſtruas, neque ex noſtro ſer-
mone componas. Neque enim anguſtis ſermonibus noſtris,
immenſę magnitudinem poſſumus diuinitatis includere, cu
ius magnitudinis non eſt finis. Nanque hominis generatio-
nem ſi definire contendas, tēpus oſtendis. Generatio autem
diuina

diuina ſupra omnia eſt. Late patet, ſupra omnes cogitatio-
Ioan.6. nes aſcendit & ſenſus. Scriptũ eſt enim: Nemo venit ad pa-
trẽ niſi per me. Quicquid igitur de patre cogitaueris, quã-
libet eius æternitatem, non potes de eo aliquid niſi per filiũ
cogitare, nec poteſt vllus ad patrem niſi per filium tranſire
Matth.17. ſenſus. Hic eſt, inquit, filius meus dilectiſſimus. Eſt, inquit,
Pſalm.118. quod indeſinenter eſt. Vnde & Dauid, In æternum, in-
quit, domine permanet verbum tuum in cœlo. Quod enim
manet, nec ſubſtantia nec æternitate deficit. Quæris à me,
quomodo ſi filius ſit, nõ priorem habeat patrem. quæro itẽ
abs te, quando aut quomodo filium putes eſſe generatum?
Mihi enim impoſſibile eſt generationis ſcire ſecretũ. Mẽs
deficit, vox ſilet, non mea tantum, ſed angelorũ. Supra po-
teſtates, ſupra angelos, ſupra Cherubim, ſupra Seraphim, ſu
Philipp.4. pra omnem ſenſum eſt, quia ſcriptum eſt. Pax autem Chri-
ſti quæ eſt ſupra omnem ſenſum. Si pax Chriſti ſupra omnẽ
ſenſum eſt, quemadmodum non eſt ſuper omnem ſenſum
tanta generatio? Tu quoque manum ori admoue, ſcrutari
non licet ſuperna myſteria. Licet ſcire quod natus ſit, non
licet diſcutere quemadmodum natus ſit. Illud negare mihi
2.Corin.12. non licet, hoc quærere metus eſt. Nam ſi Paulus ea quæ au-
diuit raptus in tertium cœlum, ineffabilia dicit, quomodo
nos exprimere poſſumus paternæ generationis arcanum,
quod nec ſentire potuimus, nec audire? Verum ſi me ad cõ
ſuetudinem trahis generationis humanæ, vt patrem dicas
priorem, vide vtrum ad generationem dei, terrenæ gene-
rationis exempla conueniãt. Si ſecundum hominem loqua-
* in homine mur, negare non poteris priores eſſe inter homines *patris
quàm filij paſſiones. Prior creuit, prior ſenuit, prior doluit,
prior fleuit. Si igitur hic tempore minor, ille antiquior paſ-
ſione. Si hic generationis incurrit ætatem, nec ille generan-
di euaſit pudorem. Quid te iſta quæſtionum tormenta de-
lectant? Audis dei filium, aut dele nomen, aut agnoſce na-
turam. Audis vterum, agnoſce generationis perſpicuæ ve-
ritatem. Audis cor, verbum intellige. Audis dexteram, co-
gnoſce virtutem. Audis os, cognoſce ſapientiam. Non hæc
ſunt in deo corporaliter æſtimanda. Incomprehenſibiliter
generatur filius. Impaſſibiliter generat pater, & tamẽ ex ſe
generauit, & ante omnem intellectũ generauit deus verus
deum verum. Pater diligit, & tu diſcutis: pater cõplacet, &
tu cum Iudæis inuides: pater honorificat, & tu cum gẽtibus
conuitiaris? Quæris à me, vtrum prior non poſſit eſſe qui pa
ter eſt. Quæro à te, vt doceas quando pater fuerit prior: aut
teſtimoniis, aut argumentis collige veritatẽ. Si teſtimoniis,
accepiſti vtique ſempiternam dei eſſe virtutẽ. Legiſti etiã
Pſalm.80. dicentem: Iſrael ſi me audieris, nõ erit in te deus recens, ne-
que adorabis deum alienum. Aliud horum æternitatem, a-
liud proprietatem ſubſtantiæ indifferentis ſignificat, vt ne-
que poſteriorem neque alterius diuinitatis filium eſſe cre-
damus. Nam ſi poſterior eſt, recens eſt: & ſi vnius non eſt
diuinitatis, alienus eſt. Sed nec poſterior, quia recẽs nõ eſt:
Roma.9. nec alienus, quia ex patre natus, quia ſupra omnia eſt deus
benedictus in ſecula, ſicut ſcriptum eſt. Sed ſi alienum pu-
tant, cur adorant eum, cum ſcriptũ ſit: Neque adorabis deũ
alienum? Aut ſi non adorant, fateantur, & finis eſt, ne quem
ſub religioſi nominis profeſſione decipiant. Hæc nẽpe ſunt
teſtimonia ſcripturarũ. Aut ſi habes aliud, proferre debe-
bis. Supereſt vt & argumentis veritas colligatur. Quanquã
etiam humanis teſtimoniis argumenta cedere ſoleant, ar-
gumẽtare tamẽ hæretice vt voles. Vſu, inquis, accipimus,
eo qui naſcitur priorẽ, eſſe qui generat. Perſequere igitur
omnia veſtigia conſuetudinis: & ſi cætera conueniunt, non
obſiſto quin & iſtud requiras. Si autem nulla concordant,
quemadmodum cum definis cætera, hoc ſolum exigis? Ergo
quia vſum requiris, quãdo generatus eſt ex patre, paruulus
fuit, vidiſti in cunis infantulum vagientem? Proceſſus ali-
quos accepit ætatis? Si enim infirmitatem generationis ha-
buit, neceſſe eſt vt non ſolum naſcendi, ſed etiam viuendi
inciderit infirmitatem. Si fortaſſe eò prolaberis amentiæ, vt
de dei filio iſta non abnuas, qui eum ex infirmitate metiris
humana: quid ſi deum negare non potes nomine, infirmita-
te tamen hominem vis probare? Quid ſi dum filium diſcu-
tis, patrem arguis: & dum Chriſto præiudicas, patrem adiu-

A dicas? Nam ſi diuina generatio ſubiecta tempori fuit, & id
ex vſu generationis vſurpatur humanæ, ergo & pater cor-
porali vtero portauit filium, decem menſium curriculis o-
nus vexit? ſed quomodo ſine ſexu altero generationis v-
ſus? Vides ſolẽnem generationis ſeriem non cœpiſſe, & tu
part' cuiuſdã corporei neceſſitates putas fuiſſe ſolẽnes. Tu
vſum quæris, ego ſexum. Tu tẽpus exigis, ego ordinẽ. Tu
finem diſcutis, ego quæro principium. Nempe finis ex prin
cipio, non principium pendet ex fine. Omne, inquis, quod
natum eſt, principium habet. Et ideo quia filius eſt, princi-
pium habet, & ex tempore eſſe cœpit, quod ipſorũ ore ſit
dictum. Ego autem filium natum eſſe profiteor. quod reli-
quum eſt impietatis, horreſco. Deum confiteris homo, &
tali circumſcribis calumnia? Deus hanc auertat *amentiam. * auertat caſſis.
Rurſus obiiciunt: Ergo non eſt filius ſi non habet quæ ha-
bent filij. Ignoſcat mihi pater, ignoſcat mihi filius, ignoſcat
ſpiritus ſanctus, quæſtionem pro pietate *referre cupienti. * ꝓprietatis
Eſt certe pater, & manet ſemper, ſunt etiam creaturæ pro
B diſpoſitione diuina. Eſt ergo aliquid eorum quod non ſub-
iectum ſit aut locis, aut temporibus, aut creationi, aut cauſ-
ſæ alicui vel authori? Profectò nihil. Quid ergo dicitis? Eſt
horum aliquid quo egeat pater? Impiũ eſt dicere. Ergo aut
definite quæ creaturarum ſunt aptare diuinitati, aut ſi com
parare contẽditis, conſiderate quò veſtra procedat impie-
tas, quod abſit vel in ſenſus noſtros aliquando veniat. Nos
enim piam reſponſionẽ tenemus. Nanque omnipotẽs deus
eſt, & ideo nullo eorum pater indiget, quia non habet mu-
tationem ſui aliquam vel profectum quo nos egemus, quo-
rum infirmitas ex huiuſmodi rebus profectum accipit. Qui
autem omnipotens eſt, vtique non creatus, & ſine loco, &
ſupra tempora eſt. Nihil enim ante deũ. imò hoc ipſum ver-
bum, ante deum dicere eſſe aliquid, graue. Ergo ſi ita eſt,
quia nihil horum eſt in deo patre quæ profectũ ſignificent,
quia deus eſt: nihil horum aptari etiam poteſt dei filio, vt
vel initium accipiat vel profectum, quia deus verus ex deo
vero eſt. Ergo quia viſitatum non reperimus ordinem, ac-
C quieſce Arriane præcipuam filij generationem fuiſſe. Ac-
quieſce, inquam: & ſi mihi non credis, erubeſce vel dei vo-
cem dicentis: Cui me ſimilem exiſtimatis? Et iterum: Quia Num.23.
non ſicut homo, ita & deus. Etenim ſi operatio dei præci-
pua eſt, quia non manibus operatur aliquid, non labore cõ-
ficit, non diebus abſoluit. (Ipſe enim dixit, & facta ſunt: ip- Pſalm.148.
ſe mandauit, & creata ſunt) cur non credamus præcipuam
generationem eſſe eius in filio, cuius præcipuam operatio-
nem in operibus eius agnoſcimus? dignum certe eſt vt ſpe-
cialiter & præcipue videatur generaſſe filium. Habeat ge-
nerationis inuſitatæ gloriam, qui habet poteſtatis inuſitatæ
gratiam. Nõ ſolum admirabilis ex patre generatio Chriſti,
ſed admirabilis etiam ipſa generatio eius ex virgine. Tu il-
lam dicis noſtræ ſimilem conceptionis, & ego probo iſtam
noſtræ eſſe diſſimilem, imò te ipſum cogã fateri. Dic quẽ-
admodum ſit natus ex Maria, quo vſu vterus eum habue-
rit virginalis, quomodo ſine ſemine viri partus, vnde vir-
go prægnãs, quemadmodum puella mater ante fœta, quàm
D copulã vxoris experta? cauſſa deerat, & generabatur filius.
Vnde ergo legis nouatæ part'? Si igitur in virgine vſus de-
fuit generationis humanæ, quemadmodũ in deo patre pro-
priæ generationis vſũ requiris? Certe vſus in ſexu eſt: quia
ſexus in carne eſt. Vbi ergo caro non eſt, quemadmodum
carnis infirmitatem exigis? Nemo meliorem diſcutit. Cre-
dere tibi iuſſum eſt, & non diſcutere permiſſum eſt. Scriptũ
eſt enim: Credidit Abrahã deo. Nec ſolum in generatione Gene.15.
filij ſermo defecit, ſed etiam in operibus dei. Scriptum eſt
enim: Omnia opera eius in fide. Opera ergo eius in fide, ge Pſalm.32.
neratio ſine fide? Et diſcutimus quæ non videmus, qui iu-
bemur credere magis quàm diſcutere quæ videmus? Dicet
aliquis: Quomodò generatus eſt filius quaſi ſempiternus,
quaſi verbum, quaſi ſplendor lucis æternæ, quia ſimul ſplẽ
dor operatur vt naſcitur? Apoſtoli iſtud exemplum eſt, nõ
meum. Noli ergo credere quod fuerit vel momentum ali-
quod quo fuerit ſine ſapientia deus, aut ſine ſplendore lux.
Noli Arriane ex noſtris æſtimare diuina, ſed diuina crede
vbi humana nõ inuenis. Rex gentilis in igne cũ tribus pue-
ris He-

Danie.3. ris Hebræis quarti quaſi angeli vidit figuram: & quia præ- A
ſtare putabat angelis dei filium, quem nõ legit ſed credi iu-
Gene.10. dicauit. Abraham quoque tres vidit, & vnum adorauit. Pe-
Matth.17. trus in monte Moyſen & Heliã cum filio dei vidit, nec er-
rauit in natura, nec errauit in gloria. Denique quid facere
deberet, non illos, ſed Chriſtum interrogauit. Nam etſi tri-
bus parabat obſequium, vnius tamen expectabat imperiũ.
Sed quoniam vel tabernaculorum numerum deferendum
tribus ſimpliciter æſtimauit, emendatur dei patris authori-
tate dicẽtis: Hic eſt filius meus dilectiſſimus, ipſum audite.
Ibidem. id eſt, quid cõſeruos tuos cum dominos ſocias tuo? Hic eſt
filius meus, non Moyſes filius, non Helias filius, ſed hic fi-
lius. Senſit emendationem apoſtolus, procidit in faciem cõ
ſternatus patris voce, & filij claritate. Sed eleuatur à filio,
qui iacẽtes erigere cõſueuit. Vnũ vidit, ſolũ vidit dei filiũ.
Receſſerunt enim ſeruuli, vt ſolus dominus qui ſolus deſi-
gnabatur, fili' videretur. Quid igitur ſibi vult illa viſio, nõ
æqualitatem Chriſti ſeruorũq; ſignificans, ſed myſteriũ ſi- B
gnans, niſi vt appareret nobis quod lex & prophetæ cũ eu-
angelio congruentes, ſempiternum dei filium quem annũ-
ciauerãt, reuelarent? Ergo & nos cum audimus ex vtero fi-
lium, ex corde verbum, credamus quia non plaſmatus ma-
nibus, ſed ex patre natus: non artificis opus, ſed progenies
eſt patris. Et ideo qui dicit: Hic eſt filius meus, non dixit:
hic eſt temporalis: non dixit, hæc eſt creatura mea, hæc fa-
ctura mea, hic ſeruus meus, ſed hic filius meus, quem vide-
tis in gloria. Hic eſt deus Abraham, deus Iſaac, deus Iacob,
qui apparuit in rubo Moyſi, de quo Moyſes ait: Qui eſt, mi
Exod.3. ſit me. Nõ pater in rubo, nõ pater in eremo, ſed fili' Moyſi
Actu.7. locutus eſt. Denique de ipſo Stephanus dixit: Hic eſt qui
fuit in eccleſia in eremo. Hic eſt ergo qui legem dedit, ipſe
qui locutus eſt Moyſi dicens: Ego ſum deus Abrahã, deus
Iſaac, deus Iacob. Hic eſt deus patriarcharum, hic eſt deus
prophetarum. Filiũ ergo legimus. mens tua percipit lectio-
nem, edat lingua confeſſionem. Aufer hinc argumenta vbi
fides quæritur, in ipſis gymnaſiis ſuis iã dialectica taceat. C
Nõ quæro quid loquantur philoſophi, requiro quid faciãt,
ſoli in ſuis gymnaſiis remanſerunt. Vide quàm fides argu-
mentis præponderet. Illi quotidie à ſuis conſortibus deſe-
runtur qui copioſe diſputant, iſti quotidie creſcunt qui ſim
pliciter credunt. Non creditur philoſophis, creditur piſca-
toribus. non creditur dialecticis, creditur publicanis. Illi
voluptatibus & deliciis orbem ligarunt, iſti ieiuniis & do-
loribus exuerunt. Plures itaque iam cœpit illicere iniuria
quàm voluptas. Nunc videamus quo diſtant à gentilibus
Arriani. Illi deos appellant diſpares ſexu, diſſimiles pote-
ſtate: iſti trinitatem aſſerunt differentis diuinitatis, & diſſi-
milis poteſtatis. Illi deorum ſuorum principiũ aſſerunt tem
porale, & iſti Chriſtum cœpiſſe ex tẽpore mentiũtur. Nõ-
ne ex philoſophia omnem impietatis ſuæ traxerunt colo-
rem? Illi tamen quod venerantur amplificãt, iſti dei filium
creaturam aſſerunt eſſe, qui deus eſt.

Non eſſe creaturam dei filium. *Cap. VI.*

PAtuit, vt arbitror, ſancte Imperator, neque diſſi-
milem eſſe patris, neque ex tempore eſſe dominũ
Ieſum. Reſtat vt illud quoque ſacrilegium redar- D
guatur, & probemus creaturam non eſſe dei filiũ:
in quo nobis præſentis oraculum lectionis aſpirat. Audiui-
Marci 16. mus enim legi dicente domino: Ite in orbem vniuerſum, &
prædicate euangelium vniuerſæ creaturæ. Qui vniuerſam
creaturam dicit, nullam excipit. Et ideo vbi ſunt qui crea-
turam Chriſtum appellant? Nam ſi creatura eſſet, nunquid
ipſe ſibi mandaret euangelium prædicari? Non igitur crea-
tura eſt, ſed creator, qui docendæ creaturæ diſcipulis ſuis
mandat officium. Non ergo creatura Chriſtus. Vanitati e-
Roma.8. nim creatura ſubiecta eſt, ſicut apoſtolus dixit. Nũquid er-
go Chriſtus ſubiectus eſt vanitati? Rurſus iuxta eundem a-
poſtolum, Creatura cõgemiſcit & comparturit vſque nũc.
Nunquid ergo Chriſtus congemiſcit & cõparturit, qui no-
2.Corin.3. ſtros à morte gemitus liberauit? Creatura, inquit, liberabi-
tur à ſeruitute corruptionis. Videmus igitur magnam inter
creaturam & dominum eſſe diſtantiam, quia ſeruitut crea-
tura eſt, dominus autem ſpiritus eſt. vbi autem ſpiritus do-

A mini eſt, ibi libertas. Quis huic induxit errorem, vt eũ qui
creauit omnia, qui fecit omnia, diceret creaturam? Num ip-
ſe dominus ſe creauit? Si enim lectum eſt quod per ipſum o-
mnia facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: nunquid ipſe ſe Ioan.1.
fecit? Si lectum eſt quod negari non poteſt, quia deus in ſa-
pientia fecit omnia: nunquid veriſimile videri poteſt quia à
ſeipſa eſt facta ſapiẽtia? Legimus genitum, quia pater dixit: Pſal.109.
Ego ex vtero ante luciferum genui te. Legimus primoge-
nitum filium, legimus vnigenitum. Primogenitũ, quia ne-
mo ante ipſum. Vnigenitum, quia nemo poſt ipſum. Legi-
mus etiam: Generationem eius quis enarrabit? Generatio- Eſaiæ.53.
nem, inquit, non creationem. Quis his tantis ac talibus con
ferri poteſt? Oſtendit etiam dei filius diſtantiam generatio-
nis & gratiæ dicens: Aſcendo ad patrem meum, & patrẽ ve- Ioan 20.
ſtrum. deum meum, & deum veſtrum. Non dixit: Aſcendo
ad patrem noſtrum, ſed aſcẽdo ad patrem meum, & patrem
veſtrum. Separatio iſta diuerſitatẽ oſtendit, quod illius ge-
B nitor, noſter creator ſit. Et addidit: Deum meũ, & deũ ve-
ſtrum, quia licet ipſe & pater vnum ſint, & illi pater ſit pro-
prietate naturæ, nobis deus pater cœperit eſſe per filiũ non
naturæ iure, ſed gratiæ: tamen vtramque naturam hic ſigni-
ficare videtur in Chriſto, & diuinitatis & carnis. Diuinita-
tis ex patre, carnis ex matre. Illamq; ante omnia, iſtamq; ex
virgine. Denique ante patrẽ vt filius nominauit, deũ poſtea
vt homo nuncupauit. Vbique autem deum ſuum quod ex Pſal.21.
perſona dicat hominis, teſtimonia docent. Deus deus meus
reſpice in me, quare me dereliquiſti? Et alibi: De vẽtre ma- Ibidem.
tris meæ deus me' es tu. Et ſupra quaſi homo patitur, & in-
fra homo eſt qui ex matris ventre iactatur. Itaq; cum dicit:
De ventre matris meæ deus meus es tu, ſignificat eum qui
pater ſemper erat, ex illo deum ſibi eſſe, ex quo de ventre
matris iactatus eſt. Cum igitur in Euangelio, in Apoſtolo,
in prophetis generationem Chriſti legerimus, vnde audent
dicere creatum eſſe vel factum? Et quidem in quo creatum
legerint, in quo factum, conſiderare deberent. Edoctũ eſt
C enim dei filium de deo eſſe genitũ, de deo natum. Factum
autem in quo legerint, diligenter aduertãt. Non enim deus
factus, ſed deus dei filius natus eſt. Poſtea autem ſecundum
carnem homo factus ex Maria eſt. Si mihi non credunt, cre
dant apoſtolo dicenti: Poſtquàm vero venit plenitudo tem Gala.4.
poris, miſit deus filium ſuum factum ex muliere, factũ ſub
lege. Filium, inquit, ſuum, non vnum de multis: non cõmu-
nem, ſed ſuum. Suum cum dicit, generationis æternæ pro-
prietatem ſignauit. Hunc poſtea factum ex muliere aſſe-
ruit, vt factura nõ diuinitati, ſed aſſumptioni corporis aſ-
ſcriberetur. Factum ex muliere per carnis ſuſceptionẽ. Fa-
ctum ſub lege per obſeruãtiam legis. Generatio autem illa
cœleſtis ante legem, iſta poſt legem.

Quod facturam vel creaturam dei filium dicant Arriani.
Caput VII.

VNde & illud vane iactare conſuerunt quod ſcri-
ptum eſt? Et deum eum & Chriſtum fecit deus.
Imperiti legant totũ & intelligant. Sic enim ſcri-
ptum eſt: Et deum eum, & Chriſtum fecit deus, Acto.2.
D hunc Ieſum quem vos crucifixiſtis. nõ diuinitas crucifixa,
ſed caro eſt. Hoc vtique fieri potuit quod potuit crucifigi.
Nõ ergo factura dei fili'. Faceſſat igitur & illud de quo ca-
lumniari ſolẽt, & diſcant quemadmodũ dictum ſit: Domi-
nus creauit me. nõ dixit, pater creauit, ſed dominus creauit
me. Caro dominum cognoſcit. Gloria patrẽ ſignificat. Crea
tura noſtra dominum cõfitetur. Charitas patrẽ nouit. Itaq;
quis ignoret quia ob cauſſam incorporationis hoc dicitur?
In eo igitur ſe creatum dicit, in quo & hominem teſtifica-
tur dicẽs: Quid me quæritis occidere hominem? In quo & Ioan.7.
crucifixus eſt, mortuus & ſepultus eſt. Nec dubitãdũ quod
præteritum poſuit quod erat futurum. Hæc enim conſue- Prophetiæ
tudo eſt prophetiæ, vt quæ futura ſunt, vel quaſi præſentia cõſuetudo.
vel quaſi facta dicantur. Denique in Pſal. xxj. legiſti: Tauri
pingues obſederunt me. Legiſti etiam: Diuiſerunt ſibi ve-
ſtimenta mea. Quod euangeliſta de tempore paſſionis pro-
phetatum eſſe ſignificat. Deo enim quæ ſunt futura præſen-
tia ſunt: & cui præcognita ſunt omnia, ventura pro factis
ſunt, ſicut ſcriptum eſt: Qui fecit quæ ventura ſunt. Nec mi- 2.Timo.1.
rum ſi

rum ſi ante ſeculs fundatum ſe eſſe dicit, cum legeris præ-
deſtinatum ante tempora ſecularia. Quam verum de incar-
Prouer. 9. natione id videatur expreſſum, declarant ſequentia. Sapiē-
tia, inquit, ędificauit ſibi domū, & ſubdidit columnas ſeptē,
& inter duas hoſtias miſcuit in cratere vinum ſuū, & para-
uit ſuam menſam, & miſit ſuos ſeruos conuocans cū altiſſi-
ma prædicatione dicens: Qui eſt inſipiens, declinet ad me.
Nonne in euangelio poſt incarnationem hæc omnia vide-
mus eſſe completa? quod ſacri cōuiuij celebrauit myſteria,
* clara. quod apoſtolos miſit, voce clamauit * dicēs: Si quis ſitit, ve
Ioan. 7. niat ad me, & bibat. Ergo ſeqnentia reſpondent prioribus,
& totius curſum incarnationis videmus prophetiæ expoſi-
tione digeſtum. Multa alia documenta præſto eſſe poſſunt
huiuſmodi de incarnatione dicta videri. Sed non me inuol-
uo libris, ne tractatus videatur eſſe diffuſior. Nūc ipſos Ar-
rianos interrogo vtrum idem putent eſſe genitū quod crea
tum? Si enim idem dicunt, nihil vtiqne diſtat inter generare
& creare. Ergo quoniam & nos creati ſumus, inter nos &
Chriſtum, inter Chriſtum & elementa nulla diſtantia eſt.
Sed quamuis amentes ſint, id tamen non audebunt dicere.
Poſtremo vt inſipientiæ eorum quod verum non eſt indul
geam: ſi nihil, vt putant, diſtat in verbo: cur non eum quem
colunt, meliore appellant nomine? Cur verbo non vtuntur
patris? Cur abiiciunt quod honorificentiæ eſt, aſſumunt
quod iniuriæ? Si autem diſtat inter creatum & genitum, vt
ego arbitror: cum legerimus genitum, non vtique idē & ge
nitum intelligemus & creatum. Dicāt igitur generatum ex
patre, ex virgine procreatum: aut dicant quomodo dei fili⁹
& genitus & creatus, vna natura, & maxime deus diuerſita-
tem non recipit. Certe faceſſet noſtra ſententia. Paulum in-
terrogemus, qui ſpiritu dei plenus has præuidens quæſtio-
nes, generaliter contra gentes, ſpecialiter contra Arrianos
locutus ait diuino iudicio eos eſſe damnatos qui ſeruirent
Roma. 1. creaturæ potius quàm creatori. Deniq; ſic habes: Tradidit
illos deus in deſideria cordis eorum, vt contumeliis afficiāt
corpora ſua inter ſemetipſos, qui commutauerunt veritatē
dei in mendacium, & coluerunt & ſeruierunt creaturæ po-
tius quàm creatori, qui eſt deus benedict⁹ in ſecula. Prohi-
buit itaque me Paulus creaturæ ſeruire, ſed Chriſto admo-
net ſeruiendum. Nō ergo creatura Chriſtus. Paulus, inquit,
ſeruus Ieſu Chriſti. Bonus ſeruus qui dominum recogno-
ſcit, ipſe creaturæ ſeruire nos prohibet. Quemadmodū er-
go Chriſto ipſe ſeruiret, ſi creaturam Chriſtū putaret? Aut
igitur deſinant colere quem creaturam appellant, aut deſi-
nant quem colere ſe ſimulant, dicere creaturam, ne ſub ap-
pellatione cultorum ſacrilegia grauiora committant. Dete-
ſtabilior enim domeſticus hoſtis quàm extraneus, & graui⁹
ſcelus aduerſus Chriſtum, cum abutantur Chriſti nomine.
Quem igitur meliorē interpretem quærimus ſcripturarū,
quàm illum doctorem gentium, vas electionis, electum de
perſecutoribus, qui Ieſum quem perſecutus fuerat, fatetur?
Legerat vtique Salomonem plus quàm Arrius, & erat peri-
tus in lege: & ideo quia legerat, non creatum Chriſtum di-
Pſal. 148. cit eſſe, ſed genitum. Legerat enim: ipſe dixit, & facta ſunt:
ipſe mādauit, & creata ſunt. Nunquid dicto factus eſt Chri
ſtus? Nunquid mandato creatus eſt Chriſtus? Quomodo au
tem creatura in deo eſſe poteſt? Etenim deus naturæ ſimpli
cis eſt, non coniunctæ atque cōpoſitæ, cui nihil accidat, ſed
ſolum quod diuinum eſt, in natura habeat ſua, complens o-
mnia, nuſquam ipſe confuſus, penetrans omnia, nuſquam i-
pſe penetrandus, vbique totus, eodémque tempore vel in
cœlo vel in terris vel in nouiſſimo maris præſens, viſu in-
comprehenſibilis, factu interpretabilis, ſenſu inæſtimabilis,
fide ſequendus, religione venerandus, vt quicquid religio-
ſius ſentiri poteſt quicquid præſtantius ad decorem, quic-
quid ſublimius ad poteſtatem, hoc deo intelligas cōuenire.
Ergo quia in filio cōplacet pater, crede quia dignus patre
Ioan. 8. filius. Crede quia à deo exiuit filius, vt ipſe teſtatur dicens:
Ioan. 16. Ex deo proceſſi & veni. Et alibi: A deo exiui. Qui ex deo
proceſſit, & à deo exiuit, nihil aliud poteſt habere niſi quod
dei eſt. Vnde non ſolum deus, ſed etiam verus deus. Verus
è vero, & adeo verus, vt ipſe ſit veritas. Itaq; ſi nomē quæ-
rimus, veritas eſt, Si maieſtatem quærimus naturalē, eo vſ-

A que filius dei verus eſt, vt & proprius. Scriptum eſt enim:
Qui filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tra- Roma. 8.
didit eum. Tradidit vtique ſecundum carnem. Proprietas
diuinitatis eſt, veritas proprietatis, miſericordia pietatis, o-
blatio ſecuritatis. Sed ne calumniarentur quia ſcriptum eſt,
Tradidit eū pater: ipſe Apoſtolus alibi dixit: Pax à deo pa- Gala. 1.
tre, & domino noſtro Ieſu Chriſto, qui ſe dedit ꝓ peccatis
noſtris. Et alibi: Sicut Chriſt⁹ dilexit nos, & tradidit ſemet- Ephe. 5.
ipſum pro nobis. Si ergo & tradit⁹ eſt à patre, & ipſe ſe tra-
didit, apparet vnam eſſe operationē, vnam eſſe patris & fi-
lij voluntatem. Si naturalem ergo maieſtatem quærimus, ge
nitus eſt. Qui genitum inficiatur, propriū negat. Qui pro-
prium abnuit, communem cæteris arbitratur. Sin vero ge-
nerationis ipſius proprietatem requirimus, ex deo exiuit.
Nam cum in vſu noſtro id ſit exire quod iam ſit, & ex in-
terioribus ſecretis ꝓdire videatur quod exire perhibetur:
anguſtis licet ſermonibus proprietatem diuinæ generatio-
nis aduertamus, vt nō ex loco aliquo videatur exiſſe, ſed vt
deus ex deo, filius ex patre. Nec videatur cœpiſſe ex tēpo-
B re qui ex patre naſcendo prodiit, vt dixit ipſe qui natus eſt:
Ex ore altiſſimi prodij. Sed ſi naturam non agnoſcunt, ſi nō Eccl. 24.
credunt ſcripturis, vel operibus credant. Cui dicit pater: Fa
ciamus hominem: niſi ei quem verum filium ſciret? In quo Geneſ. 1.
niſi in vno ſnam imaginem recognoſceret? Non eſt vnum
adoptiuus & verus: nec filius diceret, Vnum ſumus: ſi ſe cū Ioan. 10.
vno qui verus non erat, ipſe conferret. Faciamus ergo, dicit
pater. qui dixit, verus eſt. Poteſt ne ergo verus non eſſe ille
qui fecit: & quod dicenti defertur, facienti negatur? Quo-
modo autem niſi verum filium ſciret, committeret ei volū-
tatis ſuæ vnitatem, & operis veritatem? Cum enim eadē fa-
ciat filius opera quæ pater facit, & quos vult viuificet fili⁹,
ſicut ſcriptum eſt, nec differens poteſtate, & liber eſt vo-
luntate: ita vnitas ſeruatur, quia & virtus dei in diuinitatis
proprietate eſt, & libertas nō in aliqua differentia, ſed in v-
C nitate eſt voluntatis. Turbati in freto Apoſtoli, licet adhuc
non credentes corde, vbi primum ſub pedibus domini lu-
dere aquas, & inquieto maris æſtu deambulātis domini ſu-
per aquas intrepida videre veſtigia, ſubitóque naui quæ flu
ctibus turbaretur, vbi eam tamen Chriſtus aſcēdit, placida
æquora, & elementa conſpexere famulantia, verum dei fi-
lium crediderunt dicētes: Vere dei filius eſt. Hoc idem cē- Matth. 14.
turio cum aliis qui ſecum erant, tremefactis mūdi cardini-
bus in paſſione domini, confitetur, & tu hæretice negas. Cē-
turio dicit: Vere filius dei erat iſte. Erat, inquit, centurio: & Matth. 27.
Arrianus dicit, non erat. Ille ergo generationis & veritatē
& æternitatem aſſeruit, manu cruentus, ſed mente deuotus.
Tu hæretice veritatē generationis negas, tēpus adſcribis.
vtinam manus potius quàm animū cruentaſſes. Sed nec ma
nu innocens, & mente feralis, quantum in te eſt mortem in-
fers, qui infirmum opinaris. Imò, quod grauius eſt, etſi di-
uinitas vulnus ſentire non poſſit, quod in te tamen eſt, ma-
ieſtatem ſuā in Chriſto, non corpus interficere conaris. Ve
rum igitur deum dubitare non poſſumus, quem verum dei
D filium & carnifices crediderūt, & dęmones fatebātur: quo-
rum nunc non teſtimonia requirūtur, ſed tuis tamen ſacrile-
giis præferuntur. Illos nominauimus vt erubeſceres, diui-
na quoq; reſpōſa adhibuimus vt crederes. Clamat dominus
per Eſaiā: Seruientibus mihi vocabitur nomen nouū, quod Eſaiæ 65.
benedicetur ſuper terram, & benedicent deum verum: &
qui iurant ſuper terram, iurabunt per deum verum. Hæc
dixit Eſaias quando vidit maieſtatem eius. Hoc in euāge-
lio deſignatur, quod maieſtatem viderit Chriſti, & locutus
ſit de eo. Accipe tamen qnod etiam ſcripſerit Euangeliſta
Ioannes in epiſtola dicens: Scimus quoniam filius dei appa- 1. Ioan. 5.
ruit, & dedit nobis ſenſum vt cognoſcamus patrem, & ſi-
mus in vero filio eius Ieſu Chriſto. Hic eſt verus deus, &
vita æterna. Verum Ioannes filium dei, & verum deum di-
cit. Ergo ſi verus deus, vtique non creatus, nihil fallax ha-
bens atque fucatum, nihil confuſum atque diſſimile.

Definitio patrum de fide. Cap. VIII.

Deus

A DEus igitur ex deo, lumẽ de lumine, verus deus de deo vero, ex patre natus, nõ factus, vnius ſubſtãtiæ cum patre. Sic nempe noſtri ſecundũ ſcripturas dixerunt patres, qui etiam ſacrilega dogmata ideo ſuis inſerenda putauere decretis, vt Arrij perfidia ipſa ſe proderet, ne quaſi fucis quibuſdam & coloribus illita velaretur. Fucum enim faciunt qui non audent explicare quod ſentiunt cenſoriè. Itaque impietas Arriana non expoſitione reſeratur, ſed damnatione detegitur: vt qui curioſe geſtit audire, prius damnatã cognoſceret ne laberetur, quã expoſitam audiret vt crederet.

Expoſitio quæ Arrij perfidiam damnat. *Cap. IX.*

EOs, inquit, qui dicunt: Erat quando non erat, & antequàm naſceretur nõ erat: & qui ex nihilo factum, aut ex alia ſubſtantia vel ouſia dicunt eſſe, aut mutabilem & conuertibilem dei filium, anathematizat catholica & apoſtolica eccleſia. Accepiſti ſãcte imperator eos qui talia aſſerunt, iure damnatos, non humana induſtria, non compoſitione aliqua: ſed treecenti decem & octo, vt ſupra dixi, epiſcopi ad conciliũ conuenerũt. Sed B vt in numero eorum per ſignum ſuæ paſſionis & nominis dominus Ieſus ſuo probaret ſe adeſſe concilio, crux in treecotis, Ieſu nomen in decem & octo eſt ſacerdotibus. Hoc & in Ariminenſi concilio habuit prima cõfeſſio, & poſt Arimincoſe concilium ſecunda correctio. Epiſtola ad imperatorem Conſtantium miſſa teſtatur correctionem, ſecuta concilia confitentur. Arrius ergo dicit: Erat quãdo non erat: ſed ſcriptura dicit, erat: nõ dicit, non erat. Denique Ioã- Ioan. 1. nes ſcripſit: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deũ. Ecce quotiens erat, & nuſquam dixit quod non erat. Cui ergo credimus: Ioanni in Chriſti pectore recumbenti, an Arrio inter effuſa ſe ſua viſcera volutanti, vt agnoſceremus ſimilẽ Iudæ proditoris Arrij quoque fuiſſe perfidiam, quẽ ſimilis pœna damnauit. effuſa ſunt enim & Arrij viſcera. Pudet dicere vbi, atque ita crepuit medius proſtratus in faciem, ea quibus Chriſtũ negauerat fœda ora pollutus. Cre- Actuum. 1. puit enim, ſicut etiam de Iuda Petrus apoſtolus dixit, quia poſſedit agrum de mercede iniuſtitiæ, & in faciem proſtratus crepuit medius, & effuſa ſunt omnia viſcera eius. Nõ eſt C fortuita mors vbi in ſacrilegio pari pœnæ parile proceſſit exemplum, vt idem ſubirent ſupplicium qui eundem dominum negauerunt, & qui eundem dominum prodiderũt. Veniamus ad alia. Arrius dicit: Antequàm naſceretur nõ erat, ſed ſcriptura dicit omnia eſſe per filium. Quomodo ergo aliis dedit eſſe, qui non erat? Cum autem dicit impius, quãdo & ante, hæc vtique duo verba tempus oſtendunt. Quomodo ergo negant tempus ante filium, & volũt prius fuiſſe quæ temporis ſunt, cũ idipſum, quando & ante & aliquãdo non fuiſſe, ſit temporis? Arrius dixit ex nihilo dei filiũ, quomodo ergo dei filius? Quomodo paterno generatus ex vtero? Quomodo eructuatũ ex corde verbum legitur, niſi vt ex intimo & inæſtimabili patris intelligatur, vt ſcriptum eſt, prodiſſe ſecreto? Filius enim aut per adoptionẽ, aut per naturam eſt. Per adoptionem nos filij dicimur, ille per veritatẽ naturæ eſt. Quomodo ergo ex nihilo ille, qui ex nihilo fecit omnia? Non habet filium qui neſcit vnde ſit. Denique nec Iudæi habebãt filium, quia vnde eſſet neſciebãt. Ioan 8. Et ideo dixit his domin᷑: Neſcitis vnde veni. Et infra: Neq; D me noſcitis, neque patrem meum ſcitis. Qui enim negat ex patre filium, nec patrem ex quo eſt filius nouit, neque filiũ nouit qui patrẽ neſcit. Arrius dicit: Ex alia ſubſtantia. Quæ igitur alia ſubſtãtia æquatur dei filio, vt ex ipſa dei filius ſit, aut quomodo reprehendunt quia nos in deo aut vſiã Græce, aut Latine ſubſtantiam dicimus, cum ex alia dicẽdo ſubſtantia deum eſſe filium, etiam ipſi ſubſtantiam dei eſſe confirment? Sed ſi de nomine ſubſtantiæ aut naturæ diuinæ voluerint dicere, facile reuincuntur, quia & vſiã Græce, & Latine ſubſtantiam frequẽter ſcriptura memorauit. Et Petrus 2. Petri. 1. vult nos, vt legimus, diuinæ conſortes fieri naturæ. Quod ſi ex alia ſubſtantia filium dicẽt, ipſi ſe reuincunt, & verbum ſubſtantiæ quod metuunt confitẽdo, & filiũ creaturis quibus præferre ſe ſimulant coæquabunt.* Arrius dicit creatu- *confitẽdo A ram dei filium, non ſicut cæteras creaturas. Quæ enim creatura non ſicut alia creatura eſt? Homo non vt angelus? terra non vt cœlum? ſol non vt aqua? lumẽ nõ vt tenebræ? Nihil ergo præferendo donauit, ſed ad ſimplices decipiẽdos, miſero colore fraudem ſuæ impietatis obduxit. Arrius dicit mutabilem & cõuertibilem dei filiũ. Quomodo ergo deus ſit mutabilis, cum ipſe dixerit: Ego ſum, ego ſum, & nõ ſum Mala. 3. mutatus? Vere nunc mihi propheticum illud eſt confitendum, quod propheturus de domino præmittit Eſaias dicens: O miſer ego & compuncto corde, qui cum immunda labia habeam, in medio quoque populi inhabitem immunda labia habentis, vidi dominũ Sabaoth. Ergo ſi Eſaias mi- Eſaiæ. 6. ſerum ſe dicit, qui vidit dominum Sabaoth: quid ego de me dicam, qui cum immunda labia habeam, cogor de dei generatione tractare? Quid igitur de iis quæ metuo, locuturus Pſalm. 38. erumpo, cum Dauid de iis quæ ſciat, ori ſuo cuſtodiam petat? O ſi mihi quoque vnum de Seraphim candẽtem illum carbonem quem de altari diuino ſumpſit, vtriuſq; forcipe deferens teſtamenti, immunda adurat labia. Aut quia tunc Seraphim deſcendit in figura ad prophetam: tu autem do- B mine reuelato myſterio ad nos in carne veniſti, non per legatum, neque per nuncium, ſed ipſe per te, ab occultis meis conſcientiam meam mũdes, vt ego quoque dudum immũdus, ſed iam per tuam miſericordiã fide mundus, illud Dauidicum canam dicens: Pſallam tibi in cithara deus Iſrael, Pſalm. 70. gaudebunt labia mea dum cãtauero tibi, & anima mea quã redemiſti. Itaque domine calumniatores tuos & hoſtes relinquens, confer te ad nos, & ſanctifica aures principis Gratiani, omniúmque præterea quorum in manus hic libellus venerit, vacuas mihi præſta, necubi auditæ perfidiæ ſordes reſidant. Emunda ergo, emunda autem non fontanis poculis, nec fluuiali hauſtu, nec ſuſurro prætermeantis riuuli, ſed ſermonibus ad vicẽ aquarũ operantibus, ſupra nitorem aquarũ perſpicuis, & omni puriorib᷑ niue, illis vtiq; ſermonibus quibus dixiſti per Eſaiam: Si fuerint peccata veſtra Eſaiæ. 1. ſicut phœnicium, vt niuem dealbabo. Eſt etiam poculum quo ſecreta mentis mundare conſueſti. Poculum non naturæ veteris, nec ex vite ſolẽni, ſed poculum nouum de cœlo delatũ, in terra expreſſum ex illo botrione peregrino, qui ſicut vua de vite, ita ille in carne crucis pepẽdit è ligno. Ex C hoc ergo botrione eſt poculũ quod lætificat cor hominis, ſobrietatem inebriat, crapulam fidei & veræ religionis exhalat, crapulam caſtitatis infundit. Hoc igitur poculo domine meus, domini aures Auguſti mentis emunda, vt ſicut poculo naturali homines inebriati quietem diligunt, timorem mortis expellunt, iniurias nõ ſentiunt, aliena non quærunt, ſuorum obliuiſcuntur, ita etiam poculo tuo crapulatus pacem diligat, & fidei exultatione ſecurus mortem infidelitatis ignoret, patientiam charitatis exhibeat, ſacrilegia aliena non teneat, fidem etiam pignoribus ſuis præferat, ſecundum quod ſcriptum eſt: Relinque omnia tua, & veni Matth. 19. ſequere me. Hoc poculo domine Ieſu ſenſus etiã noſtros dilue, vt te adoremus, te colamus viſibilium & inuiſibilium creatorem. Non poteſt ergo inuiſibilis aut bonus non eſſe, qui id etiam tuis operibus contuliſti.

FINIS.

CAPITA LIBRI SECVNDI DE FIDE.

Quod Arriani bonum dei filium negent.	Cap. I.
De vero & bono dei filio.	Cap. II.
De omnipotenti dei filio.	Cap. III.
De domino maieſtatis dei filio.	Cap. IIII.

DIVI

Diui Ambroſij MEDIOLANEN. EPISCOPI *de fide ad Gratianum Auguſtum* *Liber II.*

PROLOGVS.

SAtis, vt arbitror, libro ſuperiore ſã
ᴄ͂te Imperator edoctum eſt ſempi-
ternum eſſe deum dei filium, non
diſſimilem patri, genitum, nõ crea-
tum. Deum quoque verum dei filiũ
ſcripturarum loctionibus approba-
uimus, & apertis maieſtatis ſuæ in-
diciis deſignatum. Itaque quamuis
iſta ad fidem copioſe redundantia B
ſint, quod à fontis meatu magnitudo plerumque decurrẽtis
fluminis æſtimatur, tamen quo plurius niteat fides, tripartita
videtur deriuanda diſtinctio. Sunt enim euidentia indicia
quæ proprietatem deitatis oſtendunt, Sunt quæ ſimilitudi-
nem patris & filij, Sunt etiam quę perſpicuam diuinæ maie-
ſtatis exprimunt vnitatem. Proprietatis itaque ſunt, gene-
ratio, deus, filius, verbum. Similitudinis, ſplẽdor, character,
ſpeculum, imago. Vnitatis æternæ, ſapientia, virtus, veritas,
vita. Hęc indicia ita dei filium ſignãt, vt ex his & ſempiter-
num patrem eſſe cognoſcas, nec ab eo filium diſcrepantem.
Ex eo enim qui eſt generatio, ex ſempiterno deus, ex patre
filius, ex deo verbum, ſplendor gloriæ, character ſubſtãtię,
ſpeculum dei, maieſtatis imago, de bono bonitas, de ſapiẽte
ſapientia, de forti virtus, de vero veritas, de viuente vita.
Concordant igitur patris & filij indicia, quibus non diſcre-
pare inter ſe, ſed vnius maieſtatis eſſe nemo dubitauerit.
Quorum ſingulorum proferremus exempla nominum, niſi
coartandi ſermonis ſtudio teneremur. His duodecim tan- C
quam lapidibus precioſis fidei columna conſurgit. Hi ſunt
enim precioſi illi lapides, ſardius, iaſpis, ſmaragdus, chry-
ſolithus, & cæteri, quibus ſancti Aarõ, illius vtique qui fi-
Exod. 28. gurã geſſit Chriſti, veri ſcilicet veſtimẽtũ ſacerdotis inte-
xitur, circundati auro lapides, & ſculpti de nominibus fi-
liorum Iſrael, duodecim lapides ſibi inuicem cohærentes.
Nã ſi eos aliquis ſeparet aut ſecernat, omnis fidei ſtructura
diſſoluitur. Itaque principiũ fidei noſtræ eſt, ſcire quod ge
nitus eſt dei filius. Si genit' nõ eſt, nec filius eſt. Nec ſatis eſt
dixiſſe filium, niſi & vnigenitum filiũ deſignaueris. Si crea-
tura eſt, deus non eſt: ſi deus nõ eſt, nec vita eſt: ſi nõ eſt vi-
ta, nec veritas eſt. Ergo tria illa, id eſt, generatio, filius, vni-
genitus, principaliter & proprie indicant ex deo filiũ. Tria
ſequẽtia, id eſt, deus, vita, veritas, virtutem eius manifeſtãt,
qua condidit & fęcit ſubſiſtere creaturam. In ipſo enim vi-
Acto. 17. uimus, mouemur & ſumus, ſicut ait Paulus. Et ideo in illis
tribus proprietas filij, in iſtis aliis paternæ ac filij operatio-
nis vnitas declaratur. Imago quoque & ſplendor & chara- D
cter dicitur dei filius, quia hæc incomprehenſibilem & in-
ueſtigabilem paternæ diuinitatem maieſtatis in filio, & ex-
preſſam ſimilitudinem reuelarunt. Hæc quoque tria vide-
mus ad ſimilitudinem pertinere. Reliquum eſt virtus, ſa-
pientia, iuſtitia: vt his ſingulis operationibus ęternitas pro-
baretur. Hoc igitur eſt illud veſtimentum precioſis lapidi-
bus adornatum, hic veri amictus eſt ſacerdotis, hæc veſtis
nuptialis, hic textus propheticus, qui bene nouerit iſta con
texere. Neq; vilis iſta textura eſt, de qua dominus dicit per
prophetam: Quis dedit mulieribus texturæ ſapientiã? Nec
cõmunes iſti lapides, lapides vt legimus ſupplemẽti. Omnis
enim in eo perfectio eſt, ſi nihil deſit lapidis cõpoſiti & cir
cundati auro, intelligibili ſcilicet natura. Si eos bene mens
noſtra componat, naturaliſque ſenſus probabili ratione cõ-
paginet. Denique quàm non mediocres lapides ſint, lectio
docet: quod cum alij alia viliora deferrent, iſtos tamen lapi
des ſuper humeros ſuos religioſi principes attulerunt, ex
quibus fecerunt rationale opus textile. Textile enim opus

A eſt quando fidei ſacta concordãt. Nec me aliquis errare pu
tet, quia ſupra tripertitã de quaternis, ſubter vero quadri-
pertitam de ternis feci diſtinctionẽ. Boni operis gratia per
diuerſas plus placet formas. Bona enim & illa quæ textrinũ
indumenti ſacerdotalis oſtendit, vel lex ſcilicet, vel eccle-
ſia, quæ binas veſtes fecit viro ſuo, ſicut ſcriptum eſt, vnam
operis, alteram mẽtis, fidei intexens factorúmque velami-
na. Itaque alibi, ſicut legimus, aurũ prætexit, & poſtea hya-
cinthum ac purpuram cum cocco ſubiungit & byſſo. Rur-
ſus alibi ex hyacintho & cæteris prius floſculos format, au-
rumque ſubnectit, & vnus eſt habitus ſacerdotis, vt iiſdem
coloribus micans, gratiæ decoriſque diuerſitas, ordinis di-
uerſitate reſplendeat. Itaque vt etiam rationis typicæ ſerie
deſignatur,* auro & argento probabili non eſt dubium elo *ſeries digeratur.
quia domini deſignari, quibus fides conſtat. Scriptum eſt e-
nim: Eloquia domini eloquia caſta, argentũ igne examina- Pſalm. 11.
tum, probatum, terræ purgatum ſeptuplũ. Hyacinthus au-
tem aëris habet ſimilitudinem, quẽ ſpiramus, & cuius car-
B pimus flatum. Purpura quoque ſpeciem aquarũ exprimit.
Per coccum ignis intelligitur, terra per byſſum, hæc enim
ex terra gignitur. Ex his autem quatuor elementis corpus
ſubſiſtit humanum. Siue ergo mentis fidei præcedente con
cinentia, corporis ſacta ſubnectas: ſiue facta pręcedãt, & fi-
des aſtipuleſ comes religioſa factorũ, hic religioſi ornatus
antiſtitis, hoc velamen eſt ſacerdotis. Bona ergo fides, cum
pulchro operum renitet ornatu: de qua vt ad ſummam lo-
quar, definitiones iſtę ſunt, quæ non queunt ſolui. Si ex ni-
hilo eſt, non eſt filius. Si creatura eſt, non eſt creator. Si fa-
ctura eſt, non eſt omnium factor. Si diſcens, non præcogni-
tor. Si accipiẽns, non eſt perfectus. Si proficiẽs, nõ eſt deus.
Si diſſimilis, nõ imago. Si per gratiã, non per naturam. Si bo
nitatis expers, author malitiæ. Nemo bonus niſi vnus deus. Matth. 19.

Quod Arriani bonum filium dei negent. Cap. I.

STupeo itaque ad reliqua ſancte Imperator, & to
to corpore animóque deficio, eſſe aliquos homi-
nes, vel potius non homines, ſed humana adoper-
C tos ſpecie, intus autẽ dementiæ beſtialis, qui poſt
tanta domini & tam diuina beneficia bonum negent eſſe au
thorem bonorum. Scriptum eſt, inquiunt. Nemo bonus niſi Marci. 10.
vnus deus. Scriptum eſt, agnoſco, ſed litera errorem non ha
bet, vtinam Arriana interpretatio non haberet. Apices ſine
crimine ſunt, ſenſus in crimine. Dictũ domini ſaluatoris a-
gnoſco. Sed conſideremus quando dicat, cui dicat, qua cir-
cunſpectione dicat. Dicit vtiq; in hominis forma dei filius,
& dicit ſcribæ, ei ſcilicet qui magiſtrum bonum dei filium
nominaret, deum negaret, quod ille non credidit. Chriſtus
adiungit vt dei filium non vt bonum magiſtrum, ſed vt bo
num deum credat. Nam ſi vbi vnus deus dicitur, nequaquã
tamẽ dei filius à diuinitatis plenitudine ſeparatur: quomo-
do vbi vnus deus bonus nuncupatur, à plenitudine diuinæ
poteſtatis vnigenitus excluditur? Neceſſe eſt igitur aut deũ
negent dei filium, aut deum bonum eſſe fateantur. Et ideo
circunſpectione cœleſti non dixit: Nemo bonus niſi vnus
pater, ſed nemo bonus niſi vnus deus. Pater enim propriũ
D generantis eſt nomẽ, deus autem vnus eſt, nequaquam dei-
tatẽ trinitatis excludit, & ideo natura laudatur. Bonitas er-
go in natura eſt dei, & in natura dei etiã dei fili'. Et ideo nõ
quod ſingularitatis, ſed quod trinitatis eſt prædicatur. Nõ
igitur à domino bonitas negatur, ſed talis diſcipulus reſu-
tatur. Nam cum ſcriba dixiſſet: Magiſter bone: reſpondit
dominus: Quid me dicis bonum? id eſt, quem deum nõ cre-
dis? Non eſt ſatis vt bonum dicas. Non tales ego quæro di-
ſcipulos qui me magis ſecundum hominem magiſtrum bo-
num quàm ſecundum diuinitatem deum bonum credant.
Sed nolo prærogatiua naturę ſuę & priuilegio poteſtatis v-
tatur. Non dicatur bonus, ſi non meretur à nobis. Si hoc nõ
meretur operibus, ſi beneficiis non meretur, abdicetur ſuæ
iure naturæ, ſubdatur noſtro iudicio. Qui iudicatur' de nõ
bis eſt, non dedignatur iudicari, vt iuſtificetur in ſermoni- Pſalm. 50.
bus ſuis, & vincat cum iudicatur. Hiccine ergo non bonus, Pſalm. 12.
qui bona tribuit mihi? Hiccine non bonus, qui cum ſexcẽ-
ta milia populi Iudæorum perſecutoribus ſuis cederẽt, de-
hiſcentẽ ſubito rubri maris ęſtum indiuidua aquarum mole
diuiſit,

diuiſit, vt fideles circumfuſa vnda muniret, infidos refuſa A
Num.20. demergeret? Hiccine nõ bon⁹, cuius imperio maria ſolida-
ta fugiẽtibus, ſaxa humefacta ſitiẽtibus, vt opus veri agno-
ſceretur authoris, cum humor rigeſceret, petra inundaret?
1.Corin.10. Quod vt agnoſceres opus Chriſti, Apoſtol⁹ dixit: Petra au-
tem erat Chriſtus. Hiccine non bonus, qui tam innumera
Pſal.77. populi milia, ne qua inceſſeret fames, in deſerto pauit pane
Sapien.16 cœleſti, ſine vſu laboris, cum fructu quietis, ita vt entũ per
quadraginta annos nec veſtimẽta veteraſcerẽt, nec calcea-
menta tererentur, inſtar infidelibus futuræ reſurrectionis
oſtendens, quod nec factorum decora ſplendidorum, nec
circunfuſæ virtutis nitor, nec vitæ curſus periret humanæ.
Hiccine non bonus, qui nobis cœlum fecit eſſe quod terra
eſt, vt ſicut in cœlo quaſi in ſpeculo quodam, ſtellarum lu-
centium reſulgent globi, ita etiam Apoſtolorum & marty-
rum & ſacerdotum vice ſtellarum ſplendentium toto illu-
ceſcerent chori mundo? Ergo non ſolum bonus, ſed etiam
paſtor bonus, hoc eſt, non ſibi tantum, ſed etiam ouibus ſuis B
Ioan.10. bonus. Bonus enim paſtor animam ſuam ponit pro ouibus
ſuis. Poſuit plane animam ſuam, vt noſtram leuaret. Sed pro
Ibidem. diuinitatis poteſtate poſuit & ſumpſit, ſicut ſcriptũ eſt: Po-
teſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatẽ habeo
ſumendi eam. Nullus eam tollit à me, ſed ego à memetipſo
pono eam. Vides bonitatem, quia ſpõte poſuit: vides pote-
ſtatem, quia ſumpſit. Et tu bonum negas, cum ipſe de ſe in
Mat.20. euãgelio dixerit, Si ego bonus, quare oculus tuus nequam?
Ingrate, quid agis? Bonũ negas per quem bona ſperas, ſi ta-
men credas? Bonum negas qui dedit nobis quæ oculus non
Eſaiæ.64. vidit, nec auris audiuit? Nec in bonum credam? Bonum eſt
1.Corin.2. enim confiteri domino. Mihi expedit vt domino cõfitear.
Pſalm.117. Scriptum eſt enim: Confitemini domino, quoniam bonus.
Mihi expedit vt iudicem meum bonum arbitrer. Dominus
enim bonus iudex domui Iſrael. Ergo ſi iudex, dei filius v-
tique: quoniã iudex dominus, & deus bonus eſt. Iudex au-
tem dei filius eſt, & deus bonus iudex dei filius. Si fortaſſe
non credas aliis, non credas filio: audi patrem dicentẽ: Eru- C
Pſalm.44. ctauit cor meum verbum bonum. Bonum ergo verbum eſt
Ioan.1. verbum hoc de quo ſcriptum eſt, Et verbũ erat apud deũ,
& deus erat verbum. Ergo ſi verbum bonum eſt, filius au-
tem dei verbum eſt: bonus vtique deus eſt dei filius, etiã ſi
non placeat Arrianis. Erubeſcãt aliquando. Iudęi dicebãt:
Ioan 7. Bonus eſt. etſi alij dicebant, non eſt: alij dicebant tamen,
bonus eſt, & vos omnes bonum negatis. Bonus eſt, qui pec-
Ioan.1. tum vnius donat, & bonus non eſt, qui peccatum mun-
di abſtulit? De ipſo enim dictum eſt, Ecce agnus dei, ec-
Cantic.1. ce qui tollit peccatum mundi. Sed quid dubitamus? Cre-
didit iam Eccleſia bonum, & confeſſa eſt dicendo: Oſcu-
letur me ab oſculo oris ſui, quoniam bona vbera tua ſuper
Cantic.7. vinum. Et alibi, Et fauces tuæ tanquàm vinum optimum.
Bonus ergo ille nos legis & gratię nutriuit vberibus, cœle-
ſti curas hominum prædicatione demulcẽs. Et nos bonum
negamus, cum ſit imago bonitatis, exprimens æternæ in ſe-
Sapien.7. bonitatis effigiem? ſicut & ſupra oſtendimus ſcriptum, quia
ipſe eſt ſpeculum ſine macula, & imago bonitatis illius.

De vero & bono deo dei filio. *Cap. II.*

1.Corin.8. SEd quid vobis videtur, qui bonũ & verum deũ D
dei filium denegatis, cum ſcriptum ſit, quòd nul-
lus deus niſi vnus? Nam & ſi ſunt qui dicãtur dii,
an inter eos Chriſtum annumeratis qui dicuntur
& non ſunt? cum ſpeciale ſit eius, vt ſemper ſit, & pręter ip-
ſum bonus & verus alius deus non ſit: quoniam in ipſo eſt
deus: ſpeciale autem etiam patris ſit, vt poſt ipſum verus a-
lius deus non ſit, quia vnus deus. Nec iuxta Sabellianos pa-
trem filiúmque confundens, nec iuxta Arrianos patrem fi-
liúmque ſecernens. Pater enim & filius diſtinctionẽ habẽt,
vt pater & filius ſeparationem diuinitatis non habent.

De omnipotente dei filio. *Cap. III.*

ITaque cum verus & bonus dei filius, vtique om-
nipotens deus dei filius. Num hinc quoque dubi-
Exod.15. tari poteſt? Supra diximus lectum quia deus om-
nipotens nomen eſt ei. Ergo quia filius dominus,
dominus autẽ omnipotens: omnipotẽs eſt dei filius. Sed ac-
Apoca.1. cipe etiam eam de qua dubitare nequeas lectionẽ. Ecce ve-
A nit, inquit, cum nubibus, & videbit eũ omnis oculus, & qui
eum compunxerunt, & plangẽt ſe ſuper eum omnes tribus
terræ, etiam amen. Ego ſum alpha & ω, dicit dominus Ieſus,
qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt omnipotens. Quem
igitur compunxerunt, & quem ſperamus eſſe venturũ, niſi
filium dei? Ergo omnipotens dominus & deus etiam Chri-
ſtus eſt. Accipe aliud ſancte Imperator, accipe Chriſtũ lo-
quentem. Hæc dicit dominus omnipotens: Poſt honorẽ mi- Zacha.2.
ſit me ſuper gentes quæ deprædauerunt vos: quoniam qui
tãgit vos, quaſi qui tangit pupillam oculi eius. Quia ecce e-
go inĳcio manum meam ſuper eos qui deprædauerunt vos,
& erunt in prædam qui prædauerunt eos, & ſcient quia do-
minus omnipotens miſit me. Vtique qui dicit, dominus eſt
omnipotens: & qui miſit, dominus eſt omnipotẽs. Ergo &
patris & filij omnipotentia, ſed tamen deus vnus omnipo-
tens, quia vnitas poteſtatis eſt. Atq; vt ſcias Imperator Au-
guſte Chriſtum eſſe qui loquutus eſt & in prophetis & in
B Euãgelio, tanquàm in prædeſtinatione Euangelij per Eſaiã
dicit: Ipſe qui loquebar, aſſum. hoc eſt, aſſum in Euangelio Eſaiæ.52.
qui loquebar in lege. Deinde alibi, Omnia quæ pater ha- Ioan.16.
bet, mea ſunt. Quę ſunt omnia? Non vtique loquutus eſt de
creatis. hæc enim omnia facta ſunt per filiũ. Sed ea quæ pa-
ter habet, id eſt, ęternitatem, maieſtatem, diuinitatẽque na-
ſcendo poſſidet. Ergo cum qui omnia habet quæ pater ha-
bet, (ſcriptum eſt enim: Omnia quę pater habet, mea ſunt)
omnipotẽtẽ eſſe dubitare nõ poſſumus. Nec vereor, ne quia
ſcriptũ eſt de deo, Beatus & ſolus potens ne, ab eo dei filius 1.Timo.6.
ſeparetur, cum ſcriptura deum ſolum potentem dixerit, nõ
patrem ſolum, & ipſe de Chriſto deus pater aſſerat per pro-
phetam, Poſui adiutorium ſuper potentem. Non ergo pater Pſalm.88.
ſolus potens, ſed potens etiam dei filius. In patre enim lau-
datur & filius. Certè oſtẽdat aliquis quid ſit quod nõ poſſit
dei filius. Quis ei adiutor cũ cœlum faceret, fuit? Quis ad-
iutor cum conderet mundum? An qui in conſtitutione an-
gelorum & dominationum adiutore non eguit, eguit vt ho-
C minem liberaret? Scriptum eſt, inquiunt, Pater, ſi poſſibile Matth.26.
eſt, transfer à me calicem hunc. Et ideo ſi omnipotens eſt,
quomodo de poſſibilitate ambigit? Ergo quia omnipotẽtẽ
probaui, probaui vtique ambigere eum de poſſibilitate nõ
poſſe. Verba, inquis, Chriſti ſunt. Verum dicis. Sed quando
& in qua forma loquatur aduerte. Hominis ſubſtantiam ge-
rit, hominis aſſumpſit affectum. Denique ſupra habes quia
progreſſus puſillum procidit in faciem ſuam, orãs & dicẽs:
Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. Non ergo qua-
ſi deus, ſed quaſi homo loquitur. Deus enim poſſibile ali-
quid aut impoſſibile neſciebat? Aut aliquid ĩpoſſibile deo,
cum ſcriptũ ſit: Impoſſibile enim tibi nihil eſt. De quo au-
tem dubitat, de ſe, an de patre? De eo vtique cui dicit, trãſ-
fer: dubitat hominis affectu. Ergo propheta non putat ali-
quid impoſſibile deo. Propheta non dubitat, & filium du-
bitare tu credis? Num intra homines conſtitues deũ? Et du-
bitat de patre deus, & de morte formidat? Timet ergo Chri-
ſtus: & dum Petrus non timeat, Chriſtus timet? Petrus di-
cit, Animam meam pro te ponã. Chriſtus dicit, Anima mea Ioan.13. Ioan.12.
turbatur. Vtrumque verum eſt, & plenum vtrũque ratio-
D nis, quod & ille qui eſt inferior, non timet: & ille qui ſupe-
rior eſt, gerit timentis affectum. Ille enim quaſi homo vim
mortis ignorat, iſte quaſi deus in corpore conſtitutus fragi-
litatem carnis exponit, vt eorum qui ſacramentum incar-
nationis abiurant, excluderetur impietas. Denique & hæc
dixit, & Manichęus non credidit, Valentinus negauit, Mar
cion phantaſma iudicauit. Eouſque autẽ hominem quem in
veritate corporis demonſtrabat, æquabat affectu, vt dice-
ret, Sed tamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis. cum vti- Matth.26.
que ſimiliter ſit Chriſti velle quod pater vult, cuius ſimili-
ter eſt facere quod pater facit. Quo loco etiam illa veſtra
quæſtio conticeſcit, quã ſoletis obĳcere, quia dixit domi-
nus, Nõ ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis. Et alibi: Ad hoc de-
ſcendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, ſed vo- Ioan.6.
luntatem eius qui me miſit. Ergo vt quaſi interpoſitis ple-
nioris expoſitionis pauliſper induciis, cur dixerit ſi poſſi-
bile eſt, voluntatis interim liberæ dominũ fuiſſe doceamus.
In tantum proceſſiſtis impietatis, vt negetis quòd filius dei
liberæ

liberę voluntatis ſit. Ae certè ſoletis etiam ſancto ſpiritui
Ioan. 3. derogare, & oegare non poteſtis ſcriptum eſſe: Spiritus vbi
vult ſpirat. Vbi vult, inquit, non vbi iubetur. Ergo ſi ſpiri-
tus vbi vult ſpirar, filius quod vulr non agit? Et certe idem
dei filius in Euangelio ſuo dicit vbi velit ſpirandi ſuppetere
ſpiritui facultatem. Nũquid ergo ſuperiorẽ fatetur, quia illi
1. Corin. 12. licet quod ſibi non licet? Apoſtolus quoque dicit quia om-
nia operatur vous atque idẽ ſpiritus, diuidens ſingulis pro-
ut vult. Prout vult, inquit, hoc eſt, pro liberę voluntatis ar-
bitrio, non pro neceſſitatis obſequio. Et diuidit ſpiritus nõ
mediocria, ſed quæ deus conſueuit operari, gratiam cura-
tionum, & operationem virtutũ. Ergo diuidit ſpiritus pro-
ut vult, filius dei non liberat quem vult? Sed audi etiam ip-
Pſalm. 39. ſum agere quod vult. Dixit enim: Vt faciam volũtatem tuã
Pſalm. 53. deus meus volui. Et alibi: Volũtariè ſacrificabo tibi. Sciuit
ſanctus Apoſtolus Petrus Ieſum in poteſtate habere quæ
vellet, & ideo quum videret ambulare eum ſupra mare, ait:
Matth. 14. Domine ſi tu es, iube me venire ad te ſuper aquam: Petrus
credidit quia ſi Chriſtus iubeat, naturæ poſſir conditio mu
tari, vt humanis ſe ſubiiciat vnda veſtigiis, & diſcrepan-
tium naturarũ poſſit conuenire concordia. Petrus poſcit vt
iubeat, oon vr roget Chriſtus. Chriſtus nõ rogauit, ſed iuſ-
ſit, & factum eſt: & Arrius contradicit? Quid eſt tamẽ quod
Ioan. 5. pater velit, & filius nolit: aut fili' velit, & pater nolit? Pater
quos vult viuificat, & filius quos vult viuificat, ſicut ſcri-
ptum eſt, Dic nunc quos viuificauerit filius: & pater viuifi-
eare noluerit? Cum autem filius quos velit viuificet, & ope-
ratio vna ſit: vides quia non ſolum filius volũtatem patris,
ſed etiam pater filij faciat voluntatem. Quid eſt aurem vi-
uificare niſi per filij paſſionem? Paſſio autem Chriſti, volũ-
tas eſt patris. Quos ergo filins viuificat, per patris viuificat
voluntatem. Vna igitur eſt voluntas. Quæ autem voluntas
patris, niſi vt veniret Ieſus in hunc mundum, & nos mnn-
Matth. 8. daret à vitiis? Audi leproſum dicentem: Si vis, potes me mũ
dare. Reſpondit Chriſtus, Volo. & ſtatim ſequutus eſt effe-
ctus ſanitatis. Vides quia filius arbiter ſuæ voluntatis eſt, &
Chriſti voluntas eadem quæ paterna eſt: quanquàm cum di
Ioan. 16. xerit: Omnia quæ pater babet, mea ſnnt: ſine dubio quia ni-
hil excipitur: qnam pater habet, eandem habet & filius vo-
luntatem. Vna ergo volũtas, vbi vna operaiio. In deo ènim
vna voluntatis ſeries, operationis effectus eſt. Sed alia vo-
luntas hominis, alia dei. Denique vr ſcias vitam in volunta-
te eſſe hominis, quia mortem timemus: paſſionẽ autẽ Chri-
ſti in voluntate diuina, vt pateretur pro nobis: cũ Petrus dn
Matth. 16. minum veller à paſſione reuocare, dominus ait: Nõ ſapis ea
quæ dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum. Suſcepit ergo volun-
tatem meam, ſuſcepit triſtitiam meam. Confidenter triſtitiã
nomino, quia crucem prædico. Mea eſt voluntas quam ſuã
dixit, quia vr bomo ſuſcepit triſtitiam meam, vt homo lo-
Matth. 26. quutus eſt. Ideo ait: Nõ ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis. Mea
eſt triſtitia, quàm nemo ſuſcepit affectu. Nemo enim mori-
turus exulrat. Mihi compatitur, mihi triſtis eſt, mihi dolet.
Ergo pro me & in me doluit, qui pro ſe nihil habuit quod
doleret. Doles igitur domine Ieſu, nõ tua ſed mea vulnera,
non tuam mortem, ſed noſtram infirmitatem, ſicut ait pro-
Eſaiæ. 53. pheta: Quia pro nobis dolet. Et nos domine æſtimauimus
te eſſe in doloribus, cum tu non pro te, ſed pro me doleres.
Et quid mirum ſi pro omnibus doluit, qui pro vno fleuit?
Quid mirum ſi moriturns pro omnibus tædeat, qui Lazarũ
Ioan. 11. reſuſcitaturus illachrymat? Verũ & ibi piæ ſororis lacbry-
mis commouetur, quia mentem bumanam tangebat: & hic
alto operatur effectu, vt ſicut mors eius mortẽ abſtulit, li-
nor eius vlcera noſtra curauit: ita etiam mœrorem noſtrum
mœror eius aboleret. Vr homo ergo dubitat, vt homo tur-
batur. Non turbatur virtus, non turbatur eius diuinitas, ſed
turbatur anima, turbatur ſecundum humanæ fragilitatis aſ-
ſumptionem. Et ideo quia ſuſcepit animam, ſuſcepir & ani-
mæ paſſiones. Noo enim eo quod deus erat, aut turbari aut
Pſalm. 21. mori poſſet. Deniq; deus deus, inquit, meus, quare me de-
Matth. 27. reliquiſti? Vr homo ergo loquitur, meos circunferens me-
tus, quod in periculis poſiti à domino deſeri nos putamus.
Vt homo turbatur, vt bomo flet, vt homo crucifigitur. Sic
Gala. 5. enim & Apoſtolus Paulus dixit: Quia Chriſti carnẽm cru-
A cifixerunt. Et alibi apoſtolus Petrus ait: Chriſto paſſo ſe- 1 Pet. 4.
cundum carnem. Caro igitur eſt paſſa, diuinitas autẽ mor-
tis libera, paſſioni corpus, naturæ humanæ legi eõceſſit. An
vero mori diuinitas poteſt, cum anima non poſſit? Nolite, Matth. 10.
inquit, timere eos qui corpus poſſunt occidere, animam au-
tem non poſſunt. Si ergo anima occidi oon poteſt, quomo-
do diuinitas poteſt?

De domino maieſtatis dei filio. *Cap. IIII.*

VNde illud quod lectum eſt dominum maieſtatis
crucifixum eſſe, non quaſi in maieſtate ſua cru-
cifixum putemus: ſed quia idem deus, idẽ homo:
per diuinitatem deus, per ſuſceptionẽ carnis ho-
mo Ieſus Chriſtus: dominus maieſtatis dicitur crucifixus,
quia cõſors vtriuſque naturę, id eſt humanæ atque diuinæ,
in natura hominis ſubiit paſſionem, vt indiſcretè & domin'
maieſtatis dicatur eſſe qui paſſus eſt, & filius hominis, ſicut
ſcriptum eſt, qui deſcendit de cœlo. Per naturam igitur ho
minis & dubitauit & tęduit & reſurrexit. Quod enim ceci-
dit, hoc reſurrexit per naturam hominis. Dicit etiam illud
B de quo calumniari ſoleot, quia dictum eſt: Vado ad patrẽ, Ioan. 14.
quoniam pater maior me eſt. Quomodo vadit niſi per mor
tem, & venit niſi per reſurrectionem? Denique addidit, vt
de aſſumptione ſe dixiſſe ſignaret: Propterea dixi vobis
priuſquam fiat, vr cum ſactum fuerit, credatis. Loquebatur
enim paſſionem ſui corporis & reſurrectionẽ, per quã cre-
dere cœperant qui ante dubitabant. Neq; enim deus de lo-
co ad locum trãſit: qui vbique ſemper eſt. Vt homo eſt qui
vadit, ipſe eſt qui venit. Denique & alibi dicit: Surgite ea-
mus, inquit. In eo ergo vadit & venit, quod eſt cõmune no-
biſcum. Nam quomodo poteſt minor eſſe deus, cum deus
perfectus & plenus ſit? Sed minor in natura bominis: & mi-
raris, ſi ex perſona hominis patrem dixit maiorẽ, qui in per-
ſooa hominis ſe vermẽ dixit eſſe, noo hominem? Dixit e-
nim: Ego autem ſum vermis, & nõ bomo. Et alibi: Sicut o- Pſalm. 21.
C uis ad occiſionem ductus eſt. Si in boc minorem dicis, ne- Eſaiæ. 53.
gare non poſſum. Sed vt verbo vtar ſcripturæ, non minor
natus, ſed minoratus eſt, boc eſt, minor factus eſt. Quomo-
do autem minor factus, niſi quia cum in forma dei eſſet, nõ Philipp. 2.
rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum
exinaniuit? Nõ amittens vtiq; quod erat, ſed aſſumẽs quod
nõ erat, quia formam ſerui accepit. Deniq; vt ſciremus per
ſuſceptionem corporis minoratum, de bomine Dauid pro-
phetauit, dicẽs: Quid eſt homo quod memor es eius, aut fi- Pſalm 8.
lius hominis, niſi quia viſitas eũ? Minoraſti eum paulomin'
ab angelis. Hoc ipſum interpretatus Apoſtolus, ait: Nã pau Hebr. 2.
lominus minoratum ab angelis videmus Ieſum propter paſ
ſionem mortis, gloria & honore coronatũ, vt ſine deo pro
omnibus guſtarer mortem. Non ſolum ergo à patre, ſed e-
tiam ab angelis minor filius dei ſactus eſt. Et ſi hoc ad præ-
iudiciũ trahis: num ergo filius in natura dei minor eſt, quàm
ſui angeli qui ei ſeruiunt & miniſtrãt? Ita dum minorẽ vul-
tis aſſerere, impietatem incurritis, vt angelorum naturã dei
filio præferatis. Sed non eſt ſeruus ſupra dominum ſuũ. De- Matth. 10.
D nique & in carne conſtituto angeli miniſtrabant, vt nihil ei Matth. 4.
agnoſcas per naturam corporis imminutum. Neque enim
deus ſui pati potuit detrimentum: cum id quod adſumpſit
ex virgine, nec acceſſio diuinę nec deminutio poteſtatis ſit.
Non eſt ergo ſecundum diuinitatem minor, qui plenitudi-
nem babet diuinitatis & gloriæ. Maior enim & minor in iis
quæ corporalia ſunt, diſtingui ſolent. Aut ſtatu maior, aut
plenitudine, aut certe ætate. vacant enim iſta vbi de diuinis
tractatus inducitur. Maior etiã vulgo dici ſolet qui aliquẽ
inſtituit & informat. In dei autem ſapientia non cadit vr in-
ſtituta ſit alterius diſciplinis, cum ipſa diſciplinarum omniũ
tradiderit inſtitutum. Quam bene autem poſuit Apoſtolus,
quod ſine deo pro omnibus guſtauerit mortem, ne diuini- Hebr. 2.
tatis illam paſſionem putaremus fuiſſe, noo carnis. Ergo ſi
non inuenerũt quemadmodum poſſent probare maiorem,
non verbis calumnientur, ſed verborum rationem requi-
rant. Ego illos interrogo: quo putent eſſe maiorem, ſi quia
pater eſt, eo maiorem putant. Sed noo hic ætas & tempus,
neque canities patris, & filij pueritia eſt. Hæc enim maiorẽ
ſolent facere patrem. Cæterum pater & filius, generantis &
nati

nati nomina ſunt, quæ non videntur ſeparare, ſed iungere. A
Non enim pietas naturæ detrimentum eſt. Nãque homines
ſibi inuicem conciliat neceſſitudo, nõ ſeparat. Itaque ſi nec
de natura afferre poſſunt aliquam quæſtioné, vel teſtimo-
niis credant. Denique filium non eſſe eo minorem quia fi-
lius eſt, Euangeliſta teſtatur, & æqualem eſſe quia filius eſt,
Ioan. 5. ipſe ſignificat dicens: Propterea enim volebant eum occi-
dere Iudæi, quia non ſolum ſoluebat ſabbatum, ſed & patré
proprium dicebat deum, æqualem ſe faciens deo. Non Iu-
dæi hoc dicunt, ſed euangeliſta teſtatur, quod æqualem ſe
faciebat deo, proprium ſe filium dei dicens: Non enim ſcri-
ptum eſt ex perſona Iudæorum dicentium: Propterea vo-
lebant eum Iudæi occidere, ſed Euangeliſta ex ſua perſona
Ibidem. dicit: Propterea enim volebant illum Iudæi occidere. Et
interpretatus eſt cauſſam, Ideo Iudæos ad necem eius eſſe
commotos, quod cum & ſabbatum quaſi deus ſolueret, &
deum patrem ſibi proprium vindicaret, non ſolum in ſolu-
tione ſabbati maieſtatem diuinę poteſtatis, ſed etiã in patris
proprij nomine ius ſibi æternæ ęqualitatis aſciſceret. Qui-
bus aptiſſimè reſpõdit dei filius, vt & dei ſe filium, & æqua-
lem probaret. Quæcũque, inquit, pater fecerit, eadem & fi- B
Ioan. 5. lius facit ſimiliter. Filius igitur patri & dicitur & probatur
æqualis. Bona æqualitas, quæ & differentiam diuinitatis ex-
cludit, & cum filio patrem ſignat, cui filius ſit æqualis. Non
eſt enim diuerſa nec ſingularis æqualitas, quia nemo æqua-
lis ipſe ſibi ſolus eſt. Ergo Euangeliſta interpretatus eſt
quid ſit proprium filium dei ſe dicere, hoc eſt, æqualem ſe
Philip. 2. facere deo. Vnde id ſequutus Apoſtolus dixit: Non rapinã
arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo. Quod enim quis non ha
bet, rapere conatur. Ergo non quaſi rapinã habebat æqua-
litatem cum patre, quam in natura ſui tanquam deus & do-
minus poſſidebat. Vnde addidit, Formam ſerui accepit.
Contrarius vtique ſeruus æquali. Aequalis ergo in dei for-
ma, minor in ſuſceptione carnis, & hominis paſſione. Nam
quomodo eadẽ poſſet minor eſſe æqualiſque natura? Quo-
modo autem ſi minor eſt, eadẽ ſimiliter facit quæ pater fa-
cit? Nam quemadmodum eadem operatio diuerſæ eſſet po
teſtatis? Nunquid ſic poteſt minor quemadmodum maior
operari, aut vna operatio poteſt eſſe vbi diuerſa ſubſtantia
eſt? Itaque accipe Chriſtum ſecundum diuinitatem mino- C
Gene. 22. rem non poſſe dici. Ipſe loquitur ad Abraham: Per meip-
ſum iuraui. Oſtendit autem apoſtolus eum qui iurauit per
Hebr. 6. ſe, minorem eſſe non poſſe. Itaque ſic ait: Abrahæ cum re-
promiſiſſet deus, quoniam nullum alium maiorem habebat,
iurauit per ſeipſum, dicens: Niſi benedicendo benedixero
te, & multiplicando multiplicauero te. Ergo maiorem non
habuit Chriſtus, & ideo per ſe iurauit. Et bene addidit:
Homines enim per maiorem iurant, quia homines maiorem
habent, deus non habet. Aut ſi volunt de patre dictum vi-
deri, reliqua non cohærent. Neque enim pater viſus eſt A-
brahæ, & deo patri pedes lauit, ſed in eo futuri hominis eſt
Ioan. 8. figura. Denique dei filius dixit: Abraham diem meum vi-
dit, & gauiſus eſt. Ipſe eſt ergo qui per ſe iurauit, quem A-
braham vidit. Et reuera quomodo maiorem habet, qui di-
uinitate cum patre vnum eſt? Quod enim vnũ eſt, diſſimile
non eſt. Inter maiorem autem minorémque diſcretio eſt.
Ergo de filio & de patre præſentis docet lectionis exem-
plum, quia nec pater minorem habet, nec maioré dei filius,
cum in patre & filio nulla diſtantia diuinitatis ſit, ſed vna D
maieſtas. Nec illud ſane metuo quod ſolent obtendere mi-
norem eſſe quia miſſus eſt. Si enim & minor non docetur,
& honorificentiæ docetur æqualitas, cum ita omnes hono-
rificent filium ſicut honorificant patrem, conſtat eo mino-
rem non eſſe qui miſſus eſt. Nõ ergo humani ſermonis an-
guſtias, ſed verborum charitatem intuere, operibus crede.
Conſidera quia dominus noſter Ieſus Chriſtus in Eſaia lo-
quutus eſt, ab ſpiritu ſancto eſſe ſe miſſũ. Nũquid ergo ſpi-
ritu minor fili' quia miſſus ab ſpiritu eſt? Habes igitur ſcri-
Eſaiæ. 48. ptũ quod fili' à patre & ſpiritu eius dicat eſſe ſe miſſũ. Ego
ſum, inquit, primus, & ego in æternum, & manus mea fun-
dauit terram, dextera mea ſolidauit cœlum. Et infra: Ego
loquutus ſum, ego vocaui, ego adduxi eum, & proſperum
iter eius feci. Accedite ad me, & audite hæc, non in occul-

to ab initio locutus ſum. Cum fierent, illic eram: & nunc do
minus miſit me, & ſpiritus eius. Vtique qui cœlum fecit &
terram, ipſe dicit à domino & ſpiritu eius eſſe ſe miſſum.
Videte ergo quod ſimplicitas ſermonis, non iniuria miſ-
ſionis ſit. Ipſe igitur miſſus à patre, ipſe eſt miſſus ab ſpiritu.
Et vt agnoſcas nullam maieſtatis eſſe diſtantiam, etiam fi-
lius ſpiritum mittit, ſicut ipſe dixit: Cum venerit autem pa Ioan. 15.
racletus quem ego mittam vobis à patre meo, ſpiritum ve-
ritatis, qui à patre meo procedit. Hunc eundem paracletũ
& à patre eſſe mittendum ſupra poſuit, dicens: Paracletus Ioan. 14.
autem ſpiritus ille ſanctus, quem mittet pater in nomine
meo. Vide vnitatem, quia quem deus pater mittit, mittit &
filius. Et quem mittit pater, mittit & ſpiritus. Aut ſi volunt
filium miſſum, quia dexteram patris filium legimus, ipſi de
patre quod de filio abnuunt, fatebuntur: niſi forte aut alte-
rum ſibi patrem, aut alterum ſibi filium inueniant Arriani.
Sileant igitur inanes de ſermonibus quęſtiones, quia regnũ
dei, ſicut ſcriptum eſt, non in perſuaſione verbi eſt, ſed in 1. Cor. 2.
oſtenſione virtutis. Seruemus diſtinctionem diuinitatis &
carnis. vnus in vtraque loquitur dei filius, quia in eodem v-
B traque natura eſt. Et ſi idem loquitur, non vno ſemper lo-
quitur modo. Intende in eo nunc gloriam dei, nunc homi-
nis paſſiones, quia quaſi deus loquitur quę ſunt diuina, quia
verbum eſt: quaſi homo dicit quę ſunt humana, quia in mea
ſubſtantia loquebatur. Hic eſt panis viuus, qui deſcẽdit de
cœlo. Panis hic caro eſt, ſicut ipſe dixit: Hic panis quẽ ego Ioan. 6.
dabo, caro mea eſt. Hic eſt qui deſcẽdit, hic eſt quem pater
ſanctificauit, & miſit in hunc mundum. Hæc ipſa litera nos
docet, ſanctificatione nõ diuinitatẽ eguiſſe, ſed carnẽ. De-
nique ipſe dominus dixit: Et ego memetipſum ſanctifico
pro ipſis. vt agnoſcas quod & ſanctificatur in carne ꝓ no-
bis, & diuinitate ſanctificat. Hic idem eſt quem pater miſit, Gala. 4.
ſed factum ex muliere, factum ſub lege, vt Apoſtol' dixit.
Hic eſt qui ait: Spiritus domini ſuper me: propter quod vn- Lucæ 4.
xit me: euangelizare pauperibus miſit me. Hic eſt qui dicit:
Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit. Si quis vo Ioan. 7.
luerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina v-
trum ex deo eſt, an ego à meipſo loquar. Alia ergo ex deo
doctrina, alia ex homine. Itaque Iudæi cum doctrinam
C eius ſecundum hominem quærerent & dicerent, Quomo-
do hic literas nouit, cum non didicerit? reſpondit Ieſus &
dixit: Mea doctrina non eſt mea. Nam cum ſine eruditio- Ibidem.
ne literarum doceat, nõ quaſi homo, ſed potius vt deus vi-
detur docere, qui doctrinam non didicerit, ſed inuenerit.
Adinuenit enim omnem viam diſciplinæ, vt ſupra lectum
eſt. Nam vtique de filio dei dictũ eſt: Hic eſt deus noſter, Baruch, 3.
& non æſtimabitur alius ad eum, qui adinuenit omnẽ viam
diſciplinæ. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus
conuerſatus eſt. Quomodo ergo ſecundum diuinitatem do
ctrinam ſuam non habet, qui adinuenit omnem viam diſci-
plinæ antequam videretur in terris? aut quomodo minor,
de quo dictum eſt: Non æſtimabitur alius ad eum? Vtique
incomparabilis dicitur, ad quem nemo alius æſtimari po-
teſt. Sed ita incomparabilis, vt & patri nequeat anteferri.
Quod ſi de patre dictum putant, impietatem Sabellij non
euadent, vt patri ſuſceptionem humanæ carnis attribuant.
Proſequamur ſequentia. Qui à ſemetipſo, inquit, loquitur, Ioan. 7.
gloriam ſuam quærit. Vide vnitatem, quæ & patrem ſignat
D & filium. Non poteſt non eſſe qui loquitur, ſed non poteſt,
à ſemetipſo eſſe quod loquitur, in quo naturaliter ex patre
ſunt omnia. Quid eſt autem, Gloriam ſuam quęrit? Hoc eſt,
non diuiſam à patre gloriam. Nam vtique & verbum deus
habet gloriam. Denique dicit: Vt videant gloriam meam.
Sed illa verbi gloria, eadem patris gloria eſt, ſicut ſcriptum
eſt: Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Ita igi- Philip. 2.
tur ſecundum diuinitatem dei filius ſuam gloriam habet, vt
patris & filij vna ſit gloria. Non eſt ergo minor in claritate,
quia vna gloria. Non minor diuinitate, quia plenitudo di- Coloſ. 2.
uinitatis in Chriſto eſt. Et quomodo, inquit, ſcriptum eſt:
Pater, venit hora, clarifica filium tuum? Qui hoc dicit, cla- Ioã. 17.
rificatione, inquit, indiget. Hucuſque oculos habes, quod
reliquum eſt non legiſti. Sequitur enim: Vt filius tuus cla-
rificet te. Nunquid & pater indiget, quia clarificandus à fi-
lio eſt?

hoeſt? Pari modo obedientiam filio obiicere ſolent, quia A
Philipp. 2. ſcriptum eſt: Et ſpecie inuētus vt homo, humiliauit ſemet-
ipſum, factus obediens vſque ad mortem. Et hominē præ-
miſit, & vſque ad mortem dixit, vt intelligeremus obediē-
tiam mortis non diuinitatis fuiſſe, ſed incarnationis, in qua
& officia noſtra ſuſcepit, & nomina. Didicimus itaque vnā
eſſe potentiam trinitatis, quam nos in ipſa quoque docuit
paſſione. Filius enim patitur, In manus patris commenda-
tur ſpiritus. Deus quoque pater maxima voce]atque poſt i-
pſam docuit paſſionem. Filius enim patitur per corporis ſa
cramētū, Apoſtolis ſpiritus ſanctus infunditur, pater quo-
que maxima voce ſignatur. Didicimus vnam patris & filij
eſſe imaginem, vnam ſimilitudinem, vnam ſanctificationē.
Didicimus vnam eſſe operationem, vnam gloriam, vnam
quoque diuinitatem. Vnus ergo & ſolus deus, quia ſcriptū
Matth. 4. eſt: Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſerui es: Vn'
deus, nō vt ipſe ſit pater & filius, ſicut impius Sabellius aſ-
ſerit, ſed quia patris & filij ſpiritúſq; ſācti vna diuinitas ſit:
vbi autem vna diuinitas, vna voluntas, & vna præceptio.
Denique vt ſcias & patrem eſſe, & filium eſſe, & vnū opus
1. Theſ. 3. patris & filij eſſe, Apoſtolum ſequere, qui dixit: Ipſe autem B
deus & pater noſter & dominus Ieſus dirigat viam noſtram
ad vos. Et patrem loquitur, & filium loquitur: ſed vnitas
directionis eſt, quia vnitas poteſtatis eſt. Sic & alibi habes:
2. Theſ. 2. Ipſe autē dominus noſter Ieſus Chriſtus, & deus & pater no
ſter qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, &
ſpem bonam in gratia, conſoletur corda veſtra & confir-
met. Quantam vnitatem oſtendit, vt conſolationis vnitas
non pluralitas ſit? Conticeſcat ergo perfidia, aut ſi ratione
non vincitur, morali humanitate flectatur. Conſideremus
quàm moraliter egerit dominus, vt nos non ſolum fidem,
ſed etiam mores doceret. Nanque in forma hominis cōſti-
Lucæ 2. tutus, ſubditus erat Ioſeph & Mariæ. Nunquid ergo minor
& hominibus, quia ſubditus? Aliud pietatis, aliud poteſta-
tis eſt, ſed non præiudicat pietas poteſtati. In eo ergo legis
ſubditum patri, in corpore ſcilicet, in quo erat ſubditus ma
tri. Agamus & nos moraliter, perſuadeamus illis quod ſi-
Pſalm. 94. hi proſit, obſecremus & ploremus ante dominum qui fecit
nos. Non enim vincere volumus, ſed ſanare: non inſidioſè
agim', ſed religioſè monemus. Sæpe flectit humanitas, quos
nec virtus potuerit ſuperare, nec ratio. Denique dominus C
illum hominem qui ex Hiericho deſcendens incidit in la-
Lucæ 10. trones, quem non aſperioribus legis medicamentis, nō pro-
phetico rigore curauerat, oleo curauit & vino. Veniant er-
go ad hunc omnes qui ſanari volunt, accipiant medicamē-
tum quod & à patre detulit, & præparauit in cœlo, ex illis
confectum immortalibus ſuccis, hoc ex terra non pullulat.
Expers enim omnis natura huius confectionis. Diuino e-
nim conſilio ſuſcepit hanc carnem, vt oſtenderet legē car-
nis legi eſſe ſubditam mentis. Suſcepit carnem, vt quaſi ho-
mo vinceret qui homines erudiret. Quid mihi prodeſſet, ſi
quaſi deus exerta poteſtate diuinitatem ſuam tantummodo
inuiolabilem demonſtraſſet? Aut cur ſuſciperet carnē, niſi
vt tentari ſe naturæ atque infirmitatis meæ conditione pa-
teretur? Tentari debuit, cōpati mihi debuit, vt ſcirem quē-
admodum tentatus vincerem, compaſſus euaderem. Vicit
per continentiam, vicit per contemptum diuitiarum, vicit
per fidem, calcauit ambitionem, fugauit intemperantiam,
Matth. 4. laſciuiam relegauit. Hoc medicamentum Petrus vidit, & D
retia ſua, inſtrumenta videlicet quæſtus & ſubſidia dereli-
quit, renuncians carnis concupiſcentiæ tanquam corruptæ
naui, in quam quaſi ſentina quædam multarum ingreditur
paſſionum. Magnum ergo medicamentum, quod non ſo-
lum cicatricem vetuſti vulneris amputauit, ſed etiam cauſ-
ſam paſſionis incidit. O fides theſauris omnibus opulen-
tior, O fides vulnerum noſtrorum peccatorúmque medi-
cina præſtantior. Conſideremus quia nobis prodeſt bene
credere. Mihi enim prodeſt ſcire, quia propter me Chri-
ſtus ſuſcepit meas infirmitates, mei corporis ſubiit paſſio-
nes, pro me peccatum, hoc eſt pro omni homine, pro me
maledictum factus eſt, & pro me atque in me ſubditus at-
que ſubiectus, pro me agnus, pro me vitis, pro me lapis,
pro me ſeruus, pro me filius ancillæ, pro me diem iudicij

A ignorans, pro me neſciens diem aut horam. Nam quomo-
do poſſet diem neſcire, qui dies fecit & tempora? Quomo-
do poſſet diem ignorare iudicij, qui & horā iudicij futuri
expreſſit & cauſſam? Factus ergo maledictum non ſecundū
diuinitatem, ſed ſecundum carnem. Scriptum eſt enim:
Maledictus omnis qui pendet in ligno. Secundum carnem Deute. 21.
vtique pependit: & ideo maledictum, quia noſtra maledi-
cta ſuſcepit. Ille fleuit, ne tu homo diu fleres. Ille iniurias
paſſus eſt, ne tu iniuriam tuam doleres. Grande remedium,
ſolatiū habere de Chriſto. Ille enī pro nobis hæc patien-
tius tulit, & ſumus qui patienter hæc pro illius nomine fer-
re nequeamus? Quis appetitus non diſcat ignoſcere, quan-
do pro perſecutoribus ſuis Chriſtus & crucifixus orabat?
Vides ne illas quas tu putas Chriſti infirmitates, tuas eſſe
virtutes? Cur de remediis noſtris ei quæſtionem mouemus?
Lachrymæ illæ nos lauant. Fletus illi nos abluunt, ac du-
bitatio illa nos firmat, ne tu ſi cœperis dubitare, deſperes.
Quanto maior eſt iniuria, tanto vberior debetur gratia. Sed
& in ipſis iniuriis cognoſce diuinitatem. In cruce pende-
bat, & elementa ei omnia ſeruiebant. Sol refugit, dies oc-
B cidit. Obfuſæ & circunfuſæ tenebræ. Terra tremuit, non
tremuit qui pependit. Quid aliud hæc quàm authoris reue-
rentiam ſignant? Quia in cruce eſt vides: quia regnum dei
donat, non vides? quia mortem guſtauit legis, quia latro-
nem quoque ad paradiſum inuitauit, non legis? Mulieres
flentes intueris ad tumulum, non intueris angelos excubā-
tes? Quid dixerit legis, quid geſſerit non legis? Dicis Cha-
nanæę mulieri dixiſſe dominum: Non ſum miſſus niſi ad o- Matth. 15.
ues quæ perierunt domus Iſrael. Non dicis, quoniā id quod
ab ea rogatus eſt fecit? Vnde intelligere te conuenit, quia
miſſus nō id ſignificat quod alieno ſit coactus imperio, ſed
quod voluntario functus ſit arbitratu, alioquin contem-
ptum oſtendis patris. Si enim, vt tu interpretaris, paterno-
rum famulus præceptorum Chriſtus venerat in Iudęam, vt
ſolis eius incolis mederetur, & Chananæę prius filiam (vt
legimus) liberauit, non vtique alieni fuit executor impe-
rij, ſed voluntarij liberi arbitrij. Vbi autem libertas vo-
luntatis, ibi nulla præuaricatio miſſionis. Nec vereare ne
diſpliceat patri quod fecit filius, cum ipſe dicat: Quæ-
cunque placita ſunt ei, facio ſemper. Et alibi: Opera quæ Ioan. 8.
C ego facio, ipſe facit. Quomodo ergo patri potuit diſpli- Ioan. 14.
cere quod ipſe fecit per filium? Vnus enim deus, ſicut ſcri-
ptum eſt, qui iuſtificauit circunciſionem ex fide, & præ- Roma. 3.
putium per fidem. Omnia lege, omnia diligenter aduerte,
inuenies ſic demōſtraſſe ſe Chriſtū, vt deus in homine cer-
neretur. Nec malitioſe accipias de patre filium gloriantem,
cum audias patrem in filio complacentem. Sed ſi moralibus
flecti nō queunt, prouocemus ad iudicem. Ad quem tandē
ibimus? Nempe ad eum qui iudicium habet. Nunquid ad pa
trem? Sed pater non iudicat quemquam. Omne enim iudi- Ioan. 5.
cium dedit filio. Dedit vtiq;, generando, nō largiendo. Vi-
de quam te noluerit filio ſuo derogare, vt ei ipſum iudicē
daret. Videamus ergo ante iudicium quis cauſſam meliorē
habeat, ego, an tu. Nempe prudentis actoris eſt, prius con-
ciliare ſibi iudicem. Hominem honoras, deum nō honoras?
Quid ergo conciliat cognitorem, honorificētia, an iniuria?
Pone me peccaſſe, quod non eſt, num offenditur honore
ſuo Chriſtus? Peccamus omnes. Quis ergo veniam prome-
D rebitur, qui defert honorificentiam, an qui irrogat contu-
meliam? Aut ſi te ratio non mouet, ſpecies ſaltem iudicij ip-
ſa commoueat. Attolle oculos ad iudicem tuos, intuere qui
ſedeat, cum quo ſedeat, vbi ſedeat. Sedet Chriſtus ad dex- Marci 16.
teram patris. Aut ſi oculis hoc non potes cōprehēdere, au-
di dicentem prophetam: Dixit dominus domino meo, ſe- Pſal. 109.
de ad dexteram meam. Sedet ergo ad dexteram patris fi-
lius. Dic nunc qui de ſecularibus arbitraris æſtimanda di-
uina. Num tibi videatur inferior qui ad dexteram ſedet?
Num iniuriam patris, qui ad ſiniſtram ſedet? Pater hono-
rat, & tu iniuriam putas? Pater mauult id eſſe pietatis ex-
emplum; & tu putas præceptionis imperium? De morte
ſurrexit, & ad dexteram dei ſedet. Sed dixit, inquis, pa-
ter. Accipe etiam vbi non dicit pater, & prædicit filius, A-
modo videbitis filium hominis ſedētem ad dexterā virtu- Matth. 26.

A tis. Et hoc de aſſumptione corporis dicit. Hinc dicit: Sede ad dexteram meam. Nam ſi de æterna ſede diuinitatis quæris, interrogatus à Pilato ſi ipſe eſſet rex Iudęorum, ait: Ioan. 18. In hoc ſum natus. Vnde & apoſtolus monet, hoc eſſe nobis vtile, ſi Chriſtũ non ex præcepto neque ex gratia, ſed quaſi dilectiſſimum filium ad dexteram dei ſedere credamus. Coloſ. 3. Sic enim habes: Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad dexteram dei ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite. Hoc eſt enim ſuperiora ſapere, credere quia Chriſtus vt ſedeat, non quaſi iuſſos obſequitur, ſed quaſi filius dilectiſſimus bono- Pſalm. 109. ratur. Propter rationem ergo corporis dicit: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedũ tuorum. Quod ſi & hoc ad calumniam trahis, quia pater ad filium dixit, Ponam inimicos tuos: etiam pater trahit ad fi- Ioan. 6. lium quos filius ſuſcitet atq; viuificet. Nemo enim, inquit, poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me, attraxerit eũ, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Et tu filium dei pro infirmitate dicis eſſe ſubiectum, cui pater attrahit, quos ille in nouiſſimo die ſuſcitet? Hæccine tibi videt̃ eſſe ſub- B iectio, in qua regnum patri paratur, cũ pater ad filium trahat, & calumniæ locus non ſit, cum patri regnum filius tradat, nec aliquid præferatur? Hæc enim documenta pietatis ſunt, quod & pater filio, & filius patri tradat. Ita enim ſibi tradunt, vt neque ille qui accipit quaſi alienum acquirat, nec qui tradit amittat. Ad dexteram quoque ſedere nulla prælatio eſt, neque ad ſiniſtram iniuria. Diuinitas enim gradum neſcit, nec loco aliquo circunſcribitur, nec temporibus definitur. Anguſtis animis homines iſta penſamus. Nulla differentia charitatis, nullum diſcrimen eſt vnitatis. Sed cur longius euagamur? Circunſpectaſti omnia, vidiſti iudicem, aduertiſti angelos prædicantes. Illi laudant, & tu vituperas? Dominationes & poteſtates venerãtur, & tu calumniaris? Adorant omnes ſancti eius, non adorat dei filius, Eſaiæ. 6. non adorat ſpiritus ſanctus. Seraphim dicunt: Sanctus, ſanctus, ſanctus. Quid ſibi vult ſub vno nomine ſanctitatis, trina repetitio? Si trina repetitio, cur vna laudatio? Si vna lauda- C tio, cur trina repetitio? Trina repetitio cur niſi quia pater & filius & ſpiritus ſanctus ſanctitate vnum ſunt? Nõ dixit ſemel, ne filium ſequeſtraret, non bis, ne ſpiritum præteriret, non quater, ne creaturam ſibi coniungeret. Et vt oſtenderet trinitatis vnam eſſe deitatem, cum tertio dixiſſet: Sanctus, ſanctus, ſanctus: addidit ſingulariter: Domin' deus Sabaoth. Sanctus igitur pater, Sanctus filius, ſanctus & dei ſpiritus. Adoratur igitur trinitas, non adorat. Laudatur trinitas, non laudat. Ego malo ſicut Seraphim credere, & ſicut omnes poteſtates virtuteſque cœleſtes adorare. Igitur proſecutionem tuam videamus, quemadmodum concilies tibi iudicem. Dic ſane, dic inquam, Ego te Chriſte puto eſſe diſſimilem patri. Reſpondebit & ille: Diſcerne ſi potes. Diſcerne, inquam, quo putes eſſe diſſimilẽ? Dic aliud: Crea- Deuter. 19. turam, inquies, te arbitror. Reſpõdebit & Chriſtus: ſi duo- Ioan. 8. rum hominum teſtimonium verum eſt, tu nec mihi nec patri ſaltem credere debuiſti, qui genitum nominauit? Bonũ, inquit, nego. Dicet & ille: Fiat tibi ſecundum fidem tuam, D vt tibi bonus non ſim. Omnipotentem non arbitror. Reſpondebit & ipſe: Non poſſum ergo tibi tua peccata donare. Subiectum dico. Referet ad hoc: Cur igitur libertatem ac veniam ab eo petis quem putas pro ſeruitio eſſe ſubiectum? Video hærere proſecutionem tuam: non vrgeo, quia peccatorum meorum ipſe ſum conſcius. non inuideo veniam, quia ipſe opto indulgentiam, votum tuum ſcire deſidero. En allego apud iudicem deſideria tua, non prodo crimina. Seriem tuorum expecto votorum. Dic vtique ea quæ in communi voto ſunt. Dic inquam: Domine fac me ad imaginem dei. Reſpondebit & ille: Ad quam imaginem, quam negaſti? Dic, Fac me incorruptibilẽ. Referet vtique, Quomodo te incorruptibilem facere poſſum, quẽ tu crea- 1. Corin. 15. turam dicendo, capacẽ corruptibilitatis eſſe voluiſti? Mortui reſurgent incorrupti, & tu corruptibilem dicis quem deum cernis? Dic, bonus eſto mihi. Dicet tibi: Quid poſtu- Leuiti. 19. las quod negaſti? Ego te bonum volui. Ego dixi: Eſtote ſancti, quoniam ipſe ſanctus ſum, Et tu mihi id negare contendis? Expectas veniam peccatorum? Sed nemo poteſt

A donare peccata niſi ſolus deus. Itaque cum verus & ſolus Marci. 2. tibi deus non ſim, non poſſum vtique tua peccata donare. Hæc Arrianus dicat. Et Fotinianus: Nego te, inquit, deum. Reſpondebit & dominus: Dixit inſipiens in corde ſuo, nõ Pſalm. 52. eſt deus. De quo dictum putas, de Iudæo, de gentili, an de diabolo? De quo vis dictum ſit Fotiniane, tolerabilior eſt ille qui tacuit. Tu vero & voce auſus es dicere, vt inſipiẽte inſipientior probareris. Negas ergo, inquit, deum, cum ego dixerim: Dij eſtis, & filij excelſi omnes. Et tu deum Pſal. 81. negas, cuius opera diuina circũſpicis? Dicat & Sabellianus: Ego teipſum patrem & filium & ſpiritum ſanctũ arbitror. Reſpondebit & dominus: Non audis patrem, non audis filium? Nunquid hic vlla confuſio eſt? ſcriptura ipſa te docet patrem eſſe qui detulit iudicium, filium eſſe qui iudicat. Ioan. 8. Non audiſti me dicentem: ſolus non ſum, ſed ego, & qui miſit me pater? Dicet & Manichæus: Ego authorem carnis noſtræ diabolum credo. Reſpondebit ei: Ergo quid facies in cœleſtibus? Vade ad authorem tuum. Ego eos volo me- B cum eſſe, quos dedit mihi pater. Tu te à diabolo creatũ Manichæe arbitraris, ad illius ergo feſtina ſedem, vbi ignis & ſulphur, vbi non reſtinguitur eius incendium, nec vnquam pœna morietur. Omitto alia hæreticorum portenta, nõ nomina, qui dicunt: Qui dies erit iudicij, quæ erit forma ſententiæ? Reſpõdebit his omnibus & ille moraliter: Populus Micheæ. 6. meus, quid feci tibi, aut quid contriſtaui te? Nonne ex Aegypto eduxi te, & ex domo ſeruitutis liberaui te? ſed parũ eſt ex Aegypto liberaſſe, & ex domo ſeruitutis eripuiſſe, plus eſt teipſum dediſſe ꝓ nobis. Dices ergo: Nõne veſtras omnes ſuſcepi iniurias? Nõne corpus meum pro vobis obtuli? Nonne mortẽ oppetiui, quod non erat diuinitatis meę, ſed veſtræ redemptionis? Hæccine referuntur gratiæ, hoc profecit ſanguis meus, ſicut in propheta ipſe iam dixi: Quę Pſalm. 29. vtilitas in ſanguine meo, quia deſcendi in corruptionem? Hoc ergo profeci, vt me impie negaretis, pro quibus iſta ſuſtinui. Ego vero tũc domine Ieſu etſi grauium peccatorum mihi ipſe ſim conſcius, dicam tamen, non te negaui, ha- C bes quod ignoſcas fragilitati carnis. Delictum fateor, peccatum nõ abnuo. Si vis potes me ſaluare: quia hoc qui dixit, & meruit, Ne quæſo in iudicium intres cum ſeruo tuo. Non quæro vt iudices, ſed ignoſcas. Quid putamus Chriſtũ iudicaturum? Ego ſcio, iudicaturum dico, imò iam iudicauit. Tenemus eius ſententiam, Vt omnes, inquit, honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Qui non honorifi- Ioan. 5. cat filium, nõ honorificat patrem, qui miſit illum. Si diſplicet ſententia, appella ad patrẽ, reſcinde iudicium quod pater detulit. Dic quia diſſimilem habet filium: Reſpondebit Gene. 1. tibi: Ergo mentitus ſum, qui dixi filio: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Dic quia creauit: Reſpondebit tibi: Cur ergo adoraſti, quẽ creaturã putaſti? Dic quia minorem generauit filium: Reſpondebit, Metire, videamus. Dic quia ei nõ debuiſti credere: Referet ad hoc: Non tibi dixeram: Hic eſt filius meus dilectiſſimus, in quo Matth. 17. complacui, ipſum audite? Quid eſt, ipſum audite? Dicẽrem Ioan. 17. D vtique: Omnia quæ pater habet, mea ſunt. Hoc audierunt Matth. 17. Apoſtoli, ſicut ſcriptum eſt: & ceciderunt in faciẽ ſuam, & timuerunt valde. Si ceciderunt qui confeſſi ſunt, quid faciẽt qui negarunt? Sed illos Ieſus tetigit & leuauit, vos iacere patietur, ne videatis gloriam quam negaſtis. Videamus ergo quoniam quem filius damnat, & pater damnat. Et ideo honorificemus filium ſicut honorificamus patrem, vt per filium ad patrem peruenire poſſimus. Hæc ego Imperator Auguſte carptim ac breuiter impolita magis propoſui, quàm enodata digeſſi. Quod ſi qua Arriani inconſummata arbitrantur, ego vix fateor incboata. Si qua adhuc ſupereſſe opinantur, ego prope omnia. Infidelibus enim totum deeſt, ſed abundat fidelibus. Denique vna confeſ- Mat. 16. ſio Petri abundauit ad fidem Chriſto: Tu es Chriſtus filius dei viui. Sat eſt enim generationem ſcire diuinam, non diuiſam, non deminutam, non deriuatoriam, non creatam. Hoc etiam totis ſcripturarum exponitur libris, Eſaiæ. 6. nec adhuc ab impiis creditur. Incraſſatum eſt enim, vt ſcriptum eſt, cor eorum & auribus ſuis grauiter audierunt, & oculos ſuos grauauerunt; nequando oculis ſuis videant,

deant, & auribus audiant, & corde intelligant. Nanque mo- A
re Iudaico aures ſuas Arriani claudere ſolent, aut ſerere tu-
multum, quotieſcunque verbum ſalutis auditur. Et quid
mirum ſi humanis vocibus credere non ſolēt infideles, qui
non credunt diuinis? Filius dei dicebat, ſicut habes in Eu-
Ioan.12. angelio: Pater clarifica nomen tuum. Vox patris de cœlo
audita eſt dicenti: Et clarificaui, & iterum clarificabo. In-
fideles hæc audiebant, ſed non credebant. Dicebat filius,
reſpondebat pater. Dicebant Iudæi: Tonitruum factum
eſt: illi, alij dicebant, Angelus locutus eſt ei. Paulus quoque
Acto.9. ſicut ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolorū, cum voce Chri-
ſti vocaretur ad gratiam, pluréſque comites pariter ince-
derent, ſolus vocem Chriſti audiſſe ſe dixit. Adeo ſancte
Imperator, qui credit audit, & audit vt credat. Qui non cre-
dit, non audit, ſed nec vult nec poteſt audire, ne credat. At-
que vtinam quod in me eſt audire vellēt vt crederent, au-
dire cum bona manſuetudine vt verum quærentes, non ve-
ad Timo.3. ritatem impugnantes. Scriptum eſt enim, vt non intenda- B
mus fabulis & genealogiis interminabilibus, quæ quæſtio-
nes magis præſtant quàm ædificationem dei quę in fide eſt.
Finis autē præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcien-
1.Tim.1. tia bona, & fide non ficta. A quibus quidam aberrantes cō-
uerſi ſunt in vaniloquium, volentes eſſe legiſdoctores, non
intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affir-
1.Timo.2. mant. Alibi quoque idem Apoſtolus dicit: Stultas autem
& ſine diſciplina quæſtiones deuita. Tales deferendos A-
poſtolus dicit, qui quæſtiones ſerant, hos eſſe hæreticos:
de quibus alibi dicit quod diſcedent quidam à fide, inten-
1. Timo. 4. dentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum. Et Io-
1.Ioan.2. annes dicit hęreticos eſſe antichriſtos, Arrianos vtique de-
ſignans. Hæc enim hæreſis poſt omnes hæreſes cœpit, & ex
omni hæreſi venena collegit. Sicut enim de antichriſto ſcri
Apoca.13. ptum eſt quia aperuit os ſuū in blaſphemia ad deum, blaſ-
phemare nomen eius, & bellum facere cum ſanctis eius: ita
& iſti filio dei derogant, nec martyribus pepercerunt: &
quod fortaſſe ille non faciet, ſcripturas falſauere diuinas. C
Itaque qui dicit quia Ieſus nō eſt Chriſtus, hic eſt antichri-
ſtus. Qui negat ſaluatorem mundi, negat Ieſum. qui negat
1.Ioan.2. filium, negat & patrē, quia ſcriptum eſt: Omnis qui negat
filium, negat & patrem. Neque vero te Imperator pluri-
bus tenere debeo bello intentum, & victricia de barbaris
trophæa meditantem. Progredere plane ſcuto fidei ſeptus,
& gladium ſpiritus habens, progredere ad victoriam ſupe-
rioribus promiſſam temporibus, & diuinis oraculis pro-
phetatam. Nanque & futuram noſtri depopulationem, &
bella Gothorum Ezechiel illo iam tempore prophetauit.
Ezech.38. Sic enim habes: Propterea prophetiza fili hominis, & dic,
O Gog, hæc dicit dominus: In die illa cū conſtituetur ha-
bitare populus meus Iſrael in pace, ſurges & venies de lo-
co tuo ab extremo Aquilonis, & gentes tecum multæ, ſeſ-
ſores equorum omnes, congregatio multa & magna, & vir-
tus copioſa, & deſcendet ad populum meum Iſrael, vt nu-
bes operiet terram in nouiſſimis diebus, &c. Gog iſte Go-
thus eſt, quem iam videmus exiſſe, de quo promittitur no-
bis futura victoria, dicente domino: Et deprędabunt eos
qui deprædati eos fuerāt, & deſpoliabunt eos qui ſibi ſpolia D
detraxerāt, dicit dominus. Eritque in die illa, dabo Gog,
hoc eſt Gothis, locum nominatum monumentum in Iſrael
multorum virorū congeſtum, qui ſuperuenerunt ad mare,
& per circuitum ſtruet vallis periſtomion, & obruet illic
Gog & totam multitudinem eius, & vocabitur polyan-
drium Gog, & obruet eos domus Iſrael vt purgetur terra.
Nec ambiguum ſancte Imperator, quod qui perfidiæ alie-
næ pugnam excepimus, fidei catholicæ in te vigentis, habi-
turi ſumus auxilium. Euidēs enim antehac diuinæ indigna-
tionis cauſſa præceſſit: vt ibi primum fides Romano impe-

rio frangeretur, vbi fracta eſt deo. Non libet confeſſorum
neces, tormenta, exilia recordari, piorum ſacerdotia, prodi
torum munera. Nonne de Thraciæ partibus per ripenſem
Daciam & Myſiam omnémque Valeriam Pannoniorum,
totum illum limitem ſacrilegis pariter vocibus & barbari-
cis motibus audiuimus inhorrentem? Quid poterat nobis
vicinia tam feralis inuehere? Aut quemadmodum res Ro-
mana tali tuta poterat eſſe cuſtodia? Sed iam ſatis ſupérque
omnipotens deus noſtro exilio, noſtróque ſanguine, con-
feſſorum neces, exilia ſacerdotum, & nephas tantæ impie-
tatis eluimus, ſatis claruit eos qui violauerunt fidem, tutos
eſſe non poſſe. Conuertere domine, fideíque tuæ attolle
vexilla. Non hic aquilę militares, neque volatus auium ex-
ercitum ducunt, ſed tuum domine Ieſu nomen & cultus.
Non hic infidelis aliqua régio, ſed ea quæ confeſſores mit-
tere ſolet Italia, aliquando tentata, mutata nunquam: quam
dudum ab hoſte barbaro defendiſti, nunc etiam vindica-
B ſti. Non hic imperatoris mens lubrica, ſed fides fixa. Oſtē-
de nunc euidens tuæ maieſtatis indicium, vt is qui te verum
virtutum dominum, & cœleſtis militię ducem, is qui te ve-
ram dei virtutem credit eſſe atque ſapientiam, non tempo-
ralem vtique nec creatam ſed ſempiternam, ſicut ſcriptum 1.Corin.1.
eſt, dei virtutem & diuinitatem, tuæ maieſtatis fultus auxi-
lio, fidei ſuæ trophæa mereatur.

FINIS.

CAPITA LIBRI TERTII.

Qua ratione author ea quæ in ſuperioribus libellis breui-
ter digeſta ſūt, in hoc libro latius exequi curauerit. Cur
etiam illicitum putari non debeat quod ad informationē
vitæ humanæ comparationem à poeticis fabulis deriua-
tam induxerit. Cap.I.
C Quod nos magis quàm poetæ illecebram ſecularis laſciuiæ
pernicioſam debeamus iudicare. Quódque noſtræ ſalu-
tis gratia Chriſtus corporis infirmitates ſuſceperit, licet
ſecundum diuinitatem æqualis ſit patri in altitudine &
immortalitate. Quod præterea (contra hęreticorum in-
ſaniam) cum de deo dicitur, ſolus, non ſeparetur filius.
Caput.II.
Quomodo filius factus intelligatur. Quemadmodum etiam
omnia per ipſum facta ſint, cum diuerſorum hæretico-
rum confutatione. Cap.III.
Quid ſignificet quod de incarnatione domini ſcriptum eſt:
Deus creauit me principium viarum ſuarum. Et quod
Chriſtus dicatur principium, non ſolum per relationem
ad diuinitatem, ſed etiam ad documēta virtutum. Quo-
modo etiam intelligatur id quod ſcriptum legitur: Puer
natus eſt nobis &c. quo multæ hæreſes extinguūtur. De
ſolutione quoque dubitationis quomodo de incarnatio-
ne Chriſti dictum ſit: Dominus creauit me &c. cum ante
incarnationem eius creatura mundi fuerit. Cap.IIII.
De ſolutione obiectionis ſumptæ ex eo quod ſcriptum eſt:
D Poſt me venit vir qui ante me factus eſt, cum confuta-
tione erroris Arrianorum. Et quomodo iuxta myſticam
intelligentiam hiſtorię de Booz & Ruth deſignatus fue-
rit Chriſtus, qui eccleſiam ſibi copulauit. Quomodo e-
tiam ſæpe ad cauſſam pertineat cum Chriſtus dicitur fa-
ctus. Quomodo denique ipſe idem ſacerdos ſit & hoſtia.
Caput.V.
Quod patris & filij vnum ſit regnum, & non diuiſum, ſicut
Arriana ſæuitas aſſeruit. Cap.VI.
Quod vna ſit maieſtas & vna gloria, vna quoque ſubſtan-
tia patris & filij, cum redargutione Arrianorum, & quē-
admodum fraudem eorum cauere debeamus. Cap.VII.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE FIDE ad Gratianum Auguſtum Lib. III.

Qua ratione author ea quæ in ſuperioribus libellis breuiter digeſta ſūt, in hoc libro latius exequi curauerit, Cur etiam illicitum putari non debeat quod ad informationem vitæ humanæ comparationem à poeticis fabulis deriuatam induxerit. Cap. I.

QVoniã clementiſſime Imperator, inſtruendi tui gratia, aliqua de fide mihi ſcribenda mandaueras, & verecundantem, coram etiam ipſe fueras adhortatus, ideo quaſi in procinctu poſitus, duos tantum conſcripſi libellos, quibus vias quaſdam fidei & ſemitas demonſtrarem. Sed quoniam mens praua quorundam, ſerendis intenta quæſtionibus, ſtilo laceſſit vberiore confligi, tuæ quoque pia me cura clementiæ ad cætera vocat, volens in pluribus experiri quem in paucis probaſti, ea quæ perpaucis ſuperi⁹ digeſta ſunt, placuit paulo latius exequi, ne ea quaſi diffidentia aſſertionis deſeruiſſe potius quàm ſecuritate fiduciæ propoſuiſſe videamur. Et quia hydræ nominis & ſcyllei littoris comparationem induximus, vt oſtenderemus vel rediuiua plantaria cauenda perfidiæ, vel famoſa naufragia, ſiquis contra licitum putat colorem diſputationis eiuſmodi à poeticis fabulis deriuatum, & cum in fide nihil quod vituperare poſſit inuenerit, aliquid in ſermone reprehendit, agnoſcat non ſolum ſententias, ſed etiam verſiculos poetarum ſcripturis inſertos diuinis. Actum. 17. Vnde enim illud: Huius & genus ſumus, quod Paulus vſu prophetico doctus vſurpat? Nam & gigantes & vallem Titanum prophetici ſermonis ſeries non refugit. Et Eſaias ſirenas & filias paſſerum dixit, Et Hieremias de Babylono memorauit, quod habitabunt in ea filiæ ſirenum: vt oſtenderet Babylonis, hoc eſt ſecularis confuſionis illecebras, vetuſtis laſciuiæ fabulis cõparandas, quæ velut ſcopuloſo in iſti⁹ C vitæ littore, dulcem reſonare quandam ſed mortiferam cantileoam ad capiendos animos adoleſcentium viderentur? quàm ſapiẽs etiã ab ipſo poëta Græco inducitur quaſi quibuſdam prudentiæ ſuæ circundatus vinculis præteriſſe. Ita difficile iudicatum eſt ante aduentũ Chriſti etiam fortiores non poſſe capi ſpecioſæ delitiis voluptatis.

Quod nos magis quàm poetæ illecebram ſecularis laſciuiæ pernicioſam debeamus iudicare. Quodque noſtræ ſalutis gratia Chriſtus corporis infirmitates ſuſceperit, licet ſecundum diuinitatẽ æqualis ſit patri in altitudine & immortalite. Quod præterea (contra hæreticorum inſaniã) cum de deo dicitur, ſolus, non ſeparetur filius. Cap. II.

QVod ſi poeta ille, pernitioſam mentibus hominũ, & ſubeundis obnoxiam naufragiis, laſciuiæ ſecularis illecebrã iudicauit, quid nos æſtimare oportet, quibus ſcriptum eſt: Roma 13. Carnis curam ne feceritis in concupiſcentiis. D 1. Corin. 9. Et alibi: Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo, ne aliis prædicans ipſe reprobus efficiar? Noo enim per luxuriam oobis Chriſtus, ſed per ieiuniũ ſalutem attulit. Neque ille emerendæ gratiæ ſuæ cauſa, ſed noſtræ eruditionis gratia ieiunauit. Neque infirmitate corporis victus eſt vt eſuriret, ſed eſuriendo ſuſcepti corporis fidem præſtitit, vt non ſolum corpus, ſed etiam infirmitates noſtri corporis doceret à ſe eſſe ſuſceptas. Sicut ſcriptũ eſt: Eſaiæ. 53. Quoniam infirmitates noſtras accepit, & ægritudines noſtras portauit. Corporis eſt igitur, hoc eſt, noſtrũ eſt quod eſuriit, noſtrum eſt quod fleuit, quod triſtis fuit vſque ad mortem, Cur ad diuinitatem quæ ſunt noſtra referunt? Corporis eſt quod etiam factus aſſeritur. Denique ſic habes: Pſalm. 86. Mater Sion dicet homo, & homo factus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſſimus. Homo, inquit factus eſt, non deus factus eſt. Qui autem idem altiſſimus, idem homo, niſi mediator 1. Tim. 2. dei & hominum, homo Chriſt⁹ Ieſus, qui dedit ſemetipſum redemptionem pro nobis? Et hoc vtique ad incarnationem

A pertinet. Redemptio enim noſtra per ſanguinem, remiſſio per poteſtatẽ, vita per gratiam. Quaſi altiſſimus donat, quaſi homo precatur. Aliud creatoris, aliud redemptoris eſt. Diſtincta licet, vnius tamen autoris beneficia ſunt, decuit enim vt ille nos redimeret qui creauit. Quis autem neget Chriſtum eſſe altiſſimum ſignificatum? Nam qui aliter ſentit, deo patri ſacramentum incarnationis adſcribit. Sed hioc dubitari non poteſt quod altiſſimus Chriſtus ſit, cum etiam alibi dixerit de myſterio paſſionis: Pſalm. 17. Dedit vocem ſuam altiſſimus, & mota eſt terra. Et in euangelio habes. Luc. 1. Et tu puer propheta altiſſimi vocaberis, præibis enim ante faciem domini parare vias eius. Ergo quia altiſſimus deus eſt & Chriſtus. Et ſolus vtique cum dicitur deus, non ſeparatur etiam dei filius. Qui enim altiſſimus, ſolus: ſicut ſcriptum eſt: Cognoſcant quoniam dominus nomen eſt tibi, tu ſolus altiſſimus ſuper omnem terram. Vnde etiam illud exploſum eſt: quod ſolent ad calumniam deriuare, quod de deo ſcriptum eſt: 1. Timo. 6. Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem. B De deo enim ſcriptũ eſt, quod eſt commune nomen patri & filio. Nam ſi vbicunque deum legunt, negant etiam filium deſignari, & impij ſunt diuinitatis potentiam filio denegando, & incarnatum patrem Sabelliana impietate adſtruere videbũtur. Dicant enim quomodo illud ooo impie de patre intelligere poſſint, quod Apoſtolus ait: Coloſ. 2. In quo & conſurrexiſtis per fidem operationis dei qui ſuſcitauit illum à mortuis. Et aduertant de ſequentibus quid incurrant. Sequitur enim: Et cum mortui eſſetis delictis & præputio carnis veſtræ, viuificauit nos cum illo, donans nobis delicta, deleos quod aduerſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipſum tulit de medio affigens illud cruci, exuens ſe carnem. Ergo non deus pater ſolus intelligendus eſt qui ſuſcitauit carnem, & non etiam filius cuius templum reſuſcitatum eſt. Qui ſuſcitauit vtique & viuificauit. Qui viuificauit & delicta donauit. Qui delicta donauit, chirographum tulit, affixit illud cruci. Qui affixit illud cruci, carnem ſe exuit. Sed pater non ſe exuit carnem. C Non enim pater caro factus eſt, ſed verbum, ſicut legimus, caro factum eſt. Videtis ergo quod Arriani dum ſeparant à patre filium, in id periculum incidunt vt patrem paſſum eſſe commemorent. Nos autem facile docemus de filij dictum operatione. Nam & ipſe corpus ſuum reſuſcitauit, Ioan. 2. ſicut ipſe dixit: Soluite templum hoc, & in triduo reſuſcitabo illud. Et ipſe viuificat nos cum ſuo corpore: Sicut enim Ioan 5. pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Luc. 7. Et ipſe delicta donauit dicens: Dimiſſa ſunt tibi peccata tua. Et ipſe chirographum affixit cruci, qui crucifixus eſt per corporis paſſionem: Nec alius ſe carnem exuit, niſi dei filius qui carnem ſe induit. Ipſe ergo ſignificatur deus, qui opus noſtræ reſurrectionis operatus eſt. Ergo cum legis deum, non ſepares patrem, non ſepares filium, quia diuinitas patris & filij, vna eademque eſt. Et ideo nec ibi ſepares vbi legis, quod beatus & ſolus potens. De eo enim dictum eſt, ſicut habes: 1. Timo. 6. Præcipio coram deo qui viuificauit omnia, ſed etiam Chriſtus viuificat. Conuenit ergo & patri D & filio dei nomen, quãdo conuenit & operationis effectus. Proſequamur & cætera. Præcipio, inquit, coram deo qui viuificat omnia & Chriſto Ieſu in deo. Hic etiam verbum eſt, Pſalm. 55. ſicut ſcriptum eſt: In deo laudabo verbum, in deo ſempiterna ſua virtus eſt Ieſus. In deo igitur vnitatem diuinitatis, in Chriſto autem incarnationis teſtificatus eſt ſacramentum. Denique vt de incarnatione Chriſti ſe dixiſſe oſtenderet, 1. Timo. 6. ſubdidit: Qui teſtimonium reddidit ſub Pontio Pilato bonam confeſſionem, vt ſerues mandatum ſine macula vſque in aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, Quem ſuis temporibus oſtendet beatus & ſolus potens, Apoca. 19. & rex regum & dominus dominantium. 1. Timo. 6. Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem. Quem vidit hominum nemo, ſed nec videre poteſt. Ergo de deo hæc ſcripta ſunt, cuius nominis & dignitas & veritas communis eſt filio. Cur igitur hoc loco filius ſeparatur, cum etiam filio hæc cuncta cõueniant? Aut ſi non conueniunt, nega deum vt neges quæ deo ſunt conuenientia. Beatus negari non poteſt qui beatitudines donat. Pſal. 32. Beati enim quibus remiſſæ ſunt iniquitates.

Beatus

Beatus negari non poteſt qui ſanam doctrinã tribuit, ſicut A
ſcriptum eſt,quę eſt ſecundum euangelium claritatis.Bea-
tus dei potens abnui non poteſt, de quo pater dicit : Poſui
Pſal.88. adiutorium ſuper potentem . Immortalitatem autem eius
quis audeat diffiteri , cum etiam aliis immortalitatem ipſe
Sapien.8. largitus ſit,ſicut ſcriptum eſt de ſapientia dei:Per hanc ha-
beo immortalitatem ? ſed alia immortalitas ſuæ naturæ, a-
lia noſtræ eſt . Non ſunt fragilia comparanda diuinis, vna
ſola ſubſtantia diuinitatis, quæ mori neſcit . Vnde & Apo-
ſtolus cum ſciret animam & angelos immortales, quod ſo-
Ezech.18. lus deus immortalitatem habeat prædicauit. Nam & anima
moritur . Anima enim quæ peccauerit, ipſa morietur. Nec
& angelus immortalis eſt naturaliter , cuius immortalitas
in voluntate eſt creatoris . Neque ad præiudicium trahas,
quod non moritur Gabriel,non moritur Raphael,nõ mo-
ritur Vrihel. Et in ipſis enim naturæ capacitas vitio obno-
xia, ſed non obnoxia diſciplina . Omnis enim rationalis
creatura accidentia recipit, & ſubiecta iudicio eſt. In acci-
dentibus autem & pœna iudicij & corruptela eſt & profe-
Eccles.12. ctus. Vnde & Eccleſiaſtes ait: Quoniam omne opus ſuum
deus adducet in iudicium. Ergo corruptelæ & mortis,etiã B
ſi non moriatur aut peccet, capax tamen omnis eſt crea-
tura. Nec ex immortali natura habet, ſed ex diſciplina vel
gratia, ſi ſe in aliquibus ad vitia non mutat. Alia ergo im-
mortalitas quæ donatur, alia quæ ſine capacitate mutabili-
tatis eſt ſemper . An negatur immortalis diuinitas Chriſti,
Hebr.2. quia in carne pro omnibus mortẽ guſtauit? Iã ergo melior
Matth.10. Gabriel quam Chriſtus,quia ille nõ eſt defunctus, hic mor
tuus eſt. Sed non eſt ſeruus ſupra dominum,alia enim car-
nis infirmitas, alia diuinitatis æternitas . Mors carnis eſt,
immortalitas poteſtatis . Quod ſi diuinitas fecit ne caro vi-
deret corruptionem , quæ vtique corruptelæ erat obnoxia
per naturã,quomodo mori poſſet ipſa diuinitas? Quomodo
autem lucem inacceſſibilem non habitat filius , cum in ſinu
patris filius ſit ? Lux autem pater , lux etiam ipſe ſit filius,
quia deus lux eſt. Aut ſi aliam lucem inacceſſibilem niſi di-
uinitatis putamus, nunquid melior patre lux eſt, vt non ſit
in luce,quia ſcriptum eſt : Et apud patrem eſt, & in patre?
Ioan.1. Non ergo ſeparent filium cum legunt ſolum deum,nec pa-
trem ſeparent cum legunt filium ſolũ in terris. Si filius ſine C
patre nõ eſt,& putas quod pater ſine filio ſit in cælo.in car-
ne eſt filius,eũ dico in carne,eſt, vel in terris,ſecũdũ euãge-
lij tẽpora: nũc enĩ ſecundũ carnẽ nõ iam nouimus Chriſtũ.
Ergo in carne eſt filius, & ſolus nõ eſt,ſecũdũ quod ſcriptũ
Ioan.8. eſt: Et nõ ſum ſol᷒,quia pater mecũ eſt, & putas quod ſit pa
Ioan.1. ter ſol᷒ in luce? An ne hoc argumẽtũ * putes,accipe etiã te-
* at ne hoc argutũ &c. ſtimonium: Deum,inquit, nemo vidit vnquam,niſi vnige-
nitus filius qui eſt in ſinu patris , ipſe enarrauit . Quomodo
ſolus pater, ſi in ſinu patris filius eſt? quomodo enarrat quẽ
nõ videt? Nõ ergo ſolus pater. Accipe nunc & ſolũ patrẽ, &
ſolũ filiũ .Solus pater,quod alius pater nõ eſt. Sol᷒ filius,qđ
alius fili᷒ nõ eſt. Sol᷒ deus,quod vna diuinitas trinitatis eſt.

Quomodo filius factus intelligatur. Quemadmodum etiam omnia per ipſum facta ſint, cum diuerſorum hæreticorum confutatione. *Caput. III.*

SAtis ergo claret, & ſolum deum non eſſe patrem
ſine filio , & ſolum deum non intelligi filium ſine
patre . In quo autem factus ſit , per os ſancti pa-
Pſalm.87. triarchæ locutus aſſeruit dicens: Quia repleta eſt D
malis anima mea,& vita mea in inferno appropinquauit: Ae
ſtimatus ſum cum deſcendentib᷒ in lacum, factus ſum ſicut
homo ſine adiutorio inter mortuos liber . Et hic ſicut ho-
mo, inquit, non ſicut deus, factus ſum. Et repleta eſt malis
anima mea. Anima vtique, non diuinitas. Factus eſt in eo in
quo erat infernus debitus, factus eſt in eo in quo cum aliis
æſtimatur , diuinitas enim ſimilitudinem collationis abiu-
rat,& tamen in ipſa carne morti obnoxia maieſtatem aduer
te diuinitatis in Chriſto. Et ſi factus eſt ſicut homo & ſicut
caro factus eſt,tamen inter mortuos liber, & liber ſine ad-
iutorio. Sed quomodo hic ſine adiutorio fuiſſe ſe filius di-
Pſalm.88. cit,cum ſupra dictum ſit: Poſui adiutorium ſuper potẽtem?
Ergo & hic diſtingue naturas. Adiutorium caro habet, di-
uinitas non habet. Liber igitur eſt qui mortis vincula neſci

A uit,non captus ab inferis, ſed qui operatus ſit in infernis:ſi-
ne adiutorio eſt , quod non per nuncium , neque legatum,
ſed ipſe per ſe dominus ſaluum fecit populum ſuum. Quo-
modo enim potuit adiutorium ſui corporis quærere ſuſci-
tandi,qui alios ſuſcitauit? Ac licet homines quoque reſuſci-
tauerint mortuum,non in ſua tamen virtute fecerunt,ſed in
Chriſti nomine. Aliud eſt rogare,aliud imperare: aliud me-
reri,aliud donare. Helias ergo ſuſcitauit, ſed orauit,non im 3 Reg 17.
perauit . Heliſæus ſuſcitauit configuratus mortuo , ſuſcita- 4.Reg.4.
uit etiam ipſius mortui corporis tactus, vt eſſet typus ven- 4.Reg.13.
turum eum qui miſſus in ſimilitudine carnis humanæ etiam
ſepultus mortuos ſuſcitaret . Petrus quoque cum AEneam Acto.9.
curaret,ait: In nomine Ieſu Nazareni ſurge & ambula. Non
in ſuo ait,ſed in Chriſti nomine. Surge autem, verbum eſt
imperantis,ſed fiducia de merito eſt, nõ præſumptio de po
teſtate,& de nominis operatione,non de ſua virtute præce-
ptionis autoritas . Quid igitur Arriani dicunt ? In nomine
Chriſti & Petrus imperat, & illi nolũt imperaſſe dei filium,
ſed rogaſſe. Sed lectum eſt quod rogauit. Diſce diſtantiam:
Rogat quaſi filius hominis, Imperat quaſi dei filius. An nõ
B deſertis hoc dei filio, quod etiam diabolus detulit ? Et vos
maiore ſacrilegio derogatis. Ille dicit:Si filius dei es, dic la-
pidi huic vt fiat panis. Ille dicit impera, vos dicitis obſecra. Lucæ.4.
Ille credit quod iubente dei filio elementorum rerũmque
in aduerſum natura vertatur , vos creditis quod niſi roget
dei filius,nec voluntas ipſius impleatur. Et diabolus ex po-
teſtate æſtimandum putat dei filium, vos de infirmitate. To
lerabiliora ſunt tentamenta diaboli , quàm argumenta ſint
Arrij. Nec moueat quod potentem filium dixit hominis,cũ
dominum maieſtatis legeris crucifixum. Quæ autem maior
potentia,quàm ſupra cœleſtes poteſtates habere dominatũ?
Habebat autem qui thronis,dominationibus,angelis impe- Marci.1.
rabat. Nam & ſi erat inter beſtias, ſicut ſcriptum eſt, tamen
angeli miniſtrabant ei: vt agnoſcas aliud incarnationis eſſe,
aliud poteſtatis:ſecundum carnem itaque tentatur à beſtiis,
ſecundum dignitatem ab angelis adoratur . Dicimus igitur
factum eſſe hominem,& ad hominem hoc eſſe referendum.
Denique & alibi habes : Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid, Roma.1.
ſecundum carnem vtique ex ſemine Dauid factus eſt: Deus
C autem ante ſecula ex deo natus eſt. Nec ſemper tamen factũ
eſſe ad creationem refertur. Scriptum eſt enim: Domine re- Pſalm.89.
fugium factus es nobis, Factus es mihi in ſalutem. Non vti-
que creationis definitio vel editio declaratur . Sed refugiũ
factus mihi,& conuerſus mihi dicitur ad ſalutẽ,ſicut & Apo
ſtolus dixit: Qui factus eſt nobis ſapientia à deo,& iuſticia, 1.Cor.1.
& ſanctificatio,& redemptio. Nobis factum,nõ creatum ex
patre dixit. Denique quomodo dicat factum nobis eſſe ſa-
pientiam, in poſterioribus expoſuit dicens : Sed loquimur 1.Corin.2.
dei ſapientiam in myſterio , quæ abſcondita eſt,quam præ-
deſtinauit deus ante tempora ſecularia in gloriam noſtram,
quam nemo principum huius ſeculi cognouit . Si enim co-
gnouiſſent, nunquam dominum maieſtatis crucifixiſſent.
Vbi myſterium paſſionis exprimitur,non vtique generatio Ibidem.
nis æternæ ſeries declaratur. Sapientia igitur mea,crux do-
mini eſt : redemptio mea, mors domini eſt . Sanguine enim 1.Pet.1.
precioſo redempti ſumus, vt Apoſtolus Petrus dixit. San-
guine igitur ſuo quaſi homo,dominus nos redemit, idemq́;
quaſi deus peccata donauit. Non ergo in verbis quaſdam cõ
D ſtituamus inſidias, & verborum tendiculas aucupemur , vt
quia & aliud ſecundum impios ſignificare putatur ſermo
qui legitur , non id quod ſenſus exprimat , ſed quod litera
oſtendat,interpretemur. Sic perierunt Iudæi dum ſenſuum
profunda deſpiciunt,& ſequuntur nuda verborum. Litera
enim occidit , ſpiritus autem viuificat . Et tamen inter duo
grauia ſacrilegia fortaſſe deteſtabilius ſit ad diuinitatem re- 2.Corin.3.
ferre quæ carnis ſunt , quàm ad literam referre quæ ſpiritus
ſunt. Illi timuerunt in deo carnem credere , & ideo redem-
ptionis gratiã perdiderunt,quia cauſam ſalutis abiurãt. Iſti
diuinitatis maieſtatẽ vſq; ad carnis infirma deducũt. Dete-
ſtãdi Iudæi qui carnẽ domini crucifixerunt,deteſtabiliores
tamẽ eos arbitror, q diuinitatẽ Chriſti cruci ſubditã credi-
derũt. Denique q cũ Iudęis ſępe tractabat,hęreticũ,inquit, Ad Tit.3.
poſt vnã correptionem deuita. Nec tamẽ ſine iniuria patris

A factum nobis eſſe ſapieotiam, ad illam inenarrabilẽ nec vl-
lis temporibus momentiſque obnoxiam Chriſti genera-
tionem ſacrilega interpretatione deriuant. Nam præter id
quod filij iniuria patris eſt contumelia, etiam in patrem ſa-
Roma.3. crilegia iſta proceduot. de quo ſcriptum eſt: Eſt autẽ deus
verax, omnis autem homo mendax. Aut ſi de filio putant
dictum, generationi quidem nõ præiudicant, quia deũ ve-
rum huius lectionis authoritate, quod abouunt, cõfitẽtur.
Prolixom eſt ſi velim ſingula recenſere quotiens factũ le-
gerimus, nõ vtiq; per naturã, ſed per gratiã. Nam & Moy-
Exod.15. ſes dicit: Adiutor & protector factus eſt mihi in ſalutẽ. Et
Pſalm.30. Dauid dicit: Eſto mihi in deum protectorem, & in domũ
refugij, vt ſaluum me facias. Et Eſaias dicit: Factus es om-
ni ciuitati humili adiutor. Non vtique ſancti deo dicunt:
Creatus es, ſed protector & adiutor per gratiam tuã factus
es nobis. Vnde nec illud verendum eſt quod ſolent Arria-
ni ſæoa interpretatione componere, dicentes factũ eſſe dei
Ioan.1. verbum: quia ſcriptum eſt, inquiunt: Quod factũ eſt in ip-
B ſo, vita erat. Primum intelligant, ſi ad ſubſtantiam diuinam
referant, quod factum eſt, Manichæorum ſe quæſtionibus
implicari. Obijciunt enim Manichæi: Si quod in ipſo factũ
eſt, vita eſt: eſt ergo aliquid quod in ipſo factum oon ſit, &
mors ſit, vt duo impie inducant priocipia. Sed hoc damnat
eccleſia. Deinde vnde poſſunt docere ſic pronunciaſſe eu-
angeliſtã? Plerique enim docti & fideles ſic pronunciãt: Om
nia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil quod fa
ctum eſt. Alij ſic: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo fa-
ctum eſt nihil. Deinde: Quod factũ eſt, pronunciant, & ſub-
iungũt: In ipſo, hoc eſt: Quicquid autem factũ eſt, eſt io ip-
Actuũ.17. ſo. Quid eſt, in ipſo? Apoſtolus docet dicens: In ipſo ſumus,
& viuimus, & mouemur. Tamẽ etiã ſi quemadmodũ velint
pronuncient, non poſſunt hinc calumniari deo verbo, ſi ad
ſubſtantiam eius velint referre, quod factum eſt, quin ca-
lumnientur & patri deo, de quo ſcriptum eſt: Qui autem fa-
Ioan.3. cit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius
quod in deo ſunt facta. Ecce hic opera hominis in deo facta
C legimus, & ad ſubſtanriam tamen diuinam referre non poſſu
mus. Sed aut per ipſum facta cognoſcimus, vt eſt illud apo-
Coloſ.1. ſtolicum, quod omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt, & ip
ſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant. Aut vt docet
præſeutis lectio teſtimonij, virtutes quibus vitæ æteroæ
fructus acquiritur, in deo facta æſtimare debemus, charita-
tem, pietatem, religionem, ſidem, & alia huiuſmodi, quæ in
voluntate dei facta ſunt. Ergo ſicut in dei patris, ita etiam in
Chriſti voluntate & virtute facta ſuot, ſicut legimus: Crea-
Ephe.2. ti in Chriſto in operibus bonis. Et in Pſalmo: Fiat pax in vir
Pſalm.121. tute tua. Et alibi: Omnia in ſapientia feciſti. In ſapiẽtia, in-
Pſal.103. quit, feciſti, non ſapientiam feciſti. Nam cum omnia in
ſapientia facta ſint, Chriſtus autem dei ſapientia ſit, noo ac-
cedens vtique, ſed ſubſiſtens & permanens in æternum, ſi
facta eſt ſapientia, iam deteriore conditione facta eſt, quam
omnia, eo quod ſapientia fieri per ſeipſam non potuit. Ergo
ſi factum eſſe frequenter ad aliud, non ad naturam refertur,
D etiam creatum eſſe ad cauſam refertur.

Quid ſignificet quod de incarnatione domini ſcriptum eſt: Deus creauit me principium uiarum ſuarum. Et quod Chriſtus dicatur principium, non ſolum per relationem ad diuinitatem, ſed etiam ad documenta uirtutum. Quomodo etiam intelligatur id quod ſcriptum legitur: Puer natus eſt nobis &c. quo multæ hæreſes extinguũtur. De ſolutione quoque dubitationis, quomodo de incarnatione Chriſti dictum ſit: Dominus creauit me &c. cum ante incarnationem eius creatura mundi fuerit.

Caput IIII.

VNde intelligimus illud quod de incarnatiooe do-
mini ſcriptum eſt: Domioos creauit me principiũ
Prouer.8. viarum ſuarum io opera ſua, id ſignificare quod
ad redimenda opera patris, domious Ieſus ex vir-
gine ſit creatus. Neque enim dubitari poteſt de incarnatio-
nis dictum eſſe myſterio, cum propter opera ſua corrupte-
læ ſeruitio liberanda domious ſuſceperit carnem, vt illum
qui imperium habebat mortis, per ſui corporis deſtrueret
paſſionẽ. Caro enĩ Chriſti ꝓpter opera, diuinitas ante ope-
ra, quia ipſe ante omnia, & omnia io ipſo conſtãt. Non ergo
diuinitas propter opera, ſed propter diuinitatem opera, ſi-
cut Apoſtolus declarauit dicẽs, quod propter filium dei o-
mnia. Sic enim habes: Decebat autem eum per quem omnia, Hebr.2.
& propter quẽ omnia, multis filiis in gloriam adductis, du-
cem ſalutis eorum per paſſionem conſummari. Nonne eui-
denter expoſuit quod dei filius qui propter dioinitatem ſuã
omnia creauit, is poſtea propter populi ſalutem & carnis ſu
ſceptionem, & mortis aſſumpſerit paſſionem? Propter quæ
autem opera ſit creatus ex virgine, ipſe dominus cum illum
cæcum curaret, oſtendit dicens: In illo me oportet operari Ioan.9.
opera eius qui miſit me. Et addidit, vt de incarnatione di-
ctum crederemus: Cum in hoc mundo ſum, lux ſum huius
mundi. Etenim quaſi homo in hoc mundo pro tempore eſt,
nam qoaſi deus ſemper eſt. Denique alibi ait: Ecce vobiſ- Mat.28.
cum ſum vſque ad conſummationem mundi. Nec de prin-
cipio reſidet aliquid quæſtionis, cum interrogatus in carne:
B Tu quis es? reſponderit: Principium, qui & loquor vo- Ioan.8.
bis. Quod oon ſolũ ad diuinitatis æternitatem refertur, ſed
etiam ad documenta virtutum. Ex hoc enim & deum ſe
probauit æternnm, quia omniom ipſe principium eſt, &
vniuſcuiuſque virtutis autor eſt, quia eccleſiæ caput eſt, ſi-
cut ſcriptum eſt: Quia ipſe caput corporis eccleſiæ, qui eſt
principium, primogenitus ex mortuis. Liquet igitur & de
incarnatiooe dictum eſſe principium viarum ſuarum, quod Coloſ.1.
ad ſacramentum ſuſcepti corporis videtur eſſe referẽdum.
Denique vt ſcias quod vias ſuas omnipotens pater ſecundũ
incarnationẽ præſcripſerit filio, habes io Zacharia ad Ieſum Zacha.3.
indutum veſtimenta ſordida, ab angelo dictum: Hæc dicit
dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaueris, & præce-
pta mea cuſtodieris. Quod eſt veſtimentum illud ſordi-
dum, niſi carnis aſſumptio? Viæ igitur domini velut qui-
dam tramites bonæ vitæ ſunt, qui diriguntur à Chriſto, qui Ioan.14.
ait: Ego ſum via, & veritas, & vita. Via ergo ſuperna, eſt dei
virtus. Chriſtus enim nobis via eſt, & bona via, quæ creden
C tibus cœli regna patefecit. Viæ autem domini, viæ rectæ Pſalm.15.
ſunt, ſicut ſcriptum eſt: Vias tuas domine notas fac mihi. Pſal.138.
Via caſtitas, via fides, via eſt abſtinẽtia. Eſt nanque via vir-
tutis, eſt & via iniquitatis. Scriptum eſt enim: Et vide ſi eſt
via iniquitatis in me. Principium itaque noſtræ virtutis eſt 2.Corin.8.
Chriſtus. Principium integritatis, qui docuit, virgines non
viriles expectãre concubitus, ſed integritatem mentis &
corporis, ſancto magis dicare ſpiritui, quàm marito. Prin-
cipium parſimoniæ Chriſtus, qui pauper factus eſt, cum eſ-
ſet diues. Priocipium patientiæ Chriſtus, qui cum male-
diceretur, non maledixerit: cum percuteretur, non reper- 1.Petri.2.
cuſſit. Principium humilitatis Chriſtus, qui formã ſerui ac- Philip.2.
cepit, cum patrem deum maieſtate virtutis æquaret. Ex il-
lo enim accepit virtus vnaquæque principium. Et ideo vt Eſaiæ.9.
hæc virtutum genera diſceremus, filius datus eſt nobis, cu-
ius principium ſuper homeros eius. Principium illud, crux
domini eſt, principium fortitudinis, quo via ſanctis eſt re-
D ſerata martyribus ad ſacri certaminis paſſionem. Vidit hoc
principium Eſaias, & ideo ait: Puer natus eſt oobis, filius da Ibidem.
tus eſt nobis. Videruot magi, & ideo cum paruulum in præ-
ſepi eernerent, adorauerunt, dicentes: Puer oatus eſt nobis.
Cum ſtellam conſpicerent, prædicantes, filius datus eſt no- Matth.2.
bis. Aliud muoos terris, aliud moo' eſt cœlo, & vtrũque v-
nus in vtroque perfectus, & ſioe mutabilitate diuioitatis, &
ſine humanæ imminutione naturæ. Vnum adorauerunt, ei-
dẽmque munera obtulerunt, vt oſtẽderent ipſum eſſe cœli
dominum, qui in præſepibus videretur. Diſtingue ſingulo-
rum momenta verborum: Puer oatus eſt nobis, filius datus
eſt nobis. Et ſi ex patre natus, oon tamẽ nobis natus, ſed da-
tus eſt: quia non filius propter nos, ſed nos propter filium.
Neque enim nobis oatus eſt, qui & ante nos natus eſt, &
totius eſt conditor creaturæ. Neque nunc primum naſcitur
qui erat ſemper, & erat in principio, ſed illud quod non
erat, nobis naſcitur, hoc eſt puer ex virgine, corpus ex
Maria. Hoc enim poſt oos, illud ante nos. Alij ſic ha-
bent: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Hoc
eſt, qui erat filius dei, hic ex Maria puer natus eſt nobis,
& datus

& datus eſt nobis. Qũi datus ſit, audi prophetam dicentem:
Pſal. 84. Et ſalutare tuum da nobis. Quod enim ſupra nos eſt, datur:
quod de cœlo eſt, datur: ſicut etiam alibi de ſpiritu legim',
Roma. 5. quod charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ
ſanctum qui datur eſt nobis. Sed vide quemadmodũ hic lo-
cus multas hæreſes extinguat. Puer nat' eſt nobis: nobis, nõ
Iudęis: nobis, nõ Manichęis: nobis, nõ Marcionitis. Prophe
ta dicit: Nobis, hoc eſt credẽtibus, nõ incredulis: Et ille qui-
dẽ miſericordia ſua omnibus natus eſt. Sed perfidia hæreti-
corum fecit, vt non omnibus naſceretur qui omnibus natus
eſt. Nam & lumen diei oriri iubetur ſuper bonos & malos:
Matth. 5. ſed oriri nõ videntibus nõ videtur. Sicut ergo puer nõ om
nibus natus eſt, ſed fidelibus, ſic filius non infidelibus datus
eſt, ſed fidelibus nobis datus eſt, nõ Fotinianis. Illi enim nõ
datum nobis dei filium dicunt eſſe, ſed ab initio inter nos
natum. Nobis, non Sabellianis. Illi enim nolunt filium da-
tum, eundem aſſerẽtes patrem eſſe quem filium. Nobis, nõ
Arrianis, & ipſi enim non habent filium pro ſalute datum,
ſed pro infirmitate tranſmiſſum. Non habent conſiliarium
quem putant futura neſciſſe, non habent filium, quem ſem-
piternum non putant, cum ſcriptum ſit de verbo dei, quòd
Ioan. 1. erat in principiu. Et alibi: In principio erat verbum. Deni-
Prou. 8. que vt ad propoſitum reuertamur exemplũ: In principio,
inquit, antequàm terram faceret, & antequàm produceret
fontes aquarum, ante omnes colles genuit me. Fortaſſe di-
ces, quomodo de incarnatione Chriſti dictum eſſe memo-
rauerim, Dominus creauit me, cum ante incarnationẽ Chri
ſti creatura ſit mundi: Sed cõſidera quod moris eſt ſcriptu-
ris diuinis, & futura pro pręteritis dicere, & geminã in Chri
ſto ſignificare ſubſtantiam, diuinitatis, & carnis, ne quis aut
Eſaiæ. 9. diuinitatem neget eius aut carnem. Nam ſicut in Eſaia ha-
bes: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, ita hic quoq;
ante præmiſit creaturam carnis, & ſubtexuit aſſertionẽ di-
uinitatis, vt ſcires non duos Chriſtos, ſed vnum eſſe, qui
& ante ſecula generatus ſit ex patre, & vltimis temporibus
creatus ex virgine, hoc eſt: Ego ſum ille creatus ex homi-
Prouer. 8. ne, creatus ad cauſſam, qui ſum generatus ante ſecula. De-
nique dicturus, Dominus creauit me, præmiſit: commemo-
rabo quæ à ſeculo ſunt. Dicturus genuit, præmiſit, in prin-
cipio, antequàm terram faceret, ante omnes colles genuit
me. Ante, cum dicitur, in infinitum retro ſine aliqua defi-
Ioan. 8. nitione porrigitur. Denique ante Abrahã, inquit, ego ſum,
non vtique poſt Adam: & ante luciferum, non vtique poſt
angelos. Sed ante, cum dicit, non ſe intra aliquẽ, ſed omnia
intra ſe dicit. Sic enim moris eſt æternitatẽ dei ſcripturis ſi-
gnificare diuinis. Denique alibi habes: Prinſquam mon-
Pſalm. 89. tes fierent, aut formaretur orbis terræ, à ſeculo & vſque in
ſeculum tu es. Ante omnia ergo generatio, inter omnia &
propter omnia creatura. Natus ex patre ſupra legem, factus
ex Maria ſub lege.

De ſolutione obiectionis ſumptæ ex eo quod ſcriptũ eſt: Poſt me venit vir, qui ante me factus eſt: cum cõfutatione erroris Arrianorum. Et quomodo iuxta myſticam intelligentiam hiſtoriæ de Booz & Ruth deſignatus fuerit Chriſtus, qui eccleſiã ſibi copulauit. Quomodo etiã ſæpe ad cauſſam pertineat cum Chriſtus dicitur factus. Quomodo denique ipſe idem ſacerdos ſit & hoſtia.

Caput V.

Ioan. 1. SEd ſcriptũ eſt: Poſt me venit vir, qui ante me fa-
ctus eſt, quia prior me erat. Vnde dicũt: Ecce qui
erat, factus eſt. Ipſa verba perpẽdamus, poſt me,
inquit, venit vir. Vir ergo eſt qui venit, ipſe qui
fact' eſt, vir autẽ nomen eſt ſexus. Sexus autẽ nõ vtiq; diui-
nitati, ſed naturæ deputatur humanæ. Poſſem ergo dicere:
Erat in pręcognitione quidem corporis, ſed ęternitate vir-
tutis. Nam & eccleſia erat, & ſancti erant prædeſtinati ante
ſęcula. Sed non id loco hoc dico, ſed illud aſſero, factũ eſſe,
nõ ad diuinitatẽ, ſed ad incarnationis ptinere naturã, ſicut
ipſe Ioannes dixit: Hic eſt de quo dixi: Poſt me venit vir,
qui ante me factus eſt. Itaq; cum geminã, ſicut ſupra dixi, in
Chriſto ſubſtantiã propoſuiſſet, vt vtrãq; intelligas & diui
nitatis & carnis, hoc loco cœpit à carne. Eſt enim ſcripturis

A promiſcua conſuetudo diuinis, vt interdum à diuinitate
Chriſti incipiant, & ad incarnationis ſacramẽta deſcendãt:
interdum ab humilitate incarnationis exordium ſumant, &
ad gloriam diuinitatis aſſurgant, vt in prophetis, euangeli-
ſtis, frequenter & in Paulo. Ergo & hic iuxta memoratam
conſuetudinem ab incarnatione domini cœpit de eius diui-
nitate dicturus, non vt confunderet humana atque diuina,
ſed vt diſtingueret. Verum Arriani, velut Iudaici caupo-
nes, miſcent aquam cum vino, quia diuinam generationem
humanamq; cõfundunt, ad diuinitatem referentes quod de
carne ſit dictum. Nec metuo quod obiecturi videtur, quod
in ſuperioribus non habet virum. Sic enim habet: Qui poſt
me venit. Sed vide, ante ibi quid præmiſerit: Verbum, in- Ioan. 1.
quit, caro factum eſt. Et ideo non addidit virum: quia car-
nem dixerat. Per carnem autem virum intelligimus, & per
virum carnem. Ergo quod dixerat: Verbũ caro factum eſt,
virum hoc loco nominare ſuperfluum fuit, quem iam car-
B nis expreſſione ſignificauerat. Quo exemplo in poſteriori-
bus quoque & agnum præmiſit, qui tolleret peccatũ mũdi.
Et vt incarnatũ intelligeres, quẽ ante memorauit, ait: Hic
eſt de quo ante dixi, poſt me venit vir q ante me factus eſt,
hoc eſt, virum dixi, non deũ factũ. Sed vt ipſum incarnatũ
declararet eſſe, qui ante ſæcula erat, ne duos filios credere-
m', ait: Quia prior me erat. Nã ſi, factus eſt, ad diuinã gene-
rationem retuliſſet, quid opus fuerat vt adhuc adderet ter-
tium, atque iteraret quod ſupra dixerat? Sed quia ante de
incarnatione tantũ dixerat: Poſt me venit vir, qui ante me
factus eſt, ideo addidit: Quia prior me erat, quoniam diuini
tatis æternitas fuerat exprimenda. Et hæc eſt cauſa præla-
tionis, vt merito antelatus videatur, qui proprij patris ſem-
piterna virtus eſt. Dat tamen intellectus ſpiritalis vbertas,
vt excurrere & euagari ad concludendos libeat Arrianos, 1. Corin. 3.
qui volunt factum hoc loco non ad virum, ſed ad diuinita
tem referre. Quid eſt enim tenere quod poſuit, cum dixerit
Baptiſta: Poſt me venit, qui ante me factus eſt, hoc eſt ſupra
C meritum meum factus, ſupra meam gratiam, tempore car-
nis poſterior, diuinitatis honore venerabilis. Poſt me enim
venit, temporis eſt: prior me erat, æternitatis: ante me fact'
eſt, honoris eſt, quia etiam incarnationis myſterium ſupra
humanam eſt gratiam. Denique in inferioribus quid ſupra
contexuiſſet expreſſit, dicens: Poſt me venit vir, cuius non
ſum dignus calceamenta portare. Præſtantiam vtique digni
tatis, non æternitatem diuinæ generationis exponẽs. Quod
eo vſque ad incarnationem pertinet, vt typum in homini-
bus myſtice calceamenta ante præmiſerit. Lege enim proxi
mo defuncti, vel fratri copula deferebatur eius vxoris, vt
ſemen fratris vel proximi reſuſcitaret. Vnde quod Ruth, li Ruth. 2.
cet ipſa alienigena, tamen quia maritũ habuerat ex Iudæis
qui reliquerat ſuperſtitem proximum, eámque colligẽtem
manipulos ſuæ meſſis, quibus alebat & ſocrum, Booz vidit
& amauit, non aliter eam accepit vxorem, niſi calceamentũ
ei' ante ſoluiſſet, cui vxor debebatur ex lege. Hiſtoria ſim
plex, ſed alta myſteria: aliud enim gerebatur, aliud figura-
batur. Nam ſi ſecundum literam ſenſum torqueamus, prope
quidam pudor eſt, & horror in verbo eſt, ſi ad commixtio-
D nis corporeæ conſuetudinem ſententiam intellectúmque re
feramus. Deſignabatur autem futurus ex Iudæis, ex quibus
Chriſtus ſecundum carnem, qui proximi ſui, hoc eſt populi
mortui ſemẽ, doctrinę cœleſtis ſemine reſuſcitaret, cui cal-
ceamentum nuptiale eccleſiæ copulandæ præſcripta legis
ſpiritalia deferebant. Nõ Moyſes ſponſus. Illi enim dicitur:
Solue calceamentum pedum tuorum, vt domino ſuo cedat. Exod 3.
Non Ieſus Naue filius ſponſus. Nam & ipſi dicitur: Solue cal
ceamentum pedum tuorum, ne ex ſimilitudine nois ſponſus
eccleſiæ crederetur. Non alius ſponſus, ſed ſolus Chriſtus, Ioſue. 5.
& ſponſus de quo dixit Ioannes: Qui habet ſponſam, ſpon- Ioan. 3.
ſus eſt. Illis igitur calceamentum ſoluitur, huic ſolui nõ po
teſt, ſicut dixit Ioãnes: Nõ ſũ dignus ſoluere corrigiã calcea Ioan. 1.
menti eius. Solus ergo Chriſtus eſt ſpõſus, cui illa veniẽs ex
gentibus ſponſa, ante inops atque ieiuna, ſed iam Chriſti meſ
ſe diues, nubat: quæ manipulos fœcundę ſegetis verbiq; re-
liquias gremio legat mentis interno, vt exhauſtam illam vi-
duam morte filij, atq; inopem defuncti populi matrẽ nouis

Dicant igitur vnum eſſe regnum, ſicut nos dicimus & pro- A
bamus. Probamus autem non noſtris, ſed cœleſtibus teſti-
moniis. Primum enim etiam aliis exẽplis diſce regnum cœ
Marc.9. lorum regnum filij eſſe. Ipſe enim dixit: Amen amẽ dico vo
bis, quoniam ſunt aliqui de iſtis aſtantibus, qui non guſta-
bunt mortem, donec videant filium hominis venientem in
regnum ſuum. Dubitari ergo non poteſt quòd ſit regnum fi
Matth.16. lij dei, ſed accipe ipſum eſſe regnũ filij quod patris eſt. A-
men dico vobis, quòd ſunt quidam circũſtantium, qui non
guſtabunt mortem, donec videant regnum dei venientis in
virtute. Eo enim vſque regnum eſt, vt vnum ſit præmium.
Idem hæres, eadem merita, idem ſponſor, quomodo non i-
Ibidem.13. dem regnum, cùm præſertim ipſe de ſe filius dixerit: Tunc
iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris ſui? Quod enim pa-
tris eſt per maieſtatis proprietatem, id etiam filij eſt per e-
iuſdem claritudinis vnitatem. Ergo & patris regnum ſcri-
ptura dixit, & filij. Accipe nunc quòd vbi regnum dei di-
cit, nec patris nec filij ſeparat poteſtatẽ, quia & patris vnum
& filij regnum vno dei nomine comprehendit, ſicut habes: B
Lucæ 13. Cùm videritis Abrahã, Iſaac, & Iacob, & omnes prophetas
in regno dei. An negamus in regno filij prophetas eſſe, cùm
Ibidem.23. & latroni dicenti: Memẽto mei cùm veneris in regnũ tuum:
reſponderit dominus: Amen amen dico tibi, hodie mecum
eris in paradiſo? Aut quid eſt eſſe in regno dei, niſi æternam
neſcire mortem? Qui autem neſciunt æternam mortem, vi-
dent filium hominis veniẽtem in regnum ſuum. Quomodo
Matth.16. ergo poteſt non in poteſtate habere quod donat, dicens: Ti
bi dabo claues regni cœlorum? Et videto diſtantiam. Ser-
uus aperit, dominus largitur. Iſte per ſe, ille per Chriſtum.
Famulus claues accipit, dominus ordinat poteſtates. Aliud
ius donantis, aliud diſpenſantis obſequium eſt. Vnum igitur
patris & filij regnum euidenter eſt declaratum, ſicut Apo-
Epheſ.5. ſtolus Paulus aſſeruit, dicens: Hoc autem ſcitote, quòd o-
mnis impudicus, aut immundus, aut auarus, quod eſt idolo-
latria, non habet hæreditatem in regno Chriſti & dei. Ergo
vnum regnum, & vna diuinitas. Vnam diuinitatem lex pro-
bauit, quæ dicit vnum deum. Probauit & Apoſtolus dicen- C
Coloſ.2. do de Chriſto: In quo habitat omnis plenitudo diuinita-
tis corporaliter. Si enim iuxta Apoſtolum, plenitudo om-
nis corporaliter diuinitatis in Chriſto eſt, aut vnius diuini-
tatis patrem & filium fatebuntur: aut ſi patris & filij diuinita
tem cupiunt ſeparare, cùm omnem plenitudinem diuinita-
tis corporaliter filius habeat, quid eſt quod patri æſtimant
amplius adſcribendum, cùm amplius nihil ſit plenitudine,
& plenitudo perfectio ſit? Ergo vna diuinitas.

Quod una ſit maieſtas, & una gloria, una quoque ſubſtan-
tia patris & filij, cum redargatione Arrianorum. Et
quemadmodum fraudem eorum cauere debeamus.

Caput VII.

IMaginem autem vnam & ſimilitudinem vnam ſu
pra diximus. Supereſt vt vnius quoque maieſta-
tis patrem filiúmque doceamus. Nec longe abe-
Matth.25. rit. Cùm enim ipſe dixerit de ſe filius: Cùm autem
venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cum
eo, tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ. Ecce filij ex- D
preſſa eſt maieſtas. Quid ei deeſt, cuius increatã maieſtatem
negare nõ poſſunt? Eſt ergo filij maieſtas. Accipiãt nũc, vt
dubitare non poſſint, ꝙ patris & filij vna maieſtas ſit. Ipſe
Lucæ.9. dominus dixit: Nã qui me erubuerit & meos ſermones, hũc
fili⁹ hominis erubeſcet cũ venerit in maieſtate ſua, & patris,
& ſanctorũ angelorũ. Quid eſt: Et ſanctorum angelorũ, ni-
ſi quòd honorãtur & ſerui domini. dignitatẽ ſuam ergo ad
filium & patrem retulit, non vt angeli habeant cum patre &
filio æquale conſortium, ſed vt præminentem gloriam dei
cernant. Neque enim ſuam maieſtatem angeli habent: ſicut
lectum eſt de filio: Cùm ſederit in ſede maieſtatis ſuæ: ſed aſ
ſiſtunt vt patris & filij gloriam videant quibus aut poſſunt
aut merentur aſpectibus. Denique ipſa ſe explanant verba
diuina, vt intelligas illam gloriam & patris & filij cum ange
Matth.25. lis non eſſe cõmunem. Sic enim habes: Cùm autem venerit
fili⁹ hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cum eo. Et vt
doceret vnã maieſtatẽ & vnã gloriã eſſe patris & ſuam, ipſe
in alio libro ait: Et filius hominis confundet eum, cùm vene

A rit in gloria patris ſui cum angelis ſanctis. Illi in obſequio,
hic in gloria. Illi in comitatu, iſte in ſuggeſtu. Illi ſtant, hic
ſedet. Vt verbo tamen vſus vtamur humani, hic iudicat, hi
miniſtrant. Diuinæ autẽ non præmiſit maieſtatem patris, &
ſubdidit ſuam & angelorum, ne de ſuperiorib⁹ ad inferiora
feciſſe gaduum quendam ordinem videretur. Sed quia pa-
ter inferior videri non poterat, præmiſit maieſtatem ſuam,
& addidit patris & angelorum, ne ſe medium inter patrem
& angelos nominando, aut ab angelis ad patrẽ per ſui quoq;
incremẽta feciſſe quendã videretur aſcẽſum, aut à patre rur
ſus ad angelos per ordinem cum ſui etiam deminutione cre
deretur fuiſſe deſcenſum. Nã nos qui vnam diuinitatẽ patris
& filij cõfitemur, diuerſum, vt Arriani, ordinem non puta-
mus. De ſubſtantia autem imperator Auguſte quid loquar?
Vnius filium cum patre eſſe ſubſtantiæ, cùm imaginẽ patris
ternæ ſubſtantiæ filium legerimus, vt in nullo ſecundum di
uinitatem à patre intelligas diſcrepare. Iuxta hãc imaginem
dixit: Omnia quæ pater habet, mea ſunt. ergo nec ſubſtan- Ioan 15.
B tiam in deo poſſumus denegare. Neq; enim inſubſtantiuus
eſt qui aliis dedit habere ſubſtãtiam, licet alia ſit ſubſtantia
dei, alia creaturæ. Non poteſt inſubſtantiuus filius dei eſſe,
per quem cuncta ſubſiſtunt. Et ideo ait: Non eſt abſcondi- Pſal.138.
tum os meum quę feciſti in abſcondito, & ſubſtantia mea in
inferioribus terræ. Virtuti enim & diuinitati, ea quæ ante
conſtitutionẽ mundi, vel in perſpicabili maieſtate ſunt ge-
ſta, abſcondita eſſe non poterant. Legimus ergo ſubſtantiã.
Sed dices de incarnatione dictam eſſe ſubſtantiam. Interim
nomen ſubſtantię lectum probaui, & lectum non pro patri-
monio, vt dicitis. Iam, ſi placet, accipiamus ſecundum my-
ſterium in inferioribus Chriſti fuiſſe ſubſtantiam. Etenim
vt defunctorum animas in ſui corporis anima liberaret, vin
cula mortis ſolueret, peccata donaret, operatus eſt in infer-
no, & tamẽ quid obſtat quo minus illam diuinam intelligas
ſubſtãtiam, cùm deus ita vbique ſit, vt ei dictum ſit: Si aſcen
dero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero ad infernum, ades. Ibidem.
Denique ad ſubſtantiam diuinam deriuandam eſſe intelle-
C ctum, ſequentibus declarauit, dicens: Inoperatum meum vi Ibidem.
derunt oculi tui, eo quod non in operis factura ſit filius, ſed
verbum genitum poteſtatis æternæ, ἀκατέργαστον enim dixit,
hoc eſt, inoperatum atque increatum verbum ſine alicuius
creaturæ teſtimonio ex patre natum, & tamen abundantius
aliis ad ſubſtantiam teſtimoniis. Sit iſta hoc loco ſubſtantia
corporalis, dummodo non opus dei filium, ſed inoperatam
eius diuinitatem & ipſe fatearis. Scio autem aliquos dicere
inoperatum eſſe etiam incarnationis myſterium, quod non
ſit virilis copulæ vſu operatum, quòd partus eſt virginis.
Si ergo plerique hoc loco nec Mariæ partum opus eſſe di-
xerunt, tu Arriane opus putas eſſe dei verbum? At hic tan-
tum ſubſtantiam legimus. Nónne & alibi: Portæ effractæ
ſunt, montes ceciderunt, & reuelata eſt ſubſtantia: nunquid
hic & creatura ſignificatur? Solent enim aliqui dicere pecu-
niariam eſſe ſubſtantiam. Ergo ſi ad hunc ſenſum refers, id-
eo ceciderũt montes, vt pecuniarium patrimonium cerne-
retur. Sed ſi meminerimus qui mõtes ceciderunt: illi vtique
D de quibus dictum eſt, ſi habueritis fidem ſicut granum ſina Matth.12.
pis, dicetis huic monti, tollere, & iactare in mare. Montes er
go ſunt altitudines ſe extollẽtes. Denique in Græco, regna
ceciderunt, habetur. Quæ regna, niſi ſathanæ, de quo dixit
dominus: Quomodo ſtabit regnum ipſius? Ipſos ergo legi- Ibidem.12.
mus montes, quæ regna ſunt diaboli. Ideoque iſtis cadenti-
bus regnis de corde fidelium, reuelatum eſt paternæ dei fi-
lium Chriſtum eſſe ſubſtantię. Qui ſunt etiam illi ipſi mon
tes ærei, de quorum medio quatuor currus procedunt? Ad-
uertimus altitudinem illam, & extollentem ſe aduerſus ſci-
entiam dei, verbo domini corruiſſe, cùm diceret dei filius:
Obmuteſce, & exi immunde ſpiritus. De quo & in prophe- Marc.1.
ta dixit: Ecce ego ad te mons corrupte. Iſti ergo ceciderũt Hierem.51.
montes, & reuelatum eſt quòd eſſet in Chriſto diuina ſub-
ſtantia, dicentibus iis qui viderunt: Vere filius dei eſt. Non Lucæ.4.
enim humana, ſed diuina poteſtate dæmoniis imperabat.
Hieremias quoque dicit: Super montes accipite luctum, & Hierem.9.
ſuper ſemitas deſertas planctum, quia defecerunt eo quod
non ſint homines, non acceperunt vocem ſubſtantiæ, à vo-
latilibus

latilibus vſque ad iumenta expauerunt & perierunt. Nec A
præterit etiam alibi cùm fragilitates exponeret conditionis
humanæ, vt ſuſceptam à ſe infirmitatem carnis, & affectum
noſtræ mentis oſtenderet, dixiſſe domino per Prophetam:
Pſalm. 88. Memento domine quæ eſt ſubſtantia mea. Quod in natura
fragilitatis humanæ dei filius loquebatur, de quo ſuprà, vt
Ibidem. incarnationis myſteriũ reuelaret, ait: Tu verò repuliſti do-
mine, & pro nihilo diſpuliſti Chriſtũ tuum, euertiſti teſta-
mentum ſerui tui, prophanaſti in terra ſanctitatem eius. In
Philip. 2. quo vtique ſeruum dixit niſi in carne, quod non rapinam ar
bitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit
ſerui formam accipiens, in ſimilitudinem hominũ factus, &
ſpecie inuentus vt homo? Mea ergo ſuſceptione ſeruus, ſua
Hiere. 23. dominus poteſtate eſt. Quid illud quod habes: Quoniã qui
ſtetit in ſubſtãtia domini. Et alibi: Et ſi ſteriſſent in ſubſtan
tia mea, & audiſſent verba mea, & ſi docuiſſent verba mea,
& ſi docuiſſent plebem meam, auertiſſem eos à nequitiis &
conuentionibus ſuis? Quomodo negant dei eſſe ſubſtantiã,
quomodo verbum ſubſtantiæ, quod creberrimum in ſcri- B
pturis eſt, putant eſſe vitandum, cùm ipſi ex alia ſubſtantia,
hoc eſt, ἀνυπόστατον dicendo filium, ſubſtantiam tamen in deo
eſſe non abnuant? Non igitur verbũ, ſed vim verbi fugiunt,
quia nolunt verũ eſſe dei filium. Nam licet humano verbo
non poſſit diuinæ generationis ſeries cõprehendi, tamẽ iu-
dicarunt patres fidem ſuam tali proprie contra ἀνυπόστατον ſer
mone ſignandã, authoritatẽ ſequuti ꝓphetæ, qui ait: Qui ſte
tit in ſubſtantia dei, & vidit verbũ eius. Secũdum impietatẽ
igitur ſuam poſitũ ſubſtantiæ verbũ recipiunt Arriani. Se-
cundũ pietatẽ autem fidelium cõprobatum repudiant & re-
futant. Nã quid eſt aliud, cur homouſion patri nolint filium
dici, niſi quia nolũt verum dei filium confiteri? ſicut author
ipſorum Euſebius Nicomedienſis epiſtola ſua prodidit, di-
cens: Si verum, inquit, dei filium & increatum dicimus, ho-
mouſion cum patre incipimus confiteri. Hæc cùm lecta eſ-
ſet epiſtola in cõcilio Niceno, hoc verbum in tractatu fidei
poſuerunt patres, quod viderunt aduerſariis eſſe formidini,
vt tanquam euaginato ab ipſis gladio, ipſorum nefandæ ca- C
put hæreſis amputarent. Fruſtra autem verbum iſtud pro-
pter Sabellianos declinare ſe dicunt, & in eo ſuam imperi-
tiam produnt. Homouſion enim aliud alij, nõ ipſum eſt ſi-
bi. Rectè ergo homouſion patri filium dicimus, quia verbo
eo & perſonarum diſtinctio, & naturæ vnitas ſignificatur.
An negare poſſunt ouſian lectam, cùm & panẽ ἐπιούσιον do-
minus dixerit: Et Moyſes ſcripſerit, ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι λαὸς περι
ούσιος. Aut quid eſt ouſia, vel vnde dicta, niſi ouſia quod ſẽ-
per maneat? Cui enim eſſe eſt ſemper, deus eſt: & ideo ma-
nens ſemper, ouſia dicitur diuina, & propterea ἐπιούσιος pa-
nis, quod ex verbi ſubſtãtia, ſubſtantiam virtutis manentis
Pſal. 103. cordi & animæ ſubminiſtret. Scriptũ eſt enim: Et panis con
firmat cor hominis. Seruemus igitur præcepta maiorũ, nec
Apoc. 5. hæreditaria ſignacula auſi rudis temeritate violemus. Librũ
ſignatum illum propheticum non ſeniores, non poteſtates,
non angeli, non archãgeli aperire auſi ſunt, ſoli Chriſto ex-
planãdi eius prærogatiua eſt ſeruata. Librum ſacerdotalem
quis noſtrum deſignare audeat, ſignatum à confeſſoribus, & D
multorum iam martyrio conſecratum? Quem qui deſigna-
re coacti ſunt, poſtea tamen damnata fraude ſignarunt. Qui
violare non auſi ſunt, confeſſores & martyres extiterunt.
Quomodo fidem eorum poſſumus denegare, quorũ victo-
riam prædicamus? Nemo metuat, nemo formidet, plus con-
fert fidelibus qui minatur. Venenatæ ſunt blanditiæ perfi-
dorum, tunc cauendæ, cùm id quod negant, prædicare ſe ſi-
mulant. Sic decepti ſunt & ante qui facilè crediderunt, vt i-
bi perfidię laqueos inciderent, vbi fidẽ eſſe credebant. Qui
dicit, inquiunt, Chriſtum creaturã ſecundum cæteras crea-
turas, anathema ſit. Audierunt ſimplices, & crediderunt: In-
Prouerb. 14 nocens enim (ſicut ſcriptum eſt) credit omni verbo. Audie-
runt ergo & crediderunt, primo decepti ſono: ac velut aues
intenti ad eſcam fidei, extentum ſibi laqueum non cauerũt.
Math. 10. Ita dum fidem ſequuntur, hamum nefandæ fraudis attrecta-
uerunt. Et ideo: Eſtote, inquit, aſtuti ſicut ſerpentes, & ſim-
plices ſicut columbæ: præmittitur aſtutia, vt ſit tuta ſimpli-
citas. Sunt enim ſerpentes euangelici, qui exuunt veterem

A vſum: vt induant nouos mores, ſicut ſcriptum eſt: Expoli- Coloſ. 3.
antes veterẽ hominem cum actibus ſuis, & induẽtes nouum
ſecundum imaginem eius qui creauit eum. Diſcamus ergo
depoſitis vetuſti hominis exuuiis, euangelicorũ ſerpentiũ
vias, vt more ſerpentium ſeruare caput, fraudem cauere no
uerimus. Satis fuerat dicere: Qui dicit creaturam Chriſtum,
anathema ſit. Cur bonę confeſſioni Arriane venena permi-
ſces, vt totũ corpus contamines? Addendo enim ſecundum
cæteras creaturas, non creaturam Chriſtum negas, ſed crea-
turam dicis eſſe. Diſſimilem creaturam enim dicis, etſi prę-
ſtantiorem cæteris aſſeras creaturis. Denique Arrius huius
impietatis magiſter dei filium creaturam dixit eſſe perfe-
ctam, ſed non ſicut cæteras creaturas. Vides igitur hæredi-
tario patris veſtri vos vſos eſſe ſermone. Sat eſt creaturam
negare, quid opus fuit addere, ſed non ſicut cæteras creatu-
ras? Recide quod putruit, ne ſerpat contagio, venenum ha-
bet, mortem affert. Deinde dicis interdum deum Chriſtum,
ſed ita dic deum, vt deum verum, vt plenitudinem ei pater-
B næ diuinitatis aſſignes. Sunt enim qui dicantur dij, ſiue in 1. Cor. 8.
cœlo, ſiue in terra. Non enim perfunctoriè nũcupandus de-
us, ſed ita vt eandem diuinitatem prædices in filio quam pa
ter habet, ſicut ſcriptum eſt: Sicut enim pater vitam habet Ioan. 5.
in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitã habere in ſemetipſo. De-
dit vtique quaſi filio per generationem, nõ quaſi inopi per
gratiam & poteſtatem. Dedit ei iudicium facere, quia filius Ibidem.
hominis eſt. Vide quid addidit, ne tu calumnieris ex ver-
bo. Filiũ hominis legis, & accipientem arguis. Negas ergo
deum, ſi non omnia filio quæ dei ſunt, deferuntur. Cùm e-
nim dixerit: Omnia quæ pater habet, mea ſunt: cur tu nõ o- Ioan. 16.
mnia quę diuinæ naturæ ſunt, etiã in filio confiteris? Nã qui
dicit: Omnia quæ pater habet, mea ſunt: quid excipit quod
non habet? Quid eſt quod ἐμφατικῶς quàm fideli magis ſer-
mone cõmemores, quod mortuos reſuſcitauerit, maria pe-
de tranſierit, infirmitates hominum curauerit? Hæc etiã ſer
uulis ſuis præſtitit. Plus iſta miror in hominibus, quòd tan- Matth. 9.
tam dederit poteſtatem hominibus. Aliquid de Chriſto au
C dire deſidero, quod ſpeciale ſit Chriſti, quod cum iis quæ
creata ſunt, nõ poſſit eſſe cõmune. Quia genitus qui vnicus
eſt dei filius, quia deus verus ex deo vero, quia ad dexteram
patris ſedet: vbique lego conſeſſum patris & filij, ſemper ad
dexteram filius ſedet. Nunquid melior filius patre? Nõ hoc
dicim9. Sed charitas dei honorat, humana iniquitas derogat.
Sciuit pater ſerẽdas eſſe de filio quæſtiones, præbuit nobis
quod ſequeremur pietatis exẽplum, ne filio derogem9. Vno
tamen loco ſtantẽ ad dexteram dei Ieſum, Stephanus vidiſ- Acto. 7.
ſe dixit. Et hoc diſce, ne quam hinc moueas quæſtionẽ. Cur
enim vbique ad dexteram ſedere oſtenditur, vno legitur in
loco ſtare? Sedet quaſi iudex viuorum & mortuorum, ſtat
quaſi aduocatus ſuorum. Stabat ergo quaſi ſacerdos, quan-
do patri hoſtiam boni martyris offerebat, ſtabat quaſi bono
luctatori brauium tanti præſul certaminis redditurus. Acci
pe & tu ſpiritum dei, vt iſta diſtinguas, ſicut accepit & Ste-
phanus, & dicas ſicut dixit & martyr: Ecce video cœlos a- Ibidem.
pertos, & filium hominis ſtantem ad dexteram dei. Qui cœ
D los apertos habet, Ieſum ad dexteram dei cernit. Qui clau
ſos oculos habet mentis, Ieſum ad dexteram dei non videt.
Confiteamur ergo Ieſum ad dexteram, vt cœlum & nobis
aperiatur. Claudunt ſibi cœlum, qui aliter confitentur.
Quod ſi qui obiiciunt quod filius ſtabat, oſtendant hoc lo-
co quod pater ſedebat. Nam licet filium hominis ſtare dixe
rit, tamẽ hoc loco nec patrẽ ſedere memorauit. Vt autẽ eui
dentius cognoſceretur nulla eſſe ſtãtis iniuria, ſed poteſtas,
filium Stephanus obſecrat, vt ſe amplius commendaret pa-
tri, dicens: Domine Ieſu, recipe ſpiritum meum. Et vt ean-
dem patris & filij poteſtatem eſſe oſtenderet, repetiuit, di-
cens: Domine, ne ſtatuas illis hoc peccatum. Hoc dominus Ibidem.
in paſſione propria quaſi filius hominis patri dicit. Hoc &
Stephanus filium dei in ſuo martyrio deprecatur: cùm ea-
dem gratia à patre filióque depoſcitur, eadem potentia de-
claratur. Aut ſi volunt Stephanũ patri dixiſſe, videant quid
propria teſtificatione ſignificent. Licet nos iſta non moue-
ant, aduertant tamen qui totum in litera cõſtituunt, & in or
dine, quod filius prius rogatur. Nos autem & ſecundum eo-
rum

rum interpretationem oſtendimus vnitatem paternæ maieſtatis & filij. Nã cùm & pater rogatur & filius: æqualitas precationis, operationis indicat vnitatem. Si autem illis non placet filio dictum: Domine, videmus quod etiam dominum eum negare conantur. Sed iam quia martyris tanti corona proceſſit, ſtudia certaminis relaxemus, ferias hodierni ſermonis babeamus. Proſequamur ſanctum martyrem laudibus, ſicut poſt magna decebat certamina, vulnerib' quidem aduerſarij cruentatum, ſed Chriſti præmiis coronatum.

FINIS.

CAPITVLA LIBRI QVARTI DE FIDE.

Quod non mirum videatur quod humanum genus errauerit de filio dei, cùm & angeli non potuerint myſterium domini Ieſu Chriſti coguoſcere, niſi per reuelationem, vt ex hoc oſtenditur, quod dum domino cœlos aſcẽdente multitudo angelorum triũphali agmine præcurrerent: Tollite portas principes veſtras &c. alij ſtupentes dixerũt: Quis eſt iſte rex gloriæ? Et quomodo nos cœlum aſcendere poſſimus. Quomodo etiam portas noſtras Chriſto aperire debeamus. Cap. I.

De confutatione Arrianorum ex ſolutione quæſtionũ quas faciunt ex illis verbis Apoſtoli: Omnis viri caput Chriſtus eſt &c. Et iſtis: Qui autem plãtat, & qui rigat, vnum ſunt. Caput II.

De ſolutione obiectionis Arrianorũ ſumptæ ex verbis domini dicentis: Amen amen dico vobis, nõ poteſt filius facere à ſe quicquam niſi quod viderit patrem facientem, cum euidenti & multiplici eorũ redargutione. Cap. III.

De ſolutione obiectionum quibus impij hæretici inæqualitatem patris & filij probare contendunt. Cap. IIII.

De ſolutione quæſtionis quam plerique faciũt ex eo quod ſcriptum eſt: Sicut me miſit viuẽs pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Cap. V.

De ſolutione obiectionis, quã Arriani ſumunt ex hoc quod dominus dixit: Hæc infirmitas non eſt ad mortem. Caput VI.

De ſolutione obiectionis quã Arriani ex hoc faciunt, quod à domino dictum legitur: Ego ſum vitis vera, & pater meus agricola eſt. Cap. VII.

DIVI AMBROSII EPISCOPI
Mediolanenſis de fide ad Gratianum Auguſtum, Liber quartus.

Quod non mirum uideatur quod humanum genus errauerit de filio dei, cum & angeli nõ potuerint myſterium domini Ieſu Chriſti cognoſcere, niſi per reuelationem, ut ex hoc oſtenditur quod dum domino cœlos aſcendente multitudo angelorum triumphali agmine præcurrerent, Tollite portas principes ueſtras &c. alij ſtupentes dixerunt: Quis eſt iſte rex gloriæ? Et quomodo nos cœlum aſcendere poßimus. Quomodo etiam portas noſtras Chriſto aperire debeamus. Cap. I.

Conſideranti mihi Imperator Auguſte, qua ratiõe ſic errauerit humanum genus de dei filio, plerique've in diuerſa ſequerentur, nequaquam ſatis mirum videtur, quod errauit humana ſcientia de ſupernis ſed quod ſcripturis non detulit obedientiam. Quid enim mirum ſi myſterium dei patris & domini Ieſu Chriſti in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, per ſapientiam mundi nõ potuerunt homines comprehendere, quod nec angeli cognoſcere niſi ex reuelatione potuerunt? (Coloſſ.) Quis enim potuit opinione magis quàm fide ſequi dominum Ieſum, nunc de cœli altiſſimis inferna penetrantem, nunc ab inferis ad cœleſtia reſurgentem, ſubito exinanitum vt habitaret in nobis, nec

A vnquam imminutũ, cùm ſemper filius in patre & in filio pater eſſet? Dubitauit in eo ipſe prænuncius, licet per ſynagogam & typũ, & dubitauit ipſe ante domini faciẽ deſtinatus. Denique miſſis diſcipulis interrogat: Tu es qui venturus es, (Matth. 11.) an alium expectamus? Obſtupuerunt & angeli cœleſte myſterium, vnde cùm reſurgeret dominus, atque illum quem dudum ſecundum carnem anguſtus ſepulchri locus texerat, reſurgentem ab inferis, cœli alta ſuſtinere non poſſent, hæſerunt etiam cœleſtia opinionis incerto. Veniebat enim nouis victor redimitus exuuiis, dominus in templo ſancto ſuo, præibant angeli & archãgeli, mirantes ſpolium ex morte quæſitum. Et quamuis ſcirent nihil deo accedere †ex carne potuiſſe (†externè), quia infra deum omnia ſunt, tamen trophęa crucis, cuius principium ſuper humeros eius (Eſaiæ. 9.), & triumphatoris æterni manubias intuentes, quaſi eum quem emiſerant, cœli portæ capere nõ poſſent, licet nunquã eius capiant maieſtatem, maiorẽ viam quærebant aliquam reuertenti, adeo nihil B exinanitus amiſerat, debuit tamẽ nouo victori nouum iter parari. Sẽper enim victor & præcelſior æſtimatur. Sed quia æternæ ſunt iuſtitiæ portæ, eædẽmque noui & veteris teſtamenti quibus cœlum aperitur, non mutantur vtique ſed eleuantur, quia non vnus homo, ſed totus in omnium redemptore mundus intrabat. Tranſtatus erat Enoch, raptus Helias. Sed non eſt ſeruus ſupra dominum. (Matth. 10.) Nullus enim aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo. (Ioan. 3.) Nam & Moyſen, licet corpus eius non apparuerit in terris, nuſquam tamẽ in gloria cœleſti legimus, niſi poſteaquam dominus reſurrectionis ſuę pignore vincula ſoluit inferni, & piorum animas eleuauit. Trãſlatus ergo Enoch, raptus Helias, ambo famuli (Geneſ. 5. 4. Reg. 2.), ambo cum corpore, ſed non poſt reſurrectionẽ, non cum manubiis mortis & triumpho crucis, viderant illos angeli. Et idem dominũ omnium primũ ac ſolum de morte triumphantem venire cernentes, tolli portas principibus imperabant cum admiratione dicentes: Tollite portas principes C veſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. (Pſalm. 23.) Erant tamen & in cœleſtibus qui ſtuperent, qui admirarentur nouam pompam, nouam gloriam, & ideo requirebant: Quis eſt iſte rex gloriæ? (Ibidem.) Sed quia & angeli proceſſus habent ſcientiæ, & capacitatem profectus habent, habent vtique diſcretionem virtutis atque prudentiæ. Solus ſine proceſſu deus, quia in omni perfectione ſemper æternus eſt. Dicebant alij, illi vtique qui affuerãt reſurgenti, illi qui viderant vel iã cognouerant: Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Iterum multitudo angelorum triumphali agmine præcinebant: Tollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Rurſus alij ſtupentes dicebant: Quis eſt iſte rex gloriæ? Vidimus eum non habentem ſpeciem atque decorem. (Eſaiæ. 53.) Si ergo ipſe non eſt, Quis eſt iſte rex gloriæ? Reſpõdetur à ſcientibus: Dominus virtutum, ipſe eſt rex gloriæ. (Pſalm. 23.) Ergo dominus virtutum ipſe eſt filius. Et quomodo infirmum Arriani dicunt, quem dominum virtutum ſicut & patrem credimus? Quomodo Arriani diſcretionẽ faciunt poteſtatis, cùm D dominum ſabaoth patrem, dominum ſabaoth filium legerimus? Nam & hoc ſic poſitum plerique codices habẽt, quod dominus ſabaoth ipſe ſit rex gloriæ. Sabaoth autem interpretes alicubi dominum virtutum, alicubi regem, alicubi omnipotentem interpretati ſunt. Ergo quoniam qui aſcendit filius eſt qui aſcendit autem dominus eſt ſabaoth: omnipotens vtique dei filius eſt. Quid igitur agemus? quomodo aſcendemus ad cœlum? Sunt illic diſpoſitæ poteſtates, ordinati principes, qui cœli ianuas ſeruant, qui aſcendentem interrogant. Quis me admittet, niſi omnipotentem annunciem Chriſtum? clauſæ ſunt portæ, non cuicunque aperiuntur, non cuicunque vult, niſi qui fideliter credit, ingreditur, cuſtoditur aula imperialis. Sed eſto, indignus obrepſerit, latuerit principes portarum cœleſtium, diſcubuerit in cœna domini: ingreſſus dominus conuiuij, videns non indutũ nuptiale fidei veſtimentum (Matth. 22.), proiiciet eum in tenebras exteriores, vbi ſit fletus & ſtridor dentium, ſi fidem pacẽmque non ſeruet. Seruemus igitur nuptiale quod accepimus veſtimentum, nec Chriſto propria denegemus, quem omnipotẽtem annunciant angeli, prophetæ ſignificant, apoſtoli teſtificantur, ſi-

tur,ſicut iam ſupra oſtendimus. Et fortaſſe non de iſtius tan A
tummodo cœli portis propheta dixerit quod præteribit:
& alios enim cœlos dei verbum penetrat, de quib⁹ dictum
Hebr.4. eſt: Habemus enim ſacerdotē magnum, principē ſacerdotū
qui penetrauit cœlos Ieſum filiū dei. Qui ſunt iſti cœli,niſi
Pſalm.18. & hi de quibus dicit Propheta: Cœli enarrant gloriam dei?
Stat enim Chriſtus ad ianuam mentis tuæ. Audi tu dicentē:
Apocal.3. Ecce ſto ad ianuam & pulſo,ſi quis mihi aperuerit,ingredi-
ar ad illum,& cœnabo cum eo & ipſe mecū. Et eccleſia do-
Cantic.5. mino dicit: Vox fratris mei pulſat ad ianuam. Ergo ſecun-
dum ſuperius exemplum non ſolus ſtat, ſed præcedūt eum
Pſal.23. angeli qui dicūt: Tollite portas principes veſtras. Quas por
tas? Illas vtique de quibus & alibi dicit: Aperite mihi portas
Pſal.117. iuſtitię. Aperi ergo Chriſto portas tuas vt ingrediatur in te,
aperi portas iuſtitiæ,aperi portas pudicitię,aperi portas for
titudinis atque ſapientiæ. Crede angelis dicentibus: Et ele-
Pſal.23. uamini portæ æternales,vt introeat in te rex gloriæ, domi-
nus ſabaoth. Porta tua vocis fidelis canora cōfeſſio eſt, por
ta tua oſtium verbi eſt, quam ſibi Apoſtolus optat aperiri, B
Coloſ.4. dicens: Vt aperiatur mihi oſtium verbi ad eloquendum my
ſteriū Chriſti. Aperiatur igitur Chriſto porta tua, nec ſolū
aperiatur ſed etiam eleuetur,ſi tamen ęternalis eſt non cadu
Pſal.23. ca. Scriptum eſt enim: Et eleuamini portæ æternales. Eleua
Eſaiæ.6. tum eſt ſuper limen Eſaiæ, quando Seraphim labia eius teti
git,& vidit regem dominum ſabaoth. Tuæ ergo portæ ele-
uabuntur,ſi ſempiternum,ſi omnipotentem, ſi inæſtimabi-
lem, ſi incomprehenſibilem, ſi eum qui & præterita omnia
& futura omnia nouerit,filium dei credas. Quod ſi præ fini
tæ poteſtatis & ſcientiæ,ſubiectúmque opinere, non eleuas
portas æternales. Eleuētur ergo portæ tuæ,vt non Arriano
ſenſu patuulus,nō puſillus, non ſubditus, ad te Chriſtus in-
troeat, ſed intret in dei forma, intret cum patre, intret talis
Marc.16. qualis eſt & cœlum & omnia ſupergreſſus, & mittat tibi ſpi
ritum ſanctum. Expedit tibi vt credas quod aſcendit & ſe-
det ad dexteram patris. Nam ſi eum inter creaturas & ter-
rena impia cogitatione detineas,ſi non tibi abeat,non tibi a-
Ioan.16. ſcendat,nec paracletus ad te veniet, ſicut ipſe dixit: Nam ſi C
ego non abiero,paracletus non veniet ad vos: ſi autem abie-
ro, mittam illum ad vos. Quod ſi inter terrena eum requi-
ras,ſicut Maria Magdalene requirebat, caue ne & tibi dicat:
Ibidem 20. Noli me tangere,nondum enim aſcendi ad patrem meum.
Portæ enim tuę anguſtæ ſunt,capere me non queunt,eleua-
ri non queunt,intrare nō poſſum. Vade ergo ad fratres me-
os, hoc eſt,ad illas portas æternales, quæ cùm Ieſum vide-
rint,eleuantur. Aeternalis porta eſt Petrus,cui portæ inferi
non præualebunt. Aeternales portæ,Ioānes & Iacobus,vt-
pote filij tonitrui. Aeternales portæ ſunt eccleſiæ, vbi lau-
des Chriſti annunciare Propheta deſiderās,dicit: Vt annun
Pſalm.72. ciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Grande er
go myſterium Chriſti quod ſtupuerunt & angeli. Et ideo
venerari debes & domini ſámulos,derogare nō debes,igno
rare non licet, propterea enim deſcendit vt credas. Si non
Ioan.15. credis,non deſcēdit tibi,nō tibi paſſus eſt. Si non veniſſem,
inquit,& locutus fuiſſem his,peccatum non haberent. Nūc
autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Qui me o- D
Ibidem. dit & patrem meum odit. Quis igitur odit Chriſtū niſi qui
derogat? Sicut enim amoris eſt deferre, ita odij eſt deroga-
re: qui odit,quæſtiones mouet: qui amat, reuerentiā defert.

De confutatione Arrianorū ex ſolutione quæſtionum quas faciūt ex illis verbis Apoſtoli: Omnis viri caput Chriſtus eſt &c. Et iſtis: Qui autem plantat & qui rigat unum ſunt. *Caput II.*

ITaque diſcutiamus eorum alias quæſtiones. Scri-
1.Cor.11. ptum eſt,inquiūt: Omnis viri caput Chriſtus eſt,
caput autē mulieris vir,caput autem Chriſti deus.
Quia in quæſtione dicant mihi velim, vtrum con-
iungere,an diuidere hæc quatuor velint. Si enim coniunge-
re,atque ita vt dicant deum caput eſſe Chriſti, ſicut vir eſt
mulieris caput, videte quid incidant. Nam ſi hæc tanquam
ex paribus ſumpta eſt cōparatio,& hæc quatuor,id eſt mu-
lier,vir, Chriſtus, & deus,quaſi ex vnius atque eiuſdem na
turæ ſimilitudine comparantur, ergo mulier & deus vnius
incipient eſſe naturæ. Quod ſi hoc diſplicet, quod ſacrile-
gium eſt dicere,vt volunt diuidant. Itaq; ſi Chriſtum apud
deum patrem ita volūt eſſe,ſicut eſt mulier apud virum: v-
nius vtique Chriſtum & deum dicunt eſſe ſubſtantię,quo-
niam mulier & vir vnius ſunt in carne naturæ. Nam quod di
ſtat,in ſexu eſt. Cùm verò inter Chriſtum & deum patrem
ſexus non interueniat,quod vnum inter filium & patrem in
natura eſt, fatebuntur: quod diuerſum in ſexu eſt, denega-
būnt. Placétne iſta diuiſio,an mulierem, virum,& Chriſtum
vnius volunt eſſe ſubſtantiæ, & patrem ſeparant? Hæccine
igitur diuiſio placet? Si ita eſt, videte quid incidant. Aut e-
nim non ſolum Arrianos ſed etiam Fotinianos ſe neceſſe eſt
confiteantur, quòd Chriſtum hominem tantum fatentur
quem humanæ tantummodo naturæ æſtimant copulādum:
aut vel inuitos acquieſcere par eſt noſtræ ſentētiæ, per quā
id quod impiè cogitarunt, piè religioſéque defendimus, vt
ſit Chriſtus quidem ſecundum generationem diuinam dei
virtus, ſecundum aſſumptionem autem carnis, vnius cum
omnibus hominibus in carne ſubſtantiæ,ſalua tamen incar-
nationis ſuæ gloria, qui authoritatem ſuſcepit non imagi-
nem carnis. Si ergo iuxta humanam cōditionem caput Chri
ſti deus, Non enim dixit caput Chriſti pater, ſed caput Chri
ſti deus, quia diuinitas vtpote creatrix caput eſt creaturæ.
Et bene dixit,caput Chriſti deus, vt & diuinitatem Chriſti
ſignificaret & carnem, hoc eſt incarnationem in Chriſti no
mine,in deo autem vnitatē diuinitatis & magnitudinem po
teſtatis. Eouſque autem caput Chriſti deus ſecundum incar
nationem dictum eſt,vt & caput viri Chriſtus ſecūdum in-
carnationem verbi dictū ſit. Quod alibi Apoſtolus euiden-
ter expoſuit,dicēs: Quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut & Epheſ.5.
Chriſtus eccleſiæ. Et in conſequentibus addidit: Qui ſe tra
didit pro ea. Secūdum incarnationem igitur caput viri Chri
ſtus,quia ſecundum incarnationem facta traditio eſt. Eſt er
go viri caput Chriſt⁹, caput Chriſti deus, vbi ſerui,hoc eſt
hominis, non dei forma tractatur. Sed nihil præiudicat dei
filio, ſi ſecūdum carnis veritatem ſimilis ſit hominibus, qui
diuinitate cum patre vnum eſt. Non enim poteſtas hac in-
terpretatione minuitur, ſed miſericordia prædicatur. Quis
autem vnam diuinitatem patris & filij piè abneget, cùm ip-
ſe dominus cōſummaturus pręcepta diſcipulis ſuis dixerit,
vt ſint vnū ſicut & nos vnum ſumus. Pro teſtimonio enim Ioan.17.
fidei poſitum eſt, licet ab Arrianis ad argumentum perfidiæ
deriuetur. Etenim quoniam toties lectam negare non que-
unt, vnitatem extenuare conantur, vt talis videatur diuini-
tatis vnitas inter patrem & filium, qualis eſt inter homines
vnitas deuotiōis & fidei, licet etiam inter ipſos homines v-
nitas naturæ ſit ex cōmunitate naturæ. Vnde & illud aper-
tiſſimè ſoluitur, quod ad extenuationem dominicæ vnita-
tis obiicere conſueuerunt, quia ſcriptum eſt: Qui autem plan 1.Corin.3.
tat & qui rigat vnum ſunt. Hoc Arriani ſi ſaperent non ob-
iicerent: quomodo negare conantur, quod pater & filius v-
num ſunt, cùm Paul⁹ & Apollo & natura vnum ſint & fide?
Sed tamen per omnia vnum eſſe non poſſunt, & nequeunt
cōparari humana diuinis. Inſeparabilis ergo deus pater ver
bo, inſeparabilis virtute, inſeparabilis ſapientia per diuinæ
vnitatem ſubſtantiæ,& eſt in filio, ſicut frequēter ſcriptum
eſt. Eſt verò, non vt egentem ſignificans, nec vt vacuum im
plens, quia nō vacua dei virtus. Nec enim virtus virtute au
getur, quia non duæ virtutes ſed vna virtus. Nec diuinitas
diuinitatem accipit, quia non duæ diuinitates, ſed vna diui-
nitas. Nos autem per acceptam & inhabitātem in nobis vir-
tutem, vnum erimus in Chriſto. Communis ergo litera, ſed
diſcrepans diuina humanáque ſubſtātia. Nos vnum erimus,
pater & filius vnum ſunt. Nos ſecundum gratiam, filius ſe-
cundum ſubſtantiam. Alia autem per coniunctionem, a-
lia per naturam vnitas. Denique vide quid ante præmiſerit,
vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me & ego in te. Conſi
dera ergo quòd non dixit: Tu in nobis & nos in te, ſed tu in
me, & ego in te, vt ſe à creaturis ſepararet. Et addidit: Et i- Ioan.17.
ſti in nobis, vt etiam hic ſuam potentiam & patris à nobis
ſecerneret: vt quod nos in patre & filio ſumus, non natu-
ræ videatur eſſe, ſed gratiæ. Quod autē filius & pater vnum
ſunt, non hoc filius accepiſſe per gratiam, ſed naturaliter vt
filius poſſidere credatur.

De ſo-

De ſolutione obiectionis Arrianorum, ſumptæ ex uerbis domini dicentis: Amen amen dico uobis, non poteſt filius facere à ſe quicquam, niſi quod uiderit patrem facientem, cum euidenti & multiplici eorum redargutione. Cap. III.

ALiud rurſus obiiciunt, aſſerentes vnam atque eandem poteſtatem filij & patris eſſe oon poſſe, quia (Ioan.5.) ipſe dixit: Amen amen dico vobis, non poteſt filius facere à ſe quicquã, niſi quod viderit patrem facientem. Itaque nihil ex ſe feciſſe filium dicunt, nec facere poſſe, niſi quod viderit facientem patrem. O præſcia ſapientia infidelium argumentorum, quæ ſubiecit quod ſolueret quæſtiooem, addeodo quod ſequitur. Quia quæcunque ille fecerit, eadem & filius facit ſimiliter. Hoc nempe ſequitur. Cur ergo ſcriptum eſt? Eadem facit filius, & non talia, niſi vt in filio vnitatem non imitationem paterni operis æſtimares. Sed tamen vt illorum quoque argumenta diſcutiamus, quæro vt reſpondeant: Vtrũ videat filius opera patris, videt itaque an nõ? Si videt, ergo & facit: ſi facit, deſinant omnipotentem negare, quem omnia poſſe facere quæ patrem facientẽ viderit confitentur. Quid eſt autem, viderit? B Corporalium ne aliquis vſus oculorũ eſt? Sed ſi hoc de filio velint dicere, corporalis etiam in patre vſum operatiõis oſtendent, vt faciẽtem videat quod ipſe factorus eſt. Quid eſt autem: Non poteſt filius facere à ſe quicquam, hoc interrogemus, hoc cõſideremus. Eſt ergo aliquid impoſſibile dei virtuti atque ſapientiæ: hoc eſt enim dei filius, qui alienam viuique non accipit fortitudinem, ſed quemadmodum vita eſt, non alia viuificatione ſubnixus, ſed alios viuificãs, quia ipſe vita eſt: ita etiã ſapientia eſt, non quaſi inſipiẽs accipiens ſapientiam, ſed qui de ſuo alios faciat eſſe ſapientes. Ita etiam virtus eſt, non quaſi per infirmitatem conſecutus incrementa virtutis, ſed ipſe virtus qui virtutem fortibus largitur.

Quomodo ergo virtus quaſi cum iuriſiurandi atteſtatione dicit: Amen amen dico vobis, quod eſt fideliter, fideliter dico. Fideliter ergo dicis deum, & cum ſacramenti quadã repetitione cõfirmas quod nihil facere potes, niſi quod facientem patrem videris. (Geneſ.1.) C Feciſti mũdum, Nunquid alterum mundum pater tuus fecit, quem quaſi ad exemplar acceperis? Ergo neceſſe eſt fateantur impij, aut duos aut certe multos eſſe mũdos, quod philoſophi aſſerunt, vt ſe etiam in hoc errore gentilitatis inuoluant. Aut ſi velint verum ſequi, dicãt ſine exemplari te feciſſe quod feceris. Dic mihi domine, (Marc.6.) quando in mari patrem incarnatum videris ambolantem? Ego enim oeſcio, ego hoc de patre credere ſacrilegum puto, qui te ſolum carnem aſſumpſiſſe cognooui. Quando videris io (Ioan.2.) nnptiis patrem aquam io vina vertentem? Sed ſolum te vnigenitum filiom legi ex patre oatum, ſolum te ex ſpiritu ſancto accepi & virgine ſecundum incarnationis ſacramenta generatum. Ergo iſta quæ memorauimus à te geſta, non fecit pater, ſed ſine exemplo paterni operis ad redimendam tuo ſanguine ſalutem mundi, immaculatus ex aluo virginis proceſſiſti. Ac ne fortè incarnationis tantummodo putent ſequeſtrandum eſſe myſterium, licet cùm dicant: Nõ poteſt filios à ſe facere quicquam, nihil excipiant, ita vt quidam impius dixerit, nec culicem facere poteſt, tam temerario auſu petulantiſque ſermone maieſtatem ſupernæ virtutis irridẽs. D Dic domine Ieſu quando terram ſine te pater fecerit? Cœ(Pſalm.32.)lum enim ſine te nõ fecit, quia ſcriptum eſt: Verbo domini cœli firmati ſunt. Sed nec terrã ſine te fecit, quia ſcriptum (Ioan.1.) eſt: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Nam ſi aliquid ſine te deo verbo pater fecit: non ergo omnia facta per verbum, & euangeliſta mentitur. Quod ſi omnoia facta per verbum, & omnia per te cœperunt eſſe quæ non erant, vtique quæ non vidiſti à patre facta, à te ipſe feciſti. Niſi fortè philoſophicas tibi Idæas, Platonica illa diſputatione præſtituunt, quas ab ipſis tamen philoſophis ſcimus irriſas. Si autem ex te ipſe feciſti, vana eſt aſſertio perfidorum, quæ authori omnium cui ſuppetit ex ſe faciẽdi magiſterium, tribuit diſcendi profectum. Quod ſi per te negant cœlum eſſe factum vel terram, conſiderent impij quò ſe ſuo furore præcipitent, cùm ſcriptum ſit: Dij qui non fe(Hierem.10.)cerunt cœlum & terram pereãt. Peribit ergo ô Arriane, qui qood perierat & reperit & redemit? Sed ad propoſita reuer-

A tamur: Quomodo non poteſt filius facere à ſe quicquam. Quæramus quid ſit quod facere non poſſit. Multæ ſunt impoſſibilitatum differẽtiæ. Eſt aliquid natura impoſſibile. Et eſt aliquid quod eſt poſſibile per naturam, impoſſibile per infirmitatẽ. Eſt etiam tertium quod ſit poſſibile per corporis & animi firmitatem, impoſſibile per imperitiam aut impotentiam. Eſt etiam quod per definitionem immutabilis propoſiti & conſtaotis perſeuerantiam voluntatis atque amicitiæ fidem, ſit impoſſibile mutari. Sed hæc (vt euidentius poſſimus aduertere) per exempla nobis diſputatio dirigatur. Impoſſibile eſt vt auis ſapientiæ diſciplinam aliquam aſſequatur aut artem. Impoſſibile eſt & lapidẽ prodire quoquam. Impoſſibile eſt enim lapidem moueri, niſi motu moueatur alterius. Non poteſt ergo lapis per ſeipſum moueri & tranſire de loco. Non poteſt etiam aquila humanis imbui diſciplinis. Habes vnam ſpeciem, cùm impoſſibilitatis cauſa natura eſt. Impoſſibile eſt & debili facere opera robuſti. Sed huic alia impoſſibilitatis cauſa eſt. Quod enim facere poteſt per naturam, per infirmitatẽ non poteſt. Cauſa igitur B huic quoque impoſſibilitatis infirmitas. Alia ergo impoſſibilitatis hæc ſpecies, quoniam à faciendi poſſibilitate, corporis infirmitate reuocatur. Tertia quoq; impoſſibilitatis eſt cauſa, quia etiam ſi per naturam quis & firmitatem corporis facere aliquid poſſit, non poteſt tamen facere per imperitiam vel impotentiam, vt aut indoctus aut ſeruus. Quas igitur harum quas enumerauimus impoſſibilitatum cauſas (vt quartam interim ſequeſtremus) filio dei exiſtimas conuenire, nunquid inſenſibilis per naturam, & immobilis ſicut lapis? Lapis quidem eſt impiis in ruinam, fidelibus angula(1.Petr.2.)ris. Sed oon inſenſibilis ſupra quem ſenſibilium populorum fideles ædificantur affectus, non immobilis petra. Bibebant (1.Corin.10.) enim ex conſequenti petra, petra autem erat Chriſtus. Non ergo paternum opus per naturæ diſtantiã impoſſibile Chriſto. Nunquid fortè per debilitatem impoſſibile ei aliquid æſtimamus? Sed non ille debilis qui aliorum debilitates imperiali ſermone ſanabat. an debilis videbatur cùm paraly- C tico præcipiens: Tolle grabatum tuum & ambula: ſanitatis (Marc.2.) iam mandabat officium, cùm adhuc ille remedium debilitatis oraret? Num debilis dominus virtutum, cùm illuminaret cæcos, inclinatos erigeret, mortuos ſuſcitaret, votis noſtris (Ibidem.6.) medicinæ præcurreret effectus, orans curaret, & fimbria mũdaret & tactus? Niſi fortè debilitatem illam impij putabatis, quando vulnera videbatis. Erant quidem illa corporis vulnera, ſed non erat vulneris illius vlla debilitas ex quo omnium vita profloebat. Vnde & propheta dixit: Liuore e(Eſaiæ.53.)ius nos ſanati ſum⁹. Ao qui in vulnere debilis noo erat, erat in maieſtate? Quomodo quæro, cũ dæmoniis imperaret & reis peccata dimitteret, an cùm rogaret patrem? Quo loco fortaſſe dicant, quomodo pater & filius vnum ſunt, ſi filius nunc imperat, nunc precatur. Et vnum ſunt, & imperat & precatur. Sed neq; cùm imperat, ſolus: nec cũ precatur, infirmus. Solus oon eſt, quia quæcuoq; filius facit, pater facit. In(Ioan.5.)firmus non eſt, quia & ſi in carne infirmatus eſt propter peccata noſtra, tamẽ illud noſtræ erat in eo pacis eruditio, ſicut ſcriptum eſt, non ſuæ maieſtatis infirmitas. Denique vt ſcias (Eſaiæ.53.) D quòd ſecundum hominem rogat, diuinitate imperat, habes in euangelio, quod Petro dixit: Rogaui pro te, vt non defi(Lucæ 22.)ciat fides tua. Eidem autem ſupra dicenti: Tu es Chriſtus fi (Matth.16.) filius dei viui, Reſpondit: Tu es Petrus, & ſuper hanc Petrã ædificabo eccleſiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum. Ergo cui propria autoritate regnum dabat, huius fidem firmare non poterat, quem cùm petrã dicit, firmamentum eccleſiæ iodicauit? Quando igitur roget, quando imperet conſidera. Rogat quando paſſurus oſtenditur, imperat quãdo filius dei creditur. Duas igitur ſpecies impoſſibilitatis vacare iam cernimus, quod neque inſenſibilis neq; infirma poteſt eſſe dei virtus. Nũquid tertium proferetis in medium, quòd quaſi imperitus ſine magiſtro facere nihil poſſit, aut ſeruus ſine domino? Ergo mentitus es domine Ieſu, qui te & magiſtrum & dominum ipſe dixiſti, & feſelliſti diſcipulos tuos, dicens: Vos vocatis me magiſtrum & do(Ioan.13.)minum, & benedicitis, ſum enim. Sed non fallet es veritas, eos præſertim quos amicos vocaſti. Tamẽ ſi vt imperitum te ab

te ab artifice ſecernont, videtint vt tibi, hoc eſt dei ſapien- A
tiæ, dicant peririam deſuiſſe: vnitatem tamen ſubſtantiæ in-
ter te & patrem ſeparate nô poſſunt. Artificem namque ab
imperito imprudentia non natura ſecernit. Sed non in patre
artificium, neque in te inſipientia. Non eſt enim inſipiens
ſapientia. Ergo ſi neque inſenſibilis in filio natura, neque
debilitas, neque imperitia, neque ſeruitus poteſt eſſe, conſi-
derent quod & per naturam & maieſtatem vnum ſit cum pa
tre filius, & per operationem non diſcrepet à patre virtus,
Ioan.5. cum omnia quæ pater fecerit, eadem & filius faciat ſimili-
ter. Neque enim ſimiliter poteſt quiſquã facere idem opus
quod alius fecerit, niſi qui & inæqualitatẽ non habeat ope-
rationis, & naturæ eiuſdem habeat vnitatem. Adhuc tamen
requiro, quid ſit quod non poſſit facere à ſe filius niſi vide-
rit facientem patrem? Et inſipienter aliqua de vilioribus
1.Corin.12. exempla propono. Factus ſum enim inſipiens, vos me coë-
giſtis. Nam quid inſipientius quàm de maieſtate dei argu-
menta diſcutere, quæ queſtiones magis preſtant q̃ ædifica-
1.Timot.1. tione dei quæ eſt in fide? Sed argumentis argumenta reſpon- B
deãt. Illis verba, nobis charitas quę in deo eſt de corde pu-
ro & conſcientia bona, & fide non ficta. Ergo ad infirmatio
nem tam ineptæ propoſitionis, non piget etiam ridicula de
riuare. Quomodo ergo videt filius patrem? Videt equus pi
cturam quam per naturam imitari non poteſt. Non vtique
ſic videt filius. Videt paruulus viri opera maioris, ſed imi-
tari non poteſt. Nec vtique ſic videt filius. Ergo ſi filius &
per eiuſdem cum patre arcanum commune naturæ inuiſibi
liter & videre & facere poteſt, & per plenitudinem diuini-
tatis quod voluerit exequi, quid ſupereſt niſi vt per vnita-
tem inſeparabilem poteſtatis, nihil credamus filium facere,
niſi quod viderit patrem facientem, quia per inſeparabilem
vnitatem nihil à ſe facit filius, quoniam nihil vult quod pa-
ter nolit? Quod vtique non infirmitatis ſed vnitatis eſt. Er-
go nec contumax filius, vt etiam de quarta propoſitione di
camus. Nihil enim conſiliarius filius facit, quod cum patris
non conueniat voluntate. Denique vidit pater quæ fecit fi-
lius, & probauit quod bona valde. Sic enim habes in Gene- C
Geneſ.1. ſi: Et dixit deus: Fiat lux, & facta eſt lux, & vidit deus lucem
quod bona eſt. Nunquid hic dixit pater: Fiat talis lux qua-
lem ipſe feci? Sed fiat lux quę ante nõ fuerat. Aut filius qua-
lem faceret interrogauit? ſed fecit vt voluit, qualem pater
vſque eo voluit vt probaret. Ergo nouum opus filij eſt. De-
nique ſi reprehenditur in filio ſecundum interpretationes
Arrianorum, quod quæ viderit facit, qui vtique ſecundum
ſcripturas quod non vidit & fecit, & dedit eſſe quæ non e-
rant: quid dicũt de patre, qui quod viderat prędicauit, qua-
ſi ea quæ facienda forent non potuerit præuidere? Similiter
ergo videt filius patris opus, ſicut pater opus filij. Nec quaſi
alienum laudat, ſed quaſi proprium recognoſcit. Quæcun-
Ioan.5. que enim pater fecerit, eadem & filius facit ſimiliter, vt idẽ
opus patris filijque ſentires. Nihil ergo facit filius niſi quod
pater probet, pater laudet, pater velit, quia ex patre totus
eſt, non vt creatura, quæ multa committit dum ſtudio la-
pſúque peccati voluntatem frequẽter offendit autoris. Ni-
hil ergo filius facit niſi quod placeat patri, quia vna volun- D
tas, vna ſententia eſt, vna eſt vera charitas, vnus operatio-
nis effectus. Denique vt ſcias charitatis eſſe, quia non po-
teſt filius à ſe facere quicquam niſi quod viderit facientẽ pa
Ibidem. trem, cum præmiſiſſet, Quæcunque enim ille fecerit, eadem
& filius facit ſimiliter, ſubiecit: Pater enim diligit filium. Er
go quod dixit ſcriptura, quia non poteſt, ad inſeparabilis &
indiuiduę charitatis retulit vnitatẽ. Quod ſi naturaliter eſt,
vt vere eſt, inſeparabilis charitas, inſeparabilis vtique eſt
etiam operatio naturaliter, & impoſſibile vt opus filij cum
patria non conueniat voluntate, quando id quod filius ope-
ratur, operatur & pater, & quod pater operatur, operatur &
filius, & quod loquitur filius, loquitur & pater, ſicut ſcriptũ
Ioan.14. eſt: Pater meus qui in me manet, ipſe loquitur, & opera quæ
ego facio, ipſe facit. Nihil enim pater ſine virtute atque ſa-
pientia ſua condidit, qui omnia in ſapientia fecit, ſicut ſcri-
Pſalm.103. ptum eſt: Omnia in ſapientia feciſti. Nihil etiam deus ver-
bum ſine patre fecit. Non operatur ſine patre. Non ſine pa-
tria voluntate ſacroſanctæ illi ſe obtulit ſalutaris mundi to-

A tios hoſtia paſſioni: Non ſine patria voluntate mortuos ſuſ-
citauit. Denique Lazarum ſuſcitaturus leuauit oculos ſur-
ſum & dixit: Pater gratias ago tibi quia audiſti me, & ego Ioan.11.
ſciebam quia ſemper me audis, ſed propter turbam quæ cir
cũſtat dixi, vt credat quia tu me miſiſti. Vt quamuis ex per-
ſona hominis in carnis ſuſceptione loqueretur, vnitatem ta
men paternæ voluntatis & operationis exprimeret, quia pa
ter omnia audit, omnia videt quæ vult filius. Videt ergo &
pater facientem filium, audit voluntatem. Denique non ro-
gauit, & exauditum ſe eſſe dixit. Nec æſtimari poteſt quod
non audit pater quod velit filius: & vt ſcias quia ſemper au
ditur à patre, non quaſi ſeruus, nec quaſi propheta ſed qua-
ſi filius: Et ego inquit, ſciebam quia ſemper me audis, ſed
propter turbam quæ circunſtat dixi, vt credant quia tu me Ibidem.
miſiſti. Propter nos igitur gratias egit. Nec eundem patrẽ
eundemque filium eſſe credamus, cum idem opus patris au-
dimus & filij. Nam vt cognoſceres non quaſi infirmum gra-
tias egiſſe, ſed quaſi dei filium, ſemper ſibi diuinam poten-
B tiam vindicare, clamauit Lazare veni foras. Imperantis vti-
que vox iſta eſt, non precantis. Sed vt ad ſuperiora redea-
mus, & propoſita concludamus, facit quaſi verbum filius
voluntatem patris. Verbum hoc noſtrum vtique prolatiuũ
eſt, ſyllabæ ſunt, ſonus eſt, & tamen à ſenſu noſtro & mente
non diſcrepat, & quæ interiori tenemus affectu, ea tanquam
operantis verbi teſtificatione ſignamus. Sed non ſermo no
ſter operatur, ſolum eſt verbum dei quod nec prolatiuum
eſt, nec ἐνδιάθετον dicunt, ſed quod operatur & viuit & ſa-
nat. Vis ſcire quale verbum, audi dicentem: Viuum eſt enim Hebr.4.
verbum dei & validum atque operatorium & acutum, &
omni gladio acutiſſimum, penetrans vſque ad diuiſionem
animæ & ſpiritus artuumque & medullarum. Verbum igi-
tur audis dei filium, & à patria voluntate & poteſtate ſecer-
nis. Audis quod viuit, audis quod ſanat, noli ergo noſtro cõ
parare verbo. Si enim verbum noſtrum quæ non obtutu vi-
derit, non auditu audierit loquitur, & loquitur tamẽ cogni-
ta per quædam naturæ humanæ interna myſteria: quomo-
C do non impius qui ſecundum diuinitatem in dei verbo & ob
tutum quendam corporeum exigit, & auditũ, & putat quod
non poſſit à ſe quicquam facere filius niſi quod patrem fa-
cientem viderit, cum per vnitatem vt diximus eiuſdem ſub
ſtantiæ, idem velle atque idem nolle & idem poſſe, & in pa-
tre ſit & in filio & in ſpiritu ſancto? Quod ſi homines plerũ-
que ſenſuum qualitate diſcreti, tamen vnius propoſiti inten
tione concordant, quid de patre nos & de filio congruit æ-
ſtimare, cum id quod humana imitatur charitas, ſubſtantia
diuina poſſideat? Ponamus tamen ſicut ipſi volunt quod
quaſi in exemplari, quod viderit patrem facientem filius fa
ciat. Et hoc vtique eiuſdem ſubſtantiæ eſt, Nullus enim po-
teſt alterius imitationem operationis implere, niſi qui eiuſ-
dem naturæ habeat vnitatem.

*De ſolutione obiectionum quibus impij hæretici inæqualita-
tem patris & filij probare contendunt.* Caput IIII.

IMperator Auguſte, quidam hoc etiam ad inæqua-
litatem dei patris & filij obiiciendã vſurpare con-
D ſuerunt, quia dicant omnipotentem patrem eſſe
quod generauit filium, negent autem omnipoten-
tem filium, dicentes quòd generare non potuit. Sed video
quemadmodũ ſæua impietas, vt dialectica philoſophorum
ſeipſa conuincat. Hac enim quæſtione, aut coæternum pa-
tri filium neceſſe eſt ſua voce fateantur, aut ſi principiũ tem
poris filio aliquod adſcribunt, principium potentiæ neceſſe
eſt tribuant etiam patri. Ita cùm omnipotentem filium ne-
gant, incipiunt (quod nefas dictu eſt) aſſerere per filium pa-
trem omnipotentem eſſe cœpiſſe. Nam ſi per generationem
omnipotẽs pater, vtique aut coæternus patri filius eſt, quia
ſi ſemper omnipotens pater, ſempiternus & filius: aut ſi fuit
quando non erat filius ſempiternus, fuit ergo quando non
erat omnipotens pater. Nam cùm volunt dicere filium ali-
quando cœpiſſe, in illud recidunt, vt & patris potentiam di-
cant non ſemper fuiſſe, ſed ex filij generatione cœpiſſe. Ita
dum filio dei cupiunt derogare, plus tribuunt, vt contra fas
omne authorem paternæ potentiæ declarare videãtur, cùm
filius dicat: Omnia quæ pater habet mea ſunt, hoc eſt, non Ioan.16.
quæ

quæ patri ipſe rradiderit, ſed quæ à patre iure generationis A
acceperit. Et ideo filiũ eſſe ſempiternã didicimus virtuté.
Si ergo ſempiterna eius virtus atq; diuinitas, vtiq; & poten
tia eius ſempiterna. Filio igitur qui derogat, patri derogat,
pietatem offendit, violat charitatem. Nos honorificemus fi
lium in quo pater complacet. Placet enim patri vt laudetur
Math.17. filius in quo ipſe complacuit. Reſpondeamus tamen inten-
tioni eorum, ne epilogo quodam inuidiam quæſtionis de-
clinaſſe videamur. Generauit, inquiunt, pater, non genera-
uit filius. Quod hic argumétum eſt inæqualitatis? Genera-
tio enim paternę proprietatis eſt, non potentiæ, & pietas æ-
quat, nõ ſeparat. Denique in ipſo vſu noſtrę infirmitatis fre
quéter euenire cognoſcimus vt & infirmi filios habeant, &
non habeant fortiores: habeát ſerui, & nõ habeant domini:
habeant inopes, non habeant qui potétes ſunt. Sed dicũt &
hoc infirmitatis eſſe, quod homines volũt filios habere nec
poſſunt: quamuis humana non ſint conferenda diuinis, ta-
men intelligant inter ipſos quoque homines non potentiæ
eſſe, ſed paternæ proprietatis habere filios vel non habere. B
Nec in poteſtate noſtræ volũtatis eſſe generare, ſed in cor-
poris qualitate. Nam ſi eſſet potentiæ, vtiq; potentior mul
tos haberet, ergo non eſt potentia habere filios vel non ha-
bere. Nũquid naturæ eſt? Si naturæ infirmitatem putatis, &
ad humana confertis exempla, eadem patris eſt natura quæ
filij eſt: itaque aut verum filium dicitis, & patri in filio dero
garis per vnitatem eiuſdem naturæ. Sicut enim pater natura
deus, ita & filius. Deos autem ait Apoſtolus nõ natura deos
eſſe, ſed dici. Aut ſi negatis eſſe verum filium, hoc eſt eiuſ-
Galat.4. dem naturæ: non eſt ergo generatus, ſi non eſt generatus fi-
lius, non generauit pater. Colligitur itaque iuxta ſentétiam
veſtrã, vt non ſit omnipotés deus pater, quia generare non
potuit, ſi non generauit filiũ ſed creauit. Sed quia omnipo-
tens pater cùm iuxta ſentétiam veſtram ſolus generator o-
mnipotens ſit, generauit vtique filium non creauit. Verum
ipſi magis quàm vobis credédum eſt. Ille ait: Genui, & fre-
quenter ait, generationis ſuæ teſtis. Non eſt ergo naturæ, C
non eſt potentiæ in Chriſto aliqua quod non generauit in-
firmitas, quia generatio (ſicut ſæpe iã diximus) non ad ſub-
limitatem potentiæ, ſed ad proprietatem refertur naturæ.
Nam ſi ideo omnipotens pater quia filium habet, omnipo-
tentior ergo eſſe potuit ſi plures haberet. An verò potétia
eius in vna generatione deficit? At ego oſtendam & Chri-
ſtum habere filios, quos quotidie generat, ſed ea genera-
Ioan.1. tione vel potius regeneratione, quæ poteſtatis eſt, non na-
turæ. Adoptio enim poteſtatis eſt, generatio proprietatis.
Quod ipſa ſcriptura nos docuit. Dicit enim Ioannes: Quia
in hoc mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mun
dus eum non cognouit, & ſui eum non receperunt. Quot-
quot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios dei
fieri, his qui credunt in nomine eius. Didicimus itaque po-
teſtatis eſſe quod nos filios dei fecit, proprietatis autem ge-
nerationem eſſe oracula diuina declarãt. Dicit enim ſapien
Eccl.24. tia dei: Ex ore altiſſimi prodiui, hoc eſt, non coacta ſed libe
ra, non poteſtati obnoxia, ſed nata generationis arcano, pri D
uilegio dominationis & iure poteſtatis. Denique de eadem
Pſal.109. ſapientia, hoc eſt de domino Ieſu, alibi pater dicit: Ex vte-
ro ante luciferum genui te. quod vtique ideo dixit, non vt
corporalem aluum declararet, ſed vt proprietatem veræ ge
nerationis oſtéderet. Nam ſi ad corporalia referas, ergo o-
mnipotens pater cum dolore & cõceptione generauit. Sed
abſit, vt deũ ex infirmitate corporis metiamur. Eſt quidam
vterus paternæ arcanum ſubſtantiæ, interiúſque ſecretum,
quod non angeli, non archãgeli, non poteſtates, non domi-
nationes, non aliqua creaturarum potuit penetrare natura.
Cum patre enim ſemper & in patre ſemper eſt filius. Cum
patre per diſtinctionem indiſſociabilé trinitatis æternæ. In
patre per diuinam vnitatem naturæ. Quis igitur hic arbiter
diuinitatis, qui diſcutiat patrem ac filium, ille quare gene-
rauerit, iſte cur non genuerit? Seruulum ſuum aut ancillam,
cur non genuerit nemo condemnat, iſti condénant, cur non
generauerit Chriſtus. Cõdemnant enim ſua opinione cùm
derogant. Nec coniugibus inter ſe cur non generauerint,
aut charitas minuitur, aut meritum derogatur: iſti quia non
A generauit, Chriſti minuũt poteſtatem. Cur, inquiunt, filius
pater non eſt? Quia & pater filius non eſt. Cur non iſte ge-
nerauit? Quia nec ille generatus eſt. Nec ideo minus ha-
bet filius quia pater non eſt, nec pater minus habet, quia fi-
lius non eſt. Dixit enim filius: Omnia quæ pater habet mea Ioan.16.
ſunt. Adeo generatio in paterna proprietate, non in iure eſt
poteſtatis. Eſt quædam indiſtincta diſtinctè incomprehen
ſibilis & inenarrabilis ſubſtantia trinitatis. Diſtinctionem
etenim accepimus patris, & filij & ſpiritus ſancti, non confu
ſionem: diſtinctioné nõ ſeparationé: diſtinctionem non plu
ralitatem. Diuino itaque admirandóque myſterio, manen-
tem ſemper accepimus patrem, ſemper filium, ſemper ſpi-
ritum ſanctum. Non duos patres, non duos filios, non duos
ſpiritus. Vnus enim deus pater, ex quo omnia & nos in ip-
ſum. Et vnus dominus Ieſus per quem omnia & nos per ip-
ſum. Vnus natus ex patre dominus Ieſus, & ideo vnigeni- 1.Cor.8.
tus. Vnus & ſpiritus ſanctus, vt idem Apoſtolus dixit: Sic
B accepimus, ſic legimus, ſic tenemus, diſtinctionem ſcimus,
ſecreta neſcimus, cauſas non diſcutimus, ſacramenta ſerua-
mus. Facinus indignum, vt qui generationis ſuę facultatem
non habent, diuinę generationis examen ſibi arrogent, vin
dicent poteſtatem. Negét ergo æqualem patri filium, quod
non generauit filius. Negét ęqualem patri filium, quod pa-
trem habet. Hoc ſi de hominibus dicerent, quorum aliqui
volunt filios habere nec poſſunt, iniuriam putaremus ſi in-
ter duos honore pares, habenti filios, qui non habet nega-
retur æqualis. Et ideo hoc, inquam, graue & de ipſis homi-
nibus videtur, vt quis minor putetur quòd patrem habet.
Niſi fortè tanquam conſtitutum in familia, putét Chriſtum
dolere quod emancipatus à patre non ſit, & adminiſtrandi
patrimonij non habet facultatem. Sed non Chriſtus in ſa-
cris qui ſacra vniuerſa diſtinxit. Quomodo volunt tamen
reſpondeant, vera ne generatio ſit, & verus filius ex deo pa
tre natus, hoc eſt, ex ſubſtantia patris? An ex alia natus ſub-
ſtãtia? Si enim dicunt ex patre, hoc eſt ex dei ſubſtãtia, con
C uenit quod ex ſubſtantia patris filium dicant. Ergo quia v-
nius ſubſtantiæ, vnius vtique potentiæ. Si verò ex alia ſub-
ſtantia filius eſt, quomodo omnipotens pater eſt, & omni-
potens filius non eſt? Quid enim præſtantius ſi ex alia ſub-
ſtãtia filium deus fecit, cùm vtique & filius ex alia nos ſub-
ſtantia filios dei fecerit? Ergo aut vnius ſubſtantiæ filius cũ
patre aut vnius potétiæ. Friget igitur eorum quæſtio quod
de Chriſto iudicare non poſſunt, imò quod vincit ille cùm
iudicatur. Digni tamen ſunt iſti iudicio ſuo, qui hanc obij-
ciunt quęſtionem. Si enim ideo æqualis patri filius non eſt,
quia non generauit filium, & iſti vtique fateantur ſi non ha
bent filios, qui ferũt huiuſmodi quæſtiones, ſuos ſibi etiam
ſeruulos præferendos, eo quod habentibus filios æquales
eſſe non poſſunt. Si autem habent filios, non putét ſibi me-
rito, ſed filiorum iure deferri. non conſiſtit igitur hæc quę-
ſtio, quod æqualis filius patri ideo eſſe non poſſit, quod pa-
ter generauit filium, filius nullum ex ſeipſo generauerit.
Nam & fons fluuium generat, & fluuius fontem ex ſeipſo
D non generat. Et lux ſplendorem generat, non ſplendor lu-
cem, & vna natura eſt ſplendoris & lucis. Vnde cùm inæ-
qualitatem ex generationis obiectu probare nõ potuerint:
intelligant etiam illam diuulgatam ſuæ calumniã quæſtio-
nis exploſam. Solét enim opponere, quomodo æqualis po-
teſt eſſe filius patri? Nam ſi filius eſt, antequam generaretur
nõ erat: aut ſi erat, cur natus eſt? Et Arrianos ſe negare con
ſueront, qui proponunt Arrij quæſtiones. Itaque exigunt à
nobis reſponſionem, vt ſi dixerimus, quòd antequam gene
raretur erat, aſtute referant, Ergo antequam generaretur
creatus eſt, & non differt à cæteris creaturis, quia prius cœ
pit creatura eſſe quàm filius. Et adiiciunt, cur qui erat na-
tus eſt? An quod imperfectus erat, vt poſtea perfectior fie-
ret? Si autem reſponderimus quod non erat, obijciunt ſta-
tim: ei ergo generatio contulit vt eſſet qui non erat ante-
quam naſceretur, vt hinc colligant: Erat ergo quando non
erat filius. Sed quia hoc proponunt & obſcuritate volunt
Inuoluere veritatem, dicant ipſi, vtrum temporaliter ge-
neret pater, an intemporaliter? Si enim temporaliter dixe-
rint, quod filio obiiciunt, patri adſcribent, vt videatur pa-
ter cœ-

ter cœpiſſe eſſe quod non erat. Si intemporaliter, quid ſupereſt niſi vt ipſi ſoluant quam propoſuerint quæſtionem, vt cum generationem patris abnuant temporalem, generationem quoque filij temporalem non eſſe fateantur? Si ergo non eſt generatio eius ex tempore, æſtimari datur quod nihil præceſſerit ante filium qui non ſit ex tempore. Si enim aliquid ante filium, iam non ſunt in ipſo creata omnia quæ vel in cœlo ſunt vel in terris. Et Apoſtolus redarguitur qui hoc in epiſtola ſua ſcripſit. Quod ſi nihil ante generationẽ, non aduerto cur poſterior aſſeratur quem nemo præceſſit. Connectenda eſt alia eorum plena impietatis obiectio, quæ latentem habeat dolum, quo ſenſus ſacilium menteſque prę ſtringant. Interrogant enim vtrum omne quod finem habet aliquando cœperit? Et ſi acceperint eiuſmodi reſponſionẽ, quia quod finẽ habet, cœpit aliquando, referũt vtrum pater deſierit generare filiũ? Quod cum tenuerint, noſtro aſpirãte conſenſu, contexũt, cœpit ergo generatio. Id ſi nõ abnuas, B conſequi videtur, vt ſi cœpit generatio, videatur in eo cœpta qui natus eſt, vt natus eſſe dicatur, qui ante nõ fuerit, vnde definiant, aliquando ergo filius non fuit. Adiiciunt alias ineptias loquacitatis ſuæ dicẽtes: Si verbum patris filius eſt, & ideo genitus dicitur quia verbũ eſt: quod autem verbum eſt, opus non eſt: multifariam locutus eſt pater, multos ergo generauit filios, ſi non operatus eſt ſed locutus eſt verbum. Amentes homines quaſi non intelligant quid interſit inter prolatiuum ſermonem & in æternum permanens dei verbum ex patre natum, natum vtique nõ prolatum, in quo nõ compoſita ſyllaba, ſed plenitudo diuinitatis æternæ eſt, & vita ſine fine. Subtexunt aliam impietatem, proponentes vtrum volens an inuitus generauerit pater: vt ſi dixerimus volentem, antiquiorem generatione volũtatem videamus fateri, & referant quod non ſit filius coæternus patri, quem aliquid anteceſſit, aut quòd & ipſe ſit creatura, quia ſcriptũ

Pſal. 113. eſt: Omnia quæ voluit fecit, Cum hoc ipſum non de patre C & filio, ſed de his quas filius fecit dictum ſit creaturis: Sin autem inuitum patrem generaſſe reſponderimus, inualidum patrẽ dixiſſe videamur. Sed nihil in ſempiterna generatione præcedit, nec velle nec nolle: ergo nec inuitum dixerim, nec volentem: quia generatio non in voluntatis poſſibilitate eſt, ſed in iure quodam & proprietate paterni videtur eſſe ſecreti. Nam ſicut bonus pater non aut ex voluntate eſt, aut neceſſitate, ſed per naturam, ita non generat ex voluntate aut neceſſitate pater. Eſto tamen, ſit generatio in voluntate generantis, quando hanc voluntatem fuiſſe dicunt? Si in principio, vtique ſi ſempiterna voluntas, ſempiternus & filius. Si cœpit voluntas, diſplicuit igitur ſibi quod erat deus pater, vt mutaret ſtatum. Diſplicuit ergo ſibi ſine filio, placere cœpit in filio. Iam illa conſequentia vt dicamus: Si ſtudium generandi noſtro more aſſumpſit, ergo & cætera quæ generationem præcedere ſolent noſtro more aſſumpſit, noſtro autem vſu generationis votum eſt non voluntas. Produnt igitur impietatem ſuam qui volunt generationem cœpiſſe Chriſti, vt videatur nõ generatio illa verbi manentis, ſed prolatio fluentis eſſe ſermonis: Deinde multos inducen D do filios, negent in Chriſto diuinæ proprietatem naturæ, vt nec vnigenitus nec primogenitus æſtimetur: poſtremo vt ſi principium eſſe credatur accepiſſe etiam finem videatur habiturus. Sed neque principium aſſumpſit aliquando dei filius qui erat in principio, neq; finem qui eſt principiũ vniuerſitatis & finis. Nam cum ſit principium, quomodo quod habebat accepit? aut quomodo ſui finem habebit, cum omnium ipſe ſit finis, vt in illo fine, ſine fine maneamus? Dei enim generatio cum temporalis non ſit, nec ante ſe nec in ſe tempus inuenit. Frigida igitur eorũ & vana quæſtio in creaturis ipſis non habet locum. Ipſa etenim quę tẽporalia ſunt, diſcretionem in quibuſdam habere temporis non videntur. Lux nempe ſplendorem generat, nec comprehendi poteſt quod ſplendor luce poſterior ſit, aut lux ſplendore antiquior, quia vbi lumen & ſplendor eſt, & vbi ſplendor & lumen eſt. Itaque nec ſine ſplendore lumen, nec ſplendor po-

Hebr. 1. teſt eſſe ſine lumine, quia & in ſplendore lumen, & ſplendor in lumine eſt. Vnde & Apoſtolus ſplendorem paternæ gloriæ filium dicat, quia ſplendor paternæ lucis eſt filius: coæ-

A ternus, propter virtutis æternitatem: inſeparabilis, propter claritudinis vnitatem. Ergo ſi temporalia hæc & aeria hæc comprehendere & ſeparare non poſſumus quæ videmus, deum quem non videmus, qui ſuper omnem eſt creaturam, in ipſo ſuæ generationis arcano poſſumus comprehendere, poſſumus eum à filio tempore ſeparare, cum omne tempus opus filij ſit? Deſinant ergo dicere: & antequàm generaretur non erat. Ante enim temporis eſt, generatio ante tempora, & ideo quod poſterius eſt, prius non eſt, nec opus ante autorem poteſt eſſe, cum opera ipſa principium de operatore ſuo ſumant. Nam quomodo ante operatorẽ ſuum vſus operis æſtimatur, cum omne tempus opus ſit ei, omne opus de operatore ſuo vt eſſet, acceperit? Experiri igitur adhuc iſtos volo qui ſibi videntur aſtuti, vt de noſtris reſpondeant qui calumniantur diuinis, longéque refugiunt ab inſcrutabili ſupernæ generationis exemplo: quæſtionem ſuam humanæ aſtruant generationis exemplo. De filio dei dicunt quod an B tequam generaretur non erat, hoc eſt de dei ſapientia, de virtute dei, de dei verbo, cui' generatio nihil ante ſe nouit: quia ſi aliquando, vt volunt, non fuit (quod nefas dictu eſt) non fuit ergo in deo perfectionis aliquando plenitudo diuinæ, ſi poſtea proceſſum generationis accepit. Tamen vt ſciant quàm vana ſit & ſolubilis eorum quæſtio, licet nihil in eo humanis diuiniſue commune, tamen docebo homines antequã naſcerentur, fuiſſe. Aut negent Iacob ſanctũ fuiſ- Geneſ. 25.
ſe priuſquam naſceretur, qui fratrem ſupplantauit in materni adhuc vteri poſitus arcano. Negent Hieremiam antequã Hierem. 1.
naſceretur ſanctũ fuiſſe, cui dicitur: Priuſquã te formarẽ in vtero matris tuæ noui te, & priuſquam exires de vulua ſanctificaui te, & prophetã in gentibus poſui te. Quid hoc euidentius tanti exemplo prophetæ, qui ſanctificatus eſt antequam natus, & antequàm formaretur eſt cognitus? Quid etiã de Ioanne loquar, de quo mater religioſa teſtatur, quod intra materna ſitus adhuc viſcera, præſentiam domini ſpiri- C tu cognouit, exultatione ſignauit, ſicut ſcriptum meminimus matre dicente: Ecce enim vt facta eſt in auribus meis Lucæ. 1.
vox ſalutationis tuæ, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Erat igitur qui prophetabat, an non erat? At certe erat. Erat enim qui venerabatur autorem, erat qui loquebatur in matre. Denique Helizabet filij ſpiritu replebatur, Maria filij ſpiritu ſanctificabatur. ſic enim habes, quod exultauit infans in vtero eius, & repleta eſt ſpiritu ſancto. Vide ſingulorum verborum proprietates. Vocem quidem Mariæ prior Helizabet audiuit, Sed Iohannes prior domini gratiam ſenſit, pulchre ſibi conueniunt, oracula oraculis, fœmina mulieri, & pignus pignori. Iſtæ gratiã loquuntur, illi intus operantur, pietatiſque myſterium maternis adoriuntur profectibus, dupliciq́ue miraculo licet honore diuerſo, prophetant matres ſpiritu paruulorum. Quis igitur autor huius miraculi, nónne dei filius qui fecit eſſe non natos? De rebus humanis quæſtio noſtra non poteſt conuenire: poteſt ne de diuinis conuenire ſecretis? Quid eſt antequàm generaretur non erat? Nunquid pater aliqua tempora conceptionis acce D pit, vt filium tempora præuenirent? Aut fœmineæ more naturæ generationis ſuæ molitus eſt partum, vt molitio ipſa filio eſſet antiquior. Quid eſt hoc? cur diuina ſecreta diſcutimus? Proprietatem legi diuinæ generationis, non qualitatem? Facinus indignum, vt ex ſe quidam cœleſtia metiãtur, qui tanquam vnum de ſpadonibus putant Chriſtum non naſci potuiſſe, ſed fieri. Aut tanquam vnum de ſpadonibus patrem, qui filium quem generare non potuerit adoptauerit.

De ſolutione quæſtionis quam plerique faciunt, ex eo quod ſcriptum eſt: Sicut miſit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem, & qui manducat me, & ipſe uiuit propter me. Caput. V.

PLerique etiam hinc faciunt quæſtionem, quia ſcriptum eſt: Sicut miſit me viuus pater, & ego viuo Ioan. 6.
propter patrem, & qui manducat me, ipſe viuit propter me, dicentes: Quomodo æqualis eſt patri filius qui dixit, quod propter patrem viuit? Qui hoc proponunt, primum reſpondeant cuiuſmodi vita ſit filij, vtrum ea quam pater largitus ſit non habenti? Sed quomodo vitam aliquãdo potuit non habere, cum ipſe ſit vita, ſicut ait: Ego Ioan. 14.
ſum

ſum via veritas & vita? Vita vtique ſempiterna, ſicut vir- A
tus eſt ſempiterna. Aliquando ergo (vt ſic loquar) ſi vitam
non habuit, conſiderate quid lectum ſit hodie de domino
1. Theſſ. 5. Ieſu, quod mortuus eſt pro nobis, vt ſiue vigilemus ſiue
dormiamus, ſimul cũ illo viuamus. Cuius mors, vita eſt hu
ius diuinitas vita non eſt: cùm diuinitas vita ſit ſempiterna?
An verò vita eius in patris eſt poteſtate? Sed ne corporis
quidem ſui vitam in alterius fuiſſe poteſtate memorauit, ſi-
Ioan. 10. cut ſcriptum eſt: Ego pono animam meam, vt iterũ ſumam
illam: Nemo tollit illam à me, ſed egn pono eam à meipſo.
Poteſtatem habeo ponendi eam, & iterum poteſtatem ha-
beo ſumendi eam. hoc mandatum accepi à patre meo. Eius
ergo vita ſecundum diuinitatem in alterius poteſtate iudi-
catur, cuius vita ſecundum corpus alienæ non erat ſubdita
poteſtati? Aliena enim poteſtas erit, ſi non erat vnitas pote-
ſtatis. Sed ſicut poteſtatis ſuæ eſſe ſignificat ponere animam
& liberæ voluntatis: ita etiam quod ſecundum mandatum
depoſuit patris, ſuæ ac paternæ voluntatis ſignificat vnita- B
tem. Ergo ſi vitam filius neque aliquo accepit ex tempore,
neque alienæ habet poteſtati ſubditam, videamus qua ra-
tione dixerit: Sicut miſit me viuus pater, & ego viuo pro-
pter patrem. Exponamus vt poſſumus, imò ipſe potius ex-
ponat. Conſidera igitur quid ante præmiſerit. Ait enim: A-
men amen dico vobis. ante inſtruit quemadmodum audire
debeas. Vere, inquit, vere dico vobis: Niſi manducaueritis
carnem filij hominis & biberitis ſanguinem eius, non habe-
bitis vitam in vobis. Secũdum filium hominis ſe dicere an-
te præmiſit: & tu quod ſecũdum filium hominis de carne es
loquutus & ſanguine, ad diuinitatem putas eſſe referẽdum?
Denique addidit: Caro enim mea vera eſt eſca, & ſanguis
meus eſt potus. Carnem audis, ſanguinem audis, Mortis do-
minicæ ſacramenta cognoſcis, & diuinitati calumniaris? Au
di dicentem ipſum: Quia ſpiritus carnem & oſſa non habet.
Nos autem quotienſcunque ſacramenta ſumimus, quæ per
ſacræ orationis myſterium in carnem transfigurãtur & ſan
guinem, mortem domini annunciamus. Ergo poſtea quam C
ſe loqui ſecundum hominis filium declarauit, & carnem ſæ
pe repetiuit, & ſanguinem: ſubdidit poſtea: Sicut miſit me
viuus pater, & ego viuo propter patrem. Et qui manducat
me, & ipſe viuit propter me. Quomodo igitur hoc accipien
dum putatur. poteſt enim duplex videri comparatio. Pri-
ma ita: Sicut miſit me viuus pater, & ego viuo propter pa-
trem. Secunda: Sicut miſit me viuus pater, & ego viuo pro-
pter patrem: ita & qui manducat me, ipſe viuit propter me.
Si primam eligunt, hoc ſignificat quòd ſicut miſſus ſum à
patre & deſcendi à patre, ita viuo propter patrem. Quaſi
quis autem miſſus eſt atque deſcendit, niſi quaſi filius ho-
Ibidem. 8. minis, ſicut ipſe ſupra ſapientia dixit: Nemo aſcendit in cœ
lum, niſi qui de cœlo deſcendit filius hominis. Ergo ſi qua-
ſi filius hominis miſſus eſt atque deſcendit: Ita quaſi filius
hominis viuit propter patrem. Denique & qui mandu-
cat quaſi filium hominis, & ipſe viuit propter filium homi-
nis. Actum ergo incarnationis ſuæ aduentui comparauit.
Quod ſi ſecunda cõplacuit, nónne & æqualitatem filij cum
patre, & ſimilitudinem eius cum homine manifeſta diſtin- D
Ibidem. 6 ctione colligimus? Nam quid eſt: ſicut ipſe viuit propter pa
trem, & nos viuimus propter ipſum: niſi quod ſic viuificat
filius hominis, ſicut pater in filio carnem viuificauit huma-
Ioan. 5. nam? Sicut enim pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & fi-
lius quos vult viuificat, vt ipſe dominus ſupra dixit. Ae-
qualitas ergo filij ad patrem, per vnitatem quoque viuifi-
cationis aſtruitur, quando ſic viuificat filius vt pater. Agno
ſce ergo eius vitam & potentiam ſempiternam. Similitudo
etiam noſtra ad filium, & quædam ſecundum carnem vni-
tas declaratur: quoniam quemadmodum filius à patre, ſi-
Rom. 8. cut homo eſt viuificatus in carne. Sic enim ſcriptum eſt:
quod deus Ieſum Chriſtum à mortuis ſuſcitauit: ita etiam
nos quaſi homines viuificamur à dei filio. Secundum hanc
ergo expoſitionem non ſolum ad conditionẽ humanam de-
riuatur gratia largitatis, ſed etiam diuinitatis æternitas præ-
dicatur. Diuinitatis quòd ipſa viuificat, humanæ autẽ cõdi
tionis quòd viuificata eſt & in Chriſto. Quod ſi quis vtrũ-
que ad Chriſti refert diuinitatem, ergo filius dei homini-

A bus comparatur, vt ita filius propter patrem viuat, ſicut nos
propter filium dei viuimus. Sed filius dei vitam largitur æ-
ternam, nos autem largiri nequimus, ergo noſtri compara-
tione nec ille largitur. Habeant igitur Arriani fidei ſuæ
præmium, ne vitam æternam adipiſcantur à filio. Libet iam
vlterius progredi. Nam ſi illis placet hunc locum ad diui-
næ perpetuitatem referre ſubſtantiæ, accipiant etiam ter-
tiam expoſitionem. Nónne euidẽter videtur dicere: Quod
ſicut viuus pater eſt, ita viuit & filius. Quod vtique quis
non aduertat ad vnitatem vitæ, quod eadem patris & filij
vita ſit, eſſe referẽdum. Sicut enim pater vitam habet in ſe- Ioan. 5.
metipſo, ſic dedit filio vitam habere in ſemetipſo. Dedit
per vnitatem, dedit non vt auferat, ſed vt clarificetur in fi-
lio: Dedit vt complaceat: Dedit nõ vt pater cuſtodiret, ſed
vt filius poſſideret. Sed obiiciendum putant quòd dixit:
Ego viuo propter patrem. Vtique ſi ad diuinitatem refe-
runt: propter patrem viuit filius, quod ex patre filius eſt:
B propter patrem, quod vnius ſubſtantiæ cum patre: pro-
pter patrem, quod eructuatum eſt verbum ex patris cor-
de, quod à patre proceſſit, quod ex paterno generatus eſt
vtero, quod fons pater filij eſt, quod radix pater filij eſt.
Sed dicunt fortaſſe: Si vnitatem putas patris ac filij vitæ eſ-
ſe, cùm filius dixerit: Et ego viuo propter patrem. Nun-
quid vnitas eſt filij vitæ atque hominum, cùm dixerit fi-
lius: Qui manducat me & ipſe viuit propter me? Imò pla-
nè, ſicut vnitatem fateor eſſe vitæ cœleſtis in patre & fi-
lio per diuinæ vnitatem ſubſtantiæ, ita vel diuinæ naturæ
vel dominicæ incarnationis excepto priuilegio, ſocieta-
tem nobiſcum vitæ ſpiritalis in filio eſſe profiteor per hu-
manæ vnitatem naturæ. Qualis enim cœleſtis, tales & cœle 1. Corin. 15.
ſtes. Denique ſicut in illo ſedemus ad dexteram patris, non
quòd cum ipſo ſedemus, ſed quod ſedemus in Chriſti cor-
pore, de quo poſtea dicemus plenius: ſicut, inquam, ſede-
mus in Chriſto per corporis vnitatem, ita & in Chriſto vi-
uimus per corporis vnitatem. Non ſolum autem non ve-
C reor quod ſcriptum eſt: Et ego viuo propter patrem, ſed e- Ioan. 6.
tiam, ſi per patrem dixiſſet, non vererer.

De ſolutione obiectionis quam Arriani ſumunt ex hoc quod dominus dixit: Hæc infirmitas non eſt ad mortem.

Caput VI.

SOlent enim etiam illud obiicere quod dixit: Hęc Ibidem. 11.
infirmitas non eſt ad mortem, ſed pro claritate
dei, vt clarificetur filius eius per ipſum. Non ſo-
lum enim per patrẽ, & à patre filius clarificatur,
quod ſcriptum eſt: Clarifica me pater. Et alibi: Nunc clari-
ficatus eſt filius hominis, & deus clarificatus eſt in eo, & Ioan. 17.
deus clarificauit eum: ſed etiã per filium, & à filio clarifica- Ibidem. 13.
tur pater, quia veritas dixit: Ego te clarificaui ſuper ter-
ram. Sicut ergo clarificatur per patrẽ, ita etiam propter pa-
trem viuit. Vnde & quidam δόξαν opinionem magis pura-
uerunt eſſe, quàm gloriam: & ideo ſic interpretati ſunt: E-
go te clarificaui ſuper terram, opus conſummaui quod de-
diſti mihi, & nunc clarifica me pater, hoc eſt, δόξασόν. vt
D ſit hic ſenſus: opinionem de te hominibus huiuſmodi in-
fudi, vt cognoſcant te deum verum: & tu hanc de me con-
firma illis opinionem, vt credant me tuum filium & deum
verum. Iam illud ridiculum eſt, quod quidam ex illo a-
poſtolico, diſcretionem inter patrem & filium faciunt po-
teſtatis, quod ſcriptum eſt: Nobis tamen vnus deus pater 1. Cor. 8.
ex quo omnia & nos in ipſum, & vnus dominus Ieſus per
quem omnia & nos per ipſum. Aiunt enim non mediocrem
diuinæ maieſtatis eſſe diſtãtiam, quod dictum eſt: ex illo o-
mnia, & per hunc omnia. Nihil autẽ expreſſius quàm quod
hoc loco omnipotens filius euidenti ratione ſignatur.
Nam vt ex illo omnia, ita per hunc omnia. Inter omnia pa-
ter non eſt, cui dictum eſt: Quoniam vniuerſa ſeruiunt ti- Pſal. 118.
bi. Inter omnia filius non eſt, quia omnia per ipſum facta Ioan. 1.
ſunt, & omnia in ipſo conſtant: & ipſe eſt ſuper omnes cœ-
los. Non ergo inter omnia filius, ſed ſuper omnia qui ſecun
dum carnem quidem eſt ex familia Iudæorum, idem ta- Philip. 2.
men ſuper omnia deus benedictus in ſecula, cuius eſt no-
men ſuper omne nomen. Et de quo dicitur: Omnia ſubie- Pſalm. 8.

Hebr.2. cit ſub pedibus eius. Subiiciendo autem omnia nihil reli- A
quit ei non ſubiectum, ſicut Apoſtolus dixit. Quod ſi hoc
etiam ſecundum incarnationis locutus eſt ſacramentum,
quemadmodum poſſumus de ſupernę generationis incom-
parabili maieſtate dubitare? Nihil igitur poteſtatis inter pa-
trem & filium certum eſt intereſſe. Denique euſque ni-
hil intereſt poteſtatis, vt idem Apoſtolus ex eo dixerit eſ-
Roma.11. ſe omnia, per quem omnia ſicut habes: Quoniam ex ipſo,
& per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Si igitur pater ſicut pu-
tant tantummodo ſignatur, non poteſt idem omnipotens
eſſe, quia ex ipſo omnia, & omnipotens non eſſe, quia per
ipſum omnia. Aut igitur inualidum nec omnipotentem pa-
trem ſua aſſertione memorabunt, aut certè omnipotentem
etiam filium vel inuiti voce propria fatebuntur. Eligant
tamen vtrum hic patrem declaratum putent. Si patrem, er-
go & per ipſum omnia. Si filium, ergo & ex ipſo omnia. Si
autem & per patrem omnia, nihil vtique filio derogandum.
Et ſi ex filio omnia, ſimiliter & filio deferendum. Ac ne in-
ſidiari nos vnius arbitrētur obreptione verſiculi, totum ca- B
Ibidem. put receſſeamus. O altitudo, inquit, diuitiarum ſapientiæ &
ſciētiæ dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtiga
biles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis
cōſiliarius ei fuit? aut quis prior dedit illi & retribuetur ei?
Quoniam ex ipſo, & per ipſum & in ipſo ſunt omnia, ipſi
gloria in ſecula. De quo igitur dictum putant, de patre an fi
lio? Si de patre, ſed non eſt ſapientia dei pater, quia ſapien-
tia dei filius eſt. Quid eſt autem quod non poſſit ſapientia,
Sap 7. de qua ſcriptum eſt: Cùm ſit vna omnipotens & permanēs,
in ſe omnia innouat? Non ergo accedētem legimus ſed per-
manentem. Habes ergo iuxta Salomonem, omnipotentem
& permanentem ſapientiam. Habes etiam bonam, quia ſcri
ptum eſt: Sapientiam autem non vincit malitia. Sed ad pro-
Roma.11. poſitum reuertamur. Quàm inſcrutabilia ſunt, inquit, iudi-
cia eius. Si igitur omne iudicium pater dedit filio, filium vi-
detur declarare qui iudicat. Denique vt ſcias quod non de
patre, ſed de filio dicit, addidit: Quis prior, inquit, dedit il-
Ibidem. li? Dedit enim pater filio, ſed dedit iure generationis, non C
munere largitatis. Et ideo quod negari non poteſt, à patre
Matth. 11. accepiſſe filium, ſecundum quod ſcriptum eſt: Omnia mi-
hi tradita ſunt à patre meo. Dicēdo tamen, quis prior dedit il
li, nō accepiſſe per naturā à patre filium denegauit, ſed prio
rem non poſſe dici inter patrem & filium, declarauit: quia
& ſi pater dedit filio, non tamēquaſi poſteriori dedit: quia
increata & inæſtimabilis trinitas, quæ vnius eſt æternitatis
& gloriæ, nec tempus, nec gradum vel poſterioris recepit
vel prioris. Quòd ſi Græcos magis codices ſequendos pu-
tamus, quia habent [illegible]: vides quoniam cui ni-
hil addi poteſt, non diſpar à pleno eſt. Ergo ſi filio magis
conuenit, hoc totum apoſtolicum, caput videmus & de filio
eſſe credendum, quia ex ipſo omnia, ſicut ſcriptū eſt: Quo-
niam ex ipſo & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Eſto tamen
de patre dictum putēt. Itaque meminerimus quod ſicut ex
ipſo legimus omnia, ita etiam per ipſum omnia, in vniuer-
ſitatem quippe totius creaturæ patris & filij profutura au-
thoritas. Ac licet ſuperius omnipotētem filiū paterno pro- D
bauerimus exemplo, tamen quia illis derogare ſtudium eſt,
conſiderent quod & patri derogent. Si enim infirmus filius,
quia per ipſum omnia, nūquid infirmus & pater, quia & per
patrem omnia? Sed vt agnoſcant nullam diſcretionem inter
hæc eſſe, verum demōſtrabo, eiuſdem eſſe, ex quo aliquid,
& per quem aliquid, & oſtendam vtrumque de patre le-
ctum. Sic enim habemus: Fidelis deus per quem vocati eſtis
in communionem filij eius. Quid Apoſtolus dixerit, conſi-
derent. Per patrem vocamur, & nihil eſt quæſtionis. Per fi-
lium creamur, & hoc vilius æſtimabimus. Pater in commu-
nionem filij vocauit, & religioſe hoc ſicut debemus accipi-
mus: filius omnia creauit, & putant non liberæ fuiſſe volun
tatis arbitrium, ſed coactæ atque ſeruilis operationis obſe-
quium. Vt autem agnoſcas plenius nihil diſtare inter patris
& filij poteſtatem, cùm per patrem in cōmunionem filij e-
ius vocemur, ex filio eſt ipſa communio, ſicut ſcriptum eſt:
Quoniā de plenitudine eius nos omnes accepimus, licet ſe-

Sic habet locus apud Eſaiā ca. 40. & itē apud Paulū. Ambroſius tamē legiſſe videtur [illegible] ſiue [illegible], cū dicit, cui nihil addi poteſt. Et eandem lectionem indicabit qualiacunq; veſtigia Græcorū elemētorum: quanquā q̄d nobis tradidit æditio Aldina, nec ſentit cū eo q̄d vertit Hieronym⁹. nec cū eo quod ędirū eſt nomine Septua. Latinè.

A cundum Græcum euangelium, ex plenitudine eius & intel-
ligere debeamus. Ecce & per patrem communio, & ex filio
communio, ſed non diſcrepans, ſed vna communio. Sicut i-
dem Ioānes in epiſtola ſua dixit: Et communicatio ſit cum
patre & cum filio eius Ieſu Chriſto. Accipite etiā quod non
ſolum ex patre & filio, ſed etiam ex ſpiritu ſancto vnam no
bis communionem ſcriptura memorauit. Gratia, inquit, do 2.Corin. 13.
mini noſtri Ieſu Chriſti & charitas dei, & cōmunicatio ſan-
cti ſpiritus cum omnib⁹ vobis. Quæro autem in quo minor
videatur is per quē omnia, quàm is, ex quo omnia? an quod
operator aſſeritur? Sed operatur & pater, quia verus eſt qui
dixit: Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. Si- Ioan.5.
cut igitur pater operatur, operatur & filius. Non ergo ope-
rator infirmus aut vilis eſt, quoniā operatur & pater, & id-
eo quod commune eſt filio cum patre, vel propter patrem
inferiore loco accipi non oportet, ne patri potius in filio ab
hæreticis derogetur. Nec mediocre illud quod alibi etiam
idem ſanctus Ioānes ad refellendas Arrianæ perfidiæ quæ- 1.Ioan.3.
B ſtiones ait: Scitis quoniam iuſtus eſt, ſcitote quoniam qui fe
cit iuſtitiam ex ipſo natus eſt. Iuſtus autem quis niſi domi- Pſal. 10.
nus qui iuſtitias dilexit? aut quem ſicut ſuperiora indicant
repromiſſorem vitæ æternæ habemus, ſi filium non habe-
mus? Si igitur filius dei vitam nobis promiſit æternā, & ipſe
iuſtus eſt, & ex ipſo vtiq; nati ſumus: Aut ſi ex filio nos per
gratiam natos negat, nec iuſtum filium confitentur. Credas
igitur neceſſe eſt etiam ex dei filio omnia, quia omnium ſi-
cut deus pater, ita & filius & author eſt & creator. Videmus
ergo inanem eſſe hanc quæſtionem, cùm & de filio credi
conueniat, quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt o- Roma.11.
mnia. Diximus quomodo ex ipſo, quomodo etiam per ip-
ſum. In ipſo autem omnia eſſe quis dubitet, cùm alibi ſcri- Coloſ.1.
ptum ſit: Quoniam in ipſo condita ſunt omnia in cœlis, &
in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo
conſtant. Habes ergo ex ipſo gratiam, ipſum operatorem,
in ipſo omnium firmamentum.

C *De diſſolutione obiectionis quam ex hoc faciunt quod à domino dictum legitur, Ego ſum vitis vera, & pater meus agricola eſt.* Cap. VII.

ILlud quoque ad ſeparandam patris & filij diuini-
tatem obiicere conſueuerunt, quod dominus di-
xit in euangelio: Ego ſum vitis vera, & pater me- Ioan.15.
us agricola eſt, agricolam & vitem diuerſæ dicen
tes eſſe naturæ, & vitem eſſe in agricolæ poteſtate. Sic er-
go vultis eſſe filium ſecundum diuinitatem, ſicut vitis eſt,
vt ſine cultore nihil valeat, quod poſſit deſeri vel recidi,
& ex litera calumniam comparatis, quòd dominus vitem
ſe eſſe dixit, incarnationis ſuæ ſignificans ſacramentum.
Tamen ſi placet vt ex litera argumentemur, fateor & ego,
imò profiteor quòd vitem ſe filius nominauit. Vę enim mi-
hi ſi ſacramentum ſalutis publicæ denegauero. Quomodo
ergo vultis accipere quòd ſe vitem dei filius nominauit? Si
ſecundum diuinam ſubſtantiam dictum accipitis, & ſicut
inter agricolam & vitem, ita etiam inter patrem & filium di
D uinitatis creditis eſſe diſtantiam, geminam filio, geminam
patri facitis iniuriam. Filio, quia ſi ſecundum diuinitatem
inferior eſt quàm agricola, inferior etiam Paulo apoſtolo,
veſtra aſſertione neceſſe eſt ęſtimetur, quia Paulus agrico-
lam ſe eſſe dixit, ſicut habes: Ego plantaui, Apollo riga- 1.Cor.3.
uit, deus autem incrementum dedit. Num ergo vultis, vt
Paulus melior ſit dei filio? Habetis vnam iniuriam. Alte-
ram, quia ſi ſecundum ſubſtantiam generationis æternæ Ioan.15.
vitis eſt filius, cùm dixerit: Ego ſum vitis, vos palmites e-
ſtis, vnius nobiſcum etiam illa diuinæ generatio videbitur
eſſe ſubſtantiæ. Sed quis ſimilis tui in diis domine, ſicut
ſcriptum eſt. Et rurſus in pſalmo: Quoniam quis in nubi- Pſalm. 88.
bus æquabitur domino, aut quis ſimilis erit domino inter
filios dei? Nec tamen ſoli filio derogatis, ſed etiam patri.
Nam ſi in agricolæ nomine omnis paternæ prærogatiua eſt
poteſtatis, cùm etiā Paulus agricola ſit, patri vtique (cui fi-
lium negatis æqualem) apoſtolum cōparatis. Denique cùm
ſcriptū ſit: Sed neque qui plātat eſt quicquam, neque qui ri 1.Cor.3.
gat,

gat, ſed qui dat incrementū deus, in eo nomine vos ſummā A
paternæ maieſtatis locabitis, quod videtis infirmū. Si enim
qui plantat & qui rigat nihil eſt, ſed qui dat incrementū de-
us: videte quid veſtra aſſerere moliatur impietas, vt & pa-
ter nomine ſit contēnendus agricolæ, & deus aliquis incre-
mentum paterno operi qui tribuat requirendus. Impiè igi-
tur ex nomine agricolæ dei patris præferendā exiſtimāt po
teſtatem, in quo ſit patri dei cum homine appellationis cō-
mune cōſortium. Quid autem egregium ſi ei (vt vultis hę-
retici) filio præferatur, cuius diuina ſubſtantia ab humana
conditione non diſcrepet? Nā ſi vitem filium ſecundum di
uinam ſubſtantiā appellatum putatis, non ſolum corruptelę
incertiſque elemētorum obnoxium iudicatis, ſed etiam hu
manæ tantūmodo cōſortem naturæ, quia vnius naturæ ſunt
vites & palmites, vt non per incarnationis ſacramētum car
nem dei filius aſſumpſiſſe videatur, ſed principium ſumpſiſ
ſe de carne. Ego autē dicam planè, carnē eius licet nouo ge
nerationis myſterio, vnius tamen naturæ fuiſſe nobiſcum,
& hoc ſalutis noſtræ ſacramētum eſſe, non diuinæ genera- B
tionis exordium. Vitis enim eſt, qui meas ſuſtinet paſſiōes,
quandoquidem in illo nixa fragilis prius humana conditio
ſecundis rediuiuæ fructibus pietatis adoleuit. Veruntamen
ſi te pōpa delectat agricolæ, dicas velim quis ille ſit qui lo-
Hierem. 11. cutus ſit in propheta: Domine notū mihi fac vt ſciam, tunc
vidi cogitationes eorum. Ego vt agnus ductus ſum inno-
cens ad immolādum & neſciebam, aduerſum me cogitaue-
runt conſilium, dicētes: Venite mittamus lignum in panem
eius. Si enim filius incarnationis futuræ loquitur ſacramen-
tum quod impium eſt vt de patre credas, filius eſt vtiq; qui
Ibidem. 2. ſupra dixit: Ego plātaui te vitem fructiferā, quomodo con
uerſa es in amaritudinē vitis alienæ. Itaque & filium vides
eſſe agricolam, vnius nominis cum patre, vnius operis, v-
nius dignitatis atque ſubſtantiæ. Ergo ſi agricola & vitis eſt
filius, vitem vtique ſecundum incarnationis accepimus ſa-
cramētum. Sed non ſolum ſe eſſe vitem dixit, ſed etiam bo-
trionem voce prophetica nuncupauit, tunc quando ad val
Nume. 13. lem botrionis exploratores Moyſes iuſſu domini direxit. C
Quæ eſt illa vallis niſi humilitas incarnationis & fœcundi-
Nume 22. tas paſſionis. Et puto botrionē ideo dictum, quia ex vinea
Pſalm. 79. illa tranſlata ex Aegypto, hoc eſt, ex familia Iudæorum, v-
tilis mūdo fructus emicuit. Nemo certè botrionem poteſt
ad generationem referre diuinam, aut qui refert aliud nihil
relinquit, niſi vt botrionem illum natum ex vite credamus.
Itaque adſcribit inſipiens patri, quod reprebendit in filio.
Verum ſi iam dubitari nō poteſt quòd vitis ſecundū incar-
nationē dei filius nominatus ſit, videtis ſecundum quod ſa-
cramētum dominus ſit locutus, quoniā pater maior eſt me.
Ioan. 14. Nā cùm hoc in ſuperioribus dixerit, cōtinuo ſubiecit: Ego
ſum vitis vera, & pater meus agricola eſt, vt agnoſceres ſe-
cundum id patrē eſſe maiorē, quia ſicut agricola viti, ita pa-
ter dominicæ carnis eſt cultor, quæ & augeri potuit per æta
tem, & per paſſionem recidi, vt omne humanum genus ab
æſtu ſecularium noxio voluptatum, diffuſæ ſalutaribus bra
chiis crucis vmbra velaret.

FINIS. D

CAPITVLA LIBRI QVINTI DE FIDE.

De intentione authoris & tranſitu ad hunc quintum librū.
Et qua ratione quinq; libros de patris ac filij & ſpiritus
ſancti inſeparabili diuinitate digeſſerit. De poſtulatione
quoque veniæ ſi quos prolixitas huiuſce ſermonis offen
derit, cum excuſatione ſui, & miniſtrorum dei inæquali-
tate atque commendatione. Caput I.

De ampla ac diſerta confutatione impiorū Arrianorum di-
centium Chriſtum à ſolo & vero deo ſeparatum, per ra-
tiones & teſtimonia ſcripturarum, quibus euidēter com
probatur quod cum de deo ſolus legitur, nequaquam à
patre filius ſeparetur. Cap. II.

De ſolutione obiectionis qua argui poteſt inæqualitas pa-
tris & filij ex hoc quod filius deum patrem adorare legi-
tur. De ſolutione quoque atque confutatione obiectio-
nis Arrianorum qua probare conantur diſſimilitudinem
patris & filij ex reſpōſione eiuſdē filij data ad ea quæ ma A
ter filiorum Zebedæi poſtulabat. Cap. III.

De redargutione eorum qui vnitatem in diuinitate negare
cupientes, extenuare ſtudent patris & filij charitatem ex
hoc quod ſcriptum eſt: Et dilexiſti eos, ſicut & me dile-
xiſti. Quomodo etiā intelligēdum ſit quod filius miſſus
dicitur, & quemadmodum dominum dicat, quē patrem
nouit cum diuerſorum hæreticorum cōdemnatione qui
ex falſa ſuperiorum intelligētia errauerunt. Cap. IIII.

De cōfutatione Arrianorum qui ideo aliam patris, aliam fi
lij, aliam ſpiritus ſancti dicunt eſſe poteſtatem, quia ſcri-
ptum ſit: Ite docete oēs gentes baptizātes eos in nomine
patris & filij & ſpirit' ſancti, ex verborū ordine differen
tiā diuinę poteſtatis faciētes. Qui pręterea idcirco negāt
in Chriſtū eſſe credēdum quod ſcriptū ſit: Qui credit in
me, non credit in me, ſed in eum qui me miſit. Cap. V.

Quod non debeamus deducere filium in hāc humilitatē, vt
niſi quæ audierit, facere aut loqui neſciat, cum Arriano-
rum confutatione. Et vnde maxime vnitatem diuinæ ma
ieſtatis intelligere poſſimus. Quibus etiam rationib' dei B
filius creatura dici non poſſit. Caput VI.

Quēadmodum intelligere debeamus filiū eſſe ſubiectū pa-
tri, cum hæreticorū cōdemnatione. Quomodo etiā non
ſolus deus pater filio, ſed & filius ipſe ſibi ſubiecerit om-
nia. Et qua de cauſa filius ſubiectus ſit in nobis. Quódq;
eadē ſit charitas dei patris & Chriſti. Quod præterea ni-
hil ſit quod diuinitas ſempiterna nō poſſit, nihil quod lā
teat veritatē, fallat iuſtitiā, prætereat ſapiētiā. Cap. VII.

De condemnatione execrabilium Arrianorum dicentium
quod dei filius neſciat tempora & annos, argumētorúm-
que ſuorum deſtructione, cum finali & concluſiua confū
tatione erroris eorundem, quo aſſerunt filium eſſe minō
rem patre. Cap. VIII.

De humili ac deuota authoris ad deum patrem conuerſio-
ne rectæque fidei confeſſione, cum diſertiſſima huius o-
peris concluſione, ad laudē & gloriam inæſtimabilis, in-
enarrabilis, incircunſcriptæ & immenſæ ac ſanctiſſimæ
trinitatis, perfidiſſimorúmque Arrianorum cōfuſionem C
& damnationem. Cap. IX.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanenſis de fide ad Gratianum Auguſtum, Liber quintus.*

De intentione authoris & tranſitu ad hunc quintū librum. Et qua ratione quinque libros de patris & filij & ſpiritus ſancti inſeparabili diuinitate digeſſerit. De poſtulatione quoque veniæ ſi quos prolixitas huiuſce ſermonis offenderit, cum excuſatione ſui & miniſtrorū dei inæqualitate atque commendatione. Cap. I.

QVisnam eſt fidelis ſeruus & prudens quē
conſtituit dominus ſuper familiam ſuam,
vt det illis in tēpore cibū? Beatus ille ſer- Matth. 24.
uus, quē veniens dominus eius inuenerit
ſic facientem. Nō vilis hic ſeruus eſt. Ma D
gnus aliquis eſſe debet. Quis ſit iſte con-
ſideremus. Eſt Petrus ipſi' domini ad pa
ſcēdum gregē electus iudicio, qui tertio meretur audire: Pa Ioan. 21.
ſce agniculos meos, paſce agnos meos, paſce ouiculas meas.
Itaque paſcēdo bene cibo fidei gregē Chriſti, culpā lapſus
prioris aboleuit. Et ideo tertio admonetur vt paſcat, ter-
tio vtrum dominū diligat, interrogatur, vt quē tertio ante
crucem negauerat, tertio fateretur. Beatus & ille ſeruus qui
poteſt dicere: Lac vobis potū dedi non eſcā, nondum enim 1. Corin. 3.
poteratis. Nouit enim quos quēadmodum paſcat. Quis no-
ſtrum hoc facere poteſt? Quis noſtrū poteſt vere dicere: Fa Ibidem. 9.
ctus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifaciā? Et tamen
ille tantus ad curā gregis electus à Chriſto, qui ſanaret infir Ad Titū. 3.
mos, curaret inualidos, hæreticū à cōmiſſo ſibi ouili ſtatim
poſt vnā correptionē repellit, ne vnius erraticę ouis ſcabies
ſerpenti vlcere totum gregem contaminet. Iubet præterea
ſtultas quæſtiones & cōtentiones eſſe vitandas. Quid igitur
nos agemus, inter meſſis antiquę noua zizania, imprudentes Ibidem.

accolæ conſtituti?Si taceamus,cedere videbimur. Si cõten
damus, verendũ eſt, ne nos quoq; iudicemur eſſe carnales.
Scriptum eſt enim de huiuſmodi quæſtionibus, quod gene
rant lites.Seruum autẽ domini nõ oportet litigare,ſed man
2.Tim.2. ſuetum eſſe ad omnes,docibilẽ, patiẽtem,cum modeſtia do
1.Corint.11. centẽ eos qui reſiſtunt. Et alibi:Si quis cõtentioſus eſt, nos
talẽ cõſuetudinem non habemus,neque eeclcſia dei. Eóq;
ſcribere aliquid ſentẽtię fuit,vt ſine ſtrepitu aliquo impie-
tati hæreticorũ noſtra pro nobis ſcripta reſpõdeant.Quin
tum itaque imperatot Auguſte hunc librum paramus ordi
ri.Nã & quartum librum oportuit in illa vitis diſputatione
finiri,ne coaceruaſſe magis librum eundẽ quodam videre-
mur quæſtionum tumultu,quàm fructu ſpiritalis vineæ re-
pleuiſſe,nec in conſummatã fidei vindemiã tantis adhuc ſu
perfluentibus diſputationibus decuit derelinqui. Quinque
igitur libros de patris ac filij & ſpiritus ſancti inſeparabili
diuinitate digerimus,ſequeſtrata interim pleniore diſputa-
tione de ſpiritu ſancto,prouocati magiſterio euangelicæ le
ctionis,vt credita nobis quinque fidei talẽta quaſi quadam
horum quinque ſorte librorũ humanis fœneremur affecti-
bus,ne fortè cùm venerit dominus,& inuenerit in terrã abſ
Matth.25. conditã pecuniam ſuã, dicat mihi:Serue male & piger,ſcie-
bas quod meto vbi non ſemino,& cõgrego vbi non ſparſi,
oportuit ergo te cõmittere pecuniam meã nummulariis, &
veniẽs ego recepiſſem quod meum eſt. Aut quẽadmodum
Lucæ.19. in alio libro eſt: Et ego, inquit, veniens cum vſuris vtique
exegiſſem.Date ergo veniã ſi quos prolixioris huiuſce ſer
monis offendit audacia. Officij contẽplatio cogit credere
quod accepimus. Diſpenſatores ſumus myſteriorum cœle
ſtium.Miniſtri ſumus,non ex æquo omnes,ſed vnicuique,
1.Cor.3. inquit, ſicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit,
ſed deus incremẽtum dedit.Vnuſquiſque igitur enitatur vt
mercedẽ poſſit accipere ſecundũ ſuum laborẽ. Dei enim ſu
mus(vt Apoſtol' ait)cooperarij,dei cultura,dei ędificatio.
Beatus itaq; ille qui tales fœnoris ſui cernit vſuras.Beat' &
Ibidem. ille qui fructus ſui operis intuetur.Beatus quoq; qui ſuper-
ædificat ſupra fundamẽtum fidei,aurum,argentum,lapides
precioſos. Vos nobis eſtis omnia qui hæc auditis & legitis.
Vos fœneratores vſuræ,verbi vſuræ,non pecuniæ. Vos a-
gricolæ reditus.Vos ædificatores,aurũ,argentum, lapidéſ-
que precioſos ſuperædificantes. In veſtris meritis ſacerdo
talis ſumma laboris eſt.In veſtris animis fruct' epiſcopalis
operis eniteſcit.In veſtris profectibus,aurum domini reful
Pſalm.11. get,multiplicatur argentum,ſi eloquia diuina teneamus.E-
loquia enim domini eloquia caſta, argẽtum igne examina-
tum,probatũ terræ,purgatum ſeptuplum. Vos ergo facie-
tis fœneratorem diuitem,agricolam fructuoſum.Vos peri-
tum probabitis arhitectum. Non arroganter dico,quia non
tam mea ſunt quàm veſtra quæ voueo. O ſi mihi liceat ſe-
Matth.25. curè de vobis nunc temporis dicere:Domine quinque ta-
lenta mihi dediſti,ecce alia quinque lucratus ſum,& oſten-
2.Corin.4. dere veſtrarum talenta precioſa virtutum. Habemus enim
theſaurũ in vaſis fictilibus,Hæc ſunt talenta quæ iubet do-
Lucæ.10. min' ſpiritaliter fœnerari.Aut duo æra noui & veteris teſta
menti,quæ ſpoliato illi à latronibus Samaritanus ille euãge
licus ad curanda vulnera dereliquit.Neque ego fratres vo-
ti auarus ideo hæc opto,vt ſupra multa cõſtituar. Sat eſt mi
hi præmium de veſtro profectu. Vtinam non indignus eo
inueniar quod accepi, ea quæ ſunt me maiora melioribus
tribuendo,non exigo.Licet ſoleas domine dicere: Volo au
Matth.20. tem & huic nouiſſimo dare,ſicut & tibi. Accipiat poteſtatẽ
ſupra decem ciuitates qui meretur.Sit ille talis qualis Moy
Ioſue.10. ſes qui legis decem verba conſcripſit. Sit ille Ieſus Naue,
qui ſubegit quinq; reges, & ciuitates in deditionẽ accepit,
vt eſſet typus vẽturum eius nominis virum, cuius imperio
corporales omnes deliciæ vincerentur,cõuerterentur gen-
tes vt fidẽ Ieſu Chriſti magis quàm priſtina ſtudia ſua & vo
ta ſequerẽtur. Sit ille Dauid,coi occurrerũt pſallẽtes iuuen
3.Reg.18. culæ,dicẽtes:Saul triũphauit in milibus,Dauid in decẽ mili
b'. Mihi ſat eſt,ſi nõ in exteriores tenebras extrudar,quẽ-
admodũ ille qui cõmiſſum ſibi talẽtum in terra quadã ſuæ
carnis abſcõdit:Sicut principes ſynagogę cæteríque princi
pes Iudæorũ.Qui credita ſibi eloquia dei, humo quadã ſui

A corporis occuparunt,delitiiſq; carnis intenti, quaſi in quan
dam exaltati cordis foueã fœnus cœleſte merſerũt.Nos igi
tur nõ intra latibula carnis abſconditã domini teneamus pe
cuniam vel mnam illã, ſed tãquam boni in ſudario repona-
mus nummularij, cum ſudore quodam mentis & corporis
æquo & parato ſemper libremus affectu, vt prope ſit verbũ
in ore tuo & in corde tuo. Hoc verbum dei precioſum eſt
talentum quo redimeris.Hęc eſt pecunia per mẽſas anima-
rum ſæpe cernenda, vt frequenter agitando in omnem ter-
ram bonorum ſonus poſſit exire nummorum, per quam vi
ta paratur æterna.Hæc eſt autem vita æterna quam largiria
omnipotens pater,vt cognoſcamus te ſolum verum deum,
& quem miſiſti Ieſum Chriſtum.

De ampla ac diſerta confutatione impiorum Arrianorum dicentium Chriſtum à ſolo & vero deo ſeparatum, per rationes & teſtimonia ſcripturarum,quibus euidenter comprobatur,quod cùm de deo ſolus legitur,nequaquam à patre filius ſeparetur. Capat II.

B VNde aduertant Arriani quàm impij ſint qui de ſpe no
ſtra & voto nobis faciunt quæſtiones. Et quoniã
hic præ cæteris vociferari ſolent dicẽtes: ſepara-
tum à ſolo & vero deo Chriſtũ,intellectùs impi-
os pro noſtris viribus cõfutemus.Hoc enim loco magis in-
telligere debent,quod hæc vtilitas,hæc merces eſt perfectę
virtutis,hoc diuinum & incõparabile munus,vt cognoſca-
mus cum patre Chriſtũ, nec ſeparemus à patre filium, ſicut
ſcriptura nõ ſeparat. Nãque hoc magis ad vnitatẽ,quàm ad
diſtãtiam diuinæ proficit poteſtatis: Quod idem præmium
vnum honorẽ nobis dat patris filiiq; cognitio.Quoniã mer
cedem habere non poterit,niſi qui & patrẽ cognouerit & fi
lium.Sicut enim patris,ita filij cognitio vitam acquirit æter
nam. Itaq; ſicut in principio ſtatim verbum cum deo patre
pia cõfeſſione iunxit euãgeliſta dicẽs: Et verbum erat apud Ioan.1.
deum:ita & hic ſcribendo verba domini: Vt cognoſcant te Ioan.17.
ſolũ verum deum,& quẽ miſiſti Ieſum Chriſtum: coniun-
C ctione illa,patrẽ vtique copulauit & filium,vt Chriſtũ ve-
rum deum à maieſtate patris nemo ſecernat.Nunquã enim
cõiunctio ſeparat. Et ideo dicendo: Vt cognoſcant te ſolũ
verum deum, & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ, & Sabellianos
interſecit,& Iudęos excluſit:Eos vtiq; qui audirẽt loquẽ-
tem:Ne aut illi eundẽ patrem putarent eſſe quẽ filium,ſi nõ
addidiſſet & Chriſtũ:aut iſti à patre filium ſepararẽt.Quę-
ro autẽ cur non ſic putent ſubaudiendũ, & ex ſuperiorib'
colligẽdum,vt quod præmiſit, ſolum verum deum patrẽ,
ſubaudiamus etiã Ieſum Chriſtum ſolũ verum deum. Ex-
primendũ enim alterum nõ fuit,ne duos deos dicere vide-
retur.Nã neq; duos dicimus deos,& eiuſdẽ cum patre diui
nitatis filium cõfitemur.Itaq; quæramus qua ratione diui-
nitatis hic putent factã eſſe diſtantiam, vtrum deum negẽt
Chriſtum?Sed negare non poſſunt. An verũ deum negeot
Chriſtũ?Sed dicant,ſi verũ negant, vtrum falſum an nũcu-
patiuum deũ iudicent. Nã ſecundum ſcripturas, aut verus
deus eſt, aut tantummodo nuncupatiuus, aut falſus. Verus
vt pater, nuncopatiuus vt ſancti, falſus vt dæmones atque
D ſimulacra. Dicant igitur qui filium dei confeſſione deſi-
gnent, vtrum falſo præreptum dei nomen, an vero, quaſi
nuncupatiuo,inſpirationem tantum diuinitatis ineſſe arbi-
trantur? Falſo præreptum nomen non puto quòd dicant,
vt apertiore ſe crimine impietatis inuoluant,ne vt dæmo-
niis & ſimulacris, ita etiam Chriſto falſo dei inditum no-
men inſinuando ſe prodant. Sinautem ideo dictum putant
deum, quòd inſpirationem diuinitatis habuit,ſicot & mul-
ti ſancti viri(eos enim ſcriptura deos dixit, ad quos ſer mo Ioan.10.
fiebat dei)ergo non vltra homines eum pręferunt,ſed com
parandum hominibus arbitrantur, vt hoc eum putent eſſe
quod hominibus ipſe donauit,dicens ad Moyſen: Poſui te Exod.7.
in deum Pharaoni. Vnde & in pſalmo dictum eſt: Ego dixi Pſalm.81.
dij eſtis. Et hanc tamen ſacrilegorum opinionẽ Paulus ex-
cludit qui ait: Nam & ſi ſunt, qui dicantur dij, ſiue in cœlo 1.Corint.8.
ſiue in terra.Non dixit ſunt dij,ſed ſunt qui dicantur.Chri
ſtus autẽ ſicut ſcriptũ eſt,heri & hodie ipſe eſt. Eſt,inquit,
hoc eſt,nõ ſolum nomine,ſed etiam veritate. Et bene ſcri-
ptum

Hebr.13. prum eſt: heri & hodie ipſe eſt, vt Arrij impietas aſtruendi
ſacrilegij locum inuenire non poſſet. Qui cùm legeret in
Pſal.2. pſalmo ſecundo, dicentem filio patrem: Filius meus es tu,
ego hodie genui te, adnotauit hodie non heri, ad æternita-
tem diuinæ generationis referens, quod de carnis aſſum-
ptione memoratum eſt. Sancto igitur ſpiritu repletus Apo-
ſtolus, vt illã elideret ſæuitatem, ait: Heri & hodie ipſe eſt
& in ſecula. Heri propter æternitatem, hodie propter cor-
poris ſuſceptioné. Eſt ergo Chriſtus, & eſt ſemper. Qui e-
nim ſemper eſt, eſt. Chriſtus autem ſemper eſt, de quo dicit
Exod.3. Moyſes: Qui eſt miſit me. Erat vtiq; Gabriel, erat Rapha-
el, erant angeli, ſed ſemper eſſe qui aliquando non fuerint,
2.Corin.1. nequaquã pari ratione dicũtur. In Chriſto autẽ (ſicut legi-
mus) nõ fuit eſt, & non, ſed eſt in illo fuit, vnde verè dei ſo
lius eſt eſſe, qui ſemper eſt. Ergo ſi & nũcupatiuum deum
non audẽt dicere, & falſum eum dicere maioris eſt impieta
tis, reſtat vt deus verus ſit, veri patris, non diſſimilis, ſed æ-
qualis. Qui cùm & iuſtificet & ſanctificet quos velit, nõ fo- B
ris aſſumens, ſed in ſe habens ſanctificãdi poteſtatem, quo-
modo nõ eſt verus deus? Nam Apoſtolus eum vtique verũ
deũ dixit, qui naturaliter verus deus eſſet, ſicut habes: Quia
Galat.4. tunc, inquit, neſcientes deũ, ſeruiſtis his qui natura non erãt
dij, hoc eſt, qui veri dij eſſe non poterant, qoibus hoc natu-
raliter minimè ſuppetebat. Verum copioſe iam verũ deum
Chriſtum in ſuperioribus libris ſcripturarum lectionibus
approbauimus. Ergo ſi Chriſtus (vt edoctum eſt) deus ve-
rus eſt, quæramus qua ratione, cùm ſolum verum deum pa-
trem legunt, à patre filium cupiunt ſeparare? Si dicunt qnod
verus ſolus deus pater eſt, negare nõ poſſunt, quod & filius
ſolus deus veritas eſt, & quod Chriſtus veritas eſt. Nũquid
veritas vero minor eſt, cùm ſecundum appellationem no-
minum, verus plerunque à veritate dicatur, ſapiens à ſapien
tia, iuſtus à iuſtitia? Hoc nos inter patrem non ſentimus & fi
lium: quia & patri nihil deeſt, quia pater eſt verax: & filius
quia veritas eſt, æqualis eſt vero. Vt ſciãt autem cùm ſolum C
legunt nequaquã eſſe à patre filium ſeparandum, memine-
rint in prophetis à deo dictum: Ego extendi cœlum ſolus.
Iob.9. Et vtique non extendit ſine filio pater. Ipſe enim filius qui
Prouer.8. ſapientia dei eſt, dixit: Quãdo parabat cœlos, cum ipſo ade
ram. Et Paulus de filio dictum eſſe cõfirmat: Initio terram
Hebr.1. tu fundaſti domine, & opera manuum tuarum ſunt cœli. Si-
ue ergo filius cœlum fecit, ſicut & Apoſtolns voluit intelli-
gi, & ipſe vtique non ſine patre cœlum ſolus extendit. Siue
Prouerb.3. vt in Prouerbiis habes: Deus in ſapientia fundauit terram,
parauit autem cœlos in intellectu. oſtenditur quod nec pa-
ter ſolus ſine filio cœlos fecit, nec ſine patre filius, & tamen
qui cœlum extendit ſolus dicitur. Quàm verò id & de filio
aperte intelligendum ſit, quod ſolus appelletur, & ſi nun-
quã inſcio patre aliquid feciſſe credatur, etiam alibi habes
Iob.9. vbi ſcriptum eſt: Extendens cœlũ ſolus, & ambulans quaſi
in pauimento ſuper mare. Nãque euangelium domini do-
cuit nos, quod in mari non pater, ſed filius ambulauit, quan
do Petrus rogauit eum, dicens: Domine iube me venire ad
Matth.14. te. Sed etiã prophetia ipſa documẽto eſt. Sanctus enim Iob D
aduẽtum domini prophetabat, de quo verè dixit, quod ma
gnum cœtum erat debellaturus, & factum eſt. Nam feralem
illum cœtum, Zabulum ſcilicet vltimis temporibus vene-
rabilis corporis ſui paſſione proſtratum perculit & affli-
xit. Eſt ergo ſolus & verè dei filius. Hæc enim & filio pr-
rogatiua defertur. De nullo enim qui creat⁹ eſt, proprie di-
ci poteſt quod ſolus. Nam cui ineſt communitas creaturæ,
quemadmodum quaſi ſolus poteſt à cęteris ſeparari? Itaqoe
homo ratiõabilis videtur inter omnia terrena animãtia, ſed
tamen non eſt ſolus rationabilis. Scimus enim rationabilia
eſſe & cœleſtia opera dei, angelos & archangelos rationabi
les cõfitemur. Si ergo angeli rationabiles, non vtique ſolus
rationabilis homo dicitur. Sed dicunt ſolum dici poſſe ſo-
lem, quia ſol alter non eſt. Sed & ipſe ſol habet communia
multa cum ſtellis, quod percurrit cœlũ, quod ætherea illi-
us cœleſtiſqne ſubſtantiæ eſt, quod creatura eſt, quod inter
omnia dei opera computatur, quod cum omnibus deo ſer-
uit, cum omnibns benedicit deum, cũ omnibus laudat. Non
ergo ſolus proprie dicitur, quod nec à cæteris ſeparatur.

A Itaqne cùm patris & filij ſpiritúſque ſancti diuinitati, quæ
ſola non inter omnia ſed ſuper omnia, eſt, nulla poſſit crea-
tura conferri (vt de ſpiritu interim aſſertio reſeruetur) ſicut
pater dicitur ſolus deus verus, cui nihil commune cum cæ-
teris, ita etiam ſolus eſt filius imago veri dei, ſolus dextera
patris, ſolus virtus dei atque ſapiẽtia. Solus ergo filius facit
ſicut & pater, quia ſcriptum eſt: Quæcũque facio ipſe facit. Ioan.14.
Cùm enim vnũ opus ſit patris & filij, bene de patre & filio
dicitur, quod deus ſolus operatus eſt, vnde etiam cùm crea
torem dicimus & patrem & filium confitemur. Nam vtique
cùm Paulus diceret: Qui ſeruierunt creaturæ potius quàm Rom.1.
creatori, nec patrem creatorem negauit ex qno omnia, nec
filium per quem omnia. A quo alienum vtiqne nõ videtur,
quod ſcriptum eſt: Qui ſolus habet immortalitatem. Quo- 1.Tim.6.
modo enim immortalitatem non habet, qui vitam habet in
ſemetipſo? Habet vtique in natura, habet in ſubſtãtia, & ha-
bet non per gratiam temporalem, ſed per ſempiternam di-
B uinitatem, habet non ex dono quaſi ſeruus, ſed ex genera-
tionis proprietate quaſi filius coæternus. Et habet ſicut pa-
ter. Sicut enim pater habet vitam in ſemetipſo, ita & filio Ioan.5. 3
dedit vitam habere in ſemetipſo: ſicut habet, inquit, ſic de-
dit. Didiciſti ſupra quemadmodum dederit, ne putares eſſe
gratiæ largitatem, vbi generatiõis arcanum eſt. Cùm ergo
inter patrem & filium vitæ nulla diſtantia ſit, quemadmo-
dum quod immortalitatem ſolus habeat pater, filius non ha
beat, æſtimari poteſt? Vnde intelligant nec hoc loco à ſolo
vero deo patre filium ſeparandum, quia probare non poſ-
ſnnt, quòd ſolus & verus dei filius nõ ſit, cùm præſertim &
hic aut ſubaudiatur (vt diximus) & Chriſtum ſolum verum
deum eſſe, Aut certè aliud ad diuinitatẽ patris & filij, aliod
ad incarnationẽ Chriſti relatum intelligẽdum ſit, quia non
eſt perfecta cognitio niſi quę & ſecundum æternitatẽ vnige
nitum deum verum dei filium Ieſum Chriſtũ, & ſecundum
carnẽ generatum ex virgine confitetur. Quod alibi hic ip-
C ſe euangeliſta nos docuit, dicens: Omnis ſpiritus qui confi- 1.Ioan.4.
tetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, de deo eſt. Denique
quàm non alienum ſit etiam incarnationis hoc loco intelli-
gere ſacramentũ, docet nos ipſius ſeries lectionis. Sic enim
habes: Pater venit hora, clarifica filium tuum, vtiq; cum & Ioan.17.
horã veniſſe cõmemoret, & clarificari petat, quomodo niſi
ſecundũ carnis aſſumptionẽ locutum eum cõuenit æſtima-
ri? Nam nec vlla ſibi tẽporum præſcripta momẽta diuinitas
habet, nec clarificatione indiget lumen æternũ. Ergo in ſo-
lo vero deo patre, & filium dei ſolũ verum ſecũdum diui-
nitatis intelligimus vnitatẽ, & in Ieſu Chriſti nomine, quod
ex virgine nat⁹ accepit, incarnationis agnoſcimus ſacramen
tum. Quod ſi cùm ſolum verum deum patrẽ legunt, filium
cupiunt ſeparare, ergo cùm de filij incarnatione legunt: Hic
eſt lapis qui reprobatus eſt à vobis ædificantibus, qui factus Acta.4.
eſt in caput anguli. Et infra: Nõ eſt aliud nomẽ ſub cœlo da
tum hominibus, in quo oportet vos ſaluos fieri, patrẽ exiſti
mant ab impertiendæ nobis ſalutis beneficio ſeparandum.
Sed neque ſine patre ſalus, neque vita æterna ſine filio. Sed
D aſſerunt Arriani: ſi ſolum verum deum ſicut patrem, ita &
filium dicitis, & vnius ſubſtantiæ patrem & filium confite-
mini: non vnum deum, ſed duos deos inducitis: quia qoi v-
nius ſubſtantiæ ſunt, non vnus deus, ſed duo dij videntur:
ſicut duo homines, aut duæ oues plurẽſve dicuntur, homo
autẽ & ouis, nec duo homines dicuntur, nec duæ oues, ſed
vnus homo, & vna ouis. Hæc Arriani dicunt, & hac diſputa
tione verſuta ſimpliciores capere nitũtur. Tamẽ ſi legamus
ſcripturas diuinas, inueniemus pluralitatẽ magis in ea cade-
re, quæ diuerſæ diſcretæq; ſubſtãtiæ ſunt, hoc eſt, ἑτερούσια.
Idq; in Salomonis libris habemus expreſſum, eo loco ſcili-
cet in quo dicit tria ſunt impoſſibilia intelligere, & quartũ Prouer.30.
non agnoſco. Veſtigia aquilæ volãtis, & viam ſerpentis ſu-
pra petrã, & ſemitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentu
te. Vtique aquila & nauis & ſerpens vnius non ſunt generis
atque naturæ, ſed differentis diſcretæque ſubſtantiæ, & ta-
men tria ſunt. Cõtra ſe igitur ſua eſſe intelligant argumẽta
teſtimoniis ſcripturarũ. Itaq; dicẽdo, patris & filij diſcretã
eſſe ſubſtantiam, differẽtẽmque deitatem, duos vtique ipſi
deos aſſerunt. Nos autem cùm & patrem confitemur, & fi-

vnitate, ſed ex patris præceptione vultis eius eſſe confeſ- A
ſum,& negatis boc deo vero dei filio, quod ille hominibus
apertè noluit denegare. Cõſiderabat enim matris dilectio-
nem, quæ filiorum mercede grandæuam ſolabatur ſene-
ctam, & deſideriis ſeſſa maternis, chariſſimorum pigno-
rum tolerabat abſentiam. Cõſiderate etiam fœminam, hoc
eſt ſexum fragiliorem, quem dominus propriá nõdum con
firmauerat paſſione. Cõſiderate, inquam, Euæ illius primæ
mulieris hæredem, transfuſa in omnes immoderatæ cupi-
ditatis ſucceſſione labentem, quam dominus adhuc pro-
prio ſanguine non redemerat, nondum inolitam affectibus
omnium immodici contra ſas honoris appetentiá, ſuo Chri
ſtus cruore diluerat. Hæreditario igitur mulier delinque-
bat errore. Et quid mirum ſi mater pro filiorum ſuorum
(quod eſt tolerabilius quàm pro ſe) quando etiam apoſto-
Lucæ.22. li ipſi inter ſe (ſicut legimus) de ſui prælatione certabant?
Non debuit igitur medicus omnium deſtitutam matrem,
& ægram adhuc mentem, pudoris conuitio ſauciare, ne po-
ſtulato ſibi ſuperbius denegato quaſi immoderatæ petitio- B
nis damnata, mœrerer. Denique dominus qui honorandam
ſciret eſſe pietatem, non mulieri ſed filiis eius reſpondit, di
Matth.20. cens: Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum? Di-
centibus autem illis: Poſſumus. Ait illis Ieſus: Calicem qui-
dem meum bibetis, ſedere autem ad dexteram meam vel ad
ſiniſtram non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt
à patre meo. Quàm patiens & clemens dominus, quàm alta
ſapiẽtia & bona charitas. Volens enim oſtendere quod non
perfunctoriam rem aliquam diſcipuli poſtularent, ſed eam
quam impetrare non poſſent, prærogatiuá eis paternæ ho-
norificentiæ reſeruauit, non merens, ne quid iuri proprio
Philip.2. derogaret, qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem
Ioan.13. deo: ſimul diligens diſcipulos, quod ſic habes: Vſque in fi-
nem dilexit eos, noluit his quos diligeret videri quod pe-
terent denegaſſe ſanctus & bonus dominus, qui mallet a-
liquid diſſimulare de iure quàm de charitate deponere.
1.Corin. 13. Charitas enim patiens eſt, benigna eſt, non æmulatur, non
inflatur, non quærit quæ ſua ſunt. Denique vt agnoſcatis, C
non infirmitatis ſed indulgentiæ eſſe quod dixit: Non eſt
meum dare vobis, vbi ſine matre filij Zebedæi rogant, nihil
Marc.10. de patre dixit. Sic enim habẽs: Non eſt meum dare vobis,
ſed quibus paratum eſt. Ita Marcus euangeliſta poſuit. Vbi
Matth.20. verò mater pro filiis rogat, hoc eſt ſecundum Matthæum:
Non eſt, inquit, meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à
patre meo. Hic addidit à patre meo, quia maiorem indul-
gentiam maternus poſcebat affectus. Quod ſi putant, dicen
do quibus paratum eſt à patre meo, quod aut patri plus tri-
buit, aut ſibi aliquid derogauit, dicant vtrum & illic putent
patri aliquid derogatum, quia dixit in euãgelio filius de pa
Ioan.5. tre: Pater non iudicat quemquam. Quod ſi ſacrilegum pu-
tamus dicere quod pater ita iudiciũ detulit filio, vt ipſe nõ
habeat. Habet enim, nec poteſt amittere quod habet natu-
raliter diuina maieſtas: ſacrilegum vtiq; ęſtimare debemus,
quod non poteſt filius dare quicquid, aut homines mereri
poſſunt, aut quæuis accipere creatura, præſertim cũ ipſe di-
Ibidem.14. xerit: Ego ad patrem vado, & quodcunque ab eo petieritis D
in nomine meo, hoc faciã. Si enim quod pater dare poteſt,
filius non poteſt, mentita eſt ergo veritas. Non enim poteſt
facere quicquid in nomine eius pater fuerit obſecrat⁹. Nec
enim ideo dixit: Quibus paratũ eſt à patre meo, vt tantum-
Matth.20. modo à patre poſcant. Nam omnia quęcunque à patre fue-
rint poſtulata ſe donare memorauit. Denique non dixit:
Quodcunque à me petieritis hoc faciam, ſed quodcunque
ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam. Quæro nunc,
vtrum poſſibile aliquid humanæ cõditioni, aut alicui crea-
turæ, an impoſſibile putent à Zebedæi coniuge & filiis po-
ſtulatum? Si poſſibile, quomodo ad ſiniſtram ſuam vel ad
dexteram impertiendæ apoſtolis ſedis non habuit poteſta-
Ioan.5. tem, qui omnia fecit eſſe cùm non erãt? Aut quomodo non
poterat iudicare de meritis hominum, cui pater dedit om-
ne iudicium? Notum eſt quẽadmodum dederit. Nam quo-
modo quaſi indigẽs accepit filius qui omnia creauit ex ni-
hilo? quorum igitur naturas fecerat, eorum iudicium nõ ha
Ibidem. bebat? Dedit autem filio pater omne iudicium, vt omnes,

A inquit, honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Non
igitur potentia filij, ſed cognitio noſtra proficit. Neque a-
liquid ad ſubſtantiam eius accedit, ſed ad noſtram vtilita-
tem quod à nobis cognoſcitur, vt cognoſcendo dei filium,
vitam habeamus æternam. Cùm autem in cognitione filij
dei honor illius, noſter autem nõ illius ſit profectus, ſi quis
putat quod dei virt⁹ illo honore cumulatur, neceſſe eſt etiã
deum patrẽ credat poſſe cumulari, quod & ipſe per cogni-
tionem noſtrã clarificatur ſicut filius, iuxta quod ſcriptum
eſt, dicẽte filio: Ego te clarificaui ſuper terram. Ergo ſi poſ Ioan.17.
ſibile aliquid erat, quod petebatur, in poteſtate vtique filij
fuit. Sed tamen oſtendant qui poſſibile putant, quid de ho-
minibus aut cæteris creaturis, aut ad dexteram aut ad ſini-
ſtram dei ſedeat. Pater enim dicit filio: Sede à dexteram Matth.22.
meam. Itaque ſi quis ad dexterã filio ſedet, inter ipſum vti-
que & patrẽ (vt humano vſu loquamur) filius medius repe
ritur. Non ergo poſſibile homini aliquid petebatur, ſed no
luit dicere, quòd homines ſedere ſecum nõ poſſent. Si qui-
B dem diuinam ſuam gloriam celare priuſquã reſurgeret non
diuulgare cupiebat. Nam & ſupra cùm inter famulos ſuos
Moyſen & Heliam apparuiſſet in gloria, monuerat diſcipu Matth.17.
los ne cui dicerẽt quod vidiſſent. Itaque ſi poſſibile non e-
rat hominibus vel creaturis cæteris hoc mereri, non debet
videri filius minus poſſe quia nõ dedit apoſtolis, quod nec
pater hominibus vel creaturis dedit. Aut dicant cui horum
dederit pater? Non vtique angelis, de quibus ſcriptura di-
cit: Quod omnes angeli ſtabant in circuitu ſedis. Denique Apoc.7.
& Gabriel ſe ſtare dixit, ſicut habes: Ego ſum Gabriel, qui Lucæ.1.
adſto ante deum: non ergo angelis, non ſenioribus qui ado-
rant ſedentem. Illi enim non ſupra ſedem maieſtatis ſedent,
ſed (vt dixit ſcriptura) in circuitu ſedis. Sedes enim aliæ vi-
ginti & quatuor ſunt, vt habes in Apocalypſi Ioannis: Et ſu Apocal.4.
pra ſedem vigintiquatuor ſeniores ſedentes. In euangelio
quoque ipſe dominus dicit: Cùm ſederit filius hominis in Matth.19.
ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & ipſi ſuper ſedes duodecim
iudicantes duodecim tribus Iſrael. Non ergo ſedis ſuæ di-
C xit Apoſtolis dari poſſe conſortium, ſed alias illas ſedes eſ-
ſe duodecim, quas tamen nõ pro corporali cõſeſſu, ſed pro
ſucceſſu ſpiritalis gratiæ æſtimare debemus. Denique in li-
bro Regnorũ dixit Micheas propheta: Vidi dominũ deum 3.Reg.22.
Iſrael ſedentem ſuper thronum ſuum, & omnis militia cœli
ſtabat circa eum ad dexteram eius & ad ſiniſtram. Quomo
do igitur ſtantibus angelis ad dexteram vel ad ſiniſtrã do-
mini dei, ſtante omni militia cœli, ſedebũt homines ad de-
xteram dei vel ad ſiniſtrã, quibus pro virtutis præmio an-
gelorum ſimilitudo promittitur: ſicut dominus dicit: Eri-
tis ſicut angeli in cœlo? Sicut angeli, inquit, non plus quàm Matth.22.
angeli. Si ergo nihil plus dedit pater quàm filius, nihil vti-
que minus dedit filius quàm pater, nihil igitur minus filius
poteſt quàm pater. Ponite tamen poſſibile impetratu homi
nibus quod poſceretur. Quid eſt quod ait: Sedere autem ad
dexteram meam vel ad ſiniſtram, non eſt meum dare vo-
bis? Quid eſt meum? Supra dixit: Calicem quidem meum bi
betis. & infra poſuit: non eſt meũ dare vobis, & ſupra me- Ibidem.20.
D um, & infra meum dixit, nec immutauit. Ergo ſuperiora do
cẽt propter quid dixerit. Rogatus enim à muliere quaſi ho
mo, vt ad dexteram vel ad ſiniſtram ſuam filios eius ſede-
re pateretur, quia illa quaſi hominem rogauerat, & domi-
nus quaſi tantummodo homo de ſua paſſione reſpondit: Po
teſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum? Itaque quia
ſecundum carnem de paſſione ſui corporis loquebatur, de-
monſtrare voluit, quòd ſecundum carnem ſubeundæ paſ-
ſionis nobis exẽplum ac ſimilitudinem derelinqueret, ſe-
cundum humanam autem conditionem ſedis ſupernæ con-
ſortia non donaret. Hoc eſt enim quod dixit, nõ eſt meum,
Sicut alibi: Mea doctrina non eſt mea: non eſt enim, inquit, Ioan.7.
ſecũdum carnem mea: quia quæ diuina ſunt, nõ ſicut carnis
eloquia. Indulgentiam autẽ ſuam circa diſcipulos quos dili
geret, quam expreſſe reuelauit præmittens: Calicẽ quidem
meum bibetis. Etenim quia nõ debebat id dare quod petie
rant, aliud propoſuit, vt prius cõmemoraret quid is tribue-
ret, quàm quid negaret, quo magis æquitatẽ ſibi petitionis
quàm ſtudium dominicæ liberalitatis intelligerẽt defuiſſe.

Matth.20. Calicem quidem, inquit, meum bibetis, hoc eſt, paſſionem A
quidẽ quæ carnis meæ eſt, nõ negabo. Quod enim humanæ
aſſumptionis habeo, poteſtis imitari, donaui vobis victo-
riam paſſionis, hereditatem crucis. Sedere autem ad dexte-
ram meam vel ad ſiniſtram, non eſt meum dare vobis. Non
dixit, non eſt meum dare: ſed nõ eſt meum dare vobis: hoc
eſt, non ſibi poteſtatẽ deeſſe aſſerẽs, ſed meritum creaturis.
Accipe aliter: Non eſt meum dare vobis. Quid eſt, non eſt
meum? qui veni humilitatẽ docere. non eſt meum, qui veni
non miniſtrari, ſed miniſtrare. non eſt meum, qui iuſtitiam
ſeruo, non gratiam. Deniq; ad patrẽ referens, addidit: Qui-
bus paratum eſt, vt oſtenderet patrẽ quoque nõ petitioni-
Acto.10. bus deferri ſolere, ſed meritis, quia deus perſonarum acce-
Roma.8. ptor nõ eſt. Vnde & Apoſtol' ait: Quos præſciuit, & præde
ſtinauit. Non enim ante prædeſtinauit quàm præſciret, ſed
quorum merita pręſciuit, eorum pręmia prædeſtinauit. Iu-
re igitur reprehẽditur mulier, quæ & impoſſibilia & ſpecia
li quodam priuilegio ab eo domino poſtulauit, quia ea quę
ſanctis iudicauit eſſe donãda, non duobus apoſtolis, ſed o- B
mnibus diſcipulis, etiam ſine cuiuſquam precatione, volun
Matth.19. taria ſui largitate contulerit, ſicut ſcriptum eſt: Duodecim
vos ſedebitis ſuper ſedes iudicãtes duodecim tribus Iſrael.
Ergo etiam ſi poſſibile putemus poſtulatum fuiſſe, calum-
Eſaiæ.6. niæ locus non eſt: tamen cùm legerim ſeraphim ſtare, quo-
modo poſſum quod homines ad dexteram vel ad ſiniſtram
filio dei ſedeant, arbitrari? Supra cherubim dominus ſedet,
Pſalm.79. ſicut habes: Qui ſedes ſuper cherubim, appare. Quomodo
apoſtoli ſuper cherubim ſedebũt? Et hoc tamẽ colligo non
ex meo ingenio, ſed ex dominicæ vocis oraculo. Ipſe enim
dominus in poſterioribꝰ apoſtolos cõmendans patri, ait: Pa
Ioan.17. ter quos dediſti mihi, volo vt vbi ego ſum, & illi ſint mecũ.
Vtique ſi iudicaſſet quod diuinam ſedem pater hominibus
daret, dixiſſet: Volo vbi ego ſedeo & illi ſedeant mecũ. Sed
volo, inquit, vt ſint mecum, non vt ſedeãt mecum, & vbi e-
go, non quomodo ego. Deinde ſequitur: Vt videant clari-
tatem meam. Nec hic dixit, vt habeãt claritatem meam, ſed
vt videant. Seruus enim videt, dominus poſſidet. Sicut & C
Pſalm.26. Dauid docuit, dicẽs: Vt videam voluntatem domini. Et ip-
ſe dominus in euangelio reuelauit, dicens: Beati mũdo cor-
Matth.5. de: Ipſi enim deum videbunt. Videbunt, inquit, non ſuper
cherubim cum deo ſedebunt. Deſinant ergo viliora ſecun-
dum diuinitatem æſtimare de dei filio, ne viliora quoq; de
patre æſtiment. Qui enim male crediderit de filio dei, non
poteſt bene ſentire de patre: qui male crediderit de ſpiritu,
non poteſt bene ſentire de filio. Vbi enim vna dignitas, v-
na gloria, vna charitas, vna maieſtas eſt. In commune dero-
gatur quicquid in aliquo putaueris derogandum. Iam e-
nim nõ erit plenitudo quam diſcernas & diuidas in aliquas
portiones.

De redargutione eorum, qui unitatem in diuinitate negare cupientes, extenuare ſtudẽt patris & filij charitatem ex hoc quod ſcriptũ eſt: Et dilexiſti eos ſicut & me dilexiſti. Quomodo etiam intelligendum ſit, quod filius miſſus dicitur, & quemadmodum dominum dicat, quem patrẽ nouit, cum diuerſorum hæreticorum condemnatione qui ex falſa ſuperiorum intelligentia errauerant. Cap. IIII. D

EXiſtunt tamen Imperator Auguſte qui in hac di-
uinitate vnitatem ſuſtantiæ negare cupientes, ex-
tenuare ſtudeãt patris & filij charitatem, quia ſcri
Ioan.17. ptum eſt: Et dilexiſti eos, ſicut & me dilexiſti.
Quod cùm dicunt, quid aliud agunt, niſi inter dei filium &
homines æqualitatem quandam comparationis inducunt?
Nunquid ſic diligi poſſunt à deo homines quemadmodum
filius, in quo complacuit pater? Ille per ſe complacet, nos
per ipſum. In quibus enim deus filium ſuum ad imaginem
ſuam cernit, eos per filiũ aſciſcit in gratiã filiorum: vt quẽ-
admodum per imaginem ad imaginem ſumus, ſic per gene-
rationem filij in adoptionem vocemur. Alius igitur naturæ
amor ſempiternus, alius gratiæ. Aut ſi ex verbis faciũt quę-
ſtionem, quia ſcriptum eſt: Et dilexiſti eos, ſicut & me di-
lexiſti, & comparationem factam putant: ergo & illud com-
Lucæ.6. paratiuè dictum putant, Eſtote ergo miſericordes, ſicut &

A pater veſter qui in cœlis eſt. Et alibi: Eſtote perfecti, ſicut Matth.5.
& pater meus qui in cœlis eſt perfectus eſt. Quod ſi ille ſe-
cundum plenitudinem maieſtatis ſuæ perfectus eſt, nos au-
tem perfecti ſecundum virtutis accidentis profectum: e-
tiam filius diligitur à patre, ſecundum ſemper manentis ple
nitudinem charitatis, in nobis autem charitatem dei, virtu-
tis emeretur profectus. Vides igitur quam gratiam deus
dederit hominibus, & tu patris & filij vis ſoluere natura-
lem & indiuiduam charitatẽ: & tu verba adhuc diſcutis, v-
bi vnitatem maieſtatis aduertis. Video totum hunc locum,
ex cuius affectu loquatur. Habes enim dicẽtem ipſum: Cla
rifica me pater claritate ea quã habui priuſquã mũdus eſſet Ioan.17.
apud te: & tamẽ vt ſcires magnum deũ & ſalutarẽ & omni-
potentẽ dei filiũ, indiciũ ſuę maieſtatis admiſcuit dicendo:
Et mea omnia tua ſunt, & tua mea. Omnia habet, & tu miſ- Ibidem.
ſum eſſe ad iniuriam deriuas, qui ſecũdum carnem non ac-
cipis miſſum? Apoſtolus dixit, & ex verbo ſimplici præiu-
dicium ſtruis, quo dicas inferiores à ſuperioribus mitti ſo-
B lere. Quid ad illa reſpondes, quod filius ad homines miſſus
eſt? Nam ſi minorem putas eum qui mittitur, eo videlicet à
quo mittitur: diſce quod & minor maiorem miſit, & maio-
res ad minores miſſi ſunt. Nam & Tobias Raphael archan-
gelum miſit. Et angelus ad Balaam miſſus eſt, & dei filius ad Tob.9.
Iudæos. Nunquid ergo minor etiam Iudæis dei filius ad Nume.22.
quos mittebatur? De ipſo enim ſcriptum eſt: Nouiſſimè au- Matth.21.
tem miſit eis filium ſuum vnicum. Et vide quod ante ſer-
uos, poſtea filium nominauit, vt ſcias quod dei filius vnige-
nitus ſecundum diuinitatis potentiam, nec nomen habet,
nec conſortium commune cum ſeruis, reuerendus mitti-
tur, non cum famulis conferendus. Et bene addidit, meum,
vt non vnus de multis, nec degeneris naturę, aut minoris a-
licuius poteſtatis, ſed verus à vero, paternæ imago veniſſe
ſubſtantiæ crederetur. Eſto tamẽ, minor ſit qui mittitur eo
à quo mittitur, ergo & Pilato minor Chriſtus, quoniam Pi-
latus miſit eum ad Herodem. Sed non præiudicat poteſtati
ſcriptura, quæ miſſum à patre dicit, miſſum dicit à præſide.
C Vnde ſi ſobriè de dei filio quæ digna ſunt opinemur, ideo
miſſum intelligere debemus quod ex illo incõprehenſibili
inenarrabiliq; ſecreto maieſtatis profundæ, dedit ſe cõpre-
hendendũ pro captu noſtro, mentibus noſtris dei verbum,
non ſolũ cùm ſe exinaniret, ſed etiã cùm habitaret in nobis,
ſicut ſcriptum eſt: Quoniam inhabitabo in illis. Denique & Leui.26.
alibi habes quod deus dixit: Venite deſcendamus & cõfun 2.Corin.6.
damus linguas eorũ. Non enim deus de loco aliquando de- Geneſ.11.
cedit, qui ait: Ego cœlum & terram compleo: ſed in eo de- Hiere.23.
ſcendere videtur, ſi noſtros dei verbum penetret affectus,
ſicut dixit propheta: Parate viam domino, rectas facite ſe- Eſaiæ.40.
mitas eius, vt quemadmodum ipſe promiſit, veniens cũ pa-
tre, apud nos faciat manſionem. Euidens eſt igitur quomo
do veniat. Vnde & euidens eſt quomodo dominum dicat,
quem patrem nouit. Ait enim: Confiteor tibi pater domine Matth.11.
cœli & terræ. Ante patrẽ dixit ſapientia ſuum, poſtea crea-
turæ dominum nuncupauit. Itaque dominatũ non eſſe vbi
vera progenies eſt, ipſe dominus oſtendit in euangelio ſuo
D dicens: Quid vobis videtur de Chriſto, cuius filius eſt? Di- Ibidem.22.
cunt ei: Dauid. Ait illis Ieſus: Quomodo ergo Dauid in ſpi
ritu vocat eum dominum, dicens: Dixit dominus domino Pſal.109.
meo, ſede à dextris meis? Et addidit: Si ergo Dauid in ſpiri
tu vocat eum dominum, quomodo filius eius eſt? Et nemo
poterat ei reſpondere verbum. O quàm cautè propter Ar-
rianos etiã in hoc teſtimonio dominus fidei proſpexit. Non
enim dixit: Vocat eum ſpiritus dominum: ſed quod Dauid
dixit in ſpiritu, vt cuius ſecundum carnem filius eſt Dauid
ſcilicet, eius etiam ſecũdum diuinitatem & dominus & de-
us crederetur. Vides igitur quod nomen pietatis & domi-
nij diſcretum eſt. Et bene dominus ſuum quidem patrem,
cœli autem & terræ dominũ prædicauit, vt tu cum legis &
patrem & dominum, intelligas patrem filij, & dominũ crea
turę. In alio prærogatiua naturæ eſt, in alio authoritas pote
ſtatis. Formã enim ſerui accipiens, eo vtique dominum vo
cat, quo ſeruitutẽ ſuſcepit, æqualis in dei forma, ſeruꝰ in cor
poris: ſeruitus enim carnis, dominatus autẽ diuinitatis eſt.
vnde & Apoſtolꝰ ait: Deus domini noſtri Ieſu Chriſti pater 2.Cor.1.
gloriæ

A gloriæ, hoc eſt, deum aſſumptionis humanæ aſſerens, patrẽ
autem gloriæ. Nam enim duos filios habuit deus, Chriſtum
& gloriam? Minime. Ergo ſi vnus dei filius Chriſtus, vtiq;
Chriſtus eſt gloria. Quid autem ei derogas qui patris glo-
ria eſt? Si ergo & filius gloria eſt, & pater gloria, quia pater
gloriæ, non poteſt aliud eſſe quàm gloria, non diuiſio glo-
riarum, ſed vna eſt gloria. Itaque ad proprietatem naturæ
gloria refertur, dominatus ad ſuſcepti corporis ſeruitutem.
Si enim caro etiam iuſti animæ ſubdita eſt, ſicut ſcriptũ eſt:
1. Corin. 9. Caſtigo corpus meũ & ſeruituti redigo, quanto magis ſub-
Pſalm. 118. iecta eſt diuinitati, de qua dicitur: Quoniam vniuerſa ſer-
uiunt ei? Vna autem quæſtione & Sabellianos & Fotinianos
& Arrianos dominus excluſit. Nam cum dominum cum do
mino dicit, Sabellius excluditur: qui eundem patrem vult
eſſe quem filium. Excluditur Fotinus, qui ſecundum carnẽ
iudicat, quia dominus Dauid regis non poterat eſſe, niſi qui
Matth. 4. deus eſt. Scriptum eſt enim: Dominum deum tuum adora-
bis, & illi ſoli ſeruies. Nunquid cõtra legem propheta ſen-
B tiret, qui ſub lege regnaret? Excluditur Arrius, quia filium
ſedere audit ad dexteram patris, vt ſi ex vſu argumentetur
humano, ipſe ſe perimat, & venenum ſacrilegæ diſputatio-
nis ſuæ in ſe refundat, vt dum inæqualitatem patris & filij
ex cõſuetudine hominum interpretatur, in vtroque à vero
deuius, eum præferat cui derogat, confeſſurus prioremquẽ
audit ad dextram. Excluditur etiam Manichæus. Nõ enim
negat eſſe ſe Dauid filium ſecundum carnẽ, vtpote qui cla-
Matth. 20. mantibus cæcis: Ieſu fili Dauid miſerere nobis, & delectat⁹
eſt fide, & ſtetit & curauit eos: Sed negat hoc ſuæ eſſe æter-
nitatis, ſi Dauid ſolius filius à perfidis nominetur. Nam fi-
lius dei eſt contra Hebionem: Filius Dauid eſt contra Ma-
nichæos. Filius dei eſt contra Fontinum. Filius Dauid eſt
contra Marcionem. Filius dei eſt contra Paulum Samoſa-
tenum. Filius Dauid eſt contra Valentinum. Filius dei
eſt contra Arrium atque Sabellium gentiles erroris hæ-
redes. Dominus Dauid eſt contra Iudæos. Qui dei filium
in carne cernentes, hominem tantummodo impio furore
C credebant. Sed eccleſiaſtica fide & dei patris & Dauid i-
dem atque vnus eſt filius: quia incarnationis dei myſteriũ
vniuerſæ ſalus eſt creaturæ, ſecundum quod ſcriptum eſt:
Hebr. 2. Vt ſine deo pro omnibus guſtaret mortẽ: Id eſt, quod crea
tura omnis ſine paſſione aliqua diuinitatis, dominici ſan-
Roma. 8. guinis redimenda ſit precio, ſicut alibi habes: Omnis crea-
tura liberabitur à ſeruitute corruptionis. Aliud eſt igitur
ſecundum diuinam ſubſtantiam, aliud ſecũdum ſuſceptio-
nem carnis filium nominari. Nam & ſecundum generatio-
nem diuinam, deo patris æqualis eſt filius, & ſecundum ſu-
ſceptionem corporis deo patri ſeruus eſt. Quia formam ſer
ui, inquit, accepit, vnus tamen atque idem eſt filius. Contra
autem ſancto patriarchæ Dauid ſecundum gloriam ſuam
dominus eſt, ſecũdum corporalis ſucceſſionis ſeriem filius
eſt, non deficiens à ſe, ſed noſtræ ius ſibi adoptionis acqui-
rens. Non ſolum ex genere Dauid ſeruus eſt, ſed etiam ex
nomine, ſicut habes: Inueni Dauid ſeruum meum. Seruus
Pſalm. 88. eſt in quo vnctus eſt. Seruus eſt in quo ſanctificat⁹ eſt. Ser-
D uus eſt in quo creatus eſt. Et vt compẽdio dicam, ſeruus eſt
in quo matrem habet, ſicut ſcriptum eſt: O domine ego ſer
Pſalm. 115. uus tuus, & filius ancillæ tuæ. Nam ſecundum diuinam ge-
nerationem, non matrem habet, ſed patrem, nec corporalis
eſt ventris fructus, ſed ſempiterna dei virtus. Ergo etiã il-
lud cum legimus quod dixit dominus: Tempus meum nõ-
Ioan. 7. dum impletum eſt, Et: Adhuc modicum tempus vobiſcũ
Ioan. 13. ſum: Et, vado ad eum qui me miſit: Et, clarificatus eſt filius
hominis, ad incarnationis ſacramentũ referre debemus. Cũ
autem legimus: Et deus clarificatus eſt in eo: Et deus cla-
rificauit eum, quid ibi eſt quæſtionis, vbi & filius clarifica-
tur à patre, & pater clarificatur à filio? Denique vt fidem v-
nitatis & copulam trinitatis aperiret, etiam à ſpiritu clarifi-
Ioan. 16. candum eſſe ſe dixit, ſicut habes: Ille de meo accipiet & cla
Ioan. 8. rificabit me. Clarificat ergo dei filium etiã ſpiritus ſanctus.
Quomodo igitur ipſe dixit: Si ego clarificauero meip-
ſum, claritas mea nihil eſt? Ergo nihil eſt claritas filij. Sa-
crilegium eſt dicere niſi referas ad carnem: quia ex per-
ſona hominis filius loquebatur, eo quod comparatione di-

A uinitatis nulla eſt carnis claritas. Deſinant igitur impie ob-
iicere, quod in ſuam perfidiam retorquetur. Scriptum eſt
enim: Nõ nego: Nunc clarificatus eſt filius hominis. Sed vi-
deant quid ſubiectum ſit. Clarificatus eſt filius hominis. Vi-
deãt etiam quid ſequatur: Et deus clarificatus eſt in eo. Ego
excuſationem habeo de filio hominis, Ille de patre non ha
bet, quia pater non ſuſcepit carnem. excuſationem habeo
& non vtor: ille non habet, & calumniatur. Aut ſimpliciter
me patiatur intelligere, aut ad carnẽ referre quæ carnis ſũt.
Pia mens, quæ legũtur, ſecundum carnem diuinitatẽmque,
diſtinguit, Sacrilega confundit, & ad diuinitatis detorquet
iniuriam, quicquid ſecundum humilitatẽ carnis eſt dictum.

De confutatione Arrianorum qui ideo aliam patris, aliã filij, aliam ſpiritusſancti dicũt eſſe poteſtatem, quia ſcriptum ſit: Ite docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti, ex verborum ordine differentiam diuinæ poteſtatis facientes. Qui præterea idcirco negant in Chriſtum eſſe credendum quod B *ſcriptum ſit: Qui credit in me, non credit in me, ſed in eũ qui me miſit.* Caput V.

QVid quod etiam more Iudaico falſi & impudẽtes
interpretes Arriani, verborum ſunt diuinorũ, di-
centes: vſqueadeo aliam patris, aliam filij, aliã ſpi-
ritusſancti eſſe poteſtatem, vt ſcriptum ſit: Ite do Matth. 28.
cete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij
& ſpiritusſancti, & ex verborum ordine differentiam diui-
næ faciunt poteſtatis? Ego autem licet hoc ipſum teſtimo-
nium in ſuperioribus libris pro vnitate aſſeruerim maieſta-
tis ac nominis, tamen ſi hic faciunt quæſtionem, poſſum te-
ſtimoniis aſſerere ſcripturarum, in pleriſque locis prius fi-
lium nominatum, poſtea patrem dictũ. Nũquid igitur quia
filij ſignificatio ante præmiſſa eſt, verborum, vt Arriani vo
lunt, præiudicio, pater ſecũdus à filio eſt? Abſit inquam ab-
ſit. Neſcit hunc ordinem fides, neſcit diſcretum patris & fi-
lij honorem. Non legi, nõ audiui, nec aliquem in deo inue-
C nio gradum. Nuſquam ſecundum nuſquam tertium deum
legi, primum legi, primum ac ſolum audiui. Si ordinis exi-
gimus ſuperſtitionem, nec ad dexteram patris ſedere filius
debet, nec primum ſe & principiũ debuit dicere. Male er-
go euangeliſta, quia prius à verbo quàm à deo cœpit dicẽs:
In principio erat verbum, & verbum erat apud deum. Et- Ioan. 1.
enim iuxta humani ritus ordinem prius patrem debuit no-
minare. Neſciuit etiam Apoſtolus ordinem qui ait: Paulus Roma. 1.
ſeruulus Chriſti Ieſu vocatus Apoſtolus, ſegregatus in eu-
angelio dei. Et alibi: Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & 2. Corin. 13.
charitas dei, & communicatio ſpiritusſancti. Si verborũ ſe-
quamur ordinem, in primo filium poſuit, in ſecundo patrẽ.
Sed verborum ordo ſæpe mutatur, & ideo non debes vel
de ordine vel de gradu, patri deo & filio eius facere quæ-
ſtionem, cum ſecundum diuinitatem diuiſio nulla ſit vnita-
tis. Ad extremum vt Chriſtianos ſe non eſſe manifeſtent,
negant in Chriſtum eſſe credendum, dicentes ſcriptum eſ-
ſe: Qui in me credit, non credit in me, ſed in eũ qui me mi- Ioã. 12.
D ſit. Hanc ego expectabam confeſſionem, quid me quibuſ-
dam ambagibus ludebatis, ſciã mihi aduerſum gentiles eſſe
contentionem, ſed illi conuertuntur, vos nõ conuertimini.
Illi ſi credant, ſaluum eſt ſacramentum: vos perdidiſtis ac-
ceptum, & nec cœptum fortaſſe, ſed fictũ. Scriptum eſt in-
quiunt: Qui in me credit, non in me credit, ſed in eum qui
me miſit. Sed videte quid ſequatur, & videte ſic quemad-
modum ſe dei filius vult videri. Sequitur enim: Et qui vi- Ibidem.
det me, videt eum qui me miſit, hoc eſt, quod pater videtur
in filio. Expoſuit igitur id quod ante præmiſit: Quia ille cre
dit in filium, qui confitetur & patrẽ. Nam qui filium neſcit,
nec patrem nouit. Omnis enim qui negat filium, nec patrẽ
habet. Qui confitetur filium, & filium & patrẽ habet. Quid
eſt ergo: Nõ credit in me? Nõ in id quod corporaliter cer-
nitis, non in hominem tantummodo quem videtis. Non e-
nim in hominem tantummodo credendum aſſeruit, vt cre-
das quia Ieſus Chriſtus ipſe eſt & dei filius & homo. Pro-
pter quod & vtrumque ait: A meipſo nõ veni. Et alibi: Ego Ioan. 8.
ſum principium quod & loquor vobis. Quaſi homo à ſe nõ
venit.

venit.Quaſi dei filius nō ex homine principium habet.Sed A
ſum,inquit,ipſe principium quod loquor vobis.Neque hu
mana ſed diuina ſunt quæ locutus ſum . Neque enim fas eſt
Ioan.11. credere,quòd negauerit in ſe eſſe credendum,cum ipſe di-
xerit: Vt omnis qui credit in me,in tenebris nō maneat. Et
Ioan.6. alibi: Hæc eſt enim voluntas patris mei qui me miſit, vt o-
mnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æter-
Ioan.14. nam. Et alibi: Credite in deū & in me credite . Nemo ergo
filium ſine patre accipiat,quia filium legimus. Habet patrē
filius,ſed non temporalem,non ex paſſione,non ex conce-
ptione,non ex gratia. Generationem legi, non legi conce-
ptionem. Et pater dicit: Genui,nō dicit creaui. Et filius nō
creatorem ſuum deum ſecūdum æternitatem diuinæ gene-
rationis,ſed patrem nominat. Se quoq; nunc ex perſona ho
minis,nunc in dei maieſtate ſignificat:nūc vnitatem ſibi di-
uinitatis cum deo patre vindicans , nunc fragilitatem hu-
manæ carnis aſſumens: nunc doctrinam ſuam ſe non habe-
re,nunc voluntatem ſuam ſe non quærere,nunc teſtimoniū B
ſuum verum non eſſe,nunc verum eſſe ſignificans. Nam i-
pſe dixit: Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo,teſtimo-
Ioan.5. nium meum non eſt verum. Et ipſe in poſterioribus ait: Et
Ioan.8. ſi ego teſtimoniū perhibeo de me, verum eſt teſtimonium
meum. Quomodo igitur non eſt verum teſtimonium tuum
domine Ieſu,cui qui credidit,in cruce licet poſitus,& inter
confeſſi ſceleris ſupplicia cōſtitutus,merita latronis exuit,
præmia innocentis emeruit? Deceptus eſt ergo Paulus, qui
Acto.9. ideo recepit oculos,quia credidit, quos amiſerat antequam
Ioſue.5. crederet? Errauit ne etiam Ieſus Naue, qui ducem militiæ
cœleſtis agnouit,ſed poſtea quàm credidit ſtatim vicit, di-
gnus qui fidei prælio triumpharet? Denique non æratas a-
cies in bella produxit, nec ariete cæteríſque tormentorum
machinis,ſed tubarum ſeptem ſacerdotalium ſono,murorū
hoſtilium ſepta depoſuit. Ita bellum immane confecit tubę
Ioſue.2. clangor,& inſula ſacerdotis. Vidit hoc meretrix, & quæ in
excidio ciuitatis remedia deſperaret ſalutis, quia fides vice
rat, ſigna fidei atque vexilla dominicæ paſſionis attollens, C
coccum in feneſtra ligauit, vt ſpecies cruoris myſtici quæ
foret mundum redemptura vernaret. Ita foris Ieſus nomen
fuit prælian tibus ad victoriam,intus ſpecies dominicæ paſ-
ſionis periclitātibus ad ſalutem. Vnde quia intellexit Raab
Pſal.86. cœleſte myſterium,dicit dominus in Pſalmo: Memor ero
Raab & Babylonis ſcientibus me. Quomodo ergo non eſt
verum teſtimonium tuum domine, niſi ſecūdum fragilita-
Pſalm.115. tem hominum? Omnis enim homo mēdax. Denique vt ſe-
cundum hominem dixiſſe ſe demōſtraret,ait: Qui miſit me
Ioan.7. pater, ipſe teſtimonium perhibet de me . Verum autem eſt
teſtimonium ſecundum diuinitatem,ſicut ipſe ait : Et verū
eſt teſtimonium meum,quia ſcio vnde venio,& quò vado,
vos autem neſcitis vnde venio & quò vado, vos ſecundum
carnem iudicatis. Non ergo ſecundum diuinitatem, ſed ſe-
cundum hominem iudicant, qui putant Chriſto teſtificādi
Ioan.12. ſcientiam defuiſſe. Ergo cum audis : Qui credit in me, non
credit in me: Et qui miſit me pater ipſe mihi mandatum de-
dit, didiciſti quò id putes eſſe referendum. Denique man-
datum quod eſſet oſtendit dicens: Pono animam meam, vt
iterum ſumam eam. Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eā D
à meipſo. Vides ideo dictum, vt oſtenderet liberam ſibi po
nendæ ac reſumendæ animæ poteſtatē,ſicut ipſe dixit: Po-
teſtatem habeo ponendi eam,& poteſtatem habeo iterū ſu-
Ioan.10. mendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo. Siue igitur
mandatū , ſiue vt aliqui Latini habent pręceptum,non vti-
que ſecundum diuinitatem,ſed ſecundum incarnationē da-
tur,ad ſubeundæ victoriam paſſionis.

Quod non debeamus deducere filium in hanc humilitatem, ut niſi quæ audierit,facere aut loqui neſciat,cum Arrianorum confutatione. Et unde maxime unitatem diuinæ maieſtatis intelligere poſſimus. Quibus etiam rationibus dei filius creatura dici non poſſit. Cap. VI.

HAud vero in hāc humilitatem dei filium deduce-
mus,vt niſi quæ audierit facere aut loqui neſciat,
& præſcriptam agendi loquendíque ei putemus
eſſe menſuram,quia ſcriptum eſt : Ex meipſo nō
Ioan.12. ſum locutus. Et infra: Sicut dixit mihi pater ita loquor, ſed
A ad obedientiam carnis, vt ad fidem vnitatis iſta referantur.
Plerique enim doctiores & audire filium & dicere aliquid
filio patrem accipiunt per vnitatē naturæ . Quod enim per
vnitatem voluntatis nouit filius, patrem velle videtur au-
diſſe. Vnde non officium corporale,ſed arbitrium indiſſo-
ciabile cooperationis declaratur. Neque enim verborū hic
aliquem ſignificat auditum, ſed vnitatem voluntatis atque
virtutis,quæ & in patre eſt & in filio. Quam etiam & in ſpi-
rituſancto eſſe memorauit alio loco dicens: Non enim lo- Ioan 16.
quetur à ſemetipſo,ſed quę audit loquetur: vt aduerterem
quod quicquid ſpiritus loquitur,loquitur & filius,& quic-
quid loquitur filius,loquitur & pater, quia vna ſententia &
operatio trinitatis eſt. Sicut enim pater videtur in filio,non
vtique ſpecie corporali,ſed vnitate diuinitatis, Ita etiā pa-
ter loquitur in filio,non temporali voce, nec corporali ſo-
no,ſed operis vnitate. Deniq; cum dixiſſet: pater qui in me Ioan.14.
manet ipſe loquitur,& opera quæ ego facio ipſe facit,addi-
B dit: Credite mihi,quia ego in patre & pater in me eſt, Alio-
quin propter opera ipſa credite . Hic intellectus eſt noſter
ſecundum diuinarum ſeriem ſcripturarum . Arriani autem
qui nolunt de deo æſtimare quæ digna ſunt, vel apto ſuis
meritis confutentur exemplo,nec totum carnaliter credāt,
cum ipſi patris ſui diaboli opera incorporaliter videant. Si-
cut de eorum cōſortibus Iudæis dominus declarauit dicēs: Ioan.8.
Vos quod vidiſtis patrem veſtrum facientem facitis, cum
vtique non quod diabolum operantem viderint, ſed quod
arbitria eius fecerint arguantur,inuiſibiliter in his ſecundū
iniquitatem ſuam diabolo operante peccatum. Hoc ſecun-
dum Apoſtolum propter inſipiētiam poſuimus perfidorū.
Cæterùm ſatis probatū eſt ſcripturarum exemplis,ad vni-
tatem maieſtatis pertinere diuinæ,quod & pater maneat in
filio,& ea quæ loquitur filius à patre videatur audiſſe. Vni-
tatem autem maieſtatis quibus aliis poſſumus intelligere,q̃
quod eadem patri & filio deferuntur? Nam quid præcellē-
tius poteſt dici,quàm quod Apoſtolus dixit dominū maie- 1.Corin.2.
C ſtatis crucifixum? Filius ergo eſt, & deus maieſtatis, & do-
minus maieſtatis,ſed non creaturis ſubiecta maieſtas . Non Philip.2.
ergo creatura filius. Filius paternæ eſt imago ſubſtantię: o-
mnis autem creatura diſſimilis ſupernæ ſubſtantiæ,ſed non
diſſimilis dei patris filius . Non ergo creatura filius . Filius
non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed nulla
creatura æqualis deo. Aequalis autem filius,non ergo crea-
tura filius. Omnis creatura mutabilis,ſed non mutabilis dei
filius. Non ergo creatura dei filius. Omnis creatura accidē-
tia boni & mali recipit ſuæ capacitate naturæ, eadémq; de-
ceſſionem ſentit : Dei autē filio nihil poteſt ex eius diuini- Eccli.18.
tate vel decedere vel accedere: Non ergo creatura filius.
Omne opus ſuum adducet deus in iudicium , ſed dei filius
non adducitur in iudiciū,quia ipſe iudicat: Non ergo crea-
tura dei filius. Poſtremo vt vnitatem intelligas, de ouibus
dicens ſaluator : Nullus,inquit,rapit eas de manu mea. Pa-
ter quod dedit mihi maius omnibus eſt, & nemo poteſt ra-
pere de manu patris mei. Ego & pater vnum ſumus. Sic vi- Ioan.10.
uificat filius vt pater . Sicut enim pater ſuſcitat mortuos & Ioan.5.
viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Sic ſuſcitat filius vt
D pater. Sic conſeruat filius vt pater. Qui nō impar eſt gratia,
quomodo impar eſt poteſtate? Sic etiam non perdit filius vt
pater . Et ideo ne quis vel duos deos crederet, vel diſcre-
tionem poteſtatis induceret: vnum ſe eſſe cum patre dixit.
Id quemadmodum poteſt dicere creatura? Non ergo crea-
tura dei filius eſt. Nō idem eſt regnare & ſeruire: Chriſtus
autem & rex eſt & filius regis : Non ergo ſeruus eſt dei fi-
lius. Omnis autem creatura ſeruit,ſed non ſeruit dei filius, Luc.19.
qui ex ſeruis filios dei facit : Non ergo creatura dei filius.
Diuinæ itaque illam parabolā induxit diuitis qui in regio-
nem lōginquam profectus eſt accipere regnum & reuerti,
ſeipſum ſecundum ſubſtātiam diuinitatis incorporationíſ-
que deſcribens. Ipſe enim diues ſecundum plenitudinē di-
uinitatis,qui pro nobis pauper factus eſt, cū diues eſſet rex
æternus, & æterno rege progenitus, peregrè profectus ſe-
cundū corporis ſuſceptionem, quia vias hominis tanquam
iter ingreſſus alienum, in hunc mundum venit vt regnum
ſibi pararet ex nobis. Venit ergo Ieſus in hunc mundū re-
gnum

Lucæ 17. gnum accipere de nobis, qnibus ait: Regnum dei intra vos A
eſt. Hoc eſt regnū quod Chriſtus accepit, hoc eſt quod pa-
tri tradidit. Nam quomodo regnū accepit, qui rex erat ſem
piternus? Venit ergo filius hominis accipere regnum & re-
Lucæ. 19. uerti. Noluerūt eum ſuſcipere Iudæi, de quibus ait: Illi qui
noluerunt me regoare ſuper ſe, addocite & interficite eos.
1. Corin. 15. Sequamur ſcripturarum ordinem. Ille qni venit, regnū deo
patri tradet, & cum tradiderit regnum, tunc & ipſe ſubie-
ctus erit ei qui ſibi ſubiecit omnia, vt ſi deus omnia in om-
nibus. Sicot filius bominis, regnū accepit dei filius: vt filius
vtique hominis etiam traditurus eſt quod accepit: Sicut fi-
lius hominis tradit, ergo & vt filius hominis ſubiectionem
vtiqne per conditionem carnis, non per maieſtatem diuini-
tatis agnoſceret. Et tu ad contumeliā obiicis, quod ei ſub-
iecerit omnia deus, cum audias quod regnum filius hominis
deo tradat. Et vt in ſuperiorib' diximus libris, legeris: Ne-
Ioan. 6. mo venit ad me niſi pater attraxerit eū, & ego reſuſcitabo
eum in nouiſſimo die. Si literam ſequamur, vide magis atq;
aduerte vnitatem honorificentiæ, & pater ſubiecit filio, & B
filius patri tradet. Dic quid ſit amplius, trahere an reſuſcita-
re? Nónne ſecundum morem hominum, miniſteriū trahen-
tis poteſtas eſt reſuſcitantis? Sed & filius ad patrem trahit, &
pater ad filium trahit, & filius ſuſcitat, & pater ſuſcitat. Fa-
ceſſant ſacrilegæ commēta diſcretionis, vbi vnitas poteſta-
Lucæ. 17. tis eſt. Tradat igitur patri regnum ſunm filius, noo deperit
Chriſto regnū quod tradit, ſed proficit. Nos ſumus regnū,
quia nobis dictum eſt: Regnum dei intra vos eſt. Et ſumus
Ioan. 14. regnum Chriſti ante, poſtea patris, quia ſcriptum eſt: Nemo
venit ad patrem oiſi per me. Cum in via ſum, Chriſti ſumi
cum peruenero patris ſum, ſed vbique per Chriſtū, & vbi-
que ſub Chriſto. Bonum eſt in regno Chriſti eſſe, vt Chri-
ſtus nobiſcum ſit, ſicut ipſe ait: Ecce ego vobiſcum ſum vſ-
Matth. 28. que ad conſummationem mundi. Sed melius eſt eſſe cum
Philipp. 1. Cbriſto. Diſſolui enim & cum Chriſto eſſe multo melius,
Roma. 5. cum in hoc mundo ſub peccato ſimus. Chriſtus nobiſcū eſt,
vt per vnius obedientiā iuſti conſtituantur mnlti. Et ſi pec
Ioan. 14. catum huius mundi euaſero, incipiā eſſe cum Chriſto. De- C
Ioan. 17. niq; ait: Veniā iterū, & aſſumā vos ad me. Et infra: Volo vt
vbi ego ſum, & iſti ſint mecum. Ergo nnnc ſnb regno Chri
ſti ſumus, dum in corpore verſamur, & noodū forma exui-
mur ſerui, quam ille cum ſe exinaniuiſſet accepit: cum ve-
ro gloriam eius viderimus quam habuit prinſquam mūdus
eſſet, erimus in regno dei, in quo patriarchæ ſūt & prophe-
Lucæ. 13. tæ: de qnibus ſcriptum eſt: Cum videritis Abraam Iſaac &
Iacob, & omnes prophetas in regno dei: vt iam pleniore dei
cognitione potiamur. Sed in filij regno & pater regnat, & in
regno patris filios regnat, quia pater in filio, & in patre fi-
lius: & in quo habitat filius, habitat & pater: & in quo habi-
Ioan. 14. tat pater, habitat filius. Sicnt ipſe ait: Ego & pater veniem',
& apud eum manſionem faciemus. Ergo ſicut vna domus,
ita & vnum regnnm. Eouſque autē vnum patris & filij re-
gnum eſt, vt quod filius tradit, pater accipiat: & quod pater
accipit, filius non amittat. Ergo in vno regno vnitas pote-
ſtatis eſt. Nemo igitur diuinitatem inter patrem filiúmque D
ſecernat.

*Quemadmodum intelligere debeamus filium eſſe ſubie-
ctum patri, cum hæreticorum condemnatione. Quomo-
do etiam nō ſolum deus pater filio, ſed & filius ipſe ſibi
ſubiecerit omnia. Et qua de cauſſa filius ſubiectus ſit in
nobis. Quódque eadem ſit charitas dei patris & Chri-
ſti. Quod præterea nihil ſit quod diuinitas ſempiterna nō
poßit, nihil quod lateat ueritatem, fallat iuſtitiam, præ-
tereat ſapientiam.* Cap. VII.

QVod ſi patri & filio vnum dei nomen & ius eſt, cū
deus verus & ſempiternns ſit etiam dei filius, non
vtique ſecūdum diuinitatem ſubiectus eſt dei fi-
lius. Subiectum itaque imperator Auguſte quem-
admodum debeamus accipere, conſideremus. Quomodo
enim ſubiectus dei filius? vt creatura vanitati? Sed impium
eſt de diuinitatis ſubſtantia, tale aliquid æſtimare. An quē-
admodum creatura omnis dei filio, quod æquè ſcriptū eſt:
Pſalm. 8. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius? Sed non Chriſtus ipſe
A ſibi ſubiectus eſt. An qnemadmodum mulier viro, ſicut le-
gimus: Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint. Et alibi: Mulier in Ephe 5.
ſilentio diſcat cum omni ſubiectione? Sed ſacrilegum eſt, 1. Timo. 2.
vel patri virum, vel dei filio mulierem comparare. An quē-
admodum Petrus dixit: Subiecti eſtote omni humanæ crea 1 Petri. 2.
turæ? Nec ſic itaq; Chriſtus. Vel quemadmodū Paulus ſcri-
pſit: Patri & deo, ſubiecti inuicē, in timore Chriſti? Sed ne- 1. Corin. 5.
que in ſuo, neque in alterius Chriſti timore ſubiectus eſt fi-
lius, quia vnus eſt Chriſtus. Quorum verborum vim con-
ſiderate, quia patri ſubiecti ſumus, dum etiam Chriſtū ve-
remur. Quomodo ergo ſubiectum intelligimus. Totum A-
poſtolicum caput recēſeamus, vt nihil videatur fraude ſub-
tractum, aut obreptione præſtrictum. Si in hac vita tantum 1. Corin. 15.
io Chriſto ſperaotes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus
hominibus. Nnnc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis pri-
mitiæ dormientium. Videtis quoniam de reſurrectione
Cbriſti tracta eſt diſputatio. Quoniam ſicut per vnum bo-
minem, inquit, mors, & per hominem reſurrectio mortuo-
B rum. Sicut enim io Adā omnes moriuntur, ita & in Chriſto
omnes viuificabuntur, vnuſqniſque autē in ſuo ordine, pri-
mitiæ Chriſtus, deinde hi qui ſunt Chriſti, qui in aduentum
eius crediderunt, deinde finis, cum tradiderit regnom deo
& patri, cum euacuauerit omoem principatum & poteſta-
tem & virtutem. Oportet enim illum regnare donec ponat
omnes inimicos ſob pedibus eius. Nouiſſime autem inimi-
ca deſtruetur mors. Omnia enim ſubiecit ſub pedibus e-
ius. Cum autem dicat: Omnia ſubiecta ſunt ei, ſine dubio Pſalm. 8.
præter eum qui ſubiecit ei omnia. Cum autem ſubiecta illi
fuerint omnia, tunc & ipſe filius ſubiectus erit illi, qui ſibi
ſubiecit omnia, vt ſit deus omnia in omnibus. Quod etiam
ad Hebræos Apoſtolus dixit: Nunc autem nondum vide-
mus omnia illi eſſe ſubiecta, accipimus apoſtolicæ ſeriem
lectionis. Quomodo igitur ſnbiectum dicemus? Sabelliaoi Hebr. 2.
& Marcionitæ dicunt, quod hæc futura ſit Cbriſti ad deum
patrem ſubiectio, vt in patrem filius refundatur. Si ergo ea
erit verbi ſubiectio, vt reſoluatur in patre deus verbum,
C ergo & quæcunqne patri filióque ſnbiecta ſunt, in patrē &
filium reſoluentur, vt ſit deus omnia & in omnibus creatu- 1 Corin. 15.
ris. Sed abſurdum eſt dicere: Non igitur per refuſionem
ſubiectio. Alia ſunt enim quæ ſubiiciuntur, ea vtique quæ
creata ſunt, & alius cui ſit illa ſubiectio. Conticeſcant ita-
que ſæuæ refuſionis interpretes, atque vtinā & illi tacerent,
qui quoniam reſolnbile dei verbum, deíque ſapientiā pro-
bare non poſſunt, infirmitatem diuinitatis ſubiectioni ad-
ſcribunt, dicentes quod ſcriptum eſt: Cum autē ſubiecta illi 1. Corin. 15.
fuerint omnia, tunc & ipſe ſubiectus erit. Videmns igitur
quod nondum ſubiectum, ſed ſubiiciendum eſſe ſcriptura
commemorat. Ergo nunc nō eſt ſubiectus deo patri filius.
In quo igitur filium ſubiectum fore dicitis? Si in diuinitate,
nec inobediens eſt, quia non eſt patri diſcors. Nec ſnbie-
ctus, quia nō eſt ſeruus, ſed vnicus proprio patri filins. De-
nique cum cœlum crearet, & terram conderet, & poteſtatē
exercebat & charitatem. Nulla igitur ſeruilis in Chriſti di-
D uinitate ſubiectio. Si autem nulla ſubiectio, voluntas libera
eſt. Quod ſi etiam ſubiectionem putant filij, quia cum eius
voluntate omnia faciat, diſcāt hoc ipſnm eſſe indiuiduæ po-
teſtatis argumentum, quod vnitas voluntatis eſt, quæ non
cœpit ex tempore, ſed erat ſemper. vbi autem vnitas per-
petuę voluntatis, non vtique temporalis ſnbiectionis infir-
mitas. Si enim per naturam ſubiiceretur, ſemper ſnbiectus
maneret. Cum vero ſubiiciēdus dicatur in tempore diſpē-
ſationis, ergo ſuſceptæ non perpetuæ infirmitatis erit illa
ſubiectio, maxime com ſempiterna dei virtus non poſſit
ſtatum mutare pro tempore, nec deo patri ex tempore ius
poteſtatis accedere. Nam ſi filius aliquando mutabitur, vt
ſecundum diuinitatem ſubiiciatur: ergo & deus pater ſi ali-
quando plus poterit, vt ſubiectum ſecundum diuinitatem
habeat filium, nunc interim minus poſſe ſecundū interpre-
tationem veſtram, neceſſe eſt æſtimetur. Quid autem culpę
commeruit filius, vt poſtea, ſecundum diuinitatem ſubiici
poſſe credatur? Nunqnid ſecundum diuinitatem ad dexte-
ram patris ſedere præripuit, & inuito patre ſibi prærogati-
uam paterni ſolij vindicauit? Sed ipſe ait: Omnia quæ pla- Ioan. 8.
cita

cita ſunt ei ſacio ſemper. Ergo ſi in omnib' patri cõplaceat
filius, cur ſubücietur qui ante ſubiectus nõ erat? Videamus
itaque ne nõ diuinitatis illa ſed noſtra fiat in Chriſti timo-
re ſubiectio, plena gratia, & plena myſterij. Itaque rurſus
1. Corin. 15. apoſtolica verba pãdamus. Cum autem ſubiecta, inquit, illi
fuerint omnia, tunc & ipſe ſubiectus erit ei qui ſibi ſubiecit
omnia, vt ſit deus omnia in omnibus. Ergo quid dicis? Nũc
ſubiecta non ſunt ei omnia? Non ſubiecti ſanctorum chori,
non angeli qui in terris poſito miniſtrabant, non archangeli
qui etiã ad Mariã aduẽtus dominici prænuncij mittebãtur,
nõ omnis militia cœleſtis, non Cherubim & Seraphim, nõ
throni & dominationes & poteſtates quæ venerãtur & lau-
dant? Quomodo ergo ſubiecta erunt? Sic vtique quemad-
Matth. 11. modum ipſe dominus dixit: Tollite iugum meũ ſuper vos.
Non enim indomiti iugum portant, ſed humiles atque mã-
ſueti. Nec eſt planè angelis nec ipſis hominibus vilis, ſed
Philip. 2. glorioſa ſubiectio, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur
cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua con
fiteatur, quia dominus Ieſus in gloria eſt dei patris. Ideo au
tem ante ſubiecta non erant omnia, quia nondum receperãt
ſapientiam dei, nondum habile iugum verbi mẽtis quadam
Ioan. 1. ceruice portabant. Quotquot autem, ſicut ſcriptum eſt, re-
ceperũt eum, dedit eis poteſtatem filios dei fieri. Dicet ali-
quis: Ergo iam ſubiectus eſt Chriſtus, quia plurimi credi-
derunt? Minime: Quia non in paucis eſt Chriſti ſubiectio,
Gala. 5. ſed in omnibus. Sicut enim ſi in me concupiſcat adhuc caro
aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem, non vi-
deor eſſe ſubiectus, & ſi ex parte ſim ſubditus: ita quia om-
nis eccleſia vnum corpus eſt Chriſti, quãdiu genus diſſen-
ſit humanum, Chriſtum diuidimus. Nondũ ergo ſubiectus
eſt Chriſtus, cuius non ſunt adhuc membra ſubiecta. Cum
autem fuerimus non multa membra, ſed vnus ſpiritus, tunc
& ipſe ſubiectus erit, vt per ipſius ſubiectionem, ſit deus o-
1. Corin. 15. mnia in omnibus. Sicut autem nondum ſubiectus eſt Chri-
ſtus, ita nondum perfectum eſt opus patris, quia dei filius di
Ioan. 4. xit: Meus cibus eſt vt faciam voluntatem patris mei qui me
miſit, & perficiã opus eius. Quid igitur quęſtionis eſt, quod
in me erit filij ſubiectio, in quo imperfectũ eſt opus patris,
quia non ſum ipſe perfectus? Ergo qui imperfectum opus
facio patris, ipſe filium facio eſſe ſubiectum? Sed non eſt in-
iuria iſta ſed gratia, quia in eo quod ſubiicimur, noſter vtiq;
nõ diuinitatis eſt ꝓfectus, vt ſubiiciamur legi, ſubiiciamur
gratię. Quoniã ante, ſicut ipſe dixit Apoſtolus, ſapiẽtia erat
Hebr. 2. carnis inimica in deũ. Legi enim nõ erat ſubdita. Nunc au-
tẽ iam per Chriſti eſt ſubdita paſſionẽ. Et tamen ne quis ca-
lumnietur, videte quid diuinitus ſpirans ſcriptura præcaue
rit. Oſtendit enim nobis in quo ſubiectus erit deo Chri-
Hebr. 2. ſtus, dum docet in quo ſibi vniuerſa ſubiiceret. Ideoq; di-
cit: Nunc autem non videmus omnia ei ſubiecta. Nam pau-
lominus quam angelos minoratum vidimus Ieſum propter
paſſionem mortis. Oſtendit itaque minorem factum in car-
nis ſuſceptione. Quid igitur impedit quinetiam ſubiectio-
nem in carnis ſuſceptione ſignificet, per quam ſubiiciet ſi-
bi omnia, dum in ipſa patri deo eſt ſubiectus? Conſiderem'
Lucæ. 22. itaque eius ſubiectionem: Pater, inquit, meus ſi vis transfer
calicẽ hunc à me, verũ non mea voluntas ſed tua fiat. Ergo
ſecundum humanæ naturæ aſſumptionẽ erit illa ſubiectio.
Quia ſicut legimus: Specie inuentus vt homo, humiliauit
Philipp. 2. ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem. Subiectio
vtique obedientia eſt, obedientia mortis, mors aſſumptio-
nis humanæ. Aſſumptionis ergo humanæ erit illa ſubiectio.
Nequaquàm igitur diuinitatis infirmitas, ſed diſpenſatio
iſta pietatis eſt. Vide quàm non timeam eorum propoſitio-
nes. Illi obiiciunt ſubiiciendum patri deo. Ego lego Mariæ
Lucæ 2. ſubditum matri, quia ſcriptum eſt de Ioſeph & Maria: Et
erat ſubditus illis. Aut ſi hoc putant, dicant quod homini-
bus erat ſubiecta diuinitas. Nõ igitur præiudicet quod ſub-
iectus dicitur, cui nõ præiudicat quod ſeruus legitur, quod
crucifixus aſſeritur, mortuus prædicatur. Qui cum more-
retur viuebat, cum ſubiiceretur regnabat, cum ſepeliretur
reſuſcitabat, ac ſubiectum ſe poteſtati præbebat humanæ,
alias ſe dominum maieſtatis declarabat æternæ. Erat ſub iu
dice, & ad dexteram dei ſolius vbi iudex perpetuus iudica-

A bat. Scriptum eſt denique: Amodo videbitis filium homi-
nis ſedentem ad dexteram virtutis: Vapulabat à Iudæis, im- Matth. 26
perabat angelis. Natus ex Maria ſub lege erat, ante Abraam
ſupra legem erat, in cruce venerandus naturæ. Denique ſol
refugit, terra contremuit, conticuerunt angeli. Cuius igitur
paſſionem elementa videre timuerunt, huius generationem
videre potuerunt. Et in quo ſubiectionem corporis non
tulerunt, in eo ſubiectionem naturę venerabilis ſuſtinebũt?
Sed cum vnius naturæ ſint pater & filius & ſpiritusſanctus,
vtique non erit pater ſibiipſe ſubiectus. Et ideo non erit
in eo ſubiectus filius, in quo cum patre vnum eſt, ne per vni
tatem diuinitatis videatur & pater filio eſſe ſubiectus. Er-
go ſicut in illa cruce, non diuinitatis plenitudo, ſed noſtra
fragilitas erat ſubdita: ita etiam poſtea ſubditus erit filius pa
tri, in noſtrę vtique participatione naturæ: vt ſubiectis car-
nis illecebris, non cupiditas dominetur cordi, non ambitio,
non voluptas, ſed omnia nobis deus ſit, & omnino quantũ
capere poſſumus ad eius imaginem ſimilitudinémque viua
mus. Ad communitatem igitur beneficium tranſiuit à ſpe-
cie, quia in ſua carne naturam totius humanæ carnis edo-
B muit. Et ideo iuxta apoſtolum: Sicut portauimus imaginem 1. Corin. 15.
huius terreni, portemus & imaginem cœleſtis. Quod vtiq;
niſi per interiorem hominem non poteſt euenire. Deponẽ-
tes igitur vniuerſa, hoc eſt illa quæ legimus, iram, animoſi-
tatem, blaſphemiam, turpiloquium. Et ſicut infra dicitur, Coloſ. 3.
Expoliantes nos veterem hominem cum actibus ſuis, in-
duamur nouum qui renouatur in agnitionem ſecundũ ima-
ginem eius qui creauit eum. Et vt ſcires, quod cum dicit: Vt
ſit deus omnia in omnibus, à deo patre non ſeparet Chriſtũ,
ipſe ad Coloſſenſes, dicit. Vbi non maſculus, inquit & fœ-
mina, Iudæus & Græcus, Barbarus & Scytha, ſeruus & li-
ber, ſed omnia & in omnibus Chriſtus. Ergo etiam ad Co-
rinthios dicens: Vt ſit deus omnia in omnibus, & vnitatem 1. Corin. 15.
& æqualitatem cum deo patre complexus eſt Chriſti, quia
nec à patre filius ſeparatur. Et ſimiliter ſicut pater omnia
in omnibus, ita omnia in omnibus etiam Chriſtus operatur.
Si ergo Chriſtus quoque in omnibus omnia operatur, non
vtique in diuinitatis maieſtate ſubiectus eſt, ſed in nobis.
Quomodo autem ſubiectus in nobis, niſi eo modo quo mi-
C nor angelis factus eſt, in corporis ſcilicet ſacramento? In eo
enim nondum ſubiecta ei omnia videbantur, quæ creatori
ſuo à principio ſui vtique ſeruiebant. Quod ſi quæſieris
quemadmodum ſit ſubiectus in nobis, ipſe oſtendit dicens:
In carcere eram, & veniſtis ad me. Infirmus eram & viſita- Matth. 25.
ſtis me. Quod enim vni horum minimorum feciſtis, mihi
feciſtis. Infirmum audis, & non moueris, ſubiectum audis &
moueris, cum in eo infirmus in quo ſubiectus, in quo pecca
tum atque maledictum pro nobis factus eſt. Sicut igitur nõ
propter ſe ſed pro nobis peccatum atque maledictum fa-
ctus eſt, ita non per ſe ſed per nos erit ſubiectus in nobis,
non in natura ſubiectus æterna, neque enim in natura ma-
ledictus æterna. Maledictus enim omnis qui pendet in li- Deute. 21.
gno. Maledictus, quia noſtra maledicta ſubiecit. Subiectus
quoque quia ſubiectionem noſtram ipſe ſubiecit, ſed in ſer
uilis formæ aſſumptione, non in dei maieſtate: vt dum ille
noſtræ fragilitatis ſe præberet in carne conſortem, nos in
virtute ſua diuinæ faceret conſortes naturæ. Non quo aut
hoc nobiſcum ſuperna Chriſti generatione naturale con-
D ſortium, aut diuinitatis in Chriſto ſit illa ſubiectio: ſed ſicut
in illo per carnem illam, quæ eſt pignus noſtræ ſalutis, ſede
re nos in cœleſtibus, Apoſtolus dixit, vtique non ſedentes,
ſic & ille per noſtræ aſſumptionem naturæ dicitur ſubiect'
in nobis. Quis enim tam demens qui putet, vt ſupra dixi-
mus, quod ad dexterã dei patris, ſedes ſibi venerabilis (nõ)
debeatur, cum licet etiã ſecundum carnem Chriſto ea à pa-
tre, generationis tamen ſupernæ & æqualitatis potentia de-
feratur? Angeli adorant, & tu tibi præſumptione ſacrilega
ſolium dei ſternis? Scriptum eſt inquiunt, quod cum mortui Ephe. 2.
eſſetis peccatis, conuiuificauit vos in Chriſto, cuius gratia
eſtis ſalui facti, & ſimul ſuſcitauit ſimúlque facit ſedere in
cœleſtibus in Chriſto Ieſu. Agnoſco ſcriptum. Sed non vt
homines ſedere ad dexteram ſibi patiatur deus, ſed vt in
Chriſto ſedere, quia ipſe eſt omnium fundamentum, & ipſe
eſt caput

eſt caput eccleſiæ, in quo communis ſecundum carnem na- A
tura, prærogatiuam ſedis cœleſtis emeruit. In Chriſto enim
deo caro. In carne autem bumani natura generis omniũ ho
minum particeps honoratur. Sicut nos ergo in illo ſedemus
per corporeæ cõmune naturæ, ita & ille, qui per ſuſceptio-
nem noſtræ carnis maledictum pro nobis factus eſt, cũ ma-
ledictum vtique in benedictum filium dei non cadat, ita
inquam & ille per obedientiam omnium erit ſubiectus in
nobis, cum gentilis crediderit, cum Iudæus agnnuerit quẽ
crucifixit, cum Manichæus adorauerit quem in carne ve-
niſſe non credidit, cum Arrianus omnipotentem confeſſus
fuerit qnem negauit, cum poſtremo in omnibus fuerit ſapi-
entia dei, iuſtitia, pax, charitas, reſurrectio. Per ſua igitur o-
pera Chriſtus & genera diuerſa virtutum erit in nobis patri
ſubditus, cum vitiis abdicatis & feriante delicto, vnus in o-
mnibus deo cœperit in vno ſenſu populorum omnium ſpi-
ritus adhærere, tunc erit deus omnia & in omnibus. Conclu
ſionem igitur totius abſolutionis breuiter colligamus: vni-
tas poteſtatis opinionem iniurioſæ ſubiectionis excludit: e- B
uacuatio poteſtatis, & victoria de morte quęſita triumpha-
toris vtique non minuit poteſtatem. Subiectionem opera-
tur obedientia, obedientiam Chriſtus aſſumpſit, obedientia
vſque ad crucem, crux ad ſalutem. Ergo vbi opus, ibi & au
thor eſt operis. Cum igitur omnia Chriſto ſubiecta fuerint
Philipp. 2. per obedientiam Chriſti, vt in nomine eius genu flectant,
tunc erit ipſe omnia in omnibus. Nunc enim quia non om-
nes credunt, non videntur omnes ſubiecti. Cum omnes er-
go crediderint, & dei fecerint voluntatem, erit omnia & in
omnibus Chriſtus. Cũ Chriſtus fuerit omnia & in omnibus,
erit omnia & in omnibus deus, quia pater manet ſemper in
filio. Quomodo ergo infirmitatis arguitur, qui redemit in-
firmos? Ac ne forte & illud ad infirmitatẽ filij referas, quod
ſcriptum eſt, quod ſubiecit ei deus omnia, diſce quod om-
nia ſibi etiam ipſe ſubiecerit. Scriptum eſt enim: Noſtra au-
Philipp. 3. tem conuerſatio in cœlis eſt: Vnde & ſaluatorem expecta-
Philipp. 1. mus dominum Ieſum, qui transfigurauit corpus humilitatis
noſtræ, conforme vt fiat corpori gloriæ ſuæ ſecundum o- C
perationem qua poſſit etiam ſubiicere ſibi omnia. Didiciſti
ergo quod omnia poſſit ſibi ipſe ſubiicere, ſecundum ope-
rationem vtique diuinitatis. Diſce nunc quod ſecundum
Ephe. 3. carnem omnia ſubiecta accipiat, ſicut ſcriptum eſt: Qui o-
peratus eſt in Chriſto, ſuſcitans eum à mortuis, & conſtitu-
ens eum ad dexteram ſuam in cœleſtibns, ſupra omnẽ prin-
cipatum & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & o-
mne nomen quod nominatur non ſolum in boc ſeculo, ſed
etiam in futuro, & omnia ſubiecit ſub pedibus eius. Secun-
dum igitur carnem ei omnia ſubiecta tradentur, ſecundum
quam & à mortuis ſuſcitatus eſt, & ſecundum animam hu-
manam ac rationabilem ſubiectionem. Diuinè plerique in-
Pſalm. 61. terpretantur, quod ſcriptum eſt: Nónne deo ſubiecta erit
anima mea? Animam dixit non diuinitatem, animam nó ma
Ibidem. ieſtatem. Et vt ſciremns quod dominus per prophetam de
ſuſceptione naturę eſt locutus humanæ, addidit: Vſquequo
adiicietis ſuper bominem, ſecundum illud quod ait in eu-
Ioan. 7. angelio: Quid me quæritis interficere hominem? Et addi- D
Pſalm. 61. dit: Veruntamen preciũ voluerũt repellere, cucurrerunt in
ſitim, ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebãt. Iu-
dęi enim reportante Iuda precium, recipere noluerũt, cur-
rentes in ſitim amentiæ, quia ſpiritalis potus gratiam recu-
Matth. 27. ſarunt. Hæc eſt piæ ſubiectionis interpretatio. Etenim cum
dominicæ paſſionis boc munus ſit, vtique in quo paſſus eſt,
in boc erit ſubiectus in nobis. Quærimus qua cauſſa? Vt ne-
que angeli, neque virtutes, neque altitudo, neque profun-
Roma. 8. dum, neque præſentia, neque futura, neque creatura alia ſe-
parare nos poſſit à charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu.
Videmus itaque ex his quę diximus, nullam exceptam eſſe
creaturam, ſed iſtis quas ſupra dixit, omnem, ſi qua eſt, an-
numeratam eſſe. Simul etiam illud eſt conſiderãdum, quod
cum in ſuperioribus dixerit: Quis nos ſeparabit à charitate
Chriſti, ſubter poſuit: Neque mors, neq; vita, nec alia crea-
tura ſeparare nos poterit à charitate dei quæ eſt in Chriſto
Ibidem. Ieſu. Videmus ergo eandem charitatem dei eſſe, quæ Chri-
ſti eſt. Denique nó ocioſe poſuit charitatem dei quæ eſt in
A Chriſto Ieſu, ne ſeparatam dei & Chriſti intelligeres chari-
tatem. Nihil autem eſt quod charitas diuidat, Nihil quod
diuinitas ſempiterna non poſſit. Nihil quod lateat veritatẽ,
fallat iuſtitiam, prætereat ſapientiam.

De condemnatione execrabilium Arrianorum dicentium quod dei filius neſciat tempora & annos, argumentorúmque ſuorũ deſtructione, cum finali & concluſiua cõfutatione erroris eorundem, quo aſſerant filium eſſe minorem patre. Caput VIII.

VNde execrabiles eos, qui iſta commemorant, &
à ſpiritu ſancto eſſe dãnatos, ſcire debem'. (Quos
enim alios niſi ſpecialiter Arrianos, propheta con
demnat) qui dicunt quod dei filius neſciat tem-
pora & annos? Non enim eſt aliquid quod ignoret deus. Si
autẽ deus Chriſtus, & altiſſimus Chriſtus, ipſe eſt enim ſu-
per omnia deus. Videte quemadmodum ſanctus Dauid hu-
iuſcemodi qui dei filio ſcientiam derogẽt perhorreſcat. Sic
enim babes: In laboribus hominum non ſunt, & cum homi- Roma. 9.
B nibus non flagellabuntur. Ideo obtinuit eos ſuperbia eorũ, Pſalm. 72.
cooperti ſunt iniquitate & impietate ſua, prodiit quaſi ex
adipe iniquitas eorum, tranſierũt in diſpoſitionem cordis.
Vtique condemnat qui ex diſpoſitione cordis æſtimanda
quæ diuina ſunt arbitrantur. Nam deus nec diſpoſitioni eſt
ſubiectus, nec ordini. Quando etiam ipſa quæ ſunt in vſu
hominum, & ſucceſſione generis humani, non ſemper ali-
qua ſolennis diſpoſitione rationis, ſed plerumque ſecretis
latentibúſque decurſa myſteriis, euenire cernamus. Cogi-
tauerunt, inquit, & locuti ſunt nequitiam, iniquitatẽ in ex-
celſo locuti ſunt. Poſuerunt in cœlum os ſuũ. Videmus ita-
que quod impij ſacrilegij reos damnat, qui ex ſimilitudine
humanæ naturæ, diſpoſitionem ſibi arrogent cœleſtis ar-
cani. Et dixerunt: Quomodo ſcit deus? & ſi eſt ſcientia om Pſalm. 72.
nis in altiſſimo? Nonne hæc quotidie perſtrepunt Arriani,
ſcientiam omnem in Chriſto eſſe non poſſe. Quia ipſe, in-
quiunt, diei & horæ ſe profeſſus eſt eſſe ignarum? Nónne di
cunt, quomodo ſciuit, qui eum non potuiſſe ſcire comme-
C morant, niſi quæ audierit & viderit, & ea quę ſpectãt ad di-
uinæ vnitatem naturæ, ad infirmitatem quoq; ſacrilega in-
terpretatione deriuant? Scriptum eſt inquiunt: De die autẽ Marci. 13.
illa & hora nemo ſcit, neque angeli cœlorum, nec filius, niſi
ſolus pater. Primũ veteres nó habent codices Græci, quod
nec filius ſcit. Sed non mirum ſi & hoc falſarũt, qui ſcriptu-
ras interpolauere diuinas. Qua ratione autem videatur ad-
iectum, proditur dum ad interpretationem tanti ſacrilegij
deriuatur. Pone tamen ab euangeliſtis ſcriptum. Mediũ v-
tique nomen eſt filij. Nam & filius hominis dicitur, vt ſe-
cundum imprudẽtiam aſſumptionis noſtræ diem futuri iu-
dicij neſciſſe videatur. Quomodo enim neſciret diẽ dei fi- Coloſ. 2.
lius, cum in ipſo ſint theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſcon-
diti? Quæro autem vtrum ex ſubſtantia, an ex accidenti ha
buerit ſcientiam? Omnis enim ſcientia aut ex natura, aut ex
diſciplina eſt. Ex natura ſuppetit, vt equo currere, piſci na-
tare, hæc enim faciunt antequam diſcãt. Ex diſciplina rur-
ſus ſuppetit, natare homini. Nam niſi didicerit, ſcire nó po-
D terit. Cum ergo multis animantibus ſuppetant ex natura fa
cere & ſcire quæ non didicerint, quid cenſes de dei filio, v-
trum ex inſtitutione, an ex natura habeat ſcientiam? Si ex
inſtitutione, ergo non eſt natus ſapientia, & ex proceſſu cœ
pit eſſe perfectus, * nec erat ſemper. Quod ſi naturalẽ ſciẽ- * profectus
tiam habet, vtique perfectus in principio erat, perfectus ex & ſta mox
patre proceſſit, & ideo præſcientia non eguit futurorum. bis.
Non ergo neſciuit diẽ. Neque enim ſapiẽtię dei eſt ex parte
ſcire & ex parte neſcire. Nã quomodo poteſt neſcire partẽ,
qui fecit omnia, cũ minus ſit ſcire q̃ facere? Multa enim ſci
mus quæ facere non poſſimus, nec eodem modo omnes ſci-
mus, ſed ex parte cognoſcimus. Nouit enim ventorum vim
ſtellarúmq; curſus, aliter ruſticus, aliter ciuitatis incola, a-
liter gubernator. Etſi omnes nó norunt, omnia tamen noſſe
dicuntur. Solus autem planè nouit ille qui fecit omnia. No-
uit gubernator quota vigilia procedat arcturus, quales or-
tus præexploret orionis. Non tamen colligationes vergi-
liarum cæterarúmque ſtellarum, aut numerum nouit, aut
nomina, ſicut ille qui numerat multitudinem ſtellarum, & Pſalm. 146.
omnibus

omnibus his nomina vocans, Quem vtique non fallit ope- A
ris ſui virtus. Quomodo enim vultis hæc feciſſe dei filium?
Pſalm 103. Núquid quaſi annulum, qui nó ſentit quod exprimit? Quia
1. Corin. 1. omnia in ſapientia pater fecit, id eſt, omnia per filium fecit,
qui eſt virtus dei & ſapientia. Sapientiæ autem id conuenit,
vt ſuorum operum & virtutes norit & cauſſas. Et ideo non
potuit creator omnium ignorare quod fecit, neſcire quod
ipſe donauit. Nouit ergo diem quem fecit. Sed dicis quod
præſentem nouit, neſcit futurũ. Licet inepta ſit propoſitio,
tamen vt de ſcripturis ſatisfaciam tibi, diſce quod non ſo-
lum præterita fecit, ſed etiam quæ futura ſunt, ſicut ſcriptũ
eſt: Qui fecit quæ aduentura ſunt. Et alibi ait ſcriptura: Per
quem & facta ſunt ſecula, ſplendor eſt gloriæ, & character
Hebr. 1. ſubſtantiæ eius. Secula enim & præterita & præſentia, & fu-
tura ſunt. Quomodo ergo facta ſunt quæ futura ſunt, niſi
quia operatoria virtus eſt, ſcientia comprehendit numerum
omnium ſeculorum? Sicut enim vocat quæ non ſunt tanquã
Roma. 4. quæ ſint, ſic & fecit quæ futura ſunt tanquam quæ ſint, quia B
nó contingit vt nó ſint, ſed neceſſario ſunt futura quæ eſſe
præcepit. Ergo qui fecit quæ futura ſũt, eo genere quo ſunt
futura cognouit. Si hoc de ſeculis, multo magis de iudicij cre
dendum die, eo quod cognitioné eius habeat dei filius tan-
quam à ſe iam factæ, quia ſcriptũ eſt: Diſpoſitione tua per-
Pſal. 118. manebit dies. Non ſolum permanet dixit, ſed etiam perma-
nebit, vt eius diſpoſitione quæ ventura ſunt gubernentur.
Pſalm. 93. Quæ diſpoſuit ergo, non nouit? Qui plantauit auré non au-
diet, qui finxit oculum non conſiderat? Videamus tamen ne
quid forte magnum ſit quod creatoré ſuum potuerit præ-
terire: & tamé eligant vtrum quaſi magnum aliquid & pr-
ſtantius putent eſſe q̃ cætera: an quaſi minimũ atq; abiectũ,
Si minimũ atq; abiectũ, nó eſt iniuria (vt noſtro vſu loquar)
vilia & exigua neſcire. Nã cũ potentię ſit ſcire quæ maxima
ſunt, deſpexiſſe videtur degeneris operis vilitaté. Faſtidio
igitur abſolutus eſt, nó poteſtate fraudatus. Quod ſi magnũ
& ſummum arbitrantur ſcire iudicij diem dicant quid deo
Mat. 11. patre maius aut melius ſit. Patrem igitur deum nouit vt ipſe C
ait, quod nemo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit fili'
reuelare. Patrem, inquam, nouit, & diem neſcit? Si ergo cre-
ditis quod patrem reuelat, & diem non poteſt reuelare? Ve-
rum non ſolum ſacrilega iſta, ſed etiã inepta dubitatio. Nũc
conſideremus quibus modis ſcientia colligatur, & oſtenda-
mus ipſum filium demonſtraſſe, quod & diem, ſciret. Quod
enim ſcimus, aut tempore, aut loco, aut ſignis, aut perſonis
declaramus, aut ordine. Quomodo igitur neſciuit iudicij
diem, qui & horam iudicij & locum & ſigna expreſſit? De-
Marci. 13. nique ſic habes: In illa hora qui fuerit in tecto non deſcédat
tollere vaſa, & qui in agro ſimiliter non redeat retro. E quſ-
que igitur futurorum norat periculorum euentus vt etiam
Matth. 12. præſidia periclitantibus demóſtraret. An poterat dominus
diem ignorare, qui ipſe de ſe dixit, quod filius hominis do
minus eſt ſabbati? Locum quoque etiam alibi deſignauit cũ
ſibi ſtructuras templi oſtendentibus diſcipulis diceret: Vi-
Lucæ 6. detis hæc omnia? Amen dico vobis, nó relinquetur lapis ſu
per lapidem qui non deſtruatur. De ſigno quoque interro-
gatus ab apoſtolis dixit: Videte ne ſeducamini. Multi enim
Lucæ. 21. venient in nomine meo dicétes, quia ego ſum Chriſtus. Et D
infra. Terræmotus, inquit, magni erunt per loca ſingula, &
fames, & peſtilentia terroréſque de cœlo, & ſigna magna
erunt. Itaque & perſonas expreſſit & ſigna. Quo autem mo
do, vel circundaturos exercitus Hieruſalem dicat, vel im-
plenda tempora gentium, & quo ordine, Euãgelicæ vtrique
lectionis atteſtatione reſeratur. Sciuit ergo omnia. Sed quę-
rimus qua ratione deſignare momenta noluerit. Si quæra-
mus non ignorantiæ inueniemus eſſe, ſed ſapientiæ. Nobis
enim ſcire non proderat, vt dum certa futuri iudicij momé
ta neſcimus, ſemper tanquam in excubijs conſtituti, & in
quadam virtutis ſpecula collocati, peccãdi conſuetudinem
declinemus, ne nos inter vitia dies domini deprehendat.
Non enim prodeſt ſcire ſed metuere quod futurum eſt. Scri
ptum eſt enim: Noli alta ſapere, ſed time. Nam ſi diem deſi-
Roma. 11. gnaſſet expreſſe, vni ætati hominum quæ proxima erat iu-
dicio, videretur diſciplinam præſcripſiſſe viuendi, ſuperio-
ris téporis aut iuſtus eſſet remiſſior, aut peccator ſecurior.

A Namque adulter niſi quotidianam pœnam metuat, non po-
teſt adulterandi cupiditatem deſinere. Nec latro obſeſſorũ
ſaltuum ſecreta deſerere, niſi ſciat ſibi momentis omnibus
imminere ſupplicium. Plerunque enim quibus licentiam
eſt impunitas, timor tædium eſt. Ideo ergo dixi quod ſcire
non prodeſſet, imo proderat ignorare, vt ignorantes time-
remus, vt obſeruantes emendaremur, ſicut ipſe dixit: Eſto- Matth. 24.
te parati quia neſcitis qua hora filius hominis venturus eſt.
Nanque miles ſi bellum in manibus eſſe cognoſcat, præ-
tendere non nouit in caſtris. Vnde alibi quoque ipſe do-
minus interrogatus, ab apoſtolis, inquam, qui vtique non
ſicut Arrius intelligebant, ſed filium dei futura ſcire crede-
bant. Nam niſi hoc credidiſſent nunquam interrogaſſent.
Interrogatus ergo quando reſtitueret regnum Iſrael, non ſe
neſcire dixit, ſed ait: Non eſt veſtrum ſcire tempora & an- Acto. 1.
nos quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Attende quid dixe-
rit: Non eſt veſtrũ ſcire. Lege iterũ, Non eſt veſtrũ. Veſtrũ
B dixit, non meũ. Iam enim non ſecundũ perfectioné ſed ſe-
cundũ profectũ humani corporis ac noſtræ animæ loqueba-
tur. Veſtrũ ergo dixit, nó meũ. Quod & apoſtolus ſecutus,
De temporibus autem & momentis fratres non habetis, in- 1. Theſ. 5.
quit, opus vt vobis ſcribamus. Itaque ne apoſtolus quidem
ipſe Chriſti ſeruus dixit ſe neſcire momenta, ſed non opus
eſſe doceri populum qui ſemper ſpiritalibus munimentis
eſſe debet armatus vt virtus Chriſti in vnoquoque præten
dat. Cũ autem dicit domin', de téporibus quæ pater poſuit
in ſua poteſtate, vtiq; nó poteſt exors eſſe ſciétiæ paternæ,
cuius nequaquã exors eſt poteſtatis, cum poteſtas ex ſapié-
tia & virtute gignatur, quod vtrunq; Chriſt' eſt. Sed quæ-
ritis, qui cauſa nó ita diſcipulis negauerit, quaſi ſciret & nol
let dicere, ſed neque angelos, neque filium ſcire memora-
uerit? Interrogabo vos & egó, qua cauſſa in Geneſi deus di- Gene. 18.
cat: Deſcendam itaque vt videam ſecundum clamorem eo-
rum venientem ad me ſi conſummabuntur: Sin autẽ vt ſciã?
Qua cauſſa etiam ſcriptura de deo dicat: Et deſcendit do- Gene. 11.
C minus videre ciuitatem & turrim quam ædificarent filij ho
minum? Qua cauſſa etiam dicat propheta in pſalterio: Do- Pſalm. 52.
minus reſpexit ſuper filios hominum ſi eſt intelligés aut re-
quirens deum: quaſi & illic ſi non deſcenderet deus, & hic
ſi non proſpiceret dominus, aut opera hominum ignoraret
aut merita? Sed etiam in euãgelio habes ſecundum Lucam,
quia pater dicit: Quid faciam? Mittam filium meum dile- Lucæ 20.
ctiſſimum, forſitan hunc verebuntur. Secũdum Matthæum Matth. 21.
autem & ſecũdum Marcũ: Quoniam miſit deus vnicũ filiũ Marci. 12.
ſuum dicens: Verebuntur filium meum. In vno libro dicit:
Forſitan verebuntur, & quaſi neſciens dubitat. Nam hic ſer
mo dubitantis eſt. In duobus autem alijs libris: Verebuntur,
inquit, filium meum. hoc enim confirmat reuerentiam de-
ferendam. Sed neque dubitare dei eſt neque falli. Dubitat
enim qui ignorat quod futurum eſt: fallitur autem qui aliud
prædixit, & aliud eſt ſecutum. Quid autem euidétius quàm
quod ſcriptura habet aliud patrem dixiſſe de filio, & aliud
accidiſſe eadem ſcriptura teſtatur? Ille dixit: verebũtur fi-
lium meum, filius auté vapulauit, illuſus eſt, crucifixus eſt,
mortuus eſt, multóque illis ſeruis qui prius fuerant deſti-
D nati, grauiora ſecundum carnem paſſus eſt. Fefellit igitur
pater, an ignorauit, vel ſubuenire non potuit? Sed verus ne-
ſcit fallere. Scriptum eſt enim: Fidelis deus qui non menti-
tur. Quomodo autem ignorauit, qui nouit omnia? Aut quid ad Titum. 1.
non potuit, qui omnia poteſt? Tamen ſi aut ignorauit aut nó
potuit. facilius enim acquieſcitis vt dicatis patrem ignoraſ-
ſe, quàm confiteamini filium ſciſſe: videris quia ex hoc ip-
ſo quod vnius ſubſtantiæ eſt filius cum patre, ſic quemad-
modum pater, ita & filius (vt ſecundum veſtram inſipien-
tiam loquar) aut non omnia nouit, aut non omnia poteſt. Nó
ſum enim auarus aut pręceps circa filij laudes, vt plus audeã
dicere filium poſſe quam patrem, & inter patrem & filium
diſcretionem faciam poteſtatis. Sed fortaſſe dicetis: Non ita
dixiſſe patrem, ſed de patre filium nos feselliſſe. Iam ergo
non ſolũ infirmitatis filium, ſed etiam iam ſacrilegij & men-
dacij coarguitis. Veruntamen ſi non creditis de patre filio,
nec de ſe credatis. Si enim fallere nos voluit qui dixit dubi-
taſſe patrem, quia neſciret quod eſſet futurum: fallere ergo
etiam

etiam de ſe nos voluit, quia futura neſcire ſe dixit: multoq́ʒ A
tolerabilius ad pudorem, ſi ignorantiã ante prætendit quod
de ſe fecit, quàm ſi contrario promiſſis luſus videatur effe-
ctu, quod de patre prædicauit. Sed neque fallitur pater, ne-
que fallit filius, verum ea eſt in ſcripturis conſuetudo diui-
nis, ſicut & ſuperiora & multa alia exempla teſtantur, vt de⁹
diſſimulet ſe ſcire quod nouit. Et in hoc ergo vnitas diuini-
tatis, & vnitas diſpoſitionis in patre probatur & filio, ſi quē-
admodum deus pater cognita diſſimulat, ita filius etiam in
hoc imago dei, quæ ſibi ſunt nota diſſimulet. Edoctum eſt
igitur non ignoraſſe dei filium quæ futura ſunt. Quod ſi fa-
tentur, & ego vt iam reſpondeam: qua ratione neque ange-
los neque filium ſed patrem ſcire memorauit, ſolennem ei⁹
circa diſcipulos charitatē etiam in hoc loco & gratiam re-
cognoſco, quod ex frequentia ipſa debet omnibus eſſe iam
cognitū. Mauult enim dominus nimio in diſcipulos amore
prupenſus, pendentibus his quæ cognitu inutilia indicaret,
videri ignorare quod nouerat, quàm negare. Pluſq́ue amat
noſtram vtilitatem inſtruere, quàm ſuam potentiam demon B
ſtrare. Sunt tamen plerique non ita timidiores vt ego. Malo
enim alta timere quàm ſapere. Sunt tamen plerique eo freti
Lucæ. 2. quod ſcriptum eſt: Et Ieſus proficiebat ętate & ſapientia &
gratia apud deum & homines, qui dicunt confidenter quod
ſecundum diuinitatem quidem ea quæ futura ſunt ignorare
non potuit, ſed ſecundum noſtræ conditionis aſſumptionē
ignorare ſe quaſi filium hominis ante crucem dixit. Etenim
cum filium dicit, non quaſi de alio dicit. Nam ipſe eſt & do
minus noſter dei filius, & filius virginis. Sed medio verbo
noſtrum informat affectum, vt quaſi hominis filius ſecun-
dum ſuſceptionem noſtræ imprudentiæ vel profectus non
Acto. 1. plene adhuc ſciſſe omnia crederetur. Non eſt veſtrum ſcire
quæ futura ſunt. Eadem igitur videtur ignorare conditio-
ne qua proficit. Nam quomodo ſecundum diuinitatem
Coloſ. 2. proficit in quo habitat plenitudo diuinitatis? Aut quid
Matth. 9. eſt quod neſciat dei filius, qui dicebat: Quid cogitatis
Lucæ. 2. mala in cordib⁹ veſtris? Quomodo neſciat de quo dicit ſcri
ptura: Ieſus autem norat cogitationes eorum. Hæc tamen C
alij dicant. Ego autem vt ad ſuperiora redeam, qui propo-
Lucæ. 20. ſuerim ſcriptum quod pater dixit: Fortaſſe reuerebuntur fi
lium meum: quod vtiq; ideo arbitror poſitum, vt quod de
hominibus loquebatur pater, humano locutus videatur af-
fectu: multomagis arbitror quod filius qui cum hominibus
conuerſatus eſt, & hominem egit & carnem ſuſcepit, noſtrū
aſſumpſit affectum, vt noſtra ignoratione neſcire ſe diceret,
non quod aliquid ipſe neſciret. Nam & ſi homo in veritate
ſui corporis videbatur, erat tamen vita, erat lux, & virtus
exibat de eo, quæ vulnera ſauciorum, maieſtatis ſuæ auto-
ritate ſanabat: Aduertitis ergo quæſtionem nobis eſſe ſubla
tam, Cum & filij dictum ad ſuſceptionem integræ condi-
tionis referatur humanæ, Et de patre ideo ſcriptum ſit, vt
vel ſic calumniari filio deſinatis. Nihil ergo fuit quod igno-
rauerit dei filius. Nihil enim fuit quod ignorauerit pater.
Quod ſi nihil & filius ignorauit, vt iam concludamus, di-
cant in quo eum minorem velint videri? Si minorem gene- D
rauit deus filium, minus contulit. Si minus contulit, aut mi-
nus voluit, aut minus potuit. Sed nec infirmus, nec inuidus
pater, quia nec voluntas ante filium nec poteſtas. In quo
enim minor, qui omnia habet quæ pater habet? Nam & om-
nia à patre iure generationis accepit, & totum patrē gloria
Ioan. 14. ſuæ maieſtatis expreſſit. Scriptū eſt inquiunt: Quoniã pater
Philipp. 2. maior me eſt, Sed ſcriptū eſt: Nō rapinã arbitrat⁹ eſt ſe eſſe
ęqualē deo. Scriptū eſt, quod propterea volebant illum Iu-
Ioan. 5. dæi occidere, quia filium ſe dicebat dei, æqualem ſe faciens
Ioan. 10. deo. Scriptum eſt: Ego & pater vnum ſumus. Vnum legūt,
multa non legunt. Nunquid ergo & minor & æqualis per
naturam eandem poteſt eſſe? Sed aliud ad diuinitatem refer
tur, aliud ad carnem. Minorem dicunt: Quæro, quis menſus
ſit, quis tam exaltati cordis, qui velit ante tribunal ſuum pa
trem deum & filium conſtituat vt de prælatione diiudicet?
Pſalm. 130. Non eſt exaltatum cor meum, neque in uanum elati ſunt
oculi mei, Dauid dicit. Rex Dauid exaltare cor metuit in
reb⁹ humanis, nos exaltamus aduerſus diuina ſecreta? Quis
igitur iudicat de dei filio? Throni, dominationes, angeli, po

A teſtates? ſed famulantur & ſeruiunt. Archangeli? ſed mini-
ſtrant. Cherubin & Seraphin? ſed laudant. Quis igitur iudi-
cat de dei filio, cum legeris quod ipſe pater nouerit filium, Matth. 11.
non iudicet? Nemo enim nouit filium niſi pater. Nouit in-
quit, non iudicat. Aliud eſt noſſe, aliud iudicare. Habet pa-
ter in ſe ſcientiam, filius ſupra ſe non habet poteſtatem. Et
rurſus: Nemo nouit patrem niſi filius, & ipſe nouit ſicut eū
pater nouit. Sed dicis quod minorem ſe dixit, dixit & lapi-
dē. Plus dicis & impiè calumniaris, min⁹ dico & pie aſtruo.
Minorem dicis & ſupra angelos confiteris. Ego minorem
angelis dico, & nō derogo, quia non diuinitatem arguo, ſed
miſericordiam prædico.

De humili ac deuota authoris ad deum patrem conuerſione rectæque fidei confeſſione, cum diſertiſſima huius operis cōcluſione, ad laudem & gloriam inæſtimabilis, inenarrabilis, incircunſcriptæ & immēſæ ac ſanctiſſimæ trinitatis, perfidiſſimorumque Arrianorum cōfuſionem & damnationem. B
Caput IX.

AD te nunc omnipotens pater cū lachrymis verba
cōuerto. Ego te quidē inacceſſibilem, incompre-
henſibilem, inæſtimabilem prompte dixerim, ſed
filium tuum minorem nō auſim dicere. Nam cum Hebr. 1.
illum ſplendorem gloriæ & imaginem ſubſtantiæ tuæ lege-
rim, vereor ne minorem imaginem tuæ dicendo ſubſtantię,
minorem ſubſtantiam tuam dicere videar, cuius imago ſit
filius, cum plenitudo tuæ diuinitatis omnis in filio ſit. Im-
menſum te filiúmque tuum & ſpiritum ſanctum, incircun-
ſcriptum, ineſtimabilem, inenarrabilem legi libenter, credo
libenter. Et ideo æſtimare non poſſum, vt examinare poſ-
ſim. Eſto tamen, ſpiritu auſúque temerario metiri te velim.
Vnde quæſo te metiar? Funiculū agrimenſorium vidit pro-
pheta, quo metiebatur angelus Hieruſalem. Metiebatur ta-
men angelus non Arrius. Metiebatur Hieruſalem non deū,
& fortaſſe nec Hieruſalem metiri poterat angelus, Vir enim Ezech. 40.
C erat. Denique ſic habes: Et alleuaui oculos & vidi, & ecce
vir & in manu eius funiculus agrimenſorius. Vir erat quia
typus ſuſcipiendi corporis declarabatur. Vir erat ille de
quo eſt dictum: Poſt me venit vir, cuius non ſum dignus ſol-
uere corrigiam calciamēti eius. Ergo Ieſus in typo Hieru-
ſalem metitur, non Arrius deum. Et ſathanas trãsfigurat ſe Ioan. 1.
in angelum lucis: Quid mirum ſi Arrius ſuum imitatur au- 2. Corin. 11.
thorem, vt vſurpet illicita, licet quod pater ſuus Zabulus
per ſemetipſum non fecit, intolerabiliore iſte ſacrilegio di-
uinorum ſibi ſcientiam ſecretorum & ſupernę generationis
arcana præſumat? Zabulus enim verum dei filium fatebatur,
Arrius negat. Si ergo metiri te omnipotens pater non queo,
poſſum ne ſine ſacrilegio de tuæ generationis diſputare ſe-
creto? Poſſum ne dicere quod aliquid inter te & filium tu-
um plus minuſúe ſit, cum ipſe qui natus eſt dixerit, Omnia Ioan 16.
quæ pater habet mea ſunt? Quis me conſtituit iudicem aut Lucæ. 12.
diuiſorē de rebus humanis? Hoc filius dicit, & nos inter pa-
trem & filium diuiſionem nobis & iudicium vindicamus?
D Bona pietas arbitros refugit etiam in diuiſione patrimonij.
Nos ergo erimus arbitri vt inter te & filium tuum increatæ
maieſtatem ſubſtantiæ diuidamus? Generatio inquit hæc, Lucæ. 11.
generatio nequam eſt: ſignum quærit & ſignum non dabi-
tur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Signum vtique datur nō Eſaiæ. 7.
diuinitatis, ſed incarnationis. Denique de incarnatione di-
cturus ait: Pete tibi ſignum. Et cum ille dixiſſet, Non pe-
tam neque tentabo dominum, reſponſum eſt: Ecce virgo
in vtero. Ergo ſignum diuinitatis videre non poſſumus,
menſuram quærimus? Væ miſero mihi, impie diſcutere au-
demus, quem digne rogare non poſſumus. Videro tamen
quid faciant Arriani. Ego te pater ſi maiorem omnibus di-
xero, iniurioſe te tuis operibus comparaui. Si maiorem fi-
lio, vt Arrius aſſerit, impie iudicaui: de te prius erit illa ſen-
tentia. Nam neque vlla fieri poteſt niſi ex comparatione
prælatio, neque præferri quiſquam niſi de quo prius fuerit
iudicatum. Iurare nobis per cœlum non licet, iudicare de Iacobi 5.
Dei filio licet? Sed filio tuo ſoli iudicium de omnibus dedi Matth. 5.
ſti. Ioãnes carnē domini baptizare metuebat, Ioãnes pro-
hibebat dicens: Ego à te debeo baptizari & tu venis ad me,
& ego

& ego Cbriſtum iodicio meo ſubdam? Moyſes excuſat, Pe A
trus imperatum in miniſterio declinat obſequium, Arrius
ſcrutatur etiam alta dei? Sed non Arrius ſpiritus ſanctus.
Eccli.3. Sed Arrio & bominibus dictum eſt: Altiora te ne quęſieris.
Moyſes vultum domini prohibetur videre, Arrius meruit
Exod.33. videre ſecretum? Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius.
Pſalm.98. Moyſes qui cum domino apparet in gloria. Moyſes ergo
illa poſteriora tantummodo dei in typo vidit, Arrius totú
Exod.33. deum facie ad faciem comprehendit? Sed nemo, inquit, vi-
dere poteſt faciem meam & viuit. Paulus etiam de inferio-
ribus dicit: Ex parte cognoſcimus & ex parte prophetam⁹.
1.Corin. 13. Arrius dicit: Ex toto deum non ex parte cognoui. Inferior
ergo Paulus quàm Arrius? Et vas electionis ex parte ſcit,
2.Corin.12. vas perditionis totum ſcit? Scio, inquit, hominẽ ſiue in cor-
pore ſiue extra corpus neſcio, deus ſcit, qui raptus eſt in pa
radiſum, & audiuit ineffabilia. Paulus raptus vſque ad ter-
tium cœlum, ſeipſum neſciuit: Arrius in ſtercore voluta-
tus, deum ſciuit? Paulus dicit de ſeipſo, deus ſcit. Arrius de
deo dicit, Ego noui. Sed non Arrius raptus in cœlum, quã-
uis eum ſecutus ſit qui iactatione damnabili diuina præſu-
Eſaiæ.14. meret dicẽs: Ponam thronum meum ſuper nubes, & ero ſi- B
milis altiſſimo. Sicut enim ille dixit: Ero ſimilis altiſſimo,
ſic & Arrius altiſſimum dei filium ſimilem ſui vult videri,
quem non in diuinitatis æternæ maieſtate veneratur, ſed ex
carnis infirmitate metitur.

FINIS.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN LIBRVM *primum de ſpiritu ſancto ad Gratianum Auguſtum Prologus.*

HIeroboal cũ ſub arbore, vt legim⁹, quer-
Iudicum.6. cu, tritici meſſem virga cæderet, accepit
oraculum, vt à poteſtate alienigenarum
in libertatem dei populũ vindicaret. Nec
mirum ſi eſt electus ad gratiam, cum ſub
vmbra iam tum ſacre crucis & venerabi-
lis ſapientiæ prædeſtinato incarnationis
futuræ myſterio conſtitutus, feracis ſegetis ſenſibilia de la- C
tibulis frumenta produceret, electionémque ſanctorum à
purgamentis inanis paleæ ſequeſtraret, qui tanquam virga
veritatis exerciti, ſuperflua veteris hominis cum eius acti-
bus deponentes, quaſi in torculari ita in eccleſia congregã-
tur. Eccleſia enim torcular eſt fontis æterni, in qua cœleſtis
vitis fructus exundat. Quo motus oraculo Gedeõ, cum au-
diſſet quod deficientibus licet populorum milibus, in vno
viro dominus plebem ſuam ab hoſtibus liberaret, obtulit
hœdum caprarum, cuius carnem ſecundum præceptum an-
geli & azyma ſupra petram poſuit, & ea iure perfudit, quæ
ſimul vt virgæ cacumine quã gerebat angelus dei contigit,
de petra ignis erupit, atq; ita ſacrificium quod offerebatur
abſumptum eſt. Quo indicio declaratum videtur quod pe-
tra illa typum habuerit corporis Chriſti, quia ſcriptum eſt:
1.Corin.10. Bibebant de conſequenti eos petra, petra autem erat Chri-
ſtus. Quod vtique non ad diuinitatem eius ſed ad carnem
relatum eſt, quę ſitientium corda populorum perenni riuo
ſui ſanguinis inundauit. Iã tunc igitur in myſterio declara-
tum eſt, quia dominus Ieſus in carne ſua totius mundi pec- D
cata crucifixus aboleret. Nec ſolum delicta factorũ, ſed e-
tiam cupiditates animorum. Caro enim hœdi ad culpam fa-
cti refertur, ius ad illecebras cupiditatum, ſicut ſcriptũ eſt:
Quia concupiuit populus cupiditatem peſſimam, & dixe-
runt: Quis nos cibabit carne? Quod igitur extẽdit angelus
virgam, & tetigit petram de qua ignis exiuit, oſtendit quod
caro domini ſpiritu repleta diuino, peccata omnia humanæ
Lucæ.12. conditionis exureret. Vnde & dominus ait: Ignẽ veni mit-
tere in terram. Aduertit igitur vir doctus & præſagus futu-
ri ſuperna myſteria, & ideo ſecũdum oracula occidit vitu-
lum à patre ſuo idolis deputatum, & ipſe ſeptennem alium
vitulũ immolauit deo. Quo facto manifeſtiſſime reuelauit
poſt aduentum domini, omnia gentilitatis abolenda ſacrifi-
cia, ſolúmque ſacrificium deo dominicæ paſſionis pro redẽ

A ptione populi deferendum. Etenim vitulus ille erat in typo
Chriſtus, in quo ſeptem ſpiritaliũ plenitudo virtutũ, ſicut Ioan.8.
Eſaias dixit, habitabat. Hunc vitulum & Abraam obtulit,
quando diem domini vidit, & gauiſus eſt. Hic eſt qui nunc
in hœdi typo, nũc in ouis, nũc in vituli offerebatur. Hœdi,
quod ſacrificium pro delictis ſit: ouis, quod voluntaria ho-
ſtia: vituli, quod immaculata ſit victima. Pręuidit ergo my-
ſterium ſanctus Gedeon. Deniq; trecentos elegit ad pręliũ,
vt oſtenderet non in numero multitudinis, ſed in ſacramẽ-
to crucis mundum ab incurſu grauiorum hoſtium liberan-
dum. Et tamẽ licet fortis & fidus, pleniora adhuc de domi- Iudi.6.
no futuræ victoriæ documẽta quærebat, dicens: Si ſaluas in
manu mea Iſraël, quẽadmodũ locutus es domine, Ecce ego
pono lanæ vellus in area: & ſi ros factus fuerit ſuper vellus,
& ſuper omnem terram ſiccitas, cognoſcam quia in manu
mea ſecundum promiſſa tua populum liberabis. Et ita factũ
eſt. Sed adiecit poſtea vt rurſum ros proflueret ſuper totã
terram, & ſiccitas eſſet in vellere. Querit fortaſſe aliquis v-
trum nam quaſi incredulus eſſe videatur, qui frequentibus
informatus indiciis adhuc plura poſcebat. Sed quemadmo-
B dum poterat videri quaſi ambiguus incertúſq; tentaſſe, qui
myſteria loquebatur? Nõ ergo ille ambiguus, ſed prouidus
ne nos ambigeremus. Nam quomodo ille ambiguus, cuius
precatio habebat effectũ? Vnde autẽ ſecurus adorſus eſſet
prælium, niſi intellexiſſet oraculum? Ros enim in vellere,
fides erat in Iudæa, quia ſicut ros dei verba deſcendũt. Er-
go quãdo totus orbis infructuoſo æſtu gentilis ſuperſtitio-
nis arebat, tunc erat ros ille cœleſtis viſitationis in vellere.
Poſtea vero quàm oues quę perierunt domus Iſraël. (vnde Matth.15.
puto figuram Iudaici velleris adumbratam.) Oues inquam
illæ fontem aquę viuæ negarunt, ros fidei humentis exaruit
in pectoribus Iudæorum, meatúſq; ſuos fons ille diuinus in
corda gentium deriuauit. Inde eſt quod nunc fidei rore to-
tus orbis humeſcit. At vero Iudæi prophetas ſuos & con-
ſiliarios perdiderunt. Nec mirum ſi perfidiæ ſubeant ſicci-
tatem, quos dominus deus prophetici imbris vbertate pri-
uauit, dicens: Mandabo nubibus meis ne pluant ſuper vineã Eſaiæ.5.
Iſtam. Eſt enim propheticæ nubis pluuia ſalutaris, ſicut &
Dauid dixit: Deſcendit ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtilli- Pſalm.71.
cidia ſtillantia ſuper terram. Hanc nobis ſcripturæ diuinæ
C totius mundi pluuiam pollicebãtur, quæ rigaret orbem ſub
domini ſalutaris aduentu ſpiritus rore diuini. Venit ergo iã
dominus, venit & pluuia, venit dominus ſtillicidia ſecum
cœleſtia deferens: & ideo iam nos bibimus qui ante ſitieba-
mus, & diuinum illum ſpiritum hauſtu interiore potamus.
Hoc ergo præuidit ſanctus Gedeon, quia verum & ſpirita-
lem rorem etiam gẽtes nationéſque erant fidei perceptio-
ne bibiturę, & ideo diligentius explorauit. Eſt enim neceſ- Ioſue.5.
ſaria cautela ſanctorum. Siquidem etiã Ieſus Naue cum vi-
diſſet ducem militię cœleſtis, interrogauit: Noſter es an ad-
uerſariorum? ne forte aliquibus aduerſarij præſtigijs falle-
retur. Non tamen ocioſe vellus non in campo poſuit vel in
prato, ſed poſuit in area vbi meſſis eſt tritici. Meſſis enim
multa, operarij autem pauci. Eo quod per fidem domini fu Lucæ.10.
tura eſſet meſſis fœcunda virtutũ. Nec illud ocioſum quod
exiccauit vellus Iudaicum, & rorem eius miſit in peluem vt
repleretur aqua, non tamẽ ipſe eo rore pedes lauit. Alij de-
bebatur tanti prærogatiua myſterij, expectabatur ille qui
ſordes omnium ſolus poſſet abluere. Non erat tantus Ge-
D deon, qui hoc ſibi myſterió vindicaret. Non enim Gedeõ,
ſed filius hominis venit non miniſtrari ſed miniſtrare. Ita- Matth.20.
que cognoſcamus in quo hæc myſteria videantur eſſe com
pleta. Non in ſancto Hieroboal. Adhuc enim erãt illa prin-
cipia. Ideo gentes victæ, quia ſiccitas erat adhuc in gẽtibus.
Ideo Iſrael vicit, quia ros tunc manebat in vellere. Venia-
mus ad euangelium. Inuenio dominum ſpoliantem ſe veſti Ioan.13.
menta, & præcingentem ſe linteo, mittentem aquam in pe-
luem, lauantem pedes diſcipulorum. Hæc erat aqua, ros
ille cœleſtis, hoc prophetabatur quod illo rore cœleſti di-
ſcipulorum ſuorum dominus Ieſus pedes lauaret. Et nunc
extendãtur pedes animorum noſtrorum, vult dominus Ie-
ſus & noſtros lauare pedes. Nõ enim Petro ſoli, ſed vnicui-
que dicit fideli: Niſi lauero tibi pedes, non habebis mecum
partem.

partem. Veni ergo domine Ieſu, exue te veſtiméta quæ ꝓpter me induiſti: eſto nudus, vt nos miſericordia tua veſtias. Præcinge te propter nos linteo, vt nos tui muneris immortalitate præcingas. Mitte aquã in peluem, laua non ſolũ pedes, ſed etiam caput. Nec ſolum corporis noſtri, ſed etiã mentis veſtigia volo exuere, omnes noſtræ ſordes fragili-
Cantic. 5. tatis, vt & ego dicã: Nocte exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quanta iſta maieſtas eſt? Quaſi miniſter pedes famulorum tuorum lauas, quaſi deus rorem mittis è cœlo. Nec ſolũ pedes lauas, ſed etiam vt tecũ recumbamus inuitas, & exẽplo
Ioan. 13. nos tuæ dignationis hortaris, dicens: Vocatis me dominum & magiſtrum, & bene facitis, ſum enim. Si ergo ego laui pedes veſtros dominus & magiſter, & vos inuicem lauare pedes veſtros. Volo ergo & ego pedes lauare fratrũ meorum, volo domini implere mandatum. Voluit me non verecundari, non dedignari quod ipſe prius fecit. Bonum myſteriũ humilitatis, quia dum alienas ſordes lauo, meas abluo. Sed non hoc omnes haurire poterant myſterium. Lauare voluit quidem & Abraham pedes, ſed hoſpitalitatis affectu. Volebat & Gedeõ lauare pedes ãgelo, domini qui apparuit ſibi, ſed volebat vni, volebat quaſi is qui deferret obſequiũ, nõ qui donaret conſortium. Hoc myſterium magnũ eſt, quod nemo cognouit. Deniq; Petro dixit: Quod ego facio tu neſcis, cognoſces poſtea. Hoc inquam diuinum myſteriũ eſt, quod etiã qui lauerunt requirunt. Non eſt ergo ſimplex aqua cœleſtis myſterij, per quã conſequimur vt partem cũ Chriſto habere mereamur. Eſt & quædã aqua quam mittamus in peluim animæ noſtræ, aqua de vellere in libro Iudicum, aqua de libro pſalmorũ. Aqua eſt ros cœleſtis oraculi. Veniat igitur domine Ieſu hæc aqua in meã animã, in meã carnem, vt huius humore pluuiæ noſtrarũ conualles mentium atq; intimi cordis arua virideſcant. Veniant in me ſtillicidia tua, gratiã immortalitatémq; rorantia. Dilue greſſus mentis meæ, ne iterum peccem. Ablue animi mei calcaneũ, vt poſſim abolere maledictũ, ne morſum ſerpentis interiore pede ſentiam, ſed ſicut ipſe iuſſiſti ſequentibus te, vt ſerpentes & ſcorpiones illæſo poſſim calcare veſtigio. Redemiſti mundum, redime vnius animam peccatoris. Hæc eſt ſpecialis tuæ prærogatiua pietatis, qua totum mundũ in ſingulis redemiſti. Helias ad vnam miſſus eſt viduã, Heliſæus mundauit vnũ, tu nobis domine Ieſu hodie mille mũdaſti. Quantos in vrbe Roma, quantos Alexandriæ, quãtos Antiochiæ, quantos etiã Conſtantinopoli. Nam etiã Conſtantinopolis iam dei verbum recepit, & euidentia meruit tui documenta iudicij. Etenim quãdiu venena Arrianorũ ſuis fouebat incluſa viſceribus, bellis finitimis inquieta, murus armis circumſonabat hoſtilibus. Poſtea vero q̃ fidei exules abdicauit, hoſtem ipſum iudicem regum, quẽ ſemper tremere conſueuerat, deditũ vidit, ſupplicem recepit, moriẽtem obruit, ſepultum poſſidet. Quantos ergo & Conſtantinopoli, quantos poſtremo toto hodie in orbe mundaſti? Nõ mũdauit Damaſus, non mundauit Petrus, nõ mundauit Ambroſius, nõ mũdauit Gregorius. Noſtra enĩ ſeruitia, ſed tua ſunt ſacraméta. Neq; enim humanę opis eſt diuina cõferre, tuum domine munus & patris eſt, qui locutus eſt per pro-
Iohel. 2. phetas dicens: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij & filiæ eorum. Hic eſt in typo ros ille cœleſtis. Hæc pluuia voluntaria ſicut legimus: Plu-
Pſalm. 67. uiam voluntariam ſegregans deus hæreditati ſuæ.

CAPITA PRIMI LIBRI DE SPIRITV SANCTO.

Non eſſe inter creaturas ſpiritum ſanctũ, nec inter omnia, ſed ſuper omnia. Cap. I.
Non poſſe ad ſpiritum deriuari dei, quia ſcriptũ eſt de dei filio: Omnia per ipſum facta ſunt, quia ſpiritus dei ſuper omnia, non inter omnia eſt. Cap. II.
Non videri ſpiritum dei à patris & filij maieſtate ſecerni, quia ſcriptum eſt: Nobis autem vnus deus pater ex quo omnia, & nos in ipſum: & vnus dñs Ieſus per quẽ omnia, de ſpũ autẽ nihil dixit. pleriſque locis & de ſpiritu dixit ſcriptura & filio, & de deo patre eo loco nihil dixit, aut de deo patre dixit & ſpũ, & de filio nihil dixit. Cap. III.
Quoniam ipſe eſt ſpiritus ſanctus, qui eſt ſpiritus dei, & ſpiritus Chriſti. Ipſe eſt ſpiritus patris, ipſe paracletus, ipſe ſpiritus veritatis, ipſe ſpiritus vitæ. Cap. IIII.
Quia ſicut pater ſanctus, ita filius, ita & ſpiritus dicitur ſanctus. Cap. V.
Quia in ſpiritu ſignamur. Cap. VI.
Quia replet omnia ſpiritus dei. Cap. VII.
Quia ſempiternus dei filius. Cap. VIII.
Quia ſpiritus peccata condonat. Cap. IX.
Non de loco ad locum tranſire ſpiritum dei, de quo ſcriptũ eſt: Qui à patre procedit, & de quo dicit filius dei: Quẽ ego mittam vobis. Cap. X.
Quia vna pax, vna gratia patris & filij & ſpũs ſãcti. Cap. XI.
Quia vna charitas patris & filij & ſpirit' ſancti, & operatiõ trinitatis, vt paſſionem corporis dominus Ieſus ſubiret. Cap. XII.
Quia vna cõmunicatio patris & filij & ſpũs ſãcti. Cap. XIII.
Quia vnũ nomẽ patris & filij & ſpiritus ſancti. Cap. XIIII.
Quia & filius paracletus dicitur ſicut & ſpiritus, & quia beneficij & gratiæ hoc nomen non iniuriæ eſt. Cap. XV.
Quia ſicut pater lumen, ita & filius lumen, & ſpiritus lumen eſt. Et ſicut patrem ignẽ legimus, ita & filium & ſpiritũ ſanctum. Cap. XVI.
Quia lumẽ vult' dei ſpiritus, & ſpiritus lumẽ. Cap. XVII.
Quia ſicut pater vita, & filius vita, & ſpiritus ſanctus vita. Cap. XVIII.
Quia ſicut pater fons vitæ eſt, ita etiam filius ita & ſpiritus ſanctus. Cap. XIX.
Quia ſicut pater flumẽ, ita & filius, & ſpũs ſanct'. Cap. XX.

FINIS.

Diui Ambroſij

EPISCOPI MEDIOLANEN.

de ſpiritu ſancto ad Gratianum Auguſtum Liber primus.

Non eſſe inter creaturas ſpiritum ſanctũ, nec inter omnia, ſed ſuper omnia. *Cap. I.*

NOn enim ſpiritus ſanctus aut poteſtati alienæ eſt ſubiect' aut iuri, ſed ſuæ libertatis arbiter, omnia ꝓ authoritate ꝓpriæ volũtatis, diuidẽs, ſicut legim', ſingulis ꝓut vult. Nõ ergo inter omnia, ſed ſuper omnia ſpiritus ſanct' eſt. Iã enĩ de eo, quoniã ita plene de dei filio, clemẽtiſſime Imperator, inſtructus es vt ipſe iã doceas: cupientẽte & exigẽtẽ audire aliquid expreſſius, nõ morabor, Pręſertim cũ ita te aſſertione iſtiuſmodi teſtificat' ſis ꝓxime delectatũ, vt baſilicã eccleſiæ ſine vllo monitore præceperis reformari. Fidei itaq; tuæ gratiã, noſtræ pręmiũ iã tenem'. Neq; enĩ aliud poſſum' dicere, niſi ſancti ſpiritus hãc fuiſſe gratiã, quod ignorãtibus omnib' ſubito baſilicã reddidiſti. Spiritus inquã ſancti hoc munus, hoc opus eſt, qui à nobis quidẽ tunc prædicabatur, ſed in te operabatur. Nec ſuperioris tẽporis dãna deploro, quãdo quidẽ ſequeſtratio illa baſilicæ cuiuſdã fœnoris traxit vſuras. Etenim baſilicã ſequeſtraſti, vt fidẽ probares. Impleuit igitur propoſitũ ſuũ pietas tua, quæ ſic ſequeſtrauerat vt ꝓbaret. ſic probauit, vt redderet. Nec fructũ amiſi, ſed iudicium teneo, patuítq; omnibus in quadã facti diſcretione, diſcretam tibi nunq̃ fuiſſe ſententiã. Patuit inquã omnibus & tuũ non fuiſſe cũ ſequeſtrares, & tuũ eſſe cũ redderes. Primũ igitur ab inferioribus inchoemus, vt quaſi per gradus quoſdã tractatus noſter aſcẽdat, quo facilius hi qui fidẽ non deferunt, vel ratione flectantur. Poſſunt enim dicere in principio: Nec nos dicimus ſeruire ſpiritum. Sed cum dicant ſeruire Chriſtum, quomodo poſſunt negare de ſpiritu? Quod ſi ſecundum carnem in ſerui forma conſentiunt Chriſtũ fuiſſe, conſtat & conuenit. Ergo ſi ſecundũ diuinitatẽ ſuã Chriſtus non ſeruit, non ſeruit etiam ſpiritus. Quod ſi non ſer-

1. Cor. 12.

uit ſpiritus,omnia autem ſeruiunt,ſuper omnia igitur ſpiri- A
tus eſt,qui non ſeruit ſicut omnia.Non enim alienæ aut po-
teſtati aut iuri ſubiectus eſt,ſed ſuę libertatis eſt arbiter.Si-
quidem omnia pro authoritate propriæ voluntaris,diuidũs
1. Corin. 12. ſicut ſcriptum eſt,ſingulis prout vult. Nunc idipſum quod
diximus, teſtimoniis aſtruamos. Principium diſputationis
eſt,quia ſeruiunt omnia.Seruire autem omnia liquet, quo-
Pſalm. 118. oiam ſcriptum eſt: Vniuerſa ſeruiũt tibi. Dixit hoc ſpiritus
per prophetam,non dixit ſeruimus ſed ſeruiũt tibi, vt cre-
deres quod ipſe à ſeruitio ſit exceptus. Ergo cum vniuerſa
ſeruiant, non ſeruiat ſpiritus, vtique inter vniuerſa non eſt
ſpiritus ſanctus. Nam ſi ioter omnia dicimus eſſe ſpiritum
ſanctum, vtique cum legerimus, quia alta dei ſcrutatur ſpi-
1. Corin. 2. ritus, deum patrem eſſe ſuper omoia denegamus. Etenim
cum ex deo ſpiritus ſit,& ſpiritus oris eius,quomodo poſ-
ſumus inter omnia dicere ſpiritum ſanctum, eum ſuper om
nia deus ſit cuius eſt ſpiritus, plenæ vtiq; perfectæque vir-
tutis? Ac ne apoſtolum arbitrentur erraſſe, accipiant quem
fiduciæ huius ſit ſecutus authorem. Dominus enim in euan B
Ioan. 15. gelio dixit: Cum venerit paracletus quem ego mitiam vo-
bis à patre meo ſpiritum veritaris qui à patre procedit, ille
teſtimoniũ perhibebit de me. Ergo & à patre procedit ſpi-
ritus ſanctus & teſtificatur de filio. Teſtificatur etiã de pa-
tre teſtis & fidelis & verus, quo nihil ad expreſſionem diui
næ maieſtatis eſt plenius, nihil ad vnitatem diuinæ poteſta-
tis euidentius, cum idem nouerit ſpiritus quod & filius, qui
paternorum teſtis & conſors indiuiduus ſecretorũ eſt. Ex-
cluſit itaque à cognitione dei ſocietatem & multitudinem
creaturæ, non excludendo autem ſpiritum ſanctum, oſten-
dit non eſſe ſocium creaturæ. Vnde & illud qood lectũ eſt
Ioan. 1. in Euangelio: Quia deũ nemo vidit vnquã, oiſi vnigenitus
filius qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit: ad exceptiooem
pertinet ſpiritus ſancti. Quomodo enim deũ noo videt, qui
ſcrutatur etiam alta dei? Quomodo deum non videt, qui co
gnouit quæ dei ſunt? Quomodo deum nõ videt, qui ex deo
eſt? Ergo cum ita poſitum ſit, quia deũ nemo vidit vnquã,
vidit autem ſpiritus, vtique exceptus eſt ſpiritus. Super o- C
mnia igitur eſt, qui eſt exceptus ex omnibus.

Non poſſe ad ſpiritum deriuari dei, quia ſcriptum eſt de dei filio. Omnia per ipſum facta ſunt, quia ſpiritus dei ſuper omnia, non inter omnia eſt. Caput II.

VIdetur ſancte Imperator plena ratio eſſe pietatis,
ſed impiis non videtur. Denique quid moliantur
aduerte. Solẽt enim dicere hæretici, ideo inter o-
mnia ſpiritum ſanctum eſſe numerandum, quia
ſcriptũ eſt de dei filio: Omoia per ipſum facta ſunt. Quàm
Ioan. 1. male confunditur actio * quæ non tenet veritatem, & præ-
* ratio. poſtero ordine aſſertionis inuoluitur. Hoc eoim tunc vale-
ret, vt inter omnia dicerent eſſe ſpiritum ſaoctum, ſi factum
probarent. Namque omnia per filium ſcriptura dicit eſſe
quæ facta ſunt. Cum autem factus nõ doceatur ſpiritus ſan
ctus, vtique nec inter omnia, probari poteſt, qui neque fa-
ctus eſt ſicut omnia, nec creatus. Mihi igitur ad vtrumque
hoc proficit teſtimonium, vt & ſuper omnia probetur eſſe D
qui factus non eſt: & quia ſuper omnia eſt, non videatur fa-
ctus eſſe, nec inter ea quæ ſunt facta numerandus. Quod ſi
quis, quia omnia facta per verbum euangeliſta poſuit, non
excipit ſpiritum ſanctum, quanquam io Ioanoe locutus
ſpiritus dei, omnia per ipſum facta ſunt dixerit, non omnia
facta ſumus. Cum vtique loqui in euangeliſtis ſpiritum
Mat. 10. dei ipſe dominus oſtenderit dicens: Non enim vos eſtis lo-
quentes, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis: Ta
men ſi quis, vt dixi, hoc loco nõ excipit ſpiritum ſanctum,
ſed inter omnia numerat, nec ibi ergo excipit dei filium vbi
1. Corin. 8. apoſtolus dixit: Nobis tamen vnus deus pater, ex quo om-
nia, & nos in illum. Sed vt ſciat quia inter omnia non eſt fi-
lius, legat ſequentia. Nam cum dicit: Et vnus dominus Ieſus
per quem omnia: ab omnibus vtique excepit dei filiũ, quia
excepit & patrem. Eiuſdem autẽ impietatis eſt vel patri vel
filio vel ſpiritui ſancto derogare. Noo enim credit io patrẽ
qui non credit in filium, nec credit in dei filium qui nõ cre
dit in ſpiritũ, nec poteſt ſine regula veritatis fides ſtare. Nã
qui negare cœperit vnitatem poteſtatis in patre & filio &

A ſpiritu ſancto, non poteſt vtique ibi vbi nulla diuiſio ſit, fi-
dẽ probare diuiſam. Ergo quia pietatis vnitas eſt bene cre-
dere, etiam vnitas impietatis eſt male credere. Itaq; qui po-
tant ſpiritum inter omnia debere numerari, qoia omnia le-
gunt facta per filiũ, etiã filiũ vtiq; inter omnia anoumerãdũ
putãt, quia legũt ex deo omnia. Conſequẽter autẽ nec patrẽ
ſecernunt ab omnibus, qui à creaturis omnibus filiũ nõ ſe-
cernunt, quoniã ſicut ex patre omnia, ita etiam per filium
omnia. Hoc ipſum ſupra euidenter apoſtolus dixit, ne inter
omnia poſuiſſe filium vel impiis videretur, qoi audierãt di-
xiſſe filium: Pater quod dedit mihi maius omoibus eſt. Ioan. 10.

Non uideri ſpiritum dei à patris & filij maieſtate ſecerni, quia ſcriptum eſt: Nobis autem unus deus pater ex quo omnia, & nos in ipſum: & unus dominus Ieſus per quem omnia, de ſpiritu autem nihil dixit: pleriſque locis & de ſpiritu dixit ſcriptura & de filio & de deo patre eo loco nihil dixit, aut de deo patre dixit & ſpiritu, & de dei filio nihil dixit. Caput III.

B SEd fortaſſe aliqois dicat, qua ratione cũ dixerit
hic ex patre omnia, & per filium omnia, de ſpiri-
tu ſancto tacuerit, & hinc cupiat præiudiciũ com
parare. Quod ſi pergit malicioſe interpretari,
quàm mulris inueniet locis prædicatam ſancti ſpiritus po-
teſtatem, in qoibus vel de patre vel de filio nihil ſcriptura
expreſſerit, ſed intelligendum reliquerit. Nuoquid ergo cũ
gratia ſpiritus prædicatur, dei patris aut vnigeniti filij de-
negatur? Non ita, quia ſicut pater in filio, & filius in patre, Roma. 5.
ita etiam diffuſa eſt charitas dei in cordibus noſtris per ſpi-
ritum ſanctum qui datus eſt nobis. Et ſicut qui benedicitur
in Chriſto, benedicitur in nomine patris & filij & ſpiritus
ſancti, quia vnũ nomen eſt poteſtas vna: ita etiam vbi ope-
ratio aliqua diuina, aut patris, aut filij, aut ſpiritus deſigna-
tur, non ſolum ad ſanctum ſpiritum, ſed etiã ad patrem re-
fertur & filium, nec ſolum ad patrem ſed etiam ad filiũ re-
fertur & ſpiritum. Denique & æthiops eunuchus Candacis Acto. 8.
C reginæ baptizatus in Chriſto, plenum myſterium conſecu- Acto. 19.
tus eſt. Et illi qui negauerũt ſe ſcire ſpiritum ſanctum, quã-
ois baptizatos ſe dicerẽt in Ioãois baptiſmo, baptizati ſunt
poſtea, quia Ioannes in remiſſionem peccatorum, in adue-
nientis Ieſu, non in ſuo baptizauit nomine. Et ideo ſpiritũ
neſciebant, quia nec baptiſmũ in Chriſti nomine, ſicut Io-
annes baptizare ſolebat, acceperant. Ioannes enim licet non
baptizaret in ſpiritu, tamẽ & Chriſtũ prædicabat & ſpiritũ.
Denique cum interrogaretur ne ſorte ipſe eſſet Chriſtus,
reſpondit: Ego vos aqua baptizo, veniet autem fortior me, Matth. 3.
cuius non ſum dignus calciamenta portare, ipſe vos bapti-
zabit in ſpiritu ſancto & igni. Ergo iſti, qoia nec io Chriſti
nomine, nec cum fide ſpiritus ſancti baptizati fuerant, non
potuerant accipere baptiſmatis ſacramẽtum. Baptizati ſunt
itaq; in nomine Ieſu Chriſti, nec iteratũ eſt io his baptiſma
ſed nouatum. Vnum enim baptiſma. Vbi autem non eſt ple
num baptiſmatis ſacramentum, nec principium vel ſpecies
aliqua baptiſmatis æſtimatur. Plenom autem eſt, ſi patrem
D & filium ſpiritúmq; fatearis. Si vnum neges, totum ſubrues.
Et quemadmodum ſi vnum in ſermone comprehendẽdas,
aut patrem, aut filium, aut ſpiritum ſanctum, fide autem nec
patrem nec filium nec ſpiritum abneges, plenũ eſt fidei ſa-
cramentum. Ita etiam qoamuis & patrem & filium & ſpiri-
tum dicas, & aut patris aut filij aut ſpiritus ſancti minuas po
teſtatem, vacuum eſt omne myſterium. Denique & illi ipſi Acto. 19.
qui dixerãt: Nec ſi ſpiritus ſanctus ſit audiuimus, baptizati
ſuot poſtea in nomine domini Ieſu Chriſti. Et hoc abũda-
uit ad gratiam, qui iam ſpiritum ſanctum Paulo prædicante
cognouerant. Nec contrarium debet videri, quia quamuis
etiam poſtea tacitum ſit de ſpiritu, tamen creditum eſt: &
qood verbo tacitũ fuerat, expreſſum eſt fide. Cũ enim dici
tur: In nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, per vnitatem
oominis impletum myſteriom eſt, nec à Chriſti baptiſmate
ſpiritus ſeparatur, quia Ioannes in pœnitentiã baptizauit,
Chriſtus io ſpiritu. Nuoc cooſideremus verum quemad-
modum in Chriſti oomine plenum eſſe legimus baptiſ-
matis ſacrameotum, ita etiam ſancto tantum ſpiritu oun-
cupato, nihil deſit ad myſterij plenitudinem; & ratio-
nem

nem ſeqoamur:quia qui vnum dixerit,trinitatem ſignauit. A
Si Chriſtum,& dicas deum patrem à quo vnctus eſt filius,
& ipſum qui vnctus eſt filium, & ſpiritum quo vnctus eſt
Actuũ.10. deſignaſti.Scriptum eſt enim: Hunc Ieſum à Nazareth,quẽ
vnxit deus ſpiritu ſancto. Et ſi patrem dicas, & filium eius
& ſpiritum oris eius pariter indicaſti. Si tamen id etiã cor-
de compreheodas. Et ſi ſpiritum dicas, & deum patrem à
quo procedit ſpiritus,& filium,quia filij quoqoe eſt ſpiri-
tus, ouncupaſti. Vnde vt rationi copuletur authoritas, in
ſpiritu quoque rectè baptizare nos poſſe ſcriptura indicat
Actuu. dicente domino: Vos autẽ baptizabimini in ſpiritu ſaocto.
1.Corin.12. Et alibi apoſtolos ait: Omnes enim in ipſo corpore in vno
ſpititu baptizati ſumus. Vnum opus, quia vnum myſteriũ.
Vnum baptiſma,quia mors vna pro mũdo. Vnitas ergo o-
perationis, vnitas prædicationis, quæ noo poteſt ſeparari.
Quod ſi boc loco ſeparatur ſpititus ab operarione patris &
filij,quia dictum eſt: Ex deo omnia, & per filiũ omnia: er-
Roma 9. go & ibi quia apoſtolus de Chriſto dixit: Qui eſt ſuper o- B
mnia deus benedictus in ſecula, non ſolum eum creaturis
omnibus, ſed etiam patri (quod dictu nefas eſt) prætulit.
Sed abſit. Non enim inter omnia pater, non inter plebem
quandam creaturarum ſoarum. Subter creatura omnis, ſu-
pra diuinitas patris & filij & ſpiritus ſancti. Illa ſeruit, hæc
regnat. Iſla ſubiacet, iſta dominatur. Illa opus, hæc author
eſt operis. Illa adorat omnis, hęc adoratur ab omnibus. De-
Hebr.1. nique de filio ſcriptum eſt: Et adorẽt eum omnes angeli e-
ius. Non habes,adoret ſpiritus ſanctus. Et infra: Ad quem
autem angelorum dixit aliquando: Sede ad dexteram meã,
donec ponam ioimicos tuos ſcabellum pedũ tuorum? Nõ-
ne omnes ſunt,inquit, miniſtri ſpiritus in miniſterium qui
mittuntur? Cum dicit omnes, nunquid & ſpiritum ſanctum
comprehendit? Non vtique,quia angeli & cæteræ poteſta-
tes in miniſterium & obſequium dei filio vt ſeruiant deſti-
Ioan.15. nantur. At vero ſpiritus ſanctus,noo miniſter, ſed teſtis eſt
filij. Quemadmodum de ipſo filius dixit: Ille teſtimnnium
perhibet de me. Teſtis eſt ergo filij ſpiritus. Qui teſtis eſt C
Hebr.2. nouit omnia. Sicut deus pater teſtis eſt. Sic enim habes in
poſterioribus, quia confirmata eſt ſalus noſtra teſtificante
deo ſignis quoque & prodigiis & variis virtutibus,& ſpiri-
tus ſancti diuiſionibus. Qui diuidit, vtique ſupra omoia, oõ
inter omnia eſt. Diuidere enim operatoris gratia,non ope-
ris eſt materia. Si ſupra omnia filius,per quem initium ſalus
noſtra vt prædicaretur accepit: vtique & pater deus qui te-
ſtificatur & aſſeuerat ſignis & ꝓdigiis de ſalute ooſtra, ex-
ceptus à cunctis eſt. Similiter autem & ſpiritus qui diuiſio-
nibus ſuis noſtræ teſtimoniam fert ſaluti,non eſt in creatu-
rarum plebe numerandus,ſed cum patre æſtimãdus & filio,
qui non per incisiooes ſui diuiditur ipſe cum diuidit. Indi-
uiduus enim cũ ſit, nihil amittit cum omnibus largitur. Si-
cut & filius regnum patre accipiente nihil perdit, nec pater
filio eum ſua tradit, amittit. Nullum itaque damnom eſſe in
diuiſionẽ gratiæ ſpiritalis,domino atteſtante cogoouimus.
Qui enim vbi vult ſpirat, vbiq; ſioe damoo eſt. De quo io-
Ioan.3. fra dicemus plenius. Interim ounc quoniam propoſitum eſt
ordine ſuo aſſerere, non eſſe inter omnia ſpiritum compu- D
tandum,ipſum apoſtolum, de cuius verbis faciunt quæſtio-
nem, aſſertionis huius adhibeamus authorẽ. Quæ enim eſ-
ſent illa omnia, ſiue viſibilia ſiue inuiſibilia,ipſe ſignauit di
Coloſ.1. cens: Quoniam in ipſo condita ſunt omnia in cœlis & in ter
ra. Vides omnia de his dicta quæ vel in cœlis ſũt, vel in ter-
ra? Sunt enim in cœlis etiam inuiſibilia quæ facta ſunt. Ta-
men ne cui eſſet incognitum,addidit de quibus diceret: Si-
Ibidem. ue ſedes,inquit, ſiue dominatiooes, ſiue principatus, ſiue po
teſtates, omoia per ipſum & in ipſo creata ſuot, & ipſe eſt
ante omnes,& omnia in ipſo cooſtãt. Nunquid ergo hic in-
ter creaturas ſpiritum ſaoctum compreheodit? Aut cũ di-
cit,ante omnes eſſe dei filium,nunquid ante patrem dixiſſe
æſtimandus eſt? Non vtique. nam ſicut hic per filium dicit
omnia creata eſſe,& in ipſo omnia conſtare cœleſtia, ita e-
tiam in ſpiritu ſancto vires habere vniuerſa cœleſtia dubi-
Pſalm. 32. tari non poteſt,quando lectam eſt: Verbo domini cœli fir-
mati ſunt,& ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Super o-
mnia eſt igitur de quo eſt omnis cœleſtium & terreſtrium

A virtus. Qui igitur ſuper omnia eſt, vtique non ſeruit: qui oõ
ſeruit liber eſt, qui liber eſt habet iura dominatus. Hoc ſi à
principio dicerem, negaretur. Sed quemadmodum illi mi-
nora negant ne maiora credantur, ita & nos minora præ-
mittamus, vt aut perfidiam ſuam etiam in minoribus pro-
dant: aut ſi vel minoribus conſentiunt, maiora de minoribus
colligamus. Arbitror, clementiſſime Imperator, pleniſſime
confutatos eos qui audent inter omnia ſpirirum ſanctum
computare. Sed tamen vt ſciant ſe non tantum apoſtolicis
teſtimoniis, ſed etiam dominicis perurgeri: quomodo aodẽt
ioter omnia numerare ſpiritum ſanctum quando ipſe domi
nus dixerit: Qui blaſphemauerit in filium hominis, remit- Matth.12.
tetur ei: qui autem blaſphemauerit in ſpiritum ſanctum, nec
hic oec in futurũ remittetur ei. Qoomodo igitur inter crea
turas audet quiſquam ſpiritum computare? Aut quis ſic ſe
obligat, vt ſi creaturæ derogauerit, nõn putet ſibi boc ali-
qua venia relaxandum? Nam ſi Iudæi, quia adorauerunt mi
B litiam cœli, diuino præſidio deſtituti ſunt: qui autem adorat
& confitetur ſpiritum ſanctum acceptus eſt deo, qui noo cõ
fitetur, ſacrilegij reus ſine venia damoatur, vtique hinc æſti
mari poteſt, non inter omnia ſed ſuper omnia eſſe ſpiritum
ſanctum, cuius iniuria æternis ſuppliciis expiatur. Cur autẽ Marci 3.
dixerit dominus: Qui blaſphemauerit in filium hominis re- Lucæ.12.
mittetur ei: qoi autem blaſphemaoerit io ſpiritum ſanctum,
oec hic nec in futurũ remittetur ei, diligenter aduerte. Nũ-
quid alia eſt offenſa filij, alia ſpiritus ſancti? Sicut eoim vna
diuinitas, ſic vna iniuria. Sed ſi qui corporis ſpecie decept⁹
humani, remiſſius aliquid ſentit de Chriſti carne quàm di-
gnum eſt (Neq; enim vilis oobis debet videri, quæ aula vir-
tutis fructus eſt virginis) habet culpam, noo eſt tamen ex-
cluſus à venia, quam fide poſſit aſciſcere. Si qui vero ſancti
ſpiritus dignitatem, maieſtatem & poteſtatem abneget ſem
piternam, & putet non in ſpiritu dei eĩci dæmonia, ſed in Lucæ 11.
Beelzebub, non poteſt ibi exoratio eſſe veniæ, vbi ſacrile-
gij plenitudo eſt: quia qui ſpiritũ negauit, & deũ patrẽ ne-
C gauit & filium, quoniam idem eſt ſpiritus dei, qui ſpiritus
Chriſti eſt. Vnum autem eſſe ſpiritum oemo dubitauerit, &
ſi de vno deo plerique dubitauerint. Alium enim dixerunt
plerique hæretici deum veteris, alium noui teſtamenti. Sed
ſicut vnus pater, qui & olim locutus eſt, vt legimus, patrib⁹
in prophetis, & in nouiſſimis diebus nobis locutus eſt io fi-
lio: & ſicut vnus filius qui iuxta veteris ſeriem teſtamenti Hebr.1.
ab Adam offenſus, ab Abrahã viſus, à Iacob adoratus eſt,
ita etiam ſpiritus ſanctus vnus eſt, qui efferbuit in prophe-
tis, inſufflatus eſt apoſtolis, copulatus eſt patri & filio io ba-
ptiſmatis ſacramento. De ipſo enim dicit Dauid: Et ſpiri- Pſalm.50.
tum ſanctum tuum ne auferas à me. De ipſo etiam alibi di-
xit: Quò ibo à ſpiritu tuo? Pſalm. 138.

*Qaoniam ipſe eſt ſpiritus ſanctus, qui eſt ſpiritus dei & ſpi-
ritus Chriſti, ipſe paracletus, ipſe ſpiritus veritatis, ip-
ſe ſpiritus vitæ.* Caput IIII.

ET ſcias qoia idem ſpiritus dei eſt, qui eſt ſpiritus
ſanctus, ſicut & in Apoſtolo legimus: Nemo in 1.Corin.12.
ſpiritu dei loquens dicit aoathema Ieſu. Et nemo
dicit dominum Ieſum niſi in ſpiritu ſancto. Ip-
D ſum apoſtolus ſpiritum dei dixit. Ipſum etiam ſpiritũ Chri
ſti appellauit, ſicut habes: Vos autem io carne nooeſtis, ſed Roma 8.
in ſpiritu, ſi tamen ſpiritus dei habitat in vobis. Si quis au-
tem ſpiritũ Chriſti oõ habet, hic nõ eſt eius. Et infra: Quod
ſi ſpirit⁹ eius qui ſuſcitauit Ieſũ à mortuis habitat io vobis.
Ipſe eſt ergo ſpiritus dei qui ſpiritus Chriſti. Ipſe eſt ſpi-
ritus vitæ, ſicut ait apoſtolus: Lex enĩ ſpiritus vitæ in Chri Ibidem.
ſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Quem ergo
ſpiritũ vitæ Apoſtolus dixit, ipſum dominus in euãgelio pa Ioan.14.
racletum nominat, ipſum ſpiritum veritatis, ſicut habes:
Et rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis vt vo-
biſcum ſit in æternum ſpiritum veritatis, quem hic muo-
dus non poteſt accipere, quia oon vidit eum oec cogno-
ſcit eum. Habes ergo & paracletum ſpiritum, eundem &
ſpititum veritatis, & ſpititum inuiſibilem deſignatum.
Quomodo igitur ſecundum dioinitatem quidam filiũ viſi-
bilem putant, cum etiam ſpiritum mundus videre non poſ-
ſit? Accipe nũc eiuſdem voce domioi quod ipſe ſit ſpiritus

ſanctus,qui & ſpititus veritatis.Habes enim in vltimo libri A
Ioan.20. huius:Accipite ſpiritum ſanctum.Ipſum quoque eſſe ſpiri-
tum ſanctum qui eſt ſpiritus domini Petrus docet dicens:
Acto.5. Anania quid tibi viſum eſt mentiri ſpiritui ſancto? Et ſta-
tim ad vxorem Ananiæ idem ait: Quid vobis viſum eſt
tentare ſpiritum domini? Cum dicit, vobis, oſtendit de eo
dictum ſpiritu de quo Ananiæ dixerat. Ipſe eſt ergo ſpiri-
tus domini, qui ſpiritus ſanctus. Ipſum etiam ſpiritum ſan-
ctum qui ſpiritus patris eſt, declarauit dominus dicens ſe-
cundum Matthæum in perſecutione non eſſe cogitandum
Matth.10. quid loquamur. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpi-
ritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Idem autem ſecũ-
Lucæ.12. dum Lucam ait: Nolite ſolliciti eſſe qualiter reſpondeatis
aut dicatis,Spiritus enim ſanctus dei docebit vos in ipſa ho
ra quæ oporteat dicere. Ergo quamuis multi dicantur ſpi-
ritus, quia lectum eſt: Qui facit angelos ſuos ſpiritus, Vnus
Pſalm.103. tamen eſt dei ſpiritus.Ipſum igitur vnum ſpiritum & apo-
ſtoli & prophetæ ſunt conſecuti.Sicut etiam vas electionis,
doctor gentium dicit:quia vnum ſpiritum potauimus,qua- B
ſi eum qui non queat ſcindi,ſed infundatur animis,& ſenſi-
bus illabatur,vt ſecularis ſitis reſtinguat ardorem. Non er-
go ſanctus ſpiritus de ſubſtantia corporaliũ, bic enim cor-
poralibus incorpoream infundit gratiam: ſed nec de ſubſtã
tia inuiſibilium creaturarum eſt:nam & illæ ſanctificationẽ
huius accipiunt,& per hunc reliquis mundi operibus ante-
cellũt,ſiue angelos dicas ſiue dominationes ſiue poteſtates,
omnis creatura expectat ſancti ſpiritus gratiam. Sicut enim
Gala.4. nos per ſpiritum liberi, quia miſit deus ſpiritum filij ſui in
corda noſtra clamantem,abba pater,itaque iam non eſt ſer-
uus ſed filius: ita etiam omnis creatura reuelationem filio-
rum dei expectat, quos vtique ſancti ſpiritus gratia filios
dei fecit. Ergo & creatura ipſa ſpiritalis gratiæ reuelatione
mutatur,& liberabitur à ſeruitute corruptionis, in liberta-
tem glorię filiorum dei. Omnis ergo creatura mutabilis,nõ
ſolum ea quæ iam peccato aliquo aut elementorum condi-
tione mutata eſt, verum etiam quæ corruptelæ poteſt eſſe
Gala.4. obnoxia vitio naturæ, etſi nondum eſt ſtudio diſciplinæ. C
Nam vt in ſuperioribus libris docuimus,& angelorum na-
turã liquet potuiſſe mutari. Vtique æſtimare conuenit quia
qualis vnius natura,talis & cæterorũ. Mutabilis ergo & re-
liquorum natura,ſed melior diſciplina.

Quod ſicut pater ſanctus, ita filius,ita & ſpiritus dicitur ſanctus. Caput. *V.*

ERgo omnis mutabilis creatura, ſed non mutabilis
ſpiritus ſanctus. Neque enim aliquo vitio mutari
poteſt,qui omniũ abolet vitia,peccata condonat.
Quomodo ergo mutabilis qui ſanctificando alios
mutat ad gratiam, non ipſe mutatur? Quomodo mutabilis,
qui bonus ſemper eſt? Neque enim vnquam malus ſpiritus
ſanctus, per quem nobis quæ bona ſunt miniſtrantur. Vn-
de & euangeliſtæ duo,in vno eodémque loco,diuerſis qui-
dem inter ſe verbis ſed eadem deſignarunt. Habes enim in
Matth.7. Matthæo: Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis
veſtris,quantomagis pater veſter qui in cœlis eſt, dabit bo
na petentibus ſe? Secundum Lucam autem inuenies ita ſcri D
ptum: Quantomagis pater veſter de cœlo dabit ſpiritum
bonum petentibus ſe? Aduertimus ergo bonum eſſe ſpiri-
tum ſanctum domini iudicio, euangeliſtarum teſtimonio,
quando alius pro ſancto ſpiritu bona, alius pro bonis ſan-
ctum ſpiritum nominauit. Si igitur quod bonum eſt, boc eſt
ſpiritus ſanctus, quomodo bonus non eſt? Nec fallit, quod
Lucæ.11. nonnulli codices habent etiam ſecundum Lucam: Quanto-
magis pater veſter de cœlo dabit bonum datum petẽtibus
ſe? Hoc bonum datum gratia ſpiritalis eſt, quod dominus
Ieſus effudit de cœlo poſtquàm patibulo crucis fixus triũ-
phales reuehens euacuatæ mortis exuuias, victor mortis à
mortuis reſurrexit. Sicut habes: Aſcẽdẽs in altũ captiuã du
Pſalm.67. xit captiuitatẽ,dedit dona hominib[9]. Et bene ait data. Sicut
Eſaiæ.9. enim filius datus,de quo ſcriptum eſt: Puer natus eſt nobis,
filius datus eſt nobis,data eſt & gratia ſpiritalis. Quid autẽ
dubitem dicere quia datus eſt & ſpiritus ſanctus,cum ſcri-
ptum ſit: Gratia dei effuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiri-
tum ſanctum qui datus eſt nobis? Quem vtique quoniã pe-
ctora recipere captiua non poterãt,prius dominus Ieſus ca
ptiuam duxit captiuitatem, vt liberis affectibus gratiæ diui
næ munus infunderet. Pulchre autem duxit captiuam capti
uitatem. Chriſti enim victoria, victoria libertatis eſt, quæ
omnes gratiæ vindicauit,nullum aſtrinxit iniuriæ. Ergo in
omnium abſolutione,nemo captiuus eſt. Et quia dominicæ
tempore paſſionis,ſola feriabatur iniuria quæ captiuos om
nes amiſerat quos tenebat, in ſe recurrens captiua facta eſt
ipſa captiuitas,iam non Belial addicta,ſed Chriſto, cui ſer-
uire libertas eſt. Qui enim in domino vocatus eſt ſeruus,li- 1.Corin.7.
bertus eſt domini. Sed vt ad propoſita reuertamur: Omnes, Pſalm.13.
inquit,declinauerunt,ſimul inutiles facti ſunt,non eſt qui fa
ciat bonum non eſt vſq; ad vnũ. Si excipiunt ſpiritũ ſanctũ,
etiam ipſi eũ non eſſe inter omnia confitentur. Si non exci-
piũt,ergo & ipſum inter omnia declinaſſe fateãtur. Sed vi-
deamus vtrum bonitatẽ habeat,cũ fons ſit principiúmq; bo
nitatis. Nam ſicut pater bonitatẽ habet & filius habet, ita e-
tiam bonitatẽ habet ſpiritus ſanctus. Quod etiã apoſtolus
docuit dicẽs: Fructus autẽ ſpiritus,pax,charitas,gaudiũ, pa Gala.5.
tientia,bonitas. Quis autẽ dubitat quod bonus ſit, cuius fru
ctus eſt bonitas? Arbor enim bona bonos fruct[9] facit. Itaq; Matth.7.
ſi bonus deus, quomodo non bonus qui oris eius eſt ſpirit[9],
qui ſcrutatur etiã alta dei? An in alta dei contagio mali poſ-
ſit intrare? Vnde & illud intelligitur,quàm amẽtes ſint, qui
bonum filium dei abnegant,cum bonum ſpiritum Chriſti
negare non poſſint. De quo ait dei filius: Propterea dixi, de Ioan.16.
meo accipiet. An non bonus ſpiritus qui bonos de peſſimis
facit,peccatum abolet,malum delet,crimen excludit, bonũ
munus infundit,de perſecutoribus apoſtolos facit, de pec-
catoribus ſacerdotes? Eratis,inquit,aliquando tenebrę,nũc
autem lux in domino. Sed quid differimus eos? Nam ſi ver- Ephe.5.
ba exigunt,cum facta non abnuant,accipiant bonum ſpiri-
tum ſcriptum. Dixit enim Dauid: Spiritus tuus bonus de- Pſalm.142.
ducet me in viam rectã. Quid eſt enim ſpiritus, niſi plenus
bonitatis? qui cũ ſit inacceſſibilis natura,receptabilis tamen
propter bonitatem ſuam nobis eſt, complens virtute om-
nia,ſed qui ſolis participetur iuſtis,ſimplex ſubſtantia, opu
lens virtutibus,vnicuique præſens, diuidens de ſuo ſingu-
lis,& vbique totus. Meritóque filius dixit: Ite baptizate gẽ Matth.28.
tes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, nõ dedignatus
ſpiritus ſancti ſocietatem. Cur igitur quod dominus nõ de-
dignatus eſt in baptiſmatis ſacramento, moleſte ferunt ali-
qui filio vel patri ſpiritum noſtra deuotione coniungi? Bo-
nus ergo ſpiritus. Bonus autẽ non quaſi acquirens,ſed quaſi
impertiens bonus eſt. Non enim accipit à creaturis, ſed ac-
cipitur ſpiritus ſanctus,ſicut non ſanctificatur ſed ipſe ſan-
ctificat. Creatura enim ſanctificatur. Sanctificat autem ſpi-
ritus ſanctus,in quo licet verbi communio,diſcretio tamen
naturæ eſt. Sãctus enim dicitur & homo qui accipit,& deus
qui tribuit ſanctitatem,quia legimus: Eſtote ſancti, quoniã Leuiti.19.
ego ſanctus ſum. Non ergo poteſt ſanctificatio & corrupte-
la vnius eſſe naturæ. Et ideo non poteſt gratia ſancti ſpiri-
tus & creatura vnius eſſe ſubſtantiæ. Itaque cum omnis in-
uiſibilis præter trinitatem reliqua natura, cuius rationabi-
lem & incorpoream iure quidam ſubſtantiam putant, non
impertiat ſpiritalem gratiã ſed acquirat, nec participet ſed
aſſumat,ſeparanda vtique eſt à ſocietate ſpiritus ſancti cõ-
munitas creaturę. Credãt igitur,quia creatura nõ eſt ſpirit[9]
ſanctus, Aut ſi creaturã putãt,cur aſſociant patri? Si creatu-
ram arbitrantur,cur filio dei iungũt? Quod ſi à patre & fi-
lio non exiſtimant ſeparandum, non æſtiment creaturam,
quia vbi vna ſanctificatio,vna natura eſt.

Quia in ſpiritu ſignamur. Caput *VI.*

SVnt tamẽ plerique qui eo quod in aqua baptiza-
mur & ſpiritu, non putent aquæ & ſpiritus diſta-
re munera, & ideo non putant diſtare naturam.
Nec aduertunt quia in illo aquarum ſepelimur e-
lemẽto, vt renouati per ſpiritum reſurgamus. In aqua enim
imago mortis,in ſpiritu pignus eſt vitę, vt per aquã moria-
tur corpus peccati, quæ quaſi quodam tumulo corpus in-
cludit, & per virtutem ſpiritus renouemur à morte pecca- 1.Ioan.5.
ti. Et ideo hi tres teſtes vnũ ſunt, ſicut Ioãnes dixit: Aqua,
ſanguis & ſpiritus. Vnum in myſterio non in natura. Aqua
igitur

igitur teſtis eſt ſepulturæ, ſanguis teſtis eſt mortis, ſpiritus A
teſtis eſt vitę. Si qua ergo io aqua gratia, non ex natura aquę
ſed ex præſentia eſt ſpiritusſancti. Nũquid in aqua viuimus
ſicut in ſpiritu? Nunquid in aqua ſignamur, ſicut in ſpiritu?
Ephe. 1. In ipſo enĩ viuim⁹, & ipſe eſt pignus hæraditatis noſtræ. Si-
cut & Apoſtolus ſcribens ad Epheſios ait: In quo credentes
ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto. Sancto igitur ſpiri-
tu ſignati ſumus, non natura, ſed à deo, quia ſcriptum eſt:
Qui vnxit nos deus, & qui ſignauit nos, & dedit pignus ſpi-
ritus in cordibus noſtris. Signati ergo ſpiritu à deo ſumus.
Sicut enim in Chriſto morimur vt renaſcamur, ita etiam ſpi
2. Corin. 1. ritu ſignamur vt ſplendorem atque Imaginem eius & gra-
tiam tenere poſſimus, quod eſt vtique ſpiritale ſignaculum.
Nam & ſi ſpecie ſignemur in corpore, veritate tamẽ in cor-
de ſignamur: vt ſpiritusſanctus exprimat in nobis imaginis
cœleſtis effigiem. Quis igitur audeat dicere diſcretũ à deo
patre & Chriſto eſſe ſpiritumſanctum, cum per ipſum ad
imaginem & ſimilitudinẽ dei eſſe mereamur, & per ipſum
2. Pet. 1. fiat, quemadmodum Petrus apoſtolus dixit, vt diuinæ ſi-
mus conſortes naturæ? In quo vtique non carnalis ſucceſ-
ſionis hæreditas, ſed adoptionis gratiæ ſpiritale commer- B
cium eſt. Atque vt ſciamus cordis noſtri magis hoc quàm
Pſalm. 4. corporis eſſe ſignaculum, docet propheta qui dicit: Signa-
tum eſt in nobis lumen vultus tui domine, dediſti lætitiam
in corde meo.

Quia replet omnia ſpiritus dei. Cap. VII.

CVm igitur omnis creatura, certis naturę ſuę ſit cir
cũſcripta limitibus, ſiquidem & illa inuiſibilia o-
pera quæ non queunt locis & finibus comprehẽ-
di, ſubſtantiæ ſuæ tamen proprietate clauduntur:
quomodo quis audeat creaturam appellare ſpiritũ ſanctũ,
qui non habeat circunſcriptam determinatámque virtutẽ?
Quia & in omnibus & vbique ſemper eſt, quod vtique di-
Pſalm. 23. uinitatis & dominationis eſt propriũ. Domini enim eſt ter-
ra, & plenitudo eius. Et ideo cum dominus ſeruulos ſuos a-
poſtolos deſtinaret: vt agnoſceremus aliud creaturam eſſe,
aliud gratiam ſpiritalem: alios aliò deſtinabat, quia omnes
ſimul vbique eſſe non poterant. Dedit autem omnibus ſpi-
ritumſanctum, qui licet ſeparatis apoſtolis, ſic inſeparabilis
gratiæ munus infunderet. Erant igitur diuerſæ perſonę, ſed C
vnus in omnibus operationis effectus, quia vnus eſt ſpiri-
Acto. 1. tusſanctus, de quo ait: Accipietis virtutem veniẽte ſpiritu-
ſancto in vos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem & in om-
ni Iudæa & Samaria vſque in fines terræ. Incircunſcriptus
igitur & infinitus ſpiritusſanctus, qui ſe diſcipulorum ſen-
ſibus per ſeparatarum diuortia diſcreta regionũ ſemotóſq;
fines totius orbis infudit, quem nihil poteſt præterire vel
Pſalm. 138. fallere. Et ideo ſanctus ait: Quò ibo à ſpiritu tuo, aut quò à
facie tua fugiã? De quo hoc angelo ſcriptura dicit? De qua
dominatione? de qua poteſtate? Cuius inuenim⁹ angeli vir-
tutem per plurimos eſſe diffuſam? Angeli enim ad paucos
mittebantur, ſpiritus autem ſanctus populis infundebatur.
Quis igitur dubitet quin diuinum ſit, quod infunditur ſi-
mul pluribus nec videtur? Corporeum autẽ quod videtur
à ſingulis & tenetur. Sed quemadmodum ſanctificans Apo-
ſtolos ſpiritus nõ eſt humanæ conſors naturæ. Ita etiã ſan-
ctificans angelos dominationes & poteſtates, non habet cõ
ſortium creaturæ. Si qui autem putant non eſſe ſpiritalem D
in angelis ſanctitatem, ſed aliam quandam gratiam ſuę pro-
prietate naturæ, hi inferiores profecto angelos hominibus
iudicabunt. Cum enim & ipſi fateantur quod ſpiritui ſan-
cto angelos conferre non audeant, nec poſſint negare quod
hominibus infundatur ſpiritusſanctus. Sanctificatio enim
ſpiritus, donum munúſque diuinum ſit. Inuenientur vtiq;
homines qui meliorem ſanctificationem habent, angelis
præferendi. Sed cum angeli hominibus in adiumenta deſcẽ
dant, intelligendum eſt quod creatura quidem ſuperior an-
gelorum ſit, quæ plus recipit gratiæ ſpiritalis, eiuſdem ta-
men & erga nos & illos munus authoris ſit. Quanta autem
gratia quæ præmiis angelorum etiam inferiorem creaturã
humanæ conditionis exæquet? ſicut dominus ipſe promiſit
Matth. 22. dicens: Eritis ſicut angeli in cœlo. Nec difficile. Qui enim
A illos angelos fecit in ſpiritu, homines quoq; per eandẽ gra-
tiam ſimiles faciet angelorum. De qua autem creatura dici
poteſt, quia repleuerit vniuerſa, quod ſcriptum eſt de ſpi-
rituſancto: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnẽ? Iohel. 2.
nõ de angelo dici poteſt. Deniq; Gabriel ipſe miſſus ad Ma
riam, Aue, inquit, gratia plena. Spiritalem vtiq; in ea decla- Lucæ. 1.
rans gratiam, quod in eam ſpiritusſanctus ſuperueniret, &
plenum gratiæ vterum verbo eſſet habitura cœleſtis. Do-
mini enim eſt omnia complere, qui dicit: Ego cœlum & ter
ram cõpleo. Si ergo dominus eſt qui cœlum complet & ter Hierem. 23.
ram, quis poteſt ſpiritum ſanctum iudicare dominationis &
diuinæ poteſtatis exortem, qui repleuit orbẽ, & quod vltra
totum orbem eſt repleuit Ieſum mũdi totius redemptorẽ?
Scriptum eſt enim: Ieſus autem plenus ſpiritu ſancto regreſ Lucæ. 4.
ſus eſt ab Iordane. Quis igitur alius, niſi qui eiuſdem eſſet
plenitudinis, complẽtem omnia poſſet implere? Sed ne hoc
ſecundum carnem dictum obiiciant, quanquã plus vnus ille
quàm omnes, de cuius carne exibat virtus, quę ſanaret om-
nes. Tamen ſicut dominus complet omnia: ita etiam de ſpi-
ritu lectum eſt: Quoniam ſpiritus domini repleuit orbem
B terrarum. Habes etiam de omnibus qui conuenerãt cum a-
poſtolis dictũ, quia repleti ſancto ſpiritu loquebantur ver-
bum dei cum fiducia. Vides quia & plenitudinem & fiduciã Acto. 4.
dat ſpiritus ſanctus, cuius operationem archangelus nũciat
Mariæ dicens: Spiritusſanctus ſuperueniet in te. Habes etiã Lucæ. 1.
in euangelio, quia angelus ſecundum tempus deſcendebat
in natatoria, & mouebatur aqua, & qui prior deſcendiſſet in
natatoria ſanus fiebat. Quid in hoc typo angelus, niſi deſcẽ- Ioan. 5.
ſionem ſanctiſpiritus nunciabat, quæ noſtris futura tempo-
ribus aquas ſacerdotalibus inuocata precibus conſecraret?
Ille ergo angelus ſanctiſpiritus erat nuncius, eo quod per
gratiam ſpiritalem medicina noſtris eſſet animi ac mentis
languoribus deferẽda. Eoſdem ergo & ſpiritus habet, quos
deus pater & Chriſt⁹ miniſtros. Sic omnia replet, ſic omnia
poſſidet, ſic omnia operatur in omnibus, quemadmodum
& deus pater operatur & filius. Quid igitur ſancti ſpiritus
operatione diuinius, cum etiam benedictionum ſuarũ præ-
ſulem ſpiritum, deus ipſe teſtetur dicens: Ponam ſpiritum Eſaiæ. 44.
meum ſupra ſemẽ tuum & benedictiones meas ſuper filios
tuos? Nulla enim poteſt eſſe plena benedictio, niſi per infu-
C ſionem ſpiritusſancti. Vnde & apoſtolus nihil melius hoc
nobis quod optaret inuenit, Sicut ipſe dixit: Nõ deficimus Coloſ. 1.
pro vobis orantes & obſecrantes, vt repleamini cognitione
voluntatis eius, in omni ſapientia & intellectu ſpiritali am-
bulantes digne deo. Hanc igitur dei eſſe docuit voluntatẽ,
vt magis in bonis operibus & ſermonibus & ſenſibus ambu
lantes repleamur volũtate dei, qui ponit in cordibus noſtris
ſpiritumſanctum. Ergo ſi is qui habet ſpiritumſanctum, dei
repletus eſt voluntate, vtiq; inter patrem & ſpiritum nulla
diſtantia voluntatis eſt. Simul illud aduerte, quia deus dat
ſpiritumſanctum. Non enim humanum hoc opus, neque ab
homine datur, ſed inuocatus à ſacerdote, à deo traditur, in
quo dei munus miniſteriũ ſacerdotis eſt. Nam ſi Paulus a-
poſtolus iudicauit, quod ipſe donare ſpiritum ſanctum ſua
authoritate non poſſet, & intantum ſe huic officio imparem
credidit, vt à deo nos ſpiritu optaret impleri, quis tãtus eſt
qui huius traditionem muneris ſibi audeat arrogare? Itaque
apoſtolus votum precatione detulit, nõ ius authoritate ali-
D qua vindicauit. Impetrare optauit, non imperare præſum-
pſit. Petrus quoq; ait, quia non erat idoneus qui poſſet ſpi- Acto. 11.
ritum ſanctum vel cogere vel arcere. Sic enim dixit: Ergo
ſi eandem gratiã conceſſit illis deus ſicut & nobis, ego quis
eram qui poſſem prohibere deum? Sed fortaſſe apoſtolicis
non moueantur exemplis, & ideo diuinis vtamur oraculis.
Scriptum eſt enim: Iacob puer meus, ſuſcipiam eum. Iſrael
dilectus meus; ſuſcepit eum anima mea, dedi ſpiritum meũ Eſaiæ. 61.
in ipſum. Dominus quoq; per Eſaiã dixit: Spiritus domini
ſuper me propter quod vnxit me. Quis ergo audeat dicere
creatã ſpiritus ſancti eſſe ſubſtantiam, qui cum illuxerit in
cordibus noſtris, diuinæ cernimus pulchritudinem verita-
tis, & diſtantiã creaturæ diuinitatíſq; cognoſcimus, vt opus
ſegregetur ab authore? Aut de qua creatura deus ita locut⁹
eſt, quod aut dominationes aut poteſtates effũdat aut ange-

 los?

loſ?Sed de ſpiritu,inquit,meo effundam. Non ſpiritum ait, A
ſed de ſpiritu. Neque enim nos capere poſſumus plenitudi-
nem ſpiritus ſancti, ſed tantum accipimus quantum de ſuo
Philip.2. arbiter noſtri pro ſua voluntate diuiſerit. Sicut enim dei fi-
lius non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſe-
metipſum exinaniuit, vt nos eum noſtris animis percipere
poſſem°. Exinaniuit autẽ nõ quod ipſe eſſet vacuus ſuæ ple
nitudinis,ſed quo mihi qui plenitudinem eius ſuſtinere nõ
poſſem,pro eo quod capere poſſem infunderetur. Ita etiam
de ſpiritu ſancto pater ſe dicit effundere ſuper omnem car-
nem. Non enim totum effudit,ſed quod effudit,omnibus a-
bundauit. Supra nos ergo effuſum eſt de ſpiritu. At vero ſu
pra dominum Ieſum cum in forma eſſet hominis,manebat
ſpiritus, ſicut ſcriptum eſt: Super quem videris ſpiritum
Ioan.1. deſcendentem de cœlo & manentem ſuper eum,hic eſt qui
baptizat in ſpiritu ſancto. Circa nos ex affluenti cõmodo
liberalitas largiẽtis eſt, in illo totius manet in æternũ ſpirit°
plenitudo. Quod igitur nobis ſatis eſſe iudicauit, effudit:
& quod effuſum eſt, non ſeparatum eſt nec inciſum ſecun- B
dum quod vnitatẽ habebat plenitudinis, quæ aciem noſtri
cordis illuminet pro noſtræ poſſibilitate virtutis. Denique
tantum capimus, quantum profectus noſtræ mentis acqui-
rit. Inſeparabilis eſt enim plenitudo gratiæ ſpiritalis, ſed
nobis pro noſtræ participatur facultate naturæ. Effudit er-
go deus de ſpiritu. Effunditur etiam charitas dei per ſpiri-
tum, quo loco vnitatem debemus agnoſcere operationis
& gratiæ. Sicut enim de ſpiritu ſancto deus effudit, ita e-
Roma.5. tiam charitas dei effuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum
ſanctum, vt intelligamus non eſſe opus ſanctum ſpiritum
qui diuinæ arbiter & fons profluus charitatis eſt. Similiter
autem vt credas id quod effunditur cum creaturis nõ poſſe
eſſe commune,ſed ſpeciale diuinitatis,etiam & filij nomen
effunditur ſicut habes: Vnguentum effuſum eſt nomen tu-
Cantic.1. um. Cuius virtute ſermonis, nihil poteſt eſſe præſtantius.
Nam ſicut incluſum in vaſe aliquo vnguentum cohibet o-
dorem ſuum, qui odor quamdiu vaſis illius anguſtus co- C
ërcetur, & ſi ad plures non poteſt peruenire, tamen vim
ſuam ſeruat: cũ vero de vaſe illo quo claudebatur vnguẽ-
tum fuerit effuſum, longe latéque diffunditur. Ita & Chri-
ſti nomen ante eius aduentum in Iſrael populo quaſi in va-
Pſalm.75. ſe aliquo Iudæorum mentibus claudebatur: Notus enim in
Iudæa deus, in Iſrael magnum nomen eius. Hoc vtique no
men quod vaſa Iudæorum anguſtiis ſuis coërcitum conti-
nebant. Magnum quidem & tunc nomen, cum infirmo-
rum atque paucorum hæreret anguſtiis,ſed magnitudinem
ſui nondum per corda gentium & in fines totius orbis ef-
fuderat, Poſtea vero quàm per omnem mundum ſuo illu-
xit aduentu, per omnem vtique creaturam, diuinum illud
ſuum nomen extendit, non repletum acceſſione aliqua, ple
nitudo enim neſcit augmentum, ſed replens vacua, vt eſſet
admirabile nomen eius in vniuerſa terra. Huius igitur effu-
ſio nominis, abundantem quandam exuberantiam gratia-
rum bonorúmque cœleſtium ſignificat largitatem. Ex a-
bundanti enim ſuperfluit quicquid effunditur. Itaque ſicut D
creata non poteſt dici ſapientia quæ ex ore dei procedit,
nec verbum quod eructuatur ex corde, nec virtus in qua
plenitudo maieſtatis æternæ eſt: Ita etiam creatus non po-
teſt ſpiritus æſtimari qui ex ore dei funditur,cum ipſe deus
tantam oſtenderit vnitatem, vt effundere ſe de ſpiritu ſuo
dicat. Quo intelligamus, quia etiam dei patris eadem gra-
tia ſit, quæ ſpiritus ſancti eſt, & quod ſine inciſione ac de-
trimento aliquo diuidatur mentibus ſingulorum. Quod er-
go de ſpiritu effunditur,nec inciditur,nec partibus aliquib°
corporalibus comprehenditur aut ſecatur.

Quia ſempiternus dei ſpiritus. Caput VIII.

QVomodo enim credibile eſt, quod ſpiritus ſecti-
1.Ioan.3. libus aliquibus diuidatur? Dicit enim Ioãnes de
deo: Ex hoc cognoſcimus, quia manet in nobis
de ſpiritu quem dedit nobis. Quod autẽ manet,
ſemper vtiq; eſt nec mutatur. Ergo ſi mutationẽ nõ habet,
æternitatẽ habet. Et ideo ſpiritus ſanctus ſempiternus eſt,
creatura autẽ obnoxia vitio,ideoq; mutabilis. Quod autem
mutabile eſt,eſſe non poteſt ſempiternũ:& ideo non poteſt

A ſpirit° ſancti & creaturæ eſſe cõſortiũ, quia ſempiternus eſt
ſpiritus, creatura autẽ omnis in tempore eſt. Sempiternũ au
tem ſpiritum,etiam apoſtolus oſtendit: Si enim ſanguis hir- Hebr.9.
corum & taurorum & cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſan-
ctificat ad carnem emundandã,quanto magis ſanguis Chri-
ſti qui per ſpiritum ſempiternum ſe obtulit immaculatum
deo? Pleriq; arbitrati ſunt vnguẽtum Chriſti eſſe ſpiritum
ſanctum. Et bene vnguentum,quia oleum lætitiæ nũcupa-
tum eſt,quo plurimarum redolente copula gratiarum, verũ
illum deus omnipotens pater vnxit principem ſacerdotũ,
qui non vt alij in typo vnctus ex lege,ſed & ſecundum le-
gem vnctus in corpore, & in veritate ſupra legem virtute
ſancti ſpiritus ex patre plenus eſt. Hoc eſt oleum lætitiæ,de Pſal.44.
quo dicit ꝓpheta: Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ
conſortibus tuis. Deniq; Petrus vnctum ſpiritu dicit Chri
ſtum,ſicut habes: Vos ſcitis quod factum eſt verbũ per to- Acto.10.
tam Iudæam,incipiens à Galilæa poſt baptiſmũ,quod præ-
dicauit Ioannes Ieſum à Nazareth,quomodo vnxit eũ deus
B ſpiritu ſancto. Oleum igitur lætitiæ ſpiritus ſanctus eſt. Et
pulchre oleum lætitiæ dixit,ne creaturam putares. Olei e-
nim huiuſmodi natura eſt, vt nequaquàm naturæ alterius
humido miſceatur. Lætitia quoque non corpus vngit, ſed
intima cordis illuminat. Sicut propheta dixit: Dediſti læti- Pſalm.4.
tiam in corde meo, Ergo cum ludat operam qui oleum ve-
lit cum creatura humidiore confundere, quia cum olei le-
uior natura ſit cæteris, reſidentibus aliis eleuatũ ſecernitur:
quomodo putant iſti deterrimi caupones, oleum lætitiæ cũ
cæteris creaturis ſua poſſe fraude confundi, cum vtiq; non
queãt incorporeis corporea, increatis creata miſceri? Et be
ne oleũ lætitiæ dicitur quo vnctus eſt Chriſtus. Neq; enim
vſitatum fuit ei oleum & commune quærendum, quo aut
vulnera curantur,aut æſtus leuatur, cum fomentum vulne-
rum ſuorum ſalus mundana non quæreret, nec refectionẽ
corporis fatigati virtus ſempiterna depoſceret. Nec mirũ
ſi habet oleum lætitię,qui facit exultare morituros,triſtitia
mundum exuit,mœſtæ fœtorem mortis aboleuit. Et ideo
C apoſtolus ait: Chriſti enim bonus odor ſumus deo. Vtique 1.Corin.2.
de ſpiritalibus ſignificans ſe locutum. Sed & cum ipſe filius
dei dicit: Spiritus domini ſuper me propter quod vnxit me, Lucæ.4.
ſpiritale ſignificat vnguẽtũ. Ergo vnguẽtũ Chriſti eſt ſpiri
tus. Aut ſi quia vnguentũ exinanitũ eſt nomen domini Ieſu
Chriſti, ipſum intelligere volũt vnguẽti expreſſũ nomine,
non ſpiritum Chriſti, vtique cum vnctum ſpiritu ſancto do
minum Ieſum Petrus apoſtolus dixerit, liquet ſine dubio
quod vnguentum dicatur & ſpiritus. Sed quid mirum cum
& pater & filius ſpiritus eſſe dicatur? De quo quidem dice-
mus plenius, cum de vnitate nominis dicere cœperimus.
Tamen quia hic quoq; incidit pulcherrimus locus, ne ſine
corolario eum præterire videamur, accipiant quia & pater
dicitur ſpiritus,ſicut in euãgelio dominus locutus eſt,quo-
niam ſpiritus eſt deus: & Chriſtus ſpiritus dicitur,quia Hie Ioan.4.
remias dixit: Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus domi- Thren.4.
nus. Et pater ergo ſpiritus,& filius ſpiritus. Quod non eſt
D creaturæ corpus, hoc ſpiritus eſt. Sed non confuſus cũ patre
& filio ſpiritus ſanctus, verum & à patre diſtinctus & filio.
Non enim ſpiritus ſanctus eſt mortuus qui mori nõ potuit,
quia carnem non ſuſcepit,nec mortis capax eſſe potuit ſem
piterna diuinitas,ſed mortuus ſecundum carnem Chriſtus.
In eo vtique mortuus quod ſuſcepit ex virgine, non in eo
quod habebat ex patre. In eo enim mortuus in quo crucifi-
xus eſt Chriſtus. Spiritus autem ſanctus non potuit crucifi-
gi,qui carnem & oſſa non habuit,ſed crucifixus eſt dei fili°
qui carnem & oſſa ſuſcepit, vt in illa cruce noſtræ carnis tẽ-
tamenta morerentur. Suſcepit enim quod non erat, vt ce-
laret quod erat. Celauit quod erat, vt tẽtaretur in eo, & re-
dimeretur quod non erat, vt ad id quod erat, per id quod
non erat nos vocaret. O diuinum crucis illius ſacramẽtum
in qua hæret infirmitas, virtus libera eſt: affiguntur vitia, e-
riguntur trophæa. Vnde quidam ſanctus ait: Confige clauis Pſalm.118.
à timore tuo carnes meas, non ferreis clauis, ſed timoris &
fidei. Vehementior eſt enim virtutis ſtrictura quàm pœnę.
Deniq; Petrus cum vſq; in atrium principis ſacerdotũ do-
minũ ſequeretur, quẽ nemo ligauerat, fides vinxerat, & quẽ
fides

fides vinxit, pœna nõ ſoluit. Rurſus cũ ligaretur à Iudæis, A
deuotio ſoluit, pœna nõ tenuit, quia non receſſit à Chriſto.
Ergo & tu crucifige peccatum, vt moriare peccato. Qui e-
nim peccato moritur, deo viuit. Viuam⁹ ei qui filio proprio
non pepercit, vt in illius corpore noſtras crucifigeret paſ-
ſiones. Pro nobis enim mortuus eſt Chriſtus, vt nos in illius
rediuiuo corpore viueremus. Mortua eſt ergo in illo nõ vi
1. Petri. 2. ta noſtra, ſed culpa. Qui peccata, inquit, noſtra pertulit cor-
pore ſuo ſuper lignum, vt à peccatis noſtris ſeparati cũ iu-
ſtitia viuamus, cuius vulnere plagarum ſanati ſumus. Lignũ
igitur illud crucis, velut quædam noſtræ nauis ſalutis, ve-
ctura noſtra, non pœna eſt. Alia enim ſalus non eſt niſi ve-
ctura ſalutis æternæ, dum mortem expetendo non ſentio,
dum pœnam contemnendo non patior, dum metum neſcio
negligendo. Quis eſt igitur, cuius vulnere plagarum ſanati
ſumus, niſi Chriſt⁹ dominus? De quo idẽ ꝓphetauit Eſaias,
quia plaga eius noſtra medicina eſt. Et de quo Paulus apo-
2. Corin. 5. ſtolus in epiſtolis ſuis ſcripſit: Qui peccatum nõ cognouit, B
ſed pro nobis peccatum factus eſt. Hoc quippe diuinum in
eo, quia caro peccatum non fecit, nec in eo ſuſcepti corpo-
ris natura peccauit. Nam quid mirum ſi non peccauit ſola
diuinitas, cum peccandi incentiua non habeat? Si autem ſo-
lus exors peccati deus, omnis vtique creatura per naturam
ſui, vt diximus, obnoxia poteſt eſſe peccato.

Quia ſpiritus peccata condonat. Cap. IX.

DIc igitur quicunq; ſpiritus ſancti diuinitatem ne-
gas. Spiritus autem obnoxius non potuit eſſe pec
cato, qui magis peccata condonat. Nũquid ange-
lus donat? Nunquid archangelus? Nõ vtique. Sed
donat ſolus pater, ſolus filius, ſolus ſpiritus ſanctus. Nemo
autem quod poteſt donare, non poteſt vitare. Sed fortaſſe
Eſaiæ. 6. dicit aliquis, quia & Seraphim dixit Eſaię: Ecce tetigit hoc
labia tua, & abſtulit iniquitates tuas, & peccata tua circum-
purgauit. Abſtulit, inquit, & circumpurgauit. Non ego ab-
ſtuli, ſed ignis ille de altari dei, hoc eſt gratia ſpiritalis. Quid
enĩ aliud pie intelligere poſſum⁹ in altari dei eſſe, niſi ſpirit⁹
gratiã? Non vtique lignũ ſyluarũ, nec fuliginem atque car-
bonem. Aut quid tam pium quàm vt ſecundum myſterium
intelligamus, quia reuelabatur in ore Eſaiæ, omnes homi-
nes per paſſionem Chriſti eſſe purgãdos? Quia velut carbo
ſecundum carnem exuſſit noſtra peccata, ſicut in Zacharia
Zacha. 3. habes. Nonne hic ticio eiectus ab igni? Et ille erat Ieſus in-
dutus veſtimenta ſordida. Denique vt ſciamus communis
hoc redemptionis myſterium per prophetas euidentiſſime
reuelatũ, etiam hoc loco habes ab illo dictum: Ecce abſtuli
peccata tua: non quo Chriſtus peccata ſua deponeret, qui
peccatũ nõ fecit, ſed quod in carne Chriſti omne à peccatis
ſuis genus abſolueretur humanum. Sed etiam ſi Seraphim
abſtuliſſet peccatum, quaſi vnum vtique de miniſtris dei,
ad hoc eſſet miniſterium deſtinatum. Sic enim dixit Eſaias,
Quia miſſum eſt ad me vnum de Seraphim.

*Non de loco ad locum trãſire ſpiritum dei, de quo ſcriptum
eſt: Qui à patre procedit, & de quo dicit filius dei: Quẽ
ego mittam vobis. Caput X.*

ET ſpiritus quidẽ miſſus dicitur, ſed Seraphim ad
vnum, ſpiritus ad omnes. Seraphim mittitur in mi
niſterium, ſpiritus operatur myſteriũ. Seraphim
quod iubetur exequitur, ſpiritus quod vult diui-
dit. Seraphim de loco ad locum tranſit. non enim complet
omnia, ſed ipſum repletur ab ſpiritu. Seraphim deſcendit
cum aliquo ſecundum naturam ſuam tranſitu. At vero de
ſpiritu ſancto hoc non poſſumus æſtimare: De quo dicit fi-
Ioan. 15. lius dei: Cũ venerit, inquit, paraclet⁹ ſpiritus veritatis, quẽ
ego mitto vobis qui à patre ꝓcedit. Etenĩ ſi de loco ꝓcedit
ſpiritus, & ad locum tranſit: & ipſe pater in loco inuenitur,
& filius. Si de loco exit quem pater mittit, aut filius: vtique
de loco tranſiens ſpiritus atq; progrediens, & patrem ſicut
corpus ſecundum impias interpretationes relinquere vide-
tur & filium. Hoc ſecundum eos loquor qui putant quod
habeat ſpiritus deſcenſorium motum. Sed neq; in loco ali-
quo pater circumſcribitur, qui eſt ſuper omnia non ſolum
corporeæ naturæ, ſed etiam inuiſibilis creaturæ. Neq; filius
ſuorum operũ locis temporibuſq; cõcluditur, qui ſuper o-

A mnem eſt creaturam, totius opifex creaturę. Neque ſpiritus
veritatis, vtpote dei ſpiritus, circumſcribitur aliquibus fini-
bus corporalibus: qui cum ſit incorporeus, omnem intelli-
gibilem ſubſtantiã creaturæ inenarrabili diuinitatis pleni-
tudine ſupereminet, ſpirãdi vbi velit, & inſpirãdi quomodo
velit, habẽs ſuper omnia poteſtatẽ. Non ergo quaſi ex loco
mittitur ſpirit⁹, aut quaſi ex loco ꝓcedit quãdo ꝓcedit ex fi-
lio, ſicut ipſe filius cũ dicit: De patre ꝓceſſi & veni. Omnes Ioan. 16.
interficit opiniones quæ ex loco ad locũ poſſũt, ſicut in ali
quibus corporalibus æſtimari. Similiter cũ aut intus aut fo-
ris legimus deũ eſſe, nõ vtiq; deũ aut intra aliquod corpus
includim⁹, aut ab aliquo corpore ſeparamus: ſed alta hoc &
inenarrabili æſtimatione, pẽſantes diuinæ naturæ intelligi-
mus arcanũ. Deniq; ita ſapiẽtia ex ore altiſſimi prodiſſe ſe
dicit, vt non extra patrẽ ſit, ſed apud patrem, quia verbum
erat apud deum. Nec ſolum apud patrem, ſed etiam in pa-
tre. Dicit enim: Ego in patre, & pater in me eſt. Sed neque
B cum de patre exit, de loco recedit, aut quaſi corpus à cor-
pore ſeparatur. Neq; dũ cũ patre eſt, quaſi in corpore tan-
quã corpus includitur. Spiritus quoq; ſanctus cũ procedit à
patre & filio, nõ ſeparatur à patre, nõ ſeparatur à filio. Quẽ
admodũ enĩ ſeparari poteſt à patre qui ſpirit⁹ oris eius eſt?
Quod vtiq; & æternitatis indicium, & diuinitatis exprimit
vnitatẽ. Eſt ergo & manet ſemper qui oris eſt ſpiritus. Sed
deſcendere videtur etiam, cum illum recipimus vt habitet
in nobis, ne nos ſimus à gratia eius alieni. Nobis deſcende-
re videtur, non quo ille deſcendat, ſed quo ad illum animus
noſter aſcendat. De quo plenius diceremus, niſi meminiſ-
ſemus in libris iam ſuperioribus poſitum quod & pater di-
xerit: Deſcendamus & confundamus linguas eorum. Et fi- Gene. 11.
lius dixerit: Qui diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Ioan. 14.
pater meus diliget eum, & ad eum veniemus & manſionem
apud eum faciemus. Sic igitur venit ſpiritus, quemadmodũ
venit pater, quia vbi pater eſt, ibi eſt & filius: & vbi filius
eſt, ibi eſt & ſpiritus ſanctus. Non ergo diſcrete venire æ-
C ſtimandus eſt ſpiritus ſanctus. Venit autem non de loco ad
locum, ſed à diſpoſitione conſtitutionis ad ſalutem redem-
ptionis, à gratia viuificationis ad gratiam ſanctificationis,
vt de terris ad cœlum, de iniuria ad gloriam, de ſeruitio ad
regnum transferat. Sic ergo venit ſpiritus, quemadmodum
venit pater. Dixit enim filius: Ego & pater veniemus, & mã
ſionem apud eum faciemus. Nũquid corporaliter pater ve-
nit? Sic ergo ſpiritus venit: in quo cum venit, & patris & filij
plena præſentia eſt. Quis autem poteſt à patre & filio ſpiri-
tum ſanctum ſeparare, cum vel appellare patrem & filium
ſine ſpiritu non queamus? Nemo enim dicit dominum Ie-
ſum, niſi in ſpiritu ſancto. Ergo ſi appellare dominum Ie- 1. Corin. 12.
ſum ſine ſpiritu non poſſumus, vtique ſine ſpiritu prædica-
re non poſſumus. Si autem & angeli prædicant dominũ Ie-
ſum, quem nemo poteſt ſine ſpiritu prędicare: & in ipſis er-
go ſpiritus ſanctus operatur. Probauimus igitur vnam prę-
ſentiam eſſe, vnam gratiam eſſe patris & filij & ſpiritus ſan-
cti, quæ tam cœleſtis atque diuina eſt, vt pro ea agat gratias
patri filius dicens: Cõfiteor tibi domine pater cœli & terrę Matth. 11.
D quod abſcõdiſti hæc à ſapiẽtibus & prudẽtibus, & reuelaſti
ea paruulis. Ergo cum vna vocatio ſit, vna etiã gratia eſt.

Quia una pax, una gratia patris & filij & ſpiritus ſãcti. Cap. XI.

DEnique ſcriptum eſt: Gratia vobis & pax à deo Gala. 1.
patre noſtro & domino Ieſu Chriſto. Ecce habe-
mus, quia patris & filij vna eſt gratia, & patris &
filij vna eſt pax: ſed hæc gratia & pax fructus eſt
ſpiritus, ſicut ipſe apoſtolus docuit dicens: Fructus autem Gala. 5.
ſpiritus, charitas, gaudium, pax, patiẽtia. Et bona pax & ne-
ceſſaria, vt nemo diſputationum turbetur incertis, neque
paſſionum corporalium tempeſtate quatiatur, ſed in ſimpli
citate fidei & tranquillitate mentis quietus circa dei cul-
tum perſeueret affectus. De pace probauimus. De gratia
autem propheta Zacharias dicit: Quia promiſit deus effun-
dere in Hieruſalẽ ſpiritum gratiæ & miſericordiæ. Et Apo
ſtolus Petrus dicit: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſ- Actuũ. 2.
quiſq; veſtrum in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti in re-
miſſionẽ peccatorum, & accipietis gratiam ſpiritus ſancti.
Ergo ſicut patris & filij, ita & ſpirit⁹ ſancti gratia eſt. Quo-

modo enim ſine ſpiritu poteſt eſſe gratia, cum gratia diuina A
omnis in ſpiritu ſit? Nec ſolum pacem & gratiã legimus pa-
tris & filij & ſpiritus ſancti, ſed etiam charitatem & cõmu-
nionem, fidelis Auguſte. De charitate enim dictum eſt: Gra
tia domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas dei.

*Quia una charitas patris & filij & ſpiritus ſancti, & ope-
ratio trinitatis, ut paſſionem corporis dominus Ieſus
ſubiret. Caput XII.*

Ioan.14. ACcipiamus charitatem patris. Eadẽ charitas quæ
patris, etiam filij eſt. Ipſe enim dixit: Qui me di-
ligit, diligetur à patre meo, & ego diligam eum.
Quæ eſt enim charitas filij, niſi quia ſe pro nobis
obtulit, & ſuo ſanguine nos redemit? Eadem autem chari-
Ioan.3. tas & in patre eſt, quia ſcriptum eſt: Sic enim dilexit deus
mundum, vt filiũ propriũ daret. Tradidit ergo pater filiũ,
& filius ipſe ſe tradidit. Seruatur charitas, nec læditur pie-
tas. Nulla eſt enim pietatis iniuria, vbi nulla eſt traditionis
ærumna. Tradidit volentem, tradidit offerentem, non vti-
que ad pœnam pater filium, ſed ad gratiam. Si diſcutis facti B
meritum, interroga pietatis vocabulum. Vas electionis v-
nitatem hanc diuinæ charitatis euidenter oſtendit, quia &
pater tradidit filium, & filius ipſe ſe tradidit. Pater tradidit,
Roma.8. quia filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tra
Gala.2. didit illum. De filio quoque dicit: Qui ſe tradidit pro me.
Tradidit inquit. Si gratiæ, quid arguo? Si iniuriæ, plus debeo.
Sed ſicut pater tradidit filium, & filius ipſe ſe tradidit, acci-
Matth.4. pe quia & ſpiritus eum tradidit. Scriptum eſt enim: Tũc Ie-
ſus ductus eſt in deſertum ab ſpiritu, vt tentaretur à diabo-
lo. Ergo & ſpiritus diligens tradidit dei filium. Sicut enim
vna eſt charitas patris & filij, ita hanc charitatẽ dei ſupra ef-
fundi per ſpiritũ ſanctũ, & fructũ eſſe ſancti ſpiritus decla-
Gala.5. rauimus: quia fructus eſt ſpiritus, charitas, gaudiũ, pax, patiẽtia.

Quia una cõmunicatio patris & filij & ſpiritusſancti. Cap. XIII.

COmmunicationem autem & patris & filij eſſe ma
nifeſtum eſt, quia ſcriptum eſt: Et communicatio
noſtra cum patre & cum filio eius Ieſu Chriſto.
Et alibi: Communicatio ſpiritus ſancti cum om- C
nibus vobis. Si igitur vna pax, vna gratia, vna charitas, vna
communicatio eſt patris & filij & ſpiritus ſancti: vna certe
operatio eſt. Et vbi vna operatio eſt, vtique nõ poteſt vir-
tus eſſe diuiſa & diſcreta ſubſtantia. Nam quomodo opera-
tionis eiuſdem gratia conueniret?

Quia unũ nomẽ patris & filij & ſpiritus ſancti. Cap. XIIII.

QVis igitur vnitatem ſeparare audeat nominis, cũ
operationis videat vnitatem? Sed quid ego vnita-
tem nominis argumentis aſtruo, cum diuinæ vo-
cis euidens teſtimonium ſit, vnum nomen eſſe pa
Matth.28. tris & filij & ſpiritus ſancti? Scriptum eſt enim: Ite baptiza-
te gentes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. In nomi-
ne dixit, non in nominibus. Non ergo aliud nomen patris,
aliud nomen filij, aliud nomẽ ſpiritus ſancti, quia vnus deus:
non plura nomina, quia non duo dij, nõ tres dij. Et vt ape-
riret quia vna diuinitas, vna maieſtas eſt, quia vnum nomẽ
patris & filij & ſpiritusſancti, non in alio nomine venerit fi-
Ioan 5. lius, in alio nomine ſpiritusſanctus, ait ipſe dominus: Ego D
veni in nomine patris mei & non accepiſtis me. ſi alius ve-
nerit in nomine ſuo, illum accipietis. Quod autem nomẽ pa
tris eſt, hoc idem filij ſcriptura declarat, quia in Exodo di-
xit dominus: Ego antecedo in nomine meo & vocabo te
nomine meo dominum in cõſpectu tuo. Dominus ergo di-
xit, quia in nomine ſuo vocauit dominũ. Dominus ergo &
patris eſt nomen & filij. Cum autẽ vnum nomẽ ſit patris &
filij, accipe quod & ſpiritusſancti idem nomen ſit, quoniam
Ioan.14. & ſpiritusſanctus in nomine filij venit: ſicut ſcriptũ eſt: Pa-
racletus autem ille ſpiritusſanctus quem mittet pater in no
mine meo, ille vos docebit omnia. Qui autem venit in no-
mine filij, vtique etiam in nomine patris venit, quia vnum
nomen patris & filij eſt. Sic fit vt vnum & patris & filij no-
Acto.4. mẽ ſit & ſpiritusſancti. Nec enim eſt aliud nomẽ ſub cœlo
vllum in quo oportet ſaluos fieri. Simul docuit vnitatem di
uini nominis eſſe credendam, non diſparilitatẽ, quoniam in
vnitate nominis venit Chriſtus. In ſuo autem nomine ven-
Ioan.5. turus antichriſtus eſt, ſicut ſcriptum eſt: Ego veni in no-
mine patris mei & non accepiſtis me. ſi alius venerit in no- A
mine ſuo, illũ accipietis. Edoctum eſt igitur ex his non eſſe
in patre & filio & ſpiritu paracleto nominis diuerſitatẽ. Et
quod nomen eſt patris, id eſſe etiam filij nomen: ſimiliter
quod nomen eſt filij, eſſe id etiam ſpiritusſancti. Quãdoq;
etiã paracletus filius dicitur, ſicut & ſpiritusſanctus. Et id-
eo ait in euangelio dominus Ieſus: Rogabo patrem meum,
& alium paracletum dabit vobis qui vobiſcum ſit in æter-
num ſpiritum veritatis. Et bene dixit alium, ne ipſum filiũ
ipſum ſpiritum intelligeres. Vnitas enim nominis eſt nõ fi-
lij ſpiritus, quæ eſt Sabelliana confuſio.

*Quia & filius paracletus dicitur ſicut & ſpiritus, & quia
beneficij & gratiæ hoc nomen, non iniuriæ eſt. Cap. XV.*

ITaque alius paracletus eſt filius, alius paracletus
ſpiritusſanctus. Filium enim paracletum dixit e-
tiam Ioannes, ſicut habes: Si quis peccauerit, pa- 1.Ioan.2.
racletum habemus apud patrem Ieſum Chriſtũ.
Itaque quemadmodũ vnitas nominis, ita etiam vnitas pote
B ſtatis eſt. Vbi enim paracletus ſpiritus, ibi etiam filius. Nam
ſicut hic in æternum dominus futurum cum fidelibus ſpi-
ritum dicit, ita etiam de ſe alibi oſtendit, quod in æternum
cum apoſtolis ſit futurus, dicens: Ecce ego vobiſcum ſum Matth.28.
omnibus diebus vſque ad conſummationẽ mundi. Vnum
ſunt ergo filius & ſpiritus, vnum nomen eſt trinitatis & vna
inſeparabiliſque præſentia. Sicut autem oſtendimus para-
cletum filium nominatũ, ita etiã oſtendimus veritatẽ ſpiri-
tũ nuncupatũ, Veritas Chriſtus, veritas ſpiritus. Habes eos
in epiſtola Ioãnis: Quoniã ſpiritus eſt veritas. Nõ ſolũ ergo
ſpiritus veritatis, ſed etiã veritas dicitur ſpiritus, ſicut & ve-
ritas filius prędicatur, qui ait: Ego ſum via veritas & vita. Ioan.14.

*Quia ſicut pater lumen, ita & filius lumen, & ſpiritus lu-
men eſt. Et ſicut patrem ignem legimus, ita & filium &
ſpiritum ſanctum. Cap. XVI.*

QVid autem aſtruam, quod ſicut pater lumen, ita e-
tiam filius lumen, & ſpiritusſanctus lumen eſt?
Quod vtique diuinę potentiæ eſt. Deus enim lux
C eſt, ſicut dixit Ioannes: Quia deus lux eſt & tene- 1.Ioan.1.
bræ in eo non ſunt: lux autem & filius, quia vita erat lux ho
minum. Et vt oſtenderet ſe de dei filio euangeliſta dixiſſe,
ait de Ioanne baptiſta: Non erat ille lux, ſed vt teſtimoniũ Ioan.1.
perhiberet de lumine. Erat lux vera quæ illuminat omnem
hominem venientem in hũc mundum. Ergo quia deus lux
eſt, lux autem vera eſt dei filius: ſine dubio deus verus eſt
dei filius. Habes & alibi, quia filius dei lux eſt: Populus qui Eſaiæ.9.
ſedebat in tenebris & in vmbra mortis, lucem viderunt ma
gnam. Quid autem hoc euidẽtius quod ait: Quoniam apud Pſalm.35.
te eſt fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen? hoc eſt,
quod apud te deus omnipotens pater, qui fons vitæ es, in lu
mine tuo filio, lumen videbimus ſpiritus ſancti. Sicut ipſe
dominus oſtendit dicẽs: Accipite ſpiritum ſanctum. Et ali- Ioan.20.
bi: Et virtus exibat de eo. Ipſum autem patrem quis dubi-
tet lucem eſſe, cum lectum ſit de filio eius, quia ſplendor ſit Lucæ.6.
lucis æternæ? Cuius enim niſi patris ſplendor eſt filius, qui Hebr.1.
& cum patre ſemper eſt, nec diſſimilis, ſed eadem claritate
D ſemper fulget? Et Eſaias ſignificat, non ſolum lucem, ſed e-
tiam ignem eſſe ſpiritum ſanctum, dicens: Et erit lux Iſraël Eſaiæ.10.
in igne. Itaque prophetat eum ignẽ ardentem, quia in tribus
iſtis generibus propenſius maieſtatẽ diuinitatis aduertimus:
Quoniã & ſanctificare diuinitatis eſſe aduertimus, & illumi-
nare ignis & lucis eſt ꝓpriũ, & ſpecie ignis exprimi vel vi-
deri, diuinæ eſt cõſuetudinis. Deus enim eſt ignis cõſumẽs,
ſicut Moyſes dicit. Vidit enim ipſe in rubo ignẽ, & audie- Deute.4.
rat deum tunc quãdo vox facta eſt de flamma ignis ad eum
dicens: Ego ſum deus Abrahã & deus Iſaac, & deus Iacob. Exodi 3.
Vox ergo de flamma, & in rubo flamma, & flamma non no-
xia. Vrebatur enim rubus, & non exurebatur, eo quod illo
myſterio dominus figuraret, quia illuminaturus ſpinas no-
ſtri corporis adueniret, nec conſumpturus ærumnoſos, ſed
mitigaturus ærũnas, qui baptizaret in ſpiritu ſancto & igni,
vt gratiam tribueret, peccata conſumeret. Ergo in ſpecie i-
gnis deus ſeruato propoſito. In actibus quoque apoſtolo-
rum cũ ſupra fideles ſpiritus ſanctus deſcẽdiſſet, ignis ſpe-
cies videbatur. Sic enim habes: Et factus eſt ſubito de cœlo Acto.2.
ſonus

ſonus tãquam vi magna ſpiritus ferretur, & repleuit totam A
domum vbi erant ſedentes, & viſæ ſunt illis diſperſæ lin-
Iudic.7. guæ tanquam ignis. Vnde & illud: Quando Gedeon ſupe-
raturus Madian, trecentos viros iuſſit hydrias ſumere, &
in hydriis faces accenſas habere, & in dextris tenere tubas:
Ita noſtri acceptum ab apoſtolis ſeruauere maiores, quod
hydriæ ſint corpora noſtra figurata de limo, quæ timere
non norunt, ſi feruore gratiæ ſpiritalis igneſcãt, & Ieſu do-
mini paſſionem canoræ vocis confeſſione teſtentur. Quis
igitur de diuinitate ſancti ſpiritus dubitet, cùm vbi ſpiritus
gratia ſit, ibi ſpecies diuinitatis appareat? Quo teſtimonio,
non diuerſitatem ſed vnitatem diuinæ colligimus poteſta-
tis. Nam quẽadmodum poteſt eſſe diſcretio poteſtatis, vbi
vnius in omnibus operationis effectus eſt? Neque verò po-
teſt eſſe gratia ſacramentorum, niſi vbi fuerit venia pecca-
torum. Quis eſt igitur iſte ignis? Non vtique virgultis vili-
bus concretus, aut ſtipula ſyluarum fragoſus incendiis, ſed
ignis ille qui vt aurum bona facta meliorat, & vt ſtipulam
peccata cõſumit. Hic eſt vtique ſpiritus ſanctus, qui domi- B
nici vultus & ignis appellatur & lumen.

Quia lumen uultus dei ſpiritus, & ſpiritus lumen.
Caput XVII.

Pſalm.4. SIcut ſupra diximus: Signatum in nobis lumen
vultus tui domine. Quod eſt ergo lumen ſigna-
tum, niſi illius ſignaculi ſpiritalis, in quo cre-
Epheſ.1. dentes ſignati ſunt? Signati, inquit, eſtis ſpiritu
promiſſionis ſancto. Et ſicut lumen eſt vultus diuini, ita e-
tiam ignis emicat ex dei vultu, quia ſcriptum eſt: Ignis in
Pſalm.49. conſpectu eius ardebit. Præfulget enim gratia diei iudi-
cij, vt ſequatur abſolutio quæ ſanctorum remuneratur ob-
ſequium. O magna abundantia ſcripturarum, quam nemo
poſſit humano ingenio comprehendere. O maximum di-
uinæ vnitatis indicium. His enim duobus verſiculis quàm
multa ſignantur.

Quia ſicut pater uita, & filius uita & ſpiritus ſanctus uita.
Caput XVIII. C

DIximus, quia lux eſt pater, lux filius, lux ſpiritus
ſanctus: accipiamus etiam quia vita eſt pater, vita
1.Ioan.1. filius, vita ſpiritus ſanctus. Dixit enim Ioannes:
Quod erat ab initio, quod audiuimus, & quod vi-
dimus & oculis noſtris perſpeximus, & manus noſtræ ſcru
tatæ ſunt de verbo vitæ, & vita apparuit, & vidimus, & te-
ſtamur, & anũciamus vobis de vita quæ erat apud patrem.
Et verbum vitæ dixit & vitam, vt & patrem vitam ſignifi-
caret & filium. Quid enim eſt vitæ verbum, niſi dei ver-
bum? Ac per hoc & deus verbum dei vita eſt. Et ſicut ver-
bum vitæ dicitur, ita & ſpiritus vitæ. Scriptum eſt enim: Et
Ezech.1. ſpiritus vitæ erat in rotis. Itaque ſicut verbũ vitæ vita eſt,
ita & vitæ ſpiritus, vita eſt.

Quia ſicut pater fons uitæ eſt, ita etiam filius, ita & ſpiri-
tus ſanctus. *Caput XIX.*

ACcipe nunc, quia ſicut pater fons vitæ eſt, ita e-
tiam filium plerique fontem vitæ memorarunt
ſignificatum, eo quod apud te, inquit, deus om- D
nipotens, filius tuus fons vitę ſit, hoc eſt, fons ſpi
Ioan.6. ritus ſancti, quia ſpiritus vita eſt, ſicut dominus ait: Verba
quæ ego locutus ſum vobis, ſpirit' & vita ſunt: quia vbi ſpi
ritus & vita, & vbi vita, etiã ſpiritus ſanctus. Plerique tamẽ
hoc loco patrem volunt tantummodo fontẽ ſignificatum,
Pſalm.35. quamquam videant quod ſcriptura memorauerit. Apud te,
inquit, fons vitæ. hoc eſt, apud patrem filius: quoniam ver-
bum apud deum, quod erat in principio & erat apud de-
um. ſed ſiue patrem quis hoc loco, ſiue filium intelligat fon
tem, fontem vtique intelligimus, non aquæ iſtius quæ crea-
ta eſt, ſed diuinæ illius gratiæ, hoc eſt, ſpirit' ſancti. Ipſe eſt
Ioan.4. enim aqua viua. propterea dominus dicit: Si ſcires donum
dei, & quis eſt qui dicit tibi, da mihi bibere: tu petiſſes ab
eo, & dediſſet tibi aquam viuam. Hanc aquam ſitiuit anima
Dauid. Harum fontem aquarum deſiderat ceruus, non ſi-
tiens venena ſerpẽtum. Viua eſt enim aqua gratia ſpiritalis;
eo quod mentis interna purificet, & omne animi peccatum
abluat, occultorumque mundet errorem.

Quia ſicut pater flumen, ita & filius, ita & ſpiritus ſan-
ctus. *Caput XX.*

SEd ne quis fortè tanquã puſillitatẽ ſpiritus redar
guat, & hinc velit quandam facere diſtantiam ma
gnitudinis, quod aqua portio videatur eſſe fontis
exigua: quamquam creaturarum exempla mini-
me diuinitati aptanda videãtur, tamen ne quid ex hac quo-
que creaturæ comparatione præiudicent, diſcãt non ſolum
aquam, ſed etiam flumen dictum ſpiritum ſanctum, ſecun-
dum quod lectũ eſt: Flumina de ventre eius fluent aquæ vi Ioan.7.
uæ. Hoc autem dicebat de ſpiritu ſancto quem accepturi e-
rant qui credituri erant in eo. Ergo flumen eſt ſpiritus ſan-
ctus, & flumen maximum quod ſecundum Hebræos de Ie-
ſu fluxit in terris, vt ore ſæpe accepimus prophetatũ. Ma-
gnum hoc flumen quod fluit ſemper, & nunquam deficit.
Nec ſolum flumen, ſed etiam profuſi impetus, & magnitudi
nis redundantis, ſicut etiam Dauid dixit: Quia fluminis im- Pſalm.45.
petus lætificat ciuitatem dei. Neq; enim ciuitas dei illa Hie
ruſalem meatu alicuius fluuij terreſtris abluitur, ſed ille ex
vitæ fonte procedens ſpiritus ſanctus, cuius nos breui ſatia
mur hauſtu, in illis cœleſtibus thronis, dominationibus, &
poteſtatibus, angelis & archangelis redundãtius videtur eſ
fluere pleno ſeptem virtutum ſpiritalium feruens meatu. Si
ei enim fluuius riparum editis ſuperfuſus exundat, quanto
magis ſpiritus omnem ſupereminens creaturam, cùm reli-
qua tanquam inferiora noſtræ mentis arua perſtringat, cœ-
leſtem illam creaturarum naturam effuſiore quadam ſan-
ctificatiõis vbertate lætificat? Nec moueat quod vel hic di
dixit, flumina, vel alibi ſeptem ſpiritus. his enim ſanctifica-
tionibus ſeptem ſpiritalium (ſicut Eſaias dixit) ſignificatur Eſaiæ.11.
plenitudo virtutum, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiri-
tus conſilij atque virtutis, ſpiritus cognitionis atque pieta-
tis, ſpiritus timoris dei. Vnum ergo flumen, ſed multi ſpiri-
talium donorum meatus. Hoc igitur flumen exit ex fonte
vitæ. Nec hic rurſus ſenſum tuum ad inferiora detorqueas,
C quia quędam diuerſitas videtur eſſe fontis & fluminis: & ta
men ad omnia proſpexit ſcriptura diuina, ne infirmitas hu-
mani caperetur ingenij vilitate ſermonum. Proponas tibi
licet quoduis flumen, è fonte eſt, vnius tamẽ naturæ, vnius
ſplendoris & gratiæ. Dic ſanè & tu ſpiritum ſanctum vnius
cum filio dei & deo patre eſſe ſubſtantiæ, vnius claritatis &
gloriæ. Capiam fidele compendium de vnitate virtutis, nec
verebor aliquam de diuerſitate magnitudinis quæſtionem.
Nam etiã in hoc nobis ſcriptura proſpexit. Dicit enim dei
filius: Qui biberit de aqua quam dabo ei, fiet in eo fons a- Ioan.4.
quæ ſalientis in vitam æternam. Hic fons vtique gratia ſpi-
ritalis eſt. Fluuius ex viuo fonte procedens. Fons igitur vi
tæ etiam ſpiritus ſanctus eſt. Aduertis etiam ex verbis ip-
ſis, diuinæ ſignificari magnitudinis vnitatẽ, nec poſſe Chri
ſtum etiã à perfidis fontem negari, cùm fons dicatur & ſpi-
ritus. Et ſicut flumen dicitur ſpiritus, ita & pater dixit: Ec- Eſaiæ.66
ce ego decurram in vos ſicut fluuius pacis, & ſicut torrens
inundans gloriam gẽtium. Quis autem dubitet flumen eſſe
D dei filium, de quo æternæ vitæ flumina profluebant? Bona
ergo aqua ſpiritalis gratia. Quis hunc fontem dabit pectori
meo? in me ſaliat, in me fluat vitæ largitor æternæ. Superflu
at in nobis fons iſte, non effluat. Dicit enim ſapientia: Bibe Prouerb.5.
aquam de tuis vaſis & de puteorum tuorum fontib', ſi que
platæis tuis ſuperfluant aquæ tuæ. Quomodo hanc aquam
tenebo ne effluat, ne labatur? Quomodo vas meum conſer-
uabo, ne qua penetrãs rima peccati, æternæ vitę diſtillet hu
morẽ? Doce nos domine Ieſu, doce ſicut docuiſti Apoſto-
los tuos dicens: Nolite theſaurizare vobis theſauros in ter- Matth.6
ra, vbi ærugo & tinea exterminat, & vbi fures effodiunt &
furantur. Furem videlicet immundum ſpiritum eſſe ſignifi
cat, qui in bonorum operum luce gradientibus non poſſet
obrepere. in tenebris autem ſecularium cupiditatum, & in-
ter oblectamenta terreſtrium ſi quem ceperit voluptatum,
omni virtutis æternæ flore diſpoliat. Et ideo dominus di-
cit: Theſaurizate vobis theſaurum in cœlo, vbi neque æ-
rugo neque tinea exterminat, & vbi fures non effodiunt &
furantur: Vbi enim fuerit theſaurus tuus, ibi erit & cor tu-
um. Aerugo noſtra laſciuia eſt, ærugo noſtra libido eſt, æru
go no

go noſtra luxuria eſt, quæ flagitiorum ſordibus aciem men
tis obducunt. Tinea rurſus noſtra Arrius eſt. tinea noſtra
Fotinus eſt, qui ſanctum eccleſiæ veſtimentũ impietate ſua
ſcindunt, & vnitatem diuinæ poteſtatis indiuiduam ſepara-
re cupientes, ſacrilego morſu precioſum fidei velamen ob-
rodunt. Funditur aqua ſi Arrius dentem impreſſerit. Effluit
ſi aculeũ ſuũ in alicuius vas Fotinus infixerit. Vile figmen-
tum ſumus, cito vitia ſentimus. Sed nemo dicit figulo, quid
me feciſti ſic? Nam & ſi vile vas noſtrum, aliud tamen in ho
nore, aliud in contumelia eſt. Noli ergo aperire lacũ tuum,
Pſalm. 7. noli fodere vitiis atque criminibus, ne quis dicat: Lacum a-
peruit & effodit eum, & incidit in foueam quam operatus
eſt. Si Ieſum quæritis, contritos lacus deſerite. Chriſtus e-
nim non ad lacum, ſed ad puteum ſedere cõſueuit. Ibi cum
Samaritana illa quæ credidit, illa quoq; aquam haurire cupie-
bat, inuenit. Quamuis mane venire debueris, tamen etiam ſi
ſerius veneris, etiam ſexta hora Ieſum fatigatum ex itine-
re inuenies. Fatigatus eſt, ſed in te, quia diu te quæſiuit, tua
illum tamdiu incredulitas fatigauit. Non offenditur tamen
ſi modo venias, petit bibere, daturus. Bibit autem non a-
quam prætermeantis riuuli, ſed ſalutem tuam, bibit affe-
ctum tuum, bibit calicem, hoc eſt, paſſionem illam tuorum
criminum redemptricem, vt tu ſitim iſtius mũdi ſacri potus
cruore reſtinguas. Sic Abraham deum poſteaquam puteum
fodit emeruit. Sic Iſaac dum ad puteum deambulat, venien
tem illam in typo eccleſiæ accepit vxorem. Fidelis ad pu-
teum, infidelis ad lacum. Denique & Rebecca (ſicut legi-
mus) petitorem inuenit ad fontem, & meretrices in lacu Ie-
zabel ſe cruore lauerunt.

FINIS.

DIVI AMBROSII EPISCOPI
Mediolanenſis in librum ſecundum de ſpiri tu ſancto ad Gratianum Auguſtum,

PROLOGVS.

ET ſi in libro primo veteris hiſtoriæ le-
ctione patefactum ſit, & in ipſis iudici-
bus Iudæorum veterum ſpiritalem gra-
tiam refulſiſſe, & per ſpiritum ſanctum
cœleſtium ſacramentorum reuelata my-
ſteria quem Moyſes non ignorauit æter-
num. Denique ſtatim in principio mun-
di, imò ante principium cum deo iunxit, quem ante mun-
di principium ſempiternum eſſe cognouit. Nanque ſi quis
diligenter aduertat, & patrem in principio & filium, co-
Geneſ. 1. gnoſcet & ſpiritum. De patre enim ſcriptum eſt: In princi-
pio fecit deus cœlum & terram. De ſpiritu dictum eſt: Spi-
ritus ſuperferebatur ſuper aquas. Et bene in exordio crea-
turæ baptiſmi figura ſignatur, p quod habuit creatura mun
dari. Lectum etiam de filio quod ipſe eſt, qui diſcreuit inter
medium lucis & tenebras. Vnus eſt enim deus pater qui di-
cit, & vnus dominus Ieſus qui facit. Sed ne rurſus aut arro-
gans putes dicentis imperium, aut vile faciẽtis obſequium:
æqualem ſibi pater filium confitetur operis vnitate, dicens:
Geneſ. 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtram.
Et imago enim & operatio & ſimilitudo communis, quid
aliud niſi maieſtatis eiuſdem ſignificat vnitatem? Tamẽ vt
æqualitatem plenius patris filiique cognoſcas, ſicut dixit pa
ter, & filius fecit: ita & pater operatur, & filius dicit. Pater
Ioan. 5. operatur, ſicut ſcriptum eſt: Pater meus vſque modo ope-
ratur: Filius dicit, ſicut habes dictum ad filium: Dic verbo,
Ioan 17. & ſanabitur. Et filius dicit patri: Volo vt vbi ego ſum, & iſti
ſint mecum. Fecit pater quod filius dixit. Sed nec Abraam
ignorauit ſpiritum ſanctum. Denique tres vidit, & vnum
adorauit: quia vnus deus, vnus domin⁹, & vnus ſpiritus. Et
ideo vnitas honoris, quia vnitas poteſtatis. Et quid de ſin-
Iudic. 13. gulis loquar? Samſon diuina promiſſione generatus, ſpiri-
tum comitantẽ habebat. Sic enim legimus: Quia benedixit
eũ dominus, & cœpit ſpiritus domini comitari cũ eo in ca-

A ſtra. Et ideo futurum præuidens ſacramentum ex alienige-
nis poſcebat vxorẽ: quod pater eius ac mater (vt ſcriptum Ibidem. 14.
eſt) ignorabant quoniam à domino eſt. Meritóque fortior
cęteris habebatur, quia cum ſpiritus domini dirigebat, quo
duce ſolus nunc alienigenarum fugabat populos, nunc leo-
nem morſu inuiolabilis, fortitudine inſuperabilis diſcer-
ptum manibus diuidebat. Vtinam tam cautus ad ſeruan-
dam gratiam, quàm fortis ad ſuperandam beſtiam. Et for-
taſſe hoc non ſolum virtutis miraculum, ſed etiam ſapien-
tiæ myſterium, prophetiæ oraculum fuit. Neq; enim ocio-
ſum videtur quod cùm tenderet ad myſterium nuptiarum,
leo rugiens occurrit ei, quem manibus ille diſcerpſit, in cu
ius corpore cõnubio potiturus optato congregationem a-
pum repperit, & mel ſuſtulit de ore eius, quod patri tribuit
edendum & matri. Habebat gẽtium populus mella, qui cre
didit. qui corpus feritatis erat ante, nunc Chriſti eſt. Nec
ipſa quæſtio vacat ſacramentis quam propoſuit ſodalibus
ſuis, dicẽs: De edente exiuit eſca, & de potẽte exiuit dulce.
Denique eo vſque myſtica, vt tribus diebus eius reuelatio
B quæreretur, quæ non potuit niſi per fidem eccleſiæ, die ſe-
ptima completo legis tempore poſt paſſionem domini reue
lari. Sic enim habes, quia & apoſtoli ideo non intelligebant Ioan. 7.
quia Ieſus nondum fuerat glorificatus. Quid, inquit, dul-
cius melle, quid fortius leone? Ad quę ille reſpondit: Si non Iudic. 14.
domuiſſetis vitulam meam, non inueniſſetis quæſtionem
meam. O diuinum myſterium, ó euidẽs ſacramentum. e-
uaſimus interemptorem, potentem vicimus. Ibi nunc cibus
vitę eſt, vbi erãt antea miſerię, fames, mortes. In ſalutem pe
ricula: in ſuauitatem amaritudo conuertitur. Gratia ex of-
fenſione proceſſit, potentia ex infirmitate, vita de morte.
Sunt tamen qui econtrario putãt fundari non potuiſſe con
iugium, niſi occiſo leone de tribu Iudæ. Et ideo in corpore
eius, hoc eſt, eccleſia apes repertas quæ condunt mella ſa-
pientiæ, quia poſt domini paſſionem magis apoſtoli credi-
derunt. Hunc igitur leonem Samſon quaſi Iudæus occide-
rit, & in eo mel in figura redimendæ hæreditatis inuene-
C rit, vt reliquiæ ſaluæ fierent ſecundum electionem gratiæ.
Et decidit, inquit, ſuper eum ſpiritus domini, & deſcendit
in Aſcalonem & percuſſit inde triginta viros. Neque enim
potuerat victoriam non tenere qui ſacramenta cernebat.
Accipiant itaque in ſtolis præmium ſapientiæ, conuerſa-
tionis inſigne, qui abſoluunt & renunciant quæſtionẽ. Rur
ſus hic alia oboriuntur myſteria, quod vxor eius auſertur,
& ideo vulpes incendunt manipulos alienigenarum. Eos e-
nim qui aduerſus diuina ſacramenta contendant, decipere
ſua conſueuit aſtutia. Vnde iterum cùm dicit: in Canticis Canti. 2.
canticorum, Prendite nobis vulpes puſillas exterminantes
vineas, vt vineæ noſtrę floreant. Bene puſillas vulpes dixit,
quia maiores vineas exterminare non poterant, licet forti-
bus, & diabolus ſit puſillus. Ergo ille (vt compendium fa-
ciamus hiſtoriæ, ſuo enim tempori totius lectionis noſtræ
digeſtio reſeruanda eſt) inuictus, quãdiu habuit gratiam ſpi
ritalem, ſicut dei populus ille electus à domino, ille Naza-
ręus in lege. Inuictus ergo Samſon atque ita inſuperabilis
vt in maxilla aſinæ viros mille percuteret: ita plenus gratiæ
D cœleſtis, vt etiam aquam in maxilla aſini ſitiens reperiret,
ſiue hoc ad miraculum conferas, ſiue ad myſterium vertas,
quod in populi foret humilitate gẽtilis & requies & trium-
phus. Iuxta quod ſcriptum eſt: Qui te percuſſerit in maxil-
lam, præbe ei & alteram. Per hanc enim iniuriarum patien-
tiam quam erudiunt ſacramenta baptiſmatis, de quibuſdam
ſtimulis iracundiæ triumphamus, vt morte obita reſurre-
ctionis requiem conſequamur. Ille ne ergo Samſon qui fu-
nes intextos neruis, qui nouas reſtes ſicut mollia fila diſſol-
uit? Illéne Sãpſon qui crinium ſuorum palo conſtricta de-
fixo vincla non ſenſit, quamdiu habuit gratiam ſpiritalem?
Is, inquam, poſtea quàm ſpiritus dei diſceſſit ab eo, longe
mutatus ab illo Samſone qui rediit Allophyllorum indutus
exuuias, in mulieris genibus virtutis ſuæ degener, palpa-
túſque captus, ſacro crine tondetur. Tantum ne ergo mo
menti crines habuere capitis vt manentibus his virtus in-
uicta duraret, tonſo autem capite fortitudo omnis viri ſu-
bito ſolueretur? Non ita eſt vt tantam vim corporalium
capillorum

capillorum putemus. Sunt quidam crines religionis & fidei, A crines Nazaræi iu lege perfecti, in parſimonia & abſtinentia conſecrati, quibus illa in typo eccleſiæ quæ domini pedes oleo perfuderat, verbi cœleſtis veſtigia detergebat. Tunc enim & ſecundum carnem noueramus Chriſtum. Illi videlicet crines de quibus dicitur: Capillatura tua vt greges caprarum. Cantic. 4. ex illo capite pullulantes, de quo dictum eſt: Cantic. 5. Caput autem viri Chriſtus. Et alibi: Caput eius aurum, cephas & crines eius abietes nigræ. Et bonæ abietes, naues Tharſis, quæ fluctibus ſupernatent mundi, & tutum remigium ſalutis exhibeant. Vnde & in euangelio dominus noſter viſibiles capitis & intelligibiles capillos quoſdam eſſe ſignificans, ait: Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt, ſpiritualium videlicet ſignificans facta virtutum. Neque enim de capillis noſtris cura eſt deo. Quanquam & illud non abſurdũ ſit ęſtimare, quia pro maieſtate diuina eum latere nihil poſſit. Sed quid mihi prodeſt, ſi deus ipſe omnes meos nouit capillos. Illud mihi redundat & proficit, ſi bonorum operum peruigil teſtis, remunerationem gloriæ B donet æternæ. Denique & ipſe Samſon non corporales ſed intelligibiles hos capillos eſſe declarans, ait: Si tonſus fuero, diſcedet à me virtus mea. Hoc de myſterio.

CAPITVLA SECVNDI LIBRI DE SPIRITV SANCTO.

Quia dominus ſpiritus, quia virtus ſpiritus, ſicut pater virtus, & filius virtus. Caput I.
Quia vnum conſilium eſt patris & filij & ſpiritus ſancti. Caput II.
Quia ſicut vita eſt cognoſcere patrem & filium, ita vita eſt cognoſcere ſpiritum dei. Caput III.
Quia ſicut pater viuificat, ita filius, ita & ſpiritus ſanctus. Caput IIII.
Quia ſicut pater creator eſt omnium, ita & filius, ita & ſpiritus ſanctus. Caput V.
Quia ſicut patri & filio, ita etiam ſpiritui ſancto ſeruiẽdum C eſt. Caput VI.
De eo quod ſcriptum eſt: Ecce ego firmans tonitrua & creans ſpiritum. Cap. VII.
Creat pater dominicæ incarnationis ſacramentum, creat & ſpiritus, creat & filius. Caput VIII.
Quia ſicut pater & filius, ita & ſpiritus ſanctus regenerat. Caput IX.
Quia eadem verba quibus ſpiritum inferiorem videri volunt, præeminentiam oſtendunt patris & filij. Caput X.
Quia vna voluntas, vna vocatio patris & filij & ſpiritus ſancti. Caput XI.
Quia ſicut pater nouit filium, & filius patrẽ, ſic ſpiritus patrem & filium. Et ſicut pater reuelat nobis quæ ſua ſunt, ſic & filius, ſic & ſpiritus ſanct⁹ reuelat nobis. Cap. XII.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENſis epiſcopi de ſpiritu ſancto ad Gratianum Auguſtum, Liber ſecundus.

D

Quia dominus ſpiritus, quia uirtus ſpiritus, ſicut pater uirtus, & filius uirtus. Caput I.

NVnc lectionis ſeriem conſideremus. Supra habes quia benedixit eum dominus, Iudic. 13. & cœpit ſpiritus comitari cum eo. Infra ait: Et direxit ſuper eum ſpiritus domini. Item ait: Si tõſus fuero, diſcedet à me virtus mea, poſtea quàm tonſus eſt, vide ſcripturã quid dicat: Ibidem. 14. Dominus, inquit, diſceſſit ab eo. Vides ergo quia ille q comitabatur, ipſe diſceſſit. Idem eſt ergo dominus, quia ſpirit⁹ domini, hoc eſt, ipſum ſpiritum dei, dominum nuncupauit, ſicut & Apoſtolus ait: 2. Cor. 3. Dominus autem ſpiritus eſt. vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas. Habes ergo dominum dictum etiam ſpiritum ſanctum. Non enim vnus, ſed vnum ſunt ſpiritus ſanctus & filius. Hoc quoque loco virtutem dixit, & ſpiritum ſignificauit. A Sicut enim pater virtus, ita & filius virtus, & ſpiritus ſanctus eſt virtus. De filio dei legiſti, Chriſtum dei virtutem eſſe atque ſapientiam. Legimus etiam, quia virtus eſt pater, ſicut ſcriptum eſt: Videbitis filium hominis ad dexteram virtutis. Math. 26. Hic vtiq; virtutem patrem dixit, cuius ad dexteram filius ſedet, ſicut habes: Dixit dominus domino meo, Pſalm. 109. ſede à dextram meam. Virtutem etiam ſpiritum ſanctum ipſe dominus nuncupauit, dicens: Accipietis virtutem aduenientẽ in vos ſpiritus ſancti. Actu. 1. Ipſe enim ſpiritus virtus eſt.

Quia unum conſilium eſt patris & filij & ſpiritus ſancti. Caput II.

QVia legiſti, ſpiritus conſilij atque virtutis. Et ſicut filius magni conſilij angelus, ita etiam ſpiritus conſilij eſt, vt vnum ſcias patris & filij & ſpiritus ſancti eſſe conſilium. Conſilium non de rebus incertis aliquib⁹, ſed præcognitis & ſtatutis. Arbitrum autem diuini conſilij, ſpiritum etiam inde cognoſce. Nam cùm ſupra docuerimus, arbitrum baptiſmatis eſſe ſpiritum B ſanctum, Baptiſmum autem dei eſſe conſilium legerimus, ſicut habes: Phariſæi autem conſilium dei ſpreuerunt, non baptizati ab eo: liquido claret cùm ſine ſpiritu baptiſma eſſe non poſſit, ſine ſpiritu quoque non eſſe conſilium dei. Et vt ſciamus plenius virtutem eſſe ſpiritum, ſcire debemus ipſum eſſe promiſſum, quando dixit dominus: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Iohel. 2. Ille ergo qui promiſſus eſt nobis, ipſe eſt virtus: ſicut etiam in euangelio idem dei filius declarauit dicens: Et ego mittam promiſſa patris mei in vos, Lucæ. 24. vos autem ſedete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto. Eousque autem virtutem eſſe ſpiritum ſanctum euangeliſta ſignificat, vt & eum vi magna etiã ſanctus Lucas deſcendiſſe memoraret, dicens: Et factus eſt ſubito de cœlo ſonus, Acto. 2. tanquam vi magna ſpiritus ferretur. Sed ne rurſus putes ad ſenſibilia & corporalia hoc eſſe vertendum, accipe quia ſic deſcendit & ſpiritus quemadmodum deſcenſurus eſt Chriſtus. Nam & ipſe cum virtute deſcendet, ſicut habes: Et videbunt filium hominis venientem in Matth. 24. C nubibus cœli in virtute maxima & maieſtate. Quomodo enim non eſt vna virtus atque eadem poteſtas, cùm vnum opus, vnum iudicium, vnum templum, vna viuificatio, vna ſanctificatio, vnum etiam regnum ſit patris & filij & ſpiritus ſancti?

Quia ſicut uita eſt cognoſcere patrem & filium, ita uita eſt cognoſcere ſpiritum dei. Caput III.

DIcant enim in quo diſſimilitudinem diuini operis arbitrentur. Quandoquidem ſicut vita eſt cognoſcere patrem & filium, quemadmodũ ipſe dominus declarauit, dicens: Hæc eſt autem vita æterna Ioan. 17. vt cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: ita etiam vita eſt cognoſcere ſpiritum ſanctum. Dicit enim dominus: Si diligitis me, mandata mea ſeruate, & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcũ in ęternum, ſpiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia non videt eum, nec cognoſcit eum: vos autem ſcitis eum, quia apud vos manet, & in vobis eſt. Ergo mundus non habebat vitam æternam, D quia non acceperat ſpiritum. Vbi autem ſpiritus, ibi vita æterna. Ipſe eſt enim ſpiritus vitę operator æternæ. Vnde miror, cur de ſolo & vero deo Arriani moueant quæſtionem. Sicut enim vita æterna eſt cognoſcere ſolũ & verum deum, ita vita æterna eſt cognoſcere Ieſum Chriſtum, ita vita æterna eſt cognoſcere ſpiritum ſanctum, quem ſic non videt mundus, quemadmodum patrem, ſic non cognoſcit, quemadmodum filium. Qui autem de hoc mundo non eſt, habet vitam æternam, & cum ipſo manet ſpiritus in æternum, qui eſt lumẽ vitæ æternę. Ergo ſi hoc confert cognitio ſoli veri dei, quod confert filij ſpiritúſque cognitio, cur filium & ſpiritum à veri dei honore ſecernis, cùm à magnitudine beneficij non ſecernas? Aut enim credas neceſſe eſt, ſolius veræ diuinitatis eſſe hoc maximum munus, & ſolam & veram diuinitatẽ, ſicut patris, ita & filij & ſpiritus confitebere: aut ſi dixeris quia vitam æternam poteſt & is conferre qui verus deus non ſit, incides vt patri magis derogare videaris, cuius opus non putes ſolius veræ diuinitatis eſſe præcipuũ,

ſed

ſed creaturæ operibus conferendum.

Quia ſicut pater uiuificat, ita filius, ita & ſpiritus ſanctus.
Caput IIII.

QVid autē mirum ſi ſpiritus operator eſt vitæ qui
viuificat ſicut pater, viuificat ſicut fili'? Viuifica-
re aūt quis abnuat eſſe maieſtatis æternę? Scriptū
Pſalm.118. eſt enim: Viuifica ſeruum tuum. Viuificatur ergo
qui ſeruus eſt, hoc eſt homo, qui vitam ante non habuit, ſed
vt haberet accepit. Videamus igitur vtrum viuificetur ſpi-
2.Corin.3. ritus, an ipſe viuificet. Sed ſcriptum eſt: Litera occidit, ſpiri
tus autem viuificat. Ergo viuificat ſpiritus. Sed vt intelligas
patris & filij & ſpiritus ſancti viuificationem non eſſe diui-
ſam, accipe quia viuificationis quoque vnitas ſit, quando
Roman.8. ipſe per ſpiritum viuificat deus. Dixit enim Paulus: Qui ſu
ſcitauit Chriſtum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpo
ra veſtra propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis.

Quia ſicut pater creator eſt omnium, ita & filius, ita &
ſpiritus ſanctus. *Caput V.*

QVis verò dubitare poteſt, quia viuificet omnia B
ſpiritus ſanctus, quando & ipſe, ſicut pater & fi-
lius creator eſt omnium: nec quicquam niſi cum
ſpiritu ſancto deus omnipotēs pater intelligatur
operatus: quandoquidem & in principio creaturæ ſpiritus
ſuperferebatur ſuper aquam. Itaque cùm ſuperferretur ſpi
ritus, nulla erat gratia creaturæ. Poſtea verò quàm opera-
tionem ſpiritus etiam creatura mūdi iſtius ſuſcepit, omnem
hanc gratiæ meruit venuſtatem qua mundus illuxit. Deni-
que ſine ſpiritu ſancto vniuerſitatis gratiam manere nō poſ
Pſalm.103. ſe Propheta declarauit, dicens: Auferes ſpiritum eorum &
deficient, & in puluerem ſuum reuertētur. Emitte ſpiritum
tuum & creabūtur, & renouabis omnem faciem terræ. Non
ſolum igitur ſine ſpiritu docuit omnem creaturam ſtare nō
poſſe, ſed etiam creatorem totius eſſe ſpiritum creaturæ. Et
quis neget opus eſſe ſpiritus ſancti quod creata eſt terra, cu
ius opus eſt quod nouatur? Nam ſi negare cupierint quod
per ſpiritum ſit creata, cùm per ſpiritum nouandam negare
non poſſint, meliorem ergo operationem ſpiritus ſancti C
quàm patris & filij qui cupiunt ſeparare defendāt, quod ab-
horret à vero. Neque enim dubium eſt, quod nouata terra
melior quàm creata ſit. aut ſi primo ſine operatione ſpiritus
ſancti, terram pater fecit & filius, poſtea verò ſpiritus ſan-
cti operatio copulabitur, videbitur id quod factum eſt, eius
quod acceſſit eguiſſe præſidio. Sed abſit vt hoc quiſquam
æſtimet, vt operatio diuina varietatē creatoris quā Mani-
chæus inducit habere credatur. An verò ſine opere ſpiri-
tus ſancti ſubſtantiam putamus eſſe terrarum, ſine cuius o-
Pſalm.32. pere nec cœli conuexa ſubſiſtunt? Scriptum eſt enim: Ver-
bo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis vir-
tus eorum. Aduerte quid dicat: Omnem, inquit, virtutem
cœlorum ad ſpiritum eſſe referendam. Qui enim ſuperfe-
rebatur antequam terra fieret, quomodo cùm terra fieret
Virgil.lib.6. ſeriabatur? Gentiles homines per vmbram quādam noſtros
Aeneid. ſecuti, quia veritatem ſpiritus haurire non poterant, quod
cœlum ac terras lunæ quoque ſtellarúmque micantium glo
bos ſpiritus intus alat, ſuis verſibus indiderūt. Ergo illi per D
ſpiritum nō negant virtutem ſubſiſtere creaturæ: nos qui le
gimus, denegamus? Sed flatilē putatis ab illis ſpiritum deſi-
gnatum. Si illi authorē omnium flatilē ſpiritum declararūt,
nos dubitamus ſpiritū dei eſſe omniū creatorem? Sed quid
alienis immoror? Accipiant documentū euidēs nihil poſſe
eſſe quod ſpiritus ſanctus negetur operatus, nec de angelis,
nec de archangelis, nec de thronis, nec de dominationibus
poſſe dubitari quod eius operatione ſubſiſtāt. Quandoqui
dem ipſe ſecundum carnem dominus cui angeli ſeruiebant,
ſpiritu in virgine ſuperueniēte generatus ſit: Sicut & ſecun-
Matth.1. dum Matthæū, ad Ioſeph angelus dixit: Ioſeph fili Dauid,
noli timere accipere Mariam vxorem tuam: quod enim ex
ea naſcetur, de ſpiritu ſancto eſt. Et ſecundum Lucam dixit
ad Mariā: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. Opus ergo ſpi
ritus, virginis partus eſt. Opus ſpiritus, fructus eſt ventris,
ſecundum quod ſcriptum eſt: Benedicta tu inter mulieres,
& benedictus fructus ventris tui. Opus ſpiritus, flos radicis
Eſaiæ.11. eſt. Ille, inquam, flos, de quo bene eſt prophetatum: Exiet
A virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Radix
Ieſſe patriarchæ familia Iudæorum, virga Maria, flos Ma-
riæ Chriſtus, qui bonum odorem fidei toto ſparſurus orbe
virginali ex vtero germinauit, ſicut ipſe dixit: Ego flos cā-
pi, & lilium conuallium. Flos odorem ſuum ſucciſus reſer- Cantico.2.
uat, & contritus accumulat, nec auulſus amittit. Ita & domi-
nus Ieſus in illo patibulo crucis, nec cōtritus emarcuit, nec
auulſus euanuit, ſed illa lāceæ pūctione ſucciſus, ſacro ſpe-
cioſior ſuſi coloris cruore vernauit, mori ipſe neſcius, &
mortuis æternæ vitæ munus exhalans. In hoc igitur ſpiri-
tus ſanctus virgę regalis flore requieuit. Bona virga, vt qui-
dam putāt, & caro domini, quæ de radice terrena ad ſuper-
na ſe ſubrigēs, odoriferos ſacræ fructus religionis circum-
tulit mundo, myſteria diuinæ reuelationis, & gratiam cœle
ſtibus altaribus ſupereffundens. Dubitare ergo non poſſu-
mus ſpiritū creatorē, quē dominicæ cognoſcimus incarna-
tionis autborem. Quis enim dubitet, cùm in principio euan
gelij habeas, quia Chriſti generatio ſic erat: Cùm deſpon- Matth.1.
B ſata eſſet Maria Ioſeph, antequam conuenirent, inuenta eſt
in vtero babens ex ſpiritu ſancto. Nam licet plerique habe-
ant, de ſpiritu, Græcus tamen vnde tranſtulerunt Latini ἐκ
πνεύματος ἁγίυ dixit, hoc eſt, ex ſpiritu ſancto. Quod ergo ex
aliquo eſt, aut ex ſubſtantia eſt, aut ex poteſtate eius. Ex
ſubſtantia, ſicut filius qui ait: Ex ore altiſſimi prodiui, ſicut Eccli.24.
ſpiritus qui à patre procedit. De quo dicit filius: Ille me cla Ioan.16.
rificabit, quia de meo accipiet. Ex poteſtate autem, ſicut il
lud eſt: Vnus deus pater, ex quo omnia. Quomodo ergo in 1.Cor.8.
vtero habuit Maria ex ſpiritu ſancto? Si quaſi ex ſubſtantia:
Ergo ſpiritus in carnem & oſſa conuerſus eſt? Non vtique.
Si quaſi ex operatione & poteſtate eius virgo cōcepit, quis
neget ſpiritum creatorē? Quid quod etiam Iob creatorem
ſuum euidenter oſtendit, dicens: ſpiritus diuinus, qui fecit
me? Et diuinum vtique & creatorem, vno verſiculo demō-
ſtrauit.

Quia ſicut patri & filio, ita etiam ſpiritui ſancto ſeruien-
dum eſt. *Caput VI.*

C SI igitur creator eſt ſpiritus, non eſt vtique crea-
tura. Creaturam enim Apoſtolus creatorémque
diuiſit, dicens: Seruierunt creaturæ potius quàm Roman.8.
creatori. Simul creatori admonet ſeruiendum,
dānando eos qui ſeruiunt creaturæ, cùm creatori ſeruitium
debeamus. Et quoniam creatorem ſpiritum nouerat, docet
eidem ſeruiendum, dicens: Videte canes, videte malos ope- Philip.3.
rarios, videte conciſionem. Nos enim ſumus circunciſio,
qui ſpiritui deo ſeruimus. Quod ſi quis de Latinorum codi
cum varietate contendit, quorum aliquos perfidi falſaue-
runt, Græcos inſpiciat codices, & aduertet quia ſcriptū eſt,
οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες: quod interpretatur, qui ſpiritui
deo ſeruimus. Ergo cū ſeruiendum dicat ſpiritui, idem A-
poſtolus qui non creaturæ ſed creatori aſſerit ſeruiendum,
euidenter vtique & ipſe ſanctum oſtendit ſpiritum crea-
torem, & in æternæ diuinitatis honore venerandum, quia
ſcriptum eſt: Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli Matth.4.
ſerui
es.

D *De eo quod ſcriptum eſt: Ecce ego firmans tonitrua & cre-*
ans ſpiritum. *Caput VII.*

NEc præteriit hæreticos obiectare conſueſſe, ideo
videri creatum ſpiritum ſanctum, quia plerique
eorum ad argumentum adſtruendæ ſuæ impieta
tis aſſciſcunt illud quod Amos de flatu vētorum
locutus eſt, vt ipſe propheticus ſermo declarat. Sic enim ha
bes: Ecce ego firmās tonitruum, & creans ſpiritum, & nun-
cians in homines Chriſtum ſuum, faciens lucē & nebulam,
& aſcendens ſuper excelſa, dominus deus omnipotens no-
men eſt ei. Si hinc faciunt quęſtionem, quod creatum ſpiri-
tum dixit, quia creetur ſpiritus, Heſdras nos docuit dicens
in tertio libro: Et in die ſecundo iterum creaſti ſpiritum fir
mamēti. Tamē vt propoſitis inhæreamus, his videlicet quę
Amos dixit, nónne euidenter dictorum teſtificatur ſeries
de iſtius creatura mundi locutum prophetam? Denique ita
cœpit: Ego dominus firmans tonitruum & creans ſpiritum.
Ipſe ordo nos doceat. Nam ſi de ſpiritu ſancto dicere vo-
luiſſet, non de tonitruo vtique præmiſiſſet. Neque enim an

tiquiora

tiquiora tonitrua ſunt, quàm ſpiritus ſanctus. quamuis im- A
pij ſint, tamẽ id non audeãt dicere. Deinde cùm ſubiectum
videamus eſſe de luce & nebula, nónne manifeſtũ eſt quod
de creatura mundi dictum intelligẽdum ſit? Cùm enim ſint
aliquæ tempeſtates iſtius mundi, præcedere tonitrua, ſeqni
ventorum flatus, cœlum nebulis caligari, lucem refundi ex
tenebris, ipſo vſu quotidiano exemplóque cognoſcimus.
Nam etiam flatus ventorum ſpiritus dicitur, ſicut ſcriptum
Pſal. 10. eſt: Ignis & ſulphur & ſpiritus procellæ. Et vt ſcires, quia
hunc ſpiritum dixit, ait: Firmans tonitruum & creans ſpiri-
tum: quia frequẽter creantur iſta cùm fiunt. Spiritus autem
ſanctus æternus eſt, quem ſi quis audet dicere creatum, non
poteſt tamẽ dicere quòd quotidie creatur, ſicut flabra ven-
torum. Denique ipſa ſapientia ſecundũ ſuſcepti locuta cor-
poris ſacramentum, ait: Dominus creauit me. Quamuis ven
tura prophetaret, tamẽ quia prædeſtinatus erat domini ſal-
uatoris aduentus, non dixit creat me, ſed creauit me: ne fre-
quenter ſed ſemel crederent ex virgine Maria Ieſu corpus B
eſſe generandum. Ex hoc igitur quod velut quotidianam
operationem dei in tonitrui firmamento, & in ſpiritus crea-
tione propheta declarauit, intellige nefas eſſe, vt de ſpiritu
ſancto tale aliquid æſtimemus, quem ipſi impij ante ſecula
eſſe negare non poſſunt, vnde & ſemper eum eſſe & ſemper
manere, pia aſſertione teſtamur. Neque enim qui ante mun-
dum ſuperferebatur ſuper aquas, poteſt videri cœpiſſe poſt
mundũ, aut multos ſpiritus ſanctos æſtimari fas eſt, qui ve-
luti quotidiana generatione generentur. Abſit vt ſe quiſ-
quam tali impietate contaminet, vt dicat frequenter crea-
ri, aut vnquam creari ſpiritum ſanctum. Cur enim frequen
ter creari videatur, non intelligo, niſi fortè & mori eum cre
dant frequenter, & frequẽter recreari. Sed quemadmodum
mori poteſt ſpiritus vitæ? Ergo ſi mori non poteſt, cauſam
non habet cur ſæpius ſit creandus. Aut qui aliter putant, in
illud ſacrilegium recidunt, vt non diſtinguant ſpiritum ſan
ctum, qui prolatiuum verbum putãt in patrem redire, pro-
latiuum ſpiritum in deum refundi, vt vnius refuſio ſit, & C
quædam viciſſitudo in varias formas ſeſe permutãtis, cùm
patris & filij & ſpiritus ſancti manens ſemper immutabiliſ-
que diſtinctio vnitatem ſuę teneat poteſtatis. Si quis tamen
propheticum dictum ideo deriuãdum putat ad interpreta-
tionem ſpiritus ſancti, quia habet: Annuncians in homines
Chriſtum ſuum, is ad incarnationis dominicæ myſteria di-
ctum facilius deriuabit. Nam ſi te mouet quia ſpiritum di-
xit, & ideo hoc non putas deriuandum ad myſteria aſſum-
ptionis humanæ: proſequere ſcripturas, & inuenies optime
congruere de Chriſto, de quo bene cõuenit æſtimari, quia
firmauit tonitrua aduentu ſuo, vim videlicet & ſonum cœ-
leſtium ſcripturarum, quarum velut quodam tonitruo men
tes noſtræ redduntur attonitæ vt timere diſcamus, & reue-
rentiam cœleſtibus deferamus oraculis. Denique in euan-
Marc. 3. gelio fratres domini, filij tonitrui dicebantur. Et cùm vox
Ioan. 12. patris facta eſſet dicentis ad filium: Et honorificaui, & ite-
rum honorificabo. Iudæi dicebant, tonitruum factum eſt il
li. Nam licet gratiam veritatis haurire non poſſent, tamen
confitebantur inuiti, & ignari myſterium loquebantur, eo D
quod magnũ patris de filio teſtimonium reſultabat. In Iob
quoque libro ſcriptura dicit: Firmamentum quoque toni-
Iob. 26. trui ſui quis ſcit quando fiet? Vtique ſi ad hæc commotio-
num cœleſtium tonitrua pertinerent, non futura eorum fir
mamenta, ſed facta dixiſſet. Ergo tonitrua ad ſermones do-
Pſalm. 18. mini retulit, quorum in omnem terram exiuit ſonus. Spiri-
tum autem hoc loco animam quam ſuſcepit rationabilem
atque perfectam intelligimus, quia ſcriptura frequenter &
animam hominis ſpiritus vocabulo deſignauit, ſicut habes:
Qui creauit ſpiritum hominis in ipſo. Vnde & dominus ani
mam ſuã ſpiritus appellatione ſignificans, ait: In manus tuas
commendo ſpiritum meum. Et vt ſcires, quia Ieſu domini
deſcenſionem memorauit, addidit, quod nunciaret in homi
nes Chriſtum ſuum. Annunciauit enim in baptiſmate, di-
cens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo bene complacui.
Annunciauit in monte, dicens: Hic eſt filius meus dilectus,
ipſum audite. Annunciauit in paſſione, cùm ſol receſſit, ma-
ria terræque tremuerunt. Annunciauit in Centurione, qui
A ait: Verè dei filius erat iſte. Totum igitur hũc locum aut ad
ſimplicem intellectum iſtius flatus qui viuendo hauritur,
aut ad myſteriũ dominici corporis referre debemus. Nam
ſi hic creatum dixiſſet ſpiritum ſanctum, vtique & alibi i-
dem ſcriptura declarare potuiſſet, ſicut de filio dei frequen
ter legimus, quia ſecundum carnem & factus eſt & creatus.
Cuius tamen maieſtatem in eo ipſo quod carnem pro no-
bis ſuſcepit, conſiderare nos conuenit, vt diuinã potentiam
in ipſa corporis aſſumptione videamus.

Creat pater dominicæ incarnationis ſacramẽtum, creat & ſpiritus, creat & filius. Caput VIII.

ETenim (ſicut legimus) quia creauit pater domini-
cæ incarnationis ſacramentum, creauit & ſpiritus:
ita etiam legimus, quod & ipſe ſuum corpus crea
uit. Creauit enim pater, ſecũdum quod ſcriptum
eſt: Dominus creauit me. Et alibi: Miſit deus filium ſuum Galat. 4.
factum ex muliere, factum ſub lege. Creauit & ſpiritus il-
B lud omne myſterium, ſecũdum quod legimus: Quia inuen- Matth. 1.
ta eſt Maria in vtero habens ex ſpiritu ſancto. Habes quia
creauit pater, creauit & ſpirit' ſanctus. Accipe quia creauit
& filius dei, dicente Salomone: Sapientia fecit ſibi domum. Prouer. 9.
Ergo ſpiritus ſanctus qui creauit dominicę incarnationis ſa
cramẽtum, quod ſuper omnes eſt creaturas, quomodo eſſe
poterat creatura? De generalitate autem ſupra oſtendimus,
quia ſecundum carnem creator eſt noſter ſpiritus ſanctus
in homine exteriore. Nunc oſtendamus quia creator eſt no
ſter, etiam ſecundum gratiæ ſacramentum. Et ſicut creat pa
ter, ita creat & filius, ita creat & ſpiritus ſanctus, ſicut legi-
mus, dicente Paulo: Dei enim donum eſt non ex operibus, Epheſ. 2.
ne quis glorietur. Ipſius enim ſumus factura, creati in Chri
ſto in operibus bonis.

Quia ſicut pater & filius, ita & ſpiritus ſanctus regenerat. Caput IX.

ERgo creat pater in operibus bonis, creat & filius,
quia ſcriptum eſt: Quotquot autem eum recepe- Ioan. 1.
C runt, dedit eis poteſtatẽ filios dei fieri his qui cre
dunt in nomine eius, qui non ex ſanguinibus, ne-
que ex voluntate carnis, neque ex volũtate viri, ſed ex deo
nati ſunt. Similiter ex ſpiritu ſecundum gratiam nos rena-
ſci, dominus ipſe teſtatur, dicens: Quod natum eſt ex carne,
caro eſt: quia de carne natum eſt. Et quod natum eſt de ſpi-
ritu, ſpiritus eſt: quia deus ſpiritus eſt. Nolite mirari quia di
xi, oportet vos naſci denuo. Spiritus vbi vult ſpirat, & vo-
cem eius audis: ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat. ſic eſt
omnis qui natus eſt de ſpiritu. Claret igitur ſpiritalis quo-
que generationis authorem eſſe ſpiritum ſanctum, qua ſe-
cũdum deum creamur, vt filij dei ſimus. Ergo cùm ille nos
in regnum ſuum per adoptionem ſacræ regenerationis aſ-
ſumpſerit, nos ei quod ſuum eſt denegamus? Ille nos ſuper-
næ regenerationis fecit hæredes, nos hæreditatem vindica-
mus, refutamus authorem? Sed non poteſt manere benefi-
cium, cùm author excluditur. Nec author ſine munere, nec
ſine authore munus. Si vindicas gratiam, crede potentiam.
Si refutas potentiam, gratiam ne requiras. Qui Chriſtũ ne-
D gauit, ſtatim amiſit & nomen. Nam ſi author vilis, quomo-
do dona precioſa? cur noſtris ipſi muneribus inuidemus,
ſpem imminuimus, dignitatem repudiamus, conſolatorem
negamus? Sed illum negare non poſſumus. Sed abſit vt nege
mus quod maximum eſt, cùm Apoſtolus dicat: Vos autem
fratres ſecũdum Iſaac promiſſionis filij eſtis: ſed ſicut tunc
qui ſecundum carnem natus eſt, perſequebatur eum qui ſe-
cundum ſpiritum. Iterum vtique ſubauditur de ſuperiori-
bus qui ſecundum ſpiritum natus eſt. Qui ergo ſecundum
ſpiritum naſcitur, ſecundum deum naſcitur. Renaſcimur au
tem quãdo in interiore renouamur affectu, & exterioris ho
minis vetuſtatem deponimus. Et ideo ait iterum Apoſto-
lus: Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum Epheſ. 4.
hominem qui ſecundum deum creatus eſt in veritate & iu-
ſtitia & ſanctitate. Audiant quemadmodum vnitatem diui-
næ operationis ſcriptura ſignauerit. Qui renouatur ſpiritu
mentis, induit nouum hominem qui ſecundũ deum creatus
eſt. Sancti igitur ſpiritus opus eſt regeneratio iſta præſtan-
tior, & noui huius hominis qui creat' eſt ad imaginẽ dei, au
thor

thor eſt ſpiritus. quem vtique meliorem hoc exteriore eſſa A
noſtro hominc nemo dubitauerit. Siquidem cœleſtem al-
terum, terrenum alterum Apoſtolus ſignificauit, dicens:
1.Cor.15 Qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Ergo cùm cœleſtem fa-
ciat gratia ſpiritalis, quid terrenum creare poſſit, etiam ſen-
ſu debemus aduertere, licet credamus exemplis. Dicit enim
Iob.27. alibi ſanctus Iob: Viuit dominus qui ſic me iudicat, & om-
nipotens qui ad amaritudinem perduxit animam meam, ſpi
ritus autem diuinus qui eſt in naribus meis. Non vtique ſpi
ritũ hic auram vitalem hanc & ſpiramentũ corporeum deſi
gnauit, ſed nares hic interioris ſui hominis ſignificat, quib⁹
vitæ odorem carpebat æternæ, & gratiam cœleſtis vnguen
ti, geminis quibuſdam ſenſibus hauriebat. Sunt enim nares
ſpiritales (vt legimus) quas habet ſponſa verbi, cui dicitur:
Canti.7. Et odor naris tuæ. Et alibi: Odoratus eſt dominus deus o-
Gene.8. dorem ſuauitatis. Sunt enim quædam interioris membra ho
minis, cuius manus in actu, aures in auditu, pedes in proceſ-
ſu quodam boni operis æſtimantur. Itaque ex officiis, ve-
luti quaſdam colligimus membrorum figuras. Neque enim B
in interiore homine ſecundum carnalia aliquid nos conue-
nit opinari.

Quia eadem uerba quibus ſpiritũ inferiorem uideri uolunt, præeminentiam oſtendunt patris & filij. Caput X.

ET ſunt quidam qui corporaliter deum putãt eſſe
formandum, cùm legunt aut manum eius, aut digi
tum. Nec aduertunt quod hæc non propter for-
mam ſcripta ſint corporis, quia in diuinitate nec
mẽbra nec partes ſunt, ſed propter vnitatẽ diuinitatis ex-
preſſam, vt credamus quia impoſſibile eſt à patre deo vel fi
lium, vel ſpiritum ſanctum ſeparari, cùm plenitudo diui-
nitatis velut corporaliter habitet in ſubſtantia trinitatis.
Ideo igitur & filius, patris dextera nuncupatur, ſicut le-
Pſalm.117. ctum eſt: Dextera domini fecit virtutem, dextera domini
exaltauit me. Sed quid mirum ſi de verbis amẽtes homines
faciunt quęſtionẽ, cùm faciant & de ſyllabis? Sunt enim qui
hinc putent faciendam eſſe diſtantiam, quo dicant in ſpiri-
tu deum, non cum ſpiritu prædicandum: & ex vna ſyllaba C
vel vſu quodam diuinitatis æſtimandũ putent eſſe momen
tum, argumentantes, quod ſi in ſpiritu deum prædicandum
putent, miniſterium ſancti ſpiritus ſignare videãtur. Si ve-
rò cum ſpiritu dicant dei vel virtutem eſſe vel gloriam, ſo
cietatem quandam & communionem patris & filij & ſpiri-
tus ſancti deſignare videantur. Sed quis ſeparet quod non
poteſt ſeparari? Quis diuidat ſocietatem quam indiuiduam
Math.28. Chriſtus oſtendit? Ite, inquit, baptizate omnes gentes in no
mine patris & filij & ſpiritus ſancti. Nunquid hic circa pa-
trem vel filium vel ſpiritum ſanctum, aut verbum mutauit,
aut ſyllabam? Non vtique, ſed in nomine, inquit, patris & fi
lij & ſpiritus ſancti, idem de ſpiritu quod de patre & de ſe
ſonat. Vnde nullum ſpiritus ſancti miniſterium, ſed conſor
tium magis honoris aut operis, cùm in ſpiritu dicatur æſti-
matur: cõſidera & hic, quia ad patrem & filium hoc opinio-
nis veſtræ præiudicium deriuatur, quia hic non dixit, cum
patris & filij & ſpiritus ſancti nomine, ſed in nomine: & ta-
men non miniſterium aliquod trinitatis hac ſyllaba expri- D
mitur, ſed poteſtas. Denique vt ſcias quia fidei non præiudi
cat ſyllaba, ſed conuincat fides ſyllabam, & Paulus loqui-
tur in Chriſto. Nec ideo minor Chriſtus eſt, quia Paulus lo
cutus in Chriſto eſt, ſicut habes: Coram deo in Chriſto lo-
2.Corin.2. quimur. Quemadmodum igitur Apoſtolus dicit, quia in
Chriſto loquimur, ita illud eſt: quia loquimur in ſpiritu, ſi-
1.Corin.12. cut ipſe Apoſtolus dixit: Quia nemo dicit dominum Ieſum
niſi in ſpiritu ſancto. Non ſubiectio itaque hoc loco ſpiri-
tus ſancti, ſed gratiæ copula deſignatur. Et vt ſcias diſcre-
tionem nõ eſſe de ſyllaba, alibi quoq; ait: Et hæc quidẽ fui-
Ibidem.6. ſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis
in nomine Ieſu Chriſti, & in ſpiritu dei noſtri. Quàm mul-
ta poſſum hinc exempla proferre. Scriptum eſt enim: Om-
1.Corint.6. nes vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Et alibi: Sanctificatos in
Chriſto Ieſu. Et iterum: Vt nos eſſemus iuſtitia dei in ipſo.
Galat.5. Et alio loco, Vt excidant à fide quæ eſt in Chriſto Ieſu. Ve
rum quid ago? Dum enim ſimiliter dico ſcriptum eſſe de fi
lio, quemadmodum de ſpiritu ſcriptum eſt, magis illud in-

A curro, vt non quia de filio ſcriptum eſt, religioſe dictum vi
deatur eſſe de ſpiritu: ſed quia idem de ſpiritu ſcriptum eſt,
etiam de filio propter ſpiritum obiiciant derogatũ. Dicunt
enim: Nunquid de deo patre ſcriptum eſt? Sed accipiant e-
tiam de deo patre dictum: In deo laudabo ſermones, in deo Pſalm.55.
laudabo verbum. Et alibi: In deo faciemus virtutem. Et in Pſalm.59.
te commemoratio mea ſemper: Et in tuo nomine exultabi-
mus. Et iterum alibi: Vt manifeſtentur opera eius, quia in
deo ſunt facta. Et Paulus: In deo qui omnia creauit. Et ite-
rum: Paulus & Syluanus & Timotheus eccleſiæ Theſſalo-
nicenſium in deo patre & domino Ieſu Chriſto. Et in euan
gelio: Ego in patre & pater in me, & pater in me manet. Scri Ioan.14.
ptum eſt etiam: Qui gloriatur, in domino glorietur. Et ali- 2.Corin.10.
bi: Vita autem noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo. Coloſ.3.
Nunquid hic plus filio quàm patri detulit, vt in deo nos di
ceret eſſe cum Chriſto? Aut nunquid plus noſtra conditio
quàm ſpiritus gratia ſibi vindicat, vt nos poſſimus eſſe cum
Chriſto, ſpiritus ſanctus eſſe non poſſit? Aut cùm Chriſtus
B velit eſſe nobiſcum, ſicut ipſe dixit: Pater quos dediſti mi- Ioan.14.
hi, volo vt vbi ego ſum, & ipſi ſint mecum, dedignetur eſſe
cum ſpiritu? Scriptum eſt etiam: Conuenientibus vobis &
meo ſpiritu cum virtute domini Ieſu. Ergo nos cum virtu-
te domini conuenimus, & audemus dicere quod nolit do-
minus Ieſus cum ſpiritu cõuenire, qui non dedignatur con
uenire nobiſcum? Nullam igitur diſtantiam putat Apoſto-
lus, hac an illa ſyllaba vtaris. Syllaba enim cõiunctionis eſt,
coniũctio autem ſeiunctionem non facit. Neq; enim ſi diui-
deret, coniunctio diceretur. Quid igitur te mouet vt dicas,
quia gloria eſt deo patri vel Chriſto eius, vita, virtus, ma-
gnificẽtia, poteſtas in ſpiritu ſancto, & nolis dicere cũ ſpiritu
ſancto? An quia times ne ſpiritũ cum patre & filio ſociari vi
dearis? Sed audi & de ſpiritu ſcriptum: Lex enim ſpiritus Rom.8.
vitæ in Chriſto Ieſu. Et alibi deus pater dicit: Et adorabũt
te, & in te deprecabũtur. In Chriſto orare nos debere deus
pater dicit, & tu putas ſpiritui derogari, ſi in eo gloria Chri
ſti eſſe dicatur? Audi quod times de ſpiritu confiteri, non ti
C muiſſe de ſe ſibi Apoſtolum vindicare. Ait enim: Cupio diſ Philip.1.
ſolui & cum Chriſto eſſe multo melius. Cum quo igitur eſt
Apoſtolus, cum eo negas eſſe ſpiritum, per quem Apoſto-
lus meruit eſſe cum Chriſto? Quæ igitur ratio eſt, vt in ſpi-
ritu malis dicere, quàm cum ſpiritu gloriã dei eſſe vel Chri
ſti? An quia ſi dicas in ſpiritu, minor Chriſtus ſpiritu decla-
retur? Quamuis hoc refutabile ſit, vt maiorem dominum fa
cias & minorem, tamen cùm lectum ſit: Quia pro nobis pec 2.Cor.5.
catum factus eſt Chriſtus, vt nos eſſemus iuſtitia dei in ipſo:
ille inuenitur potiſſimus, in quo ſumus nos infimi. Sic & ali
bi habes: Quia omnia in ipſo conſtant, hoc eſt, in eius virtu Coloſ.1.
te. Nec comparari poſſunt illi quæ in eo conſtant, quia ex
virtute eius vt conſtent, ſubſtantiam conſequuntur. Nun-
quid igitur ſic deum regnare vultis in ſpiritu, vt virtus ſpi-
ritus regnandi deo principium quaſi fons quidam ſubſtan-
tiæ largiatur? Sed hoc impium eſt. Et ideo vt vnam patris
& filij & ſpiritus ſancti maiores noſtri dicerẽt poteſtatem,
cum ſpiritu gloriam Chriſti eſſe memorabant, quo indiui-
D duam copulam declararent. Quomodo enim ſeparatur ſpi-
ritus ſanctus à filio, cùm ipſe ſpiritus teſtimonium reddat
ſpiritui noſtro quod ſumus filij dei? Si autem filij & hære-
des, hæredes quidem dei, cohęredes autem Chriſti. Quis i- Roma.8.
gitur tam amens qui cõiunctionem ſpiritus & Chriſti diſſo
ciet ſempiternam, cùm ſpiritus etiam disiuncta connectat,
per quẽ Chriſti efficimur cohæredes? Si tamen, inquit, com
patimur vt conglorificemur. Si nos ergo conglorificabi-
mur cum Chriſto per ſpiritum, quomodo & ipſum conglo
rificare Chriſto ſpiritum recuſamus, diſſociamus vitã Chri
ſti & ſpiritus ſancti, cùm ſpiritus dicat, quod ſimul victuri
ſumus cum dei filio? Dicit enim Apoſtolus: Si autem mor- Roman.6.
tui ſumus cum Chriſto, credimus quod etiam ſimul viue-
mus cum illo. Deinde alibi: Si enim compatimur, inquit, & 2.Tim.2.
conuiuemus: nec ſolum conuiuemus, ſed etiam conglorifi-
cabimur, nec ſolum conglorificabimur, ſed etiam conre-
gnabimus. Non eſt igitur in ſyllabis iſtis vlla diſcretio. V-
traque enim ſyllaba coniunctionis eſt. Denique ſæpe repe-
rimus in ſcripturis alteram interpoſitam, & alteram intella
ctam,

Pſalm.65. ctam, ſicut ſcriptum eſt: Introibo in domum tuam in bolo-
Pſal.104. cauſtis, hoc eſt, cum bolocauſtis. Et alibi: Eduxit eos in ar-
Pſalm.43. gento & auro, boc eſt, cum argenro & auro. Et alibi quoque
ait: Nō egredieris in virtutibus nobiſcū, quod eſt cum vir-
tutibus. Ergo cùm & in vſu ſermonis calumnia eſſe non
poſſit, & ex ſermone calumnia diuinitati non debeat exci-
Roman.10. tari, opus eſt vt ad iuſtitiam corde credatur, & ex fide cor-
dis fiat ad ſalutem in ore confeſſio. Sed qui corde non cre-
dunt, calumnias ſtruunt verbis. Denique ſimile & illud eſt
1.Corin.8. quod aiunt diſcretionem eſſe, quia ſcriptum eſt: Nobis au-
tem vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in illum, & vnus
dominus Ieſus Chriſtus per quem omnia: & nos per ipſum.
Volūt enim cùm dicitur, ex illo, materiam deſignari. Cùm
dicitur per illum, quoddā vel inſtrumentū operis vel mini
ſterium declarari. Cùm dicitur autē, in illo, quod aut locus
ſignificetur aut tempus, in quo omnia facta videantur. Ita
igitur diſtantiam quandam ſubſtantiæ probare deſiderant,
tanquam inſtrumentum ab authore, & tanquam tempus aut
locum ab inſtrumento dirimere geſtientes. Nunquid ergo
alienus ſecūdum naturam filius à patre, quia alienum inſtru
mentum ab operatore proprio vel authore? Aut nunquid
alienus filius à ſpiritu, quia ab inſtrumenti genere aut locus
ſeparatur aut tempus? Compara nunc aſſertiones noſtras. Il
li volunt ex deo tanquam ex natura dei eſſe materiam, vt ſi
dicas ex ligno arcam eſſe factā, ex lapide ſtatuam, ita ex deo
materiam proceſſiſſe, & eandem materiam tanquam per in-
ſtrumentum aliquod factam eſſe per filium: vt non tam o-
peratorem filium quàm inſtrumentum operis eſſe decla-
rent, & omnia ita facta in ſpiritu, tanquam in aliquo loco fa
cta vel tempore: & ſingula ſingulis tribuunt, in commune
omnia negant. Verùm nos oſtendimus ita ex deo patre eſſe
omnia, vt nec amiſerit deus pater quod vel per ipſum & in
ipſo omnia ſint, nec tanquam ex materia ex ipſo omnia ſint.
Itaque quoque per dominum filium eſſe omnia, vt nō priuatus
ſit, eo quòd ex filio ſint omnia: & ita omnia eſſe in ſpiritu, vt
doceamus omnia eſſe per ſpiritum, & omnia eſſe de ſpiritu.
Nā iſtæ ſyllabæ, ſicut illę de quib' ſuperius diximus, ſe inui
cem ſignant. Nō enim ita dixit Apoſtolus, ex deo omnia, &
per filium omnia, vt ſeparabilem ſubſtātiam patris filiique
ſignaret. Sed vt inconfuſibili diſtinctione, quòd alius ſit pa
ter, alius ſit filius, doceret. Non igitur tanquā compugnan-
tes ſyllabæ iſtæ, ſed tanquam ſociæ atque cōcordes ſunt, vt
Roman.11. etiam vni ſępe conueniant, ſicut ſcriptum eſt: Quia ex ipſo,
& per ipſum & in ipſo omnia ſunt. Quòd ſi verè conſideres
vnde tranſlatum ſit, de filio dictum eſſe non ambiges. Dicit
enim Apoſtolus ſecundum prophetiam Eſaiæ: Quis cogno
uit ſenſum domini, aut quis conſiliarius ei fuit? Et addidit:
Quia ex ipſo & per ipſum & in ipſo omnia. Quod Eſaias de
Eſaię.40. operatore omnium dixit, ſicut habet: Quis menſus eſt manu
aquam & cœlum palmo, & vniuerſam terram clauſa manu?
Quis ſtatuit montes in libra, & rupes in ſtatera? Quis cogno
uit ſenſum domini, aut quis cōſiliarius ei fuit? Et addidit A-
poſtolus: Quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo omnia.
Quid eſt ex ipſo? Quod ex ipſius voluntate natura ſit om-
nium, & ipſe ſit author omnium quæ eſſe cœperunt. Per ip-
ſum quid eſt? Quia per ipſum cōſtitutio & perſeuerantia o-
mnib' impertita videatur. In ipſo quid eſt? Quia omnia ad-
mirabili quodam deſiderio & inenarrabili amore authorem
vitæ & miniſtratorem gratiæ ſuæ ac muneris intuentur, ſe-
cundum quod ſcriptum eſt: Oculi omnium in te ſperant, &
Pſalm.144. aperies manum tuam, & implebis omnem animam bona vo
luntate. De patre quoque ſi dicas: Ideo ex ipſo, quia ex ip-
ſo operatrix ſapientia, quæ & omnib' ex ſua & patris volun
Actu.17. tate dedit eſſe quæ nō erant: Per ipſum, quia per ſapientiam
eius facta ſunt omnia. In ipſo, quia in ipſo eſt viuificatoriæ
fons ſubſtātiæ, in quo viuimus & ſum' & mouemur. Ex ſpi
ritu quoq; per ipſum formati, in ipſo roborati vitę capimus
munus æternæ. Cùm hæc igitur vel patri vel filio, vel ſpiri-
tui ſancto conuenire videantur, nihil vtique humile in his
certum eſt declarari, cùm & ex filio dicamus eſſe pleraque,
Epheſ.4. & multa per patrem, ſicut habes de filio dictum: Vt augea-
mur in ipſo per omnia, qui eſt caput Chriſt', ex quo totum,
inquit, corpus compactum & cōnexum per omnem iunctu
A ram miniſtrationis in menſuram vniuſcuiuſque partis au-
gmentum corporis facit in ædificationem ſui in charitate.
Et iterum ad Coloſſenſes de his qui non haberēt cognitio-
nem vnigeniti filij dei: Quia non tenēt, inquit, caput ex quo Coloſ.2.
omne corpus per compaginationes & colligationes ſubmi-
niſtratum & copulatum creſcit in incrementum dei. Caput
enim Chriſtum eſſe eccleſiæ ſupra diximus. Et alibi habes:
Quia de plenitudine ei' nos omnes accepimus. Et ipſe do- Ioan.1.
minus dixit: De meo accipiet, & annunciabit vobis. Et ſu- Ioan.16.
pra ait: Cognoui virtutem exiſſe ex me. Similiter vt cogno
ſcas vnitatem, etiam de ſpiritu dicitur: Quia qui ſeminat in Lucę.8.
ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Et Ioannes ait: Ex Galat.6.
hoc cognoſcimus quia in nobis eſt, quoniam de ſpiritu ſuo 1 Ioan.4.
dedit nobis. Et angelus dicit: Quod enim ex ea naſcetur, de Lucæ.1.
ſpiritu ſancto eſt. Et dominus ait: Quia quod natum eſt de Ioan.3.
ſpiritu, ſpiritus eſt. Ergo ſicut ex patre legimus eſſe omnia,
ita & ex filio poſſe dici omnia, per quem omnia ſunt, & ex
ſpiritu eſſe omnia, in quo omnia ſunt, teſtimoniis edocetur.
Nunc conſideremus, vtrum per patrem eſſe aliquid docere
B poſſimus. Sed ſcriptum eſt: Paulus ſeruus Chriſti per vo- 1.Cor.1.
luntatem dei. Et alibi: Iam non ſeruus, ſed filius: ſi autem fi-
lius, & hæres per deum. Et alibi: Sicut reſurrexit Chriſtus Galat.4.
per gloriam patris. Et alibi deus pater ad filium dicit: Ecce
proſelyti veniunt ad te per me. Multa reperies alia, ſi quæ-
ras, per patrem facta. Nunquid ideo minor pater, quia & ex
filio pleraque eſſe legimus, & per patrem facta vel dicta plu
rima in ſcripturis cœleſtibus reperimus? Sed etiam per ſpi-
ritum ſimiliter legimus facta pleraque, ſicut habes: Nobis
autem reuelauit deus per ſpiritum ſuum. Et alibi: Bonum
depoſitum cuſtodi per ſpiritum ſanctum. Et ad Epheſi-
os: Confortari per ſpiritum eius. Et ad Corinthios: Alij e-
nim datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ. Et alibi: Si autem Roma.8.
per ſpiritum facta carnis mortificaueritis, viuetis. Et ſu-
pra: Qui ſuſcitauit Chriſtum ex mortuis, viuificabit & mor
talia corpora veſtra per inhabitantem ſpiritum eius in vo-
bis. Sed fortaſſe dicet: Oſtēde mihi ſpecialiter lectum, quia
C ex filio omnia, vel ex ſpiritu omnia? At ego refero, vt & il-
li mihi lectum eſſe oſtendant, quia per patrem omnia. Sed
cùm hæc vel patri probauerimus vel filio vel ſpiritui ſan-
cto conuenire, nec vllam ex huiuſmodi ſyllabis naſci poſſe
diuinæ diſtantiā poteſtatis, non eſt dubium, quia per quem
omnia, ex eo omnia: & ex quo omnia, per eum omnia: & in
quo omnia, per eum vel ex eo omnia eſſe intelligere debe-
mus. Omnis enim creatura & ex voluntate & per operatio-
nem & in virtute eſt trinitatis, ſicut ſcriptum eſt: Faciamus Geneſ.1.
hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et alibi: Pſalm.32.
Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis
virtus eorum.

Quia vna voluntas, vna vocatio patris & filij & ſpiritus ſancti. *Caput XI.*

NEc ſolum vna operatio eſt vbique patris & filij &
ſpiritus ſancti, ſed etiam vna atque eadem volun
tas, vna vocatio, vna præceptio: quod licet in illo
magno ac ſalutari eccleſiæ ſpectare myſterio. Si-
cut enim pater vocauit gētes ad eccleſiam, dicens: Vocabo
D non plebem meam, plebem meam: & non dilectā, dilectam.
Et alibi: Domus mea domus orationis vocabitur omnibus
gentibus. Ita etiam dominus Ieſus ad vocandam & congre
gandam eccleſiam Paulum à ſe dicit electum, ſicut habes ad
Ananiam dictum à domino Ieſu: Vade, quoniam vas ele-
ctionis eſt mihi hic, ad ſufferendum nomen meum corā gen
tib'. Sicut ergo pater deus vocauit eccleſiam, ita vocauit &
Chriſtus. Et quemadmodū Chriſtus vocauit, ita vocauit &
ſpiritus, dicēs: Separate mihi Paulū & Barnabā, in opus quo
vocaui eos. Tunc ieiunantes, inquit, & orantes, impoſuerūt
eis manus, & dimiſerūt eos. Ipſi autē præmiſſi ab ſpiritu ſan
cto deuenerunt in Seleuciam. Ergo non ſolum Chriſti, ſed
etiam ſpiritus ſancti imperio apoſtolatum Paulus accepit,
& ad congregationem gentium feſtinauit. Nec ſolus Pau-
lus, ſed etiam Petrus, ſicut legimus in Actibus apoſtolorū.
Nam cùm in oratione vidiſſet cœlum apertum, & quatuor
initiis ligatum vas quoddam tanquam linteamen, in quo e-
rant omnia genera quadrupedum & ferarum & volucrum
cœli,

cœli, facta eſt vox ad eum: Surge, occide & mãduca. Et Pe- A
trus dixit: Abſit domine, nunquam manducaui commune
& immundum. Et vox rurſus ad eum: Quæ deus mundauit
tu cõmune ne dixeris. Hoc autem factum eſt per ter & re-
ceptum eſt vas in cœlo. Ergo cùm hoc ſecũ Petrus tacitus
cogitaret, & veniſſent ad eum Cornelij ſeruuli ab angelo
deſtinati, ait illi ſpiritus: Ecce viri quærunt te. ſurge itaque
& deſcende, & vade cũ eis nihil dubitans, quoniam ego mi-
ſi illos. Quàm euidenter expreſſit ſuam ſpiritus ſanctus po
teſtatem. Primo omnium, quia aſpirauit oranti, affuit depre
canti. Deinde quoniam vocatus Petrus reſpondit, domine:
& ideo ſecundũ euidentius meruit oraculum, quia cõfeſſus
eſt dominum. Sed quis iſte ſit dominus ſcriptura declarat.
Reſpondenti enim is vtiq; cui reſponderat loquebatur. Spi
ritum autem oſtendunt ſequentia declaratum: quia ipſe qui
myſterium figurabat, myſteriũ reuelabat. Simul illud ad-
uerte, quia tertio repetita figura myſterij, operationem tri-
nitatis expreſſit. Et ideo in myſteriis interrogatio trina de-
fertur, & confirmatio trina celebratur. Nec poteſt quis niſi B
trina confeſſione purgari. Vnde ipſe Petrus in euãgelio ter-
tio interrogatus, vtrũ diligat dominum, vt trina reſponſio-
ne vincula quæ dominũ negando ligauit, abſolueret. Tum
deinde quia ad Cornelium angelus mittitur, Petrũ ſpiritus
ſanctus alloquitur. Oculi enim domini ſuper fideles terræ.
Nec illud ocioſum, quòd cùm in ſuperioribus præmiſiſſet,
quod deus mundauit, tu ne cõmune dixeris: ſubito decidit
ſuper gentes, vt mundaret eos ſpiritus ſanctus. Vnde oſten
ditur operationem ſpiritus, operationem eſſe diuinã. Petr'
autẽ miſſus ab ſpiritu, non expectauit imperium dei patris,
ſed ipſius quoque ſpiritus illud confeſſus oraculũ, ipſius ſpi
ritus gratiã eſſe teſtatur, dicẽs: Si ergo eandẽ gratiã illis cõ
Acto. 11. ceſſit deus, ſicut & nobis: ego quis erã qui prohiberẽ deum?
Spiritus ergo ſanctus eſt qui nos ab illa gentili colluuione
mũdauit. In illis enim generibus quadrupedum & ferarum
& volucrum, figura erat conditionis humanæ, quæ ferarum
modo beſtiali videtur induta ſæuitia, niſi ſpiritus ſanctifi-
catione miteſcat. Bona ergo gratia quæ ferinam rabiem ſpi C
ritali ſimplicitate commutat. Eramus enim & nos aliquãdo
Ephes. 2. inſipiẽtes, increduli, errãtes, ſeruiẽtes deſideriis & volupta
tibus variis: Nunc autẽ per renouationem ſpiritus hæredes
Chriſti, angelorum cœpimus eſſe cohæredes. Itaque ſpiri-
tu videns Dauid ſanctus propheta ex feris nos ſimiles futu-
Psal. 67. ros eſſe cœleſtium: Increpa, inquit, feras ſyluæ, ſyluam vi-
delicet ſignificans non ferarum fragoſam curſibus, nec be-
ſtiarum gemitibus inhorrentem, ſed illam ſyluam de qua
ſcriptum eſt: Inuenimus eam in campis ſyluæ. In qua, ſicut
dixit prophetia: Iuſtus vt palma florebit, & velut cedrus
quæ in Libano eſt, multiplicabitur. Illa ſylua quæ verbi cœ
leſtis alimoniam propheticarum verticibus arborum con-
cuſſa defluxit. Illa ſylua ad quam Paulus lupus quidem ra-
ptor intrauit, ſed paſtor exiuit. In omnem enim terram exi
uit ſonus eorum. Eramus ergo feræ, & ideo dicit dominus:
Matth. 7 Attendite vobis à falſis prophetis qui veniunt in veſtitu o-
uium, intus autẽ ſunt lupi rapaces. Sed per ſpiritum ſanctum
iam leonum ſæuitia, pardorum varietas, aſtutia vulpium, lu D
porum rapacitas de noſtris exoleuit affectib'. Magna igitur
gratia, quæ cœlo terras mutauit, vt cõuerſatio noſtra, ſicut
Apoſtolus dixit, in cœlis ſit, qui ante ſicut feræ errabamus
in ſyluis. Sed nec hoc tantum loco Petrus apoſtolus, ſed e-
tiam alibi in eodem libro à ſpiritu ſancto ædificatam eccle
Acto. 15. ſiam demonſtrauit. Habes enim dixiſſe eum: Deus qui no-
uit corda hominũ teſtimonium perhibuit dans his ſpiritum
ſanctum ſicut & nobis, & nihil diſcreuit inter nos & illos,
mundans per fidem corda eorum. In quo illud eſt contuen
dum, quia ſicut Chriſtus lapis eſt angularis, qui vnitatem
plebis vtriuſque connexuit, ita etiam ſpiritus ſanctus non
diſcreuit vtriuſque populi corda, ſed iunxit. Non ergo tan
quam Iudæus contemnas filium, quẽ annunciauerunt pro-
phetæ, contemnas etiam ſpiritum ſanctum, contemnas Hie
remiam, quem de lacu Iudaicæ domus ille aſſumptus à do-
mino pannis & funibus eleuauit. Verbũ enim propheticum
deſpiciens in lacũ demerſerat populus Iudæorũ. Nec quiſ-
quàm inuentus eſt de Iudæis qui leuaret prophetã, ſed vnus

A Aethiops Abdemelech, ſicut ſcriptura teſtatur. In quo no-
mine figura pulcherrima eſt, quia ſermonẽ propheticũ quẽ
Iudæi velut in cœnũ ſuæ mentis carníſque detruſerant, nos
videlicet ex gẽtibus peccatores, nigri ante delictis & quon
dam infructuoſi eleuauimus de profundo. Scriptũ eſt enim:
Aethiopia præueniet manus ſuas deo. In quo ſanctæ eccle- Psal. 67.
ſiæ ſpecies ſignificatur, quæ ait in Canticis canticorum: Ni- Cantic. 1.
gra ſum & decora filia Hieruſalem. Nigra per culpam, deco
ra per gratiam: nigra per conditionem, decora per redem-
ptionem. Aut certe nigra exercitij ſui puluere. Nigra ergo
dum præliatur, decora dum victoriæ ſuæ inſignibus coro-
natur. Et bene funib' leuatur propheta. Fidelis enim dixit:
Funes ceciderunt mihi in præclaris. Bene pannis, quia ipſe Psal. 15.
dominus excuſantibus his qui primo ad nuptias vocati fue
rant, ad exitus viarũ miſit, vt quotquot inuenirẽtur & boni
& mali, ad nuptias vocarentur. His itaq; pãnis propheticum
verbum leuauit è cœno.

Quia ſicut pater nouit filium, & filius patrem: ſic ſpiritus
B *patrem & filiũ. Et ſicut pater reuelat nobis quæ ſua ſunt,*
ſic & filius, ſic & ſpiritus reuelat nobis. Cap. XII.

ERis igitur & tu Abdemelech, hoc eſt, aſſumptus à
domino, ſi de profundo gentilis imprudentiæ le-
uaueris dei verbum, ſi credideris quia non falli-
tur, non præteritur dei filius, non ignorat quę fu-
tura ſunt, non fallitur etiã ſpiritus ſanctus, de quo dicit do-
minus: Cùm venerit autẽ ille ſpiritus veritatis, deducet vos Ioan. 16.
in omnem veritatem. Qui dicit omnem, nihil præterit, non
diem, non horam, non præterita, nõ futura. Et vt ſcias, quia
& omnia nouit, & futura annũciat, & vnius eſt ſcientiæ cum
patre & filio, audi quid dicat de eo dei veritas: Non enim lo
quitur à ſemetipſo, ſed quæ audit, loquitur: & quæ euenient
annunciabit vobis. Itaque vt aduertas quia nouit omnia, cũ
diceret filius. De die autem illa & hora nemo nouit, neque
angeli cœlorum, excepit ſpiritum ſanctum. Si autem exce-
ptus eſt ſpiritus ſanctus ab ignorantia, quomodo non exce-
ptus eſt dei filius? Sed dicis: Quia cum angelis annumerauit
C & dei filium. Annumerauit quidem filium, ſed non annume
rauit & ſpiritum. Aut fatere igitur potiorem eſſe ſpiritum
dei filio, vt iam non ſolum quaſi Arrianus, ſed etiam quaſi
Fotinianus loquaris: aut agnoſce quò referre debeas quod
neſcire filium dixit. Etenim quaſi homo annumerari crea-
turis potuit, qui creatus eſt. Quod ſi vis dicere, quia nouit
omnia, & præſciẽtiam habet omnium dei filius futurorum,
quæ filio incognita putas, ea de filio ſpiritus ſanct' accepit.
Accepit autem per vnitatem ſubſtantiæ, ſicut accepit à pa-
tre filius. Ille, inquit, me clarificabit, quia de meo accipiet
& annunciabit vobis. Omnia quæcunque habet pater mea Ibidem.
ſunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit vobis.
Quid igitur hac euidentius vnitate? quæ habet pater filij
ſunt, quæ habet filius, accepit & ſpiritus. Accipe tamen,
quia nouit iudicij diẽ dei filius. Lectũ eſt in Zacharia: Et ve Zachar. 14.
niet dominus deus meus & omnes ſancti cum eo. In illa die
non erit lumẽ, ſed frigus & gelu: Et erit dies vna, & dies illa
nota domino. Hæc igitur dies nota domino, qui veniet cũ
D ſanctis ſuis, ſecundo nos illuminaturus aduentu. Sed quod
orſi ſumus de ſpiritu proſequamur. Habes enim in eo quod
prætulimus exemplo, quia filius dicit de ſpiritu: Ille me cla
rificabit. Clarificat ergo & ſpiritus filium, ſicut clarificat &
pater, ſed etiam ſpiritum clarificat dei filius, ſicut ſupra di-
ximus. Non eſt ergo infirmus qui redimit mutuam clarita-
tem per vnitatem lucis æternæ. Nec inferior ſancto ſpiritu,
cuius hoc ipſum eſt quod clarificatur ab ſpiritu. Aſſumeris
ergo & tu ſi credas, quia hoc locutus eſt ſpiritus, quod locu
tus eſt pater, quod locutus eſt filius. Denique Paulus ideo
aſſumptus eſt, quia ſic credidit, ſic docuit, quia quod oculus
non vidit nec auris audiuit, quæ præparauit deus diligenti-
bus ſe, nobis reuelauit per ſpiritum ſuum, ſicut ſcriptum
eſt. Et ideo reuelationis ſpiritus dicitur, ſicut habes: Dat e-
nim deus ſic præparantibus ſe ſpiritum ſapientię & reuela-
tionis in cognitione eius. Vnitas igitur eſt ſcientiæ, quando
ſicut pater reuelat qui dat ſpiritum reuelationis, ſic reuelat
& filius, quia ſcriptũ eſt: Nemo nouit filium niſi pater: ne- Matth. 11.
que patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reue-
lare.

lare. Plus dixit de filio, non quod plus habeat quàm pater, A
ſed ne minus habere credatur. Nec immerito ſic reuelat pa-
trem qui ſic nouit patrem, quemadmodum filium pater no-
uit. Accipe nunc quia deum patrem nouit & ſpiritus. Scri-
1. Corint. 2. ptum eſt enim: Quia ſicut ea quæ hominis ſunt, nemo nouit
niſi ſpiritus qui in ipſo eſt: ſic & quæ dei ſunt, nemo cogno-
uit niſi ſpiritus dei. Nemo, inquit, cognouit niſi ſpiritus dei.
Nunquid exclusus eſt dei filius? Non vtique, quia nec ſpiri
tus ſanctus excluſus eſt, cùm dicitur: Neque patrẽ quis no-
uit niſi filius. Ergo vnius & pater & filius & ſpirit⁹ ſanctus
& naturæ ſunt & ſcientiæ. Neq; eum omnibus quæ per filiũ
facta ſunt ſanctus annumerandus eſt ſpiritus, cùm deum pa
trem nouerit, quem (ſicut ſcriptum eſt) quis poteſt noſſe
niſi filius, ſed & ſpiritus ſanctus nouit. Quis ergo? cùm dici
tur, vniuerſitas creaturarum, non ſpiritus ſanctus compre-
henditur. Nũc velim reſpõdeant, quid eſt in homine quod
cognoſcat quæ ſunt hominis? Vtique rationabile quod cæ-
teris animæ virtutibus ſupereminet, & quo præcipue natu- B
ra hominis æſtimatur. Quid eſt igitur ſpirit⁹ qui alta dei no
uit, per quẽ deus omnipotens reuelatur? Nunquid plenitu-
dine diuinitatis inferior eſt, qui eiuſdẽ cum patre ſubſtãtiæ
etiam hoc exẽplo probatur? Aut aliquid ignorat qui nouit
conſilia dei, & myſteria eius ab initio abſcondita? Quid eſt
quod neſciat, qui nouit omnia quæ dei ſunt? Spiritus enim
etiam alta dei ſcrutatur. Ac ne putes quod ſcrutetur inco-
gnita, & ideo ſcrutetur vt diſcat id quod ignorat: ante præ-
miſit, quia reuelauit nobis deus per ſpiritum ſuum: ſimul vt
diſceres, quia nouit ſpiritus quæ nobis per ipſum ſpiritum
reuelantur, in poſterioribus ait: Quis enim ſcit hominũ quę
hominis ſunt, niſi ſpiritus qui in ipſo eſt? Sic & quę dei ſunt,
nemo cognouit niſi ſpirit⁹ dei. Ergo ſi hominis ſpiritus no
uit quę hominis ſunt, & antequam ſcrutetur nouit, poteſtne
aliquid dei eſſe quod ſpiritus dei neſciat? De quo nõ ocio-
ſe Apoſtolus dixit: Quæ dei ſunt, nemo cognouit niſi ſpiri-
tus dei, vt non ſcrutando cognouerit, ſed nouerit per natu-
ram. Non quòd accidens in eo ſcientia diuinorum, ſed co- C
gnitio naturalis ſit. Verum ſi te mouet, quia dixit, ſcruta-
tur, accipe quia id quoque de deo ſcriptum eſt, eo quòd ſit
Hierem. 17. ſcrutator cordis & renum. Ipſe enim dixit: Ego ſum ſcru-
tans corda & renes. Etiam de filio dei habes ad Hebræos:
Qui ſcrutator eſt animi & cogitationis. Vnde liquet, quia
nemo inferior, ſuperioris ſcrutatur interna. Diuinę enim ſo
lius eſt poteſtatis, occulta nouiſſe. Similiter ergo ſcrutatur
ſpiritus ſanctus vt patet, ſimiliter vt filius ſcrutatur, cuius
proprietate ſermonis id exprimitur, vt videatur nihil eſſe
quod neſciat quem nihil præterit. Denique ille electus à
Chriſto, inſtructus ab ſpiritu eſt. Nã, ſicut ipſe teſtatur, per
ſpiritum diuini cognitionẽ conſecutus arcani, oſtendit quia
& nouit ſpiritus deum, & ea nobis quæ dei ſunt ſpiritus
1. Corin. 2. reuelauit, ſicut reuelauit & filius. Et addidit: Nos autem
non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex
deo eſt, vt ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis, quæ & lo-
quimur, non in ſuaſoriis humanæ ſapientię verbis, ſed in o-
ſtenſione ſpiritus & virtute dei. Probatũ eſt igitur, quia ſi-
cut deus nouit quæ ſua ſunt, ita & filius quæ dei ſunt, ita e- D
tiam ſpiritus reuelauit. Ex vno enim ſpiritu per vnũ filium,
in vnum patrẽ cognitio noſtra procedit. Ex vno patre, per
vnum filium, in vnum ſpiritumſanctum bonitas & ſanctifi-
catio & imperiale ius æternæ traditur poteſtatis. Vbi ergo
oſtẽſio ſpiritus, ibi dei virtus, nec poteſt eſſe diſcretio, vbi
opus vnum eſt. Et ideo quod loquitur filius, loquitur & pa
ter: & quod pater loquitur, loquitur & filius. Vnde & de ſpi
ritu filius dei dixit: Non enim loquitur à ſe, hoc eſt, non ſi-
Ioan. 16. ne mea & patris communione. Neque enim diuiſus ac ſepar
titus eſt ſpiritus, ſed quæ audit loquitur: audit videlicet per
vnitatem ſubſtantiæ & proprietatem ſcientiæ. Neque enim
foraminibus aliquibus corporalibus recipit auditũ, & qui-
buſdam diuina modulis carnalib⁹ vox reſultat, vel audit id
quod ignorat, quoniam in rebus humanis ſcientiam plerũ-
que auditus operatur, & tamen nec in ipſis hominibus ſem-
per alloquium corporale, aut carnalis auditus eſt. Qui enim
loquitur linguis, non hominibus, inquit, loquitur, ſed deo.
Nemo enim audit, ſpiritu enim loquitur. Ergo ſi in homi-

A nibus non ſemper auditus eſt corporalis, in deo tu infirmita
tis humanæ ſonitus, & quędam organa exigis carnalis audi-
tus, cùm ideo audire dicatur, vt ſcire credatur? Nos enim id
ſcimus quod audierimus: & ante audimus, vt ſcire poſſim⁹.
In deo autẽ, quia nouit omnia ante quàm fiant, ſciẽtia prę-
cedit auditum. Itaque vt quod velit pater, filium non igno-
rare dicamus, audiſſe memoramus. Sed in deo nõ ſonus ne-
que ſyllaba quæ ſignificare ſolent indicium voluntatum,
ſed voluntatis vnitas diuinis quidem intelligitur arcanis,
noſtris autem ſignificatur indiciis. Quid eſt ergo? non enim
à ſe loquitur, hoc eſt, non ſine me loquitur, quia loquitur
veritatem, ſapientiam aſpirat. Non ſine patre loquitur, quia
dei ſpiritus eſt: non à ſe audit, quoniam ex deo omnia. Om-
nia accepit à patre filius, quia ipſe dixit: Omnia mihi tradi-
ta ſunt à patre meo. Omnia patris habet filius, quia iterum Matth. 11.
ait: Omnia quæ pater habet, mea ſunt. Et quæ accepit ipſe
per vnitatem naturæ, ex ipſo per eandem vnitatem accepit
B ſpiritus, ſicut ipſe dominus Ieſus declarat de ſpiritu ſuo, di
cens: Propterea dixi, de meo accipiet, & annũciabit vobis.
Quod ergo loquitur ſpiritus, filij eſt: quod dedit filius, pa-
tris eſt. Ita nihil à ſe aut filius loquitur aut ſpirit⁹, quia nihil
extra ſe trinitas loquitur. Quod ſi ad infirmitatem ſpiritus
ſancti & quandam corporeæ ſimilitudinẽ vilitatis id deri-
uari contendas, etiam ad filij iniuriã deriuabis, quia & de ſe
filius dixit: Sicut audio, iudico. Et non poteſt aliud facere Ioan. 5.
filius, niſi quod viderit facientem patrem. Si enim verũ eſt,
verum eſt quod dixit filius: Omnia quæ pater habet mea
ſunt, & ſecũdum diuinitatẽ vnum eſt cũ patre filius, vnum
per ſubſtantiam naturalem, non vnus ſecundum Sabellia-
nam perfidiam. Quod vnum itaque eſt per ſubſtantiæ pro-
prietatem, non poteſt ſeparari, & ideo non poteſt filius face
re nisi quod audierit à patre, quia in æternum eſt permanẽs
dei verbum, nec vnquam pater à filij operatione diuiditur,
& quod operatur filius, ſcit patrẽ velle: & quod vult pater,
filium nouit operari. Denique ne vel in tempore vel in or-
C dine aliquam inter patrem & filium putares operis diſtan-
tiam, ſed eiuſdem operationis crederes vnitatem. Et opera,
inquit, quæ ego facio, ipſe facit. Et rurſus ne diſcretionem
aliquam in operis diſtinctiõe ſentires, ſed idem velle, idem
facere, idem poſſe patrem & filium iudicares, dicit tibi ſa-
pientia de patre. Quæcunque enim ille fecerit, eadem & fi-
lius facit ſimiliter. Non ergo alicui prior vel ſecundus eſt
actus, ſed idem vnius operationis effectus eſt. Et ideo nihil Ibidem.
à ſe poſſe facere filius dicitur, quia à patre non poteſt eius
operatio ſeparari. Similiter & ſpiritus ſancti operatio nõ ſe-
cernitur. Vnde etiam ea quæ loquitur, audire à patre dici-
tur. Quid ſi doceo, quia & pater audit filium, ſicut & filius
audit patrem? Habes enim ſcriptum in euãgelio, quia dicit
filius: Pater, gratias tibi ago, quia audiſti me. Quomodo au Ioan. 11.
diuit pater filiũ, cùm filius nihil ad patrem in ſuperioribus
de Lazaro ſit locut⁹? Ac ne putares, quia ſemel à patre audi-
tus eſt filius, addidit: Et ego ſciebã, quia ſemper me audis.
Ergo non ſubiectæ obedientiæ, ſed vnitatis auditus eſt ſem
piternæ. Similiter igitur & audire à patre ſpiritus, & clarifi-
care filium dicitur. Clarificare ideo, quia docuit nos ſpiri-
D tus ſanctus filium dei imaginem eſſe inuiſibilis dei, & ſplen
dorem gloriæ, & characterem ſubſtãtiæ eius. Spiritus enim
& in patriarchis & in prophetis locut⁹ eſt & apoſtolis. De-
nique tunc perfectiores eſſe cœperunt, poſteaquam ſpiri-
tum receperunt. Nulla ergo diſtantia diuinæ virtutis & gra
tiæ. Nam licet diuiſiones gratiarum ſint, idem tamen ſpi-
ritus, & diuiſiones miniſteriorum ſint, idem tamen domi-
nus, & diuiſiones operationum ſint, idem autem deus qui 1. Cor. 12.
operatur omnia in omnibus. Diuiſiones autem ſunt mu-
nerum, non ſeparationes trinitatis. Denique idem eſt de-
us, qui operatur omnia in omnibus, vt ſcias quia non eſt
diſcretio operationis inter deum patrem & ſpiritum ſan-
ctum, quando ea quæ operatur ſpiritus, operetur & pater
deus, qui operatur omnia in omnibus. Nã cùm operetur o-
mnia in omnibus, alij tamẽ datur per ſpiritum ſermo ſapien
tiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum, alteri fi
des in eodem ſpiritu, alij gratia curationum in vno ſpiritu,
alij operatio virtutum, alij prophetia, alij diſcretio ſpirituũ,

A alij genera linguarum, alij interpretatio ſermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem ſpiritus diuidens ſingulis prout vult. Non eſt ergo dubium quin ea quæ operatur pater, operetur & ſpiritus. Nec ex præcepto ſicut qui corporaliter audit, vt operetur: ſed ex voluntate qui ſui eſt liber arbitrij, non alienæ ſamulus poteſtatis. Nõ enim quaſi iuſſus obtemperat, ſed quaſi largitor ſuæ moderator eſt largitatis. Vide nunc interim, vtrum omnia operari dicas ſpiritum, quæ operatur & pater. Negare tamẽ non potes, quia operatur pater quæ ſpiritus ſanctus operatur: alioquin non omnia operatur pater, ſi non operatur quę operatur & ſpiritus. Quod ſi qua operatur ſpirit⁹, operatur & pater, cùm ſpiritus operationes ſuas pro voluntate ſua diuidat, neceſſe eſt id quod diuidit ſpiritus, aut inuito patre deo dicas eum ex ſua voluntate diuidere: aut ſi idem velle dixeris patrem quod vult ſpiritus ſanctus, neceſſe eſt vt vnitatem voluntatis operationiſque diuinæ vel inuitus, & ſi nõ corde, ſaltem ore fatearis. Quod ſi vnius & voluntatis & operationis eſt

B cum patre deo ſpirituſſanctus, vnius etiam ſubſtantiæ eſt, quoniam ex operibus ſuis creator agnoſcitur. Idem igitur ſpiritus, idem, inquit dominus, idem, inquit, deus. Et ſi ſpiritum dicas, & ſi dominum dicas, idem eſt: & ſi deum dicas, idem eſt. Non idem vt ipſe pater, ipſe filius, ipſe ſit ſpiritus ſanctus, ſed quia & pater & filius eiuſdem eſt poteſtatis. Idem ergo eſt per ſubſtantiam atque virtutem, quia non eſt in diuinitate vel Sabelliana confuſio, vel Arriana diſcretio, vel terrena corporaliſq; mutatio. Accipe aliud ſancte imperator, in cauſa validum ſed tibi notum. Multiſariam, inquit, & multis modis etiam deus locutus eſt patribus in prophetis. Et ſapiẽtia dei dixit: Mittam prophetas & apoſtolos. Et alij datur (ſicut ſcriptum eſt) per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, ſecundum eundem ſpiritum, alij fides in eodem ſpiritu, alij gratia curationum, alij operatio virtutis, alij prophetia. Ergo ſecũdum Apoſtolum non ſolum per patrem & filium, ſed etiam per ſpiritum ſanctum prophetia, & ideo vnum munus vna eſt gratia. Habes ergo quia

Hebr. 1.

C etiam ſpiritus author eſt prophetarum. Apoſtoli quoque dixerunt: Viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis. Et cùm dicunt, viſum, non ſolum operatorem gratiæ ſed etiam authorem imperatę executiõis oſtendũt. Sicut enim de deo legimus, placuit deo, ita etiam cũ dicitur, quia viſum eſt ſpiritui ſancto, arbiter ſuæ exprimitur poteſtatis. Et quomodo non arbiter, qui ea quæ vult loquitur, quæ vult mandat? Sicut mandat pater, mandat & filius. Sicut enim audiuit Paulus vocem dicentem ſibi: Ego ſum, inquit, Ieſus, quẽ tu perſequeris, ita etiam ſpiritus Paulum & Sylam vetuit ire in Bithyniam. Et ſicut pater locutus eſt per prophetas, ita etiam de ſpiritu Agabus dicit: Hæc dicit ſpiritus ſanctus: Virum cuius eſt zona hæc, ſic alligabunt eum in Hieruſalẽ. Et ſicut miſit ſapientia apoſtolos, dicens: Ite in orbem vniuerſum, & prædicate euangelium, ſic & ſpiritus ſanctus dicit: Separate mihi Paulum & Barnabã in opus quo vocaui eos. Itaque permiſſi à ſpiritu ſancto, quod infra ſcriptura indicat, nullam diſcretionem inter cæteros habuerunt apoſtolos,

Acto. 15.

Acto. 3.

D quaſi aliter à patre deo, aliter à ſpiritu mitterentur. Denique cùm Paulus miſſus eſſet à ſpiritu, & vas electionis erat Chriſti, & deum in ſe operatum eſſe commemorat, dicens: Qui enim operatus eſt Petro in apoſtolatum circunciſionis, operatus eſt & mihi ad gentes. Cùm igitur idem ſit operatus in Paulo qui eſt operatus in Petro, hoc vtiq; oſtẽditur quod ſpiritus ſit operat⁹ in Paulo, quod etiã in Petro ſpiritus ſanctus operatus ſit. Sed & deũ patrẽ in ſe operatum Petrus ipſe teſtatur, ſicut eſt in Actibus apoſtolorum, quia ſurgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres, vos ſcitis quia à diebus antiquis in nobis deus elegit ex ore meo audire nationes verbũ euangelij. Ecce igitur in Petro deus gratiam prædicationis operatus eſt. In quo, vtique cùm per Chriſtũ electus ſit & aſſumptus, operationẽ Chriſti quis audeat diffiteri, cùm ipſe dominus dicat: Paſce agniculos meos? Vna igitur operatio patris & filij & ſpiritus ſancti. Niſi fortè hoc putetis qui negatis eiuſdem erga apoſtolos operis vnitatem, ideo operatum patrem, ideo operatum ſpiritum ſanctum in Petro in quo filius operatus fuerat, quaſi

Galat. 2.

A ei filij operatio minimè redundaret ad gratiam. Et ideo velut adiunctis atque collatis viribus patris & filij & ſpiritus ſancti operationem fuiſſe multiplicem, ne ad confirmandum Petrum Chriſti ſolius operatio vacillaret. Nec ſolum vna operatio in Petro patris & filij & ſpiritus ſancti, ſed etiam in omnibus apoſtolis diuinæ operationis vnitas reuelatur, & quædam ſupernæ conſtitutionis authoritas. Operatio enim diuina habet imperium, non habet miniſterium. Neque enim cùm operatur deus, aut labore aliquid exrundit, aut arte, ſed dixit, & facta ſunt. Dixit: Fiat lux, & facta eſt lux. In præcepto enim dei operationis effectus eſt. Hanc igitur regalem quandam etiam ſancto ſpiritui poteſtatem ſcripturarum teſtificatione delatam, ſi velimus aduertere, facile poſſumus reperire, omnes apoſtolos non ſolum Chriſti fuiſſe diſcipulos, ſed etiam patris & filij & ſpiritus ſancti miniſtros. Sicut etiam doctor gentium docet, dicens: Quoſdam quidem poſuit deus in eccleſia, primo

Geneſ. 1.

1. Cor. 12.

B apoſtolos, ſecundo prophetas, tertio doctores. Deinde virtutes, gratiam curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, &c. Ecce deus poſuit apoſtolos, poſuit prophetas atque doctores, dedit curationum gratiam, quam ſupra habes dari per ſpiritum ſanctum, dedit genera linguarum: ſed tamen non omnes apoſtoli, non omnes prophetæ, non omnes doctores. Non omnes, inquit, habent gratiam curationum, neque omnes, inquit, linguis loquuntur. In ſingulis enim hominibus vniuerſa dona diuina eſſe non poſſunt, pro captu vnuſquiſq; id accipit quod aut deſiderat, aut meretur. Sed non huius infirmitatis ſimilis potentia trinitatis, quæ omnium munifica gratiarum eſt. Denique poſuit apoſtolos deus. Hos quos deus poſuit in eccleſia Chriſtus elegit, & apoſtolos ordinauit, & in orbem direxit, dicens: ite in orbem vniuerſum, & prædicate euangelium omni creaturæ, & qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Qui verò non crediderit, damnabitur. Signa autem credentes iſta ſequentur. In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſi mor-

Marc. 16.

C tiferum quid biberint, non eis nocebit: ſuper ægros manus imponent & bene habebunt. Ecce doctores poſuit pater, poſuit etiam Chriſtus in eccleſiis. Et ſicut pater dat gratiam curationum, ita dat & filius. Sicut pater dat dona linguarum, ita largitur & filius. Similiter de ſancto ſpiritu ſupra accepimus, quia eadem gratiarum genera largiatur. Datur enim, inquit, per ſpiritũ alij gratia curationum, alij genera linguarum, alij prophetia. Ergo eadem dat ſpiritus, quæ dat pater, dat etiam filius. Accipiamus nunc expreſſius quod ſuperius prælibauimus, quia idem quod pater & filius, etiam ſpiritus ſanctus mandet officiũ, eoſdémque conſtituat. Dixit enim Paulus: Attendite vobis & omni gregi in quo poſuit vos ſpiritus ſanctus epiſcopos regere eccleſiam dei. Vnitas igitur imperij, vnitas conſtitutionis, vnitas largitatis. Nam ſi conſtitutionem ſepares & poteſtatem, quæ erat cauſa vt quos poſuerat apoſtolos Chriſtus, poneret deus pater, poneret & ſpiritus ſanctus, niſi forte vt homines tãquam in conſortio poſſeſſionis aut iuris pręiudicium verebantur. Et ideo diuidebatur operatio, de-

Acto. 9.

D ſtruebatur imperium. Hæc inter ipſos homines anguſta ſunt & minuta, qui plerumque tamen etiam ſi operatione non congruunt, cõgruunt voluntate. Vnde quidam interrogatus quid amicus eſſet, alter, inquit, ego. Si ergo homo amicum ita definiuit, vt alterum ſe eſſe diceret, per vnitatem videlicet amoris & gratiæ, quanto magis in patre & filio & ſpiritu ſancto vnitatem maieſtatis ęſtimare debemus, cùm per eandem operationem ac diuinitatẽ vel vnitas vel certe id quod amplius eſt, ταυτότης ſicut græcè dicitur, exprimatur: ταυτὸν enim idem ſignificat: eo quòd idem habeat & pater & filius & ſpiritus ſanctus, vt idem velle & idem poſſe non ex affectione ſit voluntatis, ſed in ſubſtantia trinitatis. Hæc eſt apoſtolicæ fidei & deuotionis hæreditas, quam liquet ex ipſorum conſiderare actibus. Paruerunt ergo Paulus & Barnabas ſancti ſpiritus imperatis. Paruerunt & omnes apoſtoli, ſtatímq; eos quos ſeparari iuſſerat ſpiritus ordinauerũt. Separate, inquit, mihi Paulũ & Barnabã. Videtis iubẽtis imperium, ſpectate merita ſeruiẽtium,

Ibidem. 13.

tium. Credidit Paulus : & quia credidit, ſtudia perſecuto- A
ris abiecit, coronam iuſtitiæ reportauit. Credidit ille qui ec
cleſias deuaſtabat, ſed conuerſus ad fidem: prædicabat in
ſpiritu, quod ſpiritus imperabat. Vngebat athletam ſuum
ſpiritus, & puluere impietatis excuſſo, debellatorem infide
lium ineluctabilem variis impiorum congreſſionibus offe-
rebat, atque ad brauium ſupernæ vocationis in Chriſto Ie-
ſu diuerſis paſſionibus erudiebat. Barnabas quoque credi-
dit, & quia credidit paruit. Itaq; ſancti ſpiritus electus im-
perio, quod ei ad omne redundat inſigne meritorum, non
fuit tãto indignus collegio. Vna enim gratia fulgebat in his
quos ſpiritus vnus elegerat. Nec Paulus inferior Petro,
quamuis ille eccleſiæ fundamentum, & hic ſapiens archite-
ctus ſciens veſtigia credentium fundare populorum. Nec
Paulus inquam indignus Apoſtolorum collegio, cum pri-
mo quoque facile conferendus, & nulli ſecundus. Nam qui
ſe imparem neſcit, facit æqualem.

FINIS.

B

DIVI AMBROSII EPISCOPI
Mediolanenſis in librum tertium de ſpiritu ſancto ad Gratianum Auguſtum,

PRAEFATIO.

SVperiore libro euidentibus teſtimoniis
ſcripturarũ docuimus, Apoſtolos & pro-
phetas, illos ad prophetandum, hos ad e-
Lucæ. 4. uangelizandum à ſancto ſpiritu, ſicut à pa
tre & à filio deſignatos. Nunc adiicimus
quod omnes iure mirẽtur, & dubitare nõ
poſſint, quod ſpiritus ſuper Chriſtum, &
quod ſicut ille ſpiritum miſit, ita & filium dei ſpiritus miſit.
Ibidem. Dicit enim filius dei: Spiritus domini ſuper me, propter
quod vnxit me, euãgelizare pauperibus miſit me, prædica-
re, captiuis remiſſionem, & cæcis viſum. Quod cum de li-
bro Eſaiæ legeret, ait in Euãgelio: Hodie completa eſt hæc
ſcriptura in auribus veſtris, vt de ſe dictum eſſe ſignaret. C
Ergo mirari poſſumus ſi prophetas & Apoſtolos ſpiritus
miſit, cum Chriſtus dixerit: Spiritus domini ſuper me. Et
bene, ſuper me dixit, quia quaſi filius hominis loquebatur.
Quaſi filius enim hominis & vnctus & miſſus eſt ad euan-
gelium prædicandum. Sed ſi non creditur filio, audiant etiã
patrem loquentem, quia ſpiritus domini ſuper Chriſtum.
Dicit enim Ioanni: Super quem videris ſpiritum deſcenden
tem de cœlo & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat
in ſpiritu ſancto. Dixit hoc deus pater Ioanni: Ioannes &
audiuit & vidit & credidit. Audiuit à deo, vidit in domino,
credidit quia ſpiritus erat qui deſcendebat de cœlo. Non
enim columba, ſed ſicut columba, deſcendit. Sic enim ſcri-
Ioan. 1. ptum eſt: Et vidi ſpiritum dei deſcendentem de cœlo ſicut
Marc. 1. columbã. Sicut Ioannes vidiſſe ſe dicit, ita ſcripſit & Mar-
Lucæ. 3. cus. Lucas autem addidit, quod corporali ſpecie deſcendit
ſpiritus ſanctus ſicut columba, ne incarnationem illam pu-
tes fuiſſe, ſed ſpeciem. Ideo autem ſpeciem prætẽdit, vt per
ſpeciem crederet qui ſpiritum non videbat, & per ſpeciem D
declararet vnius honoris in imperio, vni' operatiõis in my
ſterio, vnius muneris in lauacro cum patre & filio ſibi eſſe
conſortium: niſi forte inualidum credimus, vt in eo bapti-
zetur ſeruulus, in quo baptizatus eſt dominus. Pulchre au-
tem dixit, manentem ſuper eum, quia ad prophetas quotiẽs
volebat ſpiritus vel inſpirabat, vel verbum fiebat, ſemper
autem manebat in Chriſto. Nec rurſum moueat, quod ſu-
per eum dixit: De filio enim hominis loquebatur, quia ſicut
filius hominis baptizabatur. Nam ſecundum diuinitatem
non ſuper Chriſtum eſt ſpiritus, ſed in Chriſto: quia ſicut
pater in filio, & filius in patre, ita dei ſpirit' & ſpirit' Chri-
A ſti & in patre eſt & in filio, quia oris eſt ſpiritus. Manet e-
nim in deo qui ex deo eſt, ſicut ſcriptum eſt: Nos autem nõ 1. Cor. 2.
ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo
eſt. Et manet in Chriſto, quia à Chriſto accepit: & in Chri-
ſto eſt, quia iterum ſcriptum eſt: Ille de meo accipiet. Et a- Ioan. 16.
libi: Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, liberauit me à Roma. 8.
lege peccati & mortis. Non ergo ſecundum diuinitatẽ Chri
ſti ſuper Chriſtum eſt, quia non ſuper ſe eſt trinitas, ſed ſu-
per omnia. Supra ſe autem non eſt, ſed in ſe eſt. Quis ergo
dubitet, quia prophetas & apoſtolos ſpiritus miſit, cum di-
cat dei filius: Spiritus domini ſuper me? Et alibi: Ego ſum Lucæ. 4.
primus, & ego in æternum, & manus mea fundauit terram, Eſaiæ. 44.
& dextera mea ſolidauit cœlum: vocabo eos, & aſtabũt ſi-
mul, & congregabuntur omnes & audient. Quis illis hæc
nunciauit? Diligens te, feci voluntatem tuam aduerſus Ba-
bylonem, vt tollatur ſemẽ Chaldæorum: Ego locutus ſum,
& ego vocaui, adduxi eum, & proſperum iter eius feci. Ac-
cedite ad me, & audite hæc: Nónne ab initio locutus ſum,
cum fierent, illic eram: & nunc dominus miſit me, & ſpiri-
tus eius.

B

CAPITA TERTII LIBRI DE SPIRITV SANCTO.

Quia ſpiritus ſuper Chriſtum, & ſicut filius ſpiritum miſit, ita & ſpiritus filium dei miſit. Caput I.
Quia datus ſpiritus ſicut & filius. Caput II.
Quia digitus dei lectus eſt ſpiritus, quo ſignificatur vnitas diuinitatis, non inæqualitas trinitatis. Caput III.
Quia ſicut cooperatus eſt patri & filio ſpiritus ſanctus in nube & in mari cùm liberaretur populus Iudæorum, ita & cooperatur in myſterio baptiſmatis. Caput IIII.
Quia ſanctificat pater, ſanctificat filius, ſanctificat & ſpiritus ſanctus. Caput V.
Quia eadem ſunt opera manuũ quæ ſunt opera digitorum. Caput VI.
Quia ſicut arguit pater, ita arguit filius, ita arguit & ſpiritus: & quia iudicat ſpiritus. Cap. VII.
Sicut lectum eſt quod verbi gladius ſpiritus ſit, ita lectũ eſt quod ſpiritus ſancti gladius verbum dei ſit. Cap. VIII.
C Quia ſimiliter vt pater & filius, ita etiam ſpiritus contriſtatus & exaſperatus, & tentatus à Iudæis legitur. Cap. IX.
Quia deus ſpiritus ſecundum Petri ſententiam in Actibus apoſtolorum. Caput X.
Quia deus eſt ſpiritus ſecundum euangelium. Caput XI.
Quia adoratur ſpirit' ſanctus ſicut pater & filius, & cum patre & filio adoratur in maieſtate dei. Cap. XII.
Quia deus ſpiritus ſanctus eſt ſecũdum Apoſtolum, & quia templum ſumus ſpiritus ſancti ſicut, & dei patris & domini Ieſu Chriſti. Caput XIII.
Quia tres non dij, ſed vnus deus. Caput XIIII.
Quia dominus ſpiritus ſanctus, ſicut pater & filius. Caput XV.
Quia bonus ſpiritus dei, & ſpiritus veritatis, & omnem inſinuat veritatem. Caput XVI.
Quia non tres domini, ſed vnus dominus. Caput XVII.
Quia ſicut pater ſanctus, ita filius ſanctus, ita & ſpiritus dei ſanctus. Caput XVIII.
D Collectio, quia ſpiritus deus, quoniam & ſine peccato eſt, & peccata donat, & creator eſt, & ſeruimus ei, & adoratur. Hæc enim omnia dei ſunt, & quia à morte ſuſcitat. Caput XIX.
Quia ſicut pater & filius, ita & ſpiritus ſanctus ſuſcitat mortuos. Caput XX.
Quia ſpiritus in dei ſede, & vnum regnum patris & filij & ſpiritus ſancti indiuiſum. Caput XXI.
Quia dominus ſabaoth etiam ſpiritus ſanctus. Cap. XXII.
Quia omnipotens etiam ſpiritus dei. Caput XXIII.

FINIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENſis epiſcopi de ſpiritu ſancto ad Gratianum Auguſtum, Liber tertius.

A

Quia ſpiritus ſuper Chriſtum, & ſicut filius ſpiritum miſit, ita & ſpiritus filium dei miſit. Caput I.

QVis eſt qui dicit, Miſit me domin⁹, & ſpi
ritus eius, niſi qui venit à patre vt ſaluos
faceret peccatores? Quem cùm audis &
ſpiritus miſit: ne cum legis, quia filius ſpi
ritum mittit, inferioris eſſe ſpiritum cre-
deres poteſtatis. Ergo & pater filiū mi-
ſit & ſpiritus, ſpiritum quoque & pater
Ioan.14. miſit & filius. Pater miſit, quia ſcriptum eſt: Paracletus au
tem ille ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo.
Ibidem 15 Filius miſit, quia dixit: Cùm venerit autē paracletus quem
ego mittam vobis à patre meo, ſpiritū veritatis. Si ergo ſe- B
inuicem filius & ſpiritus mittunt, ſicut pater mittit: nō ſub-
iectionis iniuria, ſed communitas poteſtatis eſt.

Quia datus eſt ſpiritus ſicut & filius Caput II.

NEc ſolum miſit pater filium, ſed etiam dedit, ſicut
Galat.1. ipſe ſe filius dedit. Lectum eſt enim nobis: Gra-
tia vobis à deo patre noſtro, & domino Ieſu Chri
ſto, qui ſe dedit pro peccatis noſtris. Si ſubiectū
in eo putant fuiſſe, quia miſſus eſt: gratiæ eſſe negare non
poſſunt, quod datus eſt. Datus eſt autem à patre, vt Eſai-
Eſaiæ.9. as dixit: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Datus
eſt autem audeo dicere, & ab ſpiritu qui miſſus ab ſpiritu
eſt. Cùm enim non definierit à quo datus ſit, oſtendit da-
tum gratia trinitatis, cùm autem ipſe ſe filius dederit, vti-
que non potuit ipſe ſibi ſecundum diuinitatem eſſe ſubie-
ctus. Ergo non potuit diuinæ ſubiectionis eſſe quod datus
Ioan.14. eſt. Datus eſt autem & ſpiritus ſanctus, quia lectum eſt: Ro
gabo patrem, & alium paracletum dabit vobis. Et Apoſto-
lus ait: Quapropter qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit: C
ſed deum, qui dedit ſpiritum ſuum in nobis. Eſaias quoque
& ſpiritum datum oſtendit & filium. Sic inquit: Dicit do-
minus qui fecit cœlum, & finxit illud, qui ſolidauit terram,
& quæ in ea ſunt, & dat populo qui eſt ſuper eam ſpiritum,
& ſpiritū calcantibus eam. Et ad filium: Ego dominus deus
vocaui te in æquitate, & tenebo manum tuam, & conforta-
bo te, & dedi te in teſtamentum generis mei in lucem gen-
tium, aperire oculos cæcorum, educere de vinculis alliga-
tos. Cùm ergo & filius miſſus & datus ſit, ſpiritus quoque
miſſus & datus ſit, habent vtique vnitatem diuinitatis, qui
habent operis vnitatem. Vnde etiam & digitus dei appella-
tus eſt ſpirit⁹, eo quod ſit patri & filio & ſpiritui ſancto in-
diuidua inſeparabiliſq; cōmunio. Nam ſicut filium dei ſcri
Exod.15. ptura dexterā dei dixit, ſicut lectū eſt: Dextera tua domi-
ne glorificata eſt in virtute, dextera manus tua domine con
fregit inimicos. Ita ſpiritus ſanctus appellat⁹ eſt digitus dei,
Lucæ.11. ſicut ipſe dominus dicit: Quod ſi in digito dei eiicio dæmo
nia. Hunc enim digitum in alio libro euangelij eodem loco D
Matth.12. dei ſpiritum nominauit. Sic enim habes: Quod ſi in ſpiritu
dei eiicio dæmonia. Quid igitur expreſſius ad ſignificādam
diuinitatis vel operationis dici potuit vnitatem, quæ ſecun
dum diuinitatem eſt patris vel filij vel ſpiritus ſancti, quam
vt intelligamus, multo magis quàm corpus hoc noſtrum
æternæ plenitudinē diuinitatis ſcindi videri, ſi quis vnita-
tem ſubſtantiæ ſeparet, multiplicet poteſtates, cùm vna ſit
eiuſdem diuinitatis æternitas? Plerumque enim ex noſtris
ſermonib⁹ ea quæ ſupra nos ſunt, cōuenit æſtimari. Et quia
illa videre non poſſumus, ex his quæ videre poſſumus, col-
ligamus. Inuiſibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ
Rom.1. facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Et ſubdidit: Sempiterna
quoque virtus eius & diuinitas. Quorū aliud de filio, aliud
de ſpiritu ſancto dictum vide: vt quemadmodum ſempiter
na virt⁹ patris dicitur filius, ita etiā ſpiritus qui diuinus eſt,
ſempiterna diuinitas eſſe credatur. Nam & filius quia ſem-
per viuit, vita ſempiterna eſt. Hic ergo digitus dei & ſempi
2. Corin.3. ternus eſt, & diuinus. Quid enim dei proprium quod non

A ſempiternum ſit & diuinum? Hoc digito (ſicut legimus) ta-
bulas illas lapideas inſcripſit, quas Moyſes accepit. Non e-
nim carnali digito deus harum literarum, quas legimus, api
ces & elemēta formauit, ſed ſpiritu ſuo dedit legem. Et id-
eo Apoſtolus dixit: Lex enim ſpiritalis eſt, quæ vtique non
atramento inſcripta eſt, ſed ſpiritu dei viui, non in tabu-
lis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Nam ſi Apo-
ſtoli epiſtola ſcribitur in ſpiritu, quid obſtat quominus e-
tiam legem dei non atramento, ſed ſpiritu dei ſcriptam cre
dere debeamus: quæ vtique cordis noſtri mentiſque ſecre-
ta non maculat, ſed illuminat? Scripta eſt autem in tabulis la
pideis, quia in typo ſcripta eſt. Sed tabulæ fractæ primo ſunt
& abiectæ de Moyſi manibus, quia Iudæi à propheticis o-
peribus exciderunt. Et bene tabulæ fractæ ſunt, non ſcri-
ptura deleta. Et tu vide ne frangatur tabula tua, ne mens tua
& animus tuus diuidatur. Nūquid diuiſus eſt Chriſtus? Nō
diuiſus eſt, ſed vnum eſt cū patre, & te nemo ab eo ſeparet.
Si fides deficiat, tabula cordis tui frangitur. Comminuitur
B animi firmitudo, ſi vnitatem diuinitatis in trinitate non cre
das. Scripta eſt fides tua, ſcripta eſt & culpa tua, ſicut Hiere Hiere 17.
mias dixit: Scripta eſt Iuda culpa tua graphio ferreo & vn-
gue adamantino. Et ſcripta eſt, inquit, in pectore & in cor-
de tuo. Ibi igitur culpa eſt, vbi gratia. Sed culpa graphio
ſcribitur, gratia ſpiritu deſignatur. Hoc digito myſticè e-
tiam dominus Ieſus inclinato capite ſcribebat in terra, cùm Ioan.8.
à Iudæis adultera eſſet oblata, ſignificās per figuram, quan-
do de peccatis alterius iudicamus, noſtri nos debere memi-
niſſe peccati. At ne ruſus, quia legem deus ſpiritu ſancto
ſcripſit, inferius aliquid tanquam de miniſterio ſpiritus cre
deremus, vel ex corporis noſtri æſtimatione portionem
quandam exiguam dei ſpiritum putaremus, ait alibi Apo-
ſtolus: Nō ſe humanæ ſcientiæ verbis loqui, ſed doctis ſpiri
tus, & ſpiritalibus ſpiritalia cōparare: animalem autem non
percipere quæ ſunt ſpiritus dei. Sciebat enim quod is qui di
uina carnalibus cōpararet, inter animalia eſſet, non inter ſpi
ritales homines comparandus: ſtultitia enim, inquit, illi eſt.
C Et ideo quia ſciebat has futuras eſſe animalium hominum
quæſtiones, præſagus futuri ait: Quis enim cognouit ſen-
ſum domini, qui inſtruat eum? Nos autem ſenſum Chriſti
habemus.

Quia digitus dei lectus eſt ſpiritus, quo ſignificatur vnitas diuinitatis non inæqualitas trinitatis. Caput III.

SEd ſi quis adhuc carnalibus inhæret ambiguis &
corporalibus vacillat exemplis, conſideret quia
non poteſt bene ſentire de filio, qui poteſt male
ſentire de ſpiritu. Nā ſi ideo portionem quādam
exiguā putant eſſe ſpiritum dei, quia digitus dei dicitur, ii-
dem vtique & portionem exiguam dicunt eſſe in filio dei,
quia dextera dei dicitur, ſed filius & dextera & virtus dici-
tur. Itaque ſi verba noſtra pendamus, nulla poteſt ſine vir-
tute eſſe perfectio: & ideo caueant ne putent, quod nefas di
ctu eſt, ſemiperfectū in ſua ſubſtātia patrē perfectionē acci
pere per filium, & deſinant coæternum filium patri negare.
Quando enim non fuit dei virtus? Quod ſi aliquando putāt
D non fuiſſe dei virtutem, aliquando plenitudinē in deo patre
negabunt fuiſſe, cui putent aliquādo defuiſſe virtutem. Sed
hæc, vt dixi, ſcripta ſunt, vt ad vnitatem diuinitatis iſta re-
feramus, & credamus quod Apoſtolus dixit. Quia plenitu- Coloſ.2.
do diuinitatis corporalter habitat in Chriſto, & habitat in
patre & habitat in ſpiritu ſancto.

Quia ſicut cooperatus eſt patri & filio ſpiritus ſanctus in nube & mari cum liberaretur populus Iudæorum, ita cooperatur in myſterio baptiſmatis. Caput IIII.

ET quod ſicut vnitas diuinitatis, ita vnitas opera-
tionis ſit. Quod etiam ex cātico Moyſi colligi po
teſt. Ipſe enim cùm per maria traduxiſſet populū
Iudæorum & dei patris operationē & filij eſt con
feſſus & ſpiritus, dicēs: Dextera manus tua domine glorifi- Exod.15.
cata eſt in virtute, dextera manus tua cōfregit inimicos. Ha
bes quia & filium ſit cōfeſſus & patrē, cuius eſt dextera. Et
infra ait, ne ſanctū ſpiritum præteriret: Miſiſti ſpiritū tuum
& cooperuit eos mare. Vides ergo quia & ſpiritus ſanctus
cooperatus patri & filio ſit, vt tanquā congelaſcētibus flu-
ctibus

ctibus in medio mari, aquarum quidã murus inſurgeret ad
trãſitum Iudęorum,& rurſus Aegyptiorum populũ per ſpi
ritum refuſus obrueret. Inde & columnam nubis plerique
præceſſiſſe in die populo Iudęorum,& columnã ignis in no
cte arbitrãtur,quo protegeret plebẽ ſuam gratia ſpiritalis.
Hanc autẽ operationem dei quam totus orbis iure miratur,
ſine ſancti ſpiritus opere non fuiſſe,etiã Apoſtolus declara-
uit,dicẽs in figura illa præceſſiſſe ſpiritalis myſterij verita-
1.Corin. 10. tem.ſic enim habes:Quoniã patres noſtri oẽs ſub nube fue-
runt,& omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe bapti-
zati ſunt in nube & in mari, & omnes eandẽ eſcã ſpiritalem
manducauerunt,& omnes eundẽ potũ ſpiritalem biberunt.
Nam quẽadmodum typus ſacramenti potuit eſſe ſine ope-
ratione ſpirit' ſancti,cui' veritas omnis in ſpiritu eſt?Quod
Ibidem.6. & Apoſtolus docuit,dicens:Sed abluti eſtis,ſed ſanctificati
eſtis,ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chri
ſti & in ſpiritu dei noſtri. Vides igitur quia & pater opera-
tur in filio,& filius operatur in ſpiritu?Et ideo ſecundũ ſe-
riem ſcripturarũ,noli dubitare in figura fuiſſe,quod in ve-
ritate eſſe ipſa etiam veritas declarauit. Quis enim opera-
tionem eius abnuat in baptiſmo, in quo operationem eius
ſentimus & gratiam?

Quia ſanctificat pater,ſanctificat filius, ſanctificat ſpiritus ſanctus — *Caput V.*

NAm ſicut ſanctificat pater,ita ſanctificat & filius,
ſanctificat & ſpiritus.Sanctificat pater ſecundum
2. Theſſa. 5. quod ſcriptum eſt: Deus pacis ſanctificet vos, vt
integer ſpirit' veſter & anima & corp' ſine que-
rela in die domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Et alibi fili'
Ioan.17. dicit:Pater,ſanctificato eos in veritate. De filio autem idem
1.Cor.1. Apoſtolus dixit: Qui factus eſt nobis ſapientia à deo & iu-
ſtitia & ſanctificatio & redemptio. Vides quia factus eſt ſan
ctificatio?Sed factus eſt nobis, non vt ille mutaret quod e-
rat, ſed vt nos ſanctificaret in carne. Spiritum quoque ſan-
2.Theſ.2. ctum ſanctificare Apoſtolus docet. Sic enim dicit: Gratias
agere debemus deo ſemper pro vobis fratres dilectiſſimi à
deo, quia elegit nos deus primitias in ſalutem,in ſanctifica-
tione ſpirit' & fide veritatis. Ergo ſanctificat pater,ſanctifi
cat & filius, ſanctificat & ſpiritus, ſed vna eſt ſanctificatio,
quia vnum eſt baptiſma,& vna gratia ſacramenti.

Quia eadem ſunt opera manuum,quæ ſunt opera digitorum. *Caput VI.*

HOc eſt eadem opera filij quæ ſpirit' dei.Sed quid
mirum ſi ſanctificat ſingulos ipſe ſanctificatione
non indigens,ſed redundãs:quando tantam, vt di
xi,maieſtatem eius accepimus, vt tanquã digitus
à corpore,ita à deo patre inſeparabilis videatur ſpiritus ſan
ctus?Quod ſi quis ad deminutionem nõ ad vnitatẽ poteſta
tis putat eſſe referendũ,is profecto in eam amentiam cadet,
vt tanquam in vnam velut corporis formam patrẽ & filium
& ſpiritum ſanctum videatur tres fingere,& tãquam diſtin
ctiones quaſdam figurare membrorum.Sed accipiat,vt ſæ-
pius dixi,non inæqualitatẽ,ſed vnitatẽ poteſtatis hac teſtifi
catione ſignari, quandoquidem quæ opera dei ſunt, eadem
ſint opera manuum. Eadem etiã legimus opera eſſe digito-
Pſalm.18. rum.Scriptum eſt enim:Cœli enarrant gloriam dei,& ope-
Pſalm.101. ra manuum eius annunciat firmamẽtum. Et alibi:Initio ter
ram tu fundaſti domine, & opera manuum tuarum ſunt cœ
li. Eadem igitur ſunt opera manuum quæ ſunt opera dei.
Non ergo aliqua pro membrorum corporalium qualitate
diſcretio operationis,ſed vnitas poteſtatis eſt. Quæ autem
opera ſunt manuum,eadẽ opera digitorum,quia æquè ſcri-
Pſalm. 8. ptum eſt:Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorũ tuo-
rum,lunam & ſtellas quæ tu fundaſti.Quid hic igitur digi-
ti minus quàm manus feciſſe produntur,cùm idem fecerint
Pſalm. 95. digiti quod manus?Sicut ſcriptum eſt: Quoniam delectaſti
me domine in factura tua,& in operibus manuum tuarũ de-
lectabor.Et tamẽ quia manum legimus filium, ſcriptum eſt
enim: Nónne manus mea fecit hæc omnia?Et alibi: Poſui
manum meam ſub tegumento petræ,quod ad incarnationis
myſterium ſpectat, quia integumẽtum corporis virtus dei
ſempiterna ſuſcepit, vtiq; liquet manus & de filio dei & de
ſpiritu ſancto ſcripturam locutã. Et rurſus quia digitũ dei

A ſpiritum legimus,ideo appellatos digitos æſtimam', vt filiũ
& ſpiritũ deſignaret.Denique & vt filij & ſpiritus ſanctifi-
cationem ſe habere memoraret,ait quidam ſanctus: Manus Iob.10.
tuæ fecerunt me & plaſmauerunt me.

Quia ſicut arguit pater,ita arguit filius, ita arguit & ſpiritus,& quia iudicat ſpiritus. *Caput VII.*

CVr enim verborum ſimilitudinẽ recuſamus, vbi
vnitatem poteſtatis aſſerimus, cùm eouſque v-
nitas poteſtatis ſit,vt & arguat ſpirit' ſicut arguit
pater & arguit filius:Sicut enim ſcriptũ eſt:Do- Pſalm.6.
mine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias
me. Deinde in quadrageſimonono pſalmo ſicut dicit do-
minus:Arguam te & ſtatuam ante faciem tuam peccata tua,
ita etiam de ſpiritu ſancto filius dixit:Cùm autẽ abiero,mit
tam paracletũ ad vos, & ille veniens arguet mũdum de pec
cato & de iuſtitia,& de iudicio. Sed quo nos perfidorũ ho-
minum deducit amẽtia, vt quaſi de ambiguo quod ſpiritus
ſanctus arguat videamur adſtruere,cũ iudices ipſi nõ queãt
niſi per ſpiritum iudicare?Denique nobile illud Salomonis
B iudiciũ,quod inter dubia certãtium, cùm vna oppreſſo par 3.Reg.3.
uulo quẽ ipſa ſuſceperat, vindicare ſibi vellet alienũ,altera
proprium filium defenſaret,& fraudem in ipſis cogitationi
bus occultis,& pietatem in maternis viſceribus deprehen-
dit, vtique per ſpiritus ſancti munus emicuit. Neque enim
latentem conſcientiam fœminarum alia aliqua niſi ſpiritus
ſancti machæra penetraſſet,de qua ait dominus:Nõ veni pa Matth.10.
cem mittere,ſed machærã.Quia non ferro ſed ſpiritu mens
interna penetratur.Penetrabilis eſt enim ſpiritus intelligen
tiæ,ſpiritus vnicus,multiplex,ſubtilis,mobilis. Et infra:O-
mnia proſpiciens. Vides Propheta quid dicat, quia omnia
proſpicit.Et ideo etiam Salomon proſpexit, vt machæram
illam iuberet afferri, qua ſimulato quod diuidere vellet in-
fantem, conſiderauit quod vera mater plus conſuleret filio
quàm ſolatio,& gratiam iuri, non gratiæ iura præferret. At
verò illa quæ matris ſimularat affectum, vincendi ſtudio cę
ca paruiduceret eius exitiũ,in quo neſciret pietatis diſpen-
C dium.Itaque vir ille ſpiritalis,qui diiudicaret omnia, ſpiri-
talis enim diiudicat omnia, naturam in affectibus quæſiuit,
quæ latebat in vocibus, & pietatem interrogauit vt prode-
ret veritatem. Vicit itaque mater charitatis affectu,quæ fru
ctus eſt ſpiritus.Diiudicauit in propheta,quia per ſpiritum
datur ſermo ſapientiæ. Quomodo ergo negatur quod ar-
guere poſſit ſpiritus ſanctus mũdum de iudicio, qui iudicij
tollit ambiguum,largitur euentum?Daniel quoque niſi ac-
cepiſſet dei ſpiritum, nunquam potuiſſet deprehẽdere ad-
ulterium libidinis, mendacium fraudis. Nam cùm Suſanna
presbyterorum coniurationibus appetita, inflexam popu-
li mentem videret contemplatione ſeniorum, & omnibus
deſtituta ſubſidiis, ſola inter hoſtes pudicitiæ ſuæ conſci-
entia deum arbitrum precaretur: Exaudiuit, inquit, do-
minus vocem eius, cùm duceretur vt periret: & excitauit
dominus ſpiritum ſanctum pueri adoleſcentis cui nomen
Daniel. Itaque ſecundum accepti ſpiritus ſancti gratiã,va- Dauiel.13.
cillantia perfidorum teſtimonia deprehendit.Denique non
alia niſi diuinæ fuit operatio poteſtatis,vt eos vox ſua pro-
D deret,quorum latebat affectus, percipite igitur ſpiritus ſan
cti ſacrum & cœleſte miraculum. Illa quæ maluit ſibi ca-
ſta eſſe quàm populo,illa quæ maluit innocentię ſubire pe-
riculum quàm pudoris,quæ cùm accuſaretur,tacebat: cùm
damnaretur ſilebat, conſcientiæ ſuæ contenta iudicio, quæ
reuerẽtiam pudoris etiam in periculis reſeruabat, ne extor
ſiſſe petulantiam viderentur,qui extorquere non potuerãt
caſtitatem,vbi dominum inuocauit,ſpiritum meruit,qui la
tentem presbyterorum conſcientiam reuelauit.Diſcant pu
dicæ calumniam non timere. Nam quæ caſtimoniam vitæ
prætulit, nec vitæ diſpẽdium pertulit, & gloriam retulit ca
ſtitatis.Sic & Abrahã quõdam iuſſus adire peregrinã terrã,
nec vxoriæ periculo pudicitiæ, nec mortis propoſitæ ter-
rore auocatus,& vitã ſuam & caſtimoniam ſeruauit vxoris:
nullũ itaq; deo credidiſſe pœnituit, & caſtitas deuotionem
cumulauit in Sarra,& deuotio caſtitatẽ.Ac ne quis forte æ-
ſtimet:quia dicẽdo ſcriptura: Excitauit deus ſpiritum ſan-
ctum pueri adoleſcentis, ſpiritum in eo putet fuiſſe homi-

nis,non ſpiritum ſanctum,legat in poſterioribus& inueniet [A] quiá ſpiritum ſanctum accepit Daniel,& ideo prophetauit. Denique & rex cum prætulit, quia habebat gratiam ſpiritalem.Sic enim dicit: Tu autẽ Daniel potes , quia ſpiritus ſanſtus dei in te eſt. Et infra ſcriptura dicit: Et fuitDaniel prępoſitus illius,quoniam ſpiritus erat ſuperãs in eo.Sed etiam Moyſi ſpiritus iudicaturis diuiſus eſt.Sed quid de cæteris loquamur ? Ipſum dominum Ieſum in ſpiritu non ſolũ iudicare accepimus, ſed etiam vindicare. Neq; enim vindicaret in antichriſtum, niſi ante de eius meritis iudicaret, quẽ (ſicut legimus) [1.Theſſal.2.] dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui.

Sicut lectum eſt quod uerbi gladius ſpiritus ſit , ita lectum eſt quod ſpiritus ſancti gladius uerbum dei ſit.

Caput VIII.

SEd hic nõ acquiſita gratia eſt,ſed indiuidua manet vnitas,quia neque Chriſtus ſine ſpiritu,neq; ſpiritus poteſt eſſe ſine Chriſto. Nõ enim poteſt diuinæ naturæ vnitas ſeparari. Et quia in mediũ [B] interuenit exemplum quod dominus Ieſus interficit ſpiritu oris ſui, gladius quidẽ verbi ſpiritus intelligitur . Denique in euangelio dicit ipſe dominus Ieſus: Non veni pacem mittere,ſed gladium. Venit enim vt ſpiritum daret: ideo & in ore eius gladius bis acutus, vtique gratia ſpiritalis.Spiritus ergo verbi gladius eſt. Et vt ſcias inæqualitatẽ non eſſe ſed vnitatem naturæ, verbũ quoque gladius eſt ſpiritus ſancti. [Epheſ. 6.] Scriptum eſt enim: Accipientes ſcutum fidei in quo poſſitis omnia tela maligni ignita extinguere,& galeam ſalutis aſſumite,& gladium ſpiritus quod eſt verbum dei. Cùm igitur verbi gladius ſpiritus ſanctus ſit, & ſpirit' ſancti gladius verbum dei ſit, vtique vnitas eſt potentiæ. Quam vnitatem licet etiam aliis ſcripturarum locis conſiderare.

Quia ſimiliter ut pater & filius, ita etiam ſpiritus & contriſtatus & exaſperatus , & tentatus a iudæis legitur.

Caput IX.

NAm cùm dicat Ezechiel ad populum Iudęorum: Et contriſtatis me in omnibus his, dicit dominus. [C] [Epheſ. 4] Paulus nouo populo in epiſtola ſua dicit : Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei , in quo ſignati eſtis. Rurſus cùm Eſaias dicat de ipſis Iudæis: Ipſi autẽ non crediderunt, ſed exacerbauerunt ſpiritum . Dauid autẽ de deo dicit: Et exacerbauerunt altiſſimum in ſiccitate,& tentauerũt deum in cordibus ſuis. Accipe etiam quia cùm alibi dixerit ſcriptura,tentatũ ſpiritum,tentatum etiã deum, tandem dicat & Chriſtum eſſe tentatũ. [1.Cor.10.] Habes enim ad Corinthios Apoſtolũ: Neque tentemus Chriſtum,ſicut quidã eorum tentauerunt,& à ſerpentibus perierunt. Iuſta vindicta, vt aduerſarij venena ſentirent,qui nõ venerabantur authorem. Et bene dominus, æreo ſerpente ſuſpenſo iuſſit curari vulnera ſauciorum . Imago enim crucis , æreus ſerpens eſt, quoniam & ſi in carne ſua ſuſpenſus eſt Chriſtus, tamen & [Galat. 6.] ipſe crucifixus eſt mundo, & ipſi crucifixus eſt mũdus. Mihi enim mundus crucifixus eſt & ego mũdo. Crucifixus eſt ergo in ſuis mundus illecebris, & ideo non verus ſed æreus ſuſpenſus eſt ſerpens: quia in veritate quidem corporis, ſed [D] ſine veritate peccati ſuſcepit dominus ſpeciem peccatoris: vt per lubricum infirmitatis humanæ, ſimulando ſerpentẽ, depoſitis carnis exuuiis, veri deſtrueret ſerpentis aſtutiam. Per crucem itaque domini quæ in tentationis vltione ſubuenit , offenſam in perfidis trinitatis agnoſco, qui medicinam trinitatis accipio. Ergo cũ habeas in libro Moyſi, quia dominus tentatus ſerpentes immiſerit populo Iudæorum, neceſſe eſt aut vnitatẽ in maieſtate diuina fatearis , patris & filij & ſpiritus ſancti: aut certe cùm ſpiritũ dicat apoſtolica ſcriptura tentatum , domini nomine ſpiritum vtique deſignauit. Tentatum autẽ ſpiritum ſanctum, ad Hebræos ſcribẽs Apoſtolus, dicit. Sic enim habes: Quia hæc dicit ſpiritus [Hebr. 3.] ſanctus: Hodie ſi vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra , ſicut in iritatione ſecundum diem tentationis in deſerto, vbi tentauerũt me patres veſtri, probauerunt & viderunt opera mea. Quadraginta annis proximus fui generationi huic,& dixi ſemper iſti errant corde: ipſi verò non cognouerunt vias meas, ſicut iuraui in ira mea ſi introibunt in requiem meam. Ergo ſecundum Apoſtolum tẽtatus eſt ſpiritus, ſic & ipſe tentatus eſt, & ipſe vtiq; in terrã repromiſſionis Iudęorũ populum dirigebat, ſicut ſcriptum eſt: Quia adduxit eos per abyſſum ſicut equum, per deſertum & non laborauerunt, & ſicut pecora per campum, deſcendit ſpiritus à domino, & direxit eos. Et ipſe vtique ſerenã cœleſtis alimoniæ pluuiam miniſtrabat, ipſe quotidianam meſſem quam terra non parturierat, agricola non ſeuerat, imbre ſertili fœcundabat. Nunc ſpectemus ſingula. Requiem Iudęis promiſerat deus, eam requiem ſpiritus ſuam dicit. Tentatum ſe à perfidis deus pater memorat, & tẽtatum ab iiſdem ſe dicit & ſpiritus, quia vna tentatio eſt qua tentata eſt à ſacrilegis vna diuinitas trinitatis. Condemnat deus populum Iudęorũ, vt in terrã fluentẽ lac & mel, hoc eſt, reſurrectionis requiẽ peruenire non poſſit, eadem ſentẽtia condemnat & ſpiritus, dicens: Si introibũt in requiem meam. Vnius ergo ſententia voluntatis, vnius excellẽtia poteſtatis eſt. Fortaſſe tamen aliquis diceret, hoc exẽplum non poſſe ad proprietatem ſancti ſpiritus deriuari , niſi alio loco etiam Pe- [B] trus apoſtolus nos docuiſſet , peccatis noſtris etiã ſpiritum poſſe tentari. Sic enim habes ad Ananiæ coniugem dictum: [Acto. 5.] Quid vtique conuenit vobis tentare ſpiritum domini? Etenim domini ſpiritus ipſe eſt dei ſpiritus, quia vnus ſanctus eſt ſpiritus: vt etiam Paulus apoſtolus docuit, dicẽs: Vos au- [Roma. 8.] tem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen ſpiritus dei habitat in vobis. Si quis autem ſpiritum Chriſti nõ habet, hic non eſt eius: præmiſit ſpiritum dei, & ſtatim ſubdidit eundem eſſe ſpiritum Chriſti. Et cùm dixiſſet de ſpiritu, vt intelligeremus quia vbi ſpiritus ſanctus, ibi Chriſtus eſt, addidit: Si autem Chriſtus in vobis. Deinde quomodo hic in- [1 Corin. 13.] telligimus , quia vbi ſpiritus ibi Chriſtus, ita etiam alibi oſtendit, quia vbi Chriſtus ibi etiam ſpiritus ſanctus ſit. Nam cùm dixiſſet: Nunquid experimentum eius quæritis, qui in me loquitur Chriſtus? alibi ait: Puto enim quod & ego ſpi- [1.Corint. 7.] ritum dei habeo. Inſeparabilis ergo vnitas, quia vbi aut pater aut Chriſtus aut ſpiritus, ſcriptura teſtificante, ſignatur, ibi omnis plenitudo eſt trinitatis.

[C]

Quia deus ſpiritus ſecundum Petri ſententiam in Actibus apoſtolorum. *Caput X.*

SEd & ipſe Petrus in eo quod propoſuimus exemplo, præmiſit ſpiritum ſanctum , & poſtea dixit ſpiritum domini. Sic enim habes: Anania, cur im- [Acto. 5.] pleuit ſathanas cor tuum ad mentiendum ſpiritui ſancto, vt fraudem faceres de precio agri? Nõnne manens tibi manebat , & venditum in tua erat poteſtate ? Quare poſuiſti in corde tuo hoc ſcelus? Non es hominibus mentitus, ſed deo. Et ſubter ad eius vxorem ait: Quid vtique conuenit vobis tentare ſpiritum domini ? Primum intelligimus, quia ſpiritum ſanctum, ſpiritum domini dixit. Deinde cùm præmiſerit ſpiritum, & addiderit, non es hominibus mentitus, ſed deo: neceſſe eſt in ſpiritu ſancto aut vt vnitatẽ diuinitatis eſſe intelligas : quoniam cùm ſpiritus tentatur , deus fallitur: Aut ſi vnitatem diuinitatis conaris excludere ſecundum ſcripturæ verba, ipſe vtique ſpiritũ domini credis. Si enim & de ſpiritu expreſſum intelligim' & de patre, in deo [D] vtique patre & ſpiritu ſancto veritatis ſcientiæ aduertimus vnitatẽ, quia ſimiliter à ſancto ſpiritu ſicut à deo patre mendacium deprehenditur. Quod ſi vtrumque de ſpiritu accipimus, cur quod legis perfide negare conaris? Aut igitur vnitatem diuinitatis patris & filij & ſpiritus ſancti , aut diuinitatem ſancti ſpiritus in patre & filio confitere, vtrum dixeris in deo , vtrumque dixiſti , quia & vnitas diuinitatem adſtruit & diuinitas vnitatem.

Quia deus ſpiritus eſt, ſecundum euangelium. *Caput XI.*

NEc ſolum hoc loco euidenter ſancti ſpiritus θεότητα, hoc eſt, diuinitatem ſcriptura teſtatur, ſed etiam ipſe dominus dixit in euãgelio: Quoniam deus ſpiritus eſt . Quẽ locum ita expreſſe Arriani teſtificamini eſſe de ſpiritu, vt eum de veſtris codicibus auferatis , atque vtinam de veſtris & non etiam de eccleſiæ codicibus tolleretis. Eo enim tempore quo impiæ infidelitatis Auxentius Mediolanẽſem eccleſiam armis exercitúq; occupauerat, vel à Valente atq; Vrſatio nutantibus ſacerdotibus ſuis incurſabatur eccleſia Sirmienſis, falſum hoc & ſacrile-

ſacrilegũ ſimulacrum tamen in eccleſiaſticis codicibus de-
prehenſum eſt. Et fortaſſe hoc etiam in oriente feciſtis. & li-
teras quidẽ potuiſtis abolere, ſed fidem nõ potuiſtis aufer-
re. Plus vos illa litura prodebat, plus vos illa litura damna-
bat. Neq; enim vos poteratis oblinire veritatem, ſed illa li-
tura de libro vitę nomina veſtra delebat. Cur auferebatur,
quoniam deus ſpiritus eſt, ſi non pertinebat ad ſpiritum? Si
enim de deo patre vultis expreſſum, ergo & deum patrem
negatis, qui putatis eſſe delendum? Vtrum vultis eligite, in
vtroque vos laqueus veſtræ impietatis adſtringit. Si genti-
les vos eſſe fateamini vel patrem deum negando vel ſpiri-
tũ. Tenetur igitur veſtra confeſſio, qua deleſtis oraculum
dum formidatis exemplum. Deleſtis quidem in pectoribus
animíſque veſtris. Cæterum diuinum non deletur oraculũ,
Eſaiæ.43. non deletur ſpiritus ſanctus, ſed auerſatur impias mẽtes. nõ
deletur gratia, ſed iniquitas, quia ſcriptum eſt: Ego ſum, e-
Exod.32. goſum, qui deleo iniquitates tuas. Denique Moyſes pro po
pulo petens: Dele, inquit, me de libro tuo, ſi non parcis huic B
populo. Nec tamen deletus eſt, quia non habebat iniqui-
tatem, ſed gratiam profluebat. Veſtra igitur eſtis cũfeſſio-
ne conuicti: quod ſapienter ſactum non poſſum dicere, ſed
aſtute. Aſtute enim cognouiſtis loci iſtius vos atteſtatione
conuinci, nec argumenta veſtra aduerſus id poſſe teſtimo-
nium cõuenire. Quò enim poſſit aliò intellectus loci iſtius
Ioan.3. deriuari, cùm ſeries lectionis tota de ſpiritu ſit? Nicodemus
quærit de regeneratione, reſpõdet dominus: Amen amen di
co tibi, niſi quis renatus fuerit per aquam & ſpiritũ, non po
teſt introire in regnum dei. Et vt oſtenderet aliam genera-
tionem ſecundum carnem eſſe, aliam ſecundum ſpiritum,
addidit: Quod natum eſt ex carne, caro eſt: quia de carne
natum eſt. Et quod natum eſt de ſpiritu, ſpiritus eſt: quia
deus ſpiritus eſt. Proſequere ergo totam ſeriem lectionis,
inuenies quod dominus impietatem veſtram plenitudine
aſſertionis excluſerit. Noli, inquit, mirari, quia dixi: Opor-
tet vos naſci denuo. Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius
audis: ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat. ſic eſt omnis C
qui natus eſt de ſpiritu. Quis eſt qui naſcitur de ſpiritu, &
qui efficitur ſpiritus, niſi qui renouatur ſpiritu mentis ſuæ?
Hic eſt vtique qui per aquam regeneratur & ſpiritum ſan-
ctum, quoniam per lauacrum regenerationis & renouatio-
nis ſpiritus ſancti, ſpẽ vitæ capimus æternæ. Et alibi Petrus
Acto.11. apoſtolus ait: Vos autem ſpiritu ſancto baptizabimini. Quis
eſt autẽ qui baptizatur ſpiritu ſancto, niſi qui renaſcitur per
Ioan.3. aquam & ſpiritum ſanctum? Ergo de ſancto ſpiritu domi-
nus dixit: Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit per
aquam & ſpiritum, non poteſt introire in regnum dei. Et
ideo de ipſo naſci nos in poſterioribus definiuit, per quem
renaſci nos in ſuperioribus eſt locutus. Hac dominica ſen-
tentia & ſcripto nitor, non argumento. Quæro tamen cur ſi
non dubitatur per ſpiritum ſanctum nos renaſci, dubitetur
de ſpiritu ſancto nos naſci, cùm ipſe dominus Ieſus de ſpi-
ritu ſancto & natus ſit & renatus? Quem ſi natum de ſpiri-
tu ſancto confitemini, quia non poteſtis negare, renatum au
tem negatis: magna inſipientia, vt quod ſingulare dei, confi
teamini: quod commune eſt hominum denegetis. Et ideo D
bene vobis dicitur quod Iudæis dictum eſt: Si terrena vo-
bis dixi, & non creditis: quomodo ſi dixero vobis cœleſtia
credetis? Sed tamen vtrumque locum ita ſcriptum inueni-
mus in Græco, vt non per ſpiritum dixerit, ſed de ſpiritu.
Deniq; ſic habet: ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδα-
τος καὶ πνεύματος, hoc eſt, de aqua & ſpiritu. Ergo cùm dubi
tari nõ debeat de ſancto ſcriptum eſſe ſpiritu, quod natum
eſt de ſpiritu, nõ eſt dubium, quia deus & ſanctus ſpiritus,
ſecundum quod ſcriptum eſt, quia deus ſpiritus. Alibi quo-
1.Ioan.5. que vt hoc de ſancto ſpiritu ſcripſiſſe ſe idem euangeliſta
referaret, per aquam, inquit, & ſpiritum venit Chriſtus Ie-
ſus. Nõ ſolum in aquam, ſed per aquam & ſanguinem & ſpi
ritus teſtimonium: quoniam ſpiritus eſt veritatis: quia tres
ſunt teſtes, ſpiritus, aqua, & ſanguis: & hi tres vnum ſunt in
Chriſto Ieſu. Audi quomodo teſtis ſpiritus mentem reno-
uat, aqua proficit ad lauacrum, ſanguis ſpectat ad precium.
Spiritus enim nos per adoptionem filios dei fecit, ſacri fon
tis vnda nos abluit, ſanguis domini nos redemit. Alterum

A igitur inuiſibile, alterum viſibile teſtimonium ſacramento
conſequimur ſpiritali, quia ſpiritus teſtimonium reddit ſpi
ritui noſtro. Et ſi in vtroque plenitudo ſit ſacramenti, di-
ſtinctio tamẽ muneris eſt. Ergo vbi diſtinctio muneris nõ
eſt vtique teſtificationis æqualitas.

Quia adoratur ſpiritus ſanctus ſicut pater & filius, & cum patre & filio adoratur in maieſtate dei. *Caput XII.*

SEd fortaſſe referatur, quia in poſterioribus iſtius
ipſius libri iterum dominus deum ſpiritum dixit,
& de patre deo ſenſit. Sic enim habes in euange-
lio: Nunc eſt quando veri adoratores adorabunt Ioan.4.
patrem in ſpiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui
adorent eum. Spiritus autẽ eſt deus: & eos qui adorant eum,
in ſpiritu & veritate oportet adorare. Non ſolum enim hoc
exemplo diuinitatem ſancti ſpiritus vultis negare, ſed etiam
in ſpiritu adorare deum, tanquam ad ſubiectionem ſpiritus
deriuatis. Cui loco reſpondebo breuiter, quia ſpiritus ple-
B rũque ponitur pro gratia ſpiritali, ſicut & Apoſtolus dixit:
Quia ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabi
libus, hoc eſt gratia ſpiritalis. niſi fortè gemitus vos ſancti
ſpiritus audire potuiſtis. Ergo & hic adoratur deus, non in
malicia cordis, ſed in gratia ſpiritali. In animam enim male- Sap.1.
uolam non intrat ſapientia, quia nemo poteſt dicere domi-
num Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto. Statímque ſubdidit: Diui- 1.Cor.12.
ſiones verò gratiarum ſunt. Non igitur hoc ad plenitudi-
nem nec ad portionem ſpiritus poteſt pertinere: quia neque
humana mens eius plenitudinem capit, neque in vllas ſui di
uiditur ſectiones, ſed donum gratiæ ſpiritalis infundit, in
quo adoratur deus ſicut adoratur etiam in veritate. Non e-
nim adorat, niſi qui veritatem diuinitatis eius pio hauriat af
fectu. Nec vtique velut perſonaliter Chriſtum, aut ſanctum
perſonaliter ſpiritum comprehendit. Aut putat quod ve-
lut perſonaliter dictum de ſpiritu videatur & de Chriſto.
ergo deus ſimiliter adoratur in veritate, ſicut adoratur in
ſpiritu. Aut ſimilis igitur ſubiectio, quod abſit vt credas, &
C nec filius adoratur: aut quod verum eſt, ſimilis vnitatis gra
tia & ſpiritus adoratur. Colligamus hinc ergo & conclu-
damus Arrianorum impias quęſtiones. Si enim ideo negant
adorandum ſpiritum, quia deus adoratur in ſpiritu. negent
ergo adorandam veritatem, quia deus adoratur in veritate.
Nam licet plurimæ veritates ſint, quia ſcriptum eſt: Demi- Pſalm.11.
nutæ ſunt veritates à filiis hominum, donatæ tamen ſunt à
veritate diuina quod eſt Chriſtus, qui ait: Ego ſum via, ve- Ioan.14.
ritas, & vita. Ergo ſi hoc loco veritatem ex vſu intelli-
gunt, intelligant etiam gratiam ſpiritalem, & nihil eſt offen-
ſionis, aut ſi veritatem Chriſtum accipiunt, adorãdum ne-
gent. Sed refelluntur factis piorum, ſerie ſcripturarum. Ad-
orauit enim Chriſtũ Maria, & ideo prænuncia reſurrectio-
nis ad apoſtolos deſtinatur, ſoluens hęreditarium nexum &
fœminei generis immane delictum. Hoc enim operatus eſt
in myſterio dominus, vt vbi ſuperabũdauerat delictum, ſu
perabundaret & gratia. Meritóque ad viros fœmina deſti-
natur, vt quę culpam viro prima nunciauerat, prima domi-
ni gratiam nunciaret. Adorauerũt & apoſtoli. Et ideo quia
detulerunt fidei teſtimoniũ, acceperunt fidei magiſterium.
D Adorauerunt & angeli, de quibus ſcriptum eſt: Et adorent
eum omnes angeli eius. Adorant autem non ſolum diuini-
tatem eius, ſed etiam ſcabellũ pedum eius: quia ſcriptũ eſt:
Et adorate ſcabellum pedum eius: quoniam ſanctum eſt.
Aut ſi negant quia in Chriſto etiam incarnationis adoran-
da myſteria ſint, in quibus velut veſtigia quædã diuinitatis
expreſſa, & vias quaſdam verbi cœleſtis aduertimus, legant
quia & apoſtoli adorabant eum in carnis gloria reſurgen-
tem. Ergo ſi nihil derogat quod deus adoratur in Chriſto,
quia adoratur & Chriſtus nihil vtique derogat etiam ſpiri-
tui, quia deus adoratur in ſpiritu, quia adoratur & ſpiritus,
ſicut Apoſtolus dixit: Spiritui dei ſeruimus. Qui enim ſer-
uit & adorat, ſicut ſupra dictum eſt: Dominum deum tuum Matth.4
adorabis, & illi ſoli ſeruies. Sed ne fortè propoſitum ali-
quos præterſugere videatur exemplum, qua ratione ad in-
carnationis dominicæ ſacramentũ ſpectare videatur quod
ait Propheta: Adorate ſabellum pedum eius, conſideremus.
Non enim ex vſu hominum æſtimare debemus ſcabel-

A lű. Neque enim corporalis deus, aut non immẽſus, aut tanquam fulcrum pedib⁹ eius ſcabellum ſubiectum putemus. Neque adorãdum quicquã prẹter deum legimus, qnia ſcri-
Matth. 4. ptum eſt: Dominũ deum tuum adorabis, & ipſi ſoli ſeruies. Quomodo ergo aduerſus legẽ propheta præciperet ſub lege nutritus, & eruditus in lege? Non mediocris igitur quæſtio, & ideo diligẽtius cõſideremus quid ſit ſcabellũ. Legimus enim alibi: Cœlum mihi thronus, terra autẽ ſcabellum pedũ meorũ. Sed nec terra adorãda nobis, quia creatura eſt dei. Videamus tamen ne terrã illã dicat adorandã Propheta quam dominus Ieſus in carnis aſſumptione ſuſcepit. Itaque per ſcabellum terra intelligatur, per terrã autem caro Chriſti, quã hodie quoque in myſteriis adoramus, & quam apoſtoli in domino Ieſu (vt ſupra diximus) adorarunt. Neque enim diuiſus Chriſtus, ſed vnus. Neque cùm adoraretur tanquam dei filius, natus ex virgine negabatur. Cùm igitur incarnationis adorandum ſit ſacramenum, incarnatio autem opus ſpiritus ſit, ſicut ſcriptum eſt: Spiritus ſanctus superue-
Lucæ. 1. niet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi: & quod na- B
ſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. haud dubie etiam ſanctus ſpiritus adorandus eſt, quando adoratur ille qui ſecũdum carnem natus ex ſpiritu eſt. Ac ne quis hoc deriuet ad virginẽ Mariam, erat templum dei, non deus templi. Et ideo ille ſolus adorandus qui operabatur in templo. Nihil ergo officit quod deus adoratur in ſpiritu, quia & ſpiritus adoratur, quanquam ſi ipſa verba cnnſideremus, quid aliud in patre & filio, & ſpiritu ſancto, niſi eiuſdem poteſtatis vnitatem intelligere debemus? Quid eſt enim, in ſpiritu & veritate adorare oportet? ſi tamen hoc non ad gratiam ſpiritalem referas, nec ad veræ cõſcientię fidem, ſed (vt diximus) perſonaliter (ſi tamen dignũ hoc verbum eſt maieſtatis expreſſione diuinæ) de Chriſto accipias & de ſpiritu. Quid eſt ergo, adoratur in Chriſto pater, niſi quod eſt in Chriſto pater, & loquitur in Chriſto pater, & manet in Chriſto pater? Non vtiq; quaſi corpus in corpore. Non enim deus corpus, nec quaſi confuſus in confuſo, ſed quaſi verus in vero, deus in deo, lumen in lumine, quaſi pater ſempiternus in filio co- C
æterno. Non ergo inſertio corporis intelligitur, ſed vnitas poteſtatis. Ergo per vnitatẽ poteſtatis coadoratur in patre Chriſtus, cùm deus pater adoratur in Chriſto. Similiter itaque per vnitatem poteſtatis eiuſdẽ coadoratur in deo ſpiritus, dum deus adoratur in ſpiritu. Adhuc verbi iſtius vim atque ſermonis diligentius pertractemus, & proprietatem
Pſalm. 103. eius ex aliis colligamus. Omnia, inquit, in ſapientia feciſti. Quid hic igitur intelligimus exortem factorum eſſe ſapientiã? Sed omnia per ipſum facta ſunt. Et Dauid ait: Verbo domini cœli firmati ſunt. Ergo ipſe qui dei filiũ etiã cœleſtiũ dicit authorẽ, ita vtique dixit in filio facta omnia, vt in operum inſtauratione filiũ à patre minimè ſepararet, ſed patri
Coloſ. 1. iungeret. Paulus quoque ait: Quoniam in ipſo condita ſunt omnia in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia. Nũquid cũ dicit, in ipſo, negauit per ipſum? Non negauit vtiq; ſed aſſeruit. Denique & alibi dixit: Vnus dominus Ieſus per quem omnia. Ergo cũ dicit per ipſum, negauit in ipſo cõdita eſſe omnia, per quem dicit eſſe omnia? Hanc vim habent verba D
hæc, in ipſo & cum ipſo, vt vnum in his atque conſimile non contrarium intelligatur. Quod etiam in inferioribus manifeſtauit, dicẽs: Omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt. Hæc enim tria in Chriſto vnum eſſe, cum ipſo & per ipſum & in ipſo, ſicut ſupra diximus ſcriptura teſtatur. Habes enim per ipſum & in ipſo cõdita eſſe omnia. Accipe etiam, quia cum ipſo pater & ipſe cum patre erat, cùm omnia conderentur, Sapientia dicit: Cùm pararet cœlum, cum illo eram, cùm faceret fontes aquarum. Et in veteri teſtamento dicendo pater, faciamus: oſtendit filium ſecum adorandum quaſi omniũ conditorẽ. Sicut ergo in filio creatura diſcutitur, quorũ filius creator accipitur, ita etiã cùm in veritate adorari deus dicitur, verbi ipſius proprietate in eundem modum frequenter expreſſa debet intelligi, quod & filius adoretur. Similiter itaq; adoratur & ſpiritus, quia deus adoratur in ſpiritu. Ergo pater & cum filio adoratur, & cum ſpiritu, quia trinitas adoratur. An verò negat aliquis adorandã diuinitatem trinitatis æternæ, cùm & ſcripturæ diuinæ inexplicabi-

A lem maieſtatẽ exprimãt trinitatis? ſicut alibi ipſe Apoſtolus dicit: Quoniã deus qui dixit de tenebris lumẽ ſplendeſcere illuxit in cordibus noſtris ad illuminationẽ ſcientiæ claritati dei in faciẽ Chriſti Ieſu. Nẽpe hanc claritatẽ viderunt apoſtoli, cùm dominus Ieſus diuinitatis ſuæ luce in monte fulgeret: viderunt, inqnit, apoſtoli & in faciẽ prociderunt. Putáſne illos vel cùm prociderent adoraſſe, cùm fulgorem diuini luminis corporalibus oculis ſuſtinere non poſſent, & ſplendor lucis æternę aciem viſus mortalis obduceret? Aut quid aliud tunc temporis dixerunt illi videntes gloriam eius, niſi venite adoremus & procidamus ante eum?

Quia deus ſpiritus ſanctus eſt ſecũdum apoſtolum, & quia templum ſumus ſpiritus ſancti ſicut & dei patris & domini Ieſu Chriſti. *Caput XIII.*

ILluxit enim deus in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis dei in faciem Chriſti Ieſu. Quis eſt ergo qui illuxit, vt cognoſcamus deũ in faciem Chriſti Ieſu? Dixit enim, illuxit deus vt
B cognoſcatur claritas dei in faciem Chriſti Ieſu: quem putamus alium præter ſpiritum declaratum? Aut quis eſt alius præter ſpiritum ſanctum cui diuinitatis potentia deferatur? Qui enim ſpiritũ excludunt, neceſſe eſt inducant alium qui cum patre & filio gloriam diuinitatis accipiat. Eadẽ igitur verba repetamus: Deus eſt qui illuxit ad illuminationẽ claritatis dei in faciem Chriſti Ieſu. Habes Chriſtum euidenter expreſſum. Cuius ergo claritas illuminare dicitur niſi ſpiritus? Ipſum ergo deum expreſſit qui claritatẽ dei dixit. Si patris, ſupereſt vt qui dixit de tenebris lumẽ ſplẽdeſcere, & illuxit in cordibus noſtris, ſpiritus ſanctus intelligatur. Alium enim nõ poſſumus cum patre filióq; venerari. Si igitur ſpiritum intelligis, hunc Apoſtolus deum dixit: Neceſſe eſt igitur deitatẽ ſpiritus etiam vos fateamini qui negatis. Sed quàm impudenter negatis, cùm legeritis quia templum
habet ſpiritus? Scriptum eſt enim: Templum dei vos eſtis, 1. Corin. 3.
& ſpiritus ſanctus habitat in vobis. Deus ergo templum habet, creatura templum nõ habet verum, ſpiritus autem ha-
C bet templum qui habitat in nobis. Nam ſcriptum eſt: Quia Ibidem. 6.
membra veſtra templum eſt ſpiritus ſancti. In tẽplo autem non qnaſi ſacerdos nec quaſi miniſter, ſed quaſi deus inhabitat, quoniam ipſe dominus Ieſus dixit: Inhabitabo in illis & inter eos ambulabo, & ero illorũ deus, & ipſi erunt mihi
populus. Et Dauid dicit: Dominus in tẽplo ſancto ſuo. Er- Pſal. 10.
go ſpiritus habitat in templo ſancto ſuo. ſicut habitat pater, habitat & filius qui ait: Ego & pater veniemus, & manſionẽ apud eum faciemus. Manet autẽ in nobis pater per ſpiritum quem dedit nobis. Quomodo igitur poteſt ſimul diſpar manere natura? Vtique non poteſt. Manet autẽ cum patre & filio ſpiritus ſanctus. Vnde & Apoſtolus cũ gratia Ieſu Chriſti & charitate dei cõmunicationem ſancti ſpiritus copulanit, dicens: Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti & charitas dei & cõmunicatio ſpiritus ſancti cum omnibus vobis. Aduertimus igitur quod pater & filius & ſpiritus ſanctus in vno eodémq; per naturæ eiuſdẽ maneant vnitatem. Ergo diuinę eſt poteſtatis qui habitat in tẽplo. Sicut enim patris & filij,
D ita & ſpiritus ſancti ſumus templum, non multa templa, ſed vnum templum, quia vnius templum eſt poteſtatis.

Quia non tres dij, ſed unus deus. *Caput XIIII.*

SEd quid veremini, an illud quod oblatrare conſueſtis, ne tres faciatis deos? Abſit. Vbi enim vna deitas intelligitur, vnus deus dicitur. Neque enim cùm filium deum dicimus, duos deos dicimus. Nã ſi cùm deitatem ſpiritus cõfitemur, putatis nos tres deos dicere. Ergo & cùm deitatẽ filij dicitis, quia non poteſtis eam negare, duos indncitis deos. Neceſſe eſt igitur iuxta ſententiam veſtram ſi deum perſonæ vnius non vnius naturæ nomen putatis, aut duos deos dicatis, aut deum filium denegetis. Sed excuſemus vos ab inſcientia, etſi non excuſamus à culpa. Etenim ſecundũ noſtram ſentẽtiam, quia vnus deus, vna diuinitas, & vnitas intelligitur poteſtatis. Sicut vnum deum dicimus & patrem verum deitatis nomine confitentes, nec filium denegãtes: ita etiam ſpiritum ſanctum à deitatis non excludimus vnitate, & tres deos nõ aſſerimus, ſed negamus, quia pluralitatem non vnitas facit, ſed diuiſio poteſtatis.

teſtatis. Quomodo enim pluralitatem recipit vnitas diui- A
nitatis, cum pluralitas numeri ſit, numerum autem non re-
cipiat diuina natura?

Quia dominus ſpiritus ſanctus, ſicut pater & filius. Cap. XV.

VNus ergo deus, ſalua maieſtate trinitatis æternæ,
ſicut propoſito declaratur exemplo. Nec eo ta-
men ſolo loco trinitatem videmus nomine diui-
nitatis expreſſam, ſed cum pleriſque locis, ſicut
& ſupra diximus, tū maxime in his epiſtolis quas ad Theſ-
ſalonicenſes Apoſtolus ſcripſit, diuinitatem atque domina-
tum patris & filij & ſpiritus ſancti euidentiſſime declarauit.
1.Theſ.3. Sic enim habes: Vos autem dominus multiplicet & abūda-
re faciat charitate in inuicem & in omnes, ſicut & nos in vo
bis ad cōfirmāda corda veſtra ſine querela in ſanctificatio-
ne coram deo & patre noſtro in aduentu domini Ieſu. Quis
eſt igitur dominus, qui multiplicet nos & abundare faciat
coram deo & patre noſtro in aduentu domini Ieſu? Patrem
dixit, filium dixit: quem ergo cum patre & filio præter ſpi-
ritum iunxit? Quis eſt dominus qui corda noſtra in ſancti- B
ficatione cōfirmet? Sanctificatio enim gratia ſpiritalis eſt,
ſicut & infra dixit: In ſanctificatione ſpiritus & fide veri-
tatis. Quem putatis ergo hic dominum, præter ſpiritum
nuncupatum? Hoc deus pater docere vos potuit, qui ait: Su
Ioan.1. per quem videris ſpiritum deſcentem & manentem ſuper
eum, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Deſcendit enim
ſpiritus in ſpecie columbæ, vt & ſapientiæ teſtimonium fer
ret, & ſacramētum lauacri ſpiritalis impleret, & vnius ſe cū
patre & filio operationis oſtenderet. Ac ne per impruden-
tiam aliquid excidiſſe Apoſtolo iudicetis, ſed ſcientem pru
dentémque & ſancto infuſum ſpiritu ſignificaſſe deum quē
dominum ſentiebat, etiam in ſecunda ad Theſſalonicenſes
epiſtola hoc idem repetiuit dicens: Dominus autem dirigat
corda veſtra in dilectione dei & patientia Chriſti. Quod ſi
dilectio dei eſt, & Chriſti patiētia, dominus qui dirigat de-
bet oſtendi, ſi directionem ſancti ſpiritus denegamus. Sed
Ioan.16. negare non poſſumus, quoniam de ipſo dominus dixit: Ad-
huc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare C
modo. Cū enim venerit ſpiritus ille veritatis, deducet vos
in omnem veritatem.

Quia bonus ſpiritus dei, & ſpiritus veritatis & omnem inſinuat veritatem. Cap. XVI.

Pſalm.142. ET Dauid de ipſo dicit: Spiritus tuus bonus dedu-
cet me in viam rectam. Vide quid de ſpiritu ſan-
cto vox dominica reſultet. Filiꝰ dei venit, & quia
nondum infuderat ſpiritum, paruulos quoſdam
nos degere ſine ſpiritu declarauit. Spiritum dixit eſſe ven-
turum, qui faceret ex paruulis fortiores incremento vide-
licet ſpiritalis ætatis. Quod ideo poſuit, non quo virtutem
ſpiritus anteferret, ſed vt in cognitione trinitatis oſtende-
ret plenitudinem eſſe virtutis. Neceſſe eſt igitur aut quartū
aliquem dicatis quem ſentire præter ſpiritum debeatis, aut
certe non alium dominum iudicetis niſi ſpiritum deſigna-
tum. Quod ſi euidentem conceptionem verborum exigi-
tis, quibus dominum ſpiritum ſcriptura memorauerit, nec
id latere vos potuit, quia ſcriptum eſt: Dominus autem ſpi D
ritus eſt. quod vtique dictum eſſe de ſpiritu ſancto, totius
ſeries lectionis oſtendit. Et ideo Apoſtolica conſideremus
2.Corin.3. eloquia. Quotiens legitur Moyſes, inquit, velamen poſitū
eſt ſupra cor eorum. Cum vero conuerſi fuerint ad domi-
num, auferetur velamen. Dominus autem ſpiritus eſt. Vbi
autem ſpiritus domini, ibi libertas. Non ſolum itaque ſpiri
tum dominum dixit, ſed etiam addidit: Vbi autem ſpiritus
domini, ibi libertas. Nos itaque omnes reuelata facie gloriā
domini ſpeculantes, ad eandem imaginem reformamur à
gloria in gloriam, ſicut à domini ſpiritu: hoc eſt qui ad do-
minum ſumus ante conuerſi vt ſpiritali intellectu quaſi in
quodam ſpeculo ſcripturarum domini gloriam videremus,
nunc ab hac gloria quę nos conuertit ad dominum, in illam
cœleſtem gloriam reformamur. Ergo cum dominus ſit, ad
quem conuertimur, domini autem ſpiritus ſit à quo refor-
mamur, qui conuerſi ad dominum ſumus, dominus vtique
ſpiritus ſanctus eſt deſignatus. Ipſe enim conuerſos ſuſci-
pit qui reformat. Nam quomodo quos non ſuſceperat re-

A formet? Quanquàm quid expreſſionem quęrimus vocis, v-
bi expreſſionem cernimus vnitatis? Nam & ſi dominum ſpi
ritúmque diſtinguas, negare tamen non potes, quia vbi do
minus, ibi ſpiritus. Et qui fuerit conuerſus ad dominum, e-
rit conuerſus ad ſpiritum. Si literam calumniaris, vnitatem
non inficiaris. Si vnitatem vis ſecernere, poteſtatis dominū
ipſum ſpiritum confiteris.

Quia non tres domini ſed vnus dominus. Cap. XVII.

SEd fortaſſis iterum dicas: Si dominum ſpiritum
dixero, tres dominos declarabo. Nunquid cū do
minum filium dicis, aut filium negas, aut duos do
minos cōfiteris? Abſit. Ipſe enim filius dixit: No- Marci.6.
lite duobus dominis ſeruire. Sed non vtique aut ſe, aut pa-
trem dominum denegauit. nam & patrem dominum dixit,
ſicut habes: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. Et Math.11.
ſe memorauit dominum, ſicut in euangelio legimus: Voca- Ioan.13.
tis me dominum & magiſtrum & bene facitis, ſum etenim.
Sed non duos dominos dixit, imò oſtendit ſe non duos do
B minos dixiſſe, cum præmonet: Nolite duobus dominis ſer-
uire. Non ſunt enim duo domini vbi dominatus vnus eſt,
quia pater in filio, filius in patre, & ideo dominus vnus. Sic
& lex docuit: Audi Iſrael, dominus deus tuus vnus eſt, hoc Deutero.6.
eſt, immutabilis ſemper, vnitate permanens poteſtatis, ſem
per idem nulla acceſſione, nulla diminutione mutatur. Er-
go vnum dixit Moyſes, & idem tamen dominum à domi-
no pluiſſe memorauit. Apoſtolus quoque: Det, inquit, do-
minus miſericordiam inuenire à domino. Dominus pluit à
domino, dominus dat à domino miſericordiam: dominus
nec ibi diſcernitur vbi pluit à domino, nec hic ſeparatur v-
bi miſeretur à domino, ſed vtroque in loco vnitas domi-
nationis exprimitur. In Pſalmo quoque habes: Dixit do-
minus domino meo. Nec ideo patrem ſuum dominum de-
negauit, quia filium dominum ſuū eſſe memorauit, ſed ideo
filium dominum ſuum dixit, ne crederes filium prophetæ
fuiſſe ſed dominum, quod in Euangelio ipſe dominus ma-
nifeſtauit dicēs: Si enim Dauid in ſpiritu vocat eum domi- Matth.22.
C num, quomodo filius eius eſt? In ſpiritu dicit Dauid domi-
num, non ſpiritus dicit. Aut ſi hinc calumniantur, quia do-
minum ſpiritus dixit, neceſſe eſt pari ſacrilegio filiū dei etiā
ſpiritus ſancti filium videantur aſſerere. Ergo quemadmo-
dum duos non dicimus dominos, cum & patrem & filium
deſignamus, ita nec tres dominos dicimus cum dominū ſpi-
ritum cōfitemur. Sicut enim tres ſacrilegū eſt dominos aut
deos dicere, ita etiam hoc plenum ſacrilegij eſt, duos domi
nos aut deos dicere. Quia vnus deus, vnus eſt dominus, v-
nus eſt ſpiritus ſanctus, & qui deus, dominus: & qui domi-
nus, deus: quia & in dominatione diuinitas, & in diuinitate
dominatus eſt. Denique & dominum & deum legiſti patrē:
Domine deus meus clamabo ad te, exaudi me. Et dominum
& deum habes filium, ſicut in euangelio legiſti, quia cū tē-
tigiſſet Thomas latus Chriſti ait: Dominus meus & deus Ioan.20.
meus. Ergo ſicut pater deus & filius dominus, ita & filius
deus & pater dominus: alternatur pia ſignificatio, nō alter-
natur diuina natura, ſed immutabilis manet gratia. Non e-
D nim largitatis collatiua, ſed naturalis placita charitatis ſunt,
quia & vnitas proprietatem habet & proprietas vnitatem.

Quia ſicut pater ſanctus, ita filius ſanctus, ita & ſpiritus dei ſanctus. Cap. XVIII.

ERgo ſanctus pater, ſanctus filius, ſanctus & ſpiri-
tus, ſed nō tres ſancti, quia vnus eſt deus ſanctus,
vnus eſt dominus. Vna eſt ergo vera ſanctitas, ſi-
cut vna vera eſt diuinitas, vna illa ſanctitas natu-
ralis. Ideo omnia hæc quæ ſancta nos credimus, illam ſolam
prædicant ſanctitatem: Cherubim & Seraphim indefeſſis
vocibus laudant & dicunt. Sanctus, ſanctus, ſanctus domi-
nus deus Sabaoth. Non ſemel dicunt, ne ſingularitatem cre
das. Non bis dicunt, ne ſpiritum excludas. Non ſanctos di-
cunt, ne pluralitatem æſtimes. Sed ter repetunt & idem di-
cunt, vt etiam in hymno diſtinctionem trinitatis & diuini-
tatis intelligas vnitatem: hoc cum dicunt, deum prædicant.
Nos quoque nihil precioſius inuenimus quo deum prædi-
care poſſimus niſi vt ſanctū appellemus. Quod libet aliud
inferius deo, inferius eſt domino. Ergo hinc quoq; cōſide-
rate,

rate, vtrũ aliquid ſancto ſpiritui derogandũ ſit, cuius nomẽ A dei laus eſt. Sic enim laudatur pater, ſic laudatur & filius, quemadmodũ ſpiritus nominatur. Et laudat Seraphim, laudat omnis beatorum chorus, vt ſanctum deum dicat, ſanctũ filium, ſanctum ſpiritum. Quomodo igitur nõ omnia habet quæ dei ſunt, qui cum patre & filio à ſacerdotibus in baptiſmate nominatur, & in oblationibus inuocatur, cum patre & filio à Seraphim in cœleſtibus prædicatur, cum patre & filio habitat in ſanctis, infunditur iuſtis, inſpiratur prophetis? Vnde & ſcriptura diuina θεόπνευστος dicitur, quod deum inſpiret, quam locutus eſt ſpiritus. Aut ſi nolunt omnia habere quæ dei ſunt, & poſſe omnia ſpiritum ſanctũ, dicant quid non habeat, quíd ve non poſſit. Nam ſicut omnia habet filius, nec inuidet pater quo minus omnia naturaliter daret filio qui dedit quod maius eſt omnibus, quemadmodũ ſcriptura teſtatur dicens: Pater quod dedit mihi: maius eſt omnibus: ita etiam ſpiritus Chriſti habet quod maius eſt omnibus, quia iuſtitia neſcit inuidiã. Itaq; ſi diligenter aduer- B tamus, etiam hic diuinæ poteſtatis comprehendimus vnitatem: Pater, inquit, quod dedit mihi maius omnibus eſt, & (Ioan. 10.) nemo poteſt rapere ea de manu patris mei. Ego & pater vnum ſumus. Nam ſi recte ſupra oſtendimus manum eſſe dei ſpiritum ſanctum, eadem vtique manus patris eſt quæ filij eſt manus, quoniam idem ſpiritus patris qui ſpiritus filij eſt. Ideo ſicut non rapitur patri, ita non rapitur filio, ita non rapitur & ſpiritui. Quicunque de nobis in hoc nomine trinitatis vitam accipit æternam, ex ipſo vtique quod & dediſſe filio pater, & accepiſſe à filio ſpiritus dicitur, quia ſcriptũ eſt: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit (Ioan. 10.) vobis. Quod de munere magis diſpẽſationis videtur quàm de poteſtatis diuinæ iure dixiſſe: quia quos filius redimit, ſpiritus quoque ſanctificaturus accipit. Ex iſtis ipſis inquã verbis de quibus calumniam ſtruunt, vnitas diuinitatis aduertitur, non indigentia largitatis. Dedit pater per generationem, nõ per adoptionem, dedit quaſi id quod eſſet in ipſo diuinæ iure naturæ, non quaſi liberalitatis gratia quod C deeſſet. Et ideo quia ſic acquirit filius populos vt pater, ſic viuiſicat filius vt pater: æqualitatem ſuam ad patrem vnitate poteſtatis expreſſit, dicens. Ego & pater vnum ſumus. Cum enim dicit, ego & pater, reuelatur æqualitas. Cum dicit, vnum ſumus, vnitas declaratur. Aequalitas cõfuſionem excludit, vnitas ſeparationem, æqualitas patrem filiúmque diſtinguit, vnitas patrem filiúmque non ſeparat. Ergo cum dicit, Ego & pater: Sabellianum repellit, quia alium ſe, aliũ patrem dixit. Repellit Fotinianum, quia ſe cum deo patre iunxit. Illos ſuperioribus repellit, quia dixit: ego & pater. Inferioribus Arrianos, quia dicit: vnum ſumus, tamen & in ſuperioribus & in inferioribus hæreticam iugulat ſæuitatẽ Sabellianorum, quia vnum dixit ſumus, non vnus ſumus. Arrianorum, quia ego & pater, nõ pater & ego dixit. Quod vtique non contumaciæ, ſed pietatis & præſcientiæ fuit, ne nos errorem in ordine putaremus. Neſcit enim vnitas ordinem. Gradum neſcit æqualitas, nec cadit in dei filiũ ve per contumaciam pietatem læderet magiſter ipſe pietatis. Refert itaque aduertere quo loci hæc dominus diſputauerit. D Frequenter enim eius oracula ex locorum in quibus diuerſatus eſt qualitatibus æſtimamus. Ieiunaturus ab ſpiritu, ſicut legimus, ducitur in deſertum, vt euacuaret diaboli tentamenta. Nam & ſi in abundantia copiarum continenter vixiſſe laudandum eſt, tamen in diuitiis & amœnitatibus frequẽtior tentationis illecebra eſt. Denique tentator vt tentet, copias pollicetur. Et dominus vt vincat, famem nutrit. Nec ego diffiteor in diuitiis eſſe poſſe continentiam. Sed & qui mare nauigat, frequenter euadit, magis tamen obnoxius eſt periculo quàm qui nauigare noluerit. Videamus cætera. Promiſſurus regnum cœlorum Ieſus mõtem aſcendit. Alibi per ſata ducit diſcipulos, ſeminaturus in eorum affectibus cœleſtium ſegetem præceptorum, vt meſſis animorum fœcunda flaueſceret. Conſummaturus ſuſceptæ carnis officia, cum perfectionem in diſcipulis iam videret, quos verborum ſuorum radice fundauerat, hortum ingreditur, vt olearum nouellas in domo domini plantaret, & iuſtum palmæ florentem modo vitẽmque fœcundam riuo ſui ſangui-

A nis irrigaret. Hoc quoq; loco in porticu Salomonis deambulat, dedicationis vt legimus die, hoc eſt in pectore ſapientis atque pacifici deambulat Chriſtus, eius ſibi dedicaturus affectum. Quæ iſta porticus ſit, docet propheta dicens: De- (Pſal. 100.) ambulabam in innocẽtia cordis mei in medio domus meæ. Habemus ergo in nobis domum dei. Habemus atria, habemus & porticus, qui habemus & plateas, quia ſcriptum eſt: In que plateis tuis ſuperfluant aquæ tuæ. Dilata ergo hanc (Prouer. 5.) porticum tui cordis porticu dei verbo, qui dicit: Dilata os (Pſalm. 80.) tuum, & adimplebo illud. Ergo deambulans in corde ſapiẽtis atque pacifici dei verbum, audiamus quid loquatur: Ego (Ioan. 10.) & pater vnum ſumus. Non dicit hoc in pectore perturba- (1. Corin. 2.) toris & ſtulti, quia animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus dei, ſtultitia enim illi eſt. Non capiunt fidei magnitudinem anguſta impiorum pectora. Denique Iudæi audientes, Ego & pater vnum ſumus, tulerunt lapides vt lapidarent eum. Qui hoc audire nõ poteſt, Iudæus eſt: qui hoc au- B dire non poteſt, lapidat Chriſtum aſperioribus omni caute perfidiæ ſuæ ſaxis. Et ſi mihi creditis vulnerat Chriſtum. Nam & ſi ille iam vulnus ſentire non poſſit, (nunc enim ſecundum carnem iam nõ nouimus Chriſtum.) tamen Arrianorum impietate lapidatur, qui eccleſiæ pietate lætatur. Bonum mihi eſt domine lex oris tui, ſeruo præceptum tuum. Vnum te eſſe cum patre ipſe dixiſti, quia hoc credidit Petrus, claues regni cœlorũ accepit, & ſui ſecurus peccata donauit. Quia hoc non credidit Iudas, impietatis ſuæ ſe laqueo ſtrangulauit. O dura infidelium ſaxa verborum. O informem laqueum proditoris, ſed deformius precium Iudæorum, argentum improbum, quo aut emitur ad necem iuſtus, aut venditur. Ioſeph venditus, emptus Chriſtus: alter ad ſeruitutem, alter ad mortem. Deteſtabilis hæreditas, feralis auctio, quæ aut fratrem vendit iniuriæ, aut dominum licitatur exitio, ſalutis omnium redemptorem. Duo igitur quæ præſtantiora ſunt omnibus, Iudæa violauit, fidem atque pietatem: ſed in vtroque Chriſtum fidei & pietatis au- C thorem. Nam & in patriarcha Ioſeph typus Chriſti fuit, & in veritate ſui corporis Chriſtus: Qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed formam ſerui accepit. Propter lapſus videlicet noſtros ſuſcipiens ſeruitutem, nec refugiens paſſionem, alibi viginti aureis emitur, alibi triginta. Quomodo enim poterat verum eius precium comprehendi, cuius nõ poteſt meritum definiri? Erratur in precio, quia erratur in ſtudio. Viginti aureis in veteri teſtamento venditur, triginta in Euangelio. Precioſior enim typo veritas, largior gratia q̃ diſciplina. Opimior lege pręſentia, quia lex promiſit aduentum, legem aduentus impleuit. Viginti aureis emunt Hiſmaelitæ, triginta Iudæi. Nec hic figura mediocris. Ad ſacrilegium perfidi largiores q̃ ad ſalutem fideles ſunt. Vtriuſque tamen contractus conſiderari conuenit qualitatem. Viginti aurei precium ſeruitutis, triginta aurei crucis ſunt. Quamuis enim ſimili modo aſſumptionis & paſſionis ſint admiranda myſteria, plenitudo tamen fidei in ſacramento eſt paſſionis. Non minoris quidem æſtimo ſanctę virginis partum, ſed gratius ſumo benedicti corporis ſa- D cramentum. Quid clementius quàm quod mihi ſuas donauit iniurias? Plenius tamen eſt, quod tantum cõtulit nobis, vt qui moriturus non erat, quia deus erat, noſtra ille morte moreretur, vt nos eius ſpiritu viueremus. Denique non ocioſe & Iudas Scarioth vnguentum illud trecentis denariis ęſtimauit, quod vtique ipſius precij definitione crucem videretur domini declarare. Vnde & dominus ait: Hæc enim (Matth. 26.) mittens hoc vnguentum in corpus meum ad ſepeliendum me fecit. Cur igitur Iudas hoc carius æſtimauit? Quia peccatoribus pluris conſtat remiſſio peccatorum, & indulgentia videtur eſſe precioſior. Denique habes ſcriptum: Quia (Lucæ. 7.) cui multum dimittitur, plus diligit. Ergo & ipſi peccatores dominicæ paſſionis quam perdiderunt gratiam confitẽtur, & teſtimonium ferunt Chriſto, qui Chriſtum ſunt perſecuti. Aut quia in maleuolam animam non intrat ſapientia, etiã hoc loquebatur proditoris affectu. carius æſtimabat dominici corporis paſſionem, vt omnes à fide precij enormitate reuocaret. Ideoque dominus gratis ſe obtulit, ne quem reuocaret à Chriſto paupertatis neceſſitas. Patriarchæ cum

vili vendiderunt, vt omnes emerent. Eſaias dixit: Quicunq; A
Eſaiæ. 55. non habetis argentum, venite emite & bibite. manducate
ſine argento, vt eum acquireret qui non habebat argentum.
O Iuda proditor, vnguentum paſſionis eius trecentis dena-
riis æſtimas, & paſſionẽ eius triginta denariis vendis? Diues
in æſtimatione, vilis in ſcelere. Ergo non omnes eodẽ pre-
cio emunt Chriſtum. Alio emit Fotinus qui ad mortem e-
mit, alio Arrianus qui emit ad iniuriam, alio catholicus, qui
emit ad gloriam. Sed emit ſine precio, ſecundum quod ſcri
Matth. 7. ptum eſt: Qui non habet pecuniam, emat ſine precio. Non
omnes, inquit, qui dicunt mihi domine domine, intrabunt
in regnum cœlorum. Et ſi multi ſe nominent Chriſtia-
nos, nomen vſurpant, non omnes mercedem habent. Et
Lucæ. 22. Cain obtulit ſacrificium, & Iudas accepit oſculum, ſed au-
diuit: Iuda oſculo filium hominis tradis? hoc eſt amoris pi-
gnore ſcelus imples, & pacis inſtrumento odia ſeris, & cha-
ritatis officio mortem irrogas? Ergo nec Arriani ſibi vſur-
pato nomine blandiantur, quia Chriſtianos ſe eſſe dicunt.
Reſpondebit eis dominus: Nomẽ meũ prętẽditis, & ſubſtã B
tiam denegatis. ſed non agnoſco nomen meum vbi non eſt
mea ſempiterna diuinitas. Non eſt nomen meum quod à pa
tre diuiditur, ab ſpiritu ſeparatur, non agnoſco nomen meũ
vbi non agnoſco doctrinam meã. non agnoſco nomẽ meũ,
vbi non agnoſco ſpiritum meum. Neſcit enim ſe ſpiritus pa
tris cõparare ſeruitiis quæ creauit. De quo multa diximus.

Collectio, quia ſpiritus deus, quoniam & ſine peccato eſt, & peccata donat, & creator eſt, & ſeruimus ei, & adoratur. Hæc enim omnia dei ſunt, & quia à morte ſuſcitat. Caput XIX.

AD ſummam tamen, vt in fine quæ diſperſe dicta
ſunt, expreſſius colligamus, cum ex cæteris, tum
ex quatuor iſtis præ cæteris manifeſta diuinitatis
gloria comprobatur. Deus enim ex eo cognoſci-
tur, aut quia ſine peccato eſt, aut quia peccata condonat, aut
quia creatura non eſt, ſed creator eſt, aut quia non adorat
ſed adoratur. Sine peccato itaque nemo eſt, quia nemo ſine C
Lucæ. 5. peccato niſi vnus deus. Peccata quoq; nemo condonat, niſi
vnus deus, quia æque ſcriptũ eſt: Quis poteſt peccata do-
nare niſi ſolus deus? Creator quoque omniũ non poteſt eſſe
niſi qui creatura non eſt, qui creatura autẽ non eſt, ſine du-
bio deus eſt, quia ſcriptum eſt: Seruierunt creaturæ potius
Roma. 1. quàm creatori, qui eſt deus benedict⁹ in ſecula. Deus quo-
que non adorat, ſed adoratur, quia ſcriptum eſt: Dominum
deũ tuum adorabis & illi ſoli ſeruies. Conſideremus ergo
vtrum horum aliquid habeat ſpiritusſanctus, quæ teſtimo-
nium afferant diuinitatis. Primum igitur de eo tractemus,
quia nemo ſine peccato niſi vn⁹ deus. Exigamus vt doceãt
quod peccatum habeat ſpiritusſanctus. Sed docere non poſ
ſunt, & authoritatẽ requirunt, vt lectione doceamus, quia
non peccauit ſpiritus ſanctus, ſicut de filio lectum eſt, quia
peccatũ non fecit. Et hoc accipiant ſcripturarũ authoritate
nos docere. Scriptum eſt enim: Quia in ſapiẽtia eſt ſpiritus
Sapien. 7. intelligentiæ ſpiritus vnicus, multiplex, ſubtilis, bene mo-
bilis, diſertus, immaculatus. Immaculatus dicit ſcriptura: D
Nunquid mentita eſt de filio, vt de ſpiritu credas eſſe men
titam? Dixit enim Propheta in eodem loco de ſapiẽtia, quia
nihil maculoſum in illam incurrit. Ipſa immaculata eſt, &
immaculatus eius eſt ſpiritus. Ergo ſi peccatum non habet
ſpiritus, deus eſt. Sed quomodo reus poteſt eſſe peccati qui
donat ipſa peccata, & peccatum non fecit? Et quia ſine pec-
cato eſt, creatura non eſt. Omnis enim creatura peccato-
rum capacitati obnoxia eſt, ſola autem eſt à peccato im-
munis & immaculata ſempiterna diuinitas. Nunc videamus
vtrum peccata donet ſpiritus. Sed hinc dubitari non poteſt,
cum ipſe dominus dixerit: Accipite ſpiritum ſanctum: quo-
Ioan. 20. rum remiſeritis peccata remiſſa erunt. Ecce quia per ſpiri-
tum ſanctum peccata, donantur. Homines autem in remiſ-
ſionem peccatorum miniſterium ſuum exhibent, non ius
alicuius poteſtatis exercent. Neque enim in ſuo, ſed in pa-
tris & filij & ſpiritus ſancti nomine peccata dimittũtur. Iſti
rogant, diuinitas donat. humanum enim obſequium, ſed mu
nificentia ſupernæ eſt poteſtatis. In baptiſmo quoque pec-
cata donari non eſt ambiguum. In baptiſmo autem opera-

A tio patris & filij & ſpiritus ſancti eſt. Ergo ſi pecatũ non ha-
bet ſpiritus, cum ſcriptum ſit: Quis poteſt dimittere pecca- Marci. 2.
ta niſi vnus deus? vtique qui non poteſt ab vnitate naturalis
nominis ſeparari, non poteſt etiam à dei poteſtate ſecerni.
Si autem à dei nõ ſecernitur poteſtate, quomodo à dei ap-
pellatione ſecernitur? Videamus nunc vtrum creatura ſit,
an creator. Sed cum ſupra creatorem euidentiſſime proba-
uerimus, quia ſcriptum eſt: Spiritus diuinus qui fecit me: &
innouari faciem terræ per ſpiritum, & ſine ſpiritu faceſſere
omnia declaratum ſit: apparet ſpiritum eſſe creatorem. Sed
quis hoc dubitet, quando ſicut ſupra oſtendimus, ne domi-
ni quidem ex virgine aſſumpta generatio, quæ præſtantior
omnibus creaturis eſt, operationis exors ſit ſpiritalis? Non
ergo creatura ſpiritus, ſed creator eſt, qui autem creator, nõ
vtique creatura. Et quia creatura non eſt, ſine dubio crea-
tor eſt omnium qui patri & filio cooperator eſt in omnibus.
Si autem creator, vtique dicendo Apoſtolus, in condemna-
tionem gentilitatis, quia ſeruierunt creaturæ potius quàm
B creatori qui eſt deus benedictus in ſecula: ſuadẽdo quoque
vt ſupra docuimus: ſeruiendum eſſe ſpiritui ſancto, & crea-
torem oſtendit, & quia creator eſt deum appellari debere
monſtrauit. Quod etiam in epiſtola quæ ad Hebræos ſcri- Hebr. 3.
pta eſt, comprehendit dicens: Quoniam qui omnia creauit
deus eſt. Aut dicant igitur quid ſit quod ſine patre & filio
& ſpiritu ſit creatum, aut ſpiritum quoque vnius cum patre
& filio deitatis eſſe fateantur. Adorandum quoque docuit,
quem dominum & deum dixit. Qui enim deus vniuerſita-
tis & dominus, vtique ab omnibus adorandus eſt. Sic enim
ſcriptum eſt: Dominum deum tuum adorabis, & ipſi ſoli ſer Matth. 4.
uies. Aut dicant vbi legerint, quia adorat ſpiritus. Dictum Hebr. 1.
eſt enim de dei filio: Adorent eum omnes angeli eius. Non
lectum eſt, adoret ſpiritus. Quomodo enim poteſt adorare,
qui non inter famulos & miniſtros eſt? Sed cum patre & fi-
lio ſeruitia habet ſubiecta iuſtorum, quia ſcriptum eſt: Spi- Philipp. 3.
ritui dei ſeruimus. Adorandus igitur eſt nobis, cui ſeruien-
C dum à nobis Apoſtolus docuit. Cui autem ſeruimus, hunc
& adoramus. Iuxta quod ſcriptum eſt, vt eadem ſæpe repe-
tamus: Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies:
quanquam nec hoc prætermiſerit apoſtolus, quin & ſpiritũ
diceret adorandum. Cum enim docuerimus quia ſpiritus in
prophetis eſt, nec hoc quiſquam poſſit ambigere, quia per
ſpiritum prophetia datur, vtique cum adoratur qui in pro- 1. Cori. 14.
phetis eſt, idem ſpiritus adoratur. Itaque ſic habes: Si conue
niat vniuerſa eccleſia in vnum & omnes linguis loquantur,
intret autem idiota aut infidelis, nónne dicent quod inſani-
tis? Sin autem prophetent omnes, intret autem quis idiota
aut infidelis, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omni-
bus. Occulta etiam cordis eius manifeſta fiunt, & ita cadẽs
in faciem adorabit deum, pronuncians quod vere deus ſit
in vobis. Deus eſt ergo qui adoratur, deus qui manet & qui
loquitur in prophetis. manet autem & loquitur ſpiritus. Er-
go & ſpiritus adoratur. Itaque ſicut pater & filius vnũ ſunt,
quia filius omnia habet quæ pater habet: ita & ſpiritus vnũ
D eſt cum patre & filio, quia & ipſe omnia dei nouit. Non e-
nim extorſit, ne ſit amittentis iniuria: non rapuit, ne damnũ
ſit eius cui videtur ereptum. Neque enim aut per indigen-
tiam rapuit, aut per excellentiam virtutis validioris extor-
ſit, ſed per vnitatem poſſidet poteſtatis. Ergo ſi hæc omnia
operatur, quia omnia operatur vnus atq; idẽ ſpiritus: quo-
modo non deus, qui omnia habet quæ deus habet? Aut con
ſideremus quid habeat deus quod non habeat ſpiritusſan-
ctus. Habet deus pater diuinitatẽ, habet & filius, in quo ha-
bitat plenitudo diuinitatis, habet ſpiritus, quia ſcriptum eſt: Iob. 27.
Spiritus diuinus qui eſt in naribus meis. Habet deus vt ſcru Matth. 9.
tetur corda & renes: habet & filius qui dicebat: Quid cogi-
tatis in cordibus veſtris mala? Sciebat enim Ieſus cogitatio-
nes eorũ. Habet & ſpiritus, qui etiam prophetis alieni cor-
dis occulta manifeſtat, ſicut ſupra dixim⁹, quia occulta cor-
dis manifeſta fiant. Et quid miramur ſi hominum ſcrutatur
occulta, qui ſcrutatur etiã alta dei? Habet deus vt verax ſit, Roma. 3.
quia ſcriptum eſt: Sit autem deus verax, omnis autẽ homo
mendax. Et alibi ſcriptum eſt: Fidelis deus, qui non menti-
tur. Nunquid mẽtitur ſpiritus, qui eſt ſpiritus veritatis, imò
quem

quem docuimus veritatem dictum, quia & ipſum Ioannes A
veritatem ſicut filium nuncupauit? Et in Pſalmo ait Dauid:
Pſalm.42. Emitte locem tuam, & veritatem tuam, ipſa me deduxerũt,
& adduxerũt in mõtem ſanctum tuũ, & in tabernacula tua.
Si lucem hic filiũ putas, ergo ſpiritus veritas eſt. Aut ſi filiũ
putas veritatem, ergo ſpiritus lux eſt. Habet deus oomẽ ſu
per omne nomẽ, & dedit filio nomẽ, ſicut legim⁹, vt omnes
Philipp.2. io nomine Ieſu genu flectant. Hoc nomen verũ habeat ſpi-
ritus cõſideremus. Sed ſcriptum eſt: Ite baptizate gentes io
nomine patris & filij & ſpiritusſancti. Habet ergo nomẽ ſu-
per omne oomen. Quod ergo habet pater & filius, habet &
ſpiritus per naturalis oominis vnitatem.

Quia ſicut pater & filius, ita & ſpiritusſanctus ſuſcitat mortuos. Caput XX.

HAbet deus quod ſuſcitat mortuos. Sicut enim pa-
ter ſuſcitat mortuos, & viuificat, ſic & fili⁹ quos
vult viuificat. Suſcitat autẽ etiã ſpiritus per quem
Roma.8. deus ſuſcitat: quia ſcriptũ eſt: Viuificabit & mor
talia corpora veſtra propter inhabitantẽ ſpiritũ eius io vo-
bis. Tamẽ oe iofirmã gratiã putes, audi quia & ſpiritus ſuſci B
Ezech.37. tat. Dicit enĩ propheta Ezechiel: Veni ſpititus & iosuffla in
mortuos iſtos & viuent, & prophetaui ſicut mãdauit mihi,
& intrauit in eos ſpiritus vitę, & vixerunt & ſteterũt io pe-
dibus ſuis cõgregatio nimis multa. Et iſra deus dicit: Scietis
quod ego ſum dominus cũ aperiã ſepulchra veſtra, & educã
de ſepulchris populũ meum, & dabo ſpiritũ meũ in vos, &
viuetis. Vtiq; cum ſpiritũ ſuũ dixerit, nuoquid aliũ præter
ſpiritum ſanctum nuncupauit? Neq; enim flatilem ſpiritum
ſuum diceret, nec hic ſpiritus à qoatuor mũdi poſſet venire
eardinibus, quia veotorum flatus bic quem videmus, partis
non voiuerſitatis eſt. Et hic ſpiritus quo viuimus, ſingulo-
rum oon vniuerſorum eſt. Spiritus autem ſanctus eſt, vt &
ſuper omnes, & in omoibus ſit. Itaq; ex verbis propbeticis
ſpectare licet, quemadmodum oſſa dudum reſolutorũ mẽ-
brorum compage diſperſa in formam rediuiui corporis vi-
uificante ſpiritu reuertantur, & io ſuos artus ſauilla coocre-
ſcat, ſenſu prius aoimata coëundi, quàm ſpecie reformata
viuẽdi. Nóone in facti ſimilitudine vnitatem diuinæ reco-
gnoſcimus poteſtatis? Sic ſuſcitat ſpiritus ſicut & dominus C
in paſſione propria ſuſcitauit, cum ſubito in momẽto oculi
defunctorum ſepulchra patuerũt, & rediuiua corpora ſur-
rexere de tumulis mortis, quæ fœtore deterſo ac vitę odo-
re teparato expirantium ſauillæ ſpirantium faciem recepe-
runt. Habet ergo ſpiritus quod habet Chriſtus. Habet igi-
Ioan.16. tur quod babet deus, quia omnia quæ habet pater, habet fi-
lius. Ideoque dixit: Omnia quæ habet pater mea ſunt.

Quia ſpiritus in dei ſede, & anam regnum patris, & filij & ſpiritusſancti indiuiſum. Caput XXI.

NEe illud mediocre, quod de throno dei exire flu-
uium legimus. Sic eoim habes dicente Ioãne Eu-
Apoca.22. angeliſta: Et oſtendit mihi flumen aquæ viuæ,
ſplendidũ tãqoã cryſtallũ procedẽs de ſede dei
& agni, in medio plateę eius, & ex vtraque parte lignũ vitę,
facieos fructus duodecim, per ſingulos menſes reddens fru
ctum ſuum, & folia ligni ad medicinam omoium gentium.
Hic eſt vtique fluuius de dei ſede procedens, hoc eſt ſpiri-
tusſanctus: quem bibit qui credit in Chriſtum, ſicut ipſe ait:
Qui ſitit veniat ad me, & bibat: qui credit in me, ſicut dicit D
Ioan.7. ſcriptura. Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc ao
tem dicebat de ſpiritu. Ergo flumen eſt ſpiritus. Hic igitur
eſt io dei ſede. Neque enim aqua abluit dei ſedẽ. Denique
Dauid nõ ſupra ſedem dei dixit, ſed ſupra cœlos eſſe, quã-
Pſalm.148. libet illam iotelligas aquã. Quia ſcriptum eſt: Et aquæ quæ
ſuper cœlos ſunt, laudent nomẽ domini. Laudent dixit, nõ
laudet. Nam ſi aquæ elementum voluiſſet iotelligi, laudet
vtique dixiſſet. Dicendo autem pluraliter, virtutes voluit
æſtimari. Et quid mirum ſi in ſede dei ſpiritus ſanctus eſt,
cum ipſum regnum dei operatio ſpiritus ſit, ſicut ſcriptum
Roma.14. eſt: Quia oon eſt regnũ dei eſca, & potus, ſed iuſtitia, & pax,
& gaudium in ſpiritu ſancto? Et ipſe cum dicit ſaluator: O-
mne regnum in ſeipſuo diuiſum deſtruetur: Deinde ſubii-
Lucæ.11. ciẽdo: Quod ſi in ſpiritu dei eücio dæmonia, profecto per-
A uenit io vos regnum dei. Oſtendit regnum ſibi indiuiſum
eſſe cum ſpiritu. Quid autẽ dementius quàm vt neget quiſ-
quam Chriſto conregnare ſpiritum ſanctum, cum etiã nos
in Chriſti regoo cooregnaturos Chriſto Apoſtolus dicat? 2. Timo. 2.
Si enim commortui ſumus, & conuiuemus: ſi ſuſtioemus, &
conregnabimus. Sed nos per adoptiooem, ille per poteſta-
tem: nos gratia, ille natura. Habet igitur conſortium regni
cum patre, & filio etiam ſpiritus ſanctus, qui vnius naturæ,
vnius dominationis, vnius etiam poteſtatis eſt.

Quia dominus Sabaoth etiam ſpiritusſanctus. Cap. XXII.

ITaque cum habeat conſortiũ regni, quid obſtat
quo minus ſpiritum ſanctum intelligamus, à quo
Eſaias miſſus eſt? Neq; enim Paulo poſſumus au-
thore dubitare, cuius ſeotentiam in Actibus Apo Acto.28.
ſtolorum Lucas euãgeliſta ſic probauit vt ſcriberet. Deni-
que ſic habes dicente Paulo: Bene locutus eſt ſpiritus per
Eſaiam ad patres noſtros dicens: Vade ad plebem iſtam, &
dic: Aure audietis, & oon iotelligetis: & videntes videbitis,
& non aſpicietis. Spiritus ergo eſt qui miſit Eſaiam. Si ſpi-
ritus miſit, ſpiritus eſt vtique quem mortuo Ozia rege vi-
B dit Eſaias qoando dixit: Vidi dominum ſedenteoi ſuper Eſaiæ.6.
thronum excelſum & eleuatum, & pleoa erat domus maie-
ſtatis eius, & Seraphim ſtabãt in circuitu eius, ſex alæ vni, &
ſex alæ alteri, & duabus velabant pedes, & duabus velabãt
faciem, & duabus volabant & clamabant alter ad alterũ, &
dicebant: Saoctus, ſanctus, ſanctus, dominus deus ſabaoth,
plena eſt vniuerſa terra maieſtate eius. Si ſtabant ſeraphin,
quomodo volabant? Si volabant, quomodo ſtabant? Si hoc
non poſſumus comprehẽdere quomodo deum comprehẽ-
dere volumus quem nõ videmus? Sed ſicut rotam intra ro-
tam vidit propbeta curreotem, quod vtique non ad corpo
ralis refertur ſpeciem viſionis, ſed ad vtriuſque gratiam te-
ſtamenti, eo quòd teres vita ſanctorum ſit, & ita ſibi conci-
nens, vt ſuperioribus poſteriora reſpondeant. Rota igitur
intra rotam eſt vita ſub lege, vita ſub gratia, eo quod Iudęa
iotra eccleſiã ſit, lex intra gratiã. Nã intra eccleſiam eſt, qui
Iudæus eſt in occulto, & circũciſio cordis intra eccleſiæ ſa-
cramẽtũ eſt. Sed illa Iudæa intra eccleſiã, de qua ſcriptũ eſt:
Notus in Iudæa deus. Ergo ſicut rota intra rotã currit, ſi- Pſalm.75.
C militer alæ ſtabant, & alæ volabant. Similiter & ſeraphin
duabus alis faciem, & duabus alis pedes velabant, & dua-
bus volabant. Nam hic quoque ſpiritalis ſapientiæ ſacra-
mentum eſt. Stant tempora, volant tempora. Stant præte-
rita, volant futura. Et quaſi alæ ſerapbin, ita faciem dei vel
pedes velãt: eo quod in deo qui nec priocipium nec finem
habet, omnis ab hac cognitione principij eius & fiois cur-
ſus temporum feratur. Stãt ergo præterita vel futura, præ-
ſentia volant. Ne quære principij eius vel fiois arcana quæ
non ſunt. Habes præſentia, ſed laudato, non diſcute. Sera-
phio indeſeſſis vocibus laudant, & tu diſcutis? Quod vtiq;
cum faciunt, oſtenduot nobis non aliquando diſcutiendum
deum, ſed ſemper eſſe laudandum. Ergo dominus ſabaoth,
& ſpiritusſanctus eſt.

Quia omnipotens etiam ſpiritus dei. Cput XXIII.

NIſi forte diſplicet impiis doctor quem Chriſtus
elegit, aut dominum virtutum negare poſſuot ſpi
ritum ſaoctum, qui dooet quas voluerit ipſe vir-
tutes. Nunc vnitatem maieſtatis licet io patre fi-
D lióque & ſancto ſpititu cognoſcere. Nam pleriq;
dicunt patrem deum ab Eſaia hoc tempore viſum. Paulus
ſpiritum dixit, Lucas probauit, Ioannes euangeliſta ad filiũ Ioan.12.
retulit. Sic enim ſcriptum eſt de filio: Hæc locutus eſt Ieſus
& abiit & abſcondit ſe ab bis. Cum autem tanta ſigna feciſ-
ſet coram eis, non credebaot io eum, vt ſermo Eſaiæ imple- Eſaiæ.53.
retur quem dixit: Domine quis credidit auditui noſtro, &
brachium domini cui reuelatum eſt? Propterea non poterãt
credere, quia iterum dixit Eſaias: Excæcauit oculos eo-
rum & indurauit cor eorum, vt oon videant oculis, & cor-
de intelligant & conuertãtur, & ſanẽ eos. Hæc dixit Eſaias,
quando vidit maieſtatẽ eius, & locutus eſt de eo. Ipſa verba
dixit Ioanoes dixiſſe Eſaiam, & maieſtatẽ ei filij apparuiſſe
euidentiſſime reuelauit. Paulus autem ſpiritum hæc dixiſſe
memorauit. Vnde igitur iſta diuerſitas? Diuerſitas quidem
verborum

verborum nõ ſenſuum eſt. Nam licet diuerſa dixerint, nullus errauit: quia & pater videtur in filio qui dixit: Qui me videt, videt & patrem. Et fili' videtur in ſpiritu, quia ſicut nemo dicit dominum Ieſum niſi in ſpiritu ſancto, ita non carnali oculo, ſed ſpiritali gratia Chriſtus videtur. Vnde & ſcriptura ait: Surge qui dormis & exurge à mnrtuis, & illuceſcet tibi Chriſtus. Et Paulus cũ oculos perdidiſſet, quomodo niſi in ſpiritu Chriſtum videbat? Vnde & dominus ait: Ad hoc enim tibi viſus ſum, vt conſtituerem te miniſtrũ & teſtem quibus vidiſti me, & in quibus viſurus es. Nam & propbetæ ſpiritum accipiebant, & Chriſtum videbant. Vna igitur viſio, vna pręceptio, vna maieſtas. An negas etiam do nunum maieſtatis eſſe ſpititum ſanctum, cum dominus maieſtatis ſit crucifixus, qui natus eſt de ſpiritu ſancto & virgine Maria, quia non alter Cheiſtus, ſed vnus eſt, & ante ſecula ex patre vt dei filius natus, & in ſeculo vt bomo carnis aſſumptione generatus? Quid autem dicam, quia ſicur patee & filius, ita etiam ſpiritus immaculatus eſt & omnipotens? quia Græcè παντοδύναμον, πᾶν ἐπίσκοπον, Salomon dixit, eo quod omnipotens & ſpeculatoe ſit omnium, ſicut lectũ eſſe in libro Sapientię, ſupra eſt demonſtratum. Ergo & ſpiritus in bonore eſt & in maieſtate. intuere nunc, ne quid eũ forte non deceat: aut ſi tibi diſplicet Arriane, detrahe eum de patris filiíque conſortio. Sed ſi detrahere volueris, cœlũ ſupra te verti videbis, quia virtus eorum omnis ab ſpiritu eſt. Si detrahere volueris, in deum tibi prius mittenda eſt manus, quia deus ſpiritus. Sed quomodo detrahes eum, qui alta ſcrutatur dei?

Ioan. 14. 1. Cor. 12. Sapien. 7.

A B

FINIS.

CAPITA LIBRI DE FIDE ORTHODOXA CONTRA ARRIANOS.

Quod nihil periculoſius iis hæreticis eſſe poſſit, quib' multa nobiſcum paria ſunt: qui cum integre per omnia decurrere videantur, vno tamen verbo meram ac ſimplicẽ fidem inficiunt. Quódque ſublato nomine ſubſtantiæ, quod iſti de Euangelica & Apoſtolica fide patrúmque traditione auferre volunt, ſubtiliter Arriana hæreſis intromittatur. Et qua ratione iſtud nomen tollere laborauerint. Cap. I.

De cõfutatione hæreſis Arrianorum per firmiſſimas rationes, & euidentia ſacræ ſcripturæ teſtimonia, eo quod ita deum filium de deo ponant, vt ex deo factus ſit, non ex deo natus, & quod homouſion, id eſt, vnius ſubſtãtiæ vocabulnm auferant, illámque ſapientiam quæ dei filius eſt, ereaturam intelligant. Cap. II.

De deſtructione rationum, quibus Arriani errorem ſuum defendere conantur, præcipue dicentes ideo bómouſion nominari non oportere, quia in ſcripturis diuinis non cõtineatur. Cap. III.

Quo argumento Arriani deum non eſſe ſubſtantiam probare cõtẽdãt, & de ſubtili illius diſſolutione. Cap. IIII.

Quod cum vnitas ſubſtantiæ in patre & filio non ſolũ prophetica, ſed & euangelica authoritate comprobetur, non poſſit dici in ſcripturis diuinis homouſion non inueniri. Et quæ ſit ratio nominis. Quod præterea ſi ad aliquam ſimilitudinem velit Arrianus in deo comparationẽ facere, non poſſit expreſſius comparatum diffinire, niſi cũ dicat lumen ex lumine. Cap. V.

Quid ſit deus, & vtrum ei aliquid poſſit comparari. Quemadmodum etiam ratio quædã ſit quæ apud Græcos logos nominatur, quæ inter patrem & filium perſonas vel vocabula diſtinguit. Et quod illa ratio multis nominib' appelletur, ac qua de cauſſa ſingula de filio dicantur. Cap. VI.

De remotione occaſionis erroris quam hæreticus Arrianus ex hoc capere poſſet, quod duo nomina vel duæ perſonæ, id eſt patris & filij ſtatuuntur, quaſi duo dij dicantur. Cap. VII.

De apertione totius myſterij hæreſis Arrianæ cur noluerit filium de ſubſtantia patris credi, & de reſpõſione ad motiua Arrianorum, quódq; multum interſit inter ea quæ facta ſunt, & eum qui omnia fecit. Et quemadmodum in multis ac variis figuris deus ſe patribus præoſtenderit, qui tamen ſecundũ deitatẽ videri nõ potuit. Cap. VIII.

C D A

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE FIDE ORthodoxa contra Arrianos Liber unus.

Quod nihil periculoſius iis hærreticis eſſe poßit, quibus multa nobiſcum paria ſunt, qui cũ integre per omnia decurrere uideantur, uno tamẽ uerbo meram ac ſimplicem fidem inficiunt. Quódque ſublato nomine ſubſtantiæ quod iſti de euangelica & apoſtolica fide patrúmque traditione auferre uolunt, ſubtiliter Arriana hæreſis intromittatur. Et qua ratione iſtud nomen tollere laborauerint. Caput I.

B

MVltas quidem & graues hæreſes nouimus à plurimis ebullire, & veneni vice ad intimum pectus cancerís ſui virus infundere. Sed vinci illi vel facile poſſunt, vel facile vitari, quorum prima propoſitione omne conſilium pectoris proditur. At vero hi quib' multa nobiſcum paria ſunt, facile poſſunt innoxias mentes, & ſoli deo deditas, fraudulenta ſocietate percutere, dum malorum ſuorũ virus per bona noſtra defendunt. Nihil enim periculoſius his hæreticis eſſe poteſt, quàm qui cũ integre per omnia decurrant, vno tamen verbo, ac ſi veneni gutta merã illam ac ſimplicem fidem dominicæ, & exinde apoſtolicæ traditionis inficiãt. Vnde vehementer nobis cauendum eſt, ne ſe vel ſenſibus vel auribus noſtris huiuſmodi aliquid latenter inſinuet: quia nihil tam cogit in mortem quàm ſub obtentu fidei fidem violare. Vt enim gypſum aqua permixtum, lac colore mentitur: ita hic per veriſimilem confeſſionem traditio inimica ſuggeritur. Qua de re non ſimilitudo confeſſionis, ſed ſenſus mẽtis eſt ponderandus quo confeſſio ipſa firmatur. Denique ſi diligentius & accuratius attẽdatis, cur voluerint de euangelica & apoſtolica fide, & de patrum traditione ſubſtantiæ nomen auferri, proculdubio probatis hæreſim Arrianam ſubtili compendio breuiatam, ſublato hoc nomine intromiſſam. Nec hoc quidem ego ſuſpicione aut opinione collectum affirmo. Nec vti ipſi putant Academicus diſputator aſſiſto, vt ſimplices ſenſus verborũ ſubtilitate contorqueã, ſed vt contortos, & prauos tenui argumento compoſitos in lucem cognitionis exponam, quo facilius poſſit cognita, & cõperta iniquitas ab hominibus euitari. Quæ etenim cauſſa, quæúe ratio extitit, vt quod docendum & quod credendum cunctis eccleſiis fuerat traditum, quódque patres noſtri apoſtolici viri cõtra vniuerſas hæreſes, & maxime Arrianam, quaſi quendam obicem veritatis, quo omnes aditus peſtiferę doctrinæ obſtruerent, ſancto ſpiritu mundati, catholica ratione poſuerunt, non ſine magno niſu ab his qui tunc eloquio Arrianæ labis addicti ſunt, laboretur auferri, niſi vt filium dei mutabilem, & conuertibilem, vtpote non de propria patris ſubſtantia conſtitiſſe confingãt: cui & initium ex tempore, & ortum ex nihilo, nomen ex altero, vt ſemper docuerunt, propter quod & ſępe damnati ſunt, nũc iam libere, & ſecure incunctantérque eccleſiis tradere, & inſinuare poſſint.

C D

De confutatione hæreſis Arrianorum per firmißimas rationes & euidentia ſacræ ſcripturæ teſtimonia, eo quod ita deum filium de deo ponant, ut ex deo factus ſit, non ex deo natus. Et quod homouſion, id eſt, unius ſubſtantiæ uocabulum auferant, illámque ſapientiam quæ dei filius eſt, creaturam intelligant. Cap. II.

VIdetis ergo omnia eos in tractatu ipſorum, nõ euangelica fide, ſed ſubdola malignitate ad ſeducẽdos ſimplices quoſque poſuiſſe. Non iam tam ſuſpectum quàm manifeſtũ omnibus eſſe debet, ita eos deum de deo poſuiſſe, vt Arrius tradere ſolebat, vt ex

deo

deo factus ſit, non ex deo natus. Qui ſi natus eſt, vnius ſub- A
ſtantiæ eſt. Si factus eſt, verus filius nõ eſt. Et ſi verus filius
non eſt, nec verus deus eſt. Aut ſi verus deus eſt, & de patre
non eſt, duo ſunt habẽtes ſinguli & voluntates proprias, &
imperia diuerſa. Vel ſi concordia tantum & ſocietate vnum
ſunt, non tamen & ſubſtantia: verus, vt iam dixi, deus non
eſt. Sic erit deus vt Moyſes Pharaoni, poteſtate, non gene-
re. Filius quoque ita credendus erit, vt per Eſaiam populo
Eſaiæ.1. dictum eſt: Filios genui & exaltaui. Et alibi: Dij eſtis & filij
Pſalm.81. altiſſimi omnes. Sed & primogenit' ita habebitur, quomo-
do & Iſrael à deo primogenitus filius appellatus eſt. Nec-
non & primogenitus totius creaturæ, quaſi in ordine fa-
ctorum primogenitus habeatur, vt ex eo ſeriem quandam
creandis mundi rebus aſſignent. Denique ſublato homou-
ſion, id eſt vnius ſubſtantiæ vocabulo, ſimilem geſtori ſuo
poſuerunt, cũ aliud ſit, ſimilitudo aliud veritas. Nam & ho-
mo ad imaginem & ſimilitudinem dei factus eſt, nec tamen
deus eſt. Nec quod deus eſt, homo extitiſſe credendus eſt. B
Ita & filium dei ſimilem volunt, vt eum aliunde ſimilem, nõ
de ipſa vna ſancta & beata patris ſubſtantia dicant. Qui ſi
de patris ſubſtantia non eſt, ἐξ οὐκ ὄντων eſt, id eſt de nullis
extantibus vt idem Arrius tradidit. Sublato enim, vel id
quod pater eſt, vndecũque fuerit filius, neceſſe eſt vt & ini-
tium ex nihilo & ortum ex tempore habeat. Nihil enim ſi-
Ioan.10. ne initio niſi ſolus deus. Vnde & filius ſiue ipſe dominus ait:
Ego & pater vnum ſumus. Quod ideo dixit, vt duarũ per-
ſonarum vocabula in vnius deitatis maieſtate monſtraret.
Pſalm.44. ſicut & Propheta ex voce dei: Eructauit, inquit, cor meum
verbum bonum, dico ego opera mea regi. Vides ergo hoc
verbum bonum filium dei eſſe, quem non aliunde niſi de
paterno pectore (& vt ita dixerim) de vtero cordis dei cre
1.Timo.6. dimus natum. Et proinde eum regem appellat, quia ipſe eſt
rex regum. Deum dominum cui omnia diuina opera ſuc-
cumbunt, qui dixit: Omnia quæ pater habet mea ſunt. De
Ioan.16. hoc & Euangeliſta: In principio, inquit, erat verbũ, & ver-
Ioan.1. bum erat apud deum, & deus erat verbum. Omnia per ip- C
ſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Igitur quod in
principio erat, ſemper fuiſſe credendum eſt. Sed nec aliũde
eſſe quàm ex eo qui principium non habet, id eſt de corde
patris qui eructauit, inquit, cor meum verbum bonum. Nõ
enim dixit: In principio factum eſt verbum, ſed in princi-
pio, inquit, erat verbum. Quodcunque principium verbi
aſſignare volueris, præiudicatũ habebis, quia in principio,
inquit, erat. Non quod duo principia ex rerum diuerſitate
dicamus, ſed quia ſermo filius ſemper cum patre eſt, & de
patre natus eſt. Ac proinde cuius origo principium non
habet, ſempiternus cum patre credendus eſt, quia nec pa-
ter poteſt vnquam ſine filio nominari, nec filius ſine pa-
tre vocari, ac per hoc ſemper filius, quia ſemper pater. Et
deus, inquit, erat verbum. Quod deus eſt, ſemper eſt, ne ſi
ſemper non fuerit, verus deus ſemper eſſe non poſſit: ſicuti
& in ſophię nomine, quia ſecundum Apoſtolum ipſe eſt ſa-
Eccli.24. pientia patris. Ego, inquit, ex ore altiſſimi prodiui. Non er-
go aliunde quàm de patre, quia ſemper cum patre. Et ideo
ſapientia dei appellatur, vt nunquã pater ſine ſapientia, hoc D
eſt ſine filio ſuo fuiſſe credatur. Hæc eſt illa ſapientia ineſ-
fabilis, quæ initio viarum dei apud Salomonem vel condita
vel genita vel creata deſcribitur, quam tamen ſic conditam
dicit vt ſemper eã cum deo fuiſſe oſtendat. Quid enim deo
dabis, vt initium poſſis ſapientiæ ipſius conſignare? Non e-
nim ita deus ſapientiam ſuam condidit, quaſi aliquãdo ſine
ſapientia fuerit. Sed cum initio viarum ſuarum dicat, initiũ
motus operis alicuius oſtendit, vt hoc initium habeat ſapiẽ
tia dei, quod de deo proceſſit ad creanda omnia, tam cœle-
ſtia quàm terreſtria, non quo cœperit eſſe in deo. Creata eſt
ergo ſapientia, imò genita, non ſibi quæ ſemper erat, ſed his
quæ ab ea fieri oportebat, vt quia quanta & qualis eſſet ſciri
non poterat, de effectu operum ſuorum virtus eius, & potẽ-
tia noſceretur, vt quod de conditis æſtimamus, tunc magis
timeremus cum facta miramur. Cæterùm ſi tu ita creatam
ſapientiam dicas, vt filium dei creaturam intelligas, occurrit
Roma.1. tibi apoſtolus condẽnãs eos qui creaturã colũt, dicẽs: Pro-
pter quod tradidit illos deus in deſiderium cordis eorum

A in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora ſua in
ſemetipſis: qui commutauerunt veritatem dei in menda-
cium, & coluerũt & ſeruierunt creaturæ potius, q̃ creatori,
qui eſt benedictus deus in ſecula. Hæc eſt inquam illa ſapiẽ
tia dei, quæ dicit: Ego ex ore altiſſimi prodiui, vniuerſita- Eccli.24.
tis conditrix & effectrix, id eſt, filius dei per quem omnia,
& in quo omnia, quia vt Apoſtolus dixit: In ipſo conſtitu-
ta ſunt vniuerſa in cœlis, & in terra, viſibilia & inuiſibilia,
ſiue throni ſiue dominationes, ſiue virtutes, ſiue principa-
tus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum, & in ipſo cõdita ſunt,
& ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſtant. Hæc & Sa-
lomon: Cum ſit, inquit, vna, omnia potens & permanens Sapien.7.
in ſe, omnia innouat, & per natiões in animas ſanctas ſe trãſ
fert. Quod confirmans Apoſtolus ait, in interiore homine
habitare Chriſtum, vt per quẽ à principio omnia facta ſunt,
per ipſum & in fine cuncta ſaluentur.

B *De deſtructione rationum, quibus Arriani errorem ſuum defendere conantur, præcipue dicentes ideo homoaſion nominari non oportere, quia in ſcripturis diuinis nõ cõtineatur.* Cap. III.

SEd dicis mihi, homouſion vnius ſubſtantię nomẽ
ob hoc potius adorent quàm creatorem ſeruien-
tes. Eadem vtique Apoſtolus qui dixit: Vt in no- Philipp.2.
mine Ieſu omnes genu flectant, cœleſtium, terre-
ſtrium, & infernorum, & omnis lingua cõfiteatur. Et Moy-
ſes: Adorent, inquit eum omnes angeli dei. Et Dauid: Om- Pſal.71.
nes reges adorabunt eum. Quod quidem in ſcripturis non
diceretur, ſed quia ipſe eſt ſermo filius omnium opifex. Sed
dicis homouſion nominari non oportere, quia in ſcriptu-
ris diuinis non continetur. Quæro & ego, homo qui hoc
prohibes, ſi ideo nominari non debet, quia ſcriptum non
eſt, an quia ita credi non liceat? Quod ſi ita credendum eſt,
cur non ita profitendum? Corde enim, inquit, Apoſtolus, Roma.10.
creditur ad iuſtitiam, ore autem cõfeſſio fit ad ſalutem. Aut
ſi ideo nominandum non eſt, quia nec ita credendum: ob-
C tinuit Arrianæ labis aſſertio, quæ ideo patrem & filium v-
nius ſubſtantiæ denegatur, quia filium dei, modo ex nihilo,
modo ex patre, ſed ab alia ſubſtantia quãdo voluit, & quo-
modo voluit, & vnde voluit factũ inducit, dũmodo aliunde
eũ, & non de eo quod pater eſt extitiſſe cõfingat. Quẽ & ſi
natũ dicit, ſed hoc dicto genus: quia rurſum omne quod na-
tum eſt, factũ intelligit, eo quod & nos à deo geniti appelle
mur, quos conſtat eſſe facturam. Vel ſi Arrianus non es,
& verum filium de vero patre natum non factum agno-
ſcis, cur non eum cum patre vnam ſubſtantiam dicis? Fru-
ſtra times homo profiteri quod credis, & fruſtra credis ſi
ita non credis, & merito hæreticus denotaris. Et quanquam
immutaueris dictum, quo putaris prohibuiſſe dei filiũ nun-
cupari facturam, ſed eum ſubiungis, ſicuti aliquid horum
quod factum eſt: ex aperto oſtendis, non ob hoc facturam
dici voluiſſe, quaſi non debeat factus intelligi, ſed non ita
factum vis ſicut aliquid horum quod factum eſt, ſed tamen
factum. Aliter enim dicis factum, vtpote perfectam creatu-
ram, per quem facta ſunt omnia, dummodo & ipſum factum
D intelligas, licet non ita vt cætera. Sed vt ad id reuertar, quod
dicis in ſcripturis diuinis homouſion, id eſt, vnius ſubſtan-
tiæ vocabulum non inueniri, finge hoc interim ſic ſit, eo
quod vbicunque ſubſtantia legitur, res dei non deus acci-
piatur, quanquam & aliud quod ſcriptũ nõ eſt, pariter pro-
fitearis, id eſt, deum ex deo, lumen ex lumine: quid ad hæc
dicis? Aut totum mecum tene, aut totum omitte. Si enim v-
nius ſubſtantię vocabulum inde times dicere, quia ſcriptum
non eſt: timere identidem debes deum ex deo, & lumen ex
lumine profiteri. Sed ego probo deum de deo, & lumen de
lumine, & vnius ſubſtantiæ vocabulum in diuinis ſcripturis
contineri. Cum enim ipſe dei filius qui deus eſt, in Euange-
lio ſuo dicat: Ego de patre exiui: iure & merito deũ de deo Ioan.16.
profitemur, quia de deo patre filium dei, deum verũ de deo
vero natum eſſe cognoſcimus. Sed non eo genere vt nos dij
ſumus appellati, vel vt Moyſes Pharaonis deus eſt dictus.
Sed quia verus eſt filius: de vero patre natus eſt: vere & con
fidenter deus de deo dicendus eſt, ſic & lumen ex lumine.
Quod ſcriptum non eſt, mecum quidem dicis, ſed mecum
omnino

omnino non ſentis, vt quia ſcriptum eſt de patra: Deus lux A
Ioan.1. eſt, quæ illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mun
dum, Et lux lucet in tenebris, id eſt, Chriſtus in cœlo, &
tenebræ eam nõ ſunt aſſecutæ. Hi ſcilicet homines quorum
cor ignorantiæ tenebris obcæcatum eſt, Chriſtum verum
deum, & verum dei filium non agnouerunt, ſed ipſe domi-
Ioan.8. nus: Ego ſum, inquit, lux mundi, qui me ſecutus fuerit non
ibit in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. Ergo quia lumen
pater, & lux filius, recte lumen de lumine. Sed lumen ex lu-
mine ita aſſeris quaſi à patre qui verum lumen eſt, aliud lu-
men ſit factum, quod de ipſa patris ſubſtantia non ſit, ſed
ſicuti aliud quodlibet lumen, quanquam à deo ſit factũ, lon-
ge tamen aliud ſit ab eo qui fecerit, & ideo lumen ex lu-
mine non de lumine dicis. Cum ergo hæc prælocutus ſum,
licet mecum non intelligas, tamen quomodocunque ipſa
pronuncias, cum ſcripta non ſint: An non & vnius ſubſtan-
tiæ vocabulum, quod in ſcripturis non putas contineri, me-
cum pariter profiteris, niſi quia illic habuiſti quomodo ma-
B lignos ſenſus tuos occulta fraude in vtroque contegeres, ſed
mecum hoc ipſum ſono vocis exprimeres, ſed tamen longe
dicti intelligentiã ſeparares: ſicuti & illi hæretici qui reſur-
rectionem carnis negant, ad decipiendas animas ſimplicium
dicunt his quia in carne non reſurgant. Sed ſi diſcutias eos
cur hoc dixerint, cum ſcias illos carnis reſurrectionem om-
nino negare, dicent tibi: Vtique ille erit qui in carne bapti-
zatus non fuerit, vt anima ipſius dum in corpore eſt, de mor
te delictorum ſuorum, vt de ſepulchro criminum per ba-
ptiſma in eadẽ reſurgat. Solius enim animæ per lauacri vi-
talis gratiam reſurrectionem in carne defendent, nam & ip-
ſius carnis ſalutem excludunt. Et hi per veriſimilem con-
feſſionem innocentium mentes occulta fraude ſeducunt. Et
vt ſolet letale poculum mellis dulcedine temperatum ſua-
uitate fallente perimere, ſic & hoc malum per blandimen-
tum aurium audientium ſenſus quadam labe contaminans,
contagione vitij adhærentis inficit.

*Quo argumento Arriani deum non eſſe ſubſtãtiam proba-
re contendãt, & de ſubtili illius diſſolutione. Cap. IIII.* C

DEnique & nunc poſſent homouſion ſicuti & cæ-
tera verbotenus nominare, ſi haberent quomodo
illud ad aliam intelligentiam ſæuo ſenſu peruer-
terẽt. Sed cum viderint ſe in hoc verbo cõcludi,
nullam omnino mentionẽ huius fieri voluerunt, ne aut pro-
fitendo hoc crederent, aut credentes profeſſi viderentur,
ſubtili ingenio excuſantes, quod aut ſcriptum non eſſet, aut
deum in ſubſtantia dici non oportere, ne corporeus videre-
tur. Deus etenim, inquiunt, efficit vt ſit ſubſtantia, non tamẽ
vt ipſe deus in ſubſtantia deputetur, quippe aiunt cum om-
nis ſubſtantia contraria recipiat, deus vero qui nihil diuer-
ſum admittere poteſt, in ſubſtantia dici nõ debet. Ignoſce-
rem tibi ſi hoc ſimpliciter diceres, ſi rationẽ rei velles ſcire,
ſi rudis ad hanc quæſtionem accederes, ſi non ipſe eſſes qui
ſemper vel de alia ſubſtantia vel de nullis extantibus dei fi-
lium aſſerebas. At cum idem ipſe ſis, qui hinc ſæpe conui-
D ctus, ſæpe confeſſus, ſæpe negaſti, ſæpe aliter immutando
damnatus es, qui etiam nunc in ambitione exagitans turbas
omnia, quomodo putas me ignoſcere tibi poſſe frequentius
eadem retractanti? Sed ne videatur hæc peruerſitas præiu-
dicata magis quàm examinata damnari, breuiter tibi de hac
oppoſitione reſpondeam. Prohibes itaque ideo ſubſtantiam
nominari, quia omne quod ſubſtantia dicitur, res ipſa v-
nius generis habeatur. An ignoras aliter cœleſtia, aliter
terrena conſtare, ſed & in ipſis cœleſtibus rebus atque
mundanis magnam differentiam intereſſe? Aliter enim an-
geli, aliter ſingulæ virtutes conſtitutionum ſuarum ſub-
1.Corin.15. ſtantias acceperunt, ſicuti Apoſtolus ait: Alia claritas ſo-
lis, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarum. Sic & in hoc
mũdo, vt diuerſa genera rerum, ita & diuerſa corpora ani-
mantium, & omnibus ſui cuiuſque generis ſubſtantia, ſicut
Apoſtolus dicit: Non omnis caro eadem caro. Si ergo ea
quæ à deo facta ſunt diuerſas qualitates ſubſtantiarũ ſuarũ
habent, tu putas in deo talem eſſe ſubſtantiam, qualem ha-
bet aliquid horum quod factum eſt, vt poſſit contraria re-
cipere? Abſit. Quæ eſt enim ſubſtantia dei? Ipſum quod

A deus eſt ſimplex, ſingulare, purum, nulla concretione per-
mixtum, lympidum, bonum, perfectum, beatum, integrum,
ſanctum, totum. An tu putas inane aliquid eſſe & vacuum
quod eſt deus? Hoc enim dici blaſphemia eſt, vt inane pu-
tetur per quem cuncta conſtiterunt, qui omnia verbo edi-
dit, ratione compoſuit, virtute perfecit, cuius nutu & im-
perio vniuerſa reguntur, cuncta deſeruiunt. Et bene quod
de deo legis ſcriptũ: Ego ſum qui ſum, & qui eſt, miſit me. Exod.3.
Et ipſe ſaluator dominus: Hæc eſt, inquit, vita æterna, vt Ioan.17.
cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum
Chriſtum. Eſt ergo in ſubſtantia eſſentia ſua deus, cuius co
gnitio vita æterna eſt, qui & tantus eſt quantus dici nõ po-
teſt. Qui tunc digne æſtimatur cum inæſtimabilis dicitur,
vtique velis an nolis. Ergo ipſum quod eſt, hoc eſt ſubſtan-
tiæ huius rei quæ eſſe defenditur: quod tamen iam dictum
eſt, quantum & quale ſit, nec mente concipi, nec ſenſu æ-
ſtimari, nec animo definiri poteſt, dummodo conſtet eſſe
quod eſſe creditur, vt de eo ipſo quod deus eſt, inde ſit fi-
B lius, vt verus ſit filius, & verus ſit pater in filio, & filius in
patre. Hoc erit homouſion, id eſt, vnius ſubſtantiæ cum pa- Ioan.14.
tre. Sicut ipſe dominus ait: Ego in patre & pater in me. Ego Ioan.10.
& pater vnum ſumus: Et, ego de patre exiui: Et qui me vi-
det, videt & patrem. Non immerito, quia filius dei de deo
patre natus eſt, & ideo de vnitate ſubſtantiæ, & de maieſta-
te deitatis vnũ ſunt, ſicuti & Hieremias prophetauit: Quis
ſtabit in ſubſtantia domini, & videbit verbum domini? Et
iterũ: Si ſtetiſſent in ſubſtãtia mea, & ſi audiſſent verba mea,
auertiſſem eos ab ſtudiis eorum peſſimis. Et apud Salomo-
nem: Subſtantia mea, dulcedo mea eſt.

*Quod cum unitas ſubſtantiæ in patre & filio non ſolum
prophetica ſed & euãgelica authoritate comprobetur,
non poſſit dici in ſcripturis diuinis homouſion non inue-
niri. Et quæ ſit ratio nominis. Quod præterea ſi ad ali-
quam ſimilitudinem uelit Arrianus in deo comparatio-
nem facere, non poſſit expreſſius comparatum definire,
C niſi cum dicat, lumen ex lumine. Cap. V.*

CVm ergo hanc vnitatem ſubſtantiæ in patre & fi-
lio non ſolum prophetica, ſed & euangelica au-
thoritate cognoſcas, quomodo dicis in ſcripturis
diuinis homouſion non inueniri, quaſi aliud ſit
homouſion quàm quod dicit: Ego de deo patre exiui: Et
ego & pater vnum ſumus: Vel quod prophetæ ex aperto
ſubſtantiam dei intimabunt? Hæc eſt autem nominis ratio,
vt in patre & in filio vnitatem ſubſtantiæ credas, licet rem
ipſam (quæ eſt inenarrabilis) definire non poſſis, vt ſiue lu-
men de lumine dicas, ſiue verbum de verbo, ſiue ſpiritum
de ſpiritu, ſiue dominum de domino, quodcunque de eo di
xeris, vnius tamen eſſentiæ patrem & filium credas, & de eo
ipſo quod pater eſt, filium intelligas. Nam ſi aliquam cõpa-
rationem de rebus his quæ videntur in eo facias, ipſa diſſi-
militudine rerum non rationem oſtendes, ſed altercationẽ
diſputationis indues, vt cuius voce deſcriptũ eſt, Cui me
D comparabitis? ac proinde deus cui aſſimilari nihil poteſt,
ſufficiat credi quod ipſe ſentitur, quem ipſe credi ſe voluit,
non indicari. Denique ſi de hoc ipſo quod mecum profite-
ris, ad aliquam ſimilitudinem velis in deo conferre, neſcio
an quod comparaueris poſſis expreſſius definire: vt puta cũ
dicis lumen ex lumine, ſi ad explanandum illud ſcrupuloſa
narratione cogaris, quæro quomodo lumen ex lumine cre-
das? Vtrum quaſi lucernam ex lucerna, vel quaſi ſolem ex
ſole, vt aut duas lucernas, aut duos ſoles quaſi duos deos
ſub hoc exemplo inducas: Aut ſplendorem luminis eiuſdẽ
lucernæ, vel claritatem ſolis de eodem ſole fulgente, lumen
de lumine conſignes, vt in matricem luminis patris figurã
aſſimiles, filium vero in ſplendorẽ claritatis oſtendas, quod
de eo propheta dixit: Apud te eſt fons vitę, & in lumine tuó Pſalm. 35.
videbimus lumen. Vel Salomon cum dicit: Candor eſt lu- Sapien.7.
cis æternæ, & ſpeculum ſine macula dei maieſtatis, & imago
bonitatis illius. Vel apoſtolus hic prædicauerit ſaluatorem Coloſ.1.
noſtrum imaginem eſſe inuiſibilis dei, eo quod imago lux
ſua ſit quæ de eodem ſole procedit. Sed quanta ad hæc reſ-
ponderi poſſunt, quæ lites generant, quod Apoſtolus pro-
hibet

A hibet, longum eſt dicere: Quippe cum conſtet lumen illud quod deus eſt æſtimari, comprehendi & definiri non poſſe. Nec vere aliquid ex his quæ in hoc mundo ſunt, maieſtati diuinæ comparari, quia nihil de omnibus iſtis quę videntur aut dicuntur ſecundum id quod deus eſt, cõdigna ſimilitudine æſtimari poteſt, quippe cum ipſis intellectibus & ſenſibus maior ſit. Idem præmonuit vt diuinitatem ſubſtantię crederes, & verum filium de vero patre cognoſceres. De qualitate autem rei requirere non deberes, quia quale aut quantum ſit, ſcire non poſſis. Hoc enim prophetæ, hoc apoſtoli prædicarunt.

Quid ſit deus, & utrum ei aliquid poßit comparari. Quemadmodum etiam ratio quædam ſit quæ apud Græcos logos nominatur, quæ inter patrem & filium perſonas uel uocabula diſtinguit. Et quod illa ratio multis nominibus appelletur, ac qua de cauſſa ſingula de filio dicãt. Cap. VI.

DEniq; pro captu, pro viribus, pro fide noſtra intueamur, deus quid ſit, & videamus an ei aliquid poſſit comparari. Certe hic eſt de quo & cum dicitur, non poteſt dici. Cum æſtimatur, non poteſt B æſtimari. Cum comparatur, non poteſt comparari. Cũ definitur, ipſa ſua difinitione creſcit. Qui cœlum manu ſua operit, pugno omnem ambitum mundi claudit. Quem totũ omnia neſciũt, & metuendo ſciunt. Cuius nomini & virtuti famulatur hic orbis. Et ipſa elementorum ſibi ſuccedentium momentanea viciſſitudo teſtatur. Vide ergo ſi poteſt aliquid eſſe quo poſſit pater comparari & filius, quia talis eſt filius qualis & pater. Non enim ipſe ſe vnum cum patre diceret, niſi talem ſe qualis eſt pater ſciret. Ratio quædam eſt quæ apud Græcos logos nuncupatur, quæ inter patrem & filium perſonas vel vocabula diſtinguit, quia & ipſe filius ratio dicitur. Quæ tamen ratio multis nominibus appellatur. Modo verbum, modo virtus, modo ſapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo theſaurꝰ, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo agnus, modo homo, modo vitulus, modo aquila, modo leo, modo via, modo veritas. Et ita cum ſit deus omnia in omnibus, vt per hæc vocabula diuinarum diſpoſitionum myſteria cognoſcantur, non vt ipſa maieſtas filij dei proprie definita monſtretur. Quid eſt enim filius de eo quod pater C eſt? Alius idem. Nam & hoc verbum nuncupatur, quia ex proprio diuino ore proceſſit, & nihil pater ſine eo aut iuſſit aut fecit. Virtus dicitur, quia vere de deo & ſemper cũ deo eſt, & omnis poteſtas patris in eo conſiſtit. Sapientia appellatur, quia de corde patris adueniens, arcana cœleſtia credentibus reſerauit. Dextera nuncupatur, quia per eum omnia opera diuina perfecta ſunt. Brachium dicitur, quia ab ipſo omnia continentur. Margarita appellatur, vt nihil illo precioſius habeatur. Theſaurus dicitur, vt in ipſo omnes opes & diuitiæ regnorum cœleſtium conditæ agnoſcantur. Retia dicitur, quia per ipſum, & in ipſo de mari ſeculi diuerſa gentium multitudo ſicut piſcium per aquã baptiſmatis in eccleſia congregatur, vbi bonorum malorúmque diſcrimen agnoſcitur. Aratrum nuncupatur, quia ſigno crucis ſuæ dura pectora ſubiiciuntur, vt neceſſariora in ipſa præparentur. Fons aquæ viuæ appellatur, quia ex eo ſitientia corda cœleſtis aquæ gratia irrigantur. Petra dicitur, quia credẽtibus fortitudinem, incredulis duriciam pręſtat. D Lapis angularis dicitur, quia vtroſque parietes noui & veteris teſtamenti vous & mediator in ſemetipſo coniungens copulauit. Agnus dicitur, vt innocẽtia Chriſti & paſſio demonſtretur. Homo dicitur, quia ſecundum carnem propter nos homines naſci dignatus eſt. Vitulus dicitur, quia propter noſtram ſalutẽ pati ſuſtinuit. Aquila dicitur, quia poſt venerabilem reſurrectionem, vt rex altam ad patris peruolat ſedem. Leo dictus eſt, quia ipſe eſt rex regum, qui mortem ac zabulum virtutis ſuæ poteſtate comminuit. Via eſt, quia per ipſum aſcenſus eſt. Veritas, quia mendaciũ neſcit. Vita eſt, quia ipſe vniuerſa viuificat. Vides ergo, per hæc vocabula ſignificationes diſpoſitionum & operum diuinorum præoſtenſas, non tamen ipſum deum proprie definitũ. Eſt ergo pater deus immenſus, æternus, incomprehẽſibilis, inæſtimabilis. Eſt & filius eius deus & dominus noſter, tan-

A tus quãtus eſt & pater, ſed non aliunde q̃ de patre, quia ego inquit, de patre exiui, hoc eſt lumen de lumine. Ioan. 16

De remotione occaſionis erroris quam hæreticus ex hoc capere poſſet, quod duo nomina uel duæ perſonæ, id eſt, patris & filij ſtatuũtur, quaſi duo dij dicãtur. Cap. VII.

SEd ne ex eo occaſionẽ aliquam hęreticus capiat, cum duo nomina vel duas perſonas, id eſt, patris & filij ſtatuo, quaſi duos deos dicam, vt illi duos ex diuerſitate confingunt: Nos autem patrem & filium ita nominamus vnum deum, vt in his perſonis & nominibus conſignemus. Viderint philoſophi, viderint hęretici diſcipuli eorum qui poteſtatum diuerſitate variantur. Nobis tamẽ vnus deus eſt pater, vt apoſtolus dixit, ex quo omnia, & nos ex ipſo, & vnus dominus Ieſus Chriſtus deus dei filius per quem omnia, & nos per ipſum. 1. Cor. 8 Nam duo, quid aliud intelligatur quàm duorum per partes diuiſa ſubſtantia, & cum omnibus ipſi diſſociata natura agendi ac iubendi tam voluntas quàm imperia diuiſa? Porro pater ac filius & ſi duæ perſonæ creduntur, ratione tamen & ſubſtantia vnius ſunt. B Nam inæqualium ſocietas, melioris offenſa eſt, & in iniuriam eius qui verus deus eſt, non verus alius comparatur. Cum autem ego patrem & filium ſtatuo, vnitatem generis aſſigno. Et ſi illam in perſonis diuido, diſcretionis tamen perſonarum rurſus eadem nomina in vnitate ſui naturali legis fœdere conſignãt. Vnde & tãtus eſt filius quãtus videbitur pater, totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecta conſummatáque virtute, ſicut apoſtolus dicit: In quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat. Coloſſ. 2 Nam & Hieremias receptiſſimus prophetarum, hanc vnitatem diuinitatis in patre & filio ſciens ait: Hic eſt deus noſter, & nõ deputabitur alius abſque illo, qui inuenit omnem viam prudentiæ & dedit eã Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo, Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Baruch. 3 Et Eſaias hoc ipſum prædicat dicens: Hæc dicit dominus deus: Fatigata eſt Aegyptus, & negociatio Aethiopum, & Sabaim viri excelſi ad te tranſient, tui erunt ſerui & poſt te ambulabũt vincti compedibus, & te deprecabuntur quoniam in te deus eſt & non eſt alius deus præter te, tu es enim deus. Eſaiæ 45 Quod ne putes me eo ſupercilio di- C xiſſe quo Sabellius fertur, qui ipſum patrem ipſum filium profitetur, non ita nos totum in vnam ſententiam cogimus, vt aliorum hæreticorum fraude capiamur. Sed quia in ipſo nomine perſonarum authoritas indiſcreta cognoſcitur, & filius non genere ſed perſonaliter à patre nominatur, proinde totum patri adſcribimus quod eſt filius, & totum filio quod pater eſt. Nihil non videbitur patris quod iudicabitur filij, nec filij quod deſẽditur patri: quia vnitas maieſtatis non ſinit deos plurali vocabulo appellari, quippe cũ cõſtet patrem & filiũ vnius eſſe ſubſtantię. vnde vterq; vnus deus eſt dictus. Illud ante cuncta metuẽtes, quod vbi pater & filius vnum non ſint, inuidia recurrat authoris interpolata natiuitas. Hoc enim placuit hæreticis, vt deus ille omnipotens inuiſibilis immenſus degeneraret in filio. Non modo poteſt eſſe de cõditione mutata quaſi nõ potuerit pater de ſemetipſo talẽ habere qualis & ipſe eſt. Proinde nos verum filiũ de vero patre qui ſemper fuit, & eſt vnius ſubſtantiæ cum patre defendimus. Et hoc eſt quod Græci homouſiõ appellant, id eſt, cũ vno aliud ipſum, vt perſonæ audientis nomi- D natim fierent, nõ vt ſubſtantiam vocabula ſepararent.

De apertione tatius myſterij hæreſis Arrianæ, cur noluerit filium de ſubſtantia patris credi, & de reſpõſione ad motiua Arrianorum, quòdque multum interſit inter ea quæ facta ſunt, & eum qui omnia fecit. Et quemadmodũ in multis ac uariis figuris deus ſe patribus præoſtẽderit, qui tamen ſecundũ deitatẽ uideri nõ potuit. Cap. VIII.

SEd vt omne myſterium hæreſis Arrianæ traducam, cur nolint filium de patris ſubſtantia credi, breuiter intimabo. Aiunt enim: Cum ſit deus pater omnipotens, inuiſibilis, inconuertibilis, immutabilis, perfectus, ſemper idem, æternus: filius vero viſibilis, quia ſæpe patribus viſus, & conuertibilis atque mutabilis, quia in variis figuris quibuſque ſeſe monſtrauit. Qui ſi de patris, inquiunt, eſſet ſubſtantia, nunquam fieri poſſet

vt ante

vt ante carnis aſſumptionē aut viſibilis aut mutabilis cerne
retur, quin poti⁹ in æqualitate qua pater eſt, permāſiſſet, ex
cuius ſubſtantia erat: quia quod de patre eſt, nec videri, nec
mutari nec cōuerti poſſe credendū eſt. Accedit ad cauſam,
eū illapſus eſt in Mariā, cùm virginis vterū oppleuit, aliud
vtiq; ex illa quàm quod venerat, natū eſt. Vnde iam inquiūt
corrupta ſubſtantia ſtatim vertit ordinem, perdit continuo
immutationem: ipſa formando de deo in hominē, de ſpiritu
in carnem. Et vtique tranſlatio omnis interēptio eſt priſti-
ni. Ac per hoc aiunt: Si filius de patris ſubſtātia eſſet, iam &
patrē minorē videri ſubſtantiæ ſuæ vel traditione vel fine,
& proinde filium ex alia ſubſtantia credere maluerūt, quod
conuerti, & mutari, & videri poſſit, quia hoc de patris ſub-
ſtātia credi non liceat. Hęc eſt cauſa erroris, hæc origo hę-
reſis Arrianæ, dum non intelligunt virtutem dei, neque tan
ti ſacramenti diſpoſitionem agnoſcunt, cur deum humanis
conditionibus comparent. Quibus primo reſpondendum.
In loco filium dei non ita viſum vt deus erat, ſed vt homo
capere poterat de deo. Deinde variis figuris non immu-
tabilem & conuertibilem ipſum eſſe, ſed hoc eſſe, potentiæ
dei, vt cùm ſe ſingulis pront vult reuelare dignatur, habi-
tum mutet, non ſubſtantiam vertat, nec proprietatem qua-
litatis amittat, ſed iuxta meritum videntis temperamentum
maieſtatis adhibeat, ipſe tamen idē vt ſemper eſt in ſubſtan
Pſalm.101. tiæ ſuæ proprietate permaneat. Sicut ſcriptum eſt: Mutabis
eos & mutabuntur, tu autem idem ipſe es, & anni tui nō de-
ficient. Nā & ſi multa ſunt ex his quæ in hoc mundo viden
tur, quę ex alio cōuertantur in aliud, vt deſinant eſſe quod
erant, & hoc ſint quod retro non fuerāt: vt limus cùm in ho
minem figuratur, limus eſſe iam deſinit: aut piſces aut anes
cùm de aqua procedunt, ex eo iam non aqua, quia aliud, vt
lutum figuli cùm ſolidatur in teſtam, vt lapis, cùm diſſolui-
tur decoctus in calcem: vt arena cùm mutatur in vitrum &
cætera, quæ longum eſt recenſere. Sed multum intereſt ſtul
te hæretice inter ea quæ facta ſunt, & eū qui omnia quem-
admodum voluit fecit. Quæ facta ſunt, aſcriptæ conditioni
deſeruiunt: qui verò fecit, ſuæ volūtatis & proprij iuris eſt.
Neque poteſt in aliud quàm quod eſt aliquo cogente mu-
tari, ſed prout vult, & cui vult ſe demonſtrat. Nam ſi ange-
li in figura hominum ſæpe ſunt viſi, & tamen aliud nō ſunt
quàm quod ſe eſſe norunt, neque ſuſtantiam mutant cùm
formam humani corporis ſumunt: quāto magis ipſe domi-
nus noſter qui omnia fecit, qui ipſis angelis vt hoc poſſent
ſua inſtitutione conceſſit? Huc accedit quod ſic filium dei,
vt iam dictum eſt, viſum à patribus approbamus, vt non to
tum in illo quod deus eſt, videretur: ſed diſpoſitiones re-
rum futurarum, quæ ſuis quibuſque temporibus complen-
da erant, in illo per imaginem cernerētur. Nam quis filium
dei videre potuit antequam conſpicabilem materiam ſicut
ei placuit aſſumpſit, vel ipſum hominem induere dignatus
eſt? Qui & ſi Abrahę viſus eſt, ſed ī forma humani corporis
viſus eſt, quo ſcilicet poſtremis temporib⁹ in homine ven
turus eſſe demonſtraretur. Iacob etiā alibi in angelo, alibi
ęque videtur in homine. Qui ideo ſe in angelo demonſtra-
uit, vt nuncium ſe magni conſilij indicaret. In homine ve-
rò, cum quo & colluctatus fuiſſe deſcribitur, vt imaginem
futuræ colluctationis quam cum Iſrael habiturus erat, cùm
ſecundum hominem aduenīſſet, indicaret. Sed vt dominum
crederet, cum quo tanto certamine ſub figura hominis lu-
ctabatur Iſrael, id eſt homo videns deum, nomen accepit.
Gene.32. Vidi, inquit, deū facie ad faciē, & ſalua facta eſt anima mea.
Et vt qui figuram hominis viderat, quam deus dei filius
induerat, Moyſi in rubo in flamma ignis apparuit, vt lumen
credentibus, incredulis iudicium demonſtraret, quia Chri-
ſtus credētibus ſalus eſt, nō credētibus pœna, vt Apoſtolus
2.Corint.2. ait: Aliis odor eius vitæ in vitā, aliis odor mortis in mortē.
Exod.13. Populum Iſrael in columna nubis per diem, & per noctem
in columna ignis quaſi dux itineris præcedebat, vt baptiſ-
mi gratiam per nubem & donum ſancti ſpiritus per ignem

A non tamen ipſum deum, vt eſt, proprie reuelatum. Denique
dū Moyſes oraret vt faciē dei pure videret, quid ad illum Exod.33.
continuo deus? Non poteris, inquit, videre faciem meam.
Non enim videbit homo faciem meam, & viuet. Hoc ipſo
quod negatur aſpectus, claritas aſſignatur, quæ ſcilicet tan-
ta eſt, quanta credenda eſt quæ inuiſibilis indicatur. Cùm
ergo Moyſes & ſitum cœli, & ordines mundi, & elemen-
torum vices, totius denique orbis ornamenta digeſſerit,
indicarit, expreſſerit, cui ipſe dominus teſtimonium per-
hibuit, dicēs: Nemo erit ex prophetis vt ſeruus meus Moy- Nume.12.
ſes, cui facie ad faciem, ore ad os locutus ſum: Deum tamen
pure videre non potuit. Merito quidem prophetia om-
nium dignus, ſed non vſqueadeo vt intueri deum valeret,
quia homo tantummodo eſſet. Et vtiq; hęc omnia filij ver-
ba deſendimus, quem in monte Syna cum Moyſe locutum
eſſe ſcimus, qui agendis explicandíſque rebus à patre adue
nerat, quia omnia à principio per ipſum & ordinari, & ex-
B plicari & manere cōuenerat, vt habendi filij hæc præcipua
ratio conſtaret. Et tamen ſic viſus accipitur, vt alicuius con
ſpicabilis, vt dixi, materiæ diſpoſitione aſſumpta videre-
tur, ſalua ſcilicet inuiſibilitate eius, quam à conſpectu om-
nium maieſtas interfuſa ſepoſuit. Non enim ſic humanis a-
ſpectibus reuelatus eſt, vt tota in illo deitas appareret, ſed
ad vicem ſpeculi cum conceptos intra lucem ſuam vultus
quaſi ad plenam effigiem hominis includit, ita maieſtas eius
præeunte fulgore intra id viſum eſſet, quod imaginem ve-
ritatis, non ipſum deū propriè demōſtraret. Sic & cùm ho-
minem induere dignatus eſt, nō labem æternitati intulit, vt
ſpiritum in carnem mutaret, ſed vt ſuſcepto homini immor
talitatem atque æternitatem cœleſtis vitæ præſtaret. Nam
& ſi Apoſtolus ſemetipſum exinaniſſe dicit, formā ſerui ſu-
ſcipiendo, non vtique ſic exinanitum accipimus, vt aliud
quàm fuerat idem ſpiritus fieret, ſed vt ſepoſito interim ma
ieſtatis ſuæ honore, humanum corpus indueret, quo ſuſce-
pto ſalus gentium fieret. Vt enim ſol cum nube tegitur, cla-
C ritas eius comprimitur nō cæcatur, & lumen illud quod to-
to orbe diffuſum claro ſplendore cuncta perfundit, paruo
admodū obſtaculo nubis includitur, non aufertur: ſic & ho
mo ille quē dominus Ieſus ſaluatórque noſter, id eſt deus
deíque filius induit, deum tamen in illo non intercepit, ſed
abſcondit. Denique cùm ſe in monte paululum extra ipſum
hominem extuliſſet, fulgore luminis eius penè obcæcati a-
poſtoli, in terram quippe homines ceciderūt, periclitati vi-
tam niſi eis dominus compreſſo rurſum maieſtatis ſuæ ho-
nore vt miſericors ſubueniſſet, ſecundum illam ſentētiam:
Nemo vidit deum, & vixit. Vt ergo claritas ſolis cùm vſq; Ioan.1.
ad noſtros emicat viſus ſibi ſalua eſt, quia quod nō videtur,
infirmitatis eſt noſtrę, quorū oculos nubium texit obſcuri-
tas: ita probat ſe nō ſuo detrimēto proprij latuiſſe fulgoris,
ſed carnis, vt dixi, beneficio, cuius cauſa filius dei, filius ho-
minis eſſe ſuſtinuit. Nempe enim de ſpiritu dei virgo conce
pit, & quod concepit, hoc peperit, id eſt deū homini ſuo (vt
iam dixi,) ſauciatū: ſicut ipſe dixit: Quod naſcitur de car- Ibidem.3.
D ne, caro eſt: & quod naſcitur de ſpiritu, ſpirit⁹ eſt, quia deus
ſpiritus eſt, & de deo natus eſt. Sicut & angelus ad Mariam
virginē dicit: Spiritus dei veniet in te, & virtus altiſſimi ob- Lucę.1.
umbrabit te. Propterea quod naſcetur ex te ſanctū, vocabi-
tur filius dei. Vides ergo ipſum ſpiritū, id eſt filium dei ve-
niſſe ad virginem, & inde dei & hominis filium proceſſiſſe.
Nec tamen ipſo indumēto carnis dei filiū eſſe mutatum, ſed
eundē ipſum eſſe in homine, qui fuerat ante mundum cum
patre, per quē facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil,
ſicut euāgeliſta ait: Mundus per ipſum factus eſt, & mūdus
eum nō cognouit. Cæterum amētis eſt credere ab eo poſſe
liberari, qui vt liberaret, amiſſus eſt, vt naſceref: oppreſſus
eſt, vt immortalitatē redigeret, trāſiuit ad mortē. Sed abſit
hæretice vt ſenſus tuæ iniquitatis à catholicis admittatur.
Nos enim credimus immutabilē & incōuertibilē, verbum
& ſpiritū, id eſt filiū dei: qui cùm hominē induit, nō ſtatum

credimus & ſepultum, ſed homo ille paſſus eſt quem filius A dei ſuſcepit, quem induit, quem portauit. Sed quia totũ ad authorem referebatur quicquid homo ille patiebatur, ideo mors & paſſio domini iudicatur: Nam conſtat immortale eſſe quod dei eſt, hominis quod caducum. Tertia quoque die reſurrexit, non deus in hominem, ſed homo potius in deum. Aſcendit in cœlos, obtulit patri ſuo hominem illum gratiſſimum munus, conſedit ad dexteram patris, ſecundũ
Pſal.109. quod ſcriptũ eſt: Dixit dominus domino meo, ſede ad dexteram meam. Miſit nobis ſpiritum ſanctum de propria ſua & ipſa vna ſubſtantia ſua protectorem, ſanctificatorem, & deductorem in vitam æternam, ſicut ſcriptum eſt ex voce dei: Effundam de ſpiritu meo ſuper ſeruos meos & ancillas
Ioel.2. meas. Et iterum: Spiritus ex me prodiit. Et ipſe dominus ſaluatórque noſter: De meo, inquit, accipiet. Et ex eo vtiq; quod eſt filius, quia & filius de eo quod pater eſt. Exinde præfinito tempore venturus viuos mortuóſq; iudicaturus, vt reddat credentibus præmia, non credentibus vero, ſupplicia. Cuius regnum æternum, immortale, nec initiũ habet B nec terminum, cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE INCARNATIONIS DOMINICAE SACRAMENTO.

De introductione oblationis Cain & Abel ad hæreticorum confutationem. Et quod ſentẽtia qua ad Cain dictũ eſt: Si recte offeras, non autẽ recte diuidas: peccaſti, quieſce, generaliter in omnes extra eccleſiã conſtitutos ſit lata. Caput. I.

De enumeratione hæreticorum in quos ſuperior generalis ſentẽtia comprobatur eſſe lata, cum admonitione vt nos caueamus, ne & alicui noſtrum dicatur: Si recte offeras: recte autem non diuidas, peccaſti: quieſce. Cap. II.

De comprobatione veritatis in ſuperiori capitulo aſſertæ, per teſtimonium Ioannis piſcatoris, & de reprehenſione eorum qui recuſant audire quæ dicuntur, & intelligere C quæ leguntur. Quídq; cauendũ & quid credẽdũ ſit circa incarnati verbi naturam. Cap. III.

De confutatione diuerſorum hæreticorum nõ diſtinguentium naturam diuinitatis & corporis Chriſti, quos ſuperius commemorata ſententia comprehendit, cum confirmatione ex confeſſione Petri, ac teſtimonio Moyſi & Heliæ. Cap. IIII.

Quod confeſſio Petri non vnam tantum, ſed omnes hæreſes excluſerit. Et de myſteriis incarnationis, paſſionis, mortis, ſepulturæ & reſurrectionis, Chriſti, cũ redargutione hæreticorũ ærumnas & cætera quæ corporis vel animæ ſunt, diuinitati attribuentium. Cap. V.

De illorum qui Chriſtum in phantaſmate veniſſe & paſſum eſſe prædicant, diuerſorúmq; aliorum hæreticorum condemnatione, ampliori tamen atque grauiori eorũ qui diuinitatem & carnẽ domini vnius eſſe naturæ aſſerunt, cũ argumentorum ſuorum diſſolutione. Cap. VI.

De authoris excuſatione, ac reſponſione ad obiectionẽ qua D ſibi dici poſſet, quod de patris & filij diuinitate quinque illis libris quos ſcripſerat, concluſurum ſe eſſe promiſerit, cum confutatione erroris eorũ, qui animã putant à domino Ieſu non eſſe ſuſceptã, pulcherrimáq; declaratione aſſumptionis humanæ naturæ: Et quomodo intelligendũ ſit quod ſcriptum eſt: Ieſus proficiebat ætate & ſapiẽtia. Cap. VII.

De ampliori redargutione eorum qui authorem dicunt ea vſurpare quæ ſcripta non ſint, & dei eſſe ſubſtantiã atq; naturam, ſcriptum non eſſe affirmant. Cap. VIII.

De cõfutatione & deſtructiõe obiectionis præmemoratorũ hæreticorũ, qua arguunt quod nõ poſſint ingenitus & genitus vnius eſſe naturæ atque ſubſtãtiæ, & de exẽplari approbatione, cum dicitur, genitum, non proprietatẽ naturæ, ſed ſignificationẽ generationis exprimi. Quódque appellatione ingeniti & geniti ſpecies videatur eſſe diuerſa, ſed tamen indiſtincta diuinitas. Cap. IX.

De diſputatione contra quoſdam ſuperiorem ſectam ſequẽ A tes, diſputationis tamen genere diſcordare ſe putantes, qui filium ſimilem dicunt, ſed non vnius ſubſtantiæ cum patre, & quod cum ſit vnius naturæ filius cum patre, etiã vnius ſit potentiæ, & ita omnipotens ſicut & pater, quẽadmodum etiam ſpiritumſanctum omnipotentem ſcriptura teſtatur. Cap. X.

Diui Ambroſij

EPISCOPI MEDIOLANENſis liber de incarnationis dominicæ ſacramento.

De introductione oblationis Cain & Abel ad hæreticorũ confutationem. Et quod ſententia qua ad Cain dictũ eſt: Si recte offeras, non autem recte diuidas, peccaſti: quieſce, generaliter in omnes extra eccleſiam conſtitutos ſit lata. *Caput I.*

DEbitum fratres cupio ſoluẽdum, ſed heſternos meos non inuenio creditores, niſi forte improuiſo conuentu putauerint nos eſſe turbandos: ſed nunquã fides vera turbatur. Itaq; dum illi forſitã veniũt, ad iſtos qui propoſiti ſunt deflectamus agricolas, quorũ alter, hoc eſt Cain, à fructibus terræ, alter autem Abel videlicet ex primitiuis ouiũ ſuarum hoſtiam domino obtulit. Nihil inuenio quod in ſpecie munerum reprehendam, niſi quod & Cain munera ſua diſplicuiſſe cognouit, & dominus dixit: Si recte offeras, recte autem non diuidas, peccaſti. Vbi igitur eſt crimẽ, vbi culpa? Non in oblatione muneris, ſed in oblationis affectu. Sunt quidem qui recte arbitrentur, quia alius quæ offerret elegerat, alius quæ viliora habuit offerebat. Sed non eſt ita inops ſpiritalium ſenſus in nobis, vt putemus quia dominus C corporale ſacrificium, non ſpiritale quærebat. Et ideo addidit: Quieſce, tolerabilius ſignificans abſtinere à muneribus deferendis, quàm infideli ſtudio munus offerre. Qui enim Corin. 1. neſcit diuidere, neſcit diiudicare. Spiritalis autem diiudicat omnia. Et ideo Abraam ſacrificium quod offerebat diuiſit. Sciuit etiam Abel diuidere qui ex primitiuis ouiũ obtulit ſacrificium, docens non terræ munera placitura deo, quæ degenerauerant in peccatores: ſed ea in quibus diuinæ gratia myſterij refulgeret. Prophetauit itaque nos per paſſionem domini à culpa eſſe redimendos, de quo ſcriptũ eſt: Ioan. 1. Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mũdi. Vnde & de primitiuis obtulit, vt primogenitum deſignaret. Oſtendit ergo verum dei ſacrificium nos futuros. De quibus propheta ait: Afferte domino filios arietum. Meritóque dei iudicio comprobatur, quam puto generalem in omnes extra eccleſiam conſtitutos latam eſſe ſentẽtiam. Multorum enim hic figuram cerno populorum, quos diuina ſententia comprehendit, quorum in illo Cain iam tunc munera refutauit.

De enumeratione hæreticorum in quos ſuperior generalis ſentẽtia comprobatur eſſe lata, cum admonitione ut nos caueamus ne & alicui noſtrum dicatur: Si recte offeras, recte autem non diuidas, peccaſti: quieſce. D *Cap. II.*

GEneralis enim hæc in impios omnes ſententia eſt. Itaq; ſi Iudæus offerat, qui filium virginis Mariæ à patre deo ſeparat, dicitur ei: Si recte offeras, non autem recte diuidas, peccaſti: quieſce. Si offerat Eunomianus, qui ex impietatis Arrianæ fonte progrediens, redundanti perfidiæ ſuæ labitur cœno, generationem Chriſti quæ ſuper omnia eſt aſſerẽs ex philoſophiæ traditionibus colligendam, cum vtiq; alia creaturarum ſit ratio, alia ſecretorum potentia diuinorum: & ipſi dicitur: Si recte offeras, Gene. 4. non recte autem diuidas, peccaſti, quieſce. Dicitur hoc Sabelliano, qui patrem filiúmque cõfundit. Dicitur hoc Marcionitæ, qui alium putat deum noui, alium veteris teſtamẽti. Dicitur hoc Manichæo, & Valentino, qui non putauerunt veritatem carnis humanæ à Chriſto eſſe ſuſceptam. Paulus quoque Samoſatenus & Baſilides in eadem ſentẽtiæ

forte

ſorte numerantur. Similiter quoque eiuſdem ſententiæ au- A
thoritate damnantur, qui diuinitatem ſancti ſpiritus nega-
uerunt. Alij enim quidam vel Arrianorũ Iudæi, vel Arriani
ſunt Iudæorum: quia ſicut illi filium à patre, ita & iſti ſpiri-
tum à deo patre & filio dei ſeparãt. Nonato quoque & Do-
nato & omnibus qui ſcindere corpus eccleſię geſtierũt, vi-
ritim dicitur: Si rectè offeras, rectè autem non diuidas, pec-
caſti. Eccleſiæ enim ſacrificium eſt quod offertur deo, ad
Roma. 12. quam Paulus dixit: Obſecro autem vos fratres per miſeri-
cordiam dei, exhibere corpora veſtra hoſtiam viuam, ſan-
ctam, deo placentem. Male ergo ſacrificium diuiſerunt, ec-
cleſiæ membra lacerando. Illos quoque percellit iſta ſentẽ-
tia qui animam rationalẽ ab incarnationis dominicæ ſegre-
gant ſacramento, naturam hominis ab homine ſeparare cu-
pientes. Et iſti fortaſſe rectè offerunt trinitati, ſed rationem
neſciunt naturæ humanæ diuinæq́; diſtinguere. Dei enĩ ſim
plex natura eſt, homo ex anima rationali cõſtat & corpore.
Si alterum tollas, totam naturã hominis ſuſtuliſti. Aduerſus
omnes igitur hęreſes iſta ſententia eſt, quæ fraterno nomine,
non fraterne eccleſiam perſequuntur. Siquidẽ ſub optione
nominis Chriſtiani, & quadã nũcupatiua fidei germanitate, B
parricidalibus gladiis nos cupiunt vulnerare, quia cõuerſio
noſtra à deo eſt, & dominantur nobis in ſeculo peccatores.
Peccator enim dominatur in ſeculo, iuſtus in dei regno. Ca-
ueamus igitur ne quis nos à cubiculo regis æterni, & à ſecre
to matris eccleſiæ ſeparare conetur, ad quod illa anima in
Canticis canticorum verbum dei ſe introduxiſſe ſignificat.
Caueamus ne à ſinu patris & quodã vtero paterno arcanæ-
que naturæ, ſubſtantiam vnigeniti filij ſeparemus, verbiſq;
his quibus veritas ſuſceptæ incarnationis adſtruitur, diuinæ
generationi præiudicia inferre meditemur, ne & noſtrum
alicui dicatur: Si rectè offeras, rectè autem non diuidas, pec
caſti, quieſce. Hoc eſt, ſi neſciamus quę propria ſunt diuini-
tatis æternæ incarnationiſque diſtinguere, ſi creatorem cũ
ſuis operibus conféramus, ſi authorem temporum dicamus
cœpiſſe poſt tempora. Neque enim poteſt fieri vt per quẽ
ſunt omnia, ſit vnus ex omnibus.

De romprobatione ueritatis in ſuperiori capitulo aſſertæ, per teſtimonium Ioannis piſcatoris, & de reprebenſione eorum qui recuſant audire quæ dicuntur, & intelligere quæ leguntur. Quidque cauendum, & quid credendum ſit circa incarnati uerbi naturam. C *Cap. III.*

Ioan. 1. NOlo nobis credatur, ſcriptura recitetur. Nõ ego
dico à me, quia in principio erat verbum, ſed au-
dio, non ego effingo, ſed lego, quod omnes legi-
mus. ſed nõ omnes intelligimus. Et cum legitur,
audimus omnes, & non audiunt omnes. Incraſſatũ eſt enim
cor quorundam, & aures eorum grauiter audierunt, aures
ſcilicet interioris affectus. Non enim caro peccat quæ ſuũ
ſeruat officium, & recipit auditum, ſed animus puri auditus
prauus interpres, qui recuſat audire quæ dicũtur, intellige-
re quæ leguntur. Quid aures tanquam cera & plumbo clau
ditis, & tamen dominica beneficia & officia naturæ non po
teſtis excludere? Auditis inuiti, anditis faſtidientes, auditis
ne quod non audieritis excuſare poſſitis. Auditis ergo cum
legitur: In principio erat verbum. Quis hoc dicit? Ioan-
nes vtique ille piſcator, ſed non quaſi piſcator hoc dicit, ſed
quaſi humani piſcator affectus, qui iam non piſces caperet,
ſed homines viuificaret. Non ſuum eſt quod dicit, ſed eius D
qui viuificãdi ei tribuit poteſtatẽ. Piſcator enim ipſis quos
ante capiebat piſcibus, taciturnior erat, & circa diui[illegible]

uenio, erat tamen quando nõ erant. Non erant enim qui ali-
quando cœperunt. Si ergo principium eorum inuenire non
poſſum quos certum eſt habere principium, quomodo poſ-
ſum verbi inuenire principium, à quo omne principium nõ
ſolum creaturarum, ſed etiam cogitationum noſtrarum om
nium præuenitur? Aperte itaq; ſempiternam diuinitatẽ eius
expreſſerat. Sed tamen ne quis à patre diuideret verbi ęter-
nitatem: vt eandẽ crederemus verbi eſſe quæ patris eſt, bo-
nus ille piſcator adiunxit: Et verbum erat apud deum. hoc Ioan. 1.
eſt quod dixerat, ſic æſtimandũ eſt, Erat verbum quomo-
do erat pater, quoniam cum patre erat, & in patre erat, & a-
pud patrem erat ſemper. Nẽpe quomodo de patre legimus
erat, ita & de verbo legim⁹, erat. Quid diſcernis intellectũ,
qui non diſcernis auditum? Verbi eſſe apud patrem eſt, pa-
tris eſſe cum verbo eſt. Legimus enim, quia verbum erat a-
pud deum. Itaq; ſi ſecundum tuam opinionẽ aliquando non
erat, ergo ſecundum tuam opinionem & is in principio nõ
erat, apud quem erat verbum. Per verbum enim audio, per
verbum intelligo, quia deus erat. Nam ſi ſempiternũ verbũ
eſſe credidero, quod credo, nõ poſſum de patris æternitate
dubitare, cuius æternus eſt filius. Si temporalem generatio-
nem eius exiſtimo, incipit communitatem habere nobiſcũ,
vt videatur pater eſſe cœpiſſe. Sed ſi de patre non ambigis,
quia incipere eſſe dei non eſt, quia dei eſt ſempiternam ha-
bere perfectionem: ne forte vſu ſermonis labereris humani
dum verbum dicis & filium, ideo addidit: Et deus erat ver-
bum: habes vtiq; quod pater, quia deus erat. Quomodo hu-
ius negas æternitatem, cui vnum cum patre dei nomen eſt?
Non te ſonus capiat, ſimilitudóque ſermonis. Aliud verbũ
eſt quod tempora habet, quod ſyllabis colligitur, literiſq;
componitur, non tale verbum filius, quia non talis eſt pater
verbi. Cauendum ergo ne & illi quæſtionem vocis corpo-
ralis videamur ingerere, incorporeus eſt deus. Vocẽ vtiq;
incorporeus corporalem non habet. Si vox corporalis non
eſt in patre, nec filius verbũ eſt corporale. Si corpus in pa-
tre non eſt, nec tempus in patre eſt. Si tẽpus in patre nõ eſt,
vtiq; nec in verbo eſt. Quod ſi nullum principij tempus in
verbo, nec numerus vtiq; nec gradus verbi eſt. Quia ſi nu-
merus in verbo, ergo multa verba. Si multa verba, multi &
filij. Sed vnũ verbũ eſt, quod & gradũ excludit & numerũ,
vnum ſecũdũ naturã. Ne quærite huiuſmodi naturã, neſcio
multo melius hoc q̃ ſcio. Hoc ſolũ bene ſcio, quod neſcio
quæ ſcire non poſſum. quod vidimus, inquit, & quod audi- 1. Ioan. 1.
uimus, Ioannes dicit. hoc ſolũ bene ſcire ſe dixit quod au-
diuit & quod vidit, qui in Chriſti pectore recũbebat. Ergo
illi ſatis eſt audiſſe, mihi non eſt ſatis? Sed quod ille audiuit,
hoc mihi dixit: & quod audiuit à Chriſto, hoccine ego poſ
ſum negare verum eſſe de Chriſto? Ergo quod audiuit au-
diui, & quod vidit audiui. Ille enim vidit quod vidit, non
vtiq; diuinitatem quæ ſecundum naturam ſuam videri non
poteſt. Sed quia ſecundum naturam ſuam eũ videre non po
terat, ſuſcepit quod erat præter naturam diuinitatis, vt ſe-
cundum naturam corporis videretur. Denique & ſpiritus Lucæ. 3.
ſanctus in ſpecie viſus eſt ſicut columba, quia videri diui-
nitas in ſuæ claritatis veritate non poterat.

De ronfutatione diuerſorum hæreticorum non diſtinguentium naturam diuinitatis, & corporis Chriſti, quos ſuperius commemorata ſententia comprebendit, cum ronfirmatione ex confeßione Petri, ac teſtimonio Moyſi & Heliæ. D *Caput IIII.*

[illegible] Oli igitur & tu ſecundum naturam interpretari.

perſidiæ, non perſidiam declinaſti. Credis enim quod tibi
prodeſſe præſumis, non credis quod deo dignum eſt. Rur-
ſus ſi credas quia idem deus & noui & veteris teſtamẽti eſt,
tempora autem verbo eius & momenta præmittas, tolera-
bilior Valentinus eſt, qui nõ ſecula anre deum, ſed deos pu
tat eſſe quod ſecula ſunt. Minoris enim ſacrilegij eſt, copu-
lari diuinitati ſecula quàm præferri. Si credas iterum quia
Chriſtus priocipium non ſumpſit ex virgine, ſed tamen a-
liquod ante Chriſtum æſtimes eſſe principium, in tempore
diſtantia, de impietate contentio eſt. Virginis eoim ſuppa-
rem negaſti eſſe, nõ temporis. Ego autem & ſupparem vir-
ginis ſecundum ſuſceptionem corporis oõ negabo, & crea-
torem tẽporis confirebor. Quid enim proficis ſi dicas, quia
Chriſtus hæc an illa ſit creatura? Creatura mutator, diuini-
tas adoratur. Noluir ſe ſic Chriſtus agnoſci, nec his tantum
Matth. 16. quæ ſupra hominem ſunt meritis æſtimari. Denique cũ in-
terrogaſſet, quem me dicunt eſſe homines, cum alij dicerẽt
Heliam, alij Hieremiam, aur vnũ ex prophetis: oullius ſen-
tentiam prædicauit. Cum Petrus dixiſſet, Tu es filius dei
viui: bunc ſolum non immerito laudauit. Ergo Ioannes di-
cit, Petrus dicit, Chriſtus probauit, & tu non probas Arria-
ne? Nec Ioanni & Petro putas eſſe credendum, quos vel ſo-
los pro teſtimonio gloriæ ſuæ dominus noſter Ieſus Chri-
ſtus ad omnium fidẽ credidit abundare? Deniq; quaſi ad te-
ſtimoniũ veteris & noui teſtamenti, Moyſes cum Helia aſ-
ſciſciturıcum Ioanne Petrus frequeoter adhibetur. Pettus
dicit, Tu es: non dicit, tu eſſe cœpiſti. Pettus dicit, Tu es fi-
lius dei: nõ dicit, tu es creatura. Dixit hoc Ioannes. Si adhue
non credidiſti, quia non intellexiſti myſteriũ ſupra ſapien-
tiam recumbentis, repetiuit Petrus. Commendanit vtrũq;
Chriſtus, alterum iudicio, alterum myſterio. id enim addi-
dit, vt legeres quòd in Chriſti pectore recumbebat, & in-
telligeres quòd eius caput, in quo principale omniũ ſenſuũ
eſt, arcano quodã ſapientiæ replebatur. Sed ſi non puras in-
telligendum eſſe myſterium, ſaltem noli impugnare iudi-
cium. Laudatur Pettus, quia dei filium credidir quem vide-
bat, quia ſe ab imperitæ plebis rudibus adhuc opinionibus
ſeparabat. Denique cum interrogaſſer dominus, quid ho-
mines de filio hominis æſtimarent, cum diceretur vulgi ſen
tentia, Petrus tacebar. Taces ergo Simon, & reſpõdentibus
aliis adhuc taces, cum ipſe ſis primus, qui etiam nõ interro-
gatus interrogas, nec times, ne reprehẽdaris à domino, quia
non reſpondes interroganti. Ideo, inquit, nõ reſpõdeo, quia
Pſalm. 16. non interrogor meam, ſed alieoã ſententiam. Legi enim: Vt
nõ loquatur os meum opera hominum. Opus autẽ eſt per-
ſidorum, perfidias prædicare. Ergo taceo adhuc, quia non-
dum id quod ſentio interrogor, non proferã labiis quod a-
nimus non probauit. Erit tẽpus quando reſpondeam, inter-
rogabor & ipſe quid ſentiam, tunc demum reſpõdebo quod
meum eſt. Meum eſt enim fidem loqui, pietatem aſſerere,
gratiam prædicare. Nõ igitur quaſi pigrior ſenſu, voce tar-
dior tacet, nec quaſi faſtidioſus differt vocis obſequiũ, ſed
quaſi cautus periculũ vulgaris opinionis euitat, qui pericu-
lũ non euitabat ſalutis. Deniq; in poſterioribus habes, quia
exiliuit è naui vt occurreret domino, nõ glorię cupid⁹, ſed
obediẽtiæ præmaturus. Hic ergo qui ante reticebat, vt do-
ceret nos quòd impiorũ nec verbũ debeamus iterare: Hic,
ioquam, vbi audiuit, Vos autem quid me dicitis? ſtatim loci
non immemor ſui primatum egir. Primatum confeſſionis
vtique, non honoris: primatum fidei, non ordinis: hoc eſt di
cere: Nunc nemo me vincat, nunc meæ partes ſunt, debeo
compenſare quod tacui, debet prodeſſe quod ſilui. Lingua
mea non babet ſpinas, ſine impedimento fides debet exire.
Dum alij cœnum, alienæ licet, prolatæ tamen impietatis e-
uacuãt, quia aut Heliam ant Hieremiam aut vnum ex pro-
phetis Chriſtum eſſe dixerunt, habuit iſta vox cœnum, ha-
buit iſta vox ſpinas: Dum alij in hoc lauant cœnum, dum
in aliis enodãtur ſpinæ, vox noſtra filium dei Chriſtum re-
ſultet. mihi putus eſt ſermo, cui nullas ſpinas expreſſa reli-
quit impietas. Hic eſt ergo Petrus qui reſpondit præ cæte-
ris apoſtolis, imò pro cęteris, & ideo fundamentum dicitur,
quia nouit non ſolum proprium, ſed etiam commune ſer-
uare. Huic aſtipulatus eſt Chriſtus, teuelauit pater. Nã qui

A veram generationem loquitur patris, à patre aſſumpſit, ex
carne non ſumpſit.

Quod confeßio Petri non unam tantum ſed omnes hæreſes excluſerit. Et de myſteriis incarnationis, paßionis, mortis, ſepulturæ & reſurrectionis Chriſti, cum redargutione hæreticorum ærumnas & cætera quæ corporis uel animæ ſunt, diuinitati attribuentium. Cap. V.

FIdes ergo eſt eccleſiæ fundamentum. Non eoim
de carne Petri, ſed de fide dictum eſt, quia portæ
mortis ei non præualebunt, ſed confeſſio vicit in-
fernum. Et hæc confeſſio non vnam hæreſim ex-
cludit. Nam cum eccleſia multis ranquã bona nauis fluctib⁹
ſæpe tundatur, aduerſus omnes hæreſes debet valere eccle-
ſiæ fundamentum. Dies me citius defecerit, quàm nomina
hæreticorum diuerſarúmque ſectarum. Aduerſum omnes
tamen generalis iſta eſt fides, quia Chriſtus eſt dei filius, &
ſempiternus ex patre, & natus ex virgine. Quem quaſi gigã
tem ſanctus Dauid propbeta deſcribit, eo quod biformis ge
B minæque naturæ vnus ſit cõſors diuinitatis & corporis, qui
tanquam ſponſus procedens de rbalamo ſuo, exultauit tan- Pſalm. 18.
quam gigas ad currendam viam. Sponſus animæ ſecundum
verbum, gigas terræ, quia vſus noſtri officia percurrens,
cum deus ſemper eſſer æternus, incarnationis ſactameota
ſuſcepit, oon diuiduus ſed vnus, quia vtrumque vnus, & v-
ous in vtroque, hoc eſt vel diuinitate vel corpore. Non e-
nim alter ex patre, alter ex virgine, ſed idem aliter ex pa-
tre aliter ex virgine. Generatio generationi non præiudi-
cat, nec caro diuinitati, quia nec pignus patri, nec voluntas
paſſioni, nec paſſio voluntati. Idem enim patiebatur & non
patiebatur, moriebatur & non moriebatur, ſepeliebatur &
non ſepeliebatur, reſurgebat & nõ reſurgebat, quia corpus
proprium ſuſcitabat: quia quod cecidit, hoc reſurgit: quod
non cecidit non reſurgit. Reſurgebat igitur ſecundum car-
nem, quæ mortua reſurrexit. Non reſurgebat ſecundũ ver-
bum, quod non reſolurum fuerat in terram, ſed apud deum
C ſemper manebat. Ergo & moriebatur ſecundum noſtræ ſu
ſceptionem naturæ, & nõ moriebatur ſecundũ æternæ ſub-
ſtantiam vitæ: & patiebatur ſecundum corporis ſuſceptio-
nem, vt ſuſcepti corporis veritas crederetur, & non patie-
batur ſecundum verbi impaſſibilem diuinitarem quo totius
exors doloris eſt. Deniq; idem dicebat: Deus deus meus re- Pſalm. 21.
ſpice in me, quare me dereliquiſti? quia ſecundum carnẽ re-
lictus eſt, qui ſecundum diuinitatem nec deſeri potuit nec
relinqui. Idem etiam dicit: Looge à ſalute mea, verba deli-
ctotum meorum: hoc eſt, non capiatur qui audit, quare me
dereliquiſti, ſed intelligat quod ſecundum caroem iſta di-
cãtur, quæ longe à plenitudine diuinitatis aliena ſunt. Alie-
na ſunt enim à deo verba delictorũ, quia aliena ſunt & de-
licta verborum. Sed quoniã delicta aliena ſuſcepi, etiã de-
lictorum alienorũ verba ſuſcepi, vt derelictum me à patre
deo eſſe dicam, qui apud deum ſemper ſum. Erat igitur im-
mortalis in morte, impaſſibilis in paſſione. Etenĩ quaſi deũ
non eepit mortis ęrumna, & eundem quaſi hominem infer-
D na viderunt. Deniq; emiſit ſpiritum, & tamen quaſi arbiter Matth. 27.
exuendi ſuſcipiendiq; corporis, emiſit ſpiritum, non amiſit.
pendebat in cruce, & omnia commouebat. Tremebat in li-
gno, qnem totus tremebat bic mundus. Erat inter ſupplicia,
excipiebat vulnera, & regnum cœleſte donabat. Peccatum
omniũ factus, peccata generis abluebat humani. Poſtremo
mortuus eſt. Et ſecundo & tertio exultans atq; ouans dico:
mortuus eſt, vt illius mors vita fieret mortuotum. Sed nec
ſepulchrũ quidẽ eius miraculo caret. Nam cũ eſſet vnctus
à Ioſeph, & in eius monumẽto ſepultus, nouo opere quodã
ipſe defunctus defunctorum ſepulchra reſerabat. Et corpus
quidem eius iacebat in tumulo, ipſe autẽ inter mortuos li-
ber, remiſſionem in inferno poſitis, ſoluta mortis lege do-
nabat. Erat enim caro eius in monumento, ſed virtus eius
operabatur è cœlo. Oſtẽdebatur omnibus per corporis ve-
ritatem, quia noo caro erat verbũ, ſed caro erat verbi. Caro
quidẽ guſtauit mortẽ, ſed impaſſibilis dei virrus, & ſi exuit
corpus, nullũ tamen de corpore deo damnom. Cur diuini-
tati attribuis ęrumnas corporis, & infirmum doloris huma-
ni diuinæ cõnectis naturæ? Nunc anima, inquit, mea turbata
eſt,

A eſt, non ſapientia. immutabilis enim manebat ſapientia, & ſi
circundaretur amictu carnis. Nam in illa ſerui forma erat
veri luminis plenitudo: & cum ſe exinaniuit, lumen erat.
Ioan. 12. Denique dicebat: Ambulate dum lumen habetis. Et quan-
do in morte fuit, in vmbra non erat. Denique etiam in infer
no poſitis, vitæ lumen fundebat æternæ. Radiabat etiã illic
lux vera ſapientiæ, illuminabat infernum, ſed in inferno nõ
claudebatur. Quis enim locus eſt ſapientiæ? Denique dicit
Iob. 28. iuſtus: Sapientia autem vnde inuenta eſt? Quis autem locus
eſt diſciplinæ? Neſcit homo viam eius, nec inuenta eſt inter
homines. Ergo nec in tempore, nec in loco ſapiẽtia eſt, vn-
de & tempus eſſe ſignificat. Sed quomodo in tempore, quæ
in prĩcipio erat? quomodo in loco, quę apud deũ erat? Vni-
genitus filius ſi quæritur, in ſinu patris euãgelico ſpiritu re-
peritur. Nunquid ſinũ patris locũ putatis? Et quæritis quo-
modo nata ſit, cum dicat propheticus vir: Neſcit homo viã
eius? Et ſecundum homines ortum eius æſtimatis, cum Iob
B dicat, quod inter homines non ſit inuenta. Et mortem tri-
buitis ſapientiæ, de aqua abyſſus dicit: Nõ eſt in me. Mare
dicit: Non eſt mecum. Non dicit cœlum: non eſt in me, ſed
abyſſus dicit, nõ eſt in me. Non enim abyſſo ſed patri dixit:
Lucæ 23. In manus tuas commendo ſpiritum meum. Ipſa anima & ſi
Pſalm. 15. fuit in abyſſo, iam non eſt, quia ſcriptũ eſt: Quoniam nõ re-
linques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum
videre corruptioné. Mare ergo dicit: nõ eſt mecum, hoc eſt
vita noſtra dicit fluctibus ſeculi inquieta. Non eſt enim in-
ter homines caro eius, quia ſecundum carnem iam non no-
uimus Chriſtum. Terra dicit, nõ eſt mecũ, quia reſurrexit.
Lucæ. 24. Denique angelus ait: Quid quæritis viuentem cũ mortuis?
Matth. 14. Et bene mare dixit: non eſt mecũ, quia ſuper mare erat. De-
niq; in mari & corporis veſtigiis ambulabat, quãdo & ſub-
iectũ mari ſup mare Petrũ ambulare præcepit, qui licet ti-
tubauerit, titubauit tamé nõ per imbecillitatem iubẽtis, ſed
per infirmitaté obedientis. Ergo ſplẽdori glorię, nõ permi-
C ſceas noſtræ atramentum naturæ, non luci nebulam huma-
næ carnis infundas. Rurſus paſſioné prædicãs, ſi nequaquã
id quod eſt paſſibile recognoſcas, pietatem domini refelli-
ſti, ſalutem tuam negaſti. Vnde amentes eos æſtimare debe-
mus, qui audientes dicentem dei filium: quid me cædis, ſe-
cundum naturã diuinitatis ſubiectum iniuriæ putauerunt.
Ioan. 18. Dixit enim: Quid me cædis, ſed cædem diuina natura non
Eſaiæ. 50. ſenſit. Dixit: Dorſum meũ dedi in flagella, & maxillas meas
in palmas: vultum autem meũ non auerti à confuſione ſpu-
torum. Sed dorſum & maxillas dixit & vultum, hoc eſt hu
mani corporis portiones. Quod enĩ caro verbi patiebatur,
vel manens in carne dei verbũ patiebatur carne, ſicut ſcri-
1. Pet. 4. ptum eſt, Chriſto in carne paſſo: in ſe vtiq; pro corporis aſ-
ſumptione referebat, vt quæ noſtra ſunt, ipſe ſuſciperet &
ſuis circunueſtiret humana. Recte igitur ſecundum naturã
ſuam & caro paſſa eſt, nec ea corporis paſſione verbi natu-
ra mutata eſt. In veritate enim noſtra eſt reſurrectio, & id-
eo in veritate Chriſti paſſio prædicatur.

D *De illorum qui Chriſtum in phantaſmate ueniſſe & paſſum eſſe prædicant, diuerſorumque aliorum hæreticorum condemnatione, ampliori tamen atque grauiori eorum qui diuinitatem & carnem domini unius eſſe naturæ aſſerant, cum argumentorum ſuorum diſſolutione. Cap. VI.*

NEque enim quod quidam dicunt, in phantaſmate
paſſus eſt, quia nec in phãtaſmate ſuper mare am-
Matth. 14. bulauit, quod diſcipuli in euangelio opinati eſſe
Ioan. 7. produntur, ſed excuſantur, quia nondum erat ſpi

A crediderunt, cum ipſum qui in principio erat verbum apud
deum patrem, in ſua propria veniſſe euangeliſta teſtetur.
Sunt autem qui tanquam ad vnum prophetarũ, ita ad Chri
ſtum factum eſſe verbum arbitrati ſunt, non ipſum eſſe dei
verbum. Sed de nullo prophetarum dictum eſt, quia verbũ
caro factum eſt, nullus prophetarum abſtulit peccata mun-
di. De nullo alio dictum eſt: Hic eſt filius meus dilectus in Matth. 3.
quo complacui. De nullo prophetarũ legimus quod ſit do- 1. Cor. 2.
minus maieſtatis, quod de Chriſto apoſtolus dixit: Quia Iu
dæi dominum maieſtatis crucifixerunt. Sed dum hos redar
guimus, emergunt alij qui carnem domini dicant & diuini-
tatem vnius eſſe naturæ. Quæ tantum ſacrilegium inferna
vomuerunt? Iam tolerabiliores ſunt Arriani, quorum per
iſtos perfidiæ robur adoleſcit, vt maiore contentione aſſe-
rant patrem & filium & ſpiritũſanctum vnius non eſſe ſub-
ſtantiæ, quia iſti diuinitatem domini & carnem ſubſtantiæ
vnius dicere tentauerunt. Deinde cum iſti dicant, quia ver-
B bum in carnem, capillos ſanguinem & oſſa conuerſum eſt,
& à natura mutatum eſt, proprie datur illis locus vt infir-
mitatem carnis ad infirmitatem diuinitatis quadam facta di
uinæ naturæ mutatione detorqueant. Sunt etiam qui in tan-
tum impietatis prodierint, vt putent quia diuinitas domini
circunciſa eſt, & imperfecta de perfecta facta eſt, & in ligno
non caro, ſed illa operatrix omniũ ſubſtantia diuina, in car-
nis ſpecie coagulata pendebat? Quis autem non horreſcat,
qui audiat quia non ex Maria virgine, ſed ex diuina ſubſtã
tia paſſibilem ſibi carnem fecerit dei verbum? Quod aſſe-
rendo eò prolabuntur, vt non ex tempore corpus domini
eſſe ſuſceptum ſed coæternum dei verbo ſemper fuiſſe cõ-
tendant. Horum omnium authores ſunt, qui diuinitatem &
carné domini vnius naturæ fuiſſe dixerũt. Legi enim, quod
non crederem niſi ipſe legiſſem: legi inquam in cuiuſdam
libris ſic poſitum, & organũ & eum à quo mouebatur or-
ganum, vnius in Chriſto fuiſſe naturæ. Quod ideo poſui,
C vt ex ſcripturis nomé deprehẽdatur authoris, & aduertant,
quamuis exquiſitiſſimis argumentis, & phaleratis ſermo-
nibus non poſſe vim veritatis obduci. Et hic mihi frequen-
ter Niceni concilij tractatum ſe tenere commemorat. Sed
in illo tractatu patres noſtri, non carnem, ſed dei verbum
vnius ſubſtantiæ cum patre eſſe dixerunt. Et verbum qui-
dem ex paterna proceſſiſſe ſubſtantia, carné autem ex vir-
gine eſſe confeſſi ſunt. Quomodo igitur Niceni cõcilij no-
men obtenditur, & noua inducuntur quæ nunquam noſtri
ſenſere maiores? Cum vtique ſcripturæ dicant, quia Chri
ſtus ſecundum carnem paſſus eſt, non ſecundum diuinita-
tem. Scripturæ dicant, quia virgo in vtero accipiet & pa- Eſaiæ. 7.
riet filium: Accepit enim virtutem & peperit filium, quem
& ipſa ſuſcepit. Denique hoc etiã Gabriel proprio ſermo-
ne declarat dicẽs: Et quod naſcetur ex te ſanctum, vocabi- Lucæ. 1.
tur dei filius. Ex te, inquit, vt ſecundum hominem quod ex
ipſa naſceretur aduerteres. Ex ſe enim generauit Maria, vt
quod generatur ex ipſa, in eo ſalua generationis dominicæ
prærogatiua, corporis eſſet vera natura. Sed & Paulus dicit Roma. 1.
ſe prædeſtinatum eſſe in Euãgelium dei, quod ante, inquit,
promiſerat per prophetas de filio ſuo, qui factus eſt ex ſe-
D mine Dauid ſecundum carnem. Et ad Galatas: Poſtquã au- Gala. 4.
tem venit plenitudo temporis miſit deus filium ſuum fa-
ctum ex muliere. Et ad Timotheum dixit: Memor eſto Ie- 2. Timo. 2.
ſum Chriſtũ reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid. Ergo
ex nobis accepit, quod proprium offerret pro nobis, vt nos
redimeret ex noſtro: & quod noſtrum non erat, ex ſuo no-

ſus Chriſtus beri & hodie, ipſe eſt & in ſecula, hoc eſt, quia A
non ſecundum natutam mutatus eſt carnis, ſed immutabilis
etiam io ipſa mutabili conditionis humanæ qualitate per-
manſit. Didiciſtis igitur, quia ſacrificium de noſtro obtu-
lit. Nam quæ erat cauſa incarnationis, niſi vt caro quæ pec-
cauerat, per ſe redimeretur? Quod peccauerat igitur hoc
redemptum eſt. Nō eſt ergo immolata diuinitas verbi, quia
non peccauerat diuinitas verbi: & ideo non eſt verbi natu-
ra in carnis conuerſa naturam, quia immunis peccati diui-
nitas, pro peccato quod non fecerat, ſe non debebat offet-
re. Hoc enim iu ſe obtulit Chriſtus quod indutt. Induit
quod ante uou habuit. Non igitur diuinitatis ſuæ diuinita-
tem indutt, in quo erat plenitudo diuinitatis æternæ. Sed
carnem aſſumpſit, vt ſpolium carnis exueret, atque in ſe-
metipſo & manubias diaboli crucifigeret, & trophæa vir-
tutis erigeret. Ergo ſi caro omni & in Chriſto ſubiacuit in-
iuriæ, quomodo vnius illā cū diuinitate dicitis eſſe ſubſtā-
tiæ verbō? Si enim vnius ſubſtautiæ verbū & caro, quæ de
terra habet naturā: cur vnius ſubſtantiæ aſſeratur verbū at- B
que anima, quam perfectā naturæ ſuſcepit bumanæ? Vnius
autem ſubſtantiæ eſt verbum cum deo ſecūdum paternam
profeſſionem, & ipſius domini aſſertionem, qui ait: Ego &
pater vnum ſumus. Vnius ergo ſubſtantiæ pater cum terre-
no corpore prædicatur? Er adhuc indignamini Arrianis,
quia hi dicunt filium dei creaturam eſſe, cum ipſi dicatis pa
trem vnius cum creaturis eſſe ſubſtantię? Quid autem aliud
agitis iſta dicendo, niſi vt aut limum Adæ, terrámq; noſtrā
diuinæ ſubſtantiæ comparetis, aut certe diuinitatem io ter-
renæ corruptelæ iniuriam transferatis? Dicēdo enim quod
verbum, caro & oſſa factum eſt, in terram vtiq; dicitis eſſe
conuerſum, quoniam caro & oſſa de terris ſunt. Scriptū eſt,
inquiunt, quia verbum caro factum eſt. Scriptum eſt, non
nego, ſed conſidera quid ſequatur. Sequitur enim: Et habi
tauit in nobis, hoc eſt, illud verbum, quod carnē ſuſcepit,
hoc habirauit in nobis, hoc eſt, in carne habitauit bumana,
& ideo Emmanuel dictꝰ eſt, hoc eſt, nobiſcū deus. Hoc er-
go verbum caro factum eſt, pro eo quod eſt, homo factus C
Ioan. 2. eſt. Sicut etiam Inel dixit: Effundam de ſpiritu meo ſuper
omnem carnem. Nō enim ſuper irrationabilem carnem, ſed
in bomines futura ꝓmittitur gratiæ ſpiritalis effuſio. Quod
ſi ſecundum literam vos tenetis, vt putetis ex eo qood ſcri
ptum eſt, quod verbum caro factum eſt, verbum dei in car
nem eſſe conuerſum: nunquid negatis ſcriptum eſſe de do-
mino, quia peccatū nou fecit, ſed peccatum factus eſt? Ergo
in peccatū cōuerſus eſt dn̄s? Nō ita, ſed qoia peccata noſtra
ſuſcepit, peccatū dictus eſt. Nā & maledictū dictus eſt dn̄s,
uō quia in maledictū cōuerſus eſt dominus, ſed quia noſtrū
Deute. 21. ſuſcepit ipſe maledictū. Maledictus enim, inquit, qui pēdet
Ioan. 1. in ligoo. Miraris ergo, quia ſcriptū eſt: Verbū caro factum
eſt, cū caro aſſūpta ſit à dei verbo, quādo de peccato quod
non habuit ſcriptum eſt. Quia peccatum factus eſt? Hoc eſt
non naturam operationémque peccati, vtpote in ſimilitu-
dinem carnis peccati factus, ſed vt peccatū noſtrum in ſua
carne crucifigeret, ſuſceptionem pto nobis, infirmitatem
obnoxij iam corporis peccati carualis aſſumpſit. Deſinant D
ergo dicere naturam verbi, in corporis naturam eſſe muta-
tam, ue pari interpretatione videatur natura verbi in con-
tagium mutata peccati. Aliud eſt enim quod aſſumpſit, & a-
Lucæ. 1. liud quod aſſumptum eſt. Virtus venit in virginem, ſicut &
angelus ad eam dixit: Quia virtus altiſſimi obumbrabit te.
Sed natum eſt corpus ex virgine, & ideo cœleſtis quidem
deſceuſio, ſed humana conceptio eſt. Nou ergo eadem car-
nis potuit eſſe diuinitatíſque uatura.

De authoris excuſatioae & reſpōſioae ad obiectionem qua ſibi dici poſſet, quod de patris & filij diuinitate quinque illis libris quos ſcripſerat, concluſurum ſe eſſe promiſerit, cum confutatioae erroris eorū, qui animam putant à domino Ieſu non eſſe ſuſceptam, pulcherrimáque declaratione aſſumptionis humanæ aaturæ. Et quomodo intelligendum ſit quod ſcriptā eſt: Ieſus proficiebat ætate & ſapientia. Cap. VII.

A POſſem latius proſequi, ſed vereor ne hęc ipſa ali-
quibus aur ſuperflua aut prolixa videantur. For-
taſſis enim dicat aliquis: Nónne de patris & filij
diuinitate quinque illis quos ſcripſiſti libris, con-
cluſurum te eſſe promiſeras? Sed quid faciam cum quotidie
nouas ſeminent quæſtiones? Non præterit ſponſio, ſed ad-
ſtringit obiectio. Nam quemadmodum poteſt finis eſſe re-
ſponſi, ſi modus nullus obiecti ſit? Et tamen de patris & fi-
lij diuinitate conſummaturum reſponſiouem in ſuperiori-
bus me ſpoponderā. Hoc autem libro de incarnationis do-
minicæ ſacramento, plenior ſicut debuit facta digeſtio eſt.
Nam cum illud quod ait dominus: Triſtis eſt anima mea vſ- Matth. 26.
que ad mortem. Et infra: Pater meus ſi poſſibile eſt, trāſfer
à me calicem hunc: ſed tamen uon ſicut ego volo, ſed ſi-
cut tu vis: nō ad ſpiritus ſancti compaſſionem, ſed ad ratio-
nabilis aſſumptionem animæ & naturæ humanæ refertur af
fectum, conſequens eſt, vt per aſſertionem dominici ſacra-
menti & plenitudinem naturæ humanæ fuiſſe aſtruamus in
B Chriſto, & ab infirmitatis præiudicio ſpiritum ſanctum ſe-
paremus. Non eſt enim obnoxius infirmitati, qui nō eſt ob-
noxius paſſioni. Quæro igitur qua ratione animam puteot
quidam à domino Ieſu uon eſſe ſuſceptam: an quia metus
eſt ne ſenſu Chriſtus laberetur humano? Dicunt quippe
quia concupiſcentia carnis legi mentis repugnet. Sed qui
hoc ait, tantum abeſt vt Chriſtum putauerit lege carnis in
peccati vincula fuiſſe deducendum, vt ipſe in æſtu poſitus
fragilitatis humanæ, per Chriſtum ſibi ſubueniri poſſe cre-
diderit dicens: Infelix ego bomo, quis me liberabit de cor- Roma. 7.
pore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum domi-
uum noſtrum. Qui ergo alios à carnis lubrico vindicabat,
nunquid formidare poterat, ne etiam ipſe dominatu quodā
carnis iſtius vinceretur? Sed carnis iſtius, ſicut volunt, for-
midabat illecebras. Ergo & carnis ſuſceptionem declinare
debuerat, ne ad lubricum traheretur erroris. Sed quomo-
do lubricum poterar timere peccati, qui peccatū remiſſu-
rus aduenerat? Et ideo cum ſuſceperit carnem hominis, cō-
C ſequens eſt vt perfectiunem iucarnationis plenitudinémq;
ſuſceperit. nihil enim in Chriſto imperfectum. Suſcepit ita-
que carnem, vt reſuſcitaret. Aſſumpſit animam, ſed animam
perfectam, rationabilem, bumanam aſſumpſit atque ſuſce-
pit. Nam quis poteſt negare quod ſuſceperit animam, cum
ipſe dicat: Animam meam pono pro ouibus meis? Et iterū:
Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, Ioan. 10.
vt iterum ſumam illam. Nō per parabolam hoc dicitur, nec
perfunctoria ſignificatione, iu qua aliud dicitur, & aliud in-
telligitur, Sicut illud: Neomenias & ſabbata veſtra odit Eſaiæ. 1.
anima mea. Licet etiam illud ad Chriſti animam poſſit re-
ferri, quæ ideo poſita eſt vt aboleret Iudaicæ ſuperſtitionis
errorem, & vnius ſacrificij iuſtitueret veritatē. Sed de hoc
dubitent prophetico, euangelicum hoc reſutate nō poſſunt
de animæ proprietate dictum, cum de morte domini & re-
ſurrectiooe ſit dictū. Deniq; addidit: Nemo tollit eā à me,
ſed ego pono eam à meipſo: poteſtatem habeo ponendi ani
mam meam, & poteſtatē babeo iterum ſumēdi eam. Eandē
D igitur ponit quam ſuſcepit. Suſcepit dico. Non enim verbū
ipſum dei viuum in ſua carne ad noſtræ animæ vicem factū
eſt, ſed ſicut carnem noſtram, ita & animam noſtram perfe-
ctam uaturæ humanæ aſſumptione ſuſcepit. Aſſumpſit in-
quam animam, vt incaroationis ſuæ benediceret ſacramen-
to, ſuſcepit affectum meum vt emēdaret. Quid autem opus
fuit carnē ſuſcipere ſine anima, cū vtique inſenſibilis caro
& irrationabilis anima nec peccato ſit obnoxia nec digna
præmio? Illud ergo pro nobis ſuſcepit, quod iu nobis am-
plius periclitabatur. Quid autem mibi prodeſt, ſi totum me
non redemit? Sed totum me redemit, qui ait: Mibi indigna- Ioan. 7.
mini qui totum hominem ſanum feci ſabbato. Totum re-
demit: quia in virum perfectum fidelis nou ex parte ſed to-
tus reſurgit. Deſinān ergo iſti miſericordes timere, ne Chri
ſtus carnem ſuam vel animam perfectā ſenſúmque hominis
non potuerit gubernare, qui etiam illum aſinæ pullum quē
ante nemo ſederat gubernauit. Qui plantauit aurē, non au- Pſalm. 93.
diet? Qui alios regebat, ſe regere ipſe non poterat? Qui pec
cata donabat, peccatū ipſe faciebat? Deſinān nimiū ſolliciti
iſti tan-

iſti tanquam pædagogi Chriſti vereri,ne itiam in ipſo con-
cupiſcentia carnis legem mentis oppreſſerit, quæ non op-
preſſit in Paulo,ſed tãtummodo repugnauit. Athleta Chri
ſti victorias mentis numerat ſuæ.Hi trepidant ne caro titu-
baucrit in domino,quæ vicit in ſeruulo. Non vult pro ſe ti
mete nos Chriſtus, non vult pro ſe flere nos dominus.De-
Lucæ.23. nique dicit: Filiæ Hieruſalé nolite me flere,vos ipſas flete.
Et iſtis dicit:nolite mihi timere, vobis timete. An non au-
Pſalm.26. diſtis dicentem Dauid: Dominus illuminatio mea & ſalus
mea,quem timebo? Dominus defenſor vitæ meæ,à quo tre
Pſal.55. pidabo? Et alibi:Non timebo quid faciat mihi homo. Et a-
libi:Nõ timebo quid faciat mihi caro. Ego ergo lapſum na
turæ humanæ timere potui, quem homo ipſe non timuit?
Deus igitur ante carnem,deus in carne,perfectionem natu-
ræ aſſumpſi humanæ, ſuſcepi ſenſum hominis, ſed non ſum
ſenſu carnis inflatus.Senſu hominis animam meam dixi eſſe
turbatã,ſenſu hominis eſuriui,ſenſu hominis rogaui,qui ro
gantes exaudire conſueui. Senſu hominis profeci, ſicut ſcri
Lucæ.2. ptũ eſt:Et Ieſus proficiebat ætate & ſapiẽtia & gratia apud
deũ& homines.Quomodo proficiebat ſapiẽtia dei?Doceat
te ordo verborum. Profectus ætatis,& profectus ſapiẽtiæ,
ſed humanæ eſt.Ideo ætatem ante præmiſit,vt ſecũdum ho
minem crederes dictum. Aetas enim non diuinitatis, ſed
corporis eſt.Ergo ſi proficiebat ætate hominis,proficiebat
ſapientia hominis.Sapientia autem ſenſu proficit,quia à ſen
ſu ſapientia.Ieſus autem proficiebat ętate & ſapientia.Quis
ſenſus proficiebat?Si humanus,ergo & ipſe ſuſceptus eſt.Si
diuinus, ergo mutabilis per profectum. Quod enim profi-
cit,vtique mutatur,in melius.Sed quod diuinum eſt,nõ mu
tatur.Quod ergo mutatur,non vtique diuinum.Senſus igi-
tur proficiebat humanus, ſenſum ergo ſuſcepit humanum.
Et vt ſciamus quia ſecũdum hominem loquebatur,præmi-
ſit,dicens: Puer autem cõfortabatur & creſcebat,& imple-
batur ſapientia, & gratia dei erat cum illo. Et puer noſtræ
nomen ætatis eſt,nec confortari virtus poterat dei, nec cre
ſcere deus, nec altitudo ſapientiæ dei, nec plenitudo di-
uinitatis impleri. Quæ igitur implebatur, erat non dei ſed
noſtra ſapientia. Nam quomodo implebatur, qui vt omnia
impleret, deſcendit? Per quem autem ſenſum, vt Eſaias di-
Eſaiæ.8. xit,patrẽ puer neſciebat aut matrẽ? Scriptũ eſt enim: Prius-
quam ſciat puer patrem aut matrem,accipiet virtutem Da-
maſci & ſpolia Samariæ.Sapiẽtiam enim dei futura & occul
ta non fallunt. Expers autem agnitionis infantia per huma-
nam vtique imprudẽtiam quod adhuc non didicit,ignorat.
Sed verendum eſt,inquam,ne ſi duos principales ſenſus aut
geminam ſapientiam Chriſto tribuimus, Chriſtum diuida-
mus. Nunquid cùm & diuinitatẽ eius adoramus & carnem,
Chriſtum diuidimus?Nunquid cùm in eo imaginẽ dei cru-
cémque veneramur, diuidimus eum? Apoſtolus certe qui
2.Corin.13. de eo dixit:Quoniam & ſi crucifixus eſt ex infirmitate no-
1.Cor.1. ſtra,viuit tamen ex virtute dei: ipſe dixit, quia non diuiſus
eſt Chriſtus. Nunquid etiam cùm dicimus,quia animam ra
tionabilem & intellectus noſtri ſuſcepit capacẽ, diuidimus
eum?Non enim ipſe deus verbum, pro anima rationabili &
intellectus capaci in carne ſua fuit, ſed animam rationabi-
lem & intellectus capacẽ,& ipſam humanã,& eiuſdem ſub-
ſtantiæ cuius noſtræ ſunt animæ, & carnem noſtræ ſimilem
eiuſdémque cuius caro eſt noſtra ſubſtãtiæ ſuſcipiens deus
verbum,perfectus etiam homo fuit, ſine vlla tamẽ labe pec
2.Corin.5. cati, quia peccatum ipſe non fecit, ſed pro nobis peccatum
factus eſt, vt nos eſſemus iuſtitia dei in ipſo. Caro ergo ip-

A ſtantiæ, ipſi quod nobis obiiciunt ineptiis vanæ aſſertionis
incurrunt, vt diuidant Chriſtum. Itaque quartum increa-
tum quod adoremus inducunt,cùm ſola increata ſit diuini-
tas trinitatis.

De ampliori redargutione eorum, qui authorem dicunt ea vſurpare quæ ſcripta non ſint, & dei eſſe ſubſtãtiam atque naturam,ſcriptũ nõ eſſe affirmant. Caput *VIII.*

CONcluſeram librũ, ſed religionis fuit ne prẹter-
uecti videremur, quod ſoluere nequiremus. Nã
cùm dudum audierint quidam dicentibus nobis:
Filium dei qui generatus ſit, patri qui generauit,
inæqualem eſſe non poſſe,quamuis ille generatus ſit,iſte ge
nerauerit,quia generatio non poteſtatis eſt,ſed naturæ: ad-
uerſus illam quidem quæſtionem vocem ſibi arbitrãtur oc
cluſam,ſed tergiuerſatione damnabili in eodem loco veſti-
gium vertunt, vt putent mutationem fieri quæſtionis mu-
tatione ſermonis,dicentes: Quomodo poſſunt ingenitus &
genitus eſſe vnius naturæ atque ſubſtantiæ?Ergo vt reſpon
deam clementiſſime imperator per te mihi propoſitæ quæ-
B ſtioni,primum omnium ingenitum in ſcripturis diuinis nuſ
quam inuenio. Non legi,non audiui. Cuius igitur mutabili-
tatis ſint homines iſtiuſmodi, vt nos dicant ea vſurpare quę
nõ ſunt ſcripta,cùm ea quæ ſunt ſcripta dicamus,& ipſi ob-
iiciant quod ſcriptum non ſit: nónne ipſi ſibi aduerſantur,
& authoritati calumniæ ſuæ derogant? Dicunt etenim non
eſſe ſcriptum,dei eſſe ſubſtantiam atque naturam,cùm vti-
que filium dei patris eſſe ſplendorẽ gloriæ & characterem
ſubſtantiæ eius,ſcriptura teſtetur,& multos alios de diuina
dixiſſe ſubſtantia,in alio libro pleniſſime oſtẽderimus.Na-
turam quoque diuinam quis abnuat, cùm Petrus apoſtolus
in epiſtola ſua ſcripſerit, id operatã domini miſericordiam 1.Petr.1.
per paſſionem crucis,vt nos,inquit,faceret diuinæ conſor-
tes naturæ.Sed etiam alibi Paulus ſcripſit:Sed tunc quidem Galat.4.
ignorantes deum, his qui natura non ſunt dij, ſeruiſtis. Ita
enim & in Græcis codicibus inuenimus, quorum potior au
thoritas eſt. Quid igitur agunt qui negant naturam eſſe di-
C uinam, niſi vt iam non ſolum filio calumnientur, ſed etiam
patri?Si enim negatur natura deus eſſe, ergo per gratiã eſt,
vt homines, aut certe falſo creditur, vt dæmones,quorum
ſimulacra dei appellatione donantur. Sed apoſtolicam au-
thoritatem ſequamur, vt dicamus in ſimulacbris naturam
non eſſe diuinam. Si ergo in ſimulachris non eſt,non eſt in
dęmoniis: ſupereſt, vt in deo diuina ſit natura atq; ſubſtãtia.
Docuimus igitur apoſtolica authoritate rectè de deo patre
dici,quod natura ſit deus.Accipiant nunc quod eadẽ dei pa
tris ſit natura,quæ filij eſt,eadem ſit & ſpiritus ſancti,ne for
te idem dicant.Naturam quidem legimus eſſe diuinam, na-
turæ autem diuinæ nõ legimus vnitatem.Sed cùm ipſe fili-
us dixerit:Ego & pater vnũ ſumus,vnitatẽ diuinitatis pro- Ioan.10.
bauit. Cũ dixerit: Omnia quæ pater habet mea ſunt.Et in- Ioan.16. Ibidem.17.
frà:Pater omnia mea tua ſunt,& tua mea, aſſeruit vnitatem. Ioan.14.
Cùm dixerit, pater qui in me manet ipſe loquitur, & opera
quæ ego facio ipſe facit, vnitatem euidentiſſimè declarauit.
Deinde Petrus vnam naturam oſtendit eſſe diuinam. Po-
tuit enim ſic dicere,ſi aliter æſtimaſſet,potuit, inquã ſic di-
D cere,vt nos faceret diuinarum conſortes naturarum,maxi-
me cùm per filium in naturæ diuinæ conſortiũ tranſeamus:
Nunquid poteſt donare quod non habet?Ergo non eſt du-
bium, quia de eo quod habet donat, & ideo habet naturam
diuinã,qui conſortia diuinæ donat naturæ.Apoſtolus quo-
que Paulus dicendo: Qui natura non ſunt dij, oſtendit v- Galat.4.

ne. Vnitatem quoque non pluralitatem diuinæ eſſe naturæ, A apoſtolica autoritas demonſtrauit.

De cõfutatione & deſtructione obiectionis præmemoratarum hæreticorum, quæ arguunt quod non poſsint ingenitus & genitus unius eſſe naturæ atque ſubſtantiæ, & de exemplari approbatione, cùm dicitur genitum, nõ proprietatem naturæ, ſed ſignificationem generationis exprimi. Quòdque appellatione ingeniti & geniti ſpecies uideatur eſſe diuerſa, ſed tamen indiſtincta diuinitas.

Caput IX.

Nunc illi aſſerant, vbi ingenitum patrem legerint. Sed ſi dialectico more concedi ſibi id poſtulant, vt quod lectum non ſit, pro lecto vſurpent: produnt ſe contentionis ſtudio differre, non cognitionem quærere veritatis. Namque in ipſa dialectica ſi non concedatur quod concedi ſibi poſtulant, qui aditum cõtentionis inuenire deſiderant: principium inuenire nequeunt diſputandi, & hoc ibi, vbi cõtentio eſt magis de diſputationis argutiis, quàm de examine veritatis. B Hæc eſt enim dialecticorum gloria, ſi videantur expugnare verbis & refellere veritatem. Contra deſuitio fidei eſt, vt veritas nõ verba pandantur. Denique verba philoſophorũ excludit ſimplex veritas piſcatorum. Quæ igitur iſta aſſertio eſt, vbi ſi non donauero eis verbum ingeniti, aſſertionis principium inuenire non poſſunt? Vbi ergo legerint demonſtrent. Exciderat animo. Nunc redeo in memoriam. Lectum eſt, inquiunt. Nam Arrius dixit ingenitum patrem, & genitum & creatum filium. En quo authore, contra apoſtolica ſcripta contendant. Contendant tamen, ſi modo ſe Arrij diſcipulos eſſe fateantur. Nam quomodo negant magiſtrum, cuius inuentum ſequuntur? Sed ſi illi hoc dicunt quod Arrius, iuſtius ego debeo dicere quod Apoſtolus dixit: Patrem enim dixit, non ingenitum nominauit: filium dixit, & genitũ filium nominauit. Quod legi, non nego, imò libenter vſurpo, quod nõ legi vſurpare non debeo. Sed tamẽ quod in dialectica non faceremus vſurpent, ne forte dicant, quia genitum non legimus patrem ſicut filium, ideo ingenitum æſtimare debemus. C Intelligitur hoc, ergo non legitur. Sed ſi intelligitur, nec ſpiritum ſanctum genitum legi. Ergo & ſpiritus quia genitus non eſt, ingenitus vtique ſecundum veſtram ſententiam nominandus eſt. Si igitur ingenitum dicitis & genitum non poſſe vnius eſſe ſubſtantiæ, ſupereſt vt de patre & ſpiritu ſancto, quia nec patrẽ genitum legimus, nec ſpiritum ſanctum, vnitatem diuinæ naturæ & ſubſtãtiæ nõ negetis. Si enim in eo eſt vis omnis veſtræ diſputationis, quod ingenitus & genitus nõ poſſunt eſſe vnius naturæ: ergo qui non eſt genitus, cum eo qui non ſit genitus, vnius naturæ atque ſubſtantiæ eſt. Et ſi ideo putatis patrem maiorem eſſe, quia genitus non eſt, nunquid & ſpiritus ſanctus maior eſt filio? Multa poſſunt & innumera exempla ſuppetere, vt de eo quod genitum non ſit, dicatur ingenitũ. Nam & mundum plerique ingenitum eſſe dixerunt, & materiam rerũ omnium quam Græci hylen dicũt, quaſi ſyluam materialem, ingenitã eſſe memorarunt. Vident igitur in hoc verbo prærogatiuam quandam poteſtatis eſſe non poſſe, niſi forte hoc verbo ſibi honorare deum videntur, quo philoſophi mundum putauerunt eſſe donandum. D Nunquid ergo ſic ingenitus pater ſicut mundus? Abſit. Aut hic ſolus deum decet ſermo, cùm deus vltra ſermonũ omniũ ſit ambitum? Nihil igitur precioſum deo in eo ſermone, qui communis poſſit eſſe cum cæteris. Sed tamen, quemadmodum vultis, inæſtimabilis ſit huius prærogatiua ſermonis, quæ non authoritate aliqua deſignatur, ſed veſtro æſtimatur arbitrio. Quid igitur hoc proficit, vt ex verbo velitis facere inter patrem & filium diſtantiam naturæ, diſtantiam poteſtatis? Ingenitus, inquit, & genitus non poſſunt vnius eſſe naturæ atque ſubſtantiæ, vt quemadmodum interdum dicunt, inoperatus & factus, non ſunt vnius naturæ. Neque enim diſcretionem faciunt ingeniti & inoperati, neque diſtantiam volunt eſſe inter genitum vel creatum, modo vt creaturam filium dicant. Dicunt ergo quia pater omnem cauſam, hoc eſt αἰτίαν, ſicut Græci dicũt ſupergreſſus, cùm ex alio crea-

A tus non ſit, non ſit filius, vtique ſubſtantia ſit, non aliunde principiũ habẽs & cauſam ex qua ſit: & ideo, inquiunt, alia talis ſubſtãtia eſſe non poteſt, quia omnia ex patre deo habent ſubſiſtẽdi cauſam. Vnde non eſſe veriſimile dicũt, vt filius qui ex patre eſt, & ex ſe cauſam non habet vt ſit, ſed ex patre, ſimilis ſit patri. Cùm pater ex alio cauſam non habeat, filius autẽ (vt ipſi allegant) eſſe non potuerit, niſi hoc ipſum ex patre vt eſſet, acceperit. Ideoq; ingenitum & genitum dicunt eſſe diſſimilẽ, quaſi verò (quod alibi ſæpe iam dixi) generatio poteſtatis ſit, nõ naturæ. Cùm enim dico genitum, nõ proprietatem naturæ, ſed ſignificationẽ generationis expreſſi: & hoc exemplis euidẽtioribus approbabo. Nam ſi generaliter dicam filium, nec addam cuius, poteſt intelligi, & filius hominis, & filius iniquitatis, & filius peſtilentiæ, & filius diaboli, ſicut de Iudæis ſcriptura teſtatur, & quod in vſu eſt, & fœtus pecudis, & pulli columbarum. Et ideo in appellatione filiorum non eſt expreſſio ſignificata naturæ. At verò ſi naturam deſignare deſidero, B aut hominem nuncupabo, aut equum nominabo, aut auem dicam, vt natura poſſit intelligi. Ita ergo ſi naturam cupio deſignare diuinam, deum verum debeo nominare. Cùm autem filium dico, generatum ſignifico. Cùm patrem quoque dico, generaſſe declaro. Non ergo hinc naturæ diſcretionem facias, cùm ſit hoc ſignificatorium generãtis & geniti. Significatoria autem huiuſmodi exprimunt ſubſtãtiæ qualitatem. Multi enim, vt dixi filij, ſed diuerſitas filiorum. Alius per naturam, alius per gratiam. Multæ creaturæ inuiſibiles & viſibiles. Inuiſibiles, vt principatus & poteſtates, throni & dominationes. Viſibiles, vt ſol, luna, ſtellæ, homo, terra. Ergo diuerſæ ſpecies & diuerſæ creaturarum ſubſtantiæ ſunt. Itaque ſi velis proprietatem creaturæ alicuius exprimere, aut ſolem aut lunam nominabis aut ſtellas. Et ſic intelligitur quid ſit quod ſignificandum putaueris. Cæterum ſi factum dicas aut creatum, quod interdum filium dicunt, quia multa facta & creata ſunt, nõ proprietatem ſubſtantiæ videris ſignificaſſe, ſed ſpeciem qualitatis. Aliud enim ſubſtantia, aliud qualitas eſt. C Denique diximus & alibi, vſian ita interpretatos Latinos, vt ſubſtantiam dicerent. Vſia autẽ dei cùm dicatur, quid aliud ſignificatur, niſi deum ſemper eſſe? Quod literæ ipſæ exprimunt: quamuis diuina vſai, hoc eſt, cũ ſit ſemper, vſia dicitur, vnius literæ mutato ordine propter ſonum & compendium decorémque ſermonis. Ergo vſia, quod ſemper ſit deus ſignificat. Ingeniti autem, vt tu vis, vel geniti appellatio quid ſit, declarat: hoc eſt quod non ex alio ſit pater, nec ex ſe filius. Species hic videtur eſſe diuerſa. Species vtiq; diſtincta, ſed indiſtincta diuinitas. Quæris quomodo hoc probari poſſit? Etiã in creaturis oſtendam diuerſam ſpeciem, diuerſa initia in pleriſque, & vnam eſſe ſubſtãtiam, & de ſcripturis exempla proferam. Itaque ſi in his quæ mortalia ſunt hoc poteſt conuenire: quemadmodum patris & filij & ſpiritus diuinitati legem cuiuſdam neceſſitatis imponunt? Omnia nempe volatilia quæ eiuſdem generis videntur, eiuſdem vtique & naturæ ſunt, vt aquilarum vnum genus & vna natura eſt, vulturum ſimiliter, & cæterorum ſecundum genus ſuum volatilium. D Quemadmodum autem cœperint eſſe volatilia, tres ſpecies reperimus, & ortus eorum cauſas legimus eſſe diuerſas. Scriptum eſt enim dixiſſe deum: Producant aquæ reptilia animarum viuentium & volatilia volantium. Geneſ.1. Et paulo poſt cùm paradiſum feciſſet deus, & poſuiſſet in eo hominem, ſcriptum eſt: Quia figurauit deus de terra beſtias agri, & volatilia cœli. Geneſ.2. Significantur ergo volatilia hoc loco figurata de terra. Supra quoque legiſti, quia dixit deus auibus: Creſcite & multiplicamini. Vtique ex coitu maris & fœminæ generationis incrementa præcipiens. Itaque aduertimus etiã quæ vnius generis ſunt, diuerſo modo eſſe cœpiſſe, alia de aquis, alia de terra, alia de maris & fœminæ generatione, & vnius tamen hæc eſſe naturæ, diſſimilitudinémq; ſubſtantiæ non habere. Quid verò tam vnius naturæ quàm caro noſtra cum dominici corporis veritate? Diuerſis tamen vtraque ducta cauſis, orta principiis eſt. Caro enim domini ſpiritu in virginem ſuperueniente generata, non expectauit virilis fœmineíq; coitus ſolenne commercium. Caro verò

noſtra

noſtra, niſi virilis iuxta fœmineúſq; ſexus, genitalia ſulcis A naturalib⁹ obducat ſemina, intra viſcera neſcit materna formari: & tamen cùm generationis fuerit cauſa diuerſa, carnis tamen in Chriſto cum hominibus omnibus vna natura eſt. Partus enim virginis, non naturam mutauit, ſed generandi vſum nouauit. Denique caro de carne nata eſt. Habuit ergo de ſuo virgo quod traderet. Non enim alienũ dedit mater, ſed propriũ è viſceribus ſuis contulit, inuſitato modo, ſed vſitato munere. Habuit igitur carnem virgo, quam naturæ ſolẽnis iure tranſcripſit in fœtum. Eadem igitur ſecundum carnem generantis Mariæ, genitiq; natura, nec diſſimilis fratribus, Hebr. 2. quia dicit ſcriptura, vt per omnia ſimilis fratrib⁹ fieret. Similis vtique dei filius noſtri, non ſecũdum diuinitatis plenitudinẽ, ſed ſecũdum animæ rationalis & vt expreſſius dicamus, humanæ noſtríque corporis veritatẽ. Quid autem de ipſo loquamur Adam, qui cùm ſit formatus è limo terræ, generauit vtique filios ſuæ conſortes naturæ, participes generis, ſucceſſionis hæredes? Diuerſa quidem in filiis & parẽte principia, ſed humanæ conditionis vna natura. Nec tamen diſſimilitudo ortus, ſimilitudini ſubſtantiæ præiudicauit. Similis ergo filius patri etiam in his quæ propter hu- B manæ conditionis fragilitatem ſimilitudinis plenitudinem habere non poſſent. Quomodo ergo dei patris diſſimilis filius verus?

De diſputatione contra quoſdam ſuperiorem ſectam ſequentes, diſputationis tamen genere diſcordare ſe putantes, qui filium ſimilem dicunt, ſed non unius ſubſtantiæ cum patre, & quod cùm ſit unius naturæ filius cum patre, etiam unius ſit potentiæ, & ita omnipotens ſicut & pater, quemadmodum etiam ſpiritum ſanctum omnipotentem ſcriptura teſtatur. *Caput X.*

SEd plerique eandem ſectam ſequentes, diſputationis genere diſcordare ſe putant, ab his qui diſſimilem patri per omnia filium dicũt. Ideo horum quoque qui ſimilem dicunt filium, ſed non vnius ſubſtantiæ cum patre, ineptias diſcutiamus. Quæ non vnius naturæ ſunt, diuerſæ ſunt vtique atque diſtantis: & quæ diſtantis naturæ, conſequens eſt, vt ſimilia eſſe non poſſint, niſi forte ſecundum ſpeciem ſimilia dicas, diſſimilia ſecundum veritatem. Nam & lactis & niuis & cygni albentis, concolor ſpecies eſt, ſed diſcrepantiam ſeruat diſtantis naturæ, nec differentia naturarum, ſpecierum ſimilitudine coloratur. Quomodo ergo iſti ſimilem dicunt patrem & filium, qui vnitatem ſubſtantiæ negant? An ſecundum formam & figuram colorem ſimilem putant? Sed hæc corporis ſunt, hæc compoſitionem quandam indicant. Quomodo autem inuiſibili ſimilitudinem ſecundum colorẽ aptamus aut formam? Aut quomodo creatura poteſt eſſe ſimilis increato? Quomodo ſplendor gloriæ & character ſubſtantiæ eius, ſi diuerſa gloria (vt illi dicunt) diuerſa ſubſtantia eſt? Secundum gloriam, inquiunt, & operationem ſimilis eſt, & propterea imago dei dicitur filius. Ergo ſi per aliqua non per omnia ſimilis, pro parte ſimilis, pro parte diſſimilis. Huic autem propoſitioni cõſequens eſt, vt ſi ex parte ſimilis pro parte diſſimilis, non in toto eſt, pro parte ſit dei imago compoſita: ac per hoc ſequitur, vt & ipſe compoſitus videatur, cuius ſit imago compoſita. Compoſita autem ſi ex parte ſi- D militudinem ſeruet, imago eius ex parte ſimilis eſſe non poſſit. Sed qui ſimilem ſecundum vnitatem naturæ negant, ſimilem cæteris arbitrantur. Solent enim dicere: Cur putatis,

ipſo aſtrui, quia non ſecundum partem ſed ſecundum plenitudinem diuinitatis & perfectionem ſimilis ſit filius patri. Denique ſi multi ſimiles, cur ſolus filius imago inuiſibilis dei dicitur, & character ſubſtantiæ eius, niſi quia in eo naturæ eiuſdem vnitas, & eius maieſtatis expreſſio eſt? Alia enim ſecundum imitationem ſimilitudo, alia ſecũdum naturam: quod propoſitorum exemplorum etiam verba indicant. Dicit enim ſcriptura: Eſtote ſancti, vt fiant id per imitationem homines. Ergo dicitur, eſtote, quia non ſunt. De ſe autem dicit deus: quia ſanctus ſum, non vtique proficiente proceſſu, ſed manente natura. Deinde ait ſapientia: Eſtote perfecti, vt incipiant habere quod non habent. De patre autem dicit: Sicut pater veſter qui in cœlis eſt, perfectus eſt. Eſt ergo perfectus pater, qui eſt, ſemper eſt. Ideo vel vſia græce quod ſit ſemper, vel latine, quod in ſuo maneat, nec ope ſubſiſtat aliena, appellatur ſubſtantia. Sanctus ergo pater, & perfectus pater. Sanctus etiã & perfectus filius, quaſi imago dei. Imago autẽ dei, quia omnia quæ ſunt dei videntur in filio, id eſt ſempiterna diuinitas, omnipotentia atque maieſtas. Talis ergo qualis eſt deus, ſua videtur imagine. Vnde oportet vt imaginem eius talem credas, qualis eſt deus. Nam ſi imagini detrahas, & vtique ei cuius imago eſt videbitur eſſe detractum. Si minorem imaginem credas, minor deus apparebit imagine. Qualem enim æſtimaueris imaginem, talis tibi videbitur liic, cuius inuiſibilis eſt imago. Dixit enim imago: Qui me videt, videt & patrẽ. Ioan. 14. At qualem æſtimaueris eum cuius imaginem eſſe filium credis, talis tibi neceſſariò filius æſtimandus eſt. Vnde quia increatus pater, increatus & filius: quia non minor pater, non minor filius: quia omnipotens pater, omnipotens & filius. Dictum eſt igitur, etiam ſi vſurpent quod non legũt, vt ingenitum dicant, verbo tamen nihil impediri quo minus vnius naturæ atque ſubſtantiæ Chriſtum cum patre eſſe credamus. Quod ſi vnius naturæ, vtique vnius potentiæ. Qui quidem locus haud difficilor eſt ad refellenda ſtudia perfidorum. Quomodo enim negant omnipotentem Chriſtum, quod ſcriptum eſt, qui volunt vſurpare quod non docent ſcriptum? Omnipotentem etenim Chriſtum ſupra docuimus. Et in Ioannis euangeliſtæ Apocalypſi, & in Za- C chariæ prophetia, & in euangelio ſignificatum. Quæ ſi quis recenſenda putat, ſuperiora reuoluat & repetat. Tamen (quod ibi propter cõgeſtionem teſtimoniorum pene præterij) dicant de quo putent dictum quod Amos prophetauit? Sic enim ſcriptum eſt: Dominus qui attigit terram & Amos 9. mouet eam, & lugebunt omnes commorantes in ea, & aſcendet ſicut flumen Aegypti. Qui ædificat ſuper cœlum aſcenſionem ſuam, & repromiſſionem ſuam ſuper terram, confirmat, qui aduocat aquam maris, & effundit eam ſuper faciem terræ, dominus omnipotens nomen eſt ei. Nónne hæc omnia in filium intelligant conuenire? Qui terram deſcendens tetigit, in paſſione commouit, de terris aſcendit in cœlum, & ſuper terram deſcendit è cœlo, ſicut ipſe promiſerat. Sed quid de filio laboro, cùm etiam ſpiritum omnipotentem ſcriptura teſtetur? Scriptum eſt enim: Verbo Pſal. 32. domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Et de ſapiẽtia ſcriptum eſt: Quia habeat in ſe omnipotentem ſpiritum. Dicit enim Salomon, quia omnium ar- Sapien. 7. tifex docuit me ſapientia. Eſt enim in ea ſpiritus intelligentię, ſanctus, vnicus, multiplex, ſubtilis, bonus, mobilis, diſertus, immaculatus, manifeſtus, inuiolabilis, bonum amans, acutus, prouidẽs, poſſibilis, munificus, benignus, ſtabilis, in-

Diui Ambroſij EPISCOPI MEDIOLANENſis de myſterio paſchæ, Liber unus.

Vnde ſacrum nomen paſchæ deſcenderit, & qua ratione Chriſtus ſe in paſsionem paſchæ myſterio cõſecrauerit. Caput I.

A

PAſchæ myſterium de fide omnibus credẽtibus in Chriſto renatis, recidiuatum fidei annuæ felicitatis gaudium & gloriam subminiſtrat? Quod quidem ſacrum nomẽ ab ipſius domini paſſione deſcendit. Paſcha enim paſſio eſt ſaluatoris, ſicuti beatus Apoſtolus dicit: B Paſcha enim noſtrũ immolatus eſt Chriſtus. Ad hoc enĩ humanũ corpus Chriſtus accipiẽs, ſe
1. Corin. 5. in paſſionẽ paſchæ myſterio conſecrauit, vt quiſquis huius muneris per fidem, participationem eſſet indeptus, conſortio dominicæ felicitatis dignus merito cenſeretur.

De commendatione paſchalis temporis, ab ijs quæ eo tempore facta commemorantur. Caput II.

EST enim paſcha verè anni principium, primi menſis exordium, nouella germinũ reparatio, ac tetræ hyemis nocte diſcuſſa, primi veris reſtituta iucunditas. Hoc, inquam, tempore viſibilium & inuiſibiliũ cõditor deus, defixa humo cœli machinã ſuſpendens, diem ſolis ardore radiauit, ſplendorẽ lunæ ſolatio noctis attribuit, pendentẽ cœli cameram ſplendentium ſyderum decorauit ornatu, mare certis littorum finibus coërcens, concauæ ac ſtridentis vndæ æſtum metas ſtatuti limitis haud iuſſit excedere. Et vt plana mundi facies oculorum C eminus ſubtraheretur aſpectui, ad hoc in ornatum mundialis fabricæ, nemoroſi colles atq; excelſi conſtituti ſunt montes, vt iterum mortalibus campeſtris ornatus iucundior adueniret.

Qua ratione homo terreſtris creaturæ factus ſit dominus, & quomodo gratiam creatoris amiſerit, ac mortis ſententiam incurrerit. Quódque ita diabolus mortis ſortitus ſit imperium, & omnes à deo deuiantes tartari clauſos ergaſtulo poſſederit. Caput III.

IPſéque homo diuini opificij dignatione formatus, ad hoc terreſtris creaturæ effectus eſt dominus, vt diuinis inſtitutionibus parens, eius tantum & voluntatẽ ſeruaret, qui ſe in tantis rebus dominum præfeciſſet ex nihilo. Qui in ipſo exordio, non neſcius, de prauatus inuidia, dum ſuper indultum dei opificium cupit fieri, quod natura non dederat, amiſit gratiam quam creatoris pietas attribuerat: continuo ob concupiſcentiam diabolicæ deceptionis, ſententiam mortis præuaricator in- D currens, etiam ad futuræ ex ſe ſtirpis originem propagauit,
Sapien. 2. vt diuina hoc loco rectè ſentẽtia compleretur. Inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarũ. Ita per occaſionem delicti, in vniuerſis peccatoribus diabolus mortis eſt ſortitus imperium, atque omnes à deo deuiantes, peccati vinculo obſtrictos, ſqualẽtis tartari clauſos ergaſtulo poſſidebat.

Quomodo deus humanam carnem aſſumens, & corpus conditioni mortis addicens, ad tartara deſcenderit, & ſeras inferni ianuáſque confringens, vinctos è diaboli faucibus reuocauerit. Caput IIII.

QVorum interitum dolens diuina cenſura, non per ſeruum vatem, nec per angelum inuiſibilem, ſed ad hoc per ſubſtantiam humanæ carnis, in homine deus veniens habitauit, vt honeſtam viuendi
A formam mortalibus daret, & temporariis æternam in ſe credentibus vitam, exemplo ſuæ mortis ac reſurrectionis aperiret. Vt enim incredulitas & ſimulacrorum cultus, cœli aditum clauſerat, ita inferni baratrũ præuaricatoribus perfidia procurarat. In quorum ſuppliciis vſque ad aduentum ſaluatoris domini Ieſu Chriſti, diabolus per mortem regnauit, donec humanæ carnis ad deum attemperata ſubſtantia, immaculatum corpus conditioni mortis addixit. Expers peccati Chriſtus, cùm ad tartari ima deſcenderet, ſeras inferni ianuáſq; cõfringens, vinctas peccato animas mortis dominatione deſtructa, è diaboli faucibus reuocauit ad vitã, atq; ita diuinum triumphum æternis characteribus eſt conſcriptum, dum dicit: Vbi eſt mors aculeus tuus? vbi eſt mors vi 1. Cor. 15.
ctoria tua? Quam fœlicitatem reparatæ ſalutis, Paulus recolens clamat? Sicuti per Adam mors intrauit in hunc mundum, ita & per Chriſtum ſalus reſtituta eſt mundo. Et iterum: Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de B cœlo cœleſtis. Et adiiciens ait: Sicut portauimus imaginem terreni, id eſt vetuſti hominis in crimine: ſic portemus imaginem cœleſtis, id eſt ſuſcepti, redempti, reparati, ac purificati hominis ſalutem, teneamus in Chriſto: quia idẽ ipſe Apoſtolus ait: Initium Chriſtus, id eſt author reſurrectionis & vitæ, deinde hi qui ſunt Chriſti, id eſt qui in forma puritatis eius viuentes, de ſpe reſurrectionis eius ſecuri erunt, cum ipſo cœleſtis promiſſi gloriã poſſeſſuri, ſicut ipſe dominus in euangelio ait: Qui, inquit, me ſecutus fuerit, non Ioan. 5.
periet, ſed tranſiet de morte ad vitam. Ita ſaluatoris paſſio vitæ humanæ ſalus eſt. Ad hoc enim pro nobis mori voluit, vt nos in eum credentes perpetuo viueremus. Voluit pro tempore fieri quod nos ſumus, vt nos æternitatis eius promiſſionem indepti, cum eodem perpetuo viueremus.

De ingentibus paſchalis myſterij, dieique illius præconiis. Caput V.

HAec, inquam, illa eſt cœleſtium myſteriorum gratia, hoc paſchæ donum, hæc optabilis anni feſtiuitas, hæc exordia gignẽtium rerum. Hinc vita- C lis lauacri ſacræ eccleſiæ editi puerperio infantes paruulorum ſimplicitate renati, baratro innocentis perſtrepunt conſcientiæ. Hinc caſti patres, pudicæ etiam matres, nouellam per fidem ſtirpem proſequuntur innumeram. Hinc ſub fidei arbore ab vtero fontis innocui cereorum ſplẽdet ornatus. Hinc cœleſtis meriti ſanctificãtur munere, & ſacramenti ſpiritalis celebri myſterio ſaginantur. Hinc vnius plebis gremio beatæ eccleſiæ nutrita fraternitas, vnicæ diuinitatis ſubſtãtiam, ac virtutis trinum nomen adorantes, pſalmum annuæ feſtiuitatis cum Propheta concelebrant. Hic eſt dies quem fecit dominus, exultemus & læ- Pſalm. 117.
temur in eo. Quis, inquam, dies? Nempe ille qui attribuit viuendi principium, lucis exordium, author luminis, id eſt, ipſe dominus Ieſus Chriſtus qui de ſemetipſo ait: Ego ſum, Ioan. 11.
inquit, dies. qui per diem ambulat non offendit: id eſt qui Chriſtum in omnibus ſequitur, per eius veſtigia vſque ad æternæ lucis ſolium tranſmeabit, ſicut ipſe patrem pro no- Ioan. 17.
D bis adhuc in corpore conſtitutus, orat, dicens: Pater, volo vt vbi ego ſum, ibi ſint & hi qui in me crediderunt, vt ſicut tu in me & ego in te, ita & illi maneant in nobis. Hic, inquam, exultationis & læticiæ dies eſt, in quo promiſſum perfectæ gloriæ conſecuti, rectè plebs ſancta ad inſtar angelorum futuræ laudis myſterium, adhuc in hoc ſeculo conſtituti, domino cum Propheta cantamus: Hic eſt dies quem fecit dominus, exultemus & lætemur in eo, id eſt author inſtitutionis, redẽptionis, & vitæ perpetuæ, dominus Ieſus Chriſtus, qui eſt rex regum, & dominus dominorum abſque initio, ſine fine in patre regnãs cum ſpiritu ſancto, nũc & ſemper & in ſecula ſeculorum Amen.

OPERVM DIVI AMBROSII SECVNDI TOMI FINIS.

VA 1530046